

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ



НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 50 том 1



Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 2 від 28.10.2021 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв**, Засл. діяч мистецтв України.

Головні редактори серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики **М.В. Мамич**.

Редакційна колегія серії «Філологія»:

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія»; **А.П. Ладиненко**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська**, кандидат філологічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бітенська**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 1, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадамський**, доктор філологічних наук, доктор габлітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2021

© Міжнародний гуманітарний університет, 2021

МОБОЗНАБСТВО

*Aghakishiyeva Gulnar Mahammad gizi,**PhD student of the Modern Azerbaijani Language Department Baku Slavic University**<https://orcid.org/0000-0002-0510-1375>*

FORMS OF DEVELOPMENT OF COLLOQUIAL LANGUAGE

Summary. The main purpose of this article is to conduct a comparative analysis of the forms of development of the National (public) language in modern times. It is noted that the literary language is not an artistic language or an artistic language cannot be a literary language. They say that the literary language, which is the most developed form of the national Azerbaijani language, is a broader concept and, like other styles, includes an artistic style – literary language.

Methods used in the article. A comparative analysis of existing publications on this topic was carried out, the experience in this area both at the national and international levels was studied, and the ways of their application in the development of the national Azerbaijani language were indicated.

The novelty of the article. For the first time at the national level, a content analysis of existing publications was carried out, aspects of the differences between the literary language and the artistic language were classified, the regularities of the constant interaction of different branches of the national language – the artistic language, the literary language, dialects and phraseologies, were shown, attention was drawn to their influence on the development and enrichment of the language.

Assessing the attitude of well-known Azerbaijani and foreign linguists to this topic, the author noted that the national language is a synthesis of literary synonyms, neologisms, archaisms and other stylistic devices of the national language.

In conclusion, it is noted that all dialectisms have a history, and in its essence all the subtleties of the people and its history are reflected. It is argued that the vocabulary of the Azerbaijani language consists not only of words used in the literary language.

An important part of the vocabulary of the Azerbaijani language also exists in folk dialects. Words in the dictionary of dialects and phraseologies are also the result of centuries-old processes. Although over time a number of words were removed from the dictionary of the literary language, dialects and phrases have preserved these words for a long time and passed them down from generation to generation. It is noted that in this regard, dialects and phrases of the Azerbaijani language have a rich vocabulary.

Key words: Language, colloquial language, Azerbaijani linguistics, literary language, artistic language, dialect words.

Introduction. Relevance of the topic. Recent studies in the field of linguistics have shown that the literary language, artistic language, dialectism, which are manifestations of the national language, are one of the most difficult problems of linguistics. Opinions about both the literary language and the artistic language and dialectisms do not always coincide.

The main purpose of this article is to conduct a comparative analysis of the forms of development of the National (public) language in modern times. It is noted that the literary language is not an artistic language or an artistic language cannot be a literary language. They say that the literary language, which is the most developed form of the national Azerbaijani language, is a broader

concept and, like other styles, includes an artistic style – literary language.

Methods used in the article. A comparative analysis of existing publications on this topic was carried out, the experience in this area both at the national and international levels was studied, and the ways of their application in the development of the national Azerbaijani language were indicated.

The novelty of the article. For the first time at the national level, a content analysis of existing publications was carried out, aspects of the differences between the literary language and the artistic language were classified, the regularities of the constant interaction of different branches of the national language – the artistic language, the literary language, dialects and phraseologies, were shown, attention was drawn to their influence on the development and enrichment of the language.

Review of recent publications on the subject. Though the literary language is a linguistic concept, it remains one of the unsolved problems in linguistics. In short, the concept of literary language is a complex one.

Assessing the attitude of well-known Azerbaijani and foreign linguists to this topic, the author noted that the national language is a synthesis of literary synonyms, neologisms, archaisms and other stylistic devices of the national language.

It has not yet been scientifically proven where the boundary between literary-artistic language and dialect-accent begins and ends. Therefore, most of those who talk about it address this issue from different perspectives, but not in terms of general scientific principles [1, p. 300].

It should be noted that in the past, the notions of literary language, artistic language, literary-artistic language were not clearly explained, thus literary language was understood as the language of belles-lettres and the history of literary language was considered in a restricted sense of poets and writers' creativity, even interpreted as literary-artistic language.

Considering it would be linguistically interesting, let's take a look at the reports and researches conducted on these issues in terms of general and Azerbaijani linguistics.

Generalizing the views on literary language together A. Damirchizade writes: "Some people have recognized literary language as only a written language, did not even thinking about the existence of the spoken literary language. Therefore, they have not gone far beyond the study of the language of written literature, written documents, and finally the language of inscriptions as far as literary language and its development were concerned. This perception has generated misunderstandings according to which "peoples without a written language cannot have a literary language"; or the time of emergence of a country's literary language has been considered to begin from the time when the country has recognized its written language" [2, s. 11].

The concept of literary language was sometimes identified with that of the state language, so people have put forward erroneous notions about some people's literary language and their history. Due to the socio-political structure of various periods, the adopted language used in public institutions was considered to be the literary language of people who did not speak that language. For example, the Arabic and Persian, which were officially used in public institutions of Azerbaijan in the Middle Ages, were considered as the literary language of Azerbaijanis [2, s. 15-16].

It should be noted that in the past, the notions of literary language, artistic language, literary-artistic language were not clearly explained, thus literary language was understood as the language of belles-lettres and the history of literary language was considered in a restricted sense of poets and writers' creativity, even interpreted as literary and artistic language.

Some people acknowledged the language of belles-lettres as far as literary language concerned, and therefore the literary language for them was considered in a restricted sense of poets and writers' creativity, and consequently sometimes other fields of literary language were excluded from the study, and the history relating to the scope of the literary language has not been properly studied.

According to V. Vinogradov, the concepts of "literary language" and "language of belles-lettres" were not adequately differentiated. The scope of these concepts has not been defined in terms of different historical periods. Historical forms of interaction between literary language and the language of literary works have not been fully revealed [3, s. 83].

The main feature that distinguishes literary language from artistic language is that it is a type of polished and standardized form of colloquial language, "a language standardized by selection and substitution [3, s. 19].

Thus, it is apparent that the literary language was a language developed based on the colloquial language through the selection and substitution process. "Literary or literary-written language" exists in different forms and types in different historical periods. It is considered a language that has always been developed to some degree, legalized, well-conceived, and more or less obeying the language processing rules [4, s. 107].

A. Damirchizade also mentions that the type, area of application and scope of literary language also influences the definition of criteria. Of course, the substitution and selection process which is vital in the emergence and development of the oral literary language, may not fully coincide with the selection and substitution used in the emergence and development of written literary language. Also, the selection and substitution criteria used during the first formation may not be the same as the selection and substitution criteria used in the subsequent development of a long-established literary language [2, s. 17].

The vocabulary is used wholly only in the artistic style of the national literary language. Unlike other styles, all elements of the national language vocabulary can be used here: literary norm and non-literary norm (simple-familiar words and phrases, dialect words), synchronous and diachronic vocabulary (archaisms, historicisms), emotional-expressive vocabulary and a wide range of colloquial vocabulary with different patterns, as well as specific lexical units of functional styles and etc. N.A. Baskakov rightly said that "belles-lettres is a laboratory that cultivates and crystallizes synonyms, neologisms, archaisms and other stylistic devices of the national language" [5, s. 25].

It should be noted that along with the artistic speech, literary language, the artistic style is also called literary-artistic language in some cases due to the broadness of its functional capabilities. At the same time, the artistic style contributed to the formation and progress of the national literary language, as well as the study of the stages of historical development. Artistic style has been developed thanks to the individual styles of poets and writers to serve the development and enrichment of the literary language, and provide it with new norms. Thus, A.I. Yefimov evaluates the role of literary style among functional styles as follows: "The language of belles-lettres occupies a central place in the system of styles of literary language. It is kind of the nucleus of literary language" [6, s. 65].

Indeed, literary language is a prime example of the colloquial language, the embodiment of its inner potential, which creates wide opportunities for our poets and writers providing a wide range of possibilities of expression for using abundant lexical word-groups to express their ideas.

The colloquial language manifests itself in various forms. Within the framework of colloquial language, there are figurative, emotional, expressive, common-vulgar words, territorial dialects that contradict the literary language while being considered characteristic of artistic language. Literary language is a well-developed and polished form of the colloquial language based on written norms. Literary language is expressed in written and oral form. Literary language is one of the written branches of artistic language.

Belles-lettres (literary language) which provides the main source of enrichment and development of literary language, has a wider range of expressions than literary language. The application of non-literary language (slang, jargons, vulgarisms, archaisms, historical words, dialect words, etc.) along with emotional-expressive, figurative expressions in literary language, which is not acceptable in literary language, provides good reason to have for a wider range of expressions than literary language. Poets and writers use the words and expressions that are rarely used by sharpening and honing them so that they take a new shape, in short, masters of word give a new spirit and breath to the word. Thus, these words and expressions when used in artistic language seem to spread their wings in the face of images, becoming figurative, expressive and live. Thus, words are revived and shaped in an aesthetic function when they fall under the control of belles-lettres. Moreover, along with the use of all means of the colloquial language, words and combinations acquire the ability to express new meanings and stylistic patterns in addition to their usual lexical meaning. In his article entitled "Poetry of prose", G. Kazimov writes: "When the words are transformed into characters, a writer becomes more independent and productive within certain limits. The violations of the norms are often observed while writers develop characters' speech in order to create local color and individualization. Dialect pronunciation, dialect words, argotic expressions, the most frequent word reordering are related to the level of cultural and aesthetic requirements of the author towards the character speech [7, s. 14].

Consequently, it may be concluded that an artistic language which on the one hand contradicts the norms of literary language, leads to its enrichment as well. So, colloquial language, literary language and artistic language are always interconnected.

Artistic language provides the main material for revealing the patterns of the colloquial language, literary language, the poets/writer's ability to use words, as well as their aesthetic attitude towards words [7, s. 9].

Poets and writers who are considered as creators of literary language are given freedom to use language. What does this freedom entail? Every writer is given the freedom to create new words, use new forms instead of old ones, use new expressions and compositions via colloquial language, to use figurative and emotional language tools such as archaic words, dialect words, etc. However, writers are also required to follow the norms of language, the structure of language. A writer who arbitrarily uses both the elements of literary language and the norms of literary language harms beauty and laws of language. Because writers try harder than linguists to enrich and protect our literary language.

In his article, "On some issues of the Azerbaijani literary-artistic language", famous critic and literary scholar M. Jafar mentions that literary language is first of all generalized, to put it more simply, a standardized language that entails all positive elements and traditions, as well as innovations of colloquial language to bring together all the power of colloquial language [8, p. 29].

In his abovementioned article, the literary scholar explains the reasons why the inability to correctly define the boundaries of literary and artistic language occurs. He notes that a group of writers and poets in their works considered colloquial and artistic language as their native language standing far from the literary language. They alienated literary language. Therefore, they have used non-literary language tools in their works, which are far from the norms of literary language, and they feel proud to compare their language with the lifeless, lean language of a few inexperienced writers who mostly writes in the language of books and newspapers. Of course, this group of artists is justly proud of the fact that they don't write in callous language of books. However, relying on this opinion, no one can justify them because they are proud of violating the norms of literary language. A group of writers and linguists furthermore consider school grammar close to themselves, with a discriminatory attitude towards the living language. Therefore, this group of writers and linguists regard those who adhere to the principles of living colloquial language in their writings, but sometimes do not follow the norms of literary language, as writers who are lagging in terms of language culture. On the contrary, they consider those whose language is far from colloquial language, which is close to the language of books, insensitive, unemotional, also strictly adheres to school grammar, as the writers with the highest linguistic culture [8, p. 31].

In our view, the opinion shared by both groups of writers and linguists cannot be justified, given that artistic language is a living spoken language consisting of a synthesis of colloquial and literary language, as well as one of the sources that foster literary language. Literary works which enjoys a wide readership are written in accordance with peoples tastes and wishes. So, literary works must be written in a language that people can easily understand. The belles-lettres, where a writer can skillfully use rich treasure of the colloquial language while creating a piece of art, has the highest linguistic culture. At the same time, writers who use elements of language that are far from the elements of artistic language, but only meet the norms of literary language, must take into account that the language of literary works that are far from the living colloquial language will sound simple, boring, and engage fewer readers. Thus, every literary work must be written in a language that meets the norms of literary language, along with the expression and composition of colloquial, figurative and emotional language. The conclusion

is that literary language and artistic language are constantly developing and enriching each other.

Although artistic language is originally derived from the spoken language of the working masses, it differs significantly from the latter, because when writers use spoken language, they throw out all the random, temporary, transient and rough to spell words from that rich but unorganized vocabulary, keeping only the words that are close to colloquial language and spirit. Writers have constantly honed and improved artistic language [9, p. 224].

It is belles-lettres, writers and masters of words who keep language alive, beautifies, revives and refreshes it.

The language of fiction is an important and advanced part of our common literary language, because the language that writers and poets use plays a critical role in the development of literary language, either in the past or at the present times. Therefore, special attention should be paid to its proper development [9, s. 243].

In his article entitled "Language and style", M. Arif notes that when the issue of the formation of the Azerbaijani literary language emerged, there were two directions of language development.

Proponents of the first direction shared the opinion that literary language could not be intended for mass audience, they believed that it was only intended for a handful of educated aristocrats, so there was no need to try to simplify literary language; the more difficult and challenging a literary language is, the more influential it will be. Those who wanted to use the Azerbaijani literary language in this way were alienated not only from the language, history and culture of the people in general, they were deprived of patriotic honor, did not believe in the strength and ability of the people and did not protect their independence. Those who wanted to promote the Azerbaijani literary language in this direction were not well-informed about the language, history and culture of the people in general, they were deprived of patriotic honor, did not believe in the power and ability of the people and did not protect their independence.

Proponents of the second direction considered literary language as the language of the people, saying that this language is for everyone, everyone should read and write, and should be closely involved in the development of society. Literary language should be as simple as everyone should understand it. Those who held that view were visionary people, who believed in the power of the people and properly evaluated the development of history [10, p. 219].

The Azerbaijani literary language is the highest form of the colloquial Azerbaijani language, and this language was not formed all of a sudden. It is a product of centuries and one the most perfect means of communication that has, over the centuries, served Azerbaijanis with dignity. We know well that the most polished and perfect examples in the history of our literary language emerged in artistic speech, and that literary quality is most strongly expressed in literary language, in short, artistic style underlies the history of our literary language. The development of realism in artistic language, the increase of national character and sometimes its overdevelopment reached such a point that suddenly linguists emerged who freely put artistic language with its independent character against literary language with its literary norms. Fortunately, however, hopes of these philological innovators quickly dashed. The traditional idea has survived: artistic language is a branch of standardized literary language, its strongest branch, and it is the most sensitive area that regulates development trends of literary language. [10, s. 230].

Artistic style denotes literary language, because when we talk about artistic style, we mean linguistic features of literary works. It

should be noted that the language of any literary work is the result of the writer's use of colloquial language. Summarizing the views expressed in linguistics on artistic style, A. Gurbanov notes that there are differing views among linguists concerning this issue.

1. Some linguists do not agree that artistic style is functional. They consider it as language of literary works, not of style.

2. Other linguists recognize the concept of "artistic style" calling literary works not as whole, but only author speeches expressed in them. They consider character speech nonliterary. What is wrong is some linguists approach the issue of character speech from a biased point of view. As we know a character speech in a literary work is not the same as spoken language. While creating a character speech, writers and poets conduct strong language and stylistic operation, embellishing it with artistic quality [11, p. 29].

According to A. Gurbanov, artistic language is not isolated from literary language, colloquial language, and in its broadest sense, from colloquial language; it is a broadest, polished, re-developed branch and effective area of this language [12, p. 22].

Speaking about the freedom of artistic style and its wide spectrum of possibilities, A. Gurbanov explains: "Artistic style implies the use of approximately every word group that exists in a language. Any notion in a language is at the disposal of artistic style. In artistic style, words related to art, profession or dialect are used to individualize the speech of various characters or any stylistic point." [13, p. 450].

It should be noted that artistic style, which we call artistic language, artistic speech, belles-lettres, is one of the functional styles that has the widest potential of literary language, that is close to colloquial language with national, simple, clear, pure, concise, complete, harmonious, figurative, emotional, expressive features. Due to these features, artistic language in general differs from language and literary language.

Outstanding Azerbaijani poet S. Vurgun considered artistic language as a leading branch of the literary language; therefore, he regarded the development of artistic language as the development of literary language in general. So, S. Vurgun believed that struggle for artistic language is an integral part of struggle for literary language, which increases the importance of the poet's views on artistic language. In the struggle for a new, modern artistic language, the poet's first slogan was simplicity, national character who said: "Great, insightful thoughts and feelings should be communicated to people in simple language" [14, p. 240].

He also shared his views on literary language, associating the Azerbaijani literary language with the development of the Azerbaijani people, its cultural level. S. Vurgun wrote: "Our literary language is developing through the words and expressions used by workers, collective farmers and laborers, as well as through our classical written literature, broad and rich folk literature, as well as various international words and expressions" [14, p. 259].

Literary works embraces the history, traditions, morality and psychology, desires and ideals of an entire nation.

Thus, artistic language is one of the authoritative sources in terms of studying colloquial language, as well as any features and qualities of its important branch – literary language, and revealing, comparing and analyzing its characteristics and patterns [10, p. 38]

Regarding literary language A. Damirchizade writes: "The style of literary language, which was initially formed, frequently updated, with its colorful variants, is artistic style which is considered to be more popular. Artistic style is also denoted as artistic language, and in that sense, the two terms are almost synonymous" [2, p. 31].

Unlike other styles of literary language, artistic language – artistic style is a language that establishes the most effective connection, builds "bridges" between spoken language and literary language. Colloquial language, colloquial expressions are mostly expressed in literary language through literary works. Artistic language reflects national traditions, preserves its essence, promotes and cherishes it for centuries setting an example for future generations [14, p. 112-113].

There is abundant figurative means of artistic language. One of such means is dialect words brought to the literary language by poets and writers from dialects and accents.

Conclusion. Summarizing the above, we see that dialectics have a history in itself, and in its essence it reflects all the subtleties of the people and its history.

Dialects are words that cherish historical features. As we learn dialects, we learn about the people and their history. As is well known, the vocabulary of the Azerbaijani language consists not only of words used in the literary language, but an important part of the vocabulary of our language exists in accents. The words in the vocabulary of our dialects and accents are also the product of many centuries. While several words disappear from the vocabulary of a literary language over certain period of time, national dialects and accents retain and keep those words for a long period of time. From this point of view, dialects and accents of the Azerbaijani language have a rich vocabulary.

Dialect words that were brought to the artistic language by poets and writers for certain stylistic purposes are such an inexhaustible treasure of our literary language that literary language is constantly nourished and enriched by this treasure. It is no coincidence that dialect words are one of the richest and inexhaustible sources in terms of studying the history of our language, analyzing the process of historical development of any grammatical feature or category, compiling of explanatory dictionaries, creating new terminology glossaries, determining principles of orthographies and norms of literary language. Of course, in this enrichment process, artistic language plays a transitional role, because dialect words do not transmit directly into the literary language, but through literary works and artistic language. "Dialect vocabulary is such a permanent base that it primarily contributes to artistic style of literary language" [15, p. 216].

In general, conducting research on dialect words, relationship between literary language and artistic language, dialects and, at the same time, colloquial language, remains one of the major challenges facing our linguistics.

"The constant coexistence of dialects with literary language ensures mutual enrichment of their vocabulary" [16, p. 43].

On the one hand, it enriches the vocabulary by transmitting words from dialects to literary language, and on the other hand, it compresses them by transmitting words from literary language to dialects, and thus dialects and literary language interact with each other.

It is necessary to use the dialect words of the region and territory where the events in the narrative taking place or the region the fictional characters come from in order to make the language of the literary work more natural and real.

It is impossible to avoid dialect words in artistic language. As branches of the colloquial language, dialects and accents provide rich resources for making language more colorful and imaginative, individualizing speech of characters, and enriching literary language. However, it is inadmissible to contaminate the language

by overusing dialects or to turn artistic language into regional language [7, p. 18].

Indeed, on the one hand, it enriches the vocabulary by passing words from dialects to literary language, and on the other hand, it compresses them by passing words from literary language to dialects, and thus dialects and literary language interact with each other.

Excessive use of lexical borrowings, archaisms, dialect words, emotional and expressive words, onomastic units and other units of language in literary works can do more harm than good to the whole literary work. Instead, purposeful use of these words will make the literary work more valueable, and its language more vivid and natural [17, p. 114].

Dialect words used by poets and writers for various stylistic purposes in artistic language, which is an integral part of literary language, play a crucial role in enriching our literary language through its internal possibilities, along with making artistic language vivid, natural, figurative and emotional.

Dialect words are symbols of understanding colloquial language. There is a tradition of using them in belles-lettres. In literary works, the expressive and emotional patterns of words are perceived through dialect words. Writers and poets also used dialect words for describing ancient life and creating a landscape [18, p. 164; 19].

We can conclude from the above mentioned that literary language is not an artistic language, and vice versa. Literary language, which is the highest developed form of the colloquial Azerbaijani language, is a much broader concept and, like other styles, encompass an artistic style – the literary language. The branches of the colloquial language, that is literary language, artistic language, dialects and accents continue to interact, develop and enrich one another.

References:

1. Xəlilov Q.Q. Azərbaycan romanının inkişaf tarixindən, Bakı: Elm, 1973, 350 s.
2. Dəmirçizadə Ə.M. Azərbaycan dilinin üslubiyatı, Bakı: Azərtədrisnaşr, 1962, 270 s.
3. Виноградов В.В. Проблемы литературных языков и закономерностей их образования и развития. М., 1967. 598 с.
4. Axundov A.A. Ümumi dilçilik, Bakı: “Şərq-Qərb”, 2006. 280 s.
5. Əfəndiyeva T.Ə. Azərbaycan dilinin leksik üslubiyatı, Bakı: Elm və təhsil, 2012. 352 s.
6. Ефимов А.И. О роли национальной художественной литературы в развитии русского литературного языка. 360 с.
7. Kazımov Q.Ş. Seçilmiş əsərləri, 10 cildə, IV cild, Bakı: Nurlan, 2009. 528 s.
8. M.Cəfər. Seçilmiş əsərləri, I cild. Bakı: Çinar-Çap, 2003. 360 s.
9. M.Arif. Ədəbi-tənqidi məqalələr, Bakı: Azərnaşr, 1958. 444 s.
10. Nacıyev T.İ. Şeirimiz, nəsrimiz, ədəbi dilimiz, Bakı: Yazıçı, 1990. 359 s.
11. Qurbanov A.M. Bədii mətnin linqvistik təhlili, Bakı: Nurlan, 2005. 476 s.
12. Qurbanov A.M. Dil və üslub, Bakı: APU, 1992. 46 s.
13. Qurbanov A.M. Müasir Azərbaycan ədəbi dili, 2 cildə, I cild, Bakı: Nurlan, 2003. 450 s.
14. Seyidov Y.M. Əsərləri: 15 cildə, VIII cild, Bakı: Bakı Universiteti, 2008. 678 s.
15. Məmmədov M.B. Filoloji düşüncələr, Bakı: Nurlan 2005. 360 s.
16. Məmmədova N.H. Rəsul Rza və sərbəst şeirin dili məsələsi, Bakı: Elm, 2004. 262 s.
17. Cəfərov A.G. Nəbi Xəzrinin poetik dili, Bakı: Elm və təhsil, 2012. 143 s.
18. Hüseynova H.E. Mir Cəlalin bədii əsərlərinin linqvopoetik xüsusiyyətləri. I cild. Bakı: ADPU, 2018. 429 s.
19. Hüseynova M.N. Müasir Azərbaycan dili: aşiq və el şairlərinin yaradıcılığının dil və üslub xüsusiyyətlər, Bakı: Avropa, 2018. 423 s.

Агакішієва Г. Форми розвитку загальнонаціональної мови

Анотація. Основна мета написання статті – провести порівняльний аналіз форм розвитку загальнонародної (загальнонаціональної) мови в сучасний період. Відзначається, що літературна мова не є художньою мовою або художня мова не може бути літературною мовою. З'ясовано, що літературна мова, яка є найбільш розвинутою формою загальнонаціональної азербайджанської мови, являє собою більш широке поняття і поряд з іншими стилями включає художній стиль.

Методи, використані в статті. Проведений порівняльний аналіз існуючих публікацій з даної теми, було вивчено досвід в цій сфері як на національному, так і на міжнародному рівнях, вказано шляхи його застосування в процесі розвитку загальнонаціональної азербайджанської мови.

Новизна статті. Уперше на національному рівні проведено контент-аналіз наявних публікацій, класифіковані аспекти відмінностей літературної мови від художньої, показані закономірності постійної взаємодії різних гілок загальнонаціональної мови – художньої мови, літературної мови, діалектів і фразеології, звертається увага на їхній вплив на розвиток і збагачення мови.

Оцінюючи ставлення до даної теми відомих азербайджанських і зарубіжних лінгвістів, автор зазначив, що загальнонаціональна мова являє собою синтез літературних синонімів, неологізмів, архаїзмів та інших стилістичних прийомів національної мови.

На завершення зазначається, що у всіх діалектизмів є історія, а в їхній суті відображені всі тонкощі народу і його історії. Стверджується, що словниковий запас азербайджанської мови складається не тільки зі слів, які використовуються в літературній мові. Важлива частина словникового запасу азербайджанської мови існує і в народних діалектах. Слова в словнику діалектів і фразеології також є результатом багатовікових процесів. Хоча з часом зі словника літературної мови був видалений ряд слів, діалекти і фрази довгий час зберігали ці слова і передавали їх із покоління в покоління. Відзначається, що у зв'язку з цим діалекти і фразеологізми азербайджанської мови мають багатий словниковий ресурс.

Ключові слова: мова, ідеї, загальнонаціональна мова, азербайджанська лінгвістика, літературна мова, художня мова, діалектизм.

УДК 811.111'23'27: [303.687:808.51-029:32]:159.923-028.16-025.18
DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.50-1.2>

*Алексенко С. Ф.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка*

*Кукса О. М.,
магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛЬНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КАТЕГОРІЇ АГОНАЛЬНОСТІ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ГАРМОНІЙНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ТИПУ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей вербальної репрезентації категорії агональності у політичному дискурсі гармонійного психологічного типу мовної особистості. Обґрунтовано актуальність вивчення агональності політичного дискурсу у психолінгвістичному аспекті, залежно від психолінгвістичного типу мовної особистості політика. На основі аналізу наукових підходів до вивчення категорії агональності остання розглядається як одна з базових категорій політичного дискурсу, що проявляється як постійна іманентна змагальність, протистояння політичних гравців у процесі досягненні ними основної мети – здобування та утримання влади. Для визначення лексико-семантичних та комунікативно-функціональних особливостей вербальної репрезентації категорії агональності у політичному дискурсі були відібрані тексти передвиборчих дебатів та агітаційної промови Барака Обами як представника гармонійного психологічного типу мовної особистості політика. Цей психологічний тип демонструє планову поведінку політичної комунікації; виявляє позитивне ставлення до загальної теми комунікації, дотримання конвенційних схем і норм спілкування, відсутність вираженої боротьби за роль комунікативного лідера, здатність змінювати установку під впливом аргументації; зберігає спокій в умовах конфронтації, суперництва; прагне до врегулювання конфлікту; реалізує «м'який» вплив на суперника. З'ясовано, що комунікативно-функціональними ознаками вербалізації агональності у політичному дискурсі такого психотипу політика є використання таких комунікативних стратегій, як: самопрезентація, аргументація, групова ідентифікація, протиставлення. Стратегія самопрезентації Обами виражається у конструюванні ним свого образу як професійного та дієвого політика за допомогою використання професійної термінології з економіко-соціальної царини. Стратегія аргументації політика простежується в чіткому структуруванні свого мовлення, вживанні власних назв на позначення суспільно-політичних реалій, числівників на позначення статистичних даних, що підвищують його статус або знижують значущість статусу опонента, конструкцій причинно-наслідкового зв'язку. Стратегія групової ідентифікації Обами виражається у використанні займенників “we”, “our”, “us”, метонімічному використанні назв професій робочого класу, зверненні до таких ціннісних концептів, як: «родина / добробут», «охорона здоров'я», «освіта», «рівноправ'я». Стратегія протиставлення як єдина стратегія прямої конфронтації проявляється у використанні Обамою лексики із послабленою семантикою протистояння.

Ключові слова: категорія агональності, політичний дискурс, мовна особистість, гармонійний психологічний тип, комунікативні стратегії, ціннісні концепти.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку лінгвістики як науки засвідчує необхідність міждисциплінарного підходу до вивчення функціонування мовних та мовленнєвих явищ як ефективного знаряддя комунікації, політичної у тому числі. Політична комунікація, зазнаючи впливу з боку глобалізаційних змін та цифровізації спілкування, зберігає незмінною таку свою ключову властивість та мету, як боротьба за владу. Боротьба передбачає змагальність, протистояння, яке виражається у культурологічній категорії агональності.

Нині вивчення агональності як категорії політичного дискурсу набуває особливого інтересу в руслі психолінгвістики. Зокрема, науковий інтерес становить вираження категорії агональності у мовленні різних психотипів мовної особистості сучасних англійських політиків. Основою психологічного типу людини є набір інваріантних особистісних рис, який відбивається у її мовленні, виборі нею певних лексико-семантичних засобів та комунікативних стратегій реалізації мети спілкування. Психологічний тип трактується як «впізнана сукупність рис характеру, зовнішніх ознак, які вказують на типову модель поведінки у тій чи іншій ситуації» [1, с. 21]. Результатом психологічного підходу до вивчення мовної особистості є розробка численних її типологій: теорії акцентуованих особистостей Карла Леонгарда, теорії об'єктно-суб'єктної орієнтації особистості Карла Юнга, психологічної класифікації стилів спілкування Вірджинії Сатір, типології мовних особистостей конфліктного спілкування Костянтина Седова. У дослідженні ми спиратимемося на типологію мовних особистостей, розроблену дослідником С. А. Сухих, яка найближче корелює з втіленням категорії агональності в мовленні. Згідно з нею виділяються гармонійний, конфліктний та імпульсивний типи мовної особистості [2, с. 85–90]: *гармонійний тип* має пластично-динамічну установку, планову поведінку, яка втілюється у домінуванні чітких стратегій; йому притаманні когерентність (зв'язність, логічність) розвитку теми, домінування маркерів упевненості, позитивне ставлення до загальної теми спілкування, дотримання соціальних схем і норм, відсутність вираженої боротьби за роль комунікативного лідера, здатність

змінювати установку під впливом аргументації, підтримання усіх принципів кооперації; *конфліктний тип* характеризується грубо-статичною установкою, імпульсивністю, бажанням лідерства у спілкуванні, егоцентричністю мовлення, порушенням когерентності теми розмови, відходом від соціальних норм і схем, домінуванням модальних маркерів зі значенням непевності, наявністю іронії, сарказму, конфліктним зіткненням інтенцій; *імпульсивний тип* – своєрідний «раб» ситуації спілкування, який виділяється бажанням здобути лідерство у спілкуванні, порушенням соціальних норм і схем, швидкою зміною поглядів на певне явище, схильністю до негативної оцінки соціальних чинників, швидкою зміною тем спілкування. Партнери спілкування можуть легко впливати на нього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія агональності досліджувалася спочатку як філософський концепт, а пізніше як культурологічне явище [3; 4; 5; 6 та ін.]. У лінгвістичній науці агональність досліджена в комунікативному аспекті [7; 8], а нині наукові розвідки з агональності найбільш активно проводяться у рамках дискурсивного підходу [9] та теорії мовленнєвих актів [10]. Актуальним та не досить розробленим залишається питання вивчення категорії агональності залежно від психотипу мовної особистості, зокрема з'ясування вербальних засобів репрезентації категорії агональності у рамках комунікативної діяльності політичних діячів як представників певного психологічного типу особистості.

Метою статті є виявлення лексико-семантичних та комунікативно-функціональних особливостей вербальної репрезентації категорії агональності у політичному дискурсі гармонійного психологічного типу мовної особистості. **Матеріалом** дослідження слугували тексти офіційних виступів кандидата в президенти США Барака Обама під час його передвиборчих дебатів з Джоном МакКейном у 2008 році, що є у вільному доступі на сайті електронного ресурсу «The New York Times», та текст агітаційної промови Обама у місті Беттендорф (штат Айова) у 2007 році під час його передвиборчої кампанії.

Виклад основного матеріалу. Категорія агональності відноситься вченими до культурологічних категорій і вважається однією з базових, адже відома ще з античних часів: у контексті давньогрецької культури «агонами» (грецьк. *agon* – «змагання, збори, боротьба двох ідей») називали етапи у спортивних, інтелектуальних, музичних, поетичних, драматичних змаганнях, тому не дивно їхнє трактування як внутрішньої культурної універсалиї.

Агональність розглядається як постійне прагнення до випробування себе та своїх сил публічно, що реалізовується в олімпійських іграх, у манері ведення війни, в театральних змаганнях драматургів, і особливо в політичному житті [6, с. 35]; як модус соціальної реальності, де обов'язково наявні супротивні сторони, які за допомогою певних стратегій і тактик намагаються досягти переваги за певним визначеним параметром [11]; як прояв «агресивності на рівні комунікативного конфлікту» [12, с. 56]. І хоча традиційно категорія агональності вважається культурно зумовленою, вона має «підвійний ресурс реалізації» в інституційному дискурсі взагалі [9, с. 68] і в політичному дискурсі зокрема, адже пов'язана з ігровими аспектами політичної комунікації, зумовленими актуалізацією змагальних елементів у політичній взаємодії [13, с. 40]. Будучи однією з базових характеристик політичного дискурсу, домінуючою ознакою якого є боротьба за владу [8, с. 110], агональ-

ність найбільш чітко проявляється під час передвиборчих перегонів, коли партії обирають свого представника, який виступає їхнім «обличчям» та проголошує їхні основні ідеї. Такі представники зазвичай виявляються сильними особистостями, авторитетними і харизматичними особами.

Отже, категорію агональності у політичному дискурсі репрезентує окрема мовна особистість – політик. Це означає, що вираження цієї категорії у мовленні політиків має не лише певні загальні риси, але й індивідуальний характер, адже залежить від психолінгвістичних характеристик оратора. Досліджуючи особливості репрезентації агональності у мовленні того чи іншого політичного діяча, слід пам'ятати, що поведінка особистості є, з одного боку, типізованою у межах лінгвокультури, до якої вона належить, а з іншого, слідує типовим правилам мовної поведінки в кожній ситуації спілкування [5, с. 215].

Барак Обама – 44-й президент США, врівноважений демократичний лідер, відомий своїми внутрішньополітичними реформами систем медичного страхування та освіти США, підтримкою прав жінок та сексуальних меншин, енергозберігаючих технологій, налагодженням відносин з Кубою та підписанням угоди з ядерної програми Ірану. Цей політик має репутацію гарного сім'янина та ефективного управлінця, проте часто уникає жорстких рішень, не сприймає використання військової сили, якщо це може спричинити жертви з боку американців або ескалацію конфлікту. Основним інструментом політичної боротьби Барака Обама завжди слугували промови, звернення до населення, передвиборчі дебати. Тексти саме цих жанрів політичного дискурсу за участю політика стали надійним репрезентативним дискурсивним матеріалом, який дозволив нам визначити психотип мовної особистості Барака Обама як гармонійний (неконфліктний) згідно з описаною вище типологією мовних особистостей С. А. Сухих.

Категорія агональності у політичному дискурсі Б. Обама реалізується через використання політиком низки комунікативно-функціональних ходів, таких як звернення у своїх промовах до ключових концептів американського суспільства та певних комунікативних стратегій – «комплексів мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети» [14, с. 54]. Серед типових комунікативних стратегій політичного дискурсу, таких як самопрезентація, дискредитація і напад, самозахист, маніпуляція, аргументація та агітація, групова ідентифікація (формування емоційного настрою адресата), зниження значущості статусу опонента / підвищення значущості власного статусу [15; 16], Обама вдається здебільшого до мирних, гармонійних стратегій: самопрезентації, аргументації, групової ідентифікації, а в рамках конфлікту чи протистояння з опонентом – до стратегії протиставлення, яку вважаємо пасивним способом реалізації агональності у політичному дискурсі.

Стратегія самопрезентації в політичному дискурсі Обама реалізується на лексичному рівні через використання термінології, адже вільне володіння термінами у різних професійних сферах демонструє ерудицію та потужний потенціал політика, конструює дієвий образ професіоналізму та рішучості потенційного ефективного лідера: використовується економічна (*financial crisis, taxpayer, tax breaks, tax cut, financial package, mortgage, payroll tax, small businesses*), управлінська (*CEO, management*) термінологія, терміни, що стосуються соціальної сфери (*IRA accounts, middle-class, health care system*) тощо. Це є прийомом гармонійної стратегії у боротьбі за владу, адже

політик не конфронтує з іншими, а зосереджений на донесенні своїх думок, ідей та переконань.

Барак Обама активно звертається до свого досвіду: *“as I’ve traveled around Iowa, I’ve been impressed by the values and hopes that we share <...>, <...> led me to Chicago over two decades ago to become a community organizer”*, досвіду та історії своєї родини: *“These are dreams that drove my grandparents <...>, after my grandfather served in World War II <...>, moved West, worked hard at different jobs, and were able to provide my mother with a decent education”* [18] для самопрезентації себе як пересічного американця, людини, яка пройшла шлях кожного жителя країни, що робить постать політика більш зрозумілою, близькою виборцям, підвищуючи його шанси на підтримку населення у передвиборчій гонці.

Окрім самопрезентації Б. Обама вдається до **стратегії аргументації**, прагнучи конструктивно донести свою позицію до виборця через факти, аргументи, докази перспективності своїх політичних ідей. Цьому сприяє чітке структурування мовлення політика завдяки вступним фразам типу “Number one”, “Number two”, “Last point I want to make”, які впорядковують думки та їх зв’язок: *“Number one, we’ve got to make sure that we’ve got oversight over this whole process <...> Number two, we’ve got to make sure that taxpayers <...> have the possibility of getting that money back and gains. Number three, we’ve got to make sure that none of that money is going to pad CEO bank accounts <...> And, number four, we’ve got to make sure that we’re helping homeowners”, “just one last point I want to make, since Senator McCain talked about providing a \$5,000 health credit”* [19]; *“Number one, let’s focus on jobs <...> Number two, let’s help families right away by providing them a tax cut* [20].

Для аргументації своєї позиції Б. Обама також активно вживає у своєму мовленні власні назви на позначення суспільно-політичних реалій (*Wall Street, Arion Group Corporation, the Great Depression, the Senate Foreign Relations Committee, al Qaeda, Taliban, Hezbollah, Hamas*); числівники на позначення статистичних даних, що підвищує статус політика та дозволяє завоювати прихильність народу шляхом позиціонування себе як людини, що добре розуміється на потребах та проблемах населення: *What I’ve said is I want to provide a tax cut for 95 percent of working Americans, 95 percent. If you make more -- if you make less than a quarter million dollars a year, then you will not see your income tax go up... And 95 percent of working families, 95 percent of you out there, will get a tax cut* [20], при цьому багаторазовий повтор числівника покликаний звернути увагу аудиторії на необхідний факт та забезпечити зв’язність тексту, полегшуючи сприйняття аргументації; числівники на позначення статистичних даних, що знижують значущість статусу / розкривають хибність планів опонента: *“And in his tax plan, you would have CEOs of Fortune 500 companies getting an average of \$700,000 in reduced taxes, while leaving 100 million Americans out”* [19]; конструкції причинно-наслідкового зв’язку: *“If we make investments now so that people have coverage, that we are preventing diseases, that will save on Medicare and Medicaid in the future. If we invest in a serious energy policy, that will save in the amount of money we’re borrowing from China to send to Saudi Arabia. If we invest now in our young people and their ability to go to college, that will allow them to drive this economy into the 21st century”* [20].

Барак Обама вдається до **стратегії групової ідентифікації** як до потужного комунікативно-функціонального елемента

агональності свого політичного дискурсу, оскільки ця стратегія дозволяє політику заручитися підтримкою народу, закріплюючи свої позиції у передвиборчій гонці. Лексико-семантичними засобами втілення цієї стратегії є: використання займенників “we”, “our”, “us” при прямому зверненні до виборців: *“I would prefer that none of us had to pay taxes, including myself. But ultimately, we’ve got to pay for the core investments that make this economy strong and somebody’s got to do it”, “But what is absolutely true is that, once we get through this economic crisis and some of the specific proposals to get us out of this slump...”* [20]; використання найменувань професій, як-от: *the plumber, the nurse, the firefighter, the teacher, the young entrepreneur* у рамках реалізації метонімічного прийому, який полягає у виокремленні окремих представників середнього класу як репрезентативних представників електорату Б. Обама: *“And what I want to do is to make sure that the plumber, the nurse, the firefighter, the teacher, the young entrepreneur who doesn’t yet have money, I want to give them a tax break now. And that requires us to make some important choices”* [20]. У такий спосіб політик актуалізує свою потенційну аудиторію.

Стратегія групової ідентифікації тісно пов’язана зі зверненням до ключових ціннісних концептів американської культури, які використовуються політиками для створення ефекту солідаризації з народом. В. А. Драбовська вказує, що історичні умови життя та культурні особливості американців зумовили формування у цієї нації таких цінностей, як *родина, Бог (віра), індивідуалізм, свобода, демократія, успіх* (так звана «американська мрія»), *різноманіття* (расове, національне, культурне та інше) тощо [17, с. 31-33]. У політичному дискурсі Б. Обама засобами базової лексики англійської мови, яка номінує реалії життя пересічного американця, втілюються такі концепти: 1) концепт **«родина / добробут»**: *“We’ve got to make sure that our children are keeping pace in math and in science”, “How’s it going to affect my house?”, “For most folks, one income isn’t enough to raise a family and send your kids to college”, “...we’ve got to make sure that we’re helping homeowners, because the root problem here has to do with the foreclosures...”* [19]; *“...so that ordinary families who are hurting out there – they’re trying to figure out how they’re going to afford food...”*, *“...if we’re going to focus on lifting wages that have declined over the last eight years and create jobs here in America”* [20]; 2) концепт **«охорона здоров’я»**: *“Health care that we can count on and afford”, “We want it ...for 47 million Americans living without health care”, “Americans are working harder for less and paying more for health care”* [18]; 3) концепт **«освіта»**: *“how they’re going to save for their kids’ college education?”, “How’s it going to affect ...my ability to send my children to college?”* [19]; *“I support charter schools and pay for performance for teachers”* [20]; *“We’ll help schools determine what skills and technical education are needed to help local industry”* [18]; 4) концепт **«рівноправ’я»**: *“...in America there are no barriers to success - no matter what color you are, no matter where you’re from, no matter how much money you have”, “we are rich or poor...from Iowa or New Hampshire..., we are black or white”, “A retirement that is dignified and secure”, “...to protect and extend opportunity for the middle class”* [18]; *“And we’re going to have to embrace a culture and an ethic of responsibility, all of us, corporations, the federal government, and individuals out there who may be living beyond their means”* [20]. Перераховані концепти в реаліях американської лінгвокультури тісно пов’язані з увлеченнями самих

американців про так звану «американську мрію», яка позначається політиком словосполученням “*common hopes*”, де прикметник *common* вказує на те, що такі цінності спільні для більшості людей і є груповими ідентифікаторами американської нації. Як засвідчують наведені вище приклади, політик використовує експресивно забарвлені дієслова, що апелюють до досвіду виборців (*hurt, try, afford, save, need, pay for*) та виражають потребу, зусилля, тож демонструють співчуття політика звичайним людям та їхньому непрстому життю; абстрактні іменники, наприклад: *promise, responsibility, freedom, hope, justice, opportunity, wealth, future*, оцінні прикметники *dignified, secure, reliable* тощо. Ця лексика слугує для вираження ціннісних концептів американської лінгвокультури та дозволяє політику реалізувати стратегію групової ідентифікації.

Тож такі комунікативні стратегії вербалізації категорії агональності, як самопрезентація, аргументація та групова ідентифікація, є прикладом гармонійної поведінки політичного діяча, оскільки він створює власний позитивний образ, не вдаючись при цьому до «очорнення» образу свого опонента. Втім, у політичному дискурсі Б. Обама знаходимо й приклади агональності у вигляді прямої конфронтації під час дебатів політика зі своїми політичними опонентами, зокрема, через **стратегію протиставлення**. Наприклад, у дебатах з Джоном МакКейном Б. Обама, не вдаючись до виражених проявів стратегії дискредитації, все ж атакує свого опонента та його основні ідеї, прагнучи довести виборцям, що він розробив кращу стратегію розвитку економіки країни: *I think tax policy is a major difference between Senator McCain and myself. And we both want to cut taxes, the difference is who we want to cut taxes for* [20]. Щоб підкреслити різницю між собою та своїм опонентом Дж. МакКейном, Б. Обама також використовує словосполучення *major difference*. Водночас він виявляє готовність до кооперації зі своїм суперником, використовуючи словосполучення *we both* по відношенню до себе та МакКейна. Б. Обама демонструє свою підтримку ідей опонента, таким чином виявляючи дружельюність, поміркованість, демократичність. Проте він також і критикує ідеї МакКейна, коли говорить про різницю у їхніх підходах до зниження податків, а саме про їхню різну цільову аудиторію (*who we want to cut taxes for*).

Однак стратегія протиставлення притаманна Б. Обама значно менше, ніж його опоненту Дж. МакКейну у політичних дебатах 2008 року. Аналіз мовленнєвої поведінки кандидатів показав, що типовими засобами вербалізації стратегії протиставлення стали лексеми “*oppose*” та “*disagree*”. Досліджений ілюстративний матеріал засвідчує, що Барак Обама використовує конструкцію “*I oppose*” у своєму мовленні сім разів, тоді як Джон МакКейн – тринадцять, а от вираз “*I disagree*” та похідне від лексеми “*disagree*” – “*disagreement*” частіше трапляються у висловлюваннях Барака Обама (дванадцять прикладів вживання проти трьох у мовленні Дж. МакКейна). Відповідно, політичні опоненти мають різні мовленнєві тактики реалізації стратегії протиставлення: мовленнєва поведінка Обама демонструє меншу вираженість категорії агональності / боротьби, оскільки лексема “*to disagree*” має слабшу семантику протистояння, ніж синонім “*to oppose*” (відповідно до Кембриджського словника англійської мови лексема “*oppose*” має значення «*to disagree with something, often by speaking or fighting against it, him, or her*» [21], тоді як лексема “*disagree*” означає «*to not have the same opinion, idea, etc.*» [22]): “...and

I just fundamentally disagree”, “*And if John wants to disagree with this, he can let me know...*”, “*Obviously, I disagree with this notion that somehow we did not forcefully object to Russians going into Georgia*” [19]; “*I disagree with him on this...*”; “*And I also have to disagree on Senator McCain's record...*”; “*I think that we do have a disagreement about an across-the-board spending freeze*” [20] тощо. Втім політик використовує цей же лексичний засіб, щоб підкреслити свою мирну позицію та готовність до співпраці, наприклад, через таку гру слів: “*And what is important is making sure that we disagree without being disagreeable*” [20].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, агональність як базова культурно зумовлена категорія політичного дискурсу актуалізує змагальні елементи політичної взаємодії і віддзеркалює психологічний тип політика як набір інваріантних особистісних рис. Гармонійний психологічний тип мовної особистості політика характеризується позитивним ставленням до теми спілкування, відсутністю вираженої боротьби за роль комунікативного лідера, максимальним уникненням конфронтації чи образ, відвертої дискредитації опонента чи «брудної» критики, солідаризацією з противником.

Барак Обама, будучи втіленням гармонійного психологічного типу політика, реалізує стратегію поміркованого впливу на опонента. Перевага надається таким кооперативним комунікативним стратегіям політичного дискурсу, як самопрезентація політика, аргументація, групова ідентифікація, протиставлення. У межах реалізації стратегії групової ідентифікації політик звертається до таких ціннісних концептів американської лінгвокультури, як «родина / добробут», «охорона здоров'я», «освіта», «рівноправ'я». Лише стратегія протиставлення розкриває певну агональність політичного дискурсу політика, однак вона пом'якшується кооперативними тактиками, такими як підкреслення готовності до співпраці з опонентом, необхідності узгоджених дій із суперником заради державної мети.

Перспективою подальших досліджень є виявлення особливостей вербалізації категорії агональності у політичному дискурсі конфліктного психологічного типу мовної особистості.

Література:

1. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. 2-е изд. Санкт-Петербург: Питер Пресс, 1997. 250 с.
2. Сухих С. А. Черты языковой личности. Коммуникативно-функциональный аспект языковых единиц. Тверь, 1993. С. 85–90.
3. Хейзинга Й. Homo ludens. В тени завтрашнего дня. Москва: Прогресс, 1992. 459 с.
4. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна. Москва: Институт экспериментальной социологии. Санкт-Петербург: Алетейя, 1998. 159 с.
5. Rosch E. Classification of Real-world Objects: Origins and Representations in Cognition. Thinking: Readings in Cognitive Science. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. P. 212–223.
6. Сучасна культурологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Кислюк К.В., Суковата В.А., Алфьорова З.І., Титар О.В., Ковальова Г.П. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 342 с.
7. Conrad Ch. Agon and rhetorical form: The essence of “old feminist”. Communication Studies, 1981. 32(1). P. 45-53.
8. Шейгал Е. И., Дешевова В. В. Агональность в коммуникации: структура понятия. Вестник Челябинского государственного ун-та. 2009. №34 (172). Вып. 36. С. 145-148.
9. Кочубейник О. Агональність дискурсу та ресурси її реалізації. Педагогічний процес: теорія і практика. 2016. Вип. 3. С. 66-71.

10. Суховещька Л. В. Агональна природа директивного мовленнєвого акту заклик у політичному дискурсі. *Філологічні трактати*. 2016. Т. 8. № 2. С. 133-142.
11. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. Москва: Гнозис, 2004. 326 с.
12. Михальская А. К. Русский Сократ: Лекции по сравнительно-исторической риторике : учебное пособие. Москва: Издательский центр «Academia», 1996. 196 с.
13. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: текстуалізація реальності. Одеса: Чорномор'я, 2007. 156 с.
14. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Омск: Изд-во Омск. гос. ун-та, 1999. 285 с.
15. Паршина О. Н. Стратегии и тактики речевого поведения современной политической элиты России : дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01. Саратов, 2005. 325 с.
16. Михалева О. Л. Политический дискурс: способы реализации агональности. *Построение гражданского общества : материалы международного гуманитарного конгресса*. Иркутск, 2002. Ч. 3. С. 96-105.
17. Драбовська В. А. Ключові лінгвокультурні концепти США як предмет словникового опису. *Філологічні трактати*. Том 2. № 3. СумДУ, 2010. С. 29-34.
18. Obama's speech on the "American Dream". November 7, 2007. Bettendorf, Iowa (CNN). URL: <https://edition.cnn.com/2007/POLITICS/12/21/obama.trans.americandream/> (дата звернення: 12.08.2021).
19. The First Presidential Debate. The New York Times, September 2008. URL: <https://www.nytimes.com/elections/2008/president/debates/transcripts/first-presidential-debate.html> (дата звернення: 12.08.2021).
20. The Third Presidential Debate. The New York Times, October 2008. URL: <https://www.nytimes.com/elections/2008/president/debates/transcripts/third-presidential-debate.html> (дата звернення: 12.08.2021).
21. Cambridge Dictionaries Online. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/oppose> (дата звернення: 12.08.2021).
22. Cambridge Dictionaries Online. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/disagree> (дата звернення: 12.08.2021).

Aleksenko S., Kuksa O. Verbal representation peculiarities of the category of agonality in the political discourse of the harmonious psychological type of linguistic personality

Summary. The article addresses verbal representation peculiarities of the category of agonality in the political discourse

of the harmonious psychological type of linguistic personality. The need for the study of agonality of the political discourse in the psycholinguistic perspective has been borne out, namely through the prism of the psycholinguistic type of a politician's linguistic personality. Ensuing from research into the category of agonality the latter is treated as one of the basic categories of the political discourse which manifests itself as a continuous immanent competitiveness, opposition of political players whose main goal is obtaining and maintaining power. With the aim of outlining lexico-semantic and communicative features of verbal representation of the category of agonality in the political discourse there have been selected texts of electioneering debates and a campaign speech of Barack Obama as an exponent of a harmonious psychological type of a politician's linguistic personality. The psychological type in question demonstrates predictable behavior of political communication; evinces positive attitude to the general topic of interaction, adherence to the conventional social patterns and norms, absence of any marked drive for the role of the communicative leader, ability to change the stance owing to argumentation; retains peace of mind in the confrontational competitive environment; strives for a conflict remedy; utilizes "mild" impact on the opponent. It has been established that communicative hallmarks of agonality verbalization in the political discourse of such a politician's psychotype are the implementation of the following communicative strategies: self-presentation, argumentation, group identification, contrast. Obama's strategy of self-presentation becomes evident from constructing of his own image of an efficient and proficient politician via resort to the professional terminology from economic and social domains. The politician's strategy of argumentation is traced from his distinct structuring of the speech, the use of proper names denoting socio-political realia, numerals referring to the statistical data, which either enhance his own status or degrade his opponent's status, causal-consequential constructions. Obama's strategy of group identification is revealed in the employment of pronouns "we", "our", "us", metonymic usage of names of working class' professions, resort to such concepts of values as «family / welfare», «health care», «education», «equality». The strategy of contrast being the only strategy of outright confrontation shows itself in Obama's usage of vocabulary with lenient semantics of conflict.

Key words: the category of agonality, political discourse, linguistic personality, harmonious psychological type, communicative strategies, concepts of values.

Бережна М. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу та слов'янської філології
Криворізького державного педагогічного університету

ЧЕРВОНА КОРОЛЕВА VS. БІЛА КОРОЛЕВА: МОВЛЕННЄВИЙ ПОРТРЕТ (У ФІЛЬМІ Т. БЕРТОНА *ALICE IN WONDERLAND*)

Анотація. Дослідження присвячене визначенню особливостей формування мовленнєвого портрета персонажів художнього фільму залежно від їхнього архетипу. Наразі робіт, у яких розглядається взаємозв'язок між архетипом персонажа і його мовленням, нараховується невелика кількість. Вони, як правило, концентруються на застосуванні машинних способів аналізу тексту і не застосовують розгорнутих класифікацій видів персонажів. Роботу виконано на матеріалі фентезі-фільму Т. Бертона *Alice in Wonderland* (2010 р.) за однойменною книгою Л. Керрола. Вважаємо, що кінематограф є дієвим засобом впливу на масову свідомість, а моделі, за якими побудовані діалоги у фільмах, є загальнозрозумілими та прийнятними для широкого загалу реципієнтів незалежно від країни, культури, мови, віку та інших соціальних характеристик. У роботі проаналізовано особливості мовлення Червоної та Білої Королеви загальним обсягом сто реплік. За класифікацією В. Шмідт відносимо Червону Королеву до архетипу «Горгона», а Білу Королеву – до архетипу «Спокуслива Муза». Отримані результати свідчать, що для мовленнєвого портрета Червоної Королеви характерні окличні речення для висловлювання таких емоцій, як гнів, роздратування, нетерплячість, образа; прямі реквестиви та директиви у вигляді речень з дієсловом у наказовому способі, модальним дієсловом, бездієслівних речень (їх кількість порівняно з мовленням інших персонажів значно вища); лексеми на позначення позитивних емоцій відповідно до об'єктів, що викликають у глядача страх або відразу; оцінні та неполіткоректні лексеми; займенник першої особи однини. У мовленні Білої Королеви майже відсутні окличні речення, прямі реквестиви та директиви, оцінні лексеми з негативним значенням (їх кількість порівняно з мовленням інших персонажів значно нижча); для неї характерне вираження позитивних емоцій, стриманість у висловлюваннях і оцінках; займенник другої особи однини й множини слугує проявом піклування про інших, концентрації на співрозмовнику.

Ключові слова: мовленнєвий портрет, архетип, психолінгвістичні характеристики, архетип «Горгона», архетип «Спокуслива Муза», фентезі, кінодіалог, Льюїс Керрол, Тім Бертон, *Alice в Країні Чудес*, *Alice in Wonderland*.

Постановка проблеми. Мистецтво кіно в сучасній культурі посідає важливе місце. У ХХІ столітті кінотвори виступають одним із провідних засобів впливу на масову свідомість, вони формують базові поведінкові та мовленнєві шаблони, визначають цінності та прийнятні або неприйнятні образи для наслідування. Мовленнєвий портрет персонажів художніх творів є визначним елементом створення образів героїв, рушійною

силою побудови та розвитку сюжету. В аудіомедіальних текстах, передусім художніх фільмах масової культури, мовленнєвий портрет реалізується через діалогічне (рідше – монологічне) мовлення персонажів. Діалог є невіддільною частиною соціальної поведінки, одним з основних засобів, за допомогою якого люди виражають емоції, настрій, ставлення та проявляють свою особистість. Індивідуальний вибір лексико-граматичних та стилістичних засобів, які формують інваріанти висловлювання з ідентичною прагматикою, зумовлюється психологічним портретом мовця. Оскільки персонажі відіграють провідну роль у формуванні та розвитку сюжетних ліній, розуміння способів і засобів створення мовленнєвого портрета персонажів художнього твору є необхідним у дослідженнях філологічного, літературознавчого та перекладознавчого спрямувань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За визначенням дослідників, дієвість впливу кіно та екранних медіа на глядацьку аудиторію має об'єктивні підстави, адже культура взагалі та екранна культура зокрема є сферою функціонування архетипів, архетипічних мотивів та міфологічних образів. Саме вони, виражені через символи й знаки культури, стають основою конструювання реальності в мистецтві. Вони ж відкривають неосяжні обшари для маніпуляції масовою свідомістю [1, с. 118]. Кінообрази використовують енергію міфу, експлуатують архетип, створюють сучасну міфологію, що містить виразний і прагматичний образотворчий потенціал. Кінематограф маніпулює міфологічними зразками, впливаючи і на свідомість, і на підсвідомість глядача, тим самим стаючи механізмом, що сприяє самоідентифікації індивіда [2, с. 230].

Кінематограф, розрахований на масового споживача, часто оперує простими архетипами, спрощеними моделями, шаблонами, стереотипами, кліше, які є зручними для сприйняття і не потребують складного декодування представниками різних країн, культур і поколінь. Такі спрощені моделі закладають основу для формування поведінкових і мовленнєвих схем широкої глядацької аудиторії. Визначення взаємозв'язку між психотипом персонажа та засобами реалізації його в мовленнєвому портреті вбачається перспективним напрямом дослідження, адже від успішності експлуатації міфу та архетипу, моделей (форм) їхнього функціонування значною мірою залежить комерційна успішність кінопроектів, а отже й рентабельність / прибутковість усієї кінематографічної індустрії [1, с. 124].

М. Конфорті вважає, що відхилення від архетипічних основ може спричинити проблеми з написанням сценарію, створенням образів, постановкою. Дослідник зазначає: «Здат-

ність точно і креативно передавати архетипи у кіно – це те, що я називаю кінематографічною архетипічною послідовністю. Можна говорити, що фільми набувають популярності, якщо вдало схоплюють вічні сюжети, і не мають успіху, коли не можуть їх ухопити» [3, с. 119].

К. Г. Юнг, розробник типології архетипів, у своїх численних роботах виділяє переважно такі архетипи: Тінь, Герой, Мати, Аніма, Анімус, Дитя, Мудрий Старець і Мудра Стара, Діва, Его, Персона, Самість. У його розумінні архетип – образ, модель чи символ, які містяться у колективній підсвідомості і, як правило, не залежать від культури, країни, часу. На основі ідей Юнга засновано багато робіт, які досліджують архетипи в архітектурі, рекламі та маркетингу, релігії, літературі та кіно. Серед сучасних напрямів, дотичних до дослідження системи архетипів персонажів, можна відзначити побудову графічних моделей взаємозв'язків і взаємовпливів персонажів у фільмі [4] та роботи, що застосовують машинний аналіз до реплік архетипних персонажів художніх фільмів для створення правдоподібних діалогів персонажів у комп'ютерних іграх.

Сьогодні існує багато класифікацій персонажів за психотипом. В одних роботах вони називаються архетипами, в інших – типовими, стереотипними, плоскими персонажами, тропами. Єдності серед дослідників немає. Серед різноманітних класифікацій персонажів відзначимо декілька релевантних для досліджуваного матеріалу. Перша – типологія архетипів у масмедіа М. Фабера та Дж. Майера [5], в якій автори пропонують тринадцять образів без розподілу за гендером персонажів: Caregiver (Опікун), Creator (Творець), Everyman/Everywoman (Кожен), Explorer (Дослідник), Hero (Герой), Innocent (Дитина), Jester (Блазень), Lover (Коханець), Magician (Чарівник), Outlaw (Вигнанець), Ruler (Правитель), Sage (Мудрець), Shadow (Тінь). Друга – типологія героїв та героїнь за авторством Т. Коуден, К. Лафівера, С. Вайдерса [6], яка складається із шістнадцяти основних архетипів (восьми чоловічих і восьми жіночих): the Chief (Керівник), the Bad Boy (Поганий Хлопець), the Best Friend (Найкращий Друг), the Charmer (Чарівник), the Lost Soul (Втрачена Душа), the Professor (Професор), the Swashbuckler (Задирка), the Warrior (Воїн), the Boss (Начальниця), the Seductress (Спокусниця), the Spunky Kid (Запальна Дівчинка), the Free Spirit (Вільний Дух), the Waif (Бродяга), the Librarian (Бібліотекарка), the Crusader (Хрестоносець), the Nurturer (Годувальниця). Ю. О. Зайченко пропонує три типи лінгвокультурного типового героя фентезі: герой-воїн (warrior hero), шляхетний герой (noble hero) та маленький герой (small hero) [7, с. 22]. Основною для цієї роботи є класифікація архетипів, запропонована В. Шмідт, в якій дослідниця розрізняє сорок п'ять видів персонажів за їхнім психотипом [докладніше див. 8].

Вважаємо, що діалог персонажів у художньому творі побудовано таким чином, щоб у ньому розкривалася особистість персонажа, його мотивація і сприйняття того, що відбувається навколо. Сам по собі вибір мовленнєвих форм для вербального спілкування містить досить повну інформацію щодо особистості персонажа (його гендерної, вікової, локальної, національно-расової, темпоральної характеристик, соціального статусу, зовнішності, темпераменту, емоційного стану і відносин між комунікантами) [9, с. 6].

Сприймаємо мовленнєвий портрет як засіб зображення персонажів, що полягає у підборі особливих для кожної дійової

особи художнього твору лексико-граматичних, фразеологічних, стилістичних, синтаксичних елементів, які розкривають його психотип та формують образ персонажа в уяві реципієнта художнього твору. Діалогічне мовлення сприймаємо як середовище формування мовленнєвого портрета.

Мета дослідження – встановити кореляцію між архетипом персонажів художнього фільму та особливостями їхнього мовлення. Дослідження виконане на матеріалі реплік Червоної та Білої Королеви, персонажів пригодницького фентезі-фільму Тіма Бертона 2010 року за мотивами однойменної книги Льюїса Керрала. Фільм посідає сорокове місце у рейтингу найприбутковіших англійських фільмів 21 століття, що робить його цікавим матеріалом для дослідження. Вважаємо, що фільми цієї категорії містять діалоги, максимально розраховані на широку глядацьку аудиторію, а мовленнєві моделі – зрозумілі більшості глядачів по всьому світі незалежно від віку, статі, раси, етносу, культурної приналежності тощо.

Виклад основного матеріалу. Відібравши репліки двох порівнюваних персонажів, визначаємо їхній архетип. За класифікацією М. Фабер та Дж. Майер (2009) відносимо Червону Королеву до типу «Правитель» (Ruler), оскільки для персонажів цієї групи характерним є тяжіння до влади та контролю; вони впливові, вперті, навіть тиранічні; надають перевагу домінуванню над іншими [5, с. 309]. Білу Королеву відносимо до категорії «Коханець» (Lover), адже персонажі цієї групи романтичні, чуттєві, пристрасні, приємні та грайливі; понад усе бажають отримати й дарувати любов [5, с. 309]. Схожі характерні риси та назву архетипу пропонують Т. Коуден та ін. [6, с. 59]; за цією класифікацією героїв та героїнь Білу Королеву відносимо до групи «Спокусниця» (the Seductress).

За ширшою класифікацією В. Шмідт (2007) відносимо Червону Королеву до архетипу «Горгона» (Gorgon), серед визначних характеристик якої бачимо такі: персонаж не знає докорів сумління; вершить швидке (і, як правило, несправедливе) правосуддя; буває засліплена гнівом; у відповідь на образі реагує емоційно та надмірно; поводить як диктатор; вважає, що правді та закону не місце на полі бою; має у минулому давнішу психологічну травму чи глибоку образу; легковажна, агресивна, непостійна та дратівлива [8, с. 54-55]. Звернімо увагу, як виражає своє враження від Червоної Королеви Аліса:

The White Queen: ...My sister preferred to study Dominion Over Living Things. Tell me, how does she seem to you?

Alice: Perfectly horrid [10, 1:08:26].

Білу Королеву за типологією В. Шмідт відносимо до архетипу «Спокуслива Муза» (Seductive Muse), адже для неї визначними є такі характеристики: персонаж понад усе цінує самореалізацію та творчість; любить бути у центрі уваги; вона розумна, емоційна та чуттєва; неспроможна нічого робити сама, але вміє маніпулювати іншими для досягнення своєї мети. Глядачу допомагає сформувати думку щодо Білої Королеви фраза Червоної Королеви:

The Red Queen: My ugly little sister... why do they adore her and not me?

The Knave of Hearts: I cannot fathom it. You are far superior in all ways.

The Red Queen: I know. But Mirana can make anyone fall in love with her: men, women, even the furniture [10, 0:54:22].

За сюжетом Червона Королева – правителька Дивокраю. Вона має молодшу сестру – Білу Королеву – яка претендує на

трон. У далекому минулому між сестрами відбулася суперечка, під час якої старша сестра впала і вдарилася скронею, внаслідок чого з роками її голова ставала непропорційно великою щодо тіла, а характер псувався. На час подій у фільмі Червона Королева деспотично править країною, тримаючи жителів у покорі завдяки трьом чудовиськам та армії пікінерів-карт. Образа на молодшу сестру та батьків, які любили Білу Королеву більше за неї, стали першопричиною конфлікту між сестрами та кривавої боротьби за владу у країні. Червона Королева так дорікає сестрі:

The Red Queen: I know what you're doing. You think you can blink those pretty little eyes and I'll melt just like Mummy and Daddy did [10, 1:24:42].

Розглянемо, як зазначені характеристики впливають на мовлення персонажів. У ході роботи вибрано 70 реплік, які належать Червоній Королеві, і 30 реплік, які належать Білій. Неоднакова кількість реплік визначається значущістю персонажів для сюжету. Червона Королева – головний антагоніст історії, уособлення зла, з яким необхідно боротися усім мешканцям Дивокраю; за кількістю реплік вона поступається лише Алісі (191) та Капелюшнику (72). Біла Королева – одна з центральних героїнь (за кількістю реплік п'ята) і входить до групи разом з Валетом, Сонею і Чеширом.

У роботі розглядаємо репліки персонажів у порівнянні, адже сестри-королеви є антиподами одна одної. Серед основних особливостей їхнього мовлення можна виокремити такі:

1) використання окличних речень

У репліках Червоної Королеви частотне використання окличних речень (44 зі 116), що становить 38 %. Слід зазначити, що в усіх випадках персонаж виражає негативні емоції: роздратування, гнів, нетерплячість, образу:

The Red Queen: Liars! Cheats! Falsifiers! Off with their heads! [10, 1:14:09]

Це свідчить про надмірну емоційність, агресивність та драгматичність персонажа. Для порівняння у мовленні Білої Королеви знаходимо тільки одне окличне речення з 69, що становить 1 % від кількості речень:

The White Queen: But that is exactly where she will find the Vorpall Sword. We have our champion! [10, 0:53:35]

За сюжетом Біла Королева втішена новиною, адже тепер у неї з'явилася надія, що Аліса зможе перемогти дракона. Тут бачимо вираження позитивних емоцій.

2) використання директивів

Серед реплік Червоної Королеви частотне використання ін'юнктивів (переважно у вигляді речень із дієсловом у наказовому способі, модальним дієсловом або бездієслівних наказових речень) – 34 речення зі 116, що становить 29 %. Для порівняння у мовленні Білої Королеви цей показник дорівнює 6 %. Зазначимо, що у мовленні Червоної Королеви переважають прямі мовленнєві акти, а у мовленні Білої Королеви – непрямі. Вважаємо такі показники проявом диктаторської природи Червоної Королеви, впевненістю в тому, що будь-яка її воля буде виконана. Для Білої Королеви низька частотність директивів (переважно у вигляді непрямих ін'юнктивів або реквестивів) є проявом лагідної вдачі, а також засобом отримати бажане маніпулюванням емоцій оточуючих. Поглянемо на речення з однаковою прагматикою:

The Red Queen: Go away [10, 0:48:50]. / Now get out [10, 0:49:30]. / Leave us [10, 0:52:41].

The White Queen: Would you all excuse me for a moment? Thank you [10, 0:53:05].

В усіх продемонстрованих випадках мета комунікації одна: Королева бажає залишитися сама, відсилаючи підданих з кімнати. Як бачимо, засоби досягнення мети кардинально відрізняються.

3) використання квеситивів

У мовленні Червоної Королеви частотним є використання прямих запитань, які вимагають відповіді, – 26 зі 116 речень (22 %). Це свідчить про звичку завжди отримувати бажане, нестриманість у спілкуванні, порушення норм ввічливості. У репліках Білої Королеви квеситиви становлять 10 % (7 питальних речень із 69).

4) використання займенників

У мовленні Червоної Королеви переважає займенник другої особи you (22 випадки), адже значна кількість її запитань спрямована до інших учасників комунікації. Також слід відзначити частотне використання займенника першої особи однини I (13 одиниць), що говорить про егоцентризм персонажа, концентрацію уваги на собі та власних бажаннях. Інші займенники маловживані, їх кількість не перевищує чотирьох одиниць. У мовленні Білої Королеви найбільш частотним є займенник you (19 випадків), який використовується у ситуаціях діалогічного спілкування у квеситивах, реквестивах і декларативах. Займенник I використовується порівняно мало (5 випадків), майже на рівні із займенниками she (4), коли йдеться про Алісу та Червону Королеву, та we (4), коли йдеться про наближених до королеви осіб.

5) використання оцінної лексики

Використання негативних оцінних та неполіторектних лексем, що реалізується в експліцитних висловлюваннях, є характерним для Червоної Королеви (*Where are my Fatboys? [10, 0:48:52]; Her name is UM, idiot! [10, 0:50:15]; My ugly little sister... [10, 0:54:22]; Oh, let her have the rabble! [10, 0:55:13]; Never mind him. He's mad [10, 1:02:17]*) і свідчить про нестриманість і неввічливість, презирливе ставлення до оточуючих. У мовленні Білої Королеви такі лексеми відсутні.

6) використання емотивних лексем

Для Червоної Королеви характерним є використання лексем на позначення позитивних емоцій стосовно об'єктів, які у середньостатистичного глядача викликають відразу чи страх (*I love tadpoles on toast... [10, 0:27:05]; What is she doing with my darling Jabberwocky? [10, 0:27:50]; I love morning execution, don't you? [10, 1:12:00]; It is far better to be feared than loved [10, 1:15:10]*). Це зумовлює формування негативного сприйняття персонажа глядачем. Тут же слід зазначити й особливості використання пестливо-зменшувальних форм до різних категорій об'єктів. Так, у мовленні Червоної Королеви бачимо використання зменшувально-пестливих форм, коли вона говорить про кровожерливого дракона:

The Red Queen: What is she doing with my darling Jabberwocky? [10, 0:27:50]

The Red Queen: She killed my Jabber-baby-wocky! [10, 0:27:59]

Натомість у мовленні Білої Королеви знаходимо використання подібної форми, коли вона звертається до сестри. За сюжетом Біла Королева намагається вмовити Червону Королеву віддати владу і корону добровільно, щоб уникнути кровопролитної битви. Для цього вона використовує в розмові пестливу форму імені сестри, намагаючись розчулити її, повернути у дитинство, коли вони були однією родиною і любили одна одну:

The White Queen: Hello, Iracebeth... [10, 1:24:17] Oh 'Racie, we don't have to fight [10, 1:24:35].

Тут же можна згадати й про використання прикметників з позитивним значенням для вираження негативного ставлення:

The Red Queen: I know what you're doing. You think you can blink those pretty little eyes and I'll melt just like Mummy and Daddy did [10, 1:24:42].

Звернімо увагу, що прикметник *pretty* «гарний, симпатичний» використано у протилежному значенні, оскільки фраза передає незадоволення Червоної Королеви, образу на сестру і батьків, заздрість до Білої Королеви.

7) використання індивідуальних фраз-маркерів

До мовленнєвої характеристики відносимо випадки створення образу персонажа через використання слів- чи фраз-маркерів – лексико-граматичних одиниць, які є частотними для реплік окремого персонажа, характерними, як правило, тільки для нього (можуть бути ключовими словами, словами-паразитами). Надалі слова-маркери часто асоціюються з персонажем, переходять у розряд крилатих фраз, стають основою для численних інтернет-мемів і літературних алюзій [11, с. 13]. У досліджуваному матеріалі такою фразою-маркером є наказ Червоної Королеви *OFF WITH HIS (HER/THEIR) HEAD!* Фраза є частотною й у різних варіаціях зустрічається у 7 репліках із 70 (10 %).

Висновки. У підсумку зазначимо, що отримані результати дозволяють віднести Червону Королеву до архетипу «Горгона» і визначити серед особливостей її мовлення частотне використання окличних речень, ін'юнктивів, прямих мовленнєвих актів, квеситивів, займенника першої особи однини, негативно оцінної лексики, неполіткоректних висловлювань. Зазначені одиниці формують образ агресивної та дратівливої героїні, яка не знає докорів сумління, вершить швидке і переважно несправедливе правосуддя; охоплена гнівом, на образі реагує емоційно та надмірно; поводить як диктатор; має у минулому давнішню психологічну травму. Білу Королеву відносимо до архетипу «Спокуслива Муза», у мовленні якої відсутні (або значно нижчі за середньостатистичні для фільму) окличні речення, ін'юнктиви, прямі мовленнєві акти, квеситиви, негативна оцінна лексика. Натомість характерними є непрямі мовленнєві акти, лексика на позначення позитивних емоцій, випадки надлишкової ввічливості, використання займенника другої особи однини та множини. Такі елементи формують образ розумної та чутливої героїні, яка прагне до самореалізації й творчості, любить бути у центрі уваги та вміє досягати своїх цілей, маніпулюючи емоціями інших персонажів. Бачимо, що переважно характерні мовленнєві елементи збігаються, відрізняючись своєю кількісною репрезентацією. Це пояснюється тим, що за сюжетом Червона та Біла Королеви є антиподами, а різниця у мовленні слугує для увиразнення їхніх образів.

Серед перспектив – створення цілісної типології особливостей психолінгвістичного мовленнєвого портрета персонажів залежно від їхнього архетипу на матеріалі найбільш касових англійських фільмів XXI століття.

Література:

1. Зубавіна І. Кіноекран як сфера репрезентації архетипічних мотивів та міфологічних образів. *Сучасні проблеми художньої освіти в Україні*. 2014. Вип. 9. С. 118-146.
2. Мельничук М. М. Теоретичне дослідження кінематографічних образів у рамках аналітичної психології К.Г. Юнга. *Психологія і особистість*. 2017. № 2 (12). С. 223-231.

3. Conforti M. Archetypes, coherent and cinema. *Spring*. 2005. № 73. P. 115-128.
4. Han Y. Jungian Character Network in Growing Other Character Archetypes in Films. *International Journal of Contents*. Vol.15, No.2, Jun. 2019. P. 13-19.
5. Faber M., Mayer J. Resonance to archetypes in media: There's some accounting for taste. *Journal of Research in Personality*. Volume 43. Number 3. 2009. P. 307-322.
6. Cowden T. D., LaFever C., Vidars S. *The Complete Writer's Guide to Heroes & Heroines: Sixteen Master Archetypes*. Hollywood, CA: Lone Eagle, 2000. 177 p.
7. Зайченко Ю.О. Герой фентезі як лінгвокультурний типаж: особливості та типологія. *Вісник НТУУ "КПІ". Філологія. Педагогіка*. № 10 (2017). С. 21-25.
8. Schmidt V. *The 45 Master characters*. Cincinnati, Ohio: Writers Digest Books, 2007. 338 p.
9. Жданович М.А. Лінгвістическіе средства создания образа персонажа в художественном диалоге : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Самара, 2009. 22 с.
10. *Alice in Wonderland / Аліса в країні чудес* (2010). URL: <https://toloka.to/t100446> (дата звернення: 12.08.2021).
11. Бережна М.В. Відтворення мовленнєвої характеристики персонажів (на матеріалі англійських художніх текстів та їх перекладів українською мовою). *Science and Education a New Dimension. Philology*. V (34). Issue: 124, 2017. BUDAPEST, 2017. P. 11-15.

Berezhna M. Red Queen vs. White Queen: Speech Portrait (in the film *Alice in Wonderland* by T. Burton)

Summary. The research is devoted to the formation of the feature film characters speech portrait depending on their archetype. Currently, there are few researches examining the interrelation between the character's archetype and their speech. The available works usually focus on the use of machine methods of text analysis and apply only basic classifications of character types. The present work investigates T. Burton's fantasy film *Alice in Wonderland* (2010), based on the book by L. Carroll. I suppose that cinema is an effective means of influencing the mass consciousness, and the models on which dialogues are built in films are common and acceptable to a wide range of recipients, regardless of their country, culture, language, age and other social characteristics. In the article, I analyze the peculiarities of the speech of the Red and White Queens, with a total number of one hundred turns. According to V. Schmidt's classification, we refer the Red Queen to the Gorgon archetype and the White Queen to the Seductive Muse archetype. The results show that the speech portrait of the Red Queen is characterized by frequent exclamatory sentences as means to express anger, irritation, impatience, resentment; direct requests and orders in the form of sentences with the verb in the imperative mood, modal verbs, or imperative sentences without verbs; lexis denoting positive emotions towards the objects which cause fear or disgust in the audience; negative evaluative and politically incorrect lexis; first person singular pronoun. In the speech of the White Queen there are almost no exclamatory sentences, direct requests or orders, negative evaluative lexis (their number is considerably lower compared to the speech of other characters); it is characterized by the expression of positive emotions, restraint in statements and assessments; the second person singular and plural pronoun serves as a manifestation of care for others, concentration on the interlocutor.

Key words: speech portrait, archetype, psycholinguistic characteristics, archetype *Gorgon*, archetype *Seductive Muse*, fantasy, film dialogue, Lewis Carroll, Tim Burton, *Alice in Wonderland*.

*Белова М. О.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології**Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди**Лобзова С. Л.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри практики англійського усного і писемного мовлення**Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*

КАЛАМБУР ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ БЛЕНД (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАНЬ М. БОНДА ПРО ВЕДМЕЖА ПАДДІНГТОНА)

Анотація. Дослідження зосереджено на важливих аспектах смислоутворення каламбуру як креативного використання мови та фокусується на виявленні когнітивної основи семантики каламбурів в оповіданнях про ведмежа Паддінгтона М. Бонда. Каламбур у роботі розглядається як лінгвістичний механізм, заснований на комічному використанні слів, що подібно звучать, але мають різні значення, та відокремлюється від гри слів як контамінації у мовленнєвому потоці двох мовних одиниць на базі їхньої структурної подібності або тотожності. Каламбур як елемент лудичної комунікативної діяльності людини є семантичним феноменом, що базується на таких лексичних явищах, як полісемія, омонімія та паронімія. Семантичний механізм формування каламбуру визначається такими параметрами, як двокомпонентність значення, порушення мовної норми, перетворення значення. З опорою на семантичні, структурні та синтаксичні особливості каламбуру, можна виокремити 3 види каламбурів: лексико-семантичні, структурно-семантичні та структурно-синтаксичні. Когнітивну основу смислоутворення каламбуру можна пояснити на підґрунті положень теорії концептуальної інтеграції як «моделі чотирьох просторів» – двох вхідних ментальних просторів, вихідного спільного простору та родового (інтегрованого) простору, тобто нового значення, яке з'являється в результаті проєкції одного вхідного ментального простору на інший або в результаті їхнього злиття. Елементи вхідних просторів структуруються за допомогою фреймів – особливих когнітивних структур сематизації досвіду, знання про які передбачається концептами, репрезентованими словами. В оповіданнях М. Бонда про ведмежа Паддінгтона, що перебувають у фокусі уяви цього дослідження, виявилися затребуваними лексико-семантичні каламбури, засновані на полісемії, обіграванні семантики фразового дієслова, ідіоматичного та прямого значення фразеологічної одиниці; структурно-семантичні та структурно-синтаксичні каламбури. Виявлені каламбури розглядаються як концептуальний бленд, коли під дією структурних умов родового простору структура із вхідного простору 1 перетворюється зі структурою вхідного простору 2 і створює вихідну спільну структуру, що відбиває значення каламбуру.

Ключові слова: каламбур, омонімія, полісемія, паронімія, концептуальна інтеграція, фрейм.

Постановка проблеми. У сучасних лінгвістичних дослідженнях робляться спроби виявити й описати ментальну

основу формування семантики мовних одиниць. За відправну точку у цих дослідженнях приймається той факт, що в мові матеріалізується ментальний субстрат або система знань про світ, яка формується у свідомості людини в результаті її пізнавальної (когнітивної) діяльності. Мова з цієї точки зору виконує надзвичайно важливу функцію – когнітивну, яка полягає в закріпленні результатів пізнавальних процесів. Каламбур, що перебуває у фокусі уваги цього дослідження, побудовано на подвійному значенні однієї мовної одиниці. Особливості упізнання неоднозначних слів пов'язані з відповіддю на запитання, чи спливають у того, хто сприймає інформацію, усі можливі значення слова і він потім робить вибір з них, чи відразу ж ідентифікує одне значення без присутності та без перебору будь-яких інших варіантів. Відповідь на це запитання може дати теорія концептуальної інтеграції, яка допомагає з опорою на когнітивний механізм блендингу описати сутність семантичної структури каламбуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Каламбур як основний вид мовної гри стає одним із центральних об'єктів дослідження у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві з другої половини ХХ століття та залишається ним і понині (О.А. Земська, Г.О. Китайгородська, О.В. Розанова, В.З. Санников, А.П. Сковородинніков, Г. Рахимкулова, О. Ронен, Н.Д. Арутюнова, Н.Д. Голев, С.В. Іллясова та ін.). Лінгвістичній природі каламбуру та механізмам його утворення, у свою чергу, присвячено наразі мало досліджень, з-поміж яких особливу увагу привертають роботи Ю.М. Щербини, В.З. Санникова, О.І. Осіна, А.П. Сковородиннікова, С.Г. Михайкіної, А.Ю. Москвина.

Вищезазначене зумовлює актуальність цього дослідження, зосередженого на важливих аспектах смислоутворення каламбуру як креативного використання мови. Своєчасність цієї наукової розвідки посилюється й тим, що у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці відсутні дослідження, присвячені розгляду даного явища в аспекті когнітивної зумовленості смислоутворення каламбуру у світлі теорії концептуальної інтеграції.

Мета дослідження полягає у моделюванні концептуальних основ формування мовних знаків каламбурного характеру та передбачає послідовне вирішення таких завдань: 1) виявити статус каламбуру як мовного та мовленнєвого явища; 2) надати класифікацію каламбуру з урахуванням його семантичних,

структурних та синтаксичних особливостей; 3) описати принципи концептуальної інтеграції як механізму породження нових смислів у процесі когнітивно-комунікативної діяльності мовця; 4) застосувати механізм концептуальної інтеграції до аналізу ментальних підстав формування каламбурних мовних виразів у вибраному типі тексту.

Матеріалом для дослідження слугували оповідання М. Бонда про ведмежа Паддінгтона. Розповіді вибрані як матеріал для аналізу з огляду на те, що у мовленні головного героя функціонує багато каламбурних мовних виразів, які допомагають підкреслити своєрідність персонажу.

Виклад основного матеріалу. У сучасному мовознавстві каламбур, як правило, розглядається у широкому сенсі (як гра слів у лексикографії) та у вузькому (як троп у стилістиці). Задля вирішення завдань цього дослідження каламбур розглядаємо у широкому сенсі, тобто як лінгвістичний механізм без «навмисного та свідомого посилення будь-якої типової структури та/або семантичної риси мовної одиниці (нейтральної або експресивної), що досягла узагальнення або типізації і стала таким чином породжувальною моделлю» [1, с. 55]. Отже, звернемося до визначень цього явища у лексикографічній практиці. У широкому сенсі під каламбуром розуміють *жарт, заснований на комічному використанні слів, що подібно звучать, але мають різні значення, гру слів* [2]. Це визначення не є задовільним, оскільки прирівнює каламбур до суміжного поняття «гра слів». Дійсно, і каламбур, і гра слів є проявами мовної гри (або лудичної мовної діяльності), тим не менш між ними є суттєва різниця. Гра слів – це контамінація у мовленнєвому потоці двох мовних одиниць на базі їхньої структурної подібності або тотожності, тоді як каламбур засновано на обігранні значень (семантики) декількох мовних одиниць. Таким чином, змішання термінів «каламбур» та «гра слів» неприпустимо.

У зв'язку з цим за **робоче визначення каламбуру** приймаємо таке, що не зміщує його з терміном «мовна гра»: *лінгвістичний прийом з використанням в одному контексті різних значень одного й того самого слова або словосполучення, подібних за звучанням* [3]. Таким чином, сутність каламбуру полягає у невідповідності семантики лексичних одиниць, що становлять його основу, у разі збігу або схожості звукових форм. Іншими словами, в основу каламбуру можуть бути покладені такі лінгвістичні явища, як полісемія, омонімія та паронімія, а також взаємодія значень слова (слів) у складі словосполучення.

Дотепер розроблено багато класифікацій каламбуру, критеріями для побудови яких можуть бути: а) спосіб подання інформації у каламбурі; б) особливості внутрішньої структури каламбуру; в) специфіка його функціонування в тексті; г) мета його вживання тощо. Кожна з класифікацій залучається залежно від мети та завдань дослідження. Задля виконання задач цього дослідження у роботі використовується класифікація М. Гюргадзе [4], яка бере до уваги як семантичні, так і структурні та синтаксичні особливості каламбуру та включає:

1) лексико-семантичні каламбури

Цей тип каламбурів оснований на семантичній невизначеності. У цій групі виокремлюємо:

- каламбури, засновані на лексичній полісемії. Наведемо приклад з роману О. Уальда «Importance of Being Earnest»:

Lady H.: She lets her clever tongue run away with her.

Lady C.: Is that the only Mrs. Allonby allows to run away with her?

Перше значення виразу *to run away with* – «не усвідомлювати те, що ти говориш», а друге значення – «змусити взяти щось із собою». Перше значення – фігуральне, а друге – пряме; обіграння цих двох значень призводить до ефекту каламбуру;

- фразеологічні каламбури – засновані на обігранні значення фразеологічної одиниці:

Little Johnnie (crying): Mummy, mummy, my auntie Jane is dead.

Mother: Nonsense, child! She phoned me exactly five minutes ago.

Johnnie: But I heard Mrs. Brown say that her neighbors cut her dead.

Каламбур побудовано на обігранні ідіоматичного значення фразеологічної одиниці *cut smb. dead* («перервати розмову») та його прямого значення (в якому його зрозумів маленький Джонні) – «зарізати до смерті». Фразеологічні каламбури залучають підміну ідіоматичного значення ФО сукупністю прямих значень його компонентів. Семантичною специфікою ФО є ідіоматичність його значення, що полягає у невиводимості значення фразеологічної одиниці з «прямих» значень його складових слів. Значення ФО, будучи лексично опосередкованим, зберігає конотації, пов'язані як з вихідними значеннями слів-компонентів, так і з образною основою ФО, тому семантика ФО завжди багатша за смисловою структурою, ніж лексичне значення слова, і якісно відрізняється від нього;

- омофонічні каламбури: цей тип каламбуру використовує омофони (слова, які звучать однаково) з різним значенням (наприклад: *The wedding was so emotional that even the cake was in tiers*);

- омографічні каламбури: цей тип каламбуру використовує слова, що написані однаково, але звучать по-різному. Вони часто пишуться, а не проговорюються, оскільки на деякий час вводять в оману реципієнта, який прочитає «неправильний» звук, наприклад: *You can tune a guitar, but you can't tuna fish. Unless you play bass.* У цьому випадку *tuna [fish]* – це каламбур на основі омофону, оскільки звучить однаково з *tune a [guitar]*. Слово *bass*, однак, функціонує як омографічний каламбур, оскільки, якщо слово *bass* вимовляється як [bæ:s], йдеться про тип інструмента, а якщо як [bæs] – то про вид риби;

- омонімічні каламбури: містять аспекти як омофонічних, так і омографічних каламбурів. У цьому типі каламбурів обіграється слово, яке написано і звучить однаково, але має різні значення, наприклад: *Two silk worms had a race and ended in a tie.* Слово *tie* використовується у значенні «нічия», але у цьому каламбурі йдеться про предмет одягу, виготовлений із шовку («краватка»);

- ускладнені каламбури: включають більше одного каламбуру. Наведемо приклад відомого ускладненого каламбуру від англійського риторика і богослова Річарда Уателі: «*Why can a man never starve in the Great Desert? Because he can eat the sand which is there. But what brought the sandwiches there? Why, Noah sent Ham, and his descendants mustered and bred*». Приклад включає декілька окремих каламбурів, включаючи гру слів *sand which* та *sandwich*, *Ham* (як біблейська фігура) та *ham* (у значенні «шинка»), а також омофонічні каламбури *mustered – mustard* та *bred – bread*;

- рекурсивні каламбури: цей тип вимагає розуміння першої половини жартівливого висловлювання, щоб зрозуміти другу, наприклад: «*A Freudian slip is when you say one thing but mean your mother*». Термін «Freudian slip» був запропонований психоаналітиком Зигмундом Фрейдом для позначення помилки в мовленні, коли одне слово замінено іншим. З. Фрейд вважав, що ці помилки натякали на несвідомі або пригнічені бажання.

Він також мав кілька теорій щодо стосунків між дітьми (особливо хлопчиками) та їхніми матерями. Тому цей каламбур вимагає знання теорій З. Фрейда та визнання того, що сам каламбур є «обмовкою за З. Фрейдом».

2) структурно-синтаксичні каламбури

Цей тип каламбурів заснований на структурно-синтаксичній невизначеності, яка виникає, коли одиниці фрази або речення можуть мати різні синтаксичні ролі. Наведемо декілька прикладів:

– *How do you stop a fish from smelling?*

– *Cut off his nose.*

Каламбур побудовано на різній інтерпретації ключового елемента синтаксичної єдності – слова *smelling*, завдяки чому речення *How do you stop a fish from smelling?* можна інтерпретувати як:

1) «how can we keep the fish from smelling?»;

2) «how can you stop the fish to smell».

Очевидно, мовець був стурбований запахом риби, а реципієнт зрозумів його питання інакше (як позбавити риби нюхових відчуттів) і запропонував відрізати їй носа.

3) структурно-семантичні каламбури

Структурно-семантична невизначеність таких каламбурів заснована на тому факті, що слово у структурі каламбуру має інгерентно дифузне значення, засноване на його поширеному або неформальному використанні. Це трапляється, передусім, з виразами, чиї визначення дуже розпливчато сформульовані і використовуються в контексті аргументу, який тягне за собою певний висновок:

– *Did you take a bath?*

– *No, only towels, is there one missing?*

Take a bath – сталий вираз, що означає «приймати ванну», але якщо вираз розуміється дослівно, його значення можна інтерпретувати як «перенести ванну з одного місця в інше». Подібне подвійне сприйняття та розуміння однієї й тієї самої фрази створює невизначеність та продукує комічний ефект.

Одним із найбільш важливих теоретичних аспектів, необхідних для розуміння каламбуру, є його семантична структура. Розробка її узагальненої схеми належить В.С. Виноградову. Згідно з цією схемою, каламбур, як правило, складається з двох компонентів, кожний з яких може бути словом або словосполученням. Перший компонент є своєрідною лексичною основою каламбуру, опорним елементом та стимулятором мовної гри, що можна вважати лексичним еталоном «ігрової інструкції», який завжди відповідає існуючим орфографічним, орфоепічним мовним нормам та нормам вживання слова. Другий член конструкції – це слово/словосполучення – «перевертень», компонент, що є результатом перетворення значення (так званий результат). Після реалізації у мовленні результанта та співвіднесення його зі словом-еталоном (першим компонентом каламбуру) й виникає ефект каламбуру як форми лудичної мовної діяльності [5, с. 104-105].

У фокусі уваги цього дослідження – пояснення когнітивної основи семантики каламбуру, задля чого задіюється експланаторний потенціал теорії концептуальної інтеграції (або блендінгу) [6; 7]. Концептуальна інтеграція визначається як складний когнітивний процес, в результаті якого утворюється нове значення. З погляду засновників теорії Ж. Фауконієра і М. Тернера, концептуальна інтеграція ґрунтується на «моделі чотирьох просторів» (four-space model), яка подана двома

вхідними ментальними просторами (input spaces), вихідним спільним простором (generic space) та родовим (інтегрованим) простором (blended space or blend), тобто новим значенням, яке з'являється в результаті проєкції одного вхідного ментального простору на інший або в результаті їхнього злиття. Задля пояснення когнітивного підґрунтя семантики каламбуру ментальний простір трактуємо як відносно невеликий концептуальний набір елементів, створений для окремих цілей розуміння та дії. Вони створюються завжди, коли людина думає й говорить, вони взаємопов'язані і можуть модифікуватися в міру розгортання дискурсу [6]. Цей концептуальний набір елементів структуровано у вигляді фреймів (у роботі використовується система фреймів С.А. Жаботинської [8]).

Звернемося до виявлення та систематизації каламбурів в оповіданнях про ведмежа Паддінгтона М. Бонда [9-11] та пояснення значення виявлених каламбурів на основі теорії концептуальної інтеграції.

Лексико-семантичні каламбури

Аналіз текстів про ведмежа Паддінгтона М. Бонда [9-11] дозволив виявити низку лексико-семантичних каламбурів, заснованих на:

- полісемії:

(1) *“That’s him,” said the immigration man, pointing at Paddington. “The short, furry one with the hat.”*

“There is something funny with his circs,” said the commissioner.

“My circs!” exclaimed Paddington, looking more and more alarmed. “But I felt all right at breakfast this morning.”

“He means your circumstances, dear,” said Mrs Brown, glaring at the commissioner [9].

Значення каламбуру у наведеному фрагменті (1) будується на полісемантичності слова *circs*: у ньому обігрується його системне (узуальне) та індивідуально-авторське значення. Так, лексикографічні джерела засвідчують, що *circs* є побудованим за допомогою скорочення (від *circumstances*) словом із узуальним значенням «умова, факт чи подія, що супроводжують, обумовлюють чи визначають іншу» [12]. Очевидно, що у скороченому вигляді слово було незнайомим Паддінгтону і, виходячи із обставин, він надав індивідуально-авторське значення слову, яке можна вилучити з прямої контекстуальної експлікації [13]: автор, у мовленні Паддінгтона, експліцитно вербально формує відповідне значення, здійснюючи метамовний коментар (*But I felt all right at breakfast this morning*), з якого ми розуміємо, що Паддінгтон надав йому значення «самопочуття». Розуміння подвійного смислу наведеного каламбуру у цьому випадку стає можливим завдяки контексту, який слідує за каламбуром.

Формування смислу описаного вище каламбуру (1) за допомогою блендінгу можна описати у такий спосіб: вхідний концептуальний простір 1 «обставини» включає поняття «стан, факт чи подія, що супроводжує, обумовлює чи визначає інший стан/факт/подію» (ментальний простір структуровано у вигляді предметного фрейму на основі слоту Якість: ДЕЩО є ТАКЕ (ОБСТАВИНИ є СТАН/ФАКТ/ПОДІЯ)). Родовий простір містить знання про те, що обставини можуть спричинити настання певних станів або подій. З іншого боку, *circs* ще має індивідуально-авторське значення «самопочуття» (вхідний простір 2 також структурований у вигляді предметного фрейму на основі слоту Якість: ДЕЩО є ТАКЕ: САМОПОЧУТТЯ є СТАН, ЯКИЙ МОЖЕ ЗДІЙСНЮВАТИ ВПЛИВ НА

ЗДІБНОСТІ ЛЮДИНИ). Так, під дією структурних умов родового простору структура із вхідного простору 1 перетинається зі структурою із вхідного простору 2 і створює вихідну спільну структуру: Паддінгтон на зауваження імміграційного офіцера про дивні обставини, пов'язані з ним, відповів, що вранці почував себе дуже добре;

- обігранні семантики фразового дієслова:

(2) *The old gentleman waved the waiters and the manager to one side and then turned to Mr Brown. I'd better introduce myself," he said. "I am Sir Huntley Martin, the marmalade king. I've been in marmalade for fifty years," he boomed, "and been comin' here for thirty. Never heard anyone ask for a marmalade sandwich before. Does me old heart good."*

Paddington looked most impressed. "Fancy being in marmalade for fifty years!" he exclaimed [10].

У фрагменті (2) описується зустріч Паддінгтона з Сером Марлі Хантлі, який вже багато років володіє фабрикою з виробництва мармеладу. Значення каламбуру у наведеному фрагменті формується на підґрунті двоякого розуміння *be in*: 1) як фразового дієслова (цілої неподільної смислової одиниці) зі значенням «бути залученим у якусь діяльність» [12] та 2) як дієслова з прийменником, що означає «бути забрудненим чимось» [12].

Формування смислу каламбуру у фрагменті (2) за допомогою теорії концептуальної інтеграції можливо описати так: вхідний концептуальний простір 1 «бути залученим у щось» включає поняття «керувати власною справою» (ментальний простір структуровано у вигляді предметного фрейму на основі слоту Місце: ДЕЩО є/існує ТАМ (КЕРУВАННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ У ПЕВНОМУ МІСЦІ)). Родовий простір містить знання про те, що керування власним бізнесом передбачає залучення ресурсів (матеріальних, темпоральних тощо). З іншого боку, *be in* ще має значення дієслова з прикметником «бути забрудненим чимось» (вхідний простір 2 структурований у вигляді предметного фрейму на основі слоту Якість: ДЕЩО є ТАКЕ: БУТИ У ЧОМУСЬ є БУТИ БРУДНИМ). Під дією структурних умов родового простору структура із вхідного простору 1 перетинається зі структурою із вхідного простору 2 і створює вихідну спільну структуру: Паддінгтон, «розшифрувавши» значення фразового дієслова як значення окремого дієслова з прикметником, позаздрив королю мармеладу, зазначивши, що був би щасливим бути забрудненим мармеладом такий довгий період часу;

- обігранні ідіоматичного та прямого значення ФО:

(3) *"That bear gets more for his money than anyone I know," said Mrs Bird. "I don't know how he gets away with it, really, I don't. It must be the mean streak in him."*

"I'm not mean," said Paddington indignantly. "I'm just careful, that's all."

"Whatever it is," replied Mrs Bird, "you're worth your weight in gold."

Paddington took this remark very seriously and spent a lot of time weighing himself on the bathroom scales...[11].

Каламбур у фрагменті (3) будується на обігранні ідіоматичного значення ФО «бути корисним» [12] та «прямих» значень його складників.

Залучення блендінгу дозволяє пояснити формування смислу каламбуру таким чином: вхідний концептуальний простір 1 «бути корисним» включає поняття «мати важливість для справи» (ментальний простір структуровано у вигляді пред-

метного фрейму на основі слоту Якість: ДЕЩО є/існує ТАК (КОРИСНІСТЬ є НАЯВНІСТЬ ВАЖЛИВОСТІ У СПРАВІ)). Родовий простір містить знання про те, що якщо особа/предмет є корисним/здібним, то ця особа/предмет може допомогти успішно вирішити відповідну справу. З іншого боку, *be worth one's weight in gold* ще має буквальне значення «бути настільки важким, як і відповідна вага золота» (вхідний простір 2 структурований у вигляді предметного фрейму на основі слоту Якість: ВАГА ЛЮДИНИ є ВАГОЮ ЗОЛОТА). Під дією структурних умов родового простору структура із вхідного простору 1 перетинається зі структурою із вхідного простору 2 і створює вихідну спільну структуру: Паддінгтон, неправильно інтерпретувавши ідіоматичне значення ФО, подумав, що вартий відповідного власній вазі злитку золота.

Структурно-семантичні каламбури

Аналіз текстів про ведмежа Паддінгтона М. Бонда дав змогу виявити низку структурно-семантичних каламбурів, заснованих на обігранні інгерентно дифузного значення певного виразу. Наведемо приклад.

У наступному фрагменті (4) описується ситуація, коли Паддінгтон загубив свій капелюх під час відпочинку із родиною Браунів на річці та вони звернулися до робітників човникової станції по допомогу. Між ним відбулася така розмова:

(4) *"I had it on when I fell in the water," cried Paddington, feeling on top of his head. "And now it isn't there any more."*

"Gosh," said Jonathan. "It had so many holes in it too! Perhaps it's sunk."

"Sunk!" cried Paddington in dismay. He ran to the edge of the landing stage and peered at the muddy water. "But it can't have sunk!"

"He's always worn it," explained Mrs Brown to the boatman. "Ever since we've known him. It was given to him by his uncle in Peru."

"Darkest Peru," said Paddington.

"Darkest Peru," repeated the boatman, looking most impressed. He turned to Paddington and touched his forelock. "You'll be wanting the Thames Conservancy, Sir."

"No, I don't," said Paddington firmly. "I want my hat."

"He means they look after the river, dear," explained Mrs Brown.

"They may have found it for you" [9].

Дієслово *want* використовується в офіційному реєстрі, коли мовець (який, як правило, займає певну посаду і знаходиться при виконанні своїх обов'язків) надає вказівки/дає пораду, що адресанту треба зробити у певних обставинах. У наведеному фрагменті (4) робітник човникової станції, коли до нього звернулися по кваліфіковану допомогу (знайти загублений під час купання капелюх) саме давав пораду Паддінгтону звернутися до охорони річки Темза, які могли б посприяти у пошуках (саме таке значення («вам потрібна охорона річки Темза») має сталий вираз *to want smth.* у зазначеному контексті). Але Паддінгтон зрозумів слово *want* у його первісному («прямому») значенні «мати бажання щось зробити/отримати» [12], тому на пораду робітника станції він відповів, що хоче свою шляпу.

За допомогою теорії концептуальної інтеграції можна дати таке пояснення формуванню смислу каламбуру: вхідний концептуальний простір 1 «потреба щось зробити» включає поняття «необхідність вжити певні заходи» (ментальний простір структуровано у вигляді предметного фрейму на основі слоту Спосіб: ДЕЩО є/існує ТАК (ПОТРЕБА є НЕОБХІДНЬ ВЖИВАННЯ ПЕВНИХ ЗАХОДІВ)). Родовий простір містить

знання про те, що якщо є потреба у здійсненні чогось, то існує необхідність вжити відповідні заходи. З іншого боку, *want smth.* ще має буквальне значення «воліти чогось» (вхідний простір 2 структурований у вигляді предметного фрейму на основі слоту Спосіб: БАЖАННЯ є ПРАГНЕННЯ ДО ЧОГОСЬ). Під дією структурних умов родового простору структура із вхідного простору 1 перетинається зі структурою із вхідного простору 2 і створює вихідну спільну структуру: Паддінгтон по-своєму інтерпретує значення сталого виразу і наполягає на своєму бажанні повернути капелюх.

Структурно-синтаксичні каламбури

Дослідження оповідань про ведмежа Паддінгтона М. Бонда дозволило виявити низку структурно-синтаксичних каламбурів, заснованих на структурно-синтаксичній невизначеності певного виразу. Наведемо приклад.

(5) *“What are you doing, bear,” he growled.*

“Do it yourself, Mr Curry,” said Paddington, peering out from behind the sheet of wood.

“What?” bellowed Mr Curry. “Don’t be impertinent, bear!”

“Oh, no,” said Paddington hastily, nearly dropping the sheet of plywood in his fright at the expression on Mr Curry’s face.

“I didn’t mean you were to do it yourself, Mr Curry. I meant I’m going to do it myself. I’m making a magazine rack for Mr Brown” [10].

Do-it-yourself (пишеться через дефіс) є іменником зі значенням «діяльність, що передбачає виготовлення чи ремонт речей самостійно, замість того, щоб купувати їх або платити комусь іншому, щоб їх виготовили/відремонтували» [12]. Паддінгтон саме сказав містеру Каррі, що майструє щось власними руками, натомість співрозмовник подумав, що Паддінгтон використовує не іменник, а дієслово *do* у наказовому способі, тобто наказує йому зробити щось самостійно. Паддінгтону довелося вибачитися та пояснювати містеру Каррі, що він не хотів бути грубим, а лише повідомив йому, що виготовляє власними руками підставку для журналів.

Залучивши теорію блендінгу, пояснюємо смислоутворюючий процес каламбуру: вхідний концептуальний простір 1 «самодельність» включає поняття «вид діяльності, при якому ви працюєте власними руками» (ментальний простір структуровано у вигляді предметного фрейму на основі слоту Спосіб: ДЕЩО є/існує ТАК (САМОДЕЛЬНИЧЕСТВО є РОБОТА ВЛАСНИМИ РУКАМИ)). Родовий простір містить знання про те, що, якщо ти займаєшся самодельністю, ти не купуєш річ у магазині, а робиш її сам. З іншого боку, *do it yourself* ще має буквальне значення імперативного речення «роби сам» (вхідний простір 2 структурований у вигляді предметного фрейму на основі слоту Спосіб: ЗРОБИТИ ЩОСЬ САМОМУ є ЗРОБИТИ ЩОСЬ БЕЗ СТОРОННЬОЇ ДОПОМОГИ). Під дією структурних умов родового простору структура із вхідного простору 1 перетинається зі структурою із вхідного простору 2 і створює вихідну спільну структуру: слова Паддінгтона були хибно зрозумілі, що призвело до образи співрозмовника, адже він сприйняв його повідомлення як імператив, який звучав неввічливо.

Висновки. В оповіданнях М. Бонда про ведмежа Паддінгтона виявилися затребуваними лексико-семантичні каламбури, засновані на полісемії, обігранні семантики фразового дієслова, ідіоматичного та прямого значення фразеологічної одиниці, структурно-семантичні та структурно-синтаксичні каламбури. Виявлені каламбури розглядаються як концептуаль-

ний бленд, коли під дією структурних умов родового простору структура із вхідного простору 1 перетинається зі структурою вхідного простору 2 і створює вихідну спільну структуру, що відбиває значення каламбуру.

Література:

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка: Стилистика декодирования. Москва: Просвещение, 1990. 300 с.
2. Ожегов С.Ю., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. Москва: Азбуковник, 1997-1999. 94 с.
3. Санников В.З. Об истории и современном состоянии русской языковой игры. *Вопросы языкознания*. 2005. № 4. С. 3-20.
4. Giorgadze M. Linguistic Feature of Pun, Its Typology and Classification. *European Science Journal*. 2014. Vol. 2 (special edition). P. 271-275.
5. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). Москва: Изд-во института общего среднего образования РАО, 2001. 117 с.
6. Fauconnier G. *Mental Spaces*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1985. 258 p.
7. Fauconnier G., Turner. M. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind’s Hidden Complexities*. N.Y.: Basic Books, 2003. 464 p.
8. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ: типы фреймов. *Вісник Черкаського університету*. 1999. Вип. 11. С. 12-25.
9. Bond M. *A Bear Called Paddington*. N.Y.: HarperCollins, 2014. 176 p.
10. Bond M. *Paddington Storybook Collection: 6 Classic Stories*. N.Y.: HarperCollins, 2017. 192 p.
11. Bond M. *The Paddington Treasury: Six Classic Bedtime Stories*. N.Y.: HarperCollins, 2014. 160 p.
12. The Merriam Webster’s Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com> (дата звернення: 15.08.2021).
13. Тимошина Т.В. Индивидуально-авторское значение слова и его особенности. *Вестник ВГУ. Серия «Филология. Журналистика»*. 2013. № 3. С. 76-78.

Belova M., Lobzova S. Pun as a conceptual blend (case-study of M. Bond’s stories about Paddington bear)

Summary. The intent of the current research is to study the meaning of pun as a creative use of language stipulated by the cognitive grounding of meaning formation, namely the theory of conceptual blending. The paper addresses theoretical and methodological underpinnings of the analysis of pun as a special kind of figure of speech which uses in one context two different meanings of one and the same word/phrase that are similar in pronunciation. Pun is differentiated from world play as a contamination in the speech flow of two linguistic units on the basis of their structural similarity or identity. Pun as an element of ludic communicative activity is a semantic phenomenon that is based on polysemy, homonymy and paronymy. The semantic mechanism of pun formation is determined by such parameters as a two-component meaning, the violation of the language norm, the transformation of meaning. The research provides the classification of pun taking into consideration its semantic, structural and syntactic peculiarities and singles out lexical-semantic, structural-semantic and structural-syntactic puns. The authors apply the tools of the theory of conceptual integration to describe the cognitive basis of pun meaning formation. Conceptual integration is viewed as a complex cognitive process based on four-space model consisting of 2 input spaces, a generic space and a blended space, i.e. a new meaning that appears as a result of the projection of one input mental space into another or as a result of their merging. The study proves that M. Bond’s stories about Paddington bear, that are in the focus of the authors’ attention, enlist lexical-semantic

puns based on polysemy, play with the semantics of a phrasal verb and direct meaning of a phraseological unit, structural-semantic and syntactic puns. The identified puns are viewed as a conceptual blend, when under the act of the structural conditions of the generic space the structure of the structure

of the input space 1 intersects with the structure of the input space 2 and creates a common output structure that reflects the meaning of the pun.

Key words: pun, polysemy, homonymy, paronymy, conceptual integration, frame.

Біленко Т. Г.,*кандидат філологічних наук,**доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки
Національного університету «Запорізька політехніка»***Катиш Т. В.,***кандидат філологічних наук,**доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки
Національного університету «Запорізька політехніка»*

ЕВОЛЮЦІЯ ОРФОГРАФІЧНИХ ТА МОРФОЛОГІЧНИХ НОРМ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ В ХХ – ХХІ СТ.

Анотація. У статті розкрито визначення поняття «еколінгвістика» та зафіксовано різні терміни на позначення еколінгвістики. Активного вжитку в українському мовознавстві набули терміни «еколінгвістика» та «лінгвоекотологія». Актуальність дослідження визначається тим, що вироблення норм української літературної мови – це складний, тривалий процес, який зумовлений дією не тільки внутрішніх, але й зовнішніх факторів.

На початку ХХ ст. не було сформовано загальних принципів правопису. Українські правописи 1918, 1921 років відображають численні дискусії щодо вироблення фонетичного, морфологічного, історичного, диференційного, лексико-семантичного та словотвірно-граматичного принципів правопису. В українському правописі різних років найбільш гостро поставала проблема вживання букв *г*, *ґ* в іншомовних словах.

У мовознавстві тривалий час не було єдиної думки щодо написання слів із елементом *нив*. У правописі 2019 року сполуки слів із *нив* у значенні «половина» пишуться окремо на відміну від похідних іменників із елементом *нив*-, прикметників та числівників.

У правописі складних слів відбулися різноманітні зміни, якщо порівнювати з Правописом 2007 року. Так, складноскорочені слова з іншомовними компонентами на голосний та *арт*-, *боді*-, *веб*-, *економ*-, *поп*-, *прес*-, *максі*-, *міді*-, *міні*-, *преміум*-, *топ*-, *флеш*- та інші пишуться разом. Написання слів з великої чи з малої літери, а також уживання лапок зазнало змін у новому правописі.

Проаналізовано варіантність вживання закінчень родового відмінка однини, родового відмінка множини та давального відмінка однини іменників чоловічого роду з нульовою флексією II відміни, родового та давального відмінка однини іменників жіночого роду III відміни. Простежено розширення сфери вживання кличного відмінка іменників чоловічого роду II відміни. Виявлено помітне розширення сфери функціонування форм жіночого роду іменників на позначення професій, посад тощо. У сучасній українській літературній мові більш продуктивними в місцевому відмінку однини прикметників є форми на *-ому*. Імператив в українській літературній мові має дві парадигми творення, зберігаючи варіантні форми.

Ключові слова: еколінгвістика, еволюція норм, орфографічні норми, морфологічні норми, український правопис, варіантні форми.

Постановка проблеми. Еколінгвістика – це перспективна нова галузь сучасної науки, яка виникла на межі різних науко-

вих дисциплін – психолінгвістики, соціолінгвістики та лінгвістичної філософії. Об'єктом дослідження сучасного українського мовознавства у сфері еколінгвістики виступає переважно українська мова. В українському науковому дискурсі існують різноманітні терміни на позначення еколінгвістики. Учені виділяють два основні напрями дослідження:

1) «екологія мови» або «екологічна лінгвістика», – тут мова розглядається як засіб сприйняття світу й інструмент взаємодії з ним;

2) «мовна екологія» або «лінгвістична екологія», – це біологічний підхід до мови, що реалізується через вивчення взаємозв'язку між мовою й екологічними питаннями [1, с. 7].

Найбільш часто в українському мовознавстві використовуються терміни «еколінгвістика» та «лінгвоекотологія». Окремо підкреслюється словотвірний потенціал терміна «мовна екологія», який, як мовознавчий термін, має набагато ширше семантичне поле за семантично споріднене поняття «культура мови» [2, с. 17]. У межах еколінгвістичного підходу зазначається уважне ставлення до питань унормування української літературної мови, які формувалися впродовж тривалого часу й мають давні традиції.

Норми літературної мови – це сукупність закріплених правил щодо використання одиниць основних і проміжних мовних рівнів. Мовні явища проходять через фільтр мовної системи й у процесі становлення мови стають нормативними. Актуальність дослідження визначається тим, що вироблення норм української літературної мови – це складний, тривалий процес, який зумовлений дією не тільки внутрішніх, але й зовнішніх факторів. Початок ХХІ ст. характеризується значною варіантністю форм української літературної мови, що є невід'ємною рисою будь-якої літературної мови й певною мірою дестабілізує її нормативність як надлишкове явище в парадигматиці мовної системи.

Аналіз останніх досліджень. Норми української літературної мови досліджували такі вчені: Б. Ажнюк, Д. Баранник, В. Горпинич, С. Єрмоленко, Л. Масенко, М. Пилинський, В. Радчук, О. Тараненко та інші.

Мета нашої роботи – проаналізувати еволюцію орфографічних та морфологічних норм сучасної української літературної мови в ХХ–ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХ ст. не було вироблено загальних принципів правопису. Українські правописи 1918, 1921 років відображають численні дискусії

щодо вироблення фонетичного, морфологічного, історичного, диференційного, лексико-семантичного та словотвірно-граматичного принципів правопису. У 1926–1927 рр. найбільш актуальною була проблема вживання букв *г*, *ґ* в іншомовних словах. Проєкт 1926 р. «Українського правопису» щодо написання *г* та *ґ* в іншомовних словах спирається на академічні правила орфографії 1919–1921 рр. Український правопис 1928 року був найбільш упорядкованим. У ньому вперше опрацьовано такі питання: чергування голосних, чергування приголосних при їх збігу, особливості правопису префіксів та прийменників, складних і невідмінюваних слів, власних назв, а також правила пунктуації [3, с. 7–8].

Нечітким було правило щодо написання *г* і *ґ* в іншомовних запозиченнях: чуже *g* в новіших запозиченнях передається через *г*, а в старіших, особливо з грецької мови, українським *г*: *Англія*, *газ*, *газета*, *гама*, *гегемонія*, але *агент*, *агітація*, *агроном*, *Арагонія*, *бравнінг* і т. ін. [4, с. 183]. В українському правописі 1933 року в алфавіті немає букви *г*. Іншомовні *h* і *g* однаково передаються (незалежно від вимови) знаком *г*, напр.: а) *гіпотеза*, *гандбол*, *Гюґо*; б) *генерація*, *графік*, *гума*, *гегемонія*, *Гете* [5, с. 243].

У 1990 році було повернено літеру *г* в український алфавіт і встановлено правило: буква *г* вживається для передачі зімкненого приголосного як в українських словах, так і в давно запозичених і зукраїнізованих, напр.: *арус*, *тава*, *газда*, *гандж*, *танок*, *татунок*, *гвалт*, *гвалтувати*, *гегати*, *гедзь*, *гелотати*, *геротати*, *герготити*, *гигнути*, *гирлига*, *глей*, *гніт* (у лампі), *тогель-могель*, *грасувати*, *грати* (іменник), *гратчастий*, *гренний*, *грінджоли*, *грунт*, *гудзик*, *гуля*, *джиун*, *дзига* та ін. і похідні від них, а також у прізвищах *Галаган*, *Гудзь* і под. [6, с. 20].

У мовознавстві існували різні погляди щодо написання слів з елементом *пів*. На думку В. Німчука, доцільно встановити таке правило:

«Сполуки слів із *пів* у значенні «половина» пишуться окремо: *пів аркуша*, *пів кавуна*, *пів яблука*, *пів Києва*, *пів Європи*, *о пів на першу* і т. д. Їх треба відрізнити від похідних іменників із елементом *пів*: *південь*, *півдуга*, *півколо* і т. д.; прикметників: *піввіковий*, *півгодинний* та числівників: *півтора*, *півтораста*» [5, с. 244]. Це правило закріплено в чинному правописі 2019 року.

У правописі складних слів відбулися зміни порівняно з Правописом 2007 року. Так, складноскорочені слова з першими регулярно вживаними іншомовними компонентами на голосний та *арт-*, *боді-* (перед голосним), *веб-*, *економ-*, *поп-*, *прес-*, *фолк-* (*фольк-*) пишуться разом [7, с. 34]. Слова з першим іншомовним компонентом, який вказує на кількісний вияв чого-небудь (вищий від звичайного, дуже високий або слабкий, швидкий та ін.): *максі-*, *міді-*, *міні-*, *преміум-*, *топ-*, *флеш-* пишуться разом [7, с. 34]; слова з першим іншомовним компонентом: *анти-*, *контр-*, *віце-*, *екс-*, *лейб-*, *обер-*, *штабс-*, *унтер-* пишуться разом [7, с. 35].

У новому правописі зазнало змін написання слів з великої чи з малої літери, а також вживання лапок. Назви виробничих марок технічних виробів (машин, приладів тощо) беремо в лапки: автомобілі «*Нісан*», «*Вольво*», «*Фольксваген*», літак «*Боїнг 777*», трактор «*Слобжанець*», але назви самих виробів беремо в лапки і пишемо з малої букви: «*нісан*», «*вольво*» «*фольксваген*» (автомобілі), «*боїнг*» (літак), «*слобжанець*» (трактор) [7, с. 64]. Назви сайтів з родовим словом пишемо

з великої букви та в лапках: *мережа «Фейсбук»*, *енциклопедія «Вікіпедія»*, але назви сайтів без родового слова пишемо з малої букви (*твітер*, *гугл*) [7, с. 62]. Назви сайтів, ужиті як назви юридичних осіб, пишемо з великої букви та без лапок: *РНБО ввела санкції проти Яндекса* [7, с. 62].

Грамаічна будова мови характеризується стабільністю й складною внутрішньою структурою, що дозволяє мові гармонійно поєднувати чіткі механізми та виявляти потенційні можливості. Морфологічні явища представлені парадигмами лексико-граматичних розрядів: відмінкових форм, форм числа, роду, ступенів порівняння, виду тощо. Оскільки мовна система репрезентується як відкрита, незбалансована модель, грамаічні форми окремих парадигматичних елементів видозмінюються.

Найбільш помітними в морфології є такі тенденції:

1. Активне використання різних родових варіантів слова: *зал – зала*, *клавіш – клавіша* та ін. Ці іменники були, очевидно, запозичені через посередництво і польської, і російської мов, тому слова щодо грамаічного роду засвоювалися по-різному [8, с. 151]. Серед іменників грецького походження на *-зис* /*-за* (*-сис* /*-са*) (пор. цілком нормативні і в радянській час форми жіночого роду *криза*, *теза*) активізувалися варіанти жіночого роду, що досі в нормативних виданнях подавалися на другому місці: *генеза*, *оаза* [9, с. 87].

2. У використанні відмінкових закінчень іменників сучасної української мови простежується значна варіантність форм, що пов'язано з відновленням давніх форм.

2.1. Варіантність виявляється насамперед у вживанні закінчень родового відмінка однини іменників чоловічого роду II відміни. Спостерігається розширення сфери вживання закінчення *-у(-ю)* замість *-а(-я)* в іменниках чоловічого роду на приголосний. Це зокрема, префіксальні, суфіксальні, безафіксні іменники: *фактору*, *вишняку*, *коридору*. Український правопис 1960 року фіксує відповідно форми: *фактора*, *вишняка*, *коридора* [10, с. 78]. У новому правописі 2019 пропонується використовувати паралельні форми в назвах деяких міст: *Амстердаму*, *Гомелю*, *Ліверпулю*, *Лондону*, *Парижу*, *Мандриду*. Варіантом лишається й попередня форма на *-а(-я)* [7, с. 91]. Варто відзначити, що закінчення *-у*, *-ю* в назвах міст зафіксовано ще в «Українському правописі» 1928 року: *Берліну*, *Парижу*, *Нью-Йорку*, *Херсону* [4, с. 51].

2.2. У сучасній українській літературній мові іменники II відміни чоловічого роду мають у давальному відмінку паралельні флексії *-ові (-еві)* та *-у (-ю)*. Вони функціонують у мові як варіанти. Про це свідчать усі граматики другої половини ХХ ст. На початку ХХ ст. регулярно вживалися флексії *-ові (-еві)* в давальному відмінку однини іменників чоловічого роду. Наприклад: *братові*, *батькові*, *вовкові*, *слухачеві*, *повістяреві* [4, с. 54]. Назви із закінченнями *-у(-ю)* мали вузьку сферу функціонування, і тому їх кваліфікували як архаїзми [8, с. 153]. Останнім часом простежується активне використання флексії *-ові (-еві)*, яка в офіційно-діловому, художньому, публіцистичному та деяких видах наукового стилю витісняє флексію *-у(-ю)*: *директорові*, *майстрові*, *робітникові*, *секретареві* [11, с. 86].

2.3. Особливістю функціонування іменників жіночого роду III відміни є те, що в родовому й давальному відмінках однини, а також у знахідному відмінку множини вони почали набувати паралельно з нормативним *-і* своє давнє закінчення *-и* (*осені – осени*, *молодості – молодости*). У ході правописної дискусії на засіданнях Національної комісії з питань правопису флексії *-и*

надали нормативний статус, що закріплено в новому правописі 2019: *гідности, незалежности, радости* [7, с.100].

2.4. Значно розширив сферу вживання кличний відмінок. У 1990 році скасовано норму про можливість паралельного вживання форм кличного й називного відмінка в звертаннях, що складаються з імені та імені по батькові (*Іване Макаровичу*), в іншомовних іменах з основою на *z, k, x* (*Джеку*). Кличний відмінок характеризується великою неусталеністю у вживанні варіантних закінчень *-e* та *-у(-ю)* іменників чоловічого роду II відміни. У сучасному писемному та усному українському мовленні з варіантними закінченнями *-e* та *-у* вживаються здебільшого імена *Олег* та *Ігор*, причому форма *Олеже* переважає над формою *Олегу*, а форма *Ігорю* – над формою *Ігоре*. Новий правопис фіксує як нормативні форми *Ігорю* [7, с. 80] та *Олеже* [7, с. 96].

2.5. Відбувається подальше звуження вживання в родовому відмінку множини іменників чоловічого роду нульової флексії. Пор. *партизанів* (і *партизан*), *солдатів* (і *солдат*), *вольтів, омів* (але *ват, кіловат*) [10, с. 86], але в Правописі 1994 року подається лише форма *солдатів*, хоча зафіксовано варіанти до слів *ват, кіловат* (*ватів, кіловатів*) [6, с. 75]. У Новому правописі подано паралельні форми *чоботів* (*чобіт*) [7, с. 97].

3. Простежується помітне розширення сфери функціонування форм жіночого роду іменників на позначення професій, посад тощо. Донедавна вони сприймалися здебільшого як елементи просторіччя та побутового мовлення (*директорка, дизайнерка, авторка*) [11, с. 27]). У новому правописі зазначається, що найуживанішим є суфікс *-к-*, бо він поєднуваний з різними типами основ: *авторка, дизайнерка, директорка*. Останнім часом дедалі активніше вживаються форми на вірець *майстриня, філологіня* [7, с. 27].

4. На початку XX століття в місцевому відмінку однини прикметників функціонували варіантні закінчення *-ім/-ому*. Продуктивними були форми на *-ім*. [8, с. 158]. У виборі правильної форми саме *ім* надавали перевагу: *на гарнім / на гарному, на жінчинім / на жінчиному* [4, с. 64]. У сучасній українській літературній мові утвердилися форми на *-ому*, непродуктивними вважаються форми на *-ім: гарному (-ім), братову (-ім)* [7, с.105].

5. Імператив як форма вираження спонування до дії в різних комунікативних ситуаціях є невід'ємним складником дієслова на всіх етапах історичного розвитку української мови [8, с. 165]. Його функціональне призначення зумовлює дві парадигми творення. Перша має закінчення *-и* (2 ос. одн.): *бери, іди, печи; -ім(о)* (1 ос. мн.): *берім(о), ідім (о), печім(о); їть* (2 ос. мн.): *беріть, ідіть, печіть* [7, с.120]. Друга парадигма має флексії *-0* (2 ос. одн.): *грай, купуй, стій; -мо* (1 ос. мн.): *граймо, купуймо, стіймо; -те* (2 ос. мн.): *грайте, купуйте, стійте*. О. Синявський зазначає: «Як бачимо, в українській мові є окрема форма наказового способу для 1-ої особи множини, відмінна від форми 1-ї особи множини дійсного способу. Отож їх не слід плутати, напр.: *печім!* але *печемо, кладім!* але *кладемо, робім!* але *робимо*» [4, с. 85]. Т.А. Коць пояснює збереження варіантних форм імператива історичними процесами творення форм 1-ої особи множини наказового способу, а також стилевими нормами публіцистичного, художнього та релігійного різновидів української літературної мови для збереження сакральності, урочистості [12, с. 19].

Висновки. Отже, простеживши еволюцію орфографічних та морфологічних норм української літературної мови в XX–XXI ст., можна зробити такі висновки.

1. У сучасній українській літературній мові закріпилися нові правила орфографії. Найбільші зміни відбулися в передаванні іншомовних слів з літерою *г*, написанні слів із елементом *пів*, правописі складних слів, написанні слів з великої чи з малої літери тощо.

2. Морфологічні явища представлені парадигмами лексико-граматичних розрядів. Таким чином, спостерігається варіантність у вживанні закінчень родового відмінка однини, родового відмінка множини та давального відмінка однини іменників чоловічого роду з нульовою флексією II відміни, родового та давального відмінка однини іменників жіночого роду III відміни; простежується розширення сфери вживання кличного відмінка іменників чоловічого роду II відміни, що характеризується неусталеністю використання варіантних закінчень; відбувається помітне розширення сфери функціонування форм жіночого роду іменників на позначення професій, посад тощо. У сучасній українській літературній мові більш продуктивними в місцевому відмінку однини прикметників є форми на *-ому*. Імператив в українській літературній мові має дві парадигми творення, зберігаючи варіантні форми, що пояснюється історичними процесами творення.

Усе це свідчить про динамічний характер норми, що передбачає не лише традиційне відтворення лінгвальних одиниць, визначених мовною практикою як зразкових, а й фіксацію постійно породжуваних у процесі живої комунікації мовних явищ. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у стабілізації норм літературної мови, збереженні її специфічних особливостей, усвідомленні того, що державна мова є важливою частиною самобутності й національного надбання України.

Література:

1. Ключко С.О. Поступ еколінгвістики в Україні: аналітичний огляд. *Система і структура східнослов'янських мов*. 2017. Випуск 12. С. 3–17.
2. Сербенська О.А. Сучасна українська термінографія і проблеми екології мови. *Вісник НУ «Львівська політехніка». Проблеми української термінології*. 2002. № 453. С. 17–20.
3. Марушкевич І.М. Кодифікація української літературної мови в першій третині XX ст.: правописні і граматичні норми та їх текстова реалізація: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2009. 18 с.
4. Синявський О. Норми української літературної мови. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. XX, 368 с. Репринт з видання 1931 р.
5. Німчук В. Проблеми українського правопису в XX ст. *Український правопис. Проект найновішої редакції*. Київ: Наукова думка, 1999. С. 242–333.
6. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Інститут української мови. 3-те вид., випр. й доп. Київ: Наук. думка, 1990. 240 с.
7. Український правопис / Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Інститут української мови НАН України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/2019> (дата звернення: 25.08.2021).
8. Літературна норма і мовна практика / за ред. С.Я. Єрмоленко. Ніжин, 2013. 320 с.
9. Тараненко О.О. Сучасні тенденції до перегляду нормативних засад української літературної мови і явище пуризму (у межах граматичних категорій іменника). *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 85–103.
10. Український правопис / Інститут мовознавства АН УРСР. Київ: Видавництво АН УРСР, 1960. 272 с.

11. Український правопис / Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Інститут української мови НАН України. Київ: Наукова думка, 2007. 288 с.
12. Коць Т.А. Публіцистичний стиль в українській літературній мові кінця XIX – початку XXI ст.: нормативно-аксіологічний аспект : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2019. 38 с.

Bilenko T., Katysh T. Evolution of spelling and morphological standards in Ukrainian literary language in the XX – XXI centuries

Summary. The article reveals the definition of "ecolinguistics". It has been recorded various terms for ecolinguistics. In Ukrainian linguistics the most common terms are "ecolinguistics" and "linguistic ecology". The topicality of the research is determined by the fact that the development of norms in the Ukrainian literary language is a complex, long process which is due to the action of not only internal but also external factors.

In the early twentieth century general principles of spelling were not formed. The Ukrainian spellings of 1918 and 1921 reflect numerous discussions on the development of phonetic, morphological, historical, differential, lexical-semantic and word-forming-grammatical principles of orthography. In the Ukrainian spelling of different years the problem of using the letters *r*, *r* in foreign words was the most acute.

For a long time in linguistics there was no consensus on the writing of words with the *semi-* element. In the 2019 spelling word combinations with *semi* in the meaning of "half" are written separately in contrast to derived nouns with the element of *semi-*, adjectives and numerals.

The spelling of compound words has changed compared to the 2007 spelling. Thus, shortening words with foreign components on vowel *and art-, body-, web-, economy-, pop-, press-, folk-, maxi-, midi-, mini-, premium-, top-, flash-* are written together. The spelling of words in capitals or lowercase as well as the use of quotation marks have changed in the new spelling.

The variance in the use of the endings in the genitive singular, the genitive plural and the dative singular in masculine nouns with zero inflection of the second declension, the genitive and dative singular in feminine nouns of the third declension were analyzed. The expansion of the use scope in the masculine singular nouns of the second declension was observed. There was a noticeable expansion of the functioning scope in feminine nouns to denote professions, positions and so on. In the modern Ukrainian literary language the forms on *-ому* are more productive in the prepositional case of singular in adjectives. The imperative has two paradigms of creation retaining variant forms in the Ukrainian literary language.

Key words: ecolinguistics, evolution of norms, spelling norms, morphological norms, Ukrainian spelling, variant forms.

*Близнюк К. Р.,**кандидат філологічних наук,**старший викладач кафедри загального і слов'янського мовознавства
Національного університету «Кієво-Могилянська академія»**<https://orcid.org/0000-0001-8394-3079>*

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ АНТОНІМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ СЛАВЕНКИ ДРАКУЛІЧ

Анотація. Стаття присвячена особливостям добору увиразнювальних засобів у художній публіцистиці хорватської письменниці та журналістки Славенки Дракуліч. У ході дослідження виявлено, що творчість авторки не піддавалася аналізу українських вчених-лінгвістів, спорадичну увагу їй приділяли літературознавці О. Антонова, Т. Гундорова, Ю. Писаренко та історики О. Бетлій, В. Пресіч, проте специфіка текстів С. Дракуліч спонукає до вивчення використаних мовних засобів як в оригіналах, так і в перекладах.

На матеріалі українського перекладу есе зі збірки «Вони б і мухи не скривдили. Воєнні злочинці на суді в Гаазі» досліджено особливості використання антонімів та антонімічних конструкцій, визначено їхні стилістичні та текстотвірні функції, простежено сугестивний потенціал. Встановлено, що явище антонімії проявляється на трьох текстових рівнях: лексичному (через добір традиційних слів та творення okazionalnih авторських антонімів), синтаксичному (через протиставну побудову речень і абзаців) та композиційному (загальна контрастність оповіді). На всіх трьох рівнях головним протиставленням є різниця між звичайною людиною та воєнним злочинцем. Авторка дошукується прихованих ознак садиста й соціопата в довірених описах головного героя, а водночас намагається побачити людські риси в підсудному Гаазького трибуналу.

Зіставлення перекладного матеріалу з оригіналом показало, що Р. Свято вдається до еліпсису та парцеляції для побудови більш коротких і влучних, а тому більш експресивних і сугестивних синтаксичних конструкцій. Тобто не просто перекладає, а співтворює текст, що робить його сильнішим та яскравішим для українського читача. Втім, ідіоматичні значення окремих сполук не вдалося зберегти.

Проаналізований матеріал показав, що мова творів С. Дракуліч специфічна й варта уваги вчених-лінгвістів, адже детальне її вивчення дозволить робити якісніші переклади, що краще передаватимуть авторські смисли.

Ключові слова: художня публіцистика, есе, стилістична функція, антонім, антитеза, оксиморон.

Постановка проблеми. Творчість хорватської письменниці та журналістки Славенки Дракуліч не відома широко вітчизняним читачам і привертає увагу переважно тих, хто цікавиться історією колишньої Югославії. Хоча з 2018 р. в українському перекладі вийшло кілька праць: «Вони б і мухи не скривдили. Воєнні злочинці на суді в Гаазі» (видавництво «Комора», 2018 р., переклад Р. Свято), «Як ми пережили комунізм і навіть сміялися» (видавництво «Yakaboo Publishing», 2019 р., переклад Р. Свято), «Ніби мене нема(є)» (видавництво «Комора»,

2020 р., переклад І. Маркової), «Кафе «Європа». Життя після комунізму» (видавництво «Yakaboo Publishing», 2020 р., переклад Р. Свято), «Кафе «Європа». Повернення. Як пережити посткомунізм» (видавництво «Yakaboo Publishing», 2021 р., переклад Р. Свято), – тексти С. Дракуліч мало досліджені, проте мова художньої публіцистики авторки повна увиразнювальних засобів, стилістичних прийомів, а тому варта уваги й детального аналізу в тому числі на матеріалі українських перекладів.

Аналіз останніх досліджень. Творчість С. Дракуліч в українському науковому дискурсі висвітлювали переважно вчені з галузі літературознавства та історії. Зокрема, О. Антонова згадує про хорватку С. Дракуліч у дисертації, присвяченій сербській літературі, на тему «Рефлексія балканської кризи 90-х років ХХ ст. у сучасній сербській прозі (після 2000 року)» [1]. Т. Гундорова звертається до С. Дракуліч, досліджуючи механізми європейського ресентименту у творчості А. Стасюка та Ю. Андруховича [2]. О. Бетлій пропонує студентам демонструвати розуміння образу «комуністичної» Європи на прикладі одного з розділів книжки «Як ми пережили комунізм і навіть сміялися» у межах курсу «Ментальні мапи європейського простору: погляд ХХ ст.» [3]. Ю. Мелков цитує уривки з «Балканського експресу», обдумуючи «єдність багатоманіття» сучасного світу [4]. Ю. Писаренко звертає увагу на тексти «Божественний голод» і «Мармурова шкіра», досліджуючи специфіку співвіднесення фіктивного й дійсного у структурі автобіографічного дискурсу хорватської жіночої прози [5]. В. Пресіч аналізує особливості конструювання пам'яті про комуністичне минуле на прикладі есеїв «Назад у минуле» та «Про прання», описуючи методи й прийоми вивчення такого типу текстів у рамках спецкурсу «Історія і пам'ять у східно-європейських культурах» [6]. Як видно, художня публіцистика С. Дракуліч не піддавалася аналізу лінгвістів, проте мовне багатство, складність дібраних засобів і необхідність створення якісних перекладів спонукає до розгляду її есеїв під мовознавчим кутом.

Мета статті. Метою статті є дослідження стилістичних функцій, що їх виконують антоніми та антонімічні конструкції в художній публіцистиці С. Дракуліч на прикладі есе зі збірки «Вони б і мухи не скривдили». Для досягнення поставленої мети буде виконано такі завдання: вичленувати антоніми та антонімічні конструкції з тексту есе «Він би й мухи не скривдив» в українському перекладі Р. Свято; простежити їхній вплив на естетику та емоційність тексту, виявити сугестивний потенціал, визначити роль антонімії у текстотворенні; порів-

няти особливості добору антонімів та антонімічних конструкцій в авторському оригіналі й тексті українського перекладу; назвати перекладацькі стратегії, застосовані Р. Свято під час роботи з художньою публіцистикою С. Дракуліч.

Виклад основного матеріалу. Збірка есеїв «Вони б і мухи не скривдили» постанала в результаті спостережень авторки за розглядами справ воєнних злочинців на засіданнях Міжнародного кримінального трибуналу в Гаазі. Славенка Дракуліч намагається зрозуміти: «Що перетворює цілком притомних та цивілізованих людей, які нічим не відрізняються від інших у буденному житті, на вбивць і гвалтівників під час війни? І чи будь-хто з нас теж потенційно може стати злочинцем у відповідних умовах?» [7, с. 2]. Двоїтий характер аналізованих постатей і протиставлення мирного життя та війни зумовлює активне використання слів-антонімів, утворення оксиморонів та антитегічну композицію текстів.

Найяскравіше принцип контрастності проявився у шостому розділі, від якого й походить назва усього видання, «Він би й мухи не скривдив». Тут читач знайомиться з Гораном Єлісичем (серб. Горан Єлісич) – боснійським сербом родом із Бієліни, засудженим за масові розстріли в поліційному відділку в Брчко. Він називав себе «сербським Адольфом Гітлером» і визнав перед Міжнародним кримінальним трибуналом у справах колишньої Югославії, що власноруч вбивав боснійських мусульман та хорватів [8]. Проте масштабність злочинів і звірячу жорстокість І. Єлісича читач усвідомлює тільки із середини твору; на початку перед ним постає звичайний чоловік, хороший сусід і захоплений рибалка, що не дає ніяких натяків на його майбутні вчинки.

У структурі есе реалізується текстотвірні функції анти тези: спершу через голоси друзів, сусідів, знайомих із мирного часу ми бачимо нейтральний і навіть позитивний опис Єлісича: *мав вигляд найліпшого приятеля, сусіда, ідеального зятя; світле обличчя; вихованій і приємній, хороший, не жадібний, чемний, вірний і надійний, чесний; дуже терпляча людина; не мав нічого спільного з жорстокістю; приємний і спокійний чоловік, особа, яка й мухи не скривдить; готовий ризикувати заради інших; готовий усім допомогти; з ним не було страшно.* Далі свідчення жертв війни й запрошених на трибунал психіатрів показують його темну сторону: *холоднокрівно вбити; вбивав безладно, ексцентрично, і, здається, йому це сподобалося; жорстокість природи; був антисоціальним індивідом, нарцистичним, незрілим, і праснув визнання; мав межову особистість, себто особистість на межі перверсивності; відразливий, звірячий і садистський; відчував втіху від убивства; йому приємно вбивати; не виявляв правдивого розкаяння.* Авторка формує цілу низку контекстуальних антонімів, протиставляючи друга й сусіда холоднокрівному вбивці, приємну й спокійну людину – антисоціальному індивідові, чемну й терплячу особу – садистові. Такі авторські антоніми «допомагають створити контрастну характеристику» образу [9, с. 64], підсилюють напруженість і сугестивність тексту.

Особливою деталлю постають очі та обличчя Горана Єлісича: *ясне, спокійне обличчя; жвавий погляд; відкрита усмішка; особливі очі, ніби повні мутної води; був на симуляторах; своїми очима він вселяв [sic] якийсь страх; погляд Єлісича владний і жорстокий; очі не сміялися; Очі засяли дивним блиском; він був збуджений, знервований.* На початку есе маємо лише коротку згадку про усміхнене, спокійне обличчя та жвавий погляд, натомість жертви розповідають про патологічну

енергійність, збудження, як на стимуляторах, погляд мутний і страшний, відсутність усмішки. Контрастний опис посилює враження від образу воєнного злочинця, увірадне двоїстий характеру, розщеплюючи його риси на дрібні компоненти.

Антитегічність тексту помітна не тільки на рівні загальної композиції, а й у межах окремих речень. Тут авторка підкреслено протиставляє два протилежні об'єкти, явища, поняття, підсилюючи експресивність і переконливість описуваного. Так, речення «*Мир скінчився – почалася війна*» [7, с. 80] (в оригіналі «*There was no longer peace; now there was war*» [10, с. 81]) виступає переломним моментом у тексті, бо ділить на «до» і «після» не тільки історію Горана Єлісича, його характер і вчинки, а й долі жертв війни, ба більше – цілих поколінь мешканців тодішньої Югославії. Варто відзначити еліптичність конструкції в українському перекладі. Р. Свято випускає окремі деталі з авторського тексту, чим робить це важливе для всього тексту речення конденсованішим і тому гострішим, сугестивнішим, майже афористичним.

Наступний приклад антитегічної побудови тексту знаходимо в описі масштабності злочинів І. Єлісича: *Подіювали, що в травні 1992 року за вісімнадцять днів він власноруч стратив понад сто в'язнів. Він вихвалявся, що мусив убити від двадцяти до тридцяти осіб, перед тим як вип'є ранкову каву. А засудили його, бо вдалося довести вбивство тринадцяти людей* [7, с. 78]. Протиставлення тринадцяти й понад сотні вбивств викриває недосконалість слідчої й судової системи, неможливість по-справжньому покарати воєнних злочинців і відновити справедливість для їхніх жертв. Перекладний текст у цьому уривкові мало відрізняється від оригінального, оскільки основний акцент стоїть на цифрах: *Allegedly, he single-handedly executed more than a hundred prisoners in eighteen days in May 1992. He bragged that he had to kill twenty to thirty people before he took his morning coffee. He was sentenced because his killing of thirteen of them was proved* [10, с. 79].

Спокійне обличчя й нервово погойдування ноги засвідчують, що в зоні спокійному й тихому І. Єлісичі під час засідання Гаазького трибуналу досі сидить збуджений воєнний злочинець: *...сидячи в судовій залі з бездоганно спокійним обличчям, він нервово гойдав ногою під столом* [7, с. 76]. Цього разу перекладачка втратила частину закладеного авторкою смислу. С. Дракуліч в оригінальному тексті звертає увагу не просто на погойдування ноги, а на звичку, тобто говорить про тяглість – те, що субтельно проявлялося в І. Єлісичі до війни й в усіх його діяннях та проступає зараз: *...he had a habit of shaking one leg nervously under the desk while sitting in the courtroom with a perfectly calm expression on his face* [10, с. 77].

В іншому контрастному описі І. Єлісича авторка характеризує його як маленьку людину, що зовсім недавно була особою, наділеною абсолютною владою: *A little man from Bijeljina, a farm mechanic just out of prison, a fisherman, a nobody – he suddenly had absolute power* [10, с. 82]. *Маленька людина з Бієліни, механік із ферми, який щойно вийшов із в'язниці, рибалка, по суті, ніхто, – і от він раптом отримує абсолютну владу* [7, с. 80]. Фактично перед нами «антитегічність як принцип світобачення і світосприймання» у художньо-публіцистичному тексті, що «виявляється через цілу систему антитез, побудованих на зіставленні та (або) протиставленні однорівневих пар слів <...>, структур <...> та частин тексту – аж до антитези, якою може бути весь текст» [11, с. 368].

Г. Єлісич постає своєрідною людиною-оксимороном. Він убивця з дитинним обличчям, що вбиває гарно; одержима чистотою людини, яка робить брудну справу; бог смерті й симпатичний юнак; убивця і жертва. Ще на початку есе С. Дракуліч визнає: *Ми схильні вважати, що приємні на вигляд люди – добрі, а ті, які мають неприємний вигляд, – відповідно, злі. Насправді це зовсім не так. Але я ще ніколи не стикалася з таким – щоб особа з наївним, ледь не дитинним виразом обличчя була вбивцею, і мушу сказати, мене це вразило* [7, с. 67–68]. В оригіналі текст виглядає так: *We tend to believe that good-looking people are good, as we tend to see ugly people as mean. It doesn't have much to do with reality, of course. But I had never seen such a compellingly naive, boyish face belonging to a killer, and I must say that I was overcome with surprise* [10, с. 79]. Оксиморон у тексті – це «сильний, емоційно загострений і лаконічний засіб контрастного зіткнення понять» [12, с. 48], що допомагає у «гранично стислій і оновленій, незвичній формі розкрити внутрішню суперечливість описуваного явища» [12, с. 52].

Оксиморонність образу головного героя проявляється через його дії: *Єлісич міг бути чудовою людиною для своїх сусідів і друзів. І немає сумніву, що він був гарним рибалкою. Але, крім того, він був убивцею, і сам це визнав* [7, с. 79]. Оригінальний текст: *Jelisić might have been a nice guy to his friends and neighbors, and he was surely a good fisherman. But he was also a killer, as he himself admitted* [10, с. 79–80]. Тут варто відзначити конструкцію *nice guy*, котру вжито в прямому позитивному значенні для називання хорошої людини, що переважно є приємною, вірною, чесною, ніжною, співчутливою, вразливою, романтичною тощо. Водночас в англійській мові існує також сленгове значення цієї сполуки, скептичне й негативне: *nice guy* – це людина з прихованими мотивами, що спеціально поводить себе добре, аби отримати користь від свого оточення, але швидко злиться, якщо це не вдається [13]. Використання конструкції *nice guy* в оригінальному тексті додає амбівалентності образу Г. Єлісича, проте в українській мові перекладачеві не вдалося знайти еквівалент, тому довелося обмежитися прямим перекладом.

Висловлювання, що нібито належать Г. Єлісичу, також побудовані за принципом контрасту: *Я бачу, що вам страшно. І це гарно – вбивати людей ось так. Я вбиваю їх гарно. Я нічого не відчуваю* [7, с. 78]. Оригінальний текст: *I can see that you are scared. It is nice to kill people this way. I kill them nicely. I don't feel anything* [10, с. 79]. З одного боку, маємо антонімію почуттів – страх і повну відсутність емоцій, з іншого – оксиморон «вбивати гарно». Ця коротка репліка характеризує головного героя як соціопата, нездатного до типових людських переживань і закоханого в потворність. Проте далі читач дізнається, що любов Г. Єлісича до вбивств є антитетичною його природі й вподобанням: *Убивство – брудна справа, а Єлісич не любив бруду; він був одержимий чистотою* [7, с. 80]. В оригіналі ця теза є частиною більшого речення, тобто спостерігаємо парцеляцію як вибір перекладача для побудови коротшого, але виразнішого тексту: *... killing is a messy business, and Jelisić hated messiness; he was obsessed with cleanliness* [10, с. 81]. До парцеляції авторка вдається й надалі. Порівняймо: *Для в'язнів він був майже богом. Він піднісся високо, хизуючись своєю владою через вбивства в'язнів. І водночас це був той самий симпатичний юнак Горан, однієї дочки моєї дочки* [7, с. 81]. *To the prisoners,*

he was like a god. He got high on showing off his power by executing prisoners, that nice-looking young man, Goran, from my daughter's generation [10, с. 82]. Варто звернути увагу на ще один прийом – творення експресивної антонімічної пари через гіперболізацію її компонентів. З одного боку, має місце спрощення образу Г. Єлісича до симпатичного звичайного юнака, хоча насправді до війни він був ув'язнений, а вступ до так званої поліції Сербської Республіки гарантував йому дострокове звільнення. З іншого боку, перед читачами постає майже бог, ким він теж не був, але здавався таким в очах в'язнів, оскільки йому було вирішувати, хто житиме, а хто помре.

Увесь текст від загальної його композиції, до структури й складників окремих речень чи абзаців побудований на протиставленні звичайної людини й воєнного злочинця. До кінця есе читач зник до цього і лише дізнається про нові деталі діяльності й відтінки характеру головного героя. Саме тому надзвичайно емоційно й гостро впливає на нього останнє несподіване протиставлення, запропоноване авторкою: *... even though he became an executioner, in a deeper sense he was himself a victim* [10, с. 82]; *... хоч він і став убивцею, в якомусь глибшому розумінні він був також і жертвою* [7, с. 81]. Такий елемент очуднення стає яскравою крапкою й підштовхує до переосмислення й примірювання на себе усього прочитаного про Г. Єлісича. Застосовуючи цей прийом, С. Дракуліч максимально тонко й детально описує всю складність особистості воєнного злочинця. Авторка не ділить людей на хороших і поганих, а показує їх в усіх тонах і напівтонах їхнього характеру. Як слушно зазначив дослідник її творчості І. Мішур: «Ми всі маємо потенціал робити добро, але також і зло. Як доброта людини, так і її нещастивість – це не титул, який, набувши, носиш усе життя. Це усвідомлення є для теперішніх злочинців втіхою та надією на можливу зміну у їхній власній долі, про що згадає святий Августин («Немає святого без минулого, ні грішника без майбутнього»), а для нинішніх добродійників пересторога» [14, с. 394].

Висновки. Есеїстика С. Дракуліч за характером добору мовних засобів, особливостями зображення ситуацій і фактів стоїть на межі між публіцистичним і художнім стилем. Текст насичений антонімами, оксиморонами, антитезами, що виконують важливі стилістичні та текстотвірні функції. У ході аналізу встановлено, що явище антонімії проявляється на трьох текстових рівнях: лексичному (через добір традиційних слів та творення okazіональних авторських антонімів), синтаксичному (через протиставну побудову речень і абзаців) та композиційному (загальна контрастність оповіді). На всіх трьох рівнях головним протиставленням є різниця між звичайною людиною та воєнним злочинцем. Авторка дошукується прихованих ознак садиста й соціопата в довоєнних описах Г. Єлісича, проте водночас намагається побачити людські риси в підсудному Гаазького трибуналу. В українському перекладі Р. Свято вдається до еліпсису та парцеляції для побудови коротших і влучніших, а тому більш експресивних і сугестивних синтаксичних конструкцій. Тобто не просто перекладає, а співтворює текст, що робить його сильнішим та яскравішим для українського читача. Втім, ідіоматичні значення окремих сполук не вдалося зберегти. Проаналізований матеріал показав, що мова творів С. Дракуліч специфічна й варта уваги вчених-лінгвістів, адже детальне її вивчення дозволить робити якісніші переклади, що краще передаватимуть авторські смисли.

Література:

1. Антонова О. К. Рефлексія балканської кризи 90-х років ХХ ст. у сучасній сербській прозі (після 2000 року) : дис. канд. філ. наук: 10.01.03. Київ, 2019. 220 с.
2. Гундорова Т. Транзитная культура и постколониальный ресентимент. *Новое литературное обозрение*, 2017. № 144, № 2. С. 397–406.
3. Бетлій О. В. Вивчення простору: методологічні засади викладання курсів з ментального картографування та міських студій. *Docendo discimus – Навчаючи вчимося : (методологія нових ділянок історичного знання та її впровадження у навчальні практики : до 25-річчя кафедри історії НаУКМА)*. Київ : Дух і Літера, 2020. С. 15–31.
4. Мелков Ю. Єдність, множинність і фрактальність культури в сучасному світі. *Humanitarian Vision*. 2016. Volume 2, number 2. P. 93–98.
5. Писаренко Ю. В. Особливості автобіографічного дискурсу у хорватській жіночій прозі 80-90-их рр. ХХ ст. (на прикладі романів Ірени Врклан та Славенки Дракуліч). *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. 2009. Випуск 10. С. 393–395.
6. Пресіч О. В. Виміри пам'яті про комунізм в есеїстиці Славенки Дракуліч: методичний аспект. *Мова і культура*, 2018. С. 12–19.
7. Дракуліч С. Вони б і мухи не скривдили. Воєнні злочинці на суді в Гаазі. Київ: Комора, 2018. 192 с.
8. «Serb Hitler» admits killings. *The Irish Times*. Oct 30, 1998. <https://www.irishtimes.com/news/serb-hitler-admits-killings-1.208823> (дата звернення: 18.08.2021).
9. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. 3-є вид., переробл. та доповн. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2000. 248 с.
10. Drakulić S. They Would Never Hurt a Fly: War Criminals on Trial in The Hague. Great Britain: Abacus. 2004. 209 p.
11. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови. Київ : Вища школа, 2006. 462 с.
12. Коваль А. П. Практична стилїстика сучасної української мови. 3-тє вид., допов. і перероб. Київ: Вища шк., 1987. 351 с.
13. Nice Guy. *Urban Dictionary*. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Nice%20Guy> (дата звернення: 18.08.2021).
14. Mišur I. Pobratimstvo lica u zločinu. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 2018, 16.2. S. 392–396.

Blyzniuk K. Stylistic functions of antonyms in Ukrainian translation of Slavenka Drakulich's artistic journalism

Summary. The article examines the peculiarities of the selection of expressive means in the artistic journalism of the Croatian writer and journalist Slavenka Drakulich. The study reveals that the author's work was not analyzed by Ukrainian linguists, sporadic attention was paid to it by literary critics O. Antonova, T. Gundorova, Y. Pisarenko, and historians O. Betliy, V. Presich, but the specifics of the texts by S. Drakulich encourages the study of language tools used in both originals and translations.

On the material of the Ukrainian translation of the essay from the collection «They Would Never Hurt a Fly: War Criminals on Trial in The Hague» the peculiarities of the use of antonyms and antonymic constructions are investigated, their stylistic and text-forming functions are determined, the suggestive potential is traced. It is established that the phenomenon of antonymy is manifested on three textual levels: lexical (through the selection of traditional words and the creation of occasional antonyms), syntactic (through contrastive construction of sentences and paragraphs), and compositional (general contrast of the story). At all three levels, the main opposition is the difference between an ordinary person and a war criminal. The author searches for hidden signs of a sadist and sociopath in the pre-war descriptions of the protagonist, and at the same time tries to see human features in the defendant of the Hague tribunal.

Comparison of the translated material with the original showed that R. Svyato resorted to ellipsis and parcelling to construct shorter and more accurate, and therefore more expressive and suggestive syntactic constructions. That is, she does not just translate but co-creates the text, which makes it stronger and more vivid for the Ukrainian reader. However, the idiomatic meanings of some compounds were not preserved.

The analyzed material showed that the language of S. Drakulich's works is specific and worthy of the attention of linguists because its detailed study will allow to make higher quality translations that will better convey the author's meanings.

Key words: artistic journalism, essay, stylistic function, antonym, antithesis, oxymoron.

Borysov O. O.,

*Doctor of Sciences (Linguistics), Associate Professor,
Head of the Germanic Philology Department
T. H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"*

Vasylieva O. H.,

*Doctor of Philosophy (Linguistics),
Associate Professor of the Germanic Philology Department,
T. H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"*

SYNTACTIC STYLISTIC MEANS OF THE BRITISH AND UKRAINIAN PARLIAMENTARY DEBATE

Summary. The article is devoted to highlighting the problem of different syntactic stylistic means realization in the speech of politicians that debate in the British and Ukrainian parliaments. In this paper the essence of debate as a specific and very important communicative event for the political life of both countries has been presented. In the course of the research the structure of this political activity has been outlined, the type and the format of the dialogical interaction have been established, and the place of its rhetorical discourse within the boundaries of political discourse has been substantiated. For the further all-embracing understanding of the specificity of the national debate in the parliaments of Great Britain and Ukraine, we found it necessary to analyze and compare the definitions of the key lexical units that designate the social phenomenon, taken from the present-day English and Ukrainian explanatory lexicographical sources. As a result, isomorphic and allomorphic features of prototypical understanding of such social interaction in the communicative spaces of both ethnic communities have been established. Among many other sets of units that can produce a successful communicative impact on direct or distant hearers, who represent a potential electorate and participate in these political discussions due to the mass media, the syntactic stylistics is undoubtedly viewed by the speakers (and, consequently, by linguists) as an indispensable and powerful means of debate rhetoric. Various views of scientists of native and foreign linguistics on the issue of syntactic stylistic units differentiation have also been presented in the article. Through the prism of one of the classifications the speeches of debaters in the British and Ukrainian parliaments have been analyzed and isomorphic as well as allomorphic features of syntactic stylistics have been established. The authors of the paper have found out both qualitative and quantitative differences in the usage of the syntactic expressive means and stylistic devices by the British and Ukrainian politicians.

Key words: political debate, political discourse, stylistics, syntactic stylistics, expressive means, stylistic devices.

Introduction. Political discourse realized in its various genres is undoubtedly in the focus of today's linguistic interests [1; 2; 3; 4]. As one of the types of rhetorical discourse, it is distinguished by its own specificity predetermined by the orator's motives and realized in the peculiar compositional, lexico-semantic and syntax-stylistic characteristics [5, p. 1568]. Taking into consideration the fact that political communication has always been in the focus of public

and linguistic attention, the contrastive study of speech peculiarities of politicians participating in debates in British and Ukrainian parliaments is a highly topical issue at the moment. This paper tackles the issue of syntactic expressive means and stylistic devices employed by the members of the House of Commons (HOC) of the UK Parliament and politicians of the Verkhovna Rada (VR) of Ukraine. So far it has not been an object of close attention from the contrastive perspective though stylistic peculiarities of speech of political debate were highlighted in a number of works [6; 7; 8, etc.].

The *aim* set presupposes the accomplishment of the following *objectives*: 1) to define the genre of "parliamentary political debate"; 2) to consider isomorphic and allomorphic features of ethnic understandings of debate presented in their lexicographical definitions in present-day English and Ukrainian; 3) to give a survey of the existing classifications of syntactic stylistic units and produce our view on the typology of these elements; 4) to single out isomorphic and allomorphic features of political argument in the British and Ukrainian parliaments in the framework of syntactic stylistics. The material analyzed represents debates on political and economic issues downloaded from the Internet resources (2951 syntactic units: Eng. 1362; Ukr. 1589) limited by the year of 2014.

Results and discussion. Political debate presents a form of parliamentary activity the core of which is built around a discussion of some problem brought forward for consideration [1; 4; 9]. In fact, the debate is an argument between political subjects concerned with the approval of a legislative draft. This discourse subgenre is a result of a collision of several views on the existing problem and it allegedly outlines effective ways of its solving. The essence of this dialogical interaction typically covered by mass media is that deputies try to convince others of the soundness of their party's ideas and, thus, to gain a potential voters support [1, p. 352–357; 2, p. 395; 3, p. 263; 4, p. 37–38; 10, p. 89; 11, p. 85–90]. It is obvious that the debate discourse constitutes a complex communicative event that includes a report of the draft presenter, the following reactions of the members of the parliament given in statements and questions, the accompanying comments of the speaker, unregulated deputies' communicative interventions, the process of voting, etc. This type of a dialogical interaction is an institutional one. It is determined by the specific chronotope, parliamentary procedure, various regulations and standards, including constitutional ones. That is why a high level of formality of such communication realized in the official style of speech with

terminological abundance and stylistic severity turns out to be a typical feature of parliamentary debate sessions.

The present-day English and Ukrainian explanatory dictionaries basically reveal a similar understanding of debate in British and Ukrainian ethnic communities. The meanings of the corresponding lexemes in English and Ukrainian possess the same semantic components ('discussion' / 'обговорення' and 'particular matter', 'subject' / 'яке-небудь питання'), cf. *debate – a formal discussion on a particular matter in a public meeting or legislative assembly, in which opposing arguments are put forward and which usually ends with a vote* [12], *serious discussion of a subject in which many people take part* [13] and *дебати – обговорення якого-небудь питання, обмін думками, суперечки, дискусії* [14; 15]. These archesemes 'discussion' / 'обговорення' (якого-небудь питання) / 'обмін думками' basically coincide. But in English the component 'discussion' is further specified by the information which incorporates the aim of talking – 'in order to reach a decision' (*discussion is the action or process of talking about something in order to reach a decision or to exchange ideas* [12]) absent in Ukrainian. At the same time lexeme *дебати* represents information about the characteristics of such talking – 'широке', 'публічне' which concerns a disputable issue – 'спірне' ('питання') (*дискусія – широко публічне обговорення якого-небудь спірного питання* [15]). The differential semes 'public' and 'публічне' are isomorphic for both meanings. The semes 'many people' and 'широке' also turn out to reflect the same ideas.

The part of the meaning of *дебати – суперечки* (*словесне змагання між двома або кількома особами, при якому кожна із сторін обстоює свою думку, правоту* [14]) – additionally expresses the idea of the *contest* between speakers. Here the common knowledge about the existence of different views ('opposing arguments' / 'своя думка') of the parties involved in talking is revealed. Further analysis of the meanings demonstrates the fact of a more elaborated interpretation of the *debate* by the British community as it also encompasses the phase moments of the event procedure ('arguments are put forward', 'ends with a vote'), its official character ('formal', 'legislative') and social localization ('a (public) meeting', '(legislative) assembly').

To sum it up, the archesemes 'discussion' / 'обговорення' manifest the same denotatum in both ethnic communities. The other isomorphic features are those differential components that introduce the problem of this kind of talking – '(particular) matter', 'subject' / 'яке-небудь питання'. The semes '(opposing) arguments' / '(своя) думка', 'public' / 'публічне', '(many) people' and 'широке' also make the English and Ukrainian meanings close. The crucial difference, however, except the presence of the semes reflecting the phasal character of the debate procedure, its official character and social localization, is English understanding of the fact that such talking must end with some decision taken – 'to reach a decision'. In other words, it underlines a logical and pragmatic approach to such type of communication.

To produce a necessary communicative impact (the approval of their party's legislative acts or undermining the ones of their ideological opponents), the spokespersons must not only make arguments "for" and "against" but employ a whole inventory of the most effective language and speech means to express their ideas. Expressive and emotionally coloured speech units serve not only as a means of underlining one's logical argumentation. They can also easily cloud the issue of the strong opponent's argument,

underplay the reasonableness of the draft, and interfere with mass addressee's evaluation of its effectiveness or ineffectiveness in some sphere of society activity. In this way syntax stylistics tends to be a powerful rhetorical instrument both of direct control and manipulation of public opinion.

As for the issue of a stylistic potential of language differentiation, V. Zhukovska rightfully states that there exist quite a number of terms to denote those particular expressive, emotive and evaluative means with which utterances are filled. They make sentences more effective rendering additional information into the interactional space of interlocutors. They are alternatively called expressive means, stylistic means, stylistics devices, tropes, figures of speech, etc. [16, p. 18]. Generally, there exists the unanimity of approaches to the expressive potential of the language though the criteria of its differentiation can vary in the works on stylistics.

I. Galperin, one of the most prominent scholars in the field of stylistics, divides all stylistic tools of language into expressive means (EMs) and stylistic devices (SDs). The EMs are phonetic, morphological, lexical, phraseological and syntactic forms which exist in the given language as a system for the purpose of a logical and/or emotional intensification of the utterance [17, p. 27]. The stylistic device (SD) is a conscious and intentional intensification of some typical structural and/or semantic property of the language unit promoted to a generalized status and thus becoming a generative model. The SD is an abstract pattern, a mould into which any content can be poured [17, p. 30].

Analyzing the definition of the SD by I. Galperin, the other well-known philologist I. Arnold claims that the criterion of intention can not lie in the basis of EMs and SD differentiation. She stresses that EMs don't create images but intensify speech expressiveness and emotiveness with the help of special constructions: inversions, rhetorical questions, parallel constructions, antithesis, etc. She suggests using the term "SD" conventionally in regard to the typical character of this or that poetic construction [18]. Within the SD, the scholar differentiates the *phonetic means of sound organization of speech* (alliteration, onomatopoeia, etc.), *tropes* (peculiar of words used in transferred meaning), and *syntactic or stylistic figures* (peculiar of syntactic structures) [18]. The latter are similarly defined by the famous Ukrainian linguist A. Koval as *phenomena of stylistic syntax which combine such features of syntactic constructions as their lexical and intonation peculiarities* [19, p. 301].

M. Brandes claims that the expressive potential of language is a stable and meaningful system of EMs that possess invariant meanings. As a result of the creative processing of information provided by the expressive language potential, new SDs emerge in the language system. They appear due to purposeful violation of the existing sentence or text unit distribution [20, p. 297–300]. Stylistic *elementary forms*, which are the means of no connotative value that gain their expressiveness in the utterance are also distinguished [20, p. 298]. In its turn, the scholars O. Morokhovsky, O. Vorobjova, N. Lyhoshersht and Z. Tymoshenko define an EMs as a marked member of stylistic or functional-stylistic opposition (that renders expressiveness) with invariant semantics in language. A SD emerges in context due to syntagmatic relations born between speech units of the same or different levels [21, p. 43–44]. Prof. Yu. Skrebnev produces a unique approach to the stylistic means differentiation distinguishing paradigmatic and syntagmatic stylistics on the phonetic, lexical, syntactic and semantical levels of language [22, p. 32]. The paradigmatic syntax presupposes

the word order, completeness of sentence structure, communicative types of sentences, types of syntactic connection [22, p. 77–97]. Syntagmatic syntax includes parallel construction, anaphora, epiphora, anadiplosis, chiasmus [22, p. 139–143].

It is needless to say that there are various viewpoints on the problem of stylistic syntax differentiation in contemporary philological literature. To classify the syntax means I. Galperin uses the following criteria: 1) particular *ways of combining* parts of the utterance (stylistic inversion, detached constructions, parallel constructions, repetitions, enumeration, antithesis, etc.); 2) compositional patterns of syntactic *arrangement* (asyndeton, polysyndeton); 3) a particular use of *colloquial constructions* (ellipsis, aposiopesis, indirect speech, etc.), 4) a stylistic use of *structural meaning* (rhetorical questions, litote) [17, p. 180–228]. In a similar way, I. Arnold singles out stylistic units on the basis of such criteria: 1) an unusual *arrangement* of elements (inversion), 2) a *transposition* of syntactic structures (rhetorical questions), 3) an *introduction* of new elements without contents extension (a repetition), 4) an *omission* of logically necessary elements (ellipsis, aposiopesis), 5) a *sentence closeness violation* (anacoluthon, parenthetical constructions) [18]. Prof. V. Kukharenko also uses the term a *syntactic stylistic device*. Its effect depends on the following factors. Firstly, it is the arrangement of sentence members, namely repetition (anaphora, epiphora, framing), parallel constructions, chiasmus, inversion, suspense, detachment) [23, p. 78–83]. Secondly, the completeness of a sentence structure presupposes the functioning of ellipsis, one-member sentence, apokoinu constructions, aposiopesis [23, p. 85–86]. Finally, the criteria necessarily involve various types of connections used within the sentence or between sentences. So a repeated use of conjunctions is called polysyndeton and their deliberate omission is asyndeton [23, p. 89].

A. Kovalj considers repetitions, antithesis, inversion, rhetorical questions, asyndeton, polysyndeton, elliptical constructions, break-in-the-narration to be *stylistic figures* [19, p. 301]. Such units as homogeneous parts of the sentence, detached constructions, indirect speech and some other elements are referred by the scientist to the rubric of *syntactic stylistic categories* [19, p. 221–301].

In the conception of M. Brandes all syntactic SDs are grouped into syntactic EMs (the length of the sentence, its semantic type, etc.) and SDs proper. According to a number of principles the following SDs are singled out: 1) ellipsis, aposiopesis, nominal sentences (sentence model reduction) (on the basis of a structure change), 2) enumeration, emphatic constructions, various repetitions (a sentence model expansion), 3) sentence structure transformation (periods), 4) the violation of word-order (anacoluthon, parenthesis, etc.); 5) rhetorical questions (sentence types transposition); 6) inversion (on the basis of the word-order change in the sentence) [20, p. 305–326]. In their turn, L. Jefimov and O. Jasinecjkа define EMs of language as those phonetic, morphological, lexical, syntactical units and forms which make speech emphatic [24, p. 11]. Syntactic EMs are, for example, emphatic constructions, stylistic inversion. SDs (tropes, figures of speech) are speech phenomena that don't exist out of the given context. According to the principles of their formation, SDs are grouped into phonetic, lexico-semantic and syntactic types [24, p. 12]. The latter are divided on the grounds of a *sentence model extension* (repetition, enumeration, polysyndeton), *sentence model reduction* (ellipsis, aposiopesis, asyndeton, nominal sentences), and *disruption of syntactic models* (parceling) [24, p. 73–85].

In this paper we use the classification presented in the work “Стилистика англійського мови” under O. Morohovsky guidance [21, p. 133–134]. It partly correlates with the classifications mentioned above but seems to be more elaborated and produces the most transparent criteria for the EM and SD differentiation, thus being more acceptable for our investigation. Thus, we divided the stylistic potential of language into EMs and SDs.

The research conducted revealed similar and different features of the national debates. The isomorphic features of political debate speech are the following ones. Firstly, in both parliaments the deputies tend to actively employ such *expressive means* as elliptical constructions; homogeneous parts of the sentence (enumeration), emphatic constructions, repetition (the expansion of the initial model); stylistic inversion (the change of the order of the initial model components). Secondly, *stylistic devices* are also actively used, namely rhetorical questions (the transposition of syntactic structures meanings in the context); parallel constructions, anaphora, epiphora, chiasmus united in this article under the title “stylistic repetition” (the interplay of syntactic structures in the context); parceling (the transposition of the meaning of the way of connection) [21]. The difference lies in the fact of various intensity of the usage of this or that stylistic unit.

The analyzed material revealed either the absence of the other elements of stylistic syntax (in such a case we consider them to be potential – those that can be found out under the condition of the samples expansion) or several examples only because of their not being popular with the politicians, thus they didn't get the statistic expression. It goes about detached constructions, asyndeton, parceling, polysyndeton, aposiopesis, etc. For instance, British politicians don't turn to ellipsis while making their speeches. The only examples found contain the elliptical cliché construction “thank you”: e.g. N. Evans: *Thank you, Mr Speaker. I will ask my honourable Friend's question for him* [25]. As A. Kovalj states, the ellipsis makes the utterance dynamic and expressive, thus creating the intonation of a live, agitated oral speech used in everyday situations [19, p. 13, p. 189]. It is clear that such a type of speech is not a priori for the reserved, argumentative and unemotional character of institutional interaction moulded in the form of the political debate.

So, the analyzed British debates (with 24,9% of stylistic units of the total number of sentences) are characterized by a more intensive usage of such expressive means, as

1) enumeration (29,9%, cf. Engl. 43,4% / Ukr. 14,7%): e.g. T.May: *Communications data the “who, where, when and how” ... are crucial to fighting crime, protecting children, and combating terrorism!* [26] and Яценюк А.П.: *...законопроект про відновлення дії Конституції повинен був бути проголосований, підписаний і оприлюднений...* [27];

2) lexical repetition (10,9%, cf. Engl. 34,4% / Ukr. 27,8%): e.g. A. Cunningham: *Carbon taxes have been imposed by consecutive Governments for a very-very good reason* [28]; J. Bercow: *Order! Order! The Ayes to the right is four hundred forty-nine and the Nays to the left thirty-three* [26] and Турчинов О.В.: *...ми свідомо робили те, що робили, розуміючи необхідність і відповідальність...* [27], Шуфріч Н.І.: *У мене прохання, щире прохання, або утриматись від голосування до завтра, або проголосувати з формулювання* [27];

3) emphatic constructions (11,7%, cf. Engl. 4,9% / Ukr. 1,2%): e.g. J. Walle: *I congratulate my honourable Friend on securing*

this debate. Does he agree that we do face the huge energy security and energy affordability issues? [28]; A. Lansley: *It is the leader party who has cut the budgets by eight percent!* [25] and Шуфррич Н.І.: *Невже у вас нема терпимості і відповідальності?! Чи ви чекаєте, хто де буде і яку посаду як потім ділити?!* [29]; Ляшко О.В.: *І нехай відповідають і не ховаються!* [30].

In its turn, the Ukrainian debates (with 30,6% of stylistic units of the total number of sentences) are marked by the usage of the following stylistic units, as

1) elliptical sentences (12,8%) (Ukr. 25,5%): e.g. Ващук К.Т.: *Звертаюся від імені всіх благодійних організацій Волинської області* [30]; Турчинов О.В.: *Можемо ставити на голосування? Можемо.* [30];

2) inversion (14,2%, cf. Engl. 1,7% / Ukr. 8,9%): e.g. A. Hammond: *Many now have no home to return to* [31] and Головуючий: *Зразковими обов'язково ми будемо* [30];

3) stylistic repetition of different types (12,4%, cf. Engl. 8,1% / Ukr. 12,8%): e.g. T. May: *They can prove or disprove alibis. They can identify links between potential criminals. They can tie suspects and victims to a crime scene* [26]; D. Burrowes: *But have we not reached the threshold at which there is evidence of both a direct national threat and human catastrophe. The Prime Minister said that if there was further evidence of a direct national threat and human catastrophe that would warrant further military action* [26] and e.g. Шевченко А.В.: *Колеги, ... зараз в ці хвилини і в ці дні країна чекає дуже мудрих і виважених рішень* [32]; Грищенко А.С.: *Якщо нам треба взяти час, якщо треба роздрукувати документи, проєкти і для цього треба перерву годину, давайте візьмемо годину і попрацюємо більше* [30];

4) rhetorical questions (8,1%, cf. Engl. 7,5% / Ukr. 9,1%): e.g. Ch. Bryant: *Both today and last week, the Home Secretary has drawn a distinction between the data and the content. May I suggest to her that reliance on that distinction may not be legally valid in the future?* [33]; A. Eagle: *That is an arcane and opaque process that does little to scrutinise the actual spending of the Government. Does the Leader of the House agree that we need to reform the estimates process to ensure real scrutiny?* [26] and Лабунська А.В.: *Так від чого ви відрізняєтесь від інших, які були? Ви нікого не чуєте! Що ви робите?* [34]; Ткачук Г.В.: *Я не буду перераховувати всіх тих людей, а ви їх знаєте це: Пашинський, Сенченко і багато інших, які сьогодні чомусь працюють на двох посадах ... Дайте, будь ласка, відповідь, коли це беззаконня закінчиться?* [32];

Here it is worthwhile mentioning that an isomorphic feature of the debate lies in the fact of *aposiopesis* absence in the speech of politicians of both parliaments. This SD also emerges when a person is agitated or the addresser wants the addressee to guess what is meant in this or that utterance [19, p. 188]. The deputies are well aware of the fact that, firstly, to be understood clearly by the other politicians and their voters they must finish their thoughts; secondly, the sentences with the break-in-the-narration can contextually produce the impression of some addresser's confusion thus creating an unfavourable impression of one's speaking. This refers to *parceling* as well.

Conclusion. Thus, the isomorphic features of the compared British and Ukrainian parliamentary debates are, on the one hand, the usage of enumeration, emphatic constructions, repetition, inversion that we treat as expressive means and a number of stylistic devices, namely rhetorical questions, stylistic repetitions, and, on the other, the absence, for example, of such stylistic elements as

aposiopesis and *parceling*. Furthermore, there are qualitative and quantitative differences in the usage of the expressive means and stylistic devices. The crucial difference is, first of all, that Ukrainian discourse is more emotionally coloured from the standpoint of stylistic syntax. Secondly, it is curious enough that ellipsis is actually absent in the analyzed British political discourse. The other differences are that the British debate is characterized by a more intensive usage of enumeration, repetition, emphatic constructions whereas the Ukrainian debate is marked by the usage of elliptical sentences, inversion, stylistic repetition and rhetorical questions.

The *prospect* for further research is the study of the tropes as lexico-stylistic devices of debaters' speech in the British and Ukrainian parliaments.

References:

- Dijk van T. Text and Context of Parliamentary Debates. *Cross-Cultural Perspectives on Parliamentary Discourse* / Ed. P. Baley. Amsterdam : Benjamins, 2004. P. 339–372.
- Glazer J., Rubinstein A. A. Game Theoretic Approach to the Pragmatics of Debate: An Expository Note. *Game Theory and Pragmatics*. 2006. P. 251–265.
- Славова Л.Л. Мовна особистість лідера у дзеркалі політичної лінгвоперсонології: США-Україна. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2012. 360 с.
- Vukovic M. Strong Epistemic Modality in Parliamentary discourse. *Open Linguistics*. 2014. Vol. 1. Iss. 1. P. 37–52.
- Спиридовский О.В. Парламентские дебаты как жанр политического дискурса. *Научный альманах*. 2015. 9 (11). С. 1568–1574.
- Карпусенко М. В., Карпусенко Н. В. Стилистичні особливості синтаксичних структур президентських дебатів (на прикладі третіх дебатів Х. Клінтон та Д. Трампа). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2018. № 33. Т. 2. С. 48–50.
- П'єсуч О. Оцінний компонент політичного дискурсу парламентських дебатів у Сполученому королівстві. «Південний архів» (філологічні науки). 2017. № 68. С. 118–120.
- Стецик Т.С. Лінгвопрагматика стратегії персуазивності в дебатах і промовах сучасних американських політиків : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2016. 22 с.
- Грушанська Н. Політичні дебасти. Юридична енциклопедія / за ред. Ю. Шемпученко. К. : "Укр. енцикл.", 1998. URL : <http://cyclop.com.ua/content/view/full/1236/58/1/21/> (Accessed 14.12.2020).
- Сайтарлі І. А. Культура міжособистісних стосунків. Київ : Академвидав, 2007. 240 с.
- Emerson P. Debates and Decisions. *Journal of Dialogue Studies*. 2013. Vol. 1. № 3. P. 81–95.
- Oxford Living Dictionaries Online. URL : <https://en.oxforddictionaries.com/> (Accessed 25.12.2020).
- Cambridge Dictionary Online. URL : <http://dictionary.cambridge.org/dictionary> (Accessed 25.12.2020).
- "Словник української мови" в 11 томах. Київ : Наукова думка, 1970-1980. URL : <http://sum.in.ua> (Accessed 25.12.2020).
- Словник української мови online, томи 1-8. URL : <http://services.ulif.org.ua/exp/Entry/index?wordid=21220&page=71> (Accessed 25.12.2020).
- Zhukovska V.V. English Stylistics: Fundamentals of Theory and Practice. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 240 с.
- Galperin I.R. Stylistics. M. : Higher School, 1977. 331 p.
- Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык. М.: Флинта, 2002. 384 с.
- Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ : Вища школа, 1987. 347 с.

20. Брандес М.П. Стилистика текста. Теоретический курс. М. : Прогресс-Традиция; ИНФРА-М, 2004. 416 с.
21. Морховский А.Н., Воробьева О.П., Лихошерст Н.И., Тимошенко З.В. Стилистика английского языка. Киев : Вища школа, 1984. 248 с.
22. Скребнев Ю.М. Основы стилистики английского языка. М. : ООО "Изд-во Астрель": ООО "Изд-во АСТ", 2003. 221 с.
23. Kukhareno V.A. A Book of Practice in Stylistics. Вінниця : Нова Книга, 2003. 160 с.
24. Єфімов Л.П., Ясінецька О.А. Стилистика англійської мови і дискурсивний аналіз. Вінниця : Нова Книга, 2004. 240 с.
25. House of Commons, 3 July 2014. *Democracy Live* : site. URL : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-28142683>.
26. House of Commons, 15 July 2014 (1). *Democracy Live* : site. URL : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-28311912>.
27. Верховна Рада. 22.02.2014. *YouTube* : сайт. URL : <http://www.youtube.com/watch?v=5d3Hj8YpXSU>.
28. House of Commons, 11 September 2014. *Democracy Live* : site. URL : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-29156010>.
29. Верховна Рада. 13.05.14. *YouTube* : сайт. URL : <http://www.youtube.com/watch?v=B9fuiDI9kj8>.
30. Верховна Рада. 25.02.14. *YouTube* : сайт. URL : <http://www.youtube.com/watch?v=6Gb03CIBglg>.
31. House of Commons, 10 September 2014. *Democracy Live* : site. URL : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-29135286>.
32. Верховна Рада. 18.04.14. *YouTube* : сайт. URL : http://www.youtube.com/watch?v=OQte_RTmLvs.
33. House of Commons, 15 July 2014 (2). *Democracy Live* : site. URL : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-28320473>.
34. Верховна Рада. 23.02.2014. *YouTube* : сайт. URL : http://www.youtube.com/watch?v=hSF_DZUhcMc.

Борисов О., Васильєва О. Засоби стилістичного синтаксису в британських та українських парламентських дебатах

Анотація. Стаття присвячена висвітленню проблеми реалізації різноманітних засобів стилістичного синтаксису в мовленні політичних діячів, які беруть участь у британ-

ських та українських парламентських дебатах. У розвідці визначається сутність дебатів як специфічної та вельми значущої для політичного життя обох країн комунікативної події. У процесі дослідження було окреслено універсальну структуру перебігу цієї парламентської активності, обґрунтовано тип та формат проведення такої діалогічної взаємодії, а також було визначено місце риторичного дискурсу дебатів у межах політичного дискурсу. Для подальшого поглибленого розуміння специфіки перебігу національних дебатів у парламентах Великобританії та України за допомогою аналізу словникових дефініцій одиниць їхньої номінації, вилучених із тлумачних лексикографічних джерел сучасної англійської та української мов, компонентного та контрастивного аналізу було встановлено ізоморфні та аломорфні риси стереотипного розуміння такого типу соціальної інтеракції в комунікативних просторах обох етносів. Серед низки багатьох інших одиниць здійснення успішного комунікативного впливу на безпосередніх або віддалених співрозмовників, які є потенційним електоратом тієї чи іншої політичної партії та беруть участь у такій комунікації завдяки засобам масової інформації, стилістичний синтаксис, безумовно, розглядається мовцями (та, у свою чергу, лінгвістами) як невід'ємний та потужний засіб риторики під час парламентських дискусій. У роботі було також представлено та розглянуто різні погляди на проблему диференціації стилістичних одиниць синтаксису у вітчизняній та закордонній лінгвістичній науці. Згідно з одним із вибраних підходів аналізується мовлення дебатантів у британському та українському парламентах з подальшим встановленням ізоморфних та аломорфних рис вживаного ними стилістичного синтаксису. При цьому авторами статті виявлені як якісні, так і кількісні відмінності у вживанні британськими та українськими політиками тих чи інших експресивних засобів та стилістичних прийомів синтаксису.

Ключові слова: політичні дебати, політичний дискурс, стилістика, стилістичний синтаксис, виразні засоби, стилістичні прийоми.

*Валігура О. Р.,**доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри східної філології**Київського національного лінгвістичного університету**Костанда І. О.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри китайської філології**Київського національного лінгвістичного університету*

ФОНЕТИЧНА КОДИФІКАЦІЯ: КОДИФІКАТОРИ В КОНТЕКСТІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ДАВНЬОКИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено аналізу процесів фонетичної кодифікації та стандартизації. Методологічно важливим у дослідженні є положення про те, що фонетична кодифікація давньокитайської мови була необхідна для уніфікації вимови, що є головним фактором успішної комунікації. Давньокитайська мова сформувала свою оригінальну систему фонетичної кодифікації, до якої входили словники з транскрипцією ієрогліфічного знака, словники рим та таблиці римування, окрім цього, носіями фонетичної кодифікації виступають діалекти стародавнього та сучасного Китаю. Стандартизація фонетичної системи китайської мови проходила складні етапи формування під впливом історичних, культурологічних та соціальних факторів. Авторка статі наочно демонструє, що комплексний аналіз процесів стандартизації вимови та фонетичної кодифікації давньокитайської мови, а також кодифікаторів та механізмів фонетичної кодифікації давнього Китаю є важливим для мовної реконструкції давньокитайської мови, що може надати цінну інформацію про напрями розвитку та пояснити мовні феномени сучасної китайської мови. Розгляд процесів фонетичної кодифікації у діахронічному аспекті, тобто в історичній послідовності розвитку фонетичних явищ та процесів їх кодифікації проходить у контексті аналізу мовної ситуації в Китаї та історичного розвитку фонетичної кодифікації; розгляду літератури, яка є носієм фонетичної кодифікації; дослідження історії розвитку механізмів фонетичної кодифікації у давньокитайській мові. Запропонований у статі діахронічний формат дослідження з'ясовує той аспект, що фонетична кодифікація, з одного боку, залежала від впливу вже сформованої мовної ситуації (діалекти, ієрогліфічна писемність та ін.) та зафіксована джерелами-кодифікаторами, які відображали синхронічний етап у розвитку мови, а з іншого – змінювалась під впливом історичних та соціальних факторів.

Ключові слова: фонетика, класифікація, кодифікатор, кодифікація, стандартизація мови.

Постановка проблеми. Кодифікація – це одне з головних понять у дослідженні проблеми уніфікації та стандартизації мови. У процесі кодифікації досліджуються та фіксують норми всіх мовних рівнів: фонетичного, лексичного, синтаксичного, стилістичного та ін. Кодифіковані норми стають основою літературної мови. Щодо фонетично відповідного використання мови, то воно регулюється фонетичними нормами, знання яких необхідне для успішної комунікації. Фонетика як предмет є дуже

важливим розділом лінгвістики, оскільки розташування звуків у визначеному порядку утворює конкретні лексичні та граматичні значення, а у разі порушення прийнятої послідовності руйнуються і змістові зв'язки, що призводить до беззмістовного звучання. Традиційно початок дослідження звуків мови та виникнення фонетики відносять до Індії VI століття до н.е.

Оскільки літературна вимова кожного народу та кожної епохи має свої властивості, зафіксовані у кодифікаторах – джерелах, що виступають носіями мовної кодифікації певного історичного проміжку, то, відповідно, система кодифікаційних механізмів та їх функціонування є центром уваги нашого дослідження давньокитайської мови. Водночас у вітчизняних лінгвістичних розвідках відсутній опис процесів кодифікації та кодифікаторів давньокитайської мови.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу процесів стандартизації вимови та фонетичної кодифікації давньокитайської мови, а також кодифікаторів та механізмів фонетичної кодифікації Стародавнього Китаю. Детальний розгляд механізмів фонетичної кодифікації, етапів їх формування виявить важливість фонетичних аспектів для загального розвитку китайської мови та культури. Комплексний аналіз аспектів фонетичної кодифікації давнього Китаю потрібен також для наочної демонстрації оригінальності та унікальності китайської філологічної традиції, виявлення важливості ідеї наступності для формування та розвитку китайської мови.

З огляду на відсутність подібних наукових розвідок у вітчизняному мовознавстві виникає необхідність проведення такого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Внесок у розвиток фонетики як підрозділу загальної лінгвістики зробили С. Малишева, О. Рогальова, Кр. Найроп, С.К. Боянус, Ю.Н. Здорікова, С.М. Кузьміна, Д.Н. Ушаков, В.П. Чернишев, Р.О. Шор, Л.В. Щерба, П.И. Лебедев-Полянській, І.Л. Маца, І.М. Нусінов, В.М. Фріче, Г. Малаголі, Г. Міхаеліс, П. Пассі, В. Війтор, Т. Сібс, Д. Джонс, М. Граммонт, М. Трайте, Ф. Мартінон, Б. Карлгрен, А. Масперо, У. Бакстер, Хуан Дяньчен, С.А. Старостін [1], Пань Юньжун, М.В. Крюков, Хуан Шуїн, І.С. Гуревич, И.Т. Зограф, Люй Шусян, С.Е. Яхонтов, Ван Лі, Сян Сі, Чжоу Цзумо. Дослідженнями особливостей китайської лексикографічної традиції займалися Н.Ф. Алефіренко, А.Н. Баранов, Л.А. Введенська, В.І. Горелов, В.А. Звєгінцев, В.С. Кім, Б.Г. Фаткулін, Х. Касарес, В.А. Козирев, В.Д. Черняк,

В. Соколов, М.В. Софронов, Р.М. Цейтлін та ін. Однак досліджень, присвячених процесам кодифікації стилістики мов *веньянь* та *байхуа*, нами не було помічено.

Мета статті. Метою цієї наукової розвідки є дослідження процесів фонетичної кодифікації та детальний розгляд механізмів фонетичної кодифікації, відображених у збережених джерелах-кодифікаторах; функціональних стилів мов *веньянь* та *байхуа* та процесів стилістичної кодифікації давнього Китаю. У рамках цього дослідження насамперед ми розглядаємо стандартизацію мов *веньянь* та *байхуа* у діахронічному аспекті, тобто в історичній послідовності розвитку фонетичних явищ та процесів їх кодифікації.

Виклад основного матеріалу. Китайська мова пройшла довгий шлях нормалізації та стандартизації письмових та розмовних форм мови, не останню роль у цьому відіграв факт наявності великої кількості діалектів різного ступеню подібності. Існування діалектів, з одного боку, уповільнювало формування єдиної національної мови, а з іншого – через взаємодію та взаємовпливи діалектів збагачувалися та розвивалися самі діалекти, що впливало на формування єдиної державної мови. КНР відрізняється полікультурним та поліетнічним складом населення, у країні офіційно визначено 56 національностей, але більшість населення (91,6 % населення або 1,2 млрд жителів) належать до національності хань, вони говорять китайською мовою, або *ханьською мовою* (汉语) – традиційна назва китайської мови), китайська мова *путунхуа* (普通话) є засобом міжнародного спілкування в КНР [2]. Відповідно до класифікації, представлені в атласі мов Китаю, китайська мова включає в себе 10 основних діалектів: *гуаньхуа* / північні діалекти (官话), *у* (吴语), *мін* (闽语), *гуандунський / кантонський* (粤语), *сян* (湘语), *цзянсіський* (赣语), *хакка* (客家话), *аньхойський* (徽语), *пін* (平语) і *цзинь* (普语) [3]. Частіше виділяють лише перші сім груп, а останні три відносять до діалектних підгруп. Найбільшою діалектною групою є *гуаньхуа* (охоплює близько 70 % всієї території КНР) [4, с. 150]. Різноманіття діалектів змусило уряд КНР, з одного боку, запроваджувати одну мову для міжнародного спілкування (поширення *путунхуа* серед населення Китаю стало одним із ключових завдань мовної політики КНР), а з іншого боку, шукати компроміс між функціонуванням *путунхуа* та іншими мовами, існуючими на території КНР [5]. Діалекти китайської мови розрізняються між собою на всіх рівнях: фонетичному, граматичному, лексичному. Донедавна вважалося, що головним з аспектів відмінності виступає фонетика, саме тому головним предметом дослідження і китайських, і іноземних дослідників були фонетичні особливості окремих діалектів та діалектних груп. Проте, за даними сучасних досліджень [6], відмінності, не менш вагомими, існують також і в граматиці, і в лексиці діалектів. Основою лексики китайських діалектів є давньокитайська мова, однак з історичними змінами діалектна лексика поповнювалася від контактів з мовами сусідніх народів. Південні діалекти зберігають багато стародавньої лексики, а в приморських діалектах у, *юе*, *мін*, а також у прикордонних діалектах північного сходу трапляються прямі запозичення з іноземних мов. Подібність діалектів традиційно оцінюється за ступенем взаєморозуміння їх носіїв під час прямого спілкування. Як засіб усного спілкування діалекти китайської мови ще з давніх часів ускладнювали пряме спілкування та процеси формування єдиної державної мови [5]. Одним із головних шля-

хів подолання труднощів спілкування в загальнодержавному або регіональному масштабі виступало ієрогліфічне письмо. Головним чинником мовної єдності Китаю виступала не усна, а письмова мова. Так, мовна політика середньовічного Китаю головним чином була спрямована на уніфікацію ієрогліфічної писемності. У процесі уніфікації мовних знаків проходила і фонетична уніфікація: під час читання класичних ідеологічних текстів уголос уніфіковувались і стандартизовані ієрогліфи зі складу цих текстів. Тож для читання класичних текстів (а ці тексти було записано уніфікованими знаками) завжди існувало «правильне читання», або «літературна вимова» ієрогліфів. Це читання не було однаковим для всієї країни, проте воно значною мірою відрізнялося від діалектних читань. Уніфікованою літературною вимовою володіли ті, хто отримав класичну традиційну освіту. Літературні читання однакових ієрогліфічних знаків у різних діалектах різні не тільки тому, що вони належать до певної діалектної групи, але ще й тому, що вони відображають стандартні читання різних історичних епох. Нині літературні читання представлені практично у всіх діалектах сучасної китайської мови. Ці читання є історичною формою взаємодії загальнодержавної норми читань ієрогліфічних знаків з їх вимовою на різних діалектах. З початку ХХ століття статусу державної національної мови набула мова *байхуа* (заснована, загалом, на діалектах *гуаньхуа*). Її вимова базується на фонетиці пекінського діалекту, але за своїми граматичними і лексичними характеристиками *байхуа* ніколи повністю не збігалася ані із загальнодержавною письмовою мовою *веньянь*, ані з жодним діалектом китайської мови. Сучасна китайська мова *путунхуа* успадкувала ієрогліфічну писемність традиційного писемної мови *веньянь*, проте граматичний, лексичний та фонетичний складники значною мірою належать *байхуа*. [7]. Оскільки фонетична кодифікація мови – це за обставин мовної ситуації в стародавньому Китаї насамперед дослідження усної стандартизованої вимови та мови, то доречним є розгляд «розмовної мови чиновників» (官话), яка вплинула на формування фонетичної норми *байхуа*, а пізніше і *путунхуа*. Більшість китайських вчених відзначають період XII-XIII-XIV ст. як перехід на розмовну норму північних діалектів і введення в письмовий ужиток *байхуа* замість *веньянь* [8; 9, с. 26-28; 10, с. 86-88].

Централізація Китаю відбулася у III ст. до н. е. за династії Цінь (秦朝, 221-206 рр. до н. е.), тому потреба у формуванні уніфікованої усної мови виникає ще з того часу. З часів першого об'єднання Китаю до початку ХХ ст. територія держави розширилася в десятки раз, а лінгвістичні зміни проходили повільніше, ніж зміни географічних кордонів та розміру країни. Тому найбільш інтегрованою лінгвістично була північна частина Китаю, звідки розпочиналося поширення країни на північ, південь, схід та захід Китаю були набагато менше лінгвістично інтегрованими. За часів китайської імперії влада була сильно централізованою, тому більшість чиновників у період своєї державної служби повинні були приїжджати до столиці. Столиця, окрім міста проживання імператора та двору, а також законодавчого уряду, виконувала функції культурно-просвітницького центру – всі ці аспекти зумовили престиж столичного розмовного діалекту, носіями столичного діалекту за межами столиці були чиновники.

Столицею Китаю починаючи з кінця XIV ст. майже весь проміжок часу (до сучасності) був Пекін. Пекінський діалект формувалася під впливом локальних північних діалектів, пись-

мовою *веньянь*, а також іноземних лінгвістичних компонентів (здебільшого вплив монгольської мови та інших мов кочових народів). Після встановлення влади маньчжурської династії Цін (清, 1636-1912 рр.) важливість пекінського діалекту збільшилася, оскільки військові і цивільні чиновники-маньчжури не володіли ніякими іншими діалектами китайської мови. А отже, всі зазначені вище екстралінгвістичні фактори значно підняли суспільний престиж пекінського діалекту – *гуаньхуа* (北京話). Проте слід зауважити, що *гуаньхуа* – мова чиновників – не збігалася повністю з пекінським просторіччям [11, с. 52].

Вимову *гуаньхуа* викладали у школах і для дітей вищих сановників країни, і для дітей із сімей, що належать «війську восьми знамен» (маньчжурський принцип адміністративного поділу). У школах фонетика *гуаньхуа* через визначення читання ієрогліфу у фонетичному словнику засобом *фаньцзе* (反切), загалом читання ієрогліфів на *гуаньхуа* було близьким до пекінського просторіччя, але все ж мало відмінності, за якими можна було визначити рівень освіченості людини [11, с. 56].

Слід виділити такий важливий момент у розвитку *гуаньхуа*: ані граматика, ані лексика *гуаньхуа* не були описані спеціально, тобто не були кодифіковані. Тому не існувало стандартного опису ані *гуаньхуа*, ані просторічного пекінського діалекту. За винятком корінних жителів Пекіну, *гуаньхуа* не була рідною мовою для інших жителів Китаю, це стало причиною того, що з'явилися різні варіації вимови і, як наслідок, різні варіації *гуаньхуа*. Такі варіанти *гуаньхуа* мали назву «ланцінь «блакитні гуаньхуа»» (藍青官話) і були за своєю природою сумішшю *гуаньхуа* з різними діалектами: так, наприклад, міг бути шаньсійський, сичуанський, хейбейський і т. д. Таким чином, *гуаньхуа* був соціальним діалектом, який використовували переважно чиновники та освічені люди [11, с. 54].

Однак не всі чиновники цінського Китаю володіли *гуаньхуа*: поширеним явищем було те, що чиновники з південних провінцій (найчастіше Фуцзянь (福建) і Гуандуна (廣東省)) володіли погано або взагалі не володіли *гуаньхуа*. Імператор Іньчжень (胤禛, 1723-1735 рр.) розгнівався, коли під час аудієнції чиновник із провінції Фунзянь не зрозумів звернених до нього слів імператора. Для того, щоб уніфікувати промову державної мови, імператор Іньчжень наказав відкрити спеціальні школи стандартної вимови у південних провінціях Китаю, найбільше у провінціях Фуцзянь і Гуандун, діалекти яких сильно відрізнялися від пекінського *гуаньхуа* [12, с. 190]. Проте імператор Іньчжень і його чиновники помилково вважали, що з появою шкіл з вимови *гуаньхуа*, розмовна мова по цілому Китаю стане стандартизованою. Однак цей, так би мовити, експеримент не був вдалим, що засвідчило те, що граматична та лексична будова діалектів не схожа на граматичну і лексичну систему *гуаньхуа*. Тому уніфікованою стандартизованою міжнародною письмовою мовою в Китаї лишився *веньянь*, а розмовним стандартом – *гуаньхуа*. Школи правильної вимови проіснували до кінця XIX ст. В епоху реформ у Китаї наприкінці XIX ст. в петиціях до уряду можна було прочитати пропозиції надати *гуаньхуа* статусу національної мови Китаю та використовувати його не лише як мовний, але й як письмовий стандарт. У 1870 р. Міністерство освіти цінського Китаю вирішує прийняти перший в історії країни проект викладання промови *гуаньхуа* в середній школі. У процесі обговорення цього законопроекту член Дорадчої палати Цзянь Цянь запропонував для *гуаньхуа* нову назву – гоюй (国语, «державна мова»). Під час обгово-

рення було вирішено почати з уніфікації та запровадження стандартизованої вимови по всій країні. 15 лютого 1913 року Міністерством освіти було скликано конференцію зі створення та запровадження китайського алфавіту з метою вироблення єдиної транскрипції вимови. На конференції були визначені фундаментальні засади стандартизованої вимови і затверджено перший китайський алфавіт «чжуїнь цзімо» (注音字母). Таким чином, запровадження норм державної мови почалося із запровадження фонетичних норм. Проте спроби визначити фонетичні норми та кодифікувати їх спостерігалися протягом усіх етапів розвитку китайської мови, тому доречним видається освітити етапи змін та розвитку, або, іншими словами, періодизацію китайської мови, з метою детального аналізу етапів становлення та формування фонетичної системи китайської мови та засобів її кодифікації [12].

Основним критерієм в систематизації та дослідженні етапів розвитку та змін китайської мови був фонетичний критерій. Оскільки китайська мова – це мова з ідеографічною писемністю, яка не відображає звучання слова, то проведення фонетичних досліджень було проблематичним. Фонетика як галузь лінгвістики почала досліджуватися у стародавньому Китаї в III ст., а це досить пізно, якщо порівнювати з іншими галузями лінгвістичних учень (лексикологією, стилістикою, лексикографією та ін.). Проте вже починаючи з III ст. фонетика стає провідним напрямом лінгвістичних досліджень стародавнього Китаю. Інтерес до фонетики був зумовлений появою в Китаї наприкінці династії Східна Хань (東漢, 25-220 рр.) буддизму, який приніс із собою знайомство з індійською алфавітною писемністю, що дало китайським філологам можливість проводити фонетичний аналіз слова, а також досліджувати принципи класифікації звуків [13, с. 196]. У китайській мові найважливішою фонетичною одиницею є склад. Його внутрішня побудова підлягає певним правилам. Склад ділиться на дві основні частини – початкову і кінцеву, або ініціаль та фіналь. Фіналь може бути простою та складною. Так, наприклад, у складі нуань (nuan), звук -н (n) – це ініціаль, а -уань (-uan) – це складна фіналь [5, с. 99-100]. Однак у традиційній китайській філології через принципи віршування існував інший розподіл складу. Так, у складі також виділялася ініціаль та фіналь, але виділялося три головних складники: ініціаль, медіаль та фіналь. Розглянемо наведений вище приклад: фіналь нуань (nuan) розподіляється на три компоненти: -н (n) – ініціаль; -у (u) – медіаль (韻頭); -а (a) – фіналь (韻腹) та -нь (n) – кінцівка рими (韻尾) [11, с. 32]. Для римування також було важливим, чи був склад відкритим (відносився до рими відкритого складу 阴声韵), чи закінчувався на носові – m, – n, – ŋ (рима закритого складу 阳声韵), чи мав у складі фіналі глухий вибуховий приголосний – p, – t, – k («рима вхідного тону» (入声韵)) [11, с. 34].

Ще одним фактором, який посприяв розвитку фонетичних студій, було надання літературі взагалі і поезії зокрема безпрецедентно високого статусу за династії Хань (漢朝, 206 р. до н.е.-220 р. н.е.) та періоду Трицарства (三國時代, 220-280 рр.). Розвиток поезії, поява теоретичних праць із віршування викликали потребу у вивченні особливостей складового римування та виділенні й аналізі системи тонів.

Ідеографічний тип писемності є перешкодою для передачі фонетичної оболонки ієрогліфа: звучання ієрогліфа або взагалі не представлено при написанні або представлено дуже посередньо через використання фонетика (графічного елемента, який

трапляється у складі ієрогліфічних знаків і вказує на звучання ієрогліфа). Але головна проблема у використанні фонетиків для кодифікації звучання ієрогліфів була в тому, що переважна частина знаків не мала у своєму графічному складі такого елемента [13, с. 102].

Першим словником, у якому підіймалися питання фонетичної кодифікації ієрогліфів, був «Шовень цзеци» («说文解字» «Коментарі простих і пояснення складних ієрогліфів»), який на початку I ст. створив Сюй Шень (许慎, 58-148 pp). Словник налічував близько 10 тис. ієрогліфів, які було зображено стилем мала печатка (小篆), надавалося значення кожного знаку та пояснення графічної структури. Ієрогліфічні знаки було поділено на дві групи: прості (піктографічні) знаки 文 і складні знаки 字. Прості знаки – це неподільні графічні елементи, які вживалися як самостійно, так і в складі складних знаків. Прості знаки виконували у формуванні складного знаку дві функції: семантичну (вказували на значення ієрогліфу) і фонетичну (як засіб передачі, інколи приблизно, читання знаку). Але найголовнішим для процесів фонетичної кодифікації було те, що у словнику «Шовень цзеци» вперше зустрічався засіб передачі читання одного ієрогліфа через інший, тобто омонім. Наприкінці правління династії Хань філологом Лю Сі (刘熙, ?-? pp.) був створений словник «Ши Мін» («释名», «Роз'яснення імен»), в якому також використовувався як основний спосіб передачі читання ієрогліфа через омонім 读若: «А читається як В»). Спосіб читання ієрогліфів в інших філологічних працях називався *чжи інь* (直音, «пряме уподібнення») [11, с. 136]. Його формула більш проста «А має читання В». Як вже зазначалося вище, наприкінці династії Східна Хань китайські філологи через розвиток буддиського вчення отримали можливість ознайомитися з індійською алфавітною писемністю. Знання про фонетичне письмо надали поштовх для розроблення нового методу читання ієрогліфів, який би максимально точно передавав звучання. У працях китайських філологів починаючи з кінця III ст. регулярно використовується новий метод читання – *фаньце* (反切, «розрізання»). Ян Чжитуй (颜之推, 531-597 pp.) у своїй праці «Янши цзясюнь. Інці» («颜氏家训·音辞», досл. «Сімейні трактування родини Ян. Фонологія») написав: «Сунь Шу дійсно створив «Значення звуків Ер Я», він єдина людина (часів) кінця (правління) династії Хань, яка пізнала протиставлення (звучання) мови. Вже у часи династії Вей, цей засіб став широко розповсюдженим» («孙叔然创《尔雅音义》, 是汉末人独知反语。至于魏世, 此事大行») [6, с. 364]. Нащадки використали запроваджену (孙叔 кінець правління династії Хань- період Трицарства) у праці «Ер Я інці» («尔雅音义», досл. «Значення звуків Ер Я») систему передачі читання. Сам метод «розрізання» виглядав так: читання невідомого ієрогліфа позначалося за допомогою двох інших, читання яких, як вважалося, було відомим читачу, тож початковий приголосний складу (ініціал) позначав перший ієрогліф, а кінець складу (фіналь) позначав другий ієрогліф. Перевагою цього новаторського методу було те, що з'явилася можливість за допомогою невеликої кількості добре відомих ієрогліфів описати читання будь-якого знаку китайської писемності.

Наступний період у розвитку засобів фонетичної кодифікації розпочався за часів Шести династій (六朝, 220-589 pp.): у цей час продовжується робота, розпочата ханьськими філологами з коментувань класичних текстів. Однак у коментарях цього періоду увага приділялася не лише змісту ієрогліфів, але й їх читанню. Дослідження у галузі читання стародавніх ієро-

ліфів сприяло розробленню першого опису китайської мови і нової системи віршування. З'являються словники рим, котрі спочатку являли собою посібники з версифікації. На початку VII ст. вийшов фонетичний словник «Цеюнь» (切韵, досл. «Розрізання рим»). Стародавні китайські словники рим мали назву «юншу» (韵书, досл. «книга рим») та були систематизацією ієрогліфів відповідно до співвідношення звуку, рими і тону [4, с. 114]. До ключових словників слід віднести «Тан Юнь» («唐韵», «Рими династії Тан»), «Гуан юнь» («广韵», повна назва «大宋重修广韵», досл. «Розширений та виправлений словник рим Великої династії Сун»), «Ци Юнь» («集韵», досл. «Зібрання рим»), «Гуцзін юнхуі цзюйяо» («古今韵会举要», досл. «Збірка ключових аспектів стародавніх та сучасних рим»), «Хунву Чжен-юн» («洪武正韵», досл. «Правильні рими Хунву»), «Іньюнь чаньчжен» («音韵阐微», досл. «Фонетичні пояснення рими»), «Цілін чженюнь» («词林正韵», досл. «Ліс офіційних рим»), «Циюнь цзяньбень» («词韵简编», досл. «Скорочене зібрання основних рим») [6, с. 382].

Джерела, які кодифікували давньокитайську мову (завдяки чому стало можливим відновлення фонологічної системи давньокитайської мови), можна розділити на декілька видів:

1. Діалекти китайської мови. Натепер досліджені фонологічні системи численних китайських діалектів, які сильно відрізняються за ступенем архаїчності. Лексичний аналіз сучасних китайських діалектів (крім діалектів групи Мін) показує, що вони розійшлися в VII або VIII ст. Хронологічно це датування у цілому збігається з процесом політичної уніфікації Китаю в VI-VIII ст., за правління династії Суй (隋朝, 581-618 pp.) і Тан (唐朝, 618-907 pp.). Більшість сучасних китайських діалектів походить саме з мов періоду правління династій Суй і Тан. Діалекти у і *сян* здебільшого зберегли старі ініціали: p, p', b, b'; t, t', d'; k, k', g'; ts, ts', dz' і т.д., а кантонський, *амой* і *хакка* краще інших зберегли старі прикінцевоскладні приголосні: -m, -n, -ng, -p, -t, -k. [11, с. 73]

Тому поезія епохи Танської династії, наприклад таких авторів, як Лі Бо (李白, 701-762 pp.) і Ду Фу (杜甫, 712-770 pp.), набагато краще римується при читанні кантонським діалектом, ніж північними. Серед сучасних китайських діалектів окремою групою йдуть діалекти Мін. Відгалуження протомінського від інших китайських діалектів датується III-IV ст. (на основі лексикостатистики). Таким чином, порівняльно-історичний метод дає можливість реконструювати протомінську фонетичну систему і порівняти отриману модель з фонетичною реконструкцією системи середньокитайської мови, що, у свою чергу, надає відсутній матеріал для відновлення пізньодавньокитайської фонологічної системи [14].

2. Словники рим, фонетичні таблиці цього періоду. У словниках рим всі ієрогліфи були розбиті за принципом римування їх прочитання між собою. В одну риму (韻 юнь) таким чином потрапляли склади з однаковим голосним, кінцевим приголосним і тоном. Фонетичні таблиці (найбільш ранні з відомих – «Юнь цзін» (韻鏡), які відносять, мабуть, до другої половини VIII ст.) є спробою середньокитайських філологів класифікувати і систематизувати інформацію щодо середньокитайських складів і рим. У таблицях по горизонтальній осі розташовані початкові приголосні, по вертикальній – рими. На перетині рядків проставляється ієрогліф, читання якого має даний початковий приголосний і належить до даної рими. Фонетичні таблиці містять детальну класифікацію всіх елементів середньокитайського

складу – ініціалів, медіалів, фіналів і тонів. Аналіз середньокитайських словників рим і фонетичних таблиць дозволяє виділити набір фонологічних одиниць середньокитайської мови і встановити їх дистрибуційні відносини. Однак для фонетичної інтерпретації необхідне звернення до сучасних діалектів, фонологічна система кожного з яких виводиться із середньокитайської. Шляхом аналізу рим можливо реконструювати голосні і кінцеві приголосні, а також тони відповідних давньокитайських читань. Комплексний аналіз фонетики в складі фоноідеограм, аналізу діалектного прочитання, результатів аналізу давньокитайської системи рим – усе разом надає можливість створити достовірну реконструкцію фонологічної системи давньокитайської мови початку I-го тисячоліття до н. е. [12].

3. Словники із системою прочитання фаньце (反切). Уперше *фаньце* застосував Сунь-Янь (він же Шу-Жань, або Сунь-Шуань). Ян Чжитуй (颜之推, 531-591 pp.) у своїй праці «Янши цзясюнь. Ін цзі» («颜氏家训·音辞», досл. «Сімейні трактування родини Ян. Фонологія») написав: «Сунь Шу дійсно створив «Значення звуків Ер Я», він єдина людина (часів) кінця (правління) династії Хань, яка пізнала протиставлення (звучання) мови. Вже у часи династії Вей, цей засіб став широко розповсюдженим» («孙叔然创《尔雅音义》, 是汉末人独知反语. 至于魏世, 此事大行»). Насадки використали запроваджену (孙叔) у праці «Ер Я ін і» («尔雅音义», досл. «Значення звуків Ер Я») систему передачі читання. У ряді лексикографічних робіт і наукових праць з екзегези використовується система читання *фаньце*, наприклад: «Цзіндянь шивень» («经典释文» досл. «Класична інтерпретація тексту»), «Цзі юнь» («集韵», досл. «Збірка рим»), «Чусюе цзі» («初学记», досл. «Нотатки для початку навчання»), «Цзіншу ін і» («晋书音义», досл. «Значення звуків Цзінської писемності»), «Ши цзін чжен і» («诗经正义», досл. «Правильне значення Ши цзін»), «Вень сюань» («文选», досл. «Вибрані твори»), «Тайпин Юйлань» («太平御览») (北齐颜之推《颜氏家训·音辞》说:《孙叔然创《尔雅音义》, 是汉末人独知反语. 至于魏世, 此事大行»). [6, с. 400]

4. Фонетичні запозичення. Особливо цінним у фонетичній інтерпретації середньокитайської фонологічної системи є матеріал старих китайських запозичень з японської, корейської та в'єтнамської мов.

5. Існує цілий ряд допоміжних джерел – іншомовні транскрипції, дані китайської лексикографії, дані споріднених мов, які можуть бути використані для верифікації та уточнення реконструкцій як давньокитайської, так і середньокитайської мовної ситуації.

Висновки. *Веньянь* – загальнодержавна письмова мова, яка не ставила першочерговим завданням кодифікувати фонетичну систему. Ця мова використовувала уніфіковані ієрогліфічні знаки, які можна було прочитати на будь-якому діалекті. *Байхуа* – загальна назва для розмовної мови, з'явилася в XI ст. під час остаточного розділення *веньянь* та розмовної мови. Основою мови *байхуа* був північний (столичний) розмовний стандарт, але існували різні регіональні різновиди *байхуа*. Для вироблення єдиного державного мовного стандарту та для забезпечення комунікації між представниками різних регіонів та діалектних груп використовувався *гуаньхуа*, до якого не застосовувалася письмова фонетична кодифікація. Що стосується головних джерел, в яких зберігалася фонетична кодифікація, то до них слід віднести такі: діалекти китайської

мови, словники рим та таблиці рим, словники з використанням транскрипції. Що стосується ключових праць, присвячених фонетичній кодифікації, то до них слід віднести такі: «Шовень цзеци» («说文解字» «Коментарі простих і пояснення складних ієрогліфів»), «Цзіндянь шивень» («经典释文» досл. «Класична інтерпретація тексту»), та ін. Праці, носії фонетичної кодифікації дозволяють достовірно реконструювати фонетичну систему різних історичних періодів давнього Китаю. Фонетична кодифікація та реконструкція з використанням праць носіїв кодифікації, первісного звучання ієрогліфів у Давньому Китаї більшою мірою були необхідні для екзегези стародавніх текстів, ніж для дослідження розвитку мови та мовних змін.

Література:

1. Старостин С. А. Реконструкция древнекитайской фонологической системы. Москва: Наука, 1989. 732 с.
2. Завьялова О.И. Китайские диалекты и современное языкознание в КНР. *Вопросы языкознания*. 2009. № 6. С. 102–108.
3. 曹志耘. 汉语方言地图集. 上海: 商务印书馆, 2008. 1212 с.
4. 马伯乐著, 聂鸿音译. 代长安方言考. 北京: 中华书局, 2005. 215 с.
5. 李玉明. «中国语言规划论». 长春: 东北师范大学出版社, 2005. 358 с.
6. 王力. 汉语史稿. 北京: 中华书局出版社, 2009. 714 с.
7. 唐作藩. 汉语音韵学常识. 上海: 上海教育出版社, 1959. 92 с.
8. Гринин Л.Е. Методологические основания периодизации истории. *Философские науки*, № 8, 2006. С. 117-123.
9. Яхонтов С.Е. Древнекитайский язык. Москва: Наука, 1965. 115 с.
10. Яхонтов С.Е. История лингвистических учений. Древний мир Ленинград: Наука, 1980. 257 с.
11. 李荣. 切韵音系. 北京: 科学出版社, 1956. 192 с.
12. 王登峰. 重拾中华经典. 复兴中华文化]. *语文建设*, № 7-8, 2008, С. 276-299
13. 黄典诚. 汉语语音史. 合肥: 安徽教育出版社, 1993. 262 с.
14. Maspero H. Le dialecte de Tch'ang-ngan sous les T'ang. Paris: Imprimerie d'Extrême-Orient, 1920. 124 с.

Valihura O., Kostanda I. Phonetic codification: codifiers in the context of old Chinese language standardization

Summary. The article is devoted to the analysis of the processes of phonetic codification and standardization. Methodologically important in the study are the principles that the phonetic codification of the ancient Chinese language was necessary for the unification of pronunciation, is the main factor in successful communication. Ancient Chinese speech formed its original system of phonetic codification, which included dictionaries with transcription of a hieroglyphic sign, rhyme dictionaries and rhyme tables, in addition, dialects of ancient and modern China are carriers of phonetic codification. The standardization of the phonetic system of the Chinese language went through difficult stages of formation under the influence of historical ones. cultural and social factors. The author of the floor clearly demonstrates that a comprehensive analysis of the processes of standardization of pronunciation and phonetic codification of the ancient Chinese language, as well as the codifiers and mechanisms of the phonetic codification of ancient China, is important for the linguistic reconstruction of the ancient Chinese language, can provide valuable information about the directions of development and explain the linguistic phenomena of the modern Chinese language. Consideration of the processes of phonetic codification in the diachronic aspect, that is, in the historical sequence of the development of phonetic phenomena and the processes of their codification, takes place in the context of the analysis of the linguistic

situation in China and the historical development of phonetic codification; consideration of the literature, which is the carrier of phonetic codification, studies of the history of the development of mechanisms of phonetic codification in the ancient Chinese language. The proposed semi-diachronic research format clarifies the aspect that phonetic codification,

on the one hand, depended on the influence of the already existing language situation (dialects, hieroglyphic writing, etc.) on the other hand, it changed due to the influence of historical and social factors.

Key words: phonetics, classification, codifier, codification, language standardization.

*Вераквич Т. В.,**аспірантка кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ДО ПИТАННЯ ПРО СТЕРЕОТИПІЗАЦІЮ МОВЛЕННЯ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК

Анотація. Статтю присвячено узагальненню та унормуванню різноманітних поглядів дослідників на проблему наявності гендерно зумовлених стереотипів щодо чоловічого та жіночого мовлення у сучасному комунікативному просторі. У ході дослідження виявлено, що в сучасній науці досить широко вивчаються питання гендерної рівності та статевої дискримінації в різних сферах наукового життя. У зв'язку з тим, що феміністичні ідеї та процес емансипації у суспільстві стають наразі все більш поширеними, спостерігаємо зростання ролі жінки в суспільстві, а відповідно, і розмиття гендерних рамок. Такі процеси безпосередньо впливають і на сферу гендерних стереотипів. У представленій науковій розвідці стереотипізацію чоловіків та жінок розглядаємо саме через призму їхнього мовлення та комунікативної поведінки. Глибоке вкорінення стереотипів та стереотипних патернів мислення у сучасному суспільстві можна назвати однією з причин стагнації соціокультурного розвитку. Люди звикли мислити певними образами, котрі насаджувались протягом років та міцно вкорінилися у суспільному світосприйнятті. Саме тому можна впевнено говорити, що ґрунтовне дослідження явища гендерної стереотипізації у сучасному мовознавстві є надзвичайно актуальним, оскільки аналіз та дослідження цього феномена надалі можуть допомогти виявити безпосередньо стереотипи та відділити їх від сучасних особливостей комунікативної поведінки чоловіків і жінок.

У ході дослідження виявлено, що стереотипи щодо мовлення чоловіків і жінок зазвичай базуються на стереотипах, заснованих на уже наявних у суспільстві гендерних ролях. Серед найпоширеніших стереотипів виокремлюємо: відсутність у жіночій мові нецензурної лексики, натомість наявність значної кількості ввічливих слів; насиченість чоловічої мови термінами; експресивне мовлення жінок та «сухе» мовлення чоловіків; наднормову балакучість жінок та велику кількість демінутивів у жіночому мовленні.

Ключові слова: гендер, жіноча мова, чоловіча мова, стереотип, гендерний стереотип, комунікативна поведінка, мовлення.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство розвивається надзвичайно швидко. Розвивається наука, інформація відтепер є у широкому доступі, та кожна людина може знайти відповідь на всі животрепетні питання. Для того, щоб ознайомитись із результатами нових досліджень, більше не потрібно чекати місяцями, оскільки все доступно одразу і максимально зрозумілою для широкого загалу мовою. Така поширеність та доступність сучасного науково-популярного контенту і різноманітних досліджень з усіх можливих сфер знань мають безпосередній вплив на сучасних людей. Наші горизонти розширюються, світогляд поглиблюється, а дещо застарілі погляди змінюються на нові та прогресивні.

Значне місце в сучасній науковій та соціокультурній діяльності індивіда займає боротьба зі стереотипами. Неможливо заперечити, що стереотипізація глибоко та міцно вкорінилась ледь не у всіх сферах нашого життя. Тоді як деякі стереотипи є досить нешкідливими, деякі з них все ще породжують підґрунтя до дискримінації. Саме тому дослідження стереотипів у сфері комунікативної поведінки жінок та чоловіків є доцільним. Мова не є інертною, вона постійно розвивається і змінюється, а відповідно, змінюється наша мовлення. Проте деякі стереотипи щодо чоловічого та жіночого мовлення живуть у суспільстві роками. Вважаємо за необхідне дослідження цього питання з метою розв'язання застарілих стереотипів та встановлення сучасних та актуальних натеper особливостей чоловічого та жіночого мовлення. Наведені міркування й визначають актуальність порушеної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вичерпні дослідження, котрі були б спрямовані на дослідження та вивчення стереотипів у мовленні чоловіків та жінок, серед наукових розвідок вітчизняних мовознавців, на жаль, відсутні. Проте варто зазначити, що цю тему все ж висвітлювали у своїх дослідженнях такі вчені, як: Т. В. Говорун, Т. В. Гомон, У. Квастгофф, А. В. Кирилина, О. Єсперсен, Р. Лакофф.

Мета представленого дослідження полягає у здійсненні лінгвокогнітивної характеристики існуючих стереотипів щодо чоловічого та жіночого мовлення.

Для того, щоб досягти поставленої мети, необхідно розв'язати такі завдання:

- 1) здійснити огляд теоретичних здобутків у дослідженні гендерних стереотипів у мовознавстві задля виявлення найбільш поширених та часто згадуваних гендерно зумовлених стереотипів щодо комунікативної поведінки індивідів обох статей;
- 2) з'ясувати, вивчити та проаналізувати виокремлені в ході дослідження стереотипи про мовлення чоловіків та жінок у сучасному комунікативному просторі;
- 3) схарактеризувати існуючі натеper стереотипи про жіноче та чоловіче мовлення.

Виклад основного матеріалу. Відмінності між чоловіками та жінками здавна становили предмет активної дискусії як у суспільстві, так і в наукових колах. Постійно порівнюють всі аспекти жіночої та чоловічої діяльності, тож мовлення та комунікативна поведінка не є винятком. Дослідники ставлять собі за мету виявити основні відмінності між статями, і саме на цьому підґрунті повсякчас формуються гендерні стереотипи.

Першим, хто почав ґрунтовно вивчати стереотипи у лінгвістиці, був мовознавець У. Квастгофф, який слушно стверджував, що «стереотип є вербальним переконанням стосовно соціальних груп або окремих людей як їх представників, що

виступає у формі твердження, яке узагальнено та емоційно у невинуватено спрощеній формі присвоює або ж не визнає за певною групою людей певних характеристик або манери поведінки» [1, с. 28].

Слідом за Т. В. Говорун, «гендерними стереотипами називаємо такий набір загальноприйнятих і консервативних суджень та норм, котрі стосуються до чоловічого та жіночого статусу, їхньої норми поведінки, мотивів вчинків та характеру їхніх потреб. Гендерні стереотипи є однією з передумов до формування та підтримання вже існуючих гендерних відмінностей і взаємостосунків» [2, с. 304].

Існує досить значний прошарок гендерних стереотипів. Серед них є і стереотипи щодо поведінки, рис характеру, певних соціальних ролей, інтересів та захоплення. Проте у представленому дослідженні розглядаємо саме лінгвістичний аспект явища стереотипізації, тобто гендерні стереотипи щодо особливостей мовлення та комунікативної поведінки. Дуже важливо розуміти, що гендерні стереотипи зазвичай пов'язані між собою, інакше кажучи, гендерні стереотипи щодо мовлення можуть зумовлюватись гендерним стереотипом щодо соціальної ролі та підкріплюватись стереотипним уявленням щодо, наприклад, професійної та наукової діяльності людини.

Згідно з Т. В. Гомон, розрізняються глибинні та поверхневі ознаки жіночого та чоловічого мовлення. Так, автор вважає, що до поверхневих належать компетентні описи характерних для жінок так чоловіків фрагментів дійсності. А от до глибинних автор відносить такі ознаки:

Чоловіча мова:

- широке вживання вставних слів зі значенням констатації;
- часте використання іменників з абстрактним значенням;
- схильність до використання найменш емоційно забарвлених слів під час опису емоційного стану або ж оцінювання певного явища чи предмета;
- одноманітність лексичних прийомів, використовуваних для передачі емоцій;
- широке використання певних конструкцій, що позначають дії та процеси.

Для жіночого ж мовлення характерно таке:

- значне використання означень, вставних слів, обставин, модальних конструкцій для вираження різноманітного ступеню невпевненості;
- тенденція до використання книжкової лексики та певних кліше;
- використання слів з нейтральним емоційним забарвленням, евфемізмів;
- широкий спектр використовуваних прикметників для опису почуттів [3, с. 96].

Говорячи про гендерні стереотипи у комунікативній сфері, одним із найбільш поширених можна назвати стереотип щодо того, що жінки не повинні вдаватись до грубої, більш того, нецензурної лексики. Тоді як у чоловічій мові така лексика сприймається абсолютно нормально, іноді навіть вітається і вважається проявом сили, впевненості в собі [4, с. 511]. Незважаючи на досить високий рівень розвитку сучасного суспільства, жінка й досі сприймається дещо ідеалізовано, з певною атмосферою чарівності, а тому нецензурна лексика просто не може бути частиною її словникового запасу. Таким чином, бачимо, що стереотип щодо ролі та образу жінки підкріплює та підтримує стереотип щодо комунікативної поведінки жіночої статі.

Ще одним досить поширеним гендерним стереотипом є уявлення щодо того, що саме чоловіки здатні до логічного мислення та аналізу, тоді як для жінок такі характеристики не вважаються типовими. З такого загального стереотипу випливає мовний, котрий полягає у тому, що ледь не кожен чоловік говорить одними термінами, висловлює свої думки коротко і «сухо».

Також у сучасному суспільстві жінка і понині вважається занадто емоційною, експресивною, у чомусь навіть істеричною. На фоні цього уявлення сформувався стереотип про надлишкову експресивність та емоційність жіночої мови порівняно з чоловічою. Так, А. В. Кирилина вважає, що для чоловічого мовлення не є характерним високий рівень емоційної забарвленості, оскільки чоловіки більш вдумливо вибирають слова для вираження своєї думки. Тоді як жіноче мовлення значно відрізняється у цьому аспекті, оскільки мова жінки є більш витонченою та насиченою експресивною лексикою [5, с. 51]. Розглянути раніше особливості, котрі виділені Т. В. Гомон, також збігаються із цим припущенням.

Досить поширеним стереотипом є те, що жінки є надто балакучими. Незважаючи на те, що низка сучасних досліджень уже спростували це припущення, такий стереотип все ще дуже глибоко вкорінений у нашому суспільстві та до нього повсякчас звертаються, щоб вказати на надлишкову балакучість жінок. Однією з причин такого значного поширення цього стереотипу є те, що протягом досить довгого періоду часу телебачення та радіостанції транслювали слова нейропсихіатрині Бризендин, котра заявляла, що протягом одного дня жінка послуговеться приблизно 20 000 слів, а от у чоловіків цей же показник сягав лише 7 000. З метою встановлення достовірності цих даних група вчених зі Сполучених Штатів Америки використала спеціальний пристрій для звукозапису, активація якого відбувалася за допомогою голосу. Цей дослід проводився з 1998 по 2004, контрольна група складалася з 396 студентів обох статей. Учасникам експерименту необхідно було постійно мати пристрій при собі та займатися своїми повсякденними справами. За результатами експерименту було виявлено, що в середньому за добу жінки вимовляли 16 215 слів, а у чоловіків цей показник становив 15 669 слів. Виявлена різниця виявилась такою незначною, що її не можна назвати статистично значущою. Це дослідження сприяє тому, щоб стереотип щодо надлишкової балакучості жінок та порівняної стриманості чоловіків розвіявся [6, с. 82].

Варто зазначити, що для жінок типовим є вживання демінутивів, тоді як для чоловіків така лексика не є характерною. Цей комунікативний стереотип також має під собою значне соціальне підґрунтя та давно встановлені соціальні ролі. Попри значний розвиток суспільства й те, що жінки мають все більше можливостей для професійного розвитку, в соціумі все ще поширене уявлення про жінку як про матір, берегиню сімейного вогнища. Жінка проводить більше часу з дітьми, піклується про хворих, доглядає за всіма членами родини. З цього і випливає уявлення про те, що жінки постійно використовують пестливі форми звичайних слів. Проте якщо глибше зануритись у контекст такого уявлення, то очевидним є те, що ця риса є характерною для жінок через ту гендерну роль, в котрій жінка виховується з дитинства. Тобто стереотипне уявлення про жінку як матір-берегиню породжує уявлення про жінку, словниковий запас котрої наповнений демінутивами.

Слід додати, що одним із досить поширених стереотипів є значне вживання жінками таких ввічливих слів, як: *дякую, перепрошую, будь ласка тощо*, тоді як для чоловіків така лексика не вважається типовою. Такий стереотип щодо комунікативної поведінки також стоїть на соціальному підґрунті. Здавня вважалося, що жінка має бути вихованою, слухняною, прислужливою. Попри те, що це уявлення уже майже повністю відійшло в минуле, стереотип щодо того, що жінка має завжди говорити виховано, ще залишився. До чоловіків же в цьому питанні більш лояльне ставлення. Вважається, що маскулінна мова не повинна містити велику кількість ввічливої лексики, оскільки чоловік може бути дещо грубим, брутальним, що стереотипно вважається проявом мужності.

Висновки. Підсумовуючи, варто зауважити, що провідні вчені у різних сферах науки продовжують вивчати розбіжності мовлення чоловіків та жінок, тож у своїх розвідках приділяють досить багато уваги саме вивченню гендерних стереотипів. Навіть незважаючи на те, що багато стереотипів уже втратили свою актуальність, а деякі навіть було спростовано науково, вони все ще продовжують існувати в соціумі. У ході проведеного дослідження було виявлено такі стереотипи щодо жіночого та чоловічого мовлення:

- недопустимість вживання жінками нецензурної лексики та поблажливе ставлення до цього ж явища в чоловічій мові;
- висока термінонасиченість чоловічої мови, що пов'язують із логічним типом мислення, котрий нібито не є характерним для жінок;
- висока експресивність та емоційність жіночого мовлення, що зумовлено загальною жіночою емоційністю;
- протилежністю жіночій емоційності у мовленні виступає стереотип про «сухе» та стримане чоловіче, оскільки в соціумі вважається, що чоловіки емоцій виявляти не повинні;
- стереотип про надзвичайну балакучість жінок, котрий було спростовано дослідним шляхом, але він проте все ще досить поширений у суспільстві;
- використання жінками великої кількості демінутивів, котрі вважаються не типовими у чоловічому мовленні;
- високий рівень ввічливості жіночої мови та натомість груба, проста мова чоловіків.

Перспективи вбачаємо у подальших дослідженнях мовних арсеналів чоловіків та жінок, що є актуальним, спрямованих на вивчення, пояснення, обґрунтування відмінностей між мовленням обох статей. Адже застарілі уявлення, котрі все ще досить поширені у суспільстві, лише гальмують той культурний, соціальний та суспільний розвиток, котрого можна було б досягнути, якби люди припинили мислити застарілими та давно неактуальними образами.

Проведене дослідження вказує на необхідність продовження подальших розробок з метою здійснення аналізу засобів вербалізації гендерних стереотипів у макро- та мікроконтекстах сучасної публіцистики на матеріалі німецької мови.

Література:

1. Quasthoff U. Soziales Vorurteil und Kommunikation – eine sprachwissenschaftliche Analyse des Stereotyps : ein interdisziplinärer Versuch im Bereich von Linguistik, Sozialwissenschaft und Psychologie. Frankfurt am Main : Athenäum Fischer Taschenbuch. 1973. 312 S.
2. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна психологія : навчальний посібник. Київ: Вид. центр «Академія», 2004. 308 с.
3. Гомон Т. В. Исследование документов с деформированной внутренней структурой : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 1990. 148 с.
4. Барон Б. Закрытое общество: существуют ли гендерные различия в академической профессиональной коммуникации? *Гендер и язык*. Москва: Языки славянской культуры, 2005. С. 511-538.
5. Кирилина А. В. Развитие гендерных исследований в лингвистике. *Филологические науки*. 1998. № 2. С. 51-58.
6. Matthias R. Mehl, Simine Vazire, Nairán Ramírez-Esparza, Richard B. Slatcher, James W. Pennebaker. Are Women Really More Talkative Than Men? *Science*. 2007. V. 317 (5834). doi: 10.1126/science.1139940

Verakysch T. On the question of stereotypisation of male and female speech

Summary. The article is devoted to the identification, consideration and analysis of the issue of gender stereotypes concerning male and female speech in the modern cultural and social space. In the course of the research it was revealed that in modern science the issues of gender equality and gender discrimination have been widely studied in various spheres of scientific life. Due to the fact that feminist ideas and the process of emancipation in modern society are becoming more widespread, we observe the growing role of women in society and, accordingly, the blurring of gender frameworks. Such processes in cultural and social space directly affect the sphere of gender stereotypes.

This article focuses on stereotyping of men and women namely through the prism of their speech and communicative behavior. The deep-rooted stereotypes and stereotypical patterns of thinking in modern society can be considered as one of the reasons for stagnation in socio-cultural development. People are used to thinking in terms of certain images that have been implanted over the years and are firmly rooted in the public perception of the world. That is why it can be confidently noted that the study of gender stereotyping phenomenon in modern linguistics is extremely relevant, as the analysis and research of this phenomenon can further help to identify directly stereotypes and separate them from modern features of communicative behavior of men and women.

The study revealed that stereotypes regarding the speech of men and women are usually based on stereotypes based on gender roles already existing in society. The most common stereotypes include: the absence of foul language in women's language but a large number of polite words; saturation of men's speech with terms; expressive speech of women and "dry" speech of men; over talkativeness of women and a large number of desirable words in women's speeches.

Key words: gender, women's speech, men's speech, stereotype, gender stereotype, vocabulary, communicative behavior, speaking.

УДК 811.111'37.38:617.3
DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.50-1.10>

*Волошук В. І.,
кандидат філологічних наук,
професор кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»*

*Гура Н. П.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»*

*Петруша Ю. Ю.
магістр кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»*

СТРУКТУРНО-МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ЕПОНІМІВ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ТРАВМАТОЛОГІЇ ТА ОРТОПЕДІЇ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню структурних та словотвірних особливостей епонімів у травматології й ортопедії та виділенню основних продуктивних моделей.

Окремий пласт у системі медичних термінів загалом і в ортопедії та травматології зокрема становлять поняття, до складу яких входять власні імена, утворюючи епоніми, що є досить поширеним способом термінологічної номінації. Власна назва має великий вплив на значення і функціонування термінологічної одиниці, оскільки вона є частиною когнітивного шару терміна. Будучи носієм колективної професійно-наукової пам'яті, термін сприяє науково-пізнавальній діяльності людини і має підвищену комунікативну значимість.

Епонім в ортопедії та травматології є єдиною когнітивною комплексною структурою, що складається, як правило, з двох компонентів (апелятивного і пропріального) та характеризує певний фрагмент спеціальної мовної картини світу у відповідній області.

У структурному відношенні англійські епоніми словосполучення травматології та ортопедії є стійкими, часто безприйменниковими, які складаються з іменника та однієї або декількох власних назв.

Використовуючи класифікацію Л. Запоточної, виділяємо 2 групи епонімів: 1) епоніми, що складаються з однієї власної назви; 2) епоніми, які складаються з кількох власних назв: а) 2 власні назви; б) 3 власні назви.

Встановлено, що епоніми термінологічні сполучення з одним пропріативом у структурі терміна (82%) значно перевищують терміносполуки, які мають у своїй структурі два (16,9%) чи три (1,1%) прізвища. В епонімих словосполученнях з одним пропріативом зазвичай використовується тільки прізвище винахідника чи дослідника. У терміносполуках з двома пропріативами прізвища дослідників переважно пишуться через дефіс.

Продуктивність моделей: **Proper Name + Noun**, **Proper Name's + Noun** та **Proper Name - Proper Name - Proper Name + Noun** та незначна кількість терміносполук з трьома пропріативами вказує на схильність до стислості та лаконічності в терміносистемі травматології та ортопедії.

Це дозволяє припустити, що у процесі упорядкування та систематизації медичної термінології віддається перевага більш короткій формі.

Ключові слова: епонім, пропріатив, апелятив, словотвірна модель, термінологічне словосполучення, травматологія, ортопедія.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток медицини, впровадження інноваційних технологій, поява нових методів діагностики та лікування, новітніх приладів та інструментів медичного призначення позначилося як на стані медичної термінології в цілому, так і на терміносистемі травматології та ортопедії зокрема. Стрімке зростання кількості термінів, переплетення термінологічних одиниць різних мікросистем, наявність конкуруючих гіпотез, теорій, наукових шкіл та відсутність планомірної роботи щодо упорядкування окремих мікросистем ускладнюють обмін науковою інформацією та взаєморозуміння між фахівцями.

Окремий пласт в системі медичних термінів становлять поняття, до складу яких входять власні імена, утворюючи епоніми, що є досить поширеним способом термінологічної номінації. Це особливий пласт лексики, який становить інтерес із точки зору «когнітивних процесів антропоцентричного характеру, що є притаманним всім етапам розвитку медицини як науки» [1, с. 90].

Власна назва має великий вплив на значення і функціонування термінологічної одиниці, оскільки вона є частиною когнітивного шару терміна. Будучи носієм колективної професійно-наукової пам'яті, термін сприяє науково-пізнавальній діяльності людини і має підвищену комунікативну значимість. Таким чином, власна назва сприяє породженню нових смислів у професійній мовній картині світу.

Аналіз досліджень проблеми. Хоча у сучасній германістиці є низка досліджень, присвячених розгляду різних аспектів епонімів загалом або однієї з галузей медицини (гастроентерології – Н.В. Бондар [2], кардіології – Л.І. Запоточна [3], стоматології – Л.В. Стегницька [1], інфектології – М.М. Телеки [4]),

однак англійські термінологічні одиниці ономастичного походження в травматології та ортопедії належного розгляду не отримали, що зумовлює **актуальність** даної розвідки.

Мета статті. Мета дослідження полягає в аналізі структурних та словотвірних особливостей епонімів у травматології та ортопедії та виділенні основних продуктивних моделей.

Матеріал дослідження – 370 епонімів, які були отримані шляхом суцільного добору із фахової літератури травматології та ортопедії (довідники, журнали та комп'ютерні сайти).

Виклад основного матеріалу.

Структурні особливості термінів мають велике значення для кращого розуміння їх утворення, а також дозволяють встановити найпродуктивніші словотвірні моделі, що дає можливість прогнозувати подальший розвиток будь-якої терміносистеми.

Найпродуктивнішим способом структурного терміноутворення є синтаксичний, який полягає в перетворенні вільних словосполучень в складні «еквіваленти слів». На думку С.В. Швецової, термінологічні сполучення «дають можливість висловити складну внутрішню співвідносність спеціальних понять сучасної науки і техніки» [5, с. 46].

Спосіб утворення термінологічних словосполучень є одним із найпоширеніших у спеціалізованих терміносистемах, оскільки саме в них можливе уточнення та конкретизація певного наукового поняття. Як наголошує С.В. Грінєв-Гриневиц, за допомогою цього способу утворюються «60%-95% складу різних досліджуваних термінологій європейських мов», що свідчить про «домінування термінологічних словосполучень (складені терміни) над однослівними термінами, як характерної риси сучасної терміносистеми» [6, с. 135]. Під термінологічним словосполученням ми розуміємо смислове і граматичне об'єднання двох (чи декількох) повнозначних слів, яке позначає спеціальне професійне поняття та є одиницею номінації в системі певної термінології.

У медичній термінології власне ім'я, яке спочатку називало конкретну особу, було семантично зумовленим, у результаті внутрішнього семантичного перетворення піддалося пересемантизації й сприймається як «позначення диференціальної ознаки терміна, тоді як інтегральна ознака виражається апелятивним елементом словосполучення, тобто загальною назвою» [3, с. 59]. Наприклад, в епонімів *Bankart's fracture*, *Bennett's fracture*, *Henderson's fracture* загальна інтегральна ознака епонімних одиниць виражена терміном *fracture* (перелом), розрізняються ж ці епонімні одиниці диференціальною ознакою, вираженою власною назвою: *Bankart's fracture* – це *крайовий перелом передне-нижнього краю суглобової западини лопатки*; *Bennett's fracture* – це *косий внутрішньо-суглобовий перелом основи першої п'ясткової кістки*; *Henderson's fracture* – це *трьохщиколотковий перелом*. Таким чином, апелятивний елемент «перелом» – «порушення цілісності кістки, що виникає внаслідок дії фізичних (механічних) факторів чи патологічних процесів» [7, с. 98] – завдяки власній назві отримує конкретне змістове наповнення.

Отже, епонім в ортопедії та травматології є єдиною когнітивною комплексною структурою, що складається, як правило, з двох компонентів (апелятивного і пропріального) та характеризує певний фрагмент спеціальної мовної картини світу у відповідній області.

У структурному відношенні англійські епонімні словосполучення травматології та ортопедії є стійкими, часто без-

применниковими, що складаються з іменника та однієї або декількох власних назв. У дослідженні вважаємо за доцільне використовувати класифікацію Л. Запоточної, яка виділяє 2 групи епонімів: 1) епоніми, що складаються з однієї власної назви; 2) епоніми, які складаються з кількох власних назв: а) 2 власні назви; б) 3 власні назви [3, с. 61].

Найчисленнішою групою епонімів у травматології та ортопедії є епонімні словосполучення, які складається з однієї назви. Вони становлять 82% добору: *Achard syndrome*, *Allis sign*, *Barlow maneuver*, *Blount's disease*, *Chandler's disease*, *Cozen's test*, *Cunningham shoulder reduction*, *Durkan's test*, *Garre's sclerosing osteomyelitis*. Епонімна назва з посиланням на одного автора підкреслює індивідуальний внесок конкретного вченого в розвиток медицини.

Найпродуктивнішими моделями цієї групи є:

1) **Proper Name + Noun**: *Galeazzi fracture*, *Gartland classification*, *Grisel syndrome*, *Herbert classification*, *Hoffa fracture*, *Ideberg classification*, *Lisfranc fracture*, *Jeune disease*, *Judet view*, *Kocher criteria*, *Lisfranc ligament*, *Milkman disease*.

Для епонімних двокомпонентних словосполучень травматології та ортопедії характерне переважання атрибутивних словосполучень з пропріативом у функції препозитивного означення (50%). Це пояснюється тим, що епоніми – це іменники, які утворені від власних імен, однак вони використовуються в синтаксичній функції прикметників і тому не мають присвійної форми. У даному випадку власні назви (*Galeazzi*, *Gartland*, *Herbert*) виконують уточнюючу функцію для другого елемента в складі зазначених термінів (*fracture*, *classification*).

Іноколи модель ускладнюється додаванням цифри до останнього іменника: **Proper Name + Noun + Number**: *Ledderhose syndrome I*, *Ledderhose syndrome II*, *Apert syndrome I*, *Apert syndrome II*. Однак кількість їх (1,1%) не значна, що говорить на користь їхньої винятковості.

Ускладнення моделі може також відбуватися за рахунок апелятива, який представлений складним словом **fracture-dislocation**: *Pipkin fracture-dislocation*, *Chopart fracture-dislocation*. Але відсоток цієї моделі незначний (0,5%).

Модель з прийменником **Proper Name + Noun of Noun** також демонструє невисоку продуктивність (1,1%): *Le Fort Fracture of the Ankle*, *Le Fort Fractures of the Face*, *Le Fort fracture of the skull*, *Paget's disease of bone*. Відбувається витіснення прийменникових словосполучень стислішими безприменниковими конструкціями, що унаочнює компресійні процеси в медичній терміносистемі.

Ускладнення моделі з епонімом у присвійному відмінку можливе за рахунок додавання до структури прикметника, але такий варіант не є поширеним (0,5%): *Jansen's metaphyseal chondrodysplasia*, *Albright's hereditary osteodystrophy*.

2) **Proper Name's + Noun**: *Gerber's test*, *Girdlestone's Procedure*, *Haglund's syndrome*, *Jobe's test*, *Kanavel's sign*, *Klein's line*, *Larrey's sign*, *Dupuytren's fracture*, *Kienböck's disease*, *Larrey's sign*, *Malgaigne's trauma*. Така поширеність моделі з присвійним формантом 's (24,6%) пояснюється наявністю значного прошарку сталих терміносполук у травматології та ортопедії, які були утворені до другої половини ХХ століття. Як стверджує Л.С. Стегніцька, з «1974 року, коли під час конференції в Американському Інституті здоров'я було прийнято рішення про припинення використання апострофа, такі організації як Національні інститути здоров'я США (US National

Institutes of Health (NIH), Всесвітня організація охорони здоров'я (the World Health Organization), медичні асоціації та журнали теж наполягають на припиненні використання апострофа, що створює хибне уявлення про те, що дослідники особисто хворіли на це захворювання» [8, с. 59].

3) **Proper Name + Noun + Noun**: *Neer impingement sign, Ottawa ankle rules, Ottawa knee rules, Pittsburgh knee rules, Williams flexion exercises, Apley grind test, Cunningham shoulder reduction, Erlenmeyer flask deformity, Harris Hip Score*. Ця модель характеризується значно більшою точністю порівняно з першою та другою, але це збільшує кількість компонентів та призводить до зниження її продуктивності (2,4%).

Привертає увагу той факт, що в епонімічних словосполученнях використовується тільки прізвище винахідника чи дослідника. Але є певні відхилення від правила. Так, шина Деніса Брауна (*Denis Browne bar*) – пристрій для лікування клишоногості у дітей – була названа на честь англійського хірурга сера Деніса Брауна, який вважається «батьком» дитячої хірургії у Великобританії. Операція Томі Джона (*Tommy John surgery*) була розроблена в 1974 році Ф. Джебом (*Frank Jobe*) для реконструкції ліктьової коллатеральної зв'язки та названа на честь першого бейсболіста, який переніс операцію.

Епонімічні словосполучення, які мають у своєму складі 2 власні назви, представлені набагато меншою кількістю – 16,7%. Характерною моделлю цієї групи є: **Proper Name - Proper Name + Noun**: *Albers-Schönberg disease, Antley-Bixler syndrome, Babinski-Froment syndrome, Birch-Jensen syndrome, Boyd-Stearns syndrome, Conradi-Hünermann syndrome, Danis-Weber classification, Essex-Lopresti fracture, Hajdu-Cheney syndrome, Hill-Sachs fracture, Kashin-Beck disease, Marie-Sainton disease, Nievergelt-Peaeman syndrome*.

Як свідчать приклади, прізвища дослідників пишуться через дефіс. Однак слід зазначити, що є винятки, наприклад: *Wainwright and Hansen classification*. У цьому випадку це пов'язано з тим фактом, що в 1980 році автори опублікували статтю «Comminuted fractures of the femoral shaft treated by intramedullary nailing» за підписом Wainwright, R. A. and S. T. Hansen, Jr.

Використання прийменників і прикметників у епонімічному словосполученні з двома пропріативами уточнює поняття, що описує, але одночасно ускладнює його розуміння. Це не сприяє його поширенню, адже його частка становить 1%: *Smith-Petersen anterior approach to the hip, Watson-Jones anterolateral approach to the hip*.

Терміносполучки з трьома пропріативами в травматології і ортопедії великого поширення не набули. Вони становлять усього 1,3% від загальної кількості та утворюються за моделлю: **Proper Name - Proper Name - Proper Name + Noun**: *Achard-Foix-Meuzon syndrome, Büdinger-Ludloff-Läwen syndrome, Butler-Albright-Bloomberg syndrome, Ullrich-Fremerey-Dohna syndrome*.

Номінація поняття відбувається на честь декількох вчених, які або працювали спільно, або зробили рівноцінний внесок у наукове відкриття. Синдром Батлера-Олбрайта-Блумберга (*Butler-Albright-Bloomberg syndrome*) був описаний американськими лікарями Butler A., Albright F., Bloomberg E. у 1937 році. Синдром Ашара-Фуа-Мезона (*Achard-Foix-Meuzon syndrome*) був названий на честь французьких лікарів Achard E. C., Foix C., Meuzon, які вперше описали його. *Büdinger-Ludloff-Läwen syndrome*. Синдром Бюдінгера-Людлоффа-Левіна (*Büdinger-Ludloff-Läwen syndrome*) отримав свою назву від прізвищ австрійського хірурга

K. Büdinger і німецького ортопеда та хірурга K. Ludloff, які вперше його описали, та A. Läwen, який запропонував хірургічний метод його лікування.

Цікавим випадком є терміносполучка синдром Ульріха-Фремерей-Дони (*Ullrich-Fremerey-Dohna syndrome*), коли словосполучення має три прізвища в назві, але вони належать двом вченим: O. Ulrich та H. Fremerey-Dohna.

Висновки. Отже, англійські епоніми травматології та ортопедії є невід'ємним складником медичної терміносистеми. У структурному відношенні вони є стійкими, часто безприменниковими терміносполученнями, які складаються з іменника та однієї або кількох власних назв. Епонімічні термінологічні сполучення з одним пропріативом в структурі терміна (82%) значно перевищують терміносполучки, які мають у своїй структурі два (16,9%) чи три (1,1%) прізвища. Продуктивність моделей: **Proper Name + Noun**, **Proper Name's + Noun** та **Proper Name - Proper Name - Proper Name + Noun** та незначна кількість терміносполучок з трьома пропріативами вказує на схильність до стислості та лаконічності в терміносистемі травматології та ортопедії. Це дозволяє припустити, що у процесі упорядкування та систематизації медичної термінології віддається перевага більш коротким формам.

У перспективі подальших досліджень термінології травматології та ортопедії необхідно звернутися до семантичних особливостей епонімів. Їх семантичний аналіз із застосуванням соціолінгвістичного підходу дозволяє розкрити культурологічний компонент семантики такого терміна і відображає історію науки та внесок дослідників у її розвиток.

Література:

1. Стегніцька Л.В. Статус відпрізвищених утворень в англійській стоматологічній лексиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2012. Вип. 27. С. 90-92.
2. Бондар Н.В. Лексико-семантичні та структурні особливості термінів-епонімів у німецькомовній гастроентерології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2017. № 1(64). С. 71-74.
3. Запоточна Л. Структурно-семантична характеристика термінів-епонімів у англійській кардіологічній термінології. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. 2012. № 1. С. 56-66.
4. Телеки М.М. Епонімічні термінологічні словосполучення в інфектології. *Львівський філологічний часопис*. 2019. № 5. С. 152-158.
5. Швецова С.В. Лингвистический анализ способов терминологического образования в современной английской офтальмологической терминосистеме: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Иркутск, 2004. 180 с.
6. Гринев-Гриневиц С.В. Терминоведение. Москва: Академия, 2008. 304 с.
7. Травматология та ортопедія: підручник для студ. вищих мед. навч. закладів / за ред.: Г.Г. Голки, О.А. Бур'янова, В.Г. Климовицького. Вінниця: Нова книга, 2019. 432 с.
8. Стегніцька Л.В. Генетивні конструкції термінів-епонімів в англійській медичній термінології. *Південний архів: Філологічні науки*. 2020. № 83. С. 59-62.

Voloshuk V., Gura N., Petruscha Yu. Structural and morphological peculiarities of English eponyms in the terminology of traumatology and orthopedics

Summary. The article deals with the study of structural and word-formative peculiarities of eponyms in traumatology and orthopedics and the distinguish basic productive models.

A separate layer in the system of medical terms in general and in orthopedics and traumatology, in particular, are concepts that include proper names, forming eponyms, which are a fairly common way of terminological nomination. The proper name has a great influence on the meaning as well as functioning of the terminological unit, because it is a part of the cognitive layer of the term. As a transmitter of collective professional and scientific memory, the term contributes to the scientific and cognitive activities of man and has increased communicative significance.

The eponym in orthopedics and traumatology is a united cognitive complex structure, which usually consists of two components (an appellative and a proper noun) and defines a certain fragment of a special linguistic world view in the certain field.

From structural point English eponymous word-combinations of traumatology and orthopedics are stable, often nonprepositional, consisting of a noun and one or more proper names.

Using L. Zapotochna's classification, 2 groups of eponyms are distinguished: 1) eponyms consisting of one proper

name; 2) eponyms, which consist of several proper names: a) 2 proper names; b) 3 proper names.

It is established that eponymous terminological combinations with one proper name in the term structure (82%) significantly exceed the term combinations, which have in their structure two (16.9%) or three (1.1%) surnames. In eponymous word-combinations with one proper name, as a rule, only the surname of the inventor or researcher is used. In terminological combinations with two proper names, the surnames of the researchers are mostly written with a hyphen.

The performance of the models: **Proper Name + Noun**, **Proper Name's + Noun and Proper Name - Proper Name - Proper Name + Noun** and a small number of terms with three proper names indicates a tendency to brevity and conciseness in the terminology of traumatology and orthopedics. This suggests that a shorter form is preferred in the ordering and systematization of medical terminology.

Key words: eponym, proper name, appellative, word-formative model, terminological combination, traumatology, orthopedics.

*Гайденко Ю. О.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3
Національного технічного університету України «КПІ імені Ігоря Сікорського»**Сергеева О. О.,**викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3
Національного технічного університету України «КПІ імені Ігоря Сікорського»*

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЄВИХ ФОРМ

Анотація. У статті розглянуто лінгвістичне явище композиційно-мовленнєвих форм, а саме проаналізовано підходи до дефініювання означеного терміна, виділено типи композиційно-мовленнєвих форм, схарактеризовано їхні особливості. Композиційно-мовленнєві форми визначено як певного роду моделі комунікації в межах тексту, які співвідносяться з мисленнєвими та комунікативними категоріями. Описано, що вони мають «природне» походження і притаманні мисленню всіх індивідів, які використовують їх інтуїтивно. Виступаючи складними мовленнєвими єдностями, композиційно-мовленнєві форми відображають структуру процесу мислення, типи та способи зв'язку елементів між собою. Окреслено, що композиційно-мовленнєві форми – це комунікативні схеми, націлені на сприйняття інформації читачем, які на матеріальному рівні реалізуються за допомогою мовних засобів, що дозволяють адекватно відтворити авторську думку. Структуруючи й упорядковуючи хід думки автора, композиційно-мовленнєві форми надають їй цілісного, завершеного вигляду, а також реалізують композиційні особливості зв'язних текстів, адже оформлюють їхні цілі частини. Композиційно-мовленнєві форми типологізовані на розповідь, опис та роздум. З'ясовано, що їхня класифікація спирається на структурний зв'язок між реченнями або частинами речень, а також композиційний тип інформації, який превалює у певній композиційно-мовленнєвій формі. Встановлено, що розповідь – це функційно-смісловий тип мовлення, призначений для зображення послідовної низки подій, які забезпечують поетапний перебіг сюжету. Визначено, що опис – це композиційно-мовленнєва форма, спрямована на відображення зовнішніх ознак дійової особи або обстановки дії. Визначено, що роздум – це функційно-смісловий тип мовлення, який виконує особливе комунікативне завдання – дійти логічним шляхом до нового судження чи аргументувати висловлене раніше. Окреслено, що композиційно-мовленнєві форми є інструментом поєднання мовних засобів, які, сполучаючись один з одним, набувають значення, котре виходить за межі семантичного використання мови, тобто предметного змісту мовних одиниць.

Ключові слова: композиційно-мовленнєві форми, опис, роздум, розповідь, функційно-смісловий тип мовлення.

Постановка проблеми. Художня дійсність літературного твору складається з авторської оцінки об'єктів, явищ і подій, інкорпорованої в категорії оцінності та модальності. Це зумов-

люється оцінною природою пізнавальної діяльності автора, результатом якої виступає художній твір. Згідно із С.П. Степановим, комунікативне завдання художнього твору перебуває «у сфері естетичних смислів, тобто ставлення творця тексту до дійсності, його морально-естетичної філософії» [1, с. 7]. Картина світу, яка моделюється у тексті, «пропускається» через індивідуальну свідомість автора, що визначає експліцитну чи імпліцитну присутність суб'єкта мовлення у художньому творі [2, с. 118]. Тому, як зазначає В.А. Кухаренко, усі типи викладу (авторське й персонажне мовлення) експлікують авторську оцінність і модальність, однак у найбільш прямій, явній формі їх представлено у власному мовленні автора, яке пов'язано з поняттям композиційно-мовленнєвих форм (далі – КМФ) [3, с. 134]. Це пояснюється насамперед тим, що на відміну від діалогів персонажів, котрі теж створюються автором, КМФ «реалізуються у формі епічного, драматичного чи ліричного монологу» [4, с. 267].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексним дослідженням КМФ присвячено роботи таких мовознавців, як: М.П. Брандес (2004), В.В. Виноградов (2002), В.А. Кухаренко (2002) та ін. Зазначена проблема не втрачає актуальності в мовознавчих студіях сьогодення, тому різні її аспекти висвітлено у низці наукових праць. Зокрема, типологічні різновиди КМФ та основи їх диференціації описано в розвідках В.М. Андреева (2016), М.Я. Блоха (2012), С.І. Каргапольцевої (2016) та ін. Актуальними в контексті означеної тематики є праці Г.Д. Величенко (2017), котра досліджує взаємодію КМФ у художньому тексті, Г.О. Матковської (2014), яка вбачає у КМФ інструмент фіксації внутрішнього мовлення, Г.О. Олейнікової (2020), котра розглядає КМФ як одиниці членування художнього твору. Проте, незважаючи на наявність лінгвістичних досліджень, присвячених явищу КМФ, низка питань цієї проблематики й досі не має остаточного вирішення або має спірні трактування, що зумовлює актуальність цієї статті.

Мета цієї статті – проаналізувати підходи до визначення поняття «КМФ», виділити типи КМФ та схарактеризувати їхні особливості.

Виклад основного матеріалу. Термін «КМФ», уведений у науковий обіг В.В. Виноградовим, представлено різними формальними позначеннями: «функційно-сміслові типи мовлення», «інформаційні типи мовлення», «функційно-семантичні блоки», «форми викладу», «типи викладу», «способи викладу», «контексти», «discourse types», «narrative modes»

[8; 10, с. 46; 3, с. 134]. Формулюючи дефініцію зазначеного поняття, мовознавці вказують на різні особливості КМФ. Так, М.П. Брандес звертає увагу на їхню структурованість, стверджуючи, що КМФ – це однорідні типи внутрішньотекстової граматичної композиції, ідеальні схеми, які диктують стан впорядкованості матеріальних граматичних структур [11, с. 19]. В.П. Черданченко підкреслює, що КМФ є результатом мисленнєвої діяльності індивіда – «складними мовленнєвими єдностями, які відображають структуру процесу мислення, типи і способи зв'язку елементів між собою» [12, с. 87]. Із цим твердженням солідаризується С.М. Іваненко, яка вважає КМФ «стереотипами мислення» [наведено за: 12, с. 87]. Згідно із С.І. Каргапольцевою, КМФ – це певного роду моделі комунікації у межах тексту, які співвідносяться з мисленнєвими та комунікативними категоріями [13, с. 100]. «У межах комунікативно-прагматичної парадигми важливим є трактування КМФ як особливих комунікативних форм, націлених на сприйняття інформації читачем» [12, с. 87].

Зважаючи на вказані вище дефініції, продуктивними в контексті нашого дослідження вважаються думки В.М. Андрєєва, М.Я. Блоха, В.В. Виногорова, В.А. Кухаренко та ін. стосовно того, що КМФ: 1) є ментальною, а не мовною категорією; мова лише представляє КМФ; 2) мають «природне» походження й притаманні мисленню всіх індивідів, які використовують їх на підсвідомому рівні, інтуїтивно; 3) виступають інструментом здійснення мовленнєво-мисленнєвої діяльності загалом та результатом комунікативно-мовленнєвої діяльності автора зокрема, що реалізується на ідеальному (мисленнєвому) й матеріальному рівнях за допомогою ідеального знаряддя – знака, дозволяючи адекватно відтворювати авторську думку; 4) характеризуються єдністю певного типу знакового змісту й певної структури; 5) підпорядковуються закону організації мовних одиниць, постаючи складними синтаксичними комплексами; 6) реалізують композиційні особливості зв'язних текстів, оформлюючи їхні цілі частини; 7) є системами мовних об'єднань, однорідними формами словесної композиції, відстороненими від конкретних проявів мовлення; 8) утворюють типізовані структури й представляють із формальної точки зору схеми повторюваних ознак та якостей, які не зводяться до ознак та якостей речень, що їх складають, а визначаються структурним зв'язком останніх; 9) постають у найбільш загальному вигляді складними функційними текстово-мовленнєвими єдностями, покликаними структурувати та упорядковувати хід думки, надавати їй цілісного й завершеного вигляду; 10) відображають думку автора й авторську модальність із різним ступенем експліцитності; 11) маніфестують адресованість, котра полягає у відборі мовних засобів, орієнтованих на адресата, а також урахуванні реакції реципієнта на інформацію, котра міститься у певній КМФ [14; 4, с. 71–78; 15, с. 70–77; 3, с. 143–144].

КМФ – це форми оброблення певного предметного змісту, котрі утворюють динамічну систему, яка робить мову тексту реальною, тобто такою, що функціонує. Вони виступають інструментом образно-естетичної трансформації мови тексту, за якої цілеспрямоване поєднання мовних елементів, зумовлене певними інтенціями автора, утворює значення, котре у синтезі, цілісності їхнього об'єднання виходить за межі семантичного використання мови, тобто предметного змісту мовних одиниць [4, с. 74]. Набуваючи актуалізації у КМФ, прагматично марко-

вані елементи дозволяють визначити авторську позицію щодо описуваних подій, а їхня переважна відсутність може вказувати на індиферентне ставлення автора до предмета оповіді чи прагматичну інтенцію нейтрального, безстороннього викладу.

Традиційно виокремлюють три основні типи КМФ: розповідь, опис і роздум [9; 4; 12]. Хоча формальні маркери кожного різновиду КМФ різняться, важливу роль у їхньому мовному полотні відіграють дієслова, які можуть використовуватися для змалювання перебігу дій, вираження настрою, збільшення або послаблення напруги, характеризування душевного стану мовця. Здебільшого вони вживаються в індикативі, формах теперішнього та минулого, рідше – майбутнього часу, які вибираються автором і залежать від того, на що він орієнтує свій текст. Ідентифікаторами образу автора в КМФ виступають перша або третя особи дієслів, причому формально позначвані ними суб'єкти варіюються, що створює поліфонічність викладу художнього твору.

Основне сюжетне навантаження у межах тексту виконує *розповідь*, тобто функційно-смісловий тип мовлення, призначений для зображення послідовної низки подій або переходу з одного стану в інший. Дії, події, зображувані в розповіді, послідовно змінюють одна одну, відображаючи поетапний перебіг сюжету [10, с. 52]. За змістом і внутрішньою організацією розповідь як функційно-смісловий тип мовлення протиставляється роздуму й опису, відрізняючись від останнього низкою ознак: використанням вищо-часових форм дієслів (в описі здебільшого вживаються форми недоконаного виду, в розповіді – доконаного); використанням двоскладних речень – вживанням безособових, номінативних речень, представлених в описових контекстах, для розповіді нетипове [15, с. 289]; превалюванням ланцюжкового (послідовно-часового) зв'язку (на відміну від характерного для опису паралельного), що зумовлено комунікативно-прагматичною спрямованістю КМФ «розповідь», пов'язаною з відображенням часової послідовності подій, динамічної зміни фаз та ознак у часі [8; 10, с. 52].

Засобом передачі зовнішності персонажа, природи, місцевості, інтер'єру та інших явищ, котрі сприймаються, спостерігаються чи уявляються, слугує *опис*, тобто КМФ, спрямована на відображення зовнішніх ознак дійової особи чи обстановки дії. Її основу становить принцип співіснування, співположення предметів та ознак, який водночас слугує засобом детальної передачі стану навколишньої дійсності та обґрунтовує переважання у цій КМФ паралельного (корелятивного) зв'язку, наявність синтаксичного паралелізму. На відміну від розповіді, якій притаманна динаміка викладу, характерною ознакою опису вважається статичність, що зумовлено передусім комунікативно-прагматичною спрямованістю цієї КМФ: перерахування предметів і повідомлення їхніх ознак.

Інформація про причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами й діями відображається КМФ «*роздум*». На противагу розповіді та опису, предметним змістом яких є абстракція від властивостей і відношень реальних об'єктів, логіко-предметний зміст роздуму є абстракцією від властивостей і відношень абстрактних предметів, тобто вторинною абстракцією. Роздум позначає рух думки, міркування про реалії навколишньої дійсності, а не саму навколишню дійсність, тому дослідники вважають його інтенсивною структурою, що експлікує логічний розвиток [8; 9, с. 76]. *Роздум* – це функційно-смісловий тип мовлення, який відповідає формі абстрактного мислення – умовиводу –

й виконує особливе комунікативне завдання (дійти логічним шляхом до нового судження або аргументувати висловлене раніше), що полягає в наданні мовленню аргументованого характеру, оформлюється за допомогою лексико-граматичних засобів причинно-наслідкової семантики [15, с. 321–322]. Основою цієї КМФ виступає проблема, тобто питання чи комплекс питань, які виникають у ході пізнання або практичної діяльності індивіда та вирішення яких становить прикладний або теоретичний інтерес; тому роздум відображає складний шлях осягнення істини й складається із цілої низки суджень, які стосуються одного питання, слідуючи одне за одним у такий спосіб, що попередні слугують основою утворення наступних і формують відповідь на нього [9]. Зважаючи на це, КМФ «роздум» характеризується превалюванням каузативного зв'язку (зв'язку логічного розвитку), котрий вказує на те, що одна думка виводиться з іншої [8; с. 78]. У сучасній мовознавчій літературі відзначається відносна автономність й універсальність роздуму, зумовлена специфікою цієї КМФ, яка слугує узагальненим представленням авторської точки зору й може співвідноситись із ситуацією-актуалізатором роздуму та схожими на неї. При цьому роздум вважають КМФ, яка, з одного боку, найбільш чітко маніфестує авторську модальність й адресованість, а з іншого – наближає психіку персонажа до читача [14; 9; 15].

Виділення КМФ усередині різних текстових утворень має умовний характер, адже в чистому вигляді вони трапляються дуже рідко, причому обсяг текстових фрагментів-репрезентантів КМФ може варіюватися і бути представленим: 1) окремим реченням; 2) абзацом або надфразною єдністю; 3) певною частиною тексту. Таким чином, межі КМФ не залежать від меж текстових одиниць, а КМФ – це не складова одиниця тексту, а спосіб організації повідомлення, спосіб викладу всередині текстових одиниць [10, с. 57]. Однак різні відрізки або фрагменти тексту можуть усім своїм складом виражати певний композиційний тип інформації (сюжетно-динамічний притаманний розповіді, зображальний – опису, а узагальнено-теоретичний, коментувальний – роздуму) або включати той чи той композиційний тип інформації як провідний, домінуючий. За відповідним виділенням композиційно-типової домінанти весь відрізок тексту можна віднести до однієї із КМФ, що складає ланку в їхньому варіативному ряді [9].

Висновки. КМФ – це моделі комунікації у межах тексту, що співвідносяться з мисленневими та комунікативними категоріями. Відображаючи структуру процесу мислення і найзагальніші відношення реалій навколишньої дійсності, КМФ функціують як текстово-мовленнєві єдності, які структурують та упорядковують хід думки, надають їй цілісного й завершеного вигляду. Диференціація КМФ спирається на превалювання у фрагменті тексту певного композиційного типу інформації (сюжетно-динамічного, зображального чи узагальнено-теоретичного, коментувального) та структурного зв'язку між реченнями або їхніми частинами (ланцюжкового, паралельного чи каузативного). Так, притаманний розповіді сюжетно-динамічний тип інформації і ланцюжковий зв'язок дозволяють цій КМФ виконувати основне сюжетне навантаження у межах тексту, відображаючи послідовну низку подій. Властиві опису зображальний тип інформації та паралельний зв'язок перетворюють цей функційно-смысловий тип мовлення на інструмент відображення зовнішніх ознак дійової особи чи обстановки дії.

Характерні для роздуму узагальнено-теоретичний чи коментувальний тип інформації і каузативний зв'язок уможливають функціонування означеної КМФ як типу викладу, що корелює з формою абстрактного мислення – умовиводом.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у розширенні теоретичної бази означеної проблематики; деталізації критеріїв розрізнення КМФ; дослідженні композиційної організації художніх творів із перспективи ідіостилу автора.

Література:

1. Степанов С. П. Организация повествования в художественном тексте (языковой аспект). СПб. : Изд-во Санкт-Петербургского государственного университета экономики и финансов, 2002. 188 с.
2. Лазарева Е. И. Прагматические функции пословиц в художественном дискурсе : на материале немецкоязычной художественной прозы. *НИУ БелГУ. Социально-гуманитарный вестник Юга России*. 2012. №7–8. С. 116–123.
3. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. Одесса : Латстар, 2002. 292 с.
4. Брандес М. П. Стилистика текста. Теоретический курс. Москва : Прогресс-Традиция; ИНФРА-М., 2004. 416 с.
5. Величенко Г. Д. Взаимодействие композиционно-речевых форм в художественном тексте. *Вильгельм Фон Гумбольдт и его наследие: классика и современность* : сборник статей по материалам Всероссийской заочной научно-практической конференции. Москва: Московский государственный областной университет, 2017. С. 46–51.
6. Матковська Г. О. Композиційно-мовленнєві форми фіксації внутрішнього мовлення в художніх творах В. Вульф. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Філологія (мовознавство)»*. 2014. Вип. 19. С. 328–333.
7. Олейнікова, Г.; Македонська, П. Композиційно-мовленнєві форми як одиниці членування художнього тексту. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2020. Вип. 47. С.57–62.
8. Блох М. Я., Сергеева Ю. М. Внутренняя речь в структуре художественного текста : монография. Москва : Издательство «Прометей», 2011. 180 с. URL: <http://iknigi.net/avtor-mark-bloh/94089-vnutrennyaya-rech-v-strukture-hudozhestvennogo-teksta-mark-bloh/read/page-7.html> (дата звернення: 03.03.2021).
9. Валгина Н. С. Теория текста. Москва : Логос, 2003. 173 с.
10. Брандес М. П., Провоторов В. И. Предпереводческий анализ текста (для институтов и факультетов иностранных языков). 3-е издание, стереотипное. Москва: НВИ-ТЕЗАУРУС. 2001. 224 с.
11. Чердниченко В. П. Прагмастилистичні характеристики німецькомовної новели : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя. 2016. 271 с.
12. Каргапольцева С. И. Текст-описание как тип монологической речи. *Образование и воспитание*. 2016. №1. С. 99–101.
13. Андреев В. Н. Композиционно-речевая форма «рассуждение» в структуре художественного текста : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Тула, 2004. URL: <http://cheloveknauka.com/kompozitsionno-recheyaya-forma-rassuzhdenie-v-strukture-hudozhestvennogo-teksta> (дата звернення: 03.03.2021).
14. Виноградов В. В. О композиционно-речевых категориях литературы. *Избранные труды. О языке художественной прозы*. URL: <http://books.e-heritage.ru/book/10077354> (дата звернення: 15.01.2021).
15. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М. Н. Кожинной; члены редколлегии : Е. А. Баженова, М. П. Котурова, А. П. Сковородников. 2-е изд., стереотип. Москва : Флинта : Наука, 2011. 696 с.

Haidenko I., Serheieva O. On the problem of narrative-compositional forms identification

Summary. The article has been devoted to the linguistic phenomenon of narrative-compositional forms. Approaches to the definition of narrative-compositional forms have been analysed; narrative-compositional forms have been classified, their peculiarities have been outlined. Narrative-compositional forms have been defined as communication models within the text that correlate with mental and communicative categories. It has been revealed that narrative-compositional forms are used intuitively by all humans and are intrinsic to their mental activity. Being complex speech entities, narrative-compositional forms represent the structure of humans' mental activity, types and ways of elements' interrelation. It has been outlined that narrative-compositional forms are communication schemes aimed at readers' information perception. They are materialised with the language means that allow authors to adequately express their thoughts. It has been ascertained that narrative-compositional forms structure and organise the train of author's thought and, therefore, make the thought complete. They provide for the compositional organisation of coherent

texts by shaping their parts. Narrative-compositional forms have been classified into narration, description and argumentation. It has been revealed that their classification criteria are: structural link between sentences or sentence parts and compositional type of information prevalent in a certain narrative-compositional form. The term "narration" has been defined as a functional-semantic type of speech that provides for unfolding of the plot and is used to display a sequence of events. Description has been defined as a narrative-compositional form used to give details about characters' appearance or an action setting. The term "argumentation" has been defined as a functional-semantic type of speech aimed to perform a specific communicative task: come to new logical judgement or advance arguments for what has been stated earlier. It has been outlined that narrative-compositional forms are used to link language means within the text. Converging with each other, these language means acquire a meaning that goes beyond the semantic use of language, i.e. extends beyond the actual meaning of linguistic units.

Key words: argumentation, description, functional-semantic type of speech, narration, narrative-compositional forms.

Глазова С. М.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та славістики
Бердянського державного педагогічного університету

РІЗНОАСПЕКТНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЯСНЮВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ РІЗНИХ РІВНІВ

Анотація. У мові пояснювальне значення втілюється в синтаксичних конструкціях, утворених на різних рівнях синтаксичних зв'язків – сполученні слів, складному реченні та тексті, кожен із яких має своєрідну специфіку його вираження. Залучені для цього мовні засоби виявляють ізоморфність на всіх згаданих рівнях, адже вони зумовлені спільними синтаксичними чинниками. Тому аналіз мовних засобів формування пояснювального відношення, здійснений на реченнєвих конструкціях, дасть підстави для означення специфіки мовного вираження цього значення на рівні інших синтаксичних одиниць-конструкцій.

У сучасній лінгвістичній науці склався тривимірний підхід до вивчення одиниць синтаксису, який полягає у принципі диференційованого вивчення синтаксичних одиниць на трьох рівнях: формально-синтаксичному, семантико-синтаксичному і комунікативному.

Аналіз пояснення на кожному окремо взятому рівні дає певну інформацію про його формальну та семантичну структуру, проте виділені ознаки тільки в комплексі можуть забезпечити найвичерпнішу інформацію щодо специфіки того чи іншого типу реченнєвих одиниць. Відповідно, кожен із рівнів має досліджуватися за допомогою понять та методами, що адекватні природі того чи іншого рівня з наступним з'ясуванням їх зв'язків.

Аналіз своєрідності багаторівневої організації пояснювальних висловлень є підґрунтям для з'ясування характерних рис їхнього функціонування у мовленні. Функціональний аспект вивчення складних речень із пояснювальним компонентом змісту зумовлює введення до апарату дослідження поняття про мовленнєву ситуацію, урахування такої важливої її ознаки, як склад учасників (дихотомія «мовець-слухач»), їхніх фонівих знань та стратегії мовця – того, що становить предмет прагмалінгвістики. Важливим у прагматичному аналізі є звернення до основних положень теорії мовленнєвих актів, вивчення особливостей функціонування висловлень із пояснювальним компонентом змісту у складі окремих контекстів як мовленнєвих дій.

Ключові слова: пояснення, пояснювальні конструкції, формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний та прагматичний аспекти.

Постановка проблеми. Дослідження пояснювальних конструкцій різних рівнів відбувається в термінах та з інструментарієм, який відповідає природі кожного з них. Поняттю «конструкція» в науковому дискурсі відповідають такі синтаксичні одиниці, як словосполучення, складне сполучникове речення та текст.

Словосполучення аналізується з боку його формальної організації та семантичної специфіки з огляду на номінативну природу цієї одиниці та функційну специфіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При виленуванні пояснювальних словосполучень вихідним положенням є прийнята сьогодні в мовознавстві позиція, згідно з якою виділяються сурядні та підрядні словосполучення (В. Белошапкова, І. Вихованець, О. Пономарів, К. Шульжук). Слід зазначити, що існування пояснювальних сурядних словосполучень визнається не всіма, зокрема, не виділяють їх як окремих тип І. Вихованець і К. Шульжук.

Мета статті – аналіз поглядів дослідників щодо пояснювальних конструкцій різних рівнів.

Виклад основного матеріалу. Очевидно, суперечності щодо пояснювальних словосполучень пов'язані зі специфікою розуміння словосполучень загалом, на що вказував ще В. Виноградов. З одного боку, словосполучення розглядається як складник речення, будівельний матеріал для нього, що тягне за собою з'ясування його відношення до предикативного ядра, тобто констатується зв'язаність словосполучення й речення. З другого – визнається й відносна самостійність словосполучення, його відтворюваність у мові, тобто можливість функціонування як окремої складної номінативної одиниці [1, с. 231–254; 2, с. 32]. Так, за першого підходу пояснювальні словосполучення не можуть бути виділені, оскільки в реченні пояснювальна конструкція пов'язана з опорним компонентом, наприклад: *З Микити було вигнано «бісів», тобто крамольні, еретичні помисли* (Р. Мовчан) – *визаняти «бісів», тобто крамольні, еретичні помисли*. Другий підхід, який можна означити як номінативний, цілком виправдовує й позареченнєве існування конструкцій, пор., наприклад: *журавель, тобто колодязь, «Павук, або Глитай»* (назва), *емерити, тобто люди на пенсії* тощо. Як засвідчує аналіз літератури, саме останній – номінативний – підхід сприяв утвердженню думки про потребу виділення сурядних словосполучень у цілому.

Підставою для виділення сурядних словосполучень стало те, що вони, як і підрядні, створюють складніше номінативне утворення, «розчленоване й повніше, ніж слово» [3, с. 182], слугують «засобом розвитку й видозміни понять, що виражаються словом» [4, с. 66]. Отже, в основу виділення був покладений семантико-номінативний критерій. Проте це не вплинуло на визнання статусу пояснювальних словосполучень як окремого типу, хоча очевидно є різниця евристичного потенціалу слова й пояснювальної конструкції, пор.: *алігатор* і *алігатор, тобто крокодил, Гуінплен* і *людина, яка сміється, тобто Гуінплен* або *гравець* і *людина, яка грається, тобто homo ludens*, – з одного боку, і разом із тим близькість за характером номінації реалій дійсності пояснювальних і, наприклад, єднальних словосполучень, пор.: *села й міста* і *села й міста, тобто населені пункти*. При цьому єднальне словосполучення як розчленоване позначення реалії дійсності (локатива) визнається сло-

восполученням, а пояснювальне – ні. Отже, очевидно є певна неузгодженість щодо виділення сурядних словосполучень на підставі семантико-номінативного критерію.

Указану неузгодженість в україністиці заважає подолати те, що, ґрунтуючись на засадах тісного взаємозв'язку словосполучення і речення, точніше, визнаючи потребу виділення словосполучень лише в межах речення, дослідники розглядають характер синтаксичного зв'язку в поясненні як опосередкований підрядний зв'язок, «який вказує на подвійну залежність другорядного члена від опорних членів речення і поєднує два компоненти з абсолютно тотожною або частково тотожною семантикою» [5, с. 10]. Схема, за якою вчені визначають тип синтаксичного зв'язку, така: один із компонентів пояснення (залежний) підпорядковується опорному, з одного боку, і через посередництво опорного співвідноситься з третім членом або предикативним ядром, щодо якого координуються семантико-синтаксичні функції опорного і залежного компонентів, поєднаних опосередкованим підрядним зв'язком, з другого боку [5, с. 16]. Із цього визначення випливає, що пояснювальна конструкція визнається однією мінімальною синтаксичною одиницею, оскільки становить частину підрядного словосполучення (дослідники відстоювали можливість функціонування лише підрядного зв'язку в словосполученнях [5, с. 6]).

Подолання вузького погляду на типи зв'язків у словосполученні, зокрема визнання рівноправності сурядних словосполучень, нічого не змінило в кваліфікації типу зв'язку в пояснювальних конструкціях (див., наприклад, таку ж інтерпретацію [6, с. 86; 7, с. 476]). На противагу цій інтерпретації синтаксичного зв'язку в пояснювальних конструкціях В. Белошапкина відстоює позицію щодо їх сурядності, зокрема апелюючи до того, що граматичне значення словосполучення ізоморфне граматичному значенню складного речення [8, с. 73], що не заперечує й поглядів українських синтаксистів на прореченнєву природу сурядного зв'язку й відношень, які спостерігаються в словосполученні [2, с. 41]. Спираючись на такий підхід, слід кваліфікувати пояснювальні словосполучення як сурядні, оскільки за формально-синтаксичною та семантико-синтаксичною однотипністю та значеннєвим паралелізмом реченнєві конструкції відносять до сурядних [3, с. 345].

У сучасному українському мовознавстві (С. Глазова, С. Байдусь, О. Кадочнікова) пояснювальні словосполучення розглядаються як номінативні синтаксичні одиниці-конструкції, які складаються з двох компонентів, що поєднані сурядним зв'язком за допомогою пояснювальних сполучників (або без них) і виражають семантико-синтаксичне відношення пояснення та виконують у реченні однакову функцію, тобто є однофункційними. «Пояснювальний компонент може входити до складу простого неелементарного речення як його член чи складне словосполучення у позиції члена речення» [9, с. 9].

Окреслені суперечності щодо словосполучень значною мірою зумовлені недиференційованим підходом до аналізу складних пояснювальних речень: з одного боку, невизначеністю синтаксичної природи зв'язку в реченнєвих пояснювальних конструкціях, із другого – складністю семантичного відношення пояснення, в основі якого лежить логічне відношення тотожності [5, с. 73]. Тому з'ясування семантичної сутності пояснення та формальних засобів його вираження в складному реченні становить важливе завдання й з огляду на можливість уточнення деяких положень теорії словосполучення.

Нині в лінгвістичній науці склався тривимірний підхід до вивчення речення як центральної одиниці-конструкції синтаксису, який полягає у виділенні й аналізі формально-синтаксичної, семантико-синтаксичної і комунікативної структур речення [3, с. 49]. Такий підхід цілком відповідає утвердженню Ф. Данешем у статті «Про три аспекти синтаксису» [10] принципу диференційованого вивчення синтаксичних одиниць на трьох рівнях: 1) рівні граматичної структури речення, 2) рівні семантичної структури речення; 3) рівні мовленнєвої організації речення [10].

Аналіз речення на кожному окремо взятому рівні дає певну інформацію про його формальну та семантичну структуру відповідно, проте виділені ознаки лише в комплексі можуть забезпечити найбільш вичерпну інформацію про специфіку того чи іншого типу реченнєвих одиниць. Кожен із рівнів організації речення має досліджуватися за допомогою понять та методами, що адекватні природі того чи іншого рівня з наступним з'ясуванням їх зв'язків.

Як зазначалося, у дослідженні складного речення виділяють формально-семантичний рівень, на якому перетинаються формально-синтаксичний та семантико-синтаксичний рівні. Його характеризують засоби зв'язку як показники водночас і типу синтаксичного зв'язку, і характеру семантичного відношення. Як зазначають дослідники, сполучники в експліцитній або імпліцитній формі є центральним семантичним компонентом, визначальним показником семантичних відношень між елементарними реченнями в складному реченні [5, с. 68]. Підхід до аналізу цього рівня в роботі ґрунтується на визнанні того факту, що з формально-граматичного боку сполучник у найзагальнішій формі задає характер формального співвідношення частин, але разом із тим семантика частин може суттєво модифікувати це співвідношення. Висвітлення цього аспекту має суттєве значення для з'ясування проблеми сурядності/підрядності пояснювальних речень. Як відомо, саме позиційна закріпленість сполучного засобу в реченнях пояснювальної семантики значною мірою вплинула на визнання їхньої підрядної природи [3, с. 345], оскільки ще з часів О. Пешковського не втратила впливу позиція щодо цього критерію як диференційної ознаки підрядного зв'язку: саме це відрізняє його від сурядного, при якому сполучники ніби стоять між частинами складного речення. У такій суперечливій ситуації цілкомітою слушністю відзначається позиція, згідно з якою у разі кваліфікації речень за критерієм сурядності/підрядності опертя або на форму, або на зміст може дати цілком протилежні результати [12, с. 38; 9], що й диктує звернення до компонентного аналізу як із боку форми, так і з боку змісту. Тому виявлення додаткових аргументів на користь погляду на пояснювальні конструкції як сурядні визначає ґрунтовне дослідження засобів зв'язку в їх стосунку до форми та змісту речень.

Аналіз формально-синтаксичної та семантико-синтаксичної структури пояснювальних речень дає вичерпну інформацію про цей тип конструкцій як явище мовного рівня. На мовленнєвому (динамічному) рівні вивчається специфіка висловлення як комунікативно завершеного й цілісного утворення [3, с. 285–288].

З'ясування специфіки комунікативної організації власне-пояснювальних висловлень має важливе значення з огляду на певну суперечність: на формальному та семантичному рівні речення вивчається як цілісність, що значною мірою зумовлює його

кваліфікацію як складнопідрядного, тоді як комунікативний рівень їх організації засвідчує своєрідну розчленованість компонентів у складі висловлення. Ця розчленованість виявляється як в особливостях інтонації, так і в здатності висловлень до парцеляції, яка за своїм характером не співвідносна з випадками парцелювання інших типів висловлень. Аналіз специфічності комунікативних ознак власне-пояснювальних висловлень, які визначають характер актуального членування, дає додаткові докази для кваліфікації синтаксичного зв'язку як сурядного.

У синтаксичній науці комунікативна організація висловлення аналізується із залученням таких понять, як актуальне членування (тема-рематичне членування), інтонація, комунікативна настанова, контекстуальне оточення [13; 14; 15].

Під поняттям актуального членування розуміється поділ інформації на відому (тема) та нову, актуальну (рема). Дослідники виділяють такі конститутивні ознаки теми й реми висловлення: тема – це вихідний пункт висловлення, вона актуально менш значуща, очевидна, визначена попереднім контекстом, ситуацією спілкування; рема містить те, що повідомляється про тему, значущіша, ніж тема висловлення, тобто містить актуальну інформацію в певному контексті чи ситуації спілкування, є носієм нової інформації [8; 5 та ін.].

Слід відзначити, що в дослідженнях синтаксису пояснювальних конструкцій науковці так чи інакше вказували на специфічність інтонаційного малюнка цих висловлень [16; 17; 18; 19; 15].

Як було показано І. Ойце, для речень уточнювальної та власне-пояснювальної семантики характерні різні інтонаційні акценти. Для конструкцій з уточнювальними реченнями типовий такий вид інтонації, особливість якої полягає в характерному для неї неспокійному пониженні тону на логічно наголошеному слові першої частини й у значній паузі під час переходу до другої частини, яка вимовляється зі звичайним зниженням тону. Для складних же речень із власне-пояснювальними відношеннями типова інтонація, яка характеризується такими ознаками: у кінці першої частини також спостерігається зниження тону, але це зниження спокійне і дуже наближається до інтонації кінця самостійних речень, пауза між частинами дуже близька до так званої розділової паузи; обидві частини вимовляються без різких зсувів у зміні голосового тону [18, с. 7]. Різниця між інтонаціями цих різновидів пояснення, на думку автора, не може слугувати підставою для їх роз'єднання, невіднесення до однієї синтаксичної категорії, оскільки інтонація залежить від інших структурних засобів і підпорядковується їм [18, с. 7]. Цей висновок цілком узгоджується з позицією А. Загнітка, який стверджує, що інтонація лише відображає той чи інший тип смислових відношень [20; 21]. Проте очевидно, що й уточнення характеру й ролі інтонації та актуального членування пояснювальних висловлень у сукупності ознак різних рівнів дозволить адекватно визначити їхню граматичну природу.

Зрештою необхідно зауважити, що ігнорування комунікативної специфіки пояснювальних висловлень, спостережене в синтаксичних дослідженнях, не дозволило виявити закономірності функціонування їх у межах тексту, тобто простежити реалізацію пояснювальної семантики, розгорнутої на рівні мовленнєвої одиниці – тексту – як структурно організованої, смислової й комунікативно завершеної цілості. Хоча, як вдалося переконливо довести М. Ляпон, речення і текст на рівні реалізації семантичних відношень виявляють ізоморфність

[22, с. 198], усе ж входження речення до тексту спричиняє виникнення його явної або неявної залежності від оточення [6, с. 74–75].

Звернення до цих аспектів означає вихід до кола питань, які становлять предмет комунікативної лінгвістики як галузі мовознавства [9, с. 7]. У зв'язку із цим видається важливим аналіз не лише комунікативної організації пояснювальних висловлень у її дотичності до особливостей формальної організації (питання, що перебуває в межах синтаксису), а й дослідження значущих комунікативно-прагматичних факторів, які визначають появу висловлень із пояснювальним компонентом змісту.

Умотивованість звернення до набутків комунікативної лінгвістики, зокрема до теорії мовленнєвих актів або прагматики як її складової частини [9, с. 14], із метою виявлення специфіки пояснення як явища мовного рівня обґрунтовується тим, що воно не може бути осмислене цілісно як унікальний феномен лише за мовними параметрами. Складність і суперечливість мовно-мовленнєвої репрезентації пояснювальних конструкцій передусім свідчить про їх детермінованість комунікативно-прагматичними чинниками, специфічною функцією в мовленні. Очевидним є той факт, що мовні механізми вираження того самого змісту (наприклад: *Люди будують будинок, Будинок будується людьми*) не спричиняють самі по собі необхідності розташування ситуацій поряд, оскільки їхній реальний зміст однаковий. Поєднання в одній структурі на зразок: *Люди будують будинок, тобто будинок будується людьми* або *Будинок будується людьми, тобто люди будують будинок* – стає можливим лише завдяки кончній потребі мовця виразити певний зміст і цим самим досягти певного ефекту в ситуації спілкування. Мова лише відгукнулася на цю потребу людини говорити цілеспрямовано, у тому числі й створивши унікальний мовний механізм досягнення певної мети за рахунок, здавалося б, позбавленого сенсу твердження «А є А» (= А, тобто А). Дворазове називання того самого та фактична поєднаність в одній синтаксичній структурі тотожних позамовних ситуацій, виражених у мові по-різному, не є необхідністю мови, навіть більше, суперечить мовним принципам, а визначається суто позамовними, мовленнєвими чинниками.

Прагматичний аспект дослідження синтаксичних одиниць не суперечить принципам лінгвістичного аналізу, а у своєрідний спосіб доповнює положення, виявлені на рівні вивчення мовного знака, інформацією про їхні функційні можливості. Співвідношення мовного та прагматичного аспектів окреслюється різноспрямованістю дослідницьких зусиль. Лінгвістичний аналіз іде від форми до змісту і через зміст до функції, прагматичний аналіз передбачає зворотну процедуру – від функції та смислу до форми [23, с. 43].

Прагматичний підхід до аналізу висловлень розгорнуто в теорії мовленнєвих актів, яка виходить із презумпції того, що «виголошення висловлення і є здійснення дії» [11, с. 109]. Теоретичні засади теорії мовленнєвих актів у зарубіжній науці висвітлені в працях Дж. Остина, Дж. Сьорля, Д. Вандервекена, З. Вендлера, П. Стросона, Д. Гордона, Дж. Лакоффа, Т. Ван Дейка, А. Вежбицької, Ч. Стівенсона та ін. В українському та російському мовознавстві цими проблемами займалися такі науковці, як Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, В. Звєгінцев, О. Падучева, О. Кибрик, Г. Почепцов, Л. Фоміна, С.В. Ясєдова, П. Ткач та ін.

Мовленнєвому акту – як прямому, так і непрямому – притаманна певна ілюктивна сила, яка виявляє себе в розпізна-

ванні слухачем ілокутивного наміру, мети мовця. Ілокутивною метою вважається в такому разі «ментальний акт, здійснення якого прагне мовець від слухача, або ментальний стан, до якого мовець має намір довести слухача» [24, с. 242]. П. Стросон також пов'язує поняття ілокутивної сили висловлення з поняттям ілокутивного наміру мовця: «Розуміння сили висловлення містить у собі розпізнавання того, що в широкому смислі може бути названо наміром, спрямованим на слухача» [25, с. 145–146]. Комунікативний намір, як і комунікативна сила висловлення, тісно пов'язані з тим, наскільки адекватно мовець оцінює ситуацію спілкування й відповідно добирає необхідні мовні засоби для втілення свого задуму.

Під ситуацією спілкування розуміють цілий комплекс екстралінгвістичних чинників, котрі утворюють той позамовний субстрат, що включає місце, час, ситуацію, тотожність особи мовця самій собі, всі чинники, пов'язані з учасниками мовленнєвого акту тощо, який необхідно враховувати для правильного розуміння мовцем сказаного слухачем [26; 9; 19; 15]. Уведення до апарату мовознавчих досліджень концепту ситуації спілкування (конситуації) або контексту (стосовно тексту) відіграє важливу роль в осмисленні чинників формування пояснювальних висловлень. Так, один із основоположників прагматичної лінгвістики Т.А. ван Дейк зазначає, що «учасник комунікації має фокусувати увагу на специфічних особливостях мовленнєвої ситуації, які можуть виявитися корисними для правильного розуміння не лише значення/референції, але й прагматичних цілей/інтенцій» [27, с. 20].

У зв'язку з дослідженням пояснювальних висловлень у прагматичному аспекті видається релевантним застосування поняття пресупозиції [26; 28]. Натепер комунікативна лінгвістика сформувала більш-менш цілісне поняття пресупозиції, під яким у широкому значенні розглядають спільний фонд знань, спільний досвід, спільні попередні відомості про явище, подію, стан речей тощо, якими володіють комуніканти, зону перетину когнітивних просторів учасників, яка актуалізується в процесі спілкування [9, с. 335]. Концепт пресупозиції тісно пов'язаний з оцінним значенням, яке значною мірою зумовлює функціонування пояснювальних конструкцій. У пресупозиції будь-якого пояснювального утворення стоїть уявлення мовця про можливість відбиття, експлікації мовними засобами глибинної, ідеальної сутності стану речей.

Висновки. Здійснений аналіз засвідчив, що в сучасній лінгвістиці склався тривимірний підхід до вивчення синтаксичних конструкцій, утворених на різних рівнях синтаксичних зв'язків – сполученні слів, складному реченні та тексті. Питання взаємодії мови та мовлення – одне з найбільш важливих у лінгвістиці й у сучасній українській лінгвістиці [29; 23], бо мовленнєвий контекст – «це достатнє смислове оточення, яке дозволяє більш чітко й аргументовано простежити закономірності утворення й функціонування пояснювальних конструкцій» [19, с. 69–70].

Література:

1. Виноградов В. В. Избранные труды. Исследования по русской грамматике. Москва: Наука, 1975. 560 с.
2. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. 408 с.
3. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.

4. Каранська М.У. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / ред. М.С. Тимошик. Київ, 1995. 312 с.
5. Вихованець І.Р., Городенська К.М., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. Київ : Наукова думка, 1982. 219 с.
6. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва, 1981. 139 с.
7. Українська мова. Енциклопедія / редкол. : Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.П. Зяблюк та ін. Київ : Укр. енцикл., 2000. 752 с.
8. Белошапкова В.А. Современный русский язык. Синтаксис : учеб. пособие для филол. специальностей ун-тов. Москва : Высш. школа, 1977. 248 с.
9. Байдусь С.А. Семантико-синтаксична структура конструкцій з пояснювальними відношеннями : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2009. 18 с.
10. Danes Fr., Pokus o strukturni analizu slovesnych vyznamu. Slovo a slovesnost. 1971. № 3. S. 193–207.
11. Остин Дж. Слово как действие. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1986. Вып. 17. С. 22–130.
12. Колосова Т.А., Черемисина М.И. Заметки по понятиям «сочинение» и «подчинение» в их соотношении друг с другом. *Синтаксические отношения в сложном предложении. Сб. науч. трудов*. Калинин : КГУ, 1989. С. 28–39.
13. Матезиус В.О. О так называемом актуальном членении предложения. Пражский лингвистический кружок. Москва : Наука, 1967. С. 239–245.
14. Кормановская Т.И. Сочинение и подчинение в свете коммуникативного подхода. *Филологические науки*. 1989. № 3. С. 52–58.
15. Новікова О.О. просте ускладнене речення в сучасній українській літературній мові : структура, семантика: дисертація. URL : https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Novikova_Dysertatsiya_compressed.pdf (дата звернення: 24.07.2021).
16. Дорошенко С. І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові. Харків: Вид-во при ХДУ видавничого об'єднання «Вища школа», 1980. 150 с.
17. Загrevський Є.І. Безсполучникові складні речення з пояснювальним компонентом у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 1999. 20 с.
18. Ойце И.М. Сложные предложения с пояснением в современном русском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Москва, 1965. 18 с.
19. Глазова С.М. Комунікативний аспект дослідження пояснення в діалогічному контексті. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи* : зб. ст. IV Міжнародної науково-практич. конф. (м. Полтава, 7–8 листопада 2019 р.). Полтава : Вид-во «Астра», 2019. С. 69–73.
20. Загнітко А. П., Вінтонів М. О., Сегін Л. В. Український синтаксис: навчально-практичний комплекс: в 2 ч. 2-ге вид., доповн. Донецьк-Слов'янськ : ДонНУ, 2011. 652 с.
21. Загнітко А.П., Вінтонів М. О., Сегін Л.В. Український синтаксис : навчально-практичний комплекс: в 2 ч. 2-ге вид., доповн. Донецьк-Слов'янськ : ДонНУ, 2011. 652 с.
22. Ляпон М.В. Смысловая структура сложного предложения и текст. К типологии внутритекстовых отношений. Москва : Наука, 1986. 200 с.
23. Колосова Т.А., Черемисина М.И. Очерки по теории сложного предложения. Новосибирск : Наука, 1987. 196 с.
24. Вендлер З. Илокутивное самоубийство. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. 16. Москва: Прогресс, 1985. С. 238–250.
25. Стросон Р. Интенция и конвенция в речевых актах. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва: Прогресс, 1986. Вып.17. С. 131–150.
26. Звегинцев В.А. Предложение и его отношение к языку и речи. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1976. 307 с.

27. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация: пер. с англ. / сост. В. В. Петрова; под ред. В. И. Герасимова. Москва: Прогресс, 1989. 312 с.
28. Арутюнова Н. Д. Проблемы синтаксиса и семантики в работах Ч. Филмора. *Вопросы языкознания*. 1973. № 1. С. 123.
29. Глазова С. М. Історія термінологізації поняття «пояснення». *The 10th International scientific and practical conference «The world of science and innovation»* (May 5-7, 2021). London, United Kingdom. 2021. С. 360–364.

Hlazova S. Different aspects of the research of explanatory structures of different levels

Summary. In the language explanatory-identifying meaning is embodied in syntactic constructions formed at different levels of syntactic connections – a combination of words, a complex sentence and a text, each of which has its own specificity of its expression. The language tools involved for this purpose show isomorphism at all mentioned levels, as they are caused by common syntactic factors. Therefore, the analysis of linguistic means of forming an explanatory relation, carried out on sentence constructions, will give grounds for determining the specifics of linguistic expression of this meaning at the level of other syntactic units-constructions.

In modern linguistics there is a three-dimensional approach to the study of units of syntax, which consists in the principle

of differentiated study of syntactic units at three levels: formal-syntactic, semantic-syntactic and communicative.

Analysis of the explanation at each level gives some information about its formal and semantic structure, but the mentioned features can provide the most comprehensive information about the specifics of a particular type of sentence units only in the complex. Accordingly, each of the levels should be studied by means of concepts and methods that are appropriate to the nature of a particular level with the following clarification of their relationships.

Analysis of the uniqueness of the multilevel organization of explanatory statements is the basis for clarifying the characteristics of their functioning in speech. The functional aspect of studying complex sentences with an explanatory component of the content determines the introduction into the research apparatus the concept of speech situation, taking into account such an important feature as the composition of participants (dichotomy «speaker-listener»), their background knowledge and strategy of the speaker – all that is the subject of pragmalinguistics. The appeal to the main principles of the theory of speech acts and the study of the peculiarities of the functioning of statements with an explanatory component of the content as speech actions in particular contexts are important in pragmatic analysis.

Key words: explanation, explanatory constructions, formal-syntactic, semantic-syntactic and pragmatic aspects.

Глуховська М. С.

кандидат філологічних наук

ВЛАСНІ НАЗВИ У ТВОРЕННІ ДЕРИВАТИВ ЗБІРНОСТІ-СУКУПНОСТІ У КОГНІТИВНОМУ АСПЕКТІ

Анотація. У статті розглянуто словотвірні інновації категорії збірності- сукупності у когнітивному аспекті, які утворюються на базі власних назв за допомогою асоціативно-порівняльної мотивації. Ця категорія є найбільш вископродуктивною серед іменникових словотвірних категорій, яка відзначається наявністю значної кількості дериватів із асоціативно-порівняльною мотивацією. У межах самої категорії окремо розглянуто деривати за мотиваційно-словотвірними і структурно-словотвірними особливостями. Матеріалом дослідження слугували словники словотвірних інновацій, укладені А.М. Нелюбою (2008-2009, 20012-2013, 2014), художні твори, тексти масмедіа.

У процесі розгляду дериватів, що утворені на базі власних назв, було виділено дві групи: 1) твірні основи власних назв осіб і протиставлені їм 2) твірні основи інших власних назв.

Твірними основами першої групи є прізвища відомих чи маловідомих осіб, загальне значення яких – «сукупність ознак, дій, властивостей, результатів, характерних для особи, названої твірною основою». Залежно від асоціативно-порівняльного навантаження відповідного імені серед аналізованих дериватів виділено 5 тематичних груп. Під час творення аналізованих дериватів саме власна назва асоціативно перебирає на себе роль узагальненого представника названої сукупності.

У результаті аналізу другої групи було зафіксовано лише кілька дериватів збірності-сукупності, твірними основами яких були інші власні назви, що мають високий ступінь абстрагованості. Зазначено одну особливість аналізованих твірних основ: названі збірні «набори» відзначаються деякою умовністю – їхню справжню семантику (семантичні межі) розкриває, окреслює контекст.

Наводячи приклади до кожної групи, утвореної на базі власних назв, авторка проаналізувала утворені деривати і різноманітність самих мотивів дериватів, когнітивною базою яких є власна назва та особливості асоціативної мотивації, і виділила окремі тематичні групи, твірною основою яких є власна назва. Охарактеризовано твірні основи обох груп та описано їхню мотиваційне підґрунтя і мотиваційні зв'язки як основу асоціативної мотивації новотвору в українській мові. Виявлено когнітивне підґрунтя асоціативної мотивації на базі власних назв.

Ключові слова: дериват, інновація, словотвірна категорія збірності-сукупності, асоціація, мотивація.

Постановка проблеми. Серед словотвірних категорій (і не тільки іменникових) категорія збірності-сукупності відзначається найбільшими суперечностями щодо її визначення і наповнення. Зокрема, у лінгвістичній літературі наявні різні критерії такого визначення і відповідного встановлення її обсягів. Відповідні проблеми розглянуто й висвітлено в працях таких дослідників, як В. Акуленко [1], Я. Закревська [2], І. Ковалик [3], І. Матвіяс [4], В. Олексенко [5], та інших.

Сучасний стан з'ясування спірних питань стисло й однозначно сформулював у монографічній праці В. Олексенко: остаточно зазначені питання залишаються не з'ясованими [5].

Словотвірні інновації української мови не були об'єктом комплексних ономазіологічних досліджень, які стали би підґрунтям для дослідження мотивації, зокрема асоціативної мотивації та її механізму у когнітивно-ономазіологічному аспекті, що і свідчить про **актуальність** нашої розвідки.

У роботі спираємося на методіку когнітивно-ономазіологічного аналізу, розроблену О.О. Селівановою [6], яка базується на принципі двовекторності дослідження (від слова до думки та від думки до слова).

Об'єктом дослідження є асоціативна мотивація категорії збірності-сукупності інновацій, а предметом – власні назви у творенні дериватів з асоціативно-порівняльною мотивацією.

Мета статті полягає в тому, щоб виявити когнітивне підґрунтя асоціативної мотивації на базі власних назв, виокремити типи переосмислення, які стають базою. Мета передбачає виконання таких завдань: 1) охарактеризувати мотиваційні зв'язки як основу асоціативної мотивації новотвору в українській мові; 2) проаналізувати особливості асоціативної мотивації та виділити окремі тематичні групи, твірною основою яких є власна назва.

Матеріалом дослідження слугували словники словотвірних інновацій, укладені А.М. Нелюбою (2008-2009, 20012-2013, 2014), художні твори, тексти масмедіа.

Виклад основного матеріалу. Зауважуючи основні ознаки твірних основ категорії збірності, В. Олексенко подає викінчений перелік твірних основ, які формують названу категорію: 1) назви осіб, 2) назви тварин, птахів, комах, 3) назви предметів рослинного світу, 4) назви інших конкретних предметів [5, с. 180]. Проте, безпосередньо описуючи конкретні словотвірні засоби збірності, він подає деривати, мотивовані твірними основами, не названими в цьому переліку: *біднота* (від *бідний*), *дрібнота* (від *дрібний*), *смаженина* (від *смажити* чи *смажений*), *садовина* (від *садовий*), *дохлятина* (від *дохлий*), *всячина* (від *всякий*) та ін. [5, с. 181-190].

Звичайно, за частиномовною належністю серед мотиваторів найбільшою кількістю утворених дериватів і різноманітністю самих мотивів відзначаються іменникові мотиватори, фактично становлячи своєрідну монополію у зазначеній категорії. Вважаємо доцільним розглядати мотиваційні особливості дериватів збірності-сукупності за критерієм належності словотвірних баз до власних чи загальних назв.

У дослідженні розглянуто деривати, що утворено на базі власних назв. Ця група твірних основ також є семантично неоднорідною: за найзагальнішими критеріями в ній виділяємо 1) твірні основи власних назв осіб (мають значну кількісну перевагу в продуктивності) і протиставлені їм 2) твірні основи інших власних назв.

Твірними основами першої групи є прізвища відомих чи маловідомих осіб, як пов'язаних з Україною (*Медведчук* → *медведчуківщина*¹, *Кашипровський* → *кашипровство*, *Табачник* → *табачництво*), так і далеких від неї (*Сахер* «міністр внутрішніх справ Чехословачії» → *сахергейт*, *Шрьодер* «канцлер ФРН» → *шрьодерівщина*, *Саркозі* «президент Франції» → *саркозізм*). Винятковим є використання імен осіб: *арсеніада* (від імені Яценюка – прем'єр-міністр України), *кірлівщина* (від імені очільника московської церкви Гундяєва) і прізвищ осіб: *Допізм* (від Допа «М. Добкін»), *Азіровщина* (від Азіров «М. Азаров» – зміна прізвищового звука -о- на -і- натякає на суржиковість мови особи), *професорщина* (від «Професор» – прізвище В. Януковича, який в анкеті записав своє наукове звання як *професор*); окрему кількісно невелику групу становлять твірні основи назв міфічних чи літературних героїв (*Циклон* → *циклолізм*, *Кайдаш* → *кайдашівство*, *Шариков* → *шариковщина*), сценічних образів (*Сердючка* → *сердючкізм*, *Таранушка* → *таранушківка*).

Загальне значення всіх дериватів цієї групи можна звести до такої формули: «сукупність ознак, дій, властивостей, результатів, характерних для особи, названої твірною основою». Тобто названу твірною основою особу асоціюють з низкою характерних для неї ознак, дій, предметів, результатів тощо. У свою чергу такі та інші складники в сукупності позначають певне цілісне явище, а сам дериват стає узагальненою назвою явища. Під час творення аналізованих дериватів саме власна назва асоціативно перебирає на себе роль узагальненого представника названої сукупності. При цьому саме знання «ролі і статусу» названої прізвищем чи іменем особи роблять можливим розуміння семантики новоутвореного деривата. Не останню роль у цьому відіграє і контекст творення деривата: часто саме в контексті творення й використання деривата автор у різний спосіб називає набір ознак, дій, властивостей, притаманних особі. Словотворчий засіб додає до твірної основи семантику збірності.

Як зразок такого взаємозв'язку подаємо кілька прикладів.

1) *аваківщина* ← *Аваков* «міністр внутрішніх справ, який відповідає за діяльність і наслідки діяльності своїх підлеглих і міністерства загалом»: *Аваківщина*. У *Львові поліцаї жорстоко побили українських націоналістів* (назва статті) (sprotiv.org.livejournal.com, 10.05.16); дериват *аваківщина* передає збірність таких складників: незаконність дій, жорстокість дій, переслідування патріотів, відповідальність Авакова;

2) *кириленкогейт* ← *Кириленк(о)* «науковиця, яку викрили з плагіатом під час захисту дисертації»: *Напевно, ви вже другий день слідуєте за «Кириленкогейтом»* – доволі скандальним прикладом того, як в Україні можна здобути науковий ступінь із використанням плагіату (museum-ukraine.org.ua, 16.01.16); дериват називає такі послідовні взаємозумовлені складники: дії з привласнення чужого твору, видавання чужого за своє, незаконність й аморальність захисту й присудження ступеня, не позбавлення ступеня через родинні зв'язки з високопосадовцем;

3) *кобзонство* ← *Кобзон* «естрадний співак, який розпочинав свою кар'єру ще в часи СРСР і мав відповідний репертуар»: *Може, справді, нарешті, відступає, відходить пора «кобзонства», а утверджується доба кобзарства – себто творчості питома національної і разом з тим сучасної, новаторської, модерної* (ЛУ, 11/06, с. 2); у цьому прикладі риси естрадника Й. Кобзона названо в контексті, проте названо не

прямо, а в протиставленні бажаним, справжнім: космополітичний, минулий, застарілий, неактуальний, відсталий; оскільки серед інших естрадних співаків Кобзон найкраще уособлював такі риси, то його прізвище й стало твірною основою аналізованого деривата; таким чином, і твірна основа *кобзон-* набула асоціативно-порівняльного значення.

До речі, подібний набір ознак, подібну семантику, подібні чи наближені контекстові вияви відображають інноваційні деривати інших словотвірних категорій: *Будемо ми споживати продукт світового рівня, продукт, вироблений в Україні, чи знову потягнемось до кобзоністич ваян?* (ПіК-і, 07.04.14); *Культурна політика не може будуватися на засиллі російської попси і суцільній кобзоніаді* (від *Іосифа Кобзона*) (УТ-і, 35/14).

Схожі мотиваційні ознаки має і дериват *чингісханство*, який виражає збірність ознак, притаманних Чингісханові (дикунство, загарбництво, жорстокість, підступність: *...праці Т. Салиги на теми класики (авторова шевченкіана, франкіана) пройнято публіцистичним пафосом обстоювання національної честі й гідності, загрозованих зовнішнім і внутрішнім чингісханством...* (ЛУ, 34/09, с. 7). Відрізняється від попереднього тим, що твірна основа *чингісхан-* уже мала переносне значення сукупності названих вище рис.

За належністю особи, названої твірною основою, до тієї чи тієї галузі діяльності, до історичного часу, залежно від асоціативно-порівняльного навантаження відповідного імені серед аналізованих дериватів можна чітко виділити окремі тематичні групи:

1) сучасні всеукраїнські політико-адміністративні реалії (*Янукович* → *януковщина*, *Льоня* → *льонізм* «про Кучму», *Шокін* → *шокіанство* «генпрокурор України»),

2) сучасні зарубіжні політико-адміністративні реалії (*Клінтон* → *клінтонізм*, *Путін* → *путінщина*, *Пак Кин Хе* → *паккінхетейт* «президентка Південної Кореї»),

3) мистецькі реалії (*Поплавський* → *поплавищина*, *Пугачова* → *пугачовщина*),

4) різногалузеві реалії (*Кисельов* «російський журналіст» → *кисельовщина*, *Шустер* «журналіст» → *шустеризад*, *Допа* «голова облдержадміністрації М. Добкін» → *допізм*, *Кіреєв* «суддя» → *кіреєвщина*),

5) історичні особи (*Кочубей* → *кочубейщина*, *Павлик Морозов* → *павликоморозовщина*).

У зв'язку з цим, визначаючи лексичне значення слів тієї чи тієї групи, можна додавати відповідні означники: *мистецьке, суспільно-політичне, судове, журналістське* і т. ін.

Унікальним у цій групі є дериват *-енківщина* – зразок використання в ролі твірної основи суфікса *-енк(о)*. Названий суфікс є позначником українських прізвищ і самих українців. Унаслідок асоціативних операцій автор перетворює цей суфікс на слово, синонімічне цілому слову – *українець* з усіма його ознаками. Оскільки в контексті творення й використання деривата йдеться не просто про українців, а про одного із найпомітніших представників українства в культурі Тараса Шевченка, то сам дериват набув значень, формально не відображених у ньому, – зневажливо-збірна назва всього, пов'язаного зі сліпим, бездумним наслідуванням Т. Шевченка: *Епігонство етнографізму переборено. Енківщина животіє – і вона, мабуть, вічна* (Ю. Шерех. Пороги і Запоріжжя).

Збираючи фактичний матеріал, обстежуючи різноманітні джерела, ми зафіксували лише кілька дериватів збірності-сукупності, твірними основами яких були інші власні назви:

назва країни (*Ірак* → *Іракейт*, *Італія* → *Італійщина*), назва міста (*Париж* → *Парижня*), назва космічного корабля (*Колумбія* → *колумбіада*), назва «кінофабрики» (*Голлівуд* → *голлівудщина*), назва підрозділу (*Смерш* → *смершота*). Утворені від різних за ономастичною семантикою основ, усі вони позначають різні типи збірності, безпосередньо не передбачені твірною основою (порівняймо: *колумбіада* – «збірність польотів», *смершота* і *парижня* – «збірність осіб», *іракейт* – «збірність дій, подій, вчинків, наслідків», *італійщина* і *голлівудщина* – фактично містять нескінчену кількість, сукупність складників).

Названі та інші деривати мають високий ступінь абстрагованості. У зв'язку з цим треба зауважити одну особливість аналізованих твірних основ: названі збірні «набори» відзначаються деякою умовністю – їхню справжню семантику (семантичні межі) розкриває, окреслює контекст; часто саме контекст стає основою для розуміння сукупності, названої твірною основою. Для унаочнення подаємо два приклади:

Колумбіада – поза контекстом дериват мав би таке словотвірне значення «усе, що пов'язано з діяльністю Колумбії 'космічний корабель' – робота, її особливості і наслідки, результати, час перебування корабля на орбіті...». Проте контекст уточнює, обмежує зазначену збірність до кількості польотів, вказуючи на відповідну особливість корабля (корабель багаторазової дії): *Трагічний фінал «колумбіади». Американський корабель багаторазової дії «Колумбія», виконавши програму польоту, повертався на Землю* (ПіК, 5/03, с. 33).

Парижня – поза контекстом дериват мав би таке словотвірне значення «збірність-сукупність всього, що пов'язано з Парижем». Проте контекст уточнює, обмежує зазначену збірність до семантики «збірність осіб»: *А одяг в них – авжеж, не од Кардена, та і самі вони – не парижня... Читають вірш столичного Євгена, Аж гримотить словесний порожняк* (Г. Білоус. Бува ж таке...).

У нашій картотеці наявні два деривати із твірною основою-аббревіатурою *УТгейт* «незаконні дії, події, вчинки, їхні наслідки, пов'язані з УТ – Українське телебачення», і *ФІФгейт* «незаконні дії, події, вчинки, їхні наслідки, пов'язані з ФІФА – Fédération Internationale de Football Association, Міжнародна федерація футболу»; вони не мають якихось інших специфічних мотиваційних ознак – цілком вписуються в мотиваційні особливості проаналізованих вище дериватів.

Висновки. Кожен зі зразків твірних основ свідчить не про якісь закономірності, а швидше про словотвірні можливості (потенції) кожного із названих видів твірних основ.

Твірними в дериватів збірності-сукупності переважно є основи іменників, серед яких продуктивністю відзначаються основи власних назв із переважанням назв осіб (прізвища, імена, прізвиська); у цьому разі власне ім'я – це сукупність деяких ознак її носія, які й стають основою асоціативно-порівняльних мисленневих операцій; асоціативність-порівняльність утворюваних дериватів або є успадкованою від твірних основ, або ж формується безпосередньо під час словотвірного акту.

Інноваційні деривати збірності-сукупності стають назвами нових явищ, тоді як деривати локативності здебільшого є стилістичними заміниками наявних у мові нейтральних назв.

Література:

1. Акуленко В. В., Швачко С. А., Букреева Е. И. Категория количества в современных европейских языках. Киев: Наукова думка, 1990. 182 с.
2. Закревська Я. В. Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті. Київ: Наукова думка, 1976. 164 с.
3. Ковалик І. І. Питання слов'янського іменникового словотвору. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1958. 152 с.
4. Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові. Київ: Радянська школа, 1974. 183 с.
5. Олексенко В. П. Словотвірні категорії іменника : дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01. Херсон, 2002.
6. Селіванова О. Когнітивна ономастологія. Київ: Вид-во Фітосоціоцентру, 2000. 248 с.

Hlukhovska M. Names in formation of collective-aggregate in the cognitive aspect

Summary. The article considers word-forming innovations of the category of collection and aggregate in the cognitive aspect, which are formed on the basis of proper names with the help of associative-comparative motivation. This category is the most highly productive among noun word-forming categories. It is characterized by a significant number of derivatives with associative-comparative motivation. Within the category itself, derivatives by motivational-word-forming and structural-word-forming features are considered separately. The material for the research was dictionaries of word-forming innovations compiled by A. Neliyba (2008-2009, 20012-2013, 2014), art literatures and texts of media.

Considering derivatives which are formed on the basis of proper names it was identified two groups. They are creative bases of proper names of person and their opposites and creative bases of another proper names.

The creative bases of the first group are first group are the surnames of known or little-known persons, the general meaning of which is "a set of signs, actions, properties, results, characteristic for the person which are creative basis". Depending on associative-comparative meaning of the name. Five thematic groups were identified among the analyzed derivatives. During creation of the analyzed derivatives, it is the proper name that associatively assumes the role of a generalized representative of the name of aggregation.

According to the second group it was recorded only a few derivatives of the collection and aggregate ones, where the creative bases of which were other proper names having high degree of abstraction. One feature of the analyzed creative bases is noted. It is means that the named collective "sets" are marked by some conditionality – their real semantics reveals and outlines a context.

Giving examples for each group that is formed on the basis of proper names, the author analyzed the formed derivatives and the variety of motives of derivatives, cognitive basis of which is their own name and features of associative motivation and identify individual thematic groups based on their own name. The creative bases of both groups are characterized and their motivational basis and motivational connections as a basis of associative motivation of the new word in the Ukrainian language are described. The cognitive basis of associative motivation on the basis of proper names is revealed.

Key words: derivative, innovation, word-forming category of collection and aggregate, association, motivation.

Гнезділова Я. В.,

доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри фонетики і практики англійської мови
Київського національного лінгвістичного університету

МЕТАКОМУНІКАТИВНІСТЬ АНГЛОМОВНОГО РОЗМОВНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. У статті ідентифіковано дискурс-специфічні характеристики метакомунікації, притаманні розмовному мовленню, актуалізованому в повсякденних комунікативних ситуаціях, де метакомунікацію представлено як прагмакогнітивний феномен. Охарактеризовано розмовний дискурс як такий, що відображає «живе» мовлення, та зауважено, що в роботі він обмежується кінодискурсом. Окреслено шість основних типів метакомунікації, що представлені відповідними групами метакомунікативів, які класифіковано як контактано-фатичні, регулятивні, референційні, рефлексивні, логіко-композиційні та суб'єктивно-модальні метакомунікативи. Аналіз цих одиниць лімітовано їх вживанням виключно в розмовному дискурсі з метою уточнення їхніх дискурс-специфічних характеристик для встановлення «регулярних метакомунікативів розмовного дискурсу». На підставі здійсненого кількісного аналізу обґрунтовано, що дискурсивна специфіка метакомунікації живого мовлення полягає в її фатичності, де реалізуються майже всі наявні патерни контактано-становлювальних, контактано-підтримувальних та контактано-розмикальних метакомунікативів, зокрема звертання, привітання, інтродуктивні слова, вибачення, заохочування, компліменти й відповіді на них, прохання, обіцянки, поради, запрошення, прощання, слова вдячності, у тому числі у вигляді декларативних, імперативних та інтерогативних структур. Доведено, що другою за важливістю є регулятивна метакомунікація за рахунок метакомунікативів-акцентуаторів (метакомунікативи-заклики, метакомунікативи-інтенції, метакомунікативи-інтенсифікатори, метакомунікативи міри, метакомунікативи-атрактанти, метакомунікативи-афективи) та метакомунікативів-коментаторів (метакомунікативи-підтвердження, метакомунікативи-непогодження, метакомунікативи-дистанти, метакомунікативи-пояснення, метакомунікативи-узагальнення, метакомунікативи-компаративи, метакомунікативи умовності, метакомунікативи-зізнання), які переважно супроводжуються контактними засобами та маркують ставлення мовця до сказаного, співбесідника тощо. Зазначено, що рефлексивна метакомунікація представлена здебільшого адресантно-орієнтованими метакомунікативами, утвореними на основі *I/ty*-структур. З'ясовано, що немаркованою в розмовному дискурсі є логіко-композиційна та референційна метакомунікація на підставі того, що спонтанність усного мовлення не передбачає ретельне обмірковування когезивних зв'язків, з одного боку, або дослівне цитування з маркуванням автора/джерела цитованих слів – з іншого.

Ключові слова: метакомунікація, метакомунікатив, дискурс-специфічні метакомунікативи, розмовний дискурс, кінодискурс.

Постановка проблеми. Проблема метакомунікації, піднята ще в середині ХХ ст. І. Бейтсоном у праці «Communication:

The Social Matrix of Psychiatry» та розкрита американськими лінгвістами П. Вацлавіком, Дж. Бівін та Д. Джексоном у роботі «Pragmatics of human communication», досі привертає увагу прагмалінгвістів (Г.Г. Почепцова, Т.Д. Четіані), дискурсологів (О.І. Шейгал, І.С. Шевченко), жанрознавців (В.В. Демєнтьєва), когнітологів (Л.С. Гуревич) тощо. Попри високий інтерес дослідників до феномену метакомунікації невирішеними залишаються питання стосовно її дискурс-специфічних ознак, нагальність чого виявилася у процесі дискусії під час захисту докторської дисертації автора з огляду на уточнення й рекомендації шановних учених О.Р. Валігури, А.П. Мартинюк, О.І. Морозової. Окреслений дослідницький вектор викликав необхідність глибшого вивчення дискурсивної зумовленості метакомунікації, а саме врахування її прагматичних характеристик у сучасних англійських дискурсах, зокрема й розмовному. Перед тим як перейдемо до розгляду особливостей реалізації метакомунікації в розмовному дискурсі, охарактеризуємо спершу саме поняття «розмовний дискурс».

Дослідники *розмовного типу* дискурсу, або колоквиалісти (В.Д. Девкін, Д. Кемерон, В.К. Харченко, В. Вольфган, Дж. Робелз та інші), висловили припущення, що життя – це певною мірою ланцюжок розмов [1, с. 7]. Варто підтримати думку С. Гілпін [2, с. 307], що розмовний дискурс – це «живе» мовлення, яке характеризується такими ознаками: миттєвістю, невимушеністю, спонтанністю, приватністю, емоційністю, увічливістю, вживанням вигуків [3, с. 19–23]. Повсякденна комунікація маркує різні ситуативні ролі: «керівник – підлеглий», «друг – друг», «тренер – гравець», «сестра – брат», «ведучий дискусії – учасник» тощо. Розмовний дискурс у роботі представлений кінодискурсом, а саме сценаріями 7 повнометражних фільмів (*The Wedding Crashers* (2005 р.), *The Hustle* (2019 р.), *SlmOne* (2002 р.), *Focus* (2015 р.), *The Joneses* (2009 р.), *The Devil Wears Prada* (2006 р.), *The Devil's Advocate* (1997 р.)) та 6 серій серіалів *The Big Bang Theory* (2007 р.), *Friends* (1994–2004 рр.) і *The Good Wife* (2009 р.), адже художній кінодискурс також відтворює розмовне мовлення, стилізує його, включаючи нелітературні мовні засоби, засоби діалогізації тощо. В.Є. Горшкова [4] визначає кінодискурс як кінодіалог, а І.М. Лавриненко – як «узвичасну» операцію в перебігу мовленнєвої діяльності в кінодискурсі [5, с. 43]. Спираючись на думку І.М. Лавриненко [5, с. 43], вважаємо, що усний дискурс, стилізований у художніх кінофільмах, відтворює «живе» мовлення, а тому може розглядатися як вид розмовного типу дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основоположними працями сучасності, що присвячені розкриттю метакомунікації як, власне, прагмакогнітивного феномену, є такі: а) збір-

ник наукових праць «Communication and Metacommunication in Human Development» за редакцією А. Бранко та Я. Валсінера (2004 р.), присвячений диференціації понять «комунікація» і «метакомунікація»; б) докторська дисертація Л.С. Гуревич на тему «Лингво-когнитивная теория пространства метакоммуникации» (2009 р.), де авторка змінила статус метакомунікації з такої, що перебувала на периферії комунікації, на таку, що стала комунікацією вищого ґатунку; в) наукова збірка «Investigations into the Meta-communicative Lexicon of English. A Contribution to Historical Pragmatics» за редакцією У. Буссе та А. Хюблера (2012 р.), у якій зроблена спроба виокремити критерії класифікації метакомунікативних одиниць; г) докторська дисертація Я.В. Гнезділової на тему «Когнітивно-дискурсивні моделі англійської маніпулятивної метакомунікації» (2021 р.), у якій встановлено маніпулятивну природу метакомунікації та побудовано когнітивно-дискурсивні моделі маніпулятивної метакомунікації, що стало можливим завдяки типологізації метакомунікації і, відповідно, класифікації метакомунікативів.

Однак з огляду на зосередження уваги на встановленні загальних/універсальних чи регулярних ознак метакомунікації, що притаманні більшості досліджуваних дискурсів (розмовному (кінодискурсу), юридичному, медійному (теле/радіодискурсу й газетному дискурсу), риторичному, науковому та академічному/аудиторному), де що поза фокусом дослідження залишилася специфіка її реалізації в останніх та, відповідно, визначення їхніх дискурс-специфічних метакомунікативів (далі – МК).

Мета статті полягає у виявленні диференційних рис метакомунікації в розмовному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виключною характеристикою метакомунікації в розмовному дискурсі (див. рис. 1) є переважно її **фатична** природа (49%), оскільки будь-яка зустріч чи розмова відбувається за схемою «встановлення контакту – підтримання контакту – розмикання контакту», що підтверджується інтересом дослідників до вивчення комунікативних формул привітання та вибачення [6, с. 8–12].

Так, розмовний дискурс багатий на **контактовстановлювальні** (звертання, які супроводжуються привітаннями, вигуками тощо, наприклад: *Hi, + Rob!*; *Hey, + Emma / Leonard / you guys; No, + Joey; Oh, hi + Penny / Suzie; But, + Dad*) та **контак-**

тонідримувальні МК (вибачення: *Hi, sorry; I am truly / really sorry for;* заохочування: *Oh! So / So uh, you're coming home from work...;* очікування: *Hope you're alright with;* відповіді на **компліменти**: *Thanks / I'm glad you like it / It was sweet of you to bring them / It's easy to make;* прохання: *Can you be more attentive? Can you speak up so that I can hear you well?;* **обіцянки**: *And I promise you; (I) won't be long*), у тому числі різноманітні **афермативні** (**компліменти**: *Congratulations, you deserve it. It's a hard project; You sure look sharp today / It looks cute / I love your dress. It's beautiful; I gotta give her props for that song. She's an amazing singer*), **інтерогативні** (**питання-привітання**: *What's up? (Wassup? 'sup?) What's new? What (have) you been up to lately? How's it going? Anything new going on? How are you getting on? You doing OK? Have you been keeping busy? Is everything OK? How was your weekend?;* **питання-топікалізатори**: *Isn't it toothache that you are here? You worried about the "bad facts"?*; **рефлексивні питання**: *Do you think I'm someone else? Don't you get any ideas, ok? What if everything goes right? What if this woman does pick you guys? I know that things could still go wrong but if they don't?;* **автоцентричні питання**: *Do I look puffy? Am I interrupting?;* **інтригувальні питання**: *Honest, Rach?;* **контролювальні питання**: *Are you listening to me / yourself?;* **розділові питання**: *But just think, ok? Still not talking to me, huh? No, Might be why I don't remember her, huh? You're more than welcome to come with us, right? You're kidding, right?;* **перепитування**: *Hugo Boss? A marathon? The...? My-? Mandy, uh? Uh... really hot blonde, big boobs? OW, why, why, why?;* **верифікаційні питання**: *Are you sure?;* **ін'юктивні питання**: *Okay? And?)* та **імперативні** (заохочування: *Oh, come on; Ok look;* прохання: *Believe me; Ross, please, trust me; Penny, wait;* поради: *Better keep the head down today; you better appreciate this; Get used to it*) структури. Серед **контакторозмикальних** МК в розмовному дискурсі (**запрошення, очікування подальших зустрічей**: *So we'll have dinner, catch up; Are you free / Are you doing anything (Saturday night)?; Do you wanna (see a movie)?;* **акцентуйоване завершення розмови**: *It was nice chatting with you; Anyway, I should get going; It's time for me to head out; OK, I'm sorry but I have to leave now! And just before I go; Be back in a minute; I'd better be going; I really gotta go; Keep in touch! It was nice seeing you, take care! It's been good talking to you!;* **прощання**: *Bye; We're just here to say goodbye;* **передавання привітань**: *Say hello to ...!*;

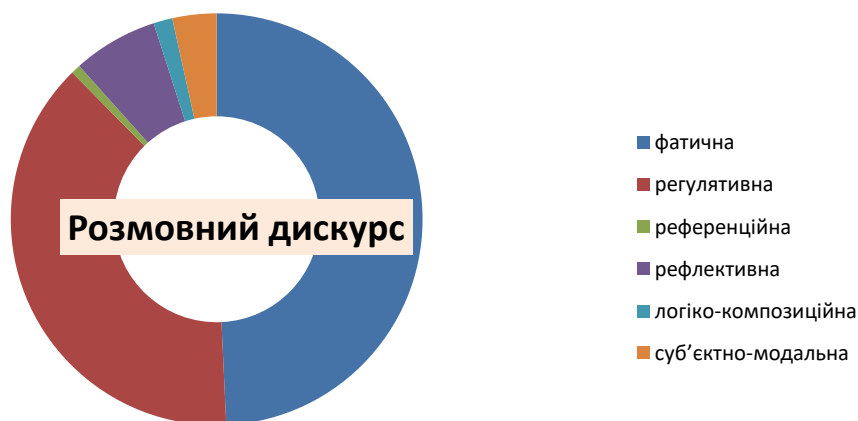


Рис. 1. Метакомунікація та її типи в розмовному дискурсі

перспективи на майбутнє: *See you later / around / in a couple of minutes! Hope to see you again! We'll catch up later!*) на окрему увагу заслуговують **слова вдячності** (*I just wanted to say thanks for the opportunity, Will; hey, no, thanks for coming on board; Thanks so much for the birthday money / driving me home; Thanks so much for cooking dinner. I really appreciate it / what you've done; You're a life savor / too kind / the best; I can't thank you enough; Thank you. That helps a lot; That's so kind of you; I owe you one; Thanks, I've been keeping busy; What would I do without you?; Thanks for asking, I'm fine, how are you?*), оскільки вони супроводжуються додатковими висловленнями, спрямованими на посилення широті подяки, а також запевненнями співрозмовника у відповідь на слова вдячності про те, що йому приємно було допомогти (*No problem; No worries; Don't mention it; My pleasure; Anytime; Glad to help; It was nothing*).

Окремо в розмовному дискурсі виділимо контактостановлювальні інтродуктивні слова для знайомства зі своїм колегою/другом/знайомим (*My friend, Sarah! Hi! I'm Rob. And you? I am indeed! And you must be... Please, call me Mike! I almost didn't recognize you! It's good to see you again! Long time no see! Have we met before?*); розширення МК-вибачень і заохочень за рахунок вигуків та інтенсифікаторів; атиповість «хвостиків» (*ok? huh? right?*) у розділових питаннях; обов'язковість відповідей на компліменти та наявність усіх типів метакомунікативних питань, які ставить адресат, за винятком риторичних питань, маловживаність яких пояснюється їхнім високим стилем, не завжди доречним у повсякденному мовленні, і приналежністю до ефективних засобів ораторського мистецтва; атипове вживання прощань, коли в ході розмови вони з контакторозмикальних МК перетворюються на контактостановлювальні, проваючи подальше обговорення новини/проблеми, що стала причиною прощання [7, с. 168], наприклад:

Central Perk. Everyone's sitting on the couch. Monica and Chandler enter.

CHANDLER: Hey!

ROSS: Hey!

MONICA: Hey!

CHANDLER: *We're just here to say goodbye, we're off to Ohio.*

PHOEBE: Oh, right! Your adoption interview!

MONICA: Yep, we're gonna meet the lady who could be carrying our baby.

JOEY: I can't believe it. When you guys come back, you're gonna have a baby! That is so weird!

CHANDLER: And so incorrect!

MONICA: She's only a couple of months pregnant. She liked our application but who knows if she's gonna like us.

ROSS: Oh, come on, she's gonna love you guys!

CHANDLER: Uh, thank you, but we're really trying not to get our hopes up.

MONICA: And a lot could still get in our way (*Friends*, 1994–2004).

Так, у серіалі *Friends* повідомлення Чандлера про те, що вони з Монікою прийшли попрощатися з друзями перед поїздом у Огайо, яке маркується контакторозмикальним МК (*We're just here to say goodbye*), спровокувало розпитування з коментарями. Як наслідок, замість розмикання контакту відбулося його встановлення й підтримування.

Другою за значимістю в розмовному дискурсі (див. рис. 1) є **регулятивна метакомунікація** (38%). Специфікою

МК-регулятивів (МК-акцентуаторів і МК-коментаторів) у розмовному дискурсі є те, що вони переважно супроводжуються контактними засобами (вибаченнями) та насамперед передають ставлення до співбесідника, його висловлення, показують наміри, додатково верифікують попереднє висловлення, запевнюють, ухиляються від відповідальності через умовні структури тощо. Найрізноманітнішими у плані структур серед **МК-акцентуаторів** є МК-заклики (*It's time for me to head out; Don't get bent out of shape; Hang tight*), МК-інтенції (*I'm just about to...*), МК-топікалізатори (*almost impossible; incidentally*), МК-інтенсифікатори (*but we're really trying not to; but I have said a lot, really; it's a real life saver*), МК міри (*Well, it's-it's a little... a little bit more...; a little bit less*). Своєрідним є вживання МК-атрактантів, які в розмовному дискурсі уподібнюються до вигуків (*see? listen up; now then; wait a moment; here; hey*), та МК-афективів, які вживаються у відповідь на гарні й погані новини (*Hey! Oh; Yep; Uh; OW; Well; Now; Agh; That's great! How wonderful! Awesome! Shut up! Oh no...; That's terrible; Poor you; What a great place for an event! It's so boring! This looks good! That is so weird! That's great; That would be great; That's ridiculous; Oh my God; Oh shit! Damn it! Oh, what the hell; Yeah, I do like; Interesting; Frankly; Stupid Gap on every corner!*). **МК-коментатори** в розмовному дискурсі представлені МК-підтвердженнями, що більше функціонують як запевнення й підтакування (*Yep; good, you're in good hands; so true; but indeed; exactly; absolutely; that's so true / for sure; I agree 100%; I couldn't agree with you more; I suppose so; can't argue with that; tell me about it! / you're telling me!; I'll say!; to the best of my knowledge...; as far as I know; sure, no problem!; yes, for real*); МК-непогодженнями, які передають упевненість у тому, що мовець неправий, або вагання у правильності думок співрозмовника (*and so incorrect! there is no reasonable explanation as to; I'm not so sure about that; that's not how I see it; not necessarily; I'm not really sure*); МК-дистантами, якими є зізнання, що мовець гадки не має про те, що в нього запитують, і таким чином уникає висловлення своєї думки (*she kinda teased me about; Whatever!; I can't help you there; I have no idea / clue; beats me; I've been wondering that, too; I have no opinion on the matter; it doesn't make any difference to me; I don't have strong feelings either way; I've never given it much thought; but promise me you'll steer clear of; give someone / smth the go-by; her story is just too crazy, I don't buy it!*); рідше МК-уточненнями (*they don't actually put*), МК-поясненнями (*for lack of a better word; you see, the thing is that*), МК-узагальненнями *anyways*, МК-компаративами типу *Oh my God, it was like the worst lecture I've ever been on*, МК умовності (*I was wondering if you could help me out with something*) та МК-зізнаннями (*frankly speaking, ...; well, to be honest with you, ...; you got me there*).

Рефлексивна (7%), **суб'єктно-модальна** (3%), **логіко-композиційна** (1%) та **референційна** (1%) метакомунікація не є типовою для розмовного дискурсу (див. рис. 1), хоча зазначені типи метакомунікації в ньому не позбавлені певної унікальності, зокрема:

а) *we/our*-структури в розмовному дискурсі не є замінниками *I/my*-структур (**рефлексивна метакомунікація**), навіть коли мовець узагальнює та говорить від імені «багатьох», оскільки при цьому під «ми» безпосередньо розуміється група людей, які беруть участь у розмові чи причетні до ситуації;

б) МК-мітигатори слугують для вираження сумнівів і вагань

(*Yeah, I probably won't, but...*), заперечення дійсності (*I can't believe it*), у тому числі у формі інтерогативних МК (*can / may I help you? couldn't you just tell it?*); а МК-ампліфікатори (*I need some fashion advice; I have to say something; and 'd say*) вирізняються як підсилювачі (**суб'єктно-модальна метакомунікація**);

в) **когезивно-когерентні МК** типу *first (of all)* акцентують за необхідності лише *перше* питання, яке обговорюється, і не передбачають продовження у вигляді «по-друге»/«по-третє» тощо; **МК-конклюдивні** переважно замінюються контакторозмикальними МК, які в розмовному дискурсі маркують різке припинення інтеракції; **просторові МК** є складниками іншого МК, при цьому графічно/інтонаційно виділяються, як-от у перепитуваннях типу *At the Ralph Lauren offices? AT THE DOOR?* (**логіко-композиційна метакомунікація**);

г) **референційна метакомунікація** представлена **цитуваними** крилатих висловів, прислів'їв, приказок, афоризмів, які вводяться як натяк чи порада, наприклад, керівника новій співробітниці в кінофільмі *The Good Wife*:

When I was starting out, I got one great piece of advice: "Men can be lazy. Women can't" (*The Good Wife*, 2009).

Отже, зауважимо, що однією з причин низькочастотності вищезазначених МК є їх перехід в інші МК (наприклад, адресно-невизначені МК перетворюються на інтенсифікатори, афективи тощо для передачі звинувачення чи сарказму) [7, с. 216], наприклад:

LEONARD: *You okay?*

SHELDON: *No, it hurt... Great Caesar's Ghost, look at this place?*

LEONARD: *So Penny's a little messy.*

SHELDON: *A little messy? The Mandelbrot set of complex numbers is a little messy, this is chaos. Excuse me, explain to me an organisational system where a tray of flatware on a couch is valid. I'm just inferring that this is a couch, because the evidence suggests the coffee table's having a tiny garage sale.*

LEONARD: *Did it ever occur to you that not everyone has the compulsive need to sort, organise and label the entire world around them?*

SHELDON: *No.*

LEONARD: *Well they don't. Hard as it may be for you to believe, most people don't sort their breakfast cereal numerically by fibre content* (*The Big Bang Theory*, 2007).

У своїй дискусії в кінофільмі *The Big Bang Theory* Шелдон і Леонард вдаються до використання адресно-невизначених МК, утворених на основі активних предикативних структур із номінативним підметом, вираженим загальним іменником (*the evidence suggests*) та формальним підметом *it (it hurt...; Did it ever occur to you; Hard as it may be for you to believe)*. Незважаючи на те, що Леонард категорично не згоден із діями Шелдона, а Шелдон незрушно дотримується своєї лінії поведінки, вони не переходять до прямих звинувачень, а завуальовано й необразливо передають це через зазначені МК, «зберігаючи своє обличчя» при цьому.

Висновки. Таким чином, встановлено, що розмовний дискурс є відображенням «живого» мовлення та включає ланцюжок розмов, які відтворює художній кінодискурс. Дискурсивна специфіка метакомунікації живого мовлення полягає в її фатичності, де реалізуються майже всі наявні контактостановлювальні, контактопідтримувальні та контакторозмикальні МК. Наступною за важливістю є регулятивна метакомунікація, яка переважно супроводжується контактними засобами

та маркує ставлення мовця до сказаного/співбесідника тощо. Немаркованою в розмовному дискурсі є логіко-композиційна та референційна метакомунікація, адже спонтанність мовлення не передбачає ретельне обмірковування когезивних зв'язків, з одного боку, чи дослівне цитування з маркуванням автора або джерела цитованих слів – з іншого.

До найближчих перспектив дослідження відносимо детальне вивчення специфіки реалізації метакомунікації в юридичному, медійному (теле/радіодискурсі й газетному дискурсі), риторичному, науковому та академічному/аудиторному типах дискурсу.

Література:

1. Cameron D. Working with spoken discourse. London : Thousand Oaks ; New Delhi : SAGE Publications Ltd, 2001. 216 p.
2. Gilpin S. Analyzing everyday talk about social issues. *Rhetoric in detail. Discourse analysis of rhetoric talk and text*. Amsterdam (Philadelphia) : John Benjamins, 2008. P. 307–325.
3. Харченко В.К. Дефицит позитива в современном разговорном дискурсе: мнимость или реальность. *Научные ведомости Белгородского государственного университета*. 2008. № 11(51). С. 16–25.
4. Горшкова В.Е. Перевод в кино: дублирование vs. субтитры (на материале фильма Люка Бессона «Анге.А», Франция, 2005 г.). *Вестник НГУ. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация»*. 2007. Т. 5. Вып. 1. С. 133–140.
5. Лавриненко Л.И. Критерии классификации кинодискурса. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2012. № 1003. С. 41–44.
6. Tracy K., Robles J.S. Everyday talk: Building and reflecting identities. New York ; London : Guilford Press, 2002. 372 p.
7. Гнезділова Я.В. Когнітивно-дискурсивні моделі англомовної маніпулятивної метакомунікації : дис. ... докт. філол. наук ; Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2021. 502 с.

Gnezdilova Ya. Metacommunication in English everyday discourse

Summary. The article identifies discourse-specific characteristics of metacommunication, typical of oral speech in everyday interaction; notably, it observes metacommunication as a pragmatic and cognitive phenomenon. It recognizes that everyday discourse reveals “live” speech; and states that here it is limited to movie discourse only. The research outlines six main types of metacommunication that have been introduced by the corresponding groups of meta-means, called phatic, regulative, referential, reflective, cohesive and modal; and marks their realization analysis in everyday discourse in order to establish their discourse-specific characteristics and to indicate “regular meta-means of everyday discourse”. Based on the quantitative analysis, it proves that metacommunication specifics of everyday discourse is in its phatic character, and, consequently, almost all possible patterns of contact-establishing, contact-maintaining and contact-terminating meta-means are realized there, i. e., different types of address, greetings, introductions, excuses, encouragements, compliments and replies, requests, promises, pieces of advice, invitations, good-byes, gratitude, both in the form of declaratives as well as imperatives and interrogatives. The article confirms that the second most important in everyday discourse is a regulative metacommunication due to the use of accentuating (denoting appeals, intentions, intensifications, degree, as well as attracting or affecting) and commentating means (denoting confirmations, disagreements, distancing, explanations, generalizations, comparatives and conditions, confessions etc.), which have often been accompanied by phatic means,

and which mark the speaker's attitude towards the abovesaid or the interlocutor etc. The study specifies that reflective metacommunication is mostly introduced by addresser-oriented meta-means on the ground of *I/my*-structures. It also demonstrates that referential and cohesive types of metacommunication are not typical of everyday discourse

because the spontaneity of oral speech does not presuppose careful reflection of cohesive means, on the one hand, or word-to-word citations and the recollection of the authors of quotations, on the other.

Key words: metacommunication, meta-means, discourse-specific meta-means, everyday discourse, movie discourse.

*Грецька Д. О.,
аспірантка кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького національного університету,
вчитель англійської мови*

Комунального закладу освіти «Криворізький ліцей «Гранд» Дніпропетровської обласної ради»

СИНЕРГІЯ ІМЕН ВЛАСНИХ У ГРАФІЧНІЙ НОВЕЛІ НІЛА ГЕЙМАНА «ПІЩАНА ЛЮДИНА»

Анотація. Жанр графічної новели завоював популярність у медіапросторі та зумовив інтерес до його досліджень із боку як мовознавців, так і перекладознавців. Цей жанр не так давно виокремився із жанру коміксів, який спочатку вважався літературою для підлітків і вузького кола читачів, а на сьогодні пройшов шлях до невіддільної частини попкультури, слугуючи основою для найбільш касових екранізацій нашого часу. У статті розглядаються особливості створення й функціонування імен власних, які позначають відьом, у творі Ніла Геймана «Піщана людина». У цьому творі ми можемо спостерігати, як один і той же персонаж є настільки багатоплановим, що змінює імена залежно від того, який бік його характеру підкреслюється в певній ситуації або в якому часовому проміжку вигаданого всесвіту він існує. При цьому ряд складається з послідовності від найбільш давніх до найновіших імен, формуючи в читача «об'ємне» сприйняття персонажа. Також цікавим засобом є об'єднання декількох персонажів в одну комплексну «сутність», яка лише посилює враження від надзвичайної природи персонажа та створює відчуття реалістичності. Увірадноється система імен власних численними посиланнями до персонажів із різних літературних творів, епосів, легенд і міфів. Концентрація стількох варіантів імені для одного персонажа є досить нечастим явищем, що обґрунтовано сюжетом твору, який оповідає про надприродні сутності. Такий засіб в іменах власних контрастує з традиційним методом іменування звичайних персонажів – простих людей, які мають лише одне ім'я. У перекладі не завжди вдається зберегти аналогічний вплив на аудиторію, оскільки не всі посилання є очевидними для українськомовного читача, який має інші фонові знання. Проте варто зазначити, що завдяки глобалізації культурний відрив стає дедалі меншим та значно залежить від цільової аудиторії жанру.

Ключові слова: імена власні, графічна новела, комікси, Ніл Гейман, алюзивне ім'я власне, «Піщана людина», синергія.

Постановка проблеми. Жанр графічної новели є малодослідженим в українськомовному науковому просторі як із боку мовознавців, так і з боку перекладознавців. Робіт, які розглядали би особливості перекладу коміксів чи графічних новел, украй мало, а досліджень, присвячених промовистим іменам у творах жанру графічної новели, нині немає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світі жанр графічної новели давно утвердився у своїй популярності та обійшов численні упередження й шаблони, пов'язані з ним. В Україні він також поступово набирає популярність, маючи численну кількість фанатів, які вже декілька років захоплюються професій-

ними перекладами основних гілок DC та Marvel, присутніми на ринку. Українськомовних робіт, присвячених вивченню цього жанру, нам вдалося знайти дуже мало, водночас англійськомовних джерел із цієї теми досить. Наприклад, трапляються не лише розвідки загального характеру («Studying Comics and Graphic Novels» Karin Kukkonen), а й роботи, які досліджують мову та виклад коміксів («The Language of Comics» Mario Saraceni), а також жанрові характеристики («A Haunt of Fears: The Strange History of the British Horror Comics Campaign» Martin Barker) [1–3]. Ці дослідження є ґрунтовними та вичерпними, однак трапляються й менші за обсягом, проте більш специфічні роботи. Вони присвячені не лише мовознавчому аспекту та мові автора, а й питанням перекладу іншими мовами, що зумовлюється популярністю зазначеного жанру. Як приклад можна назвати працю О.Г. Підгрушної «Особливості відтворення графічного роману (на матеріалі українського перекладу англійської серії коміксів «Вартові»)», у якій учена досліджує переклад. Авторка доносить до українськомовної аудиторії різницю між коміксом і графічним романом та пише: «<...> термін “комікс” (від англ. comic – комічний, гумористичний, смішний) з'явився у 1920-ті роки й походить від так званих “веселих смужок” (comic stripes) – коротких історій у картинках із гумористичними підписами, що масово публікували в американських газетах. Поняття ж “графічний роман” з'явилося набагато пізніше, у кінці 1980-х років, як реакція на потребу відділити піджанр та продемонструвати, що комікс досяг “дорослого статусу»» [4, с. 52].

Також варто мати на увазі дослідження М.В. Космацької «Фоносемантика вигаданих імен персонажів французьких коміксів “Astérix»». Хоча ця робота стосується французької мови, ми не можемо не згадати її як одне з перших досліджень, що присвячені коміксам та іменам власним у них. У статті автор розглядає антропонімікон коміксу. Характеристика фонетичних особливостей імен власних у цьому творі є «протиставленням легковимовних та важковимовних, акустично приємних і різких, звичайних та подовжених імен, що підсилює словотвірні ресурси, створює штучну багатоскладовість імені, яка архаїзувалася у старо-середньовісній періоді мови. Такі фонетичні прийоми оформлення власних імен, як алітерація, асонанс та їх поєднання, фонематична транскрипція і звуконаслідування, роблять вагомий внесок у стилізованість коміксів серії “Astérix»» [5, с. 76]. Якщо порівнювати з ідіостилем досліджуваного матеріалу, імена являють собою змішання стилів, часів і культур, тому ми не виявили спільні прийоми. Автор експериментує скоріше із семантикою, ніж зі звуковими складниками імен.

Якщо говорити загалом про українськомовні роботи, присвячені творчості Ніла Геймана, то їх небагато. Як правило, вони стосуються його романів, особливо дитячих, які мають яскраво виражену стилістику для захоплення уваги дітей. Насамперед варто назвати роботу І.С. Шевченко «Порівняльний аналіз стилістичних фігур у казці “Кораліна” Ніла Геймана та анімаційному фільмі “Кораліна” Генрі Селіка», у якій досліджено стилістику не тільки друкованого, а й аудіомедіального тексту [6]. Вивченням імен власних у творах Н. Геймана займався Р.В. Павлутенков у праці «Семантика поетонімів роману Н. Геймана “American Gods”» [7].

Взагалі дослідження поетонімів сучасних фікшн-авторів приводять нас до таких понять, як «міфопоетика», «міфологічні єдності» та «нарратив». Н.О. Осипова зазначає: «Міфопоетика – творча та особистісна система художника, заснована на художньо мотивованому зверненні до традиційних міфологічних схем, моделей, сюжетно-образних систем та поетики міфу й обряду, у тому числі до створення “неоміфологічних” текстів. Водночас міфопоетика є методом дослідження таких літературних явищ, які орієнтовані на міфопоетичні моделі, з метою простежити їх генезу, розвиток і функції у створенні цілісної картини світу, трансформацію традиційних образів, що дає змогу досліджувати широкі інтертекстуальні зв'язки» [8, с. 51]. Вивченням історії виникнення та специфіки нарративу займався О.А. Бежан у роботі «Наратив «графічного роману» в інтермедіальному дискурсі сучасної американської літератури». Учений стверджує, що «основною відмінністю графічного роману від коміксу була установка на експериментальність форми й “серйозність” змісту. Графічний роман унікав пригодницької тематики, концентруючись на соціальних проблемах та особистих драмах, а найголовніше – все більше уваги приділяється нарративним стратегіям» [9, с. 22].

З виникненням і відокремленням жанру графічного роману в англomовному просторі «Піщана людина» завоювала популярність та, відповідно, з'явилося декілька робіт, які досліджують цей твір. Вартою особливої уваги є робота Andrés Romero-Jodar «Somewhere over The Rainbow: Representation of Identities in Neil Gaiman's *The Sandman*» («Деся над Веселкою: образ сутностей у творі Ніла Геймана “Піщана людина”»). І хоча це більше соціокультурологічне дослідження, вважаємо, що його результати могли би знайти відображення в лінгвістиці. У роботі розглянуто «побудову ідентичності, яка формується двома різними, але пов'язаними між собою уявленнями: з одного боку, ідентичність як результат протистояння між старими уявленнями про світ та новими ролями, обов'язками й цінностями; з іншого боку, ідентичність як зміна ситуації, оскільки людина навмисно рятується від старих масок, які ув'язнюють її всередині задалегідь визначеної моделі поведінки» [10 с. 149] (переклад наш – Д. Г.). У своєму дослідженні ми також розглядаємо питання ідентичності крізь призму імені власного, коли маємо справу з багатьма іменами власними на позначення одного й того самого персонажа, проте показаного з різних боків.

Мета статті – визначити особливості створення й функціонування імен власних на позначення відьом у графічному романі Ніла Геймана «Піщана людина».

Виклад основного матеріалу. У роботі досліджуємо імена власні персонажів, об'єднаних широким образом жінки від доісторичних часів до сьогодення. Згідно із затвердженою термінологією від The International Council of Onomastic Sciences досліджуємо у статті характерні [11], а точніше, імена власні

жіночих персонажів. В англomовних джерелах знаходимо роботи, присвячені жіночим образам у сучасній літературі, а саме жінкам у коміксах і графічних романах, однак немає робіт, присвячених характерним (referring names) у цьому жанрі.

Дослідження зосереджене на тих іменах, які утворюють певну «сітку» значень навколо персонажа, роблять його більш «об'ємним», близьким до читача, створюють ефект реалістичності. Явище, коли імена власні утворюють певну синергію навколо однієї дійової особи чи невеликої кількості осіб, є досить рідкісним і спостерігається переважно у творчості сучасних письменників-постмодерністів. У роботі М.В. Бережної бачимо визначення синергії як взаємодії імені власного персонажа з іншими власними назвами. Дослідниця пише: «Онімна синергія – потужний засіб короткої й максимально інформативної характеристики, виступає як засіб створення фону, на тлі якого функціонують головні герої твору» [12, с. 39]. Також вона вказує на те, що ці сполучення часто є аліюзивними, і вважає антропоніми, що формують онімні сполуки, оказіональними (викликають фонетичні асоціації) або аліюзивними (асоціації до певного міфічного, літературного, історичного персонажа) [12, с. 39]. У своїй роботі ми будемо орієнтуватися на це дослідження, щоб підтвердити актуальність явища для ідіостилію Н. Геймана та жанру загалом.

Сюжет графічного роману обертається навколо персонажа, якого автор називає Піщаною людиною. Це сутність, яка живе у снах людей і володарює над ними. Він існує стільки ж, скільки існує людський рід. На початку роману ми бачимо об'єднання людей, які ставлять собі за мету захопити та ув'язнити саму Смерть. Вони довго готуються до цього експерименту, а коли нарешті ритуал готовий, він відбувається не за планом. Замість смерті в їхню пастку потрапляє Піщана людина. Це можна зрозуміти, адже Смерть – це сестра Піщаної людини, а ритуал ув'язнив найближчу за «спорідненістю» сутність, оскільки з якихось причин Смерть у той момент була «недоступна». У результаті Піщана людина роками перебувала в ув'язненні, проте зрештою змогла вирватися та почала шукати відібрані Артефакти: шлем, мішечок із піском, що навіює сон, і місячний рубін. Персонаж звертається до триєдиної сутності, яку називає багатьма іменами.

Перша цитата, яка стосується цієї сутності, – «And they COME. The ONE who is THREE. The WE who are THEY» [13, с. 19], що в перекладі означає «І ось вони НАБЛИЖАЮТЬСЯ. ОДНЕ, що є суть ТРИ. МИ, котрі насправді ВОНИ». Концепція триєдності не нова, найпопулярніший, проте не єдиний приклад, – Біблія з концепцією триєдиного бога: Бога-Отця, Бога-Сина і Бога-Святого Духа. Однак вважаємо, що автор брав за основу концепт Триєдиної богині Роберта Грейвса з твору «Біла богиня». Богиню шанували у трьох формах («діви», «матері» та «старої»), які відповідають основним стадіям у житті жінки та корелюють із трьома фазами місяця: молодий, повний і старий місяць. Адже жінка завжди асоціювалася з місяцем і темною стороною.

Чоловік, як центральна частина світогляду патріархального соціального устрою, завжди асоціювався із сонцем як основним фактором, що забезпечує життя людей, з одним із перших божеств, якому в язичництві поклонялася людина. Жінка ж, як його противага, зайняла темний бік та асоціювалася з місяцем. Образ Триєдиної богині дуже близький до архетипу Богині-матері, який існував у багатьох міфологіях, і часто відповідає іпостасям, описаним Р. Грейвсом. Проте його робота була розкритикована науковою спільнотою та визнана псевдонауковою. Хоча, як бачимо, як натхнення для створення

персонажа модель цілком правдоподібна. Особливо цікаво те, що одним з авторів, які спрямували Р. Грейвса на розроблення цієї моделі, був окультист Алістер Кроулі, ім'я та твори якого надихнули й Н. Геймана на створення персонажів та імен багатьох його персонажів, переважно демонічної природи.

Якщо заглибитися в суть концепції, бачимо, що Діва тут символізує юність, нові починання, народження й початок; Мати – родночість, силу, зрілість; Стара – мудрість, яку людина отримує з досвідом, проживши роки життя, а також смерть і спокій, який вона приносить. Завдяки формату оповіді (графічний роман) можемо побачити, як автор зображає персонажа у творі: молода світловолоса жінка (Діва), жінка середнього віку (Матір) та стара жінка (Час, або Смерть). Часто ці іпостасі також асоціюються з грецькими богинями, зокрема: Діва – з Артемідією, оскільки та була дівою; Мати – із Селеною, оскільки та була матір'ю; Стара – з Гекатою, оскільки саме її царинією була магія. Далі ми на прикладах побачимо посилення на цих богинь. Автор описує нам сцену так:

“The CROSSROADS comes from a Cambodian farmer from his dreams of a new OX CART.

The GALLOWS comes from a young Japanese MOVIE BUFF her head ROILING from a surfeit of old Hammer horror films...

The HONEY, the SNAKES the CRESCENT MOON all these are easy to find

BLACK SHE LAMB is more difficult but one DANCES in the dreams of a child in ADELAIDE, Australia. I take it to set the SCENE... Still the set is incomplete. CLOTHO, LACHESIS and ATROPOS would come for LESS than this, but I need a BOON and this THREE are fickle...” [13, с. 18].

У перекладі це означає:

«Це перехрестя зі сну камбоджійського фермера, зі сну про новий візок.

Шибениця зі сну молодої японки, любительки кіно, голова якої просто бурлить від кількості старих фільмів жахів у готичному стилі...

Мед, змії і місяць було не важко знайти.

Із чорною вівцею було важче, але одна танцювала уві сні дитини з Аделаїди в Австралії. Я взяв її для повноти картини.

Та все одно картина була не повна... Клото, Лахезіс та Атропос задовольнилися би й меншим. Але цього разу мені треба від них дещо, а цим ТРЬОМ важко вгодити...» (переклад наш – Д. Г.).

Перша назва в уривку – це імена мойр, триєдина сутність, котра має аналоги практично в усіх протоіндоевропейських культурах. Саме вони мали контроль над ниткою життя. Їм підкорялися однаково і смертні, і боги. Імена мойр – Clotho, Lachesis, Atropos. Згідно з грецькими космогоніями, Клото обирала долю людини наосліп, Лахезіс пряла нитку відповідно до жеребу, Атропос обривала її, коли наставав час. Таким чином, Клото була богинією життя, що зароджувалося, Лахезіс – богинією долі, Атропос – богинією невідворотної смерті. У новелі автор поєднує концепцію триєдиної протобогині з богинями долі й часу.

Далі ми бачимо, що автор називає цю сутність єдиною у трьох іпостасях The Necatae – Гекатою. Постає ця богиня дуже цікава для розгляду, оскільки вона багатопланова. Насамперед це богиня чарівництва та відьомства. Це ім'я також пояснює, чому Піщаній людині знадобилося зображення чорної вівці, щоб прикликати цю сутність, оскільки схожий символ – чорний собака – використовувався як фамільяр Гекати. Ці символи мають чітку передісторію фамільярів, викладену в «Метамарфозах». Собакою була троян-

ська цариця Гекабе (Гекуба), яка стрибнула в море після падіння Трої та була перетворена Гекатою. Місяць же знадобився Піщаній людині, оскільки це символ Артеміді – богині полювання, яка була тісно пов'язана з Гекатою, а деякі дослідники вважають, що Артеміда – інше «втілення» богині. Також важливо зазначити, що Геката часто зображувалася триликою (переважно у скульптурі), оскільки вважалася богинією перехрестя (як місць, де часто творилася магія). Проте в міру розгортання діалогу, коли Піщана людина називає одну з відьом Атропос, вона заперечує та наказує йому називати її зараз Morgigan – іменем трипостасної богині війни в ірландській міфології, яка вмліла змінювати свій вигляд. Варто зазначити, що такі ж здібності приписувалися Гекаті. Отже, бачимо, як із декількох головних богинь виокремлюється як ім'я загальне для них трьох. Саме Гекату, а не Артеміді чи Селену автор вибирає центральною постаттю через те, можливо, що вона більше відповідає образу відьми.

Інша відьма додає, що їх також можна називати Tisiphone, Alecto або Magaera [13, с. 24]. У грецькій міфології це імена сестер фурій (ериній), богинь помсти. Усі вони народилися від пролітої крові титана Урана. Tisiphone («та, що мстить за вбивство») виглядає як стара жінка, у якої змії замість волосся або голова собаки. Роботою Alecto («невблаганний, невпинний гнів») було покарання вчинків проти моралі. Magaera (давньогрецьке «та, що заздрить») досі є ім'ям, що позначає злу, заздрісну жінку. Далі відьми продовжують список імен, якими їх можна називати. Тут ми бачимо Diana (римське ім'я богині Артеміді, з якою, як зазначалося, ототожнювалася Геката), Артеміда (богиня-мисливиця, богиня місяця та цноти).

Далі з розгортанням діалогу персонаж, розгублений через таку кількість імен, запитує: «So what SHOULD I call you?» \ «I'm Cynthia» \ «She's Mildred. I'm Mordred. Stupid name. I ought to be Morgaine» [13, с. 24]. У перекладі: «То, як мені слід Вас називати?» \ «Я Синтія». \ «Вона Мілдред. Я Мордред. Дурне ім'я. Я мала бути Морганією» (переклад наш – Д. Г.).

Тут ми бачимо «осучаснені» імена давніх сутностей, які за віком такі ж старі, як саме людство. Варто вказати на алітерацію, яку ми спостерігаємо в останній репліці, де всі три імені починаються на «М». Розгляньмо їх детальніше. Ім'я Cynthia (Синтія), на нашу думку, є алізацією до персонажа Марвел Sin (Sinthea Schmidt). Це вигаданий суперзлодій, який з'являється в американських коміксах Marvel Comics. Цей персонаж – дочка Червоного черепа та ворог Капітана Америки. Проте можлива й інша версія значення цього імені: це жіноче ім'я грецького походження Κυνθία – Кінтія «з гори Кінтус» на острові Делос. Для імені є різні варіанти написання: Cindy, Cyndi, Cyndy. Спочатку ім'я було епітетом до імені грецької богині Артеміді, яка за легендою народилася на горі Кінтус. Це ім'я перегукується з іменами декількох божеств, які були згадані вище та мали прямий зв'язок з Артемідією. Також припускаємо, що обидва значення мали місце під час вибору імені.

Наступне ім'я, що згадується, – Mildred (Мілдред). Воно належить головній героїні серії книг (а пізніше й сіткому) «The Worst Witch». Там персонаж Мілдред – це перша відьма, яку допустили до відьомської школи без магічного походження, проте завдяки доброму серцю вона змогла вийти переможницею з усіх ситуацій. Тобто цього персонажа ми також сприймаємо як сповненого протиріч: вона відьма, проте добра та походить не з відьомської сім'ї. І хоча цей персонаж, на відміну від інших, належить не до міфології, а до популярної культури, він зберігає в собі внутрішні протиріччя, властиві попереднім образам.

Третя відьма має ім'я Mordred (Мордред). Мордред відомий нам із циклу Артуріанських легенд, і через їх давність є багато інтерпретацій цієї легенди. Однак найпоширеніша версія говорить про те, що Мордред – це незаконнонароджений син Артура, який пізніше зрадив батька і той його вбив за спричинений бунт. Можливо, через таку негативну історію персонажа відьма й каже: «Дурне ім'я. Я мала бути Морганою». Це один із варіантів імені Моргани Ле Фей, відьми із циклу легенд про короля Артура. Цікаво те, що в ході історії цей персонаж пройшов через певну моральну амбівалентність від протагоніста й позитивного персонажа до антагоніста та образу злої відьми. І в різних середньовічних варіаціях її образ зберігає цю дуальність.

Ще одне ім'я, яким відьми просять себе називати, – Mary. Досить різнопланове ім'я, і важко сказати, на яке саме його значення спирається автор, проте ми вважаємо, що воно може мати зв'язок із баскською богинею Землі. Її також часто зображували в гібридних формах, як і Гекату, оскільки вона так само мала подвійну природу.

Сам образ Трьох Відьом, утілений у їхньому графічному зображенні, виник на основі образів головних персонажів коміксу «Година відьом», а також героїв другого та третього планів в інших коміксах видавництва DC. Проте там вони зображені як людські істоти, які володіють магією. Пізніше, коли видавництво коміксу з їх участю припинилося, автор відродив їх у своєму творі, проте вже як триєдину надприродну сутність, у якій чимало втілень. Таким чином, Н. Гейман показав, що різні автори мали схожі образи трьох жінок, які перегуюються в різних історіях та міфології народів світу.

Висновки. Результати дослідження демонструють, яку велику роботу над своїм персонажем виконав автор, опрацювавши безліч образів із різних часів, починаючи від греко-римської міфології та артуріанського циклу оповідей і закінчуючи сучасними образами з коміксів. Персонаж вийшов яскравим, живим і єдиним; у читача виникає відчуття того, що це одна довічна сутність, яка живе стільки ж, скільки й людина, як би її не називали в різні часи. Вона не є бінарним персонажем, оскільки може бути будь-якою (і доброю, і злою) залежно від настрою та обличчя, у якому виявляється, як і всі архаїчні боги давніх міфологій світу. І незважаючи на те, що автор наділяє свого персонажа різними іменами, часом із різних міфологій, усі вони мають схожі риси та схожі атрибути, що також об'єднує їх у свідомості читача. Використовуючи різнопланові імена власні та апелюючи до асоціацій і фонові інформації, яка стоїть за ними, автор створює образ давньої всесильної сутності, яка завжди перебуватиме за межами людського розуміння.

Література:

1. Kukkonen K. *Studying Comics and Graphic Novels*. New York : John Wiley & Sons, 2013. 176 p.
2. Saraceni M. *The Language of Comics*. London : New Fetter Lane, 2003. 104 p.
3. Barker M. *A Haunt of Fears: The Strange History of the British Horror Comics Campaign*. Mississippi : University Press of Mississippi, 1992. 252 p.
4. Підгрушна О.Г. Особливості відтворення графічного роману (на матеріалі українського перекладу англійської серії коміксів «Вартові»). *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. Vol. VII(63). Issue 212. P. 52–58.
5. Космацька Н.В. Фоносемантика вигаданих імен персонажів французьких коміксів «Asterix». *Сучасні тенденції фонетичних досліджень* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 26 квітня 2018 р. Київ, 2018. С. 73–77.

6. Шевченко І.С. Порівняльний аналіз стилістичних фігур у казці «Кораліна» Ніла Геймана та анімаційному фільмі «Кораліна» Генрі Селіка. *Актуальні проблеми сучасної іноземної філології* : студентський науковий вісник. Рівне, 2019. С. 23–27.
7. Павлотенков Р.В. Семантика поетонімів роману Н. Геймана «American Gods». *Диалог культур у Європейському освітньому просторі* : матеріали IV Міжнародної конференції для іноземних студентів, м. Київ, 14 травня 2019 р. Київ, 2019. С. 147–150.
8. Осипова Н.О. Мифопоэтика как сфера поэтики и метод исследования. *Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература*. 2000. № 3. С. 51–52.
9. Бежан О.А. Наратив «графічного роману» в інтермедіальному дискурсі сучасної американської літератури (В. Айснер). *Записки з романо-германської філології*. 2017. Вип. 1(38). С. 20–27.
10. Romero-Jodar A. Somewhere over the rainbow: representation of identities in Neil Gaiman's *The Sandman*. *Revista Canaria de Estudios Ingleses*. 2007. № 54. P. 149–168.
11. Onomastic terminology. The International Council of Onomastic Sciences. URL: <https://icosweb.net/publications/onomastic-terminology/> (дата звернення: 02.05.2021).
12. Бережна М.В. Синергетичні онімічні сполучення в мікроконтексті. *Культура народів Причорномор'я*. 2007. № 110. С. 39–40.
13. Gaiman N. *The Sandman: Preludes & Nocturnes*. Book 1. New York : Vertigo, 1998. 240 p.

Hretska D. Synergy of proper names in the graphic novel “Sandman” by Neil Gaiman

Summary. The genre of the graphic novel has gained popularity in the media space, and it has caused interest in its research, both from linguists and translators. It has separated from the comics genre not so long ago, which was originally considered to be literature for teenagers and a narrow circle of readers, and recently it has made its way to being an integral part of pop culture and serves as a basis for the most profitable film adaptations of our time. This article examines the peculiarities of the creation and functioning of proper names in the novel “Sandman” by Neil Gaiman, specifically the names denoting witches. In this article, we observe how one character is so multifaceted that she can change names depending on which side of the character is being emphasized in a particular situation or in what period of the fictional universe she exists. Notably, the range consists of a sequence from the most ancient to the newest names, forming for the reader “three-dimensional” perception of the character. Another interesting technique is to combine several characters into one complex “being”, which only enhances the impression of the extraordinary nature of the character and creates a sense of realism. In addition, system of proper names is reinforced by numerous references to characters from various literary works, epics, legends, and mythologies. The concentration of so many names for one character is quite rare, and is justified by the plot of the work, which tells us about supernatural beings. This technique in creating proper names contrasts with the traditional method of naming ordinary characters, who have only one name in the same way as ordinary people do. In translation, it is not always possible to maintain the equal impact on the reader, as not all references are obvious to Ukrainian readers who have different background knowledge. However, I should note that due to globalization, the cultural gap is becoming smaller and significantly depends on the target audience of the genre.

Key words: proper name, graphic novel, comics, Neil Gaiman, allusive proper name, “Sandman”, synergy.

*Івченко Н. С.,**аспірант кафедри англійської філології**Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ АСОЦІАЦІЇ В КАРНАВАЛІЗОВАНОМУ АНІМАЦІЙНОМУ ЕКОДИСКУРСІ «ZOOTOPİA»

Анотація. Статтю присвячено дослідженню інтертекстуальних асоціацій, виражених структурними засобами слів і словосполучень, що пов'язують реальний світ з екологічним простором карнавалізованого анімаційного дискурсу «Zootopia». Уперше запропоновано лінгво-екоестетичний підхід до дослідження карнавалізованого екодискурсу як виду мистецтва з огляду на його естетичні лінгвістичні особливості. У роботі визначено естетичну функцію інтертекстуальності, яка пов'язується з травестуванням та пародіюванням, оскільки естетичні мовні засоби карнавалізованого дискурсу мають потенціал викликати переживання як прекрасного, піднесеного, гармонійного, комічного, екологічного, так і потворного, низького, безладного, трагічного, що в карнавалізованому світі може бути як екологічним, так і неекологічним.

У статті послідовно надано тлумачення карнавалізованого анімаційного екодискурсу з огляду на його мультимодальність і креативність, які відображені за допомогою вербального та невербального модусів. Доведено, що інтертекстуальні асоціації в зазначеному типі дискурсу запозичені з першоджерел та модифіковані таким чином, щоб естетично вписуватися в екологічний простір анімації. На матеріалі американської анімаційної комедії «Zootopia» висвітлюються актуальні соціоекологічні проблеми сьогодення, такі як дискримінація, расизм, ожиріння, жорстоке ставлення до тварин, знищення природного світу тощо. Інтертекстуальні асоціації привертують увагу до зазначених проблем та спрощують процес їх інтелектуального пізнання й переосмислення. Інтертекстуальні асоціації в аналізованому мультфільмі здебільшого пов'язані з характеристиками тварин, які надаються переважно людині та фактично є негативними й не відповідають дійсності ні стосовно людей, ні стосовно тварин. Лексема «Zootopia», зокрема, – це інтертекстуальне посилання на слово «Utopia» що є естетичною алюзією на вигадане екологічне суспільство, яке пропонує нове ставлення до природного світу. Створення карнавалізаційного простору в анімаційному екодискурсі сприяє креативному, естетичному та екологічному розвитку глядацької аудиторії.

Ключові слова: естетика мови, естетична функція, інтертекстуальні асоціації, карнавалізований анімаційний екодискурс, креативність, лінгво-екоестетичний підхід, мультимодальність.

Постановка проблеми. Теорія інтертекстуальності виникла здебільшого в ході дослідження інтертекстуальних зв'язків у художній літературі [1; 2]. Насправді сфери її існування набагато ширші: інтертекстуальність як вираження текстової відкритості в широкому дискурсивному просторі притаманна всім словесним жанрам, у тому числі медійним, та всім словам і відрізкам дискурсу [1].

Анімація як вид медійного мистецтва існує на межі вигадки й реальності та активно використовує інтертекстуальні асоці-

ації, які здебільшого пов'язані з карнавалізованим вигаданим світом, що заохочує глядача до перегляду за допомогою яскравих кадрів, захоплюючих героїв, музики та цікавих сюжетів. Анімація черпає матеріал із виру подій дійсності. Її частиною часто стають факти, стереотипи, ідеологія, проблеми та феномени реального світу.

Як своєрідне віддзеркалення найактуальніших культурних явищ суспільства, англійська анімація користується популярністю в усьому світі. Ю.М. Лотман зазначав: «Анімація проєктує у свідомості людей культурно задані сценарії, структуруючи їхні відносини із соціальним світом, і містить певні приписи для соціалізації, впливаючи на формування ідентичності» [3, с. 17]. Анімаційний дискурс першим знайомить маленького глядача з дуже широким спектром соціальних і природних явищ, проте не тільки знайомить, а й за допомогою карнавалізованого складника впливає на формування естетичного смаку, екологічної позиції та здорового раціонального ставлення до світу. Анімаційний дискурс також часто вдається до недитячих тем і складного гумору, що мають на меті зацікавити дорослого та навчити його екоестетичного ставлення до світу.

У зв'язку із цим виникає необхідність дослідити, яким чином анімація впливає на формування екоестетичних компетенцій глядача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття естетики мови розглядали такі вчені, як Т.П. Беценко, С.Я. Єрмоленко, К. Vossler, R. Hughes; карнавалізований дискурс висвітлювали Н.В. Кондратенко, В.О. Самохіна; екодискурс вивчали Н.Н. Couto, A. Fill, P. Mühlhäusler, A. Stibbe; анімаційний дискурс досліджували М.М. Юрковська, В.О. Самохіна, Д.В. Гайданка та інші вчені.

Метою роботи є визначення понять «карнавалізований анімаційний екодискурс» та «інтертекстуальні асоціації», а також надання тлумачення лінгво-екоестетичного підходу.

Виклад основного матеріалу. Естетика – це філософська наука, що вивчає прекрасне як особливу форму суспільної ідеології, яка присвячена дослідженню ідейної суті та форм прекрасного в мистецтві, природі й житті. Тобто вона охоплює як природні, так і штучні джерела естетичного досвіду та суджень. Естетика є загальною сферою, у якій відбувається будь-яке мистецтво, зокрема й анімація як різновид медіамистецтва [4, с. 35]. Це сфера практики, яка досліджує та оцінює образний, сенсорно-емоційний досвід інтелектуальних думок, зв'язків і мовних виразів, які цей досвід уможливають [5, с. 43]. З одного боку, естетика вивчає те, що відбувається у свідомості під час і в результаті взаємодії з естетичними об'єктами чи середовищами (наприклад, під час перегляду візуального мистецтва, прослуховування музики, переживання вистави або вивчення природи). З іншого боку, вона розглядає те, як творці/автори

увяляють, створюють і втілюють художні твори, а також те, як люди використовують мистецтво, насолоджуються ним і критикують його. Естетика шукає відповіді на запитання про те, чому людям подобаються деякі твори мистецтва, натомість інші не до вподоби, а також з'ясує, як мистецтво може впливати на ідеї, переконання, вибір мовних засобів чи світосприйняття загалом.

Естетика тісно пов'язана з мовою. Німецький лінгвіст Карл Фосслер вважав, що саме естетичний смак та інтуїція визначають структуру мови, і зробив такий висновок: «Естетика – це наука про вираження духу, інтуїції, а мова є духовним вираженням» [6, с. 160]. На думку Т.П. Беценко, мова за своєю природою – категорія естетична. Різномірним мовним одиницям притаманний естетичний зміст, що засвідчений безпосередньо чи опосередковано (приховано) [7, с. 8]. Естетичну мову можна уявити як діалектичну єдність естетичного змісту інформації в гармонійній емоційно-виразній формі мови та естетично-виразній формі мовлення, яка включає художні засоби мови, тобто сукупність таких мовних засобів, які впливають на людину та заохочують її до переживання прекрасного, піднесеного, гармонійного й екологічного.

Також естетика тісно пов'язана з природою, екологічна естетика заохочує чуттєві зв'язки з природними та культурними явищами [4, с. 36]. Такі зв'язки підвищують обізнаність про соціально-екологічні взаємозв'язки в нашому оточенні та на основі цих знань допомагають адаптуватися до змін.

Таким чином, у статті запропоновано *лінгво-екоестетичний підхід* до дослідження екодискурсу, в основі якого лежить критичний аналіз мистецтва як відображення культури, суспільства та природи. Лінгво-екоестетичний підхід має певні риси, зокрема:

1) досліджує екодискурс як різновид мистецтва, що має вплив на процес естетико-емоційного пізнання людиною світу та процес формування ставлення людини до інших людей, природи і її явищ;

2) з одного боку, має на меті виявити естетичні форми мови, які сприяють або призводять до знищення екологічного світу, та привертати увагу до них, а з іншого – заохочує до пошуків і підтримки форм мови, які можуть викликати переживання прекрасного, піднесеного, гармонійного й екологічного, а отже, заохотити до подолання екологічних проблем сьогодення;

3) аналізує екодискурс із погляду на його лінгвістичні особливості, які можуть бути закріплені, по-перше, в екоестетичній інформації, що передається засобами мови (тобто в повідомленні); по-друге, у словниковому значенні слова; по-третє, у мовних формах, тобто логічних, гармонійних, милозвучних і доречних граматичних, стилістичних та фонетичних виразних засобах мови;

4) досліджує, яким чином вербальний та невербальний модули привертють увагу, виявляють чи інтенсифікують екоестетичні лінгвістичні особливості екодискурсу.

Варто підтримати думку О.В. Іванової, яка тлумачить екодискурс як сукупність висловлювань і текстів про існування та взаємодію людини й інших живих організмів між собою та з навколишнім середовищем [8, с. 84]. Інакше кажучи, екологічним дискурсом можна вважати не тільки роботи, створені вченими-екологами, а й усі роботи, які так чи інакше висвітлюють екологічні проблеми та потенційно можуть впливати на їх вирішення чи загострення. З огляду на це екологічним є й анімаційний дискурс, оскільки різноманітні екологічні проблеми дуже часто потрапляють у його фокус.

Анімаційний екодискурс є складною семіотичною структурою, значення в якій формуються за допомогою вербального (пряма мова персонажів і написи в анімаційному світі) та невербального (візуального й аудіального) модусів [9, с. 40]. Отже, він має ресурси для найбільш точного та різнобічного відображення реального світу, його проблем і явищ. З іншого боку, він дає автору або авторам «полотна» для креативного розвитку, утілення їхніх ідей, фантазій і задумів, а отже, створює карнавальний світ, що проявляється в карнавальних характерах, сюжетах, жанрах, особливих мовних карнавальних формах, мотивах, образах карнавального свята, творчому началі. Карнавалізовано відтворюючи дійсність та переплітаючи її з вигадкою, анімаційний дискурс формує карнавально-маскарadne середовище самореалізації дискурсивної особистості, її комунікативних умінь, вирішення стресових проблем [10, с. 30]. Він допомагає глядачеві розслабитися, пізнати нове та переосмислити старе, адаптуватися до мінливого світу. Із цієї причини він має величезний потенціал і здатність впливати на формування систем цінностей, екологічних компетенцій, естетичних смаків, а також може руйнувати стереотипи, шкідливі ідеали та неекологічні цінності або запобігати їх створенню.

Таким чином, об'єктом дослідження є *карнавалізований анімаційний екодискурс* (далі – КАЕД), що є складною креативною мультимодальною семіотичною системою, яка за допомогою вербального й невербального модусів різнобічно розглядає екологічні проблеми сучасного світу, оскільки його діючими особами часто стають антропоморфні тварини, які балансують на межі соціального і природного світу та відображають екологічні проблеми обох. У цьому типі дискурсу широко використовуються інтертекстуальні елементи. У роботі вперше визначено естетичну функцію інтертекстуальності, в основі якої лежать такі карнавалізовані елементи, як креативне травестійне перетворення та пародійна інтерпретація.

В.П. Москвін виділяє такі типи інтертекстуальності: парціальний, міметичний, дериваційний і силовий [11, с. 17–27]. Як показує дослідження, можна виділити структурний тип інтертекстуальності, який ґрунтується на асоціаціях слів і словосполучень. КАЕД притаманні інтертекстуальні асоціації, які є результатом лінгво-естетичного процесу модифікації та інтерпретації креативних мовних одиниць реального світу, що надають їм особливого забарвлення та в такий спосіб підтримують авторський задум і гармонійно додають їх до екологічного простору анімації. Інтертекстуальні асоціації є маркерами зв'язку уявного та реального світу, які натякають глядачеві на зв'язок об'єктів, феноменів і ситуацій анімації з відповідними явищами реального світу та на пов'язані з ними проблеми. Вони здатні привертати увагу глядача до певних сцен, ситуацій і феноменів анімації. Інтертекстуальні асоціації наповнюють екологічний простір анімації, спрощують процес адаптації та занурення глядача в сюжет, а також роблять процес інтелектуального осмислення більш ефективним за допомогою вже знайомої для глядача інформації. Таким чином, КАЕД занурює звичні речі в незвичний двоїстий карнавалізований контекст та дає глядачеві змогу поглянути на них із незвичного ракурсу, свіжим неупередженим поглядом, побачити, чим вони є насправді, що приховують, переосмислити їх і наблизитися до вирішення спричинених ними або пов'язаних із ними проблем.

Інтертекстуальні асоціації широко представлені в КАЕД «Zootopia». «Zootopia» – це американська комедійно-

пригодницька анімація виробництва Walt Disney Animation Studios, випущена Walt Disney Pictures. Вона була створена режисерами Байроном Говардом та Річем Муром, співрежисер – Джаред Буш [12]. Анімація розповідає про сучасне місто Зоотопія, населене різними тваринами: від величезних слонів до крихітних землерийок. Воно розділене на райони, які повністю повторюють природне середовище існування тварин, що дуже нагадує те, як міста в реальному світі можуть поділятися на райони для різних людей залежно від типу зайнятості, достатку, національності тощо. Місто наповнене феноменами з реального світу: там працюють організації зі світу глядача, на білбордах майорять реклами, які глядач, певно, уже зустрічав у житті, тварини впроваджують ініціативи та дотримуються соціально-тваринних законів, які є знайомими глядачеві.

Найяскравішою інтертекстуальною асоціацією анімації є її назва та назва однойменного міста – *Zootopia*. Відразу ж упадає у вічі, що назва є естетичною алюзією на *Utopia* (місто з ідеальним або максимально наближеним до нього соціальним устроєм [13, с. 30], якого насправді немає), адже назва цілком пасує задуму автора та відображає сутність анімації загалом. Утопія є екологічним суспільством, яке описує нові особливі способи ставлення людини до природи (те саме робить і сама анімація), більше того, екологічні утопії можуть стати джерелом насаги для рухів, метою яких є вирішення екологічних проблем та захист соціального й природного середовища [14, с. 217]. Лексема «*Utopia*» є неологізмом, створеним сером Томасом Мором на основі давньогрецької мови, де «*υ*» – «*ου*» – має значення «*not*», а «*τοπία*» – «*topos*» означає «*place*». Тобто місце, якого немає, перетворилося на зоологічне місто, яке точно не є ідеальним, незважаючи на алюзію в гаслі міста «*In Zootopia, anyone can be anything!*», що червоною ниткою пронизує весь фільм, починаючи з першої сцени.

Young Judy Hopps: Just two-hundred and eleven miles away stands the great city of Zootopia, where our ancestors first joined together in peace and declared that anyone can be anything! [15].

Як бачимо, у цьому прикладі розповідається, як виникло місто, що, певно, є алюзією, з одного боку, на історію здобуття незалежності США, а з іншого – на прийняття Загальної декларації прав людини. Проте як рівність, так і права у фільмі є сумнівними, оскільки мер міста розробив проєкт «*Mammal Inclusion Initiative*», який теоретично надає всім видам ссавців рівні можливості в кожній сфері суспільного життя в місті. Інтертекстуальна асоціація «*The mammal inclusion initiative*» є алюзією на «*The Social Inclusion initiative*», яка стартувала в Америці 2010 року. Однак усі тварини в місті є ссавцями, а отже, назва зовсім не має сенсу. Автори анімації зазначають, що вони не включили до персонажів амфібій, риб та майже не додали комах, щоб сконцентрувати всю увагу на хижаках і рослиноїдних [12]. Проте на позначення останніх в анімації використовується лексема «*греу*» (здобич або жертва) замість більш нейтральної «*herbivore*». Таким чином, автори ніби намагаються натякнути, що проблема полягає в чомусь іншому. Можна припустити, що лексема «*mammal*» є толерантною метонімією замість слова «*греу*». Проте працівниками відділу поліції, наприклад, нарівні з хижаками є трав'їдні тварини, такі як слони, носороги, бегемоти, а сам шеф поліції – африканський буйвол. Тому у слові «*mammal*» вбачаємо евфемізм до «*small-mammal*», що підкреслено візуальним модусом (див. рис. 1),

оскільки меблі в поліцейському відділку занадто великі для таких маленьких тварин, як зайчиха. Або, можливо, це було спробою пошуку толерантного евфемізму до «*female*», оскільки зайчиха – єдина жінка, яка працює у відділку, що також висвітлено візуальним модусом раніше у фільмі. У відділку працюють лише великі хижаки та рослиноїдні (див. рис. 2).



Рис. 1. *Zootopia* [15], time step: 00:31:03



Рис. 2. *Zootopia* [15], time step: 00:14:58

Цікавим є той факт, що не всі ссавці були включені до фільму, немає там, наприклад, дельфінів, китів, морських котиків, моржів, кажанів та навіть приматів. Автори включили до анімації тільки тих тварин, яких можна було би зобразити рівними, адже кажани були би єдиними мешканцями, що вміють літати, морські ссавці були би повністю або частково обмежені в пересуванні суходолом, а примати, за словами творців, – «*too human*» [12].

В анімації є декілька державних і приватних установ, які нагадують заклади зі світу глядача, проте гармонійно вписуються у світ анімації. Одна з них схожа на міністерство транспорту та має назву DMV (*Department of Mammal Vehicles*), це, певно, алюзія на реальні організації, які в більшості штатів США мають назву «*Department of Motor Vehicles*» [16]. Автори зберігають однакове скорочення, замінюючи слово «*Motor*» словом «*Mammal*», та акцентують увагу глядача на тому, що працівниками цієї установи є лінивці, що підкреслює візуальний модус: панорамний кадр захоплює більшу частину працівників (див. рис. 3). З одного боку, це викликає дисонанс, оскільки транспорт є швидким, а лінивці – повільні. А з іншого боку, за допомогою такої естетичної інтерпретації автори мають на меті висміяти працівників DMV та навіть працівників державних установ взагалі. В офіційному довіднику анімації написано: «Середній час очікування в DMV становить 7,5 години, а призначення зустрічі заощадить вам приблизно 3–10 хвилин» [17]. Таким чином, автори критикують порядок у державних установах та закликають до їх реформування.



Рис. 3. Zootopia [15], time step: 00:40:54

Ще однією цікавою інтертекстуальною асоціацією є характеристика клубу «*The Mystic Spring Oasis*», яка надана його володарем: «*naturalist club*». Слово «*naturalist*» означає особу, яка вивчає й захищає природу та її історію. Проте відвідувачами клубу є ті, хто не носить одяг, – «*naturist*». Таким чином, правильно було би назвати заклад «*naturist club*», проте саме таке естетичне перетворення висвітлює та підказує, що «одягнені тварини», яких забрали з природного середовища існування в цирки і зоопарки, потребують допомоги натуралістів – захисників природи. Вважаємо, що інтертекстуальна асоціація закликає до захисту тварин, які опинилися в неволі.

У фільмі також присутня велика кількість брендів, пристосованих до світу анімації шляхом інтертекстуальної асоціації. Найяскравішими є назви відомих компаній, у яких частину назви замінили на *Zoo* (скорочення від «zoological»). Так, Google Photos стало Zoogoo Photos, що дуже доречно й естетично відображає призначення сервісу в анімації (зоологічні фото), проте залишається знайомим глядачеві. Канал CNN перетворився на ZNN – імовірно, Zootopia News Network. Zootopia Times уособлює The Times та всі інші газети зі схожими назвами. YouTube («ти на телебаченні») перетворився на ZooTube – «тварини на телебаченні». А відома марка авто Toyota у світі анімації стала Zooyota. Таким чином, заміна частини назви на «Zoo» є цілком карнавалізованою естетичною модифікацією, оскільки вона пристосувала бренд до анімаційного світу, залишивши його впізнаваним.

Досить частотними є переключення, які беруть за основу заміну частини відомої назви назвою виду тварин за допомогою збереження алітерації: *Burberry* – *Bearberry*, *Gordmans* – *Gordmoose*, *Coca Cola* – *Cowca Cowla* та багато інших. Останній приклад дуже логічний, оскільки тут використаний прийом метонімії (корова замість молока), адже тварини дуже люблять молоко, а не солодкі напої. Дві асоціації присвячені лемінгам, які в анімації представлені як типові банківські клерки: а) *Lehman Brothers* – фінансова організація – стала *Lemming Brothers*; така значущість підкреслена візуально (див. рис. 4); б) *Lululemon* – бренд спортивного одягу – в анімації отримав назву *Lululemming*; певно, тут автори згадали про любов гризунів до спорту, оскільки утримання будь-яких гризунів вимагає наявності спеціального спортивного знаряддя (бігового колеса, лабіринту тощо), що підкреслено візуально (див. рис. 5).

Також частотними є інтертекстуальні асоціації, які беруть за основу слова, пов'язані з тваринами, на основі асоціації, наприклад: *Subway* – *Cubway*, де *Sub* (під) та *Cub* (дитинча) означають щось маленьке; *Ford* перетворився на *Herd* – табун (horse herd), оскільки швидкість машин зазвичай вимірюють у кінських силах; *Foot Locker* став *Hoof Locker* з огляду на асоціацію, що люди носять взуття, а тварини – підкови. Цікавими

асоціаціями є назви двох відомих фаст-фудів: *Burger Chef* перетворився на *Blubber Chef*; у розмовній англійській лексема *Blubber* називають жир на тілі людини, тож автори висвітлюють проблему переїдання та ожиріння в результаті споживання некорисної їжі. Натомість до другого закладу вони ставляться більш шанобливо: *Burger King* – *Burger Pride*; тут використовується асоціація про те, що лев – король звірів, та метонімія – замість лева вживається лексема «Pride», яка називає групи, у яких живуть леви. Як бачимо, автори різними способами асоціюють назви, зберігаючи їх естетичність і милозвучність, проте розкривають їхні особливості й вади.



Рис. 4. Zootopia [15], time step: 00:22:51

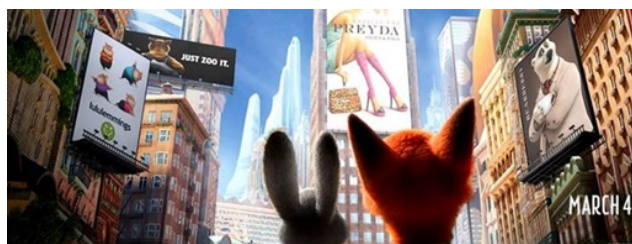


Рис. 5. Zootopia [15], official poster

Варто також згадати такі всесвітньо відомі бренди, як *Prada*, що за допомогою спунеризму стала *Preyda* (що підкреслено візуально – їх обличчям є газель (див. рис. 5)). *Nike*, чий слоган «*Just Do It*» змінився на «*Just Zoo it*» (див. рис. 5), та *Uber*, який перетворився на *Zuber* та змінив свій слоган на «*Migration at your fingertips*», що більше пасує тваринам. Усі вищенаведені інтертекстуальні асоціації є естетичними, оскільки вони побудовані на основі естетичних принципів, зокрема: 1) логічності, добору засобів інтерпретації, які не є випадковими, адже перетворення відбувається таким чином, щоб воно відповідало задуму автора, його було легко співвідносити з явищем реального світу, проте водночас інтертекстуальна асоціація має кореспондувати з екологічним простором анімації та розкривати сутність референта; 2) гармонійності: інтертекстуальна асоціація гармонійно доповнює та наповнює світ анімації, роблячи його більш яскравим, різноманітним і схожим на світ, що оточує глядача; 3) милозвучності: усі інтертекстуальні асоціації зберігають свою милозвучність та легкість їх слухового сприйняття.

Висновки. У статті запропоновано лінгво-екоестетичний підхід до дослідження, який вивчає дискурс як витвір мистецтва. Він аналізує лінгвістичні засоби у взаємодії з невербальними модусами, що чинять вплив на процес екоестетичного позитивного сприйняття світу; висвітлює вербальні й невербальні феномени, які сприяють збереженню світу, та феномени,

що заохочують його знищення. Актуальність роботи полягає в тому, що вперше досліджується карнавалізований анімаційний екодискурс. Він являє собою діалектичну єдність реального світу, усебічно відображеного за допомогою вербального й невербального модусів, та уявного світу, який є результатом креативної діяльності авторів. Проте він не лише відображає світ, у якому живе глядач, і допомагає автору втілити його задум. Цей тип дискурсу за допомогою мовних засобів і модусів піднімає важливі питання та різнобічно висвітлює екологічні проблеми, дає глядачеві змогу подивитися на них із комічного ракурсу та підтримувати екоестетичну комунікацію із соціальним і природним світом. Юному глядачеві він допомагає в легкій і веселій формі пізнати світ, адаптуватися до нього, формувати естетичні компетенції та екологічне ставлення до світу. Проведений аналіз свідчить про те, що карнавалізований анімаційний екодискурс є комплексним витвором мистецтва, оскільки його сприйняття включає перегляд візуального мистецтва, прослуховування музики, переживання «вистави» та вивчення природи.

Інтертекстуальні асоціації, які широко вживаються в карнавалізованому анімаційному екодискурсі, – це структурні мовні засоби (слова та словосполучення), що наповнюють його простір і роблять цей дискурс більш вагомим, яскравим, виразним, природним та комічним. Таким чином, інтертекстуальні асоціації маркують зв'язок анімаційного простору зі світом глядача, висвітлюють екологічні й соціальні проблеми як уявного, так і реального світів, а також заохочують глядача до їх переосмислення й вирішення.

Перспективним є застосування лінгво-екоестетичного підходу в аналізі інституційних і неінституційних дискурсів в екологічному, естетичному та мовному пізнанні світу, а також усвідомленні форм мови, що сприяють знищенню природи й людства як її рівноправної складової частини. Також вартим уваги є дослідження інтертекстуальних асоціацій у різних жанрах карнавалізованого дискурсу.

Література:

1. Самохіна В.О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США : монографія. 2-е вид. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. 360 с.
2. Genette G. *Palimpsestes. La littérature au second degré*. Paris : Seuil, 1982. 467 p.
3. Лотман Ю.М. Двойственная природа текста (связный текст как семантическое и коммуникативное образование). *Текст и культура: общие и частные проблемы* : сборник статей АН СССР. Москва : Наука, 1985. С. 13–20.
4. Steiner F. Toward an ecological aesthetic. *Socio-Ecological Practice Research*. 2019. № 1. P. 33–37.
5. Hoogland C. An Aesthetics of Language. *Journal of the Canadian Association for Curriculum Studies*. 2004. № 2. Vol. 2. P. 41–59.
6. Vossler K. Grammar and history of language (the question of the relation between the “correct” and the “true” in linguistics). *Logos*. 1910. Vol. 1. P. 157–170.
7. Беценко Т.П. До питання про поняття естетики мови. *Вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 42. Т. 1. С. 4–9.
8. Иванова Е.В. Лингвокогнитивное моделирование экологического дискурса : монография. Москва : ФЛИНТА ; Наука, 2015. 176 с.
9. Самохіна В.О., Івченко Н.С. Карнавальне порушення стереотипних норм як шлях до екологізації свідомості (на матеріалі англійського анімаційного дискурсу «Zootopia»). *Вісник Харківського*

- національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2020. № 92. С. 37–44.
10. Самохіна В.О. Карнавалізація у фокусі лінгвокреативної діяльності Homo Artifex. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2019. № 88. С. 26–34.
 11. Москвин В.П. Интертекстуальность: понятийный аппарат. Фигуры, жанры, стили : монография. Москва : Либроком, 2015. 168 с.
 12. Zootopia: Trivia. *IMBD* : website. URL: https://www.imdb.com/title/tt2948356/trivia/?ref_=tt_ql_trv (access date: 21.07.2021).
 13. Perný L. Utopisti. *Vizionári sveta budúcnosti: Dejiny utópiei a utopizmu*. Martin : Matica slovenská, 2020. 390 p.
 14. Wissenburg M.L.J. Ecologische Utopieën: Ecotopia's en het milieudebat. *Acta Politica*. 1997. Vol. 32. № 2. P. 213–217.
 15. Howard B., Moore R. *Zootopia* : Motion Picture. United States : Walt Disney Studios, 2016. URL: <https://www.disneyinternational.com> (access date: 27.07.2021).
 16. Department of motor vehicles. *Wikipedia* : website. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Department_of_motor_vehicles (access date: 27.07.2021).
 17. Suzanne F. *The Official Zootopia Handbook*. USA : RHCБ, 2016. 64 p.

Ivchenko N. Intertextual associations in the carnivalized animation ecodiscourse “Zootopia”

Summary. The article focuses on the study of intertextual associations expressed by structural means of words and phrases that connect the real world with the environment of the carnivalized animated discourse “Zootopia”. A linguistic-ecoaesthetic approach is suggested for the first time. It studies carnivalized ecodiscourse as an art form, taking into account its aesthetic linguistic features. The paper defines the aesthetic function of intertextuality, which is associated with travesty and parody since the aesthetic linguistic means of carnivalized discourse can cause a sense of beauty, sublimity, harmony, comic, environmental friendliness as well as ugliness, foulness, incongruity that in carnivalized world can be both ecological and non-ecological.

The article consistently provides an interpretation of the carnivalized animated ecodiscourse, taking into account its multimodality and creativity, which are reflected in verbal and non-verbal modes. Proved that intertextual associations in this type of discourse are borrowed from original sources and modified so as to fit aesthetically into the environment of animation. The material of the American animated comedy “Zootopia” highlights current socio-ecological problems, such as discrimination, racism, obesity, animal abuse, natural world destruction, etc. The intertextual associations draw attention to described problems and simplify the process of their intellectual cognition and rethinking. Intertextual associations in this cartoon are mainly related to the characteristics of animals, which are given to humans and are mainly negative, and correspond to neither humans nor animals. The lexeme “Zootopia”, in particular, is an intertextual reference to the word “Utopia”, which is an aesthetic allusion to a fictional ecological society that offers a new attitude to the natural world. Creation of a carnival environment in an animated ecodiscourse contributes to the creative, aesthetic and ecological development of the audience.

Key words: language aesthetics, aesthetic function, intertextual associations, carnivalized animation ecodiscourse, creativity, linguistic-ecoaesthetic approach, multimodality.

Кечеджі О. В.,

старший викладач кафедри перекладу

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

ЗБАГАЧЕННЯ ВОКАБУЛЯРУ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЛЕКСИЧНИМИ ОДИНИЦЯМИ КРАЇН СХОДУ ТА АЗІЇ

Анотація. Статтю присвячено розгляду однієї з актуальних проблем англійської лексикології – збагачення вокабуляру завдяки надходженню лексем іншомовного походження. У роботі здійснено системний комплексний аналіз східних запозичень, виявлено особливості функціонування східної лексики, яка знайшла свій відбиток у словниках іншомовних слів, засобах масової інформації та корпусі англійської мови. Основну увагу приділено питанням ролі й семантики запозичень країн Сходу та Азії. У роботі висвітлені причини та способи появи запозичень, їх асиміляція, питання співвідношення запозичень із функціонуванням зазначених лексем у сучасній англійській мові та їх зв'язок з історичним розвитком.

У межах статті обґрунтовано актуальність зазначеної теми, розглянуто екстралінгвальні та лінгвальні чинники запозичень, висвітлено найбільш частотно вживані лексеми мов-донорів країн Сходу й Азії. Визначено функції, які виконують лексеми іншомовного походження, досліджено процеси, у яких беруть участь окреслені запозичені лексичні одиниці. Особливу увагу зосереджено на функціонуванні іншомовних лексем у системі мови-реципієнта. З'ясовано, що окреслені лексичні одиниці беруть активну участь у дериваційних процесах мови-запозичувача. Також досліджено моделі дериваційних процесів за участю іншомовних лексем. Найбільш частотною виявилася модель за участю словотвірних афіксів, однак трапляються й випадки словоскладання.

У процесі роботи зроблено висновок, що лексичні одиниці країн Сходу та Азії є автентичними, тобто відбивають поняття, пов'язані з культурою, релігією, ученнями, партіями, рухами, бойовими мистецтвами. Деякі запозичені лексеми надійшли до вокабуляру англійської мови прямим шляхом, проте є певний прошарок зазначених лексем, які потрапили до мови-реципієнта опосередковано, тобто через інші мови. Корпус лексичних одиниць країн Сходу та Азії досить числений. Вони переважно виконують атрибутивну функцію, беруть участь у формуванні низки словосполучень та в утворенні словотвірного гнізда. У роботі визначено, що певні лексеми іншомовного походження ще не зафіксовані в англомовних лексикографічних виданнях, однак маркуються частотним використанням у друкованих та електронних текстах засобів масової інформації.

Ключові слова: мова, вокабуляр, лексеми іншомовного походження, мова-донор, мова-запозичувач, словотвір, граматична адаптація, словосполучення.

Постановка проблеми. Поряд із внутрішньомовними ресурсами збагачення вокабуляру будь-якої мови, запозичення лексичних одиниць мов-донорів залишається одним із головних процесів неологізації мови-реципієнта. Саме тому процес збагачення вокабуляру світових мов є актуальним питанням щодо дослідження, оскільки надходження до вокабуляру

мови-реципієнта лексичних одиниць іншомовного походження зумовлює певні зміни мовних підсистем: фонетичної, семантичної, словотворчої, морфологічної, граматичної.

Упродовж декількох останніх декад спостерігається увага до країн Близького Сходу та Азії. Це має обґрунтовані підстави: постійні військові дії у країнах Близького й Середнього Сходу, численні релігійні рухи, терористичні дії тощо. Зазначені факти викликають хвилю надходження до словникового складу сучасної англійської мови лексичних одиниць арабського походження. Оскільки арабські лексичні одиниці надійшли відразу до лексикону багатьох країн світу, науковці визначають їх як інтерлінгвальні [1, с. 26]. Англомовні лексикографічні видання й раніше фіксували іншомовні одиниці східних країн, однак ці одиниці переважно виконували функцію екзотизмів, оскільки відбивали реалії країн Близького та Середнього Сходу, наприклад: *Allahu akbar, ankh, bazaar, caliph, casbah, elixir, emir, fakir, fatwa, harem, mogul, mufti, sultan, tarboosh, wadi* тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна й закордонна лінгвістика маркується численною кількістю досліджень стосовно надходження іншомовних лексем до вокабуляру мови-запозичувача. Загалом питання щодо запозичених лексем розглядають Н.Б. Мечковська, С.Г. Тер-Мінасова, Л.П. Крисін, Т.Г. Линник, Г.Б. Антрушина, О.С. Ахманова, Б.О. Ільїш, Б.В. Казанський, L. Bauer, R. Beard, G.A. Nicholson та інші науковці. З історичної позиції мови-донори та шляхи надходження іншомовних лексем розглянуті в дослідженнях К. Бруннера, Ж. Жюссера, В.Н. Ярцевої, G. Cannon. Процеси запозичень стосовно мовних картин світу були предметом досліджень у роботах А.Ю. Мусоріна та інших авторів.

Однак маємо наголосити на тому, що, незважаючи на численну кількість робіт, у яких розглядається процес поповнення вокабуляру будь-якої мови лексичними одиницями мов-донорів, та з огляду на той факт, що цей процес безперервний, постійно існуватиме низка питань, які потребуватимуть розгляду й аналізу, що своєю чергою визначає актуальність представленої роботи.

Метою статті є лінгвістичний аналіз іншомовних лексичних одиниць у вокабулярі сучасної англійської мови на матеріалі англомовних лексикографічних джерел, а також публіцистичних друкованих та електронних видань.

Об'єктом дослідження є лексичні одиниці арабського та східного походження в сучасній англійській мові, а предметом – особливості функціонування зазначених іншомовних лексем у системі мови-запозичувача.

Виклад основного матеріалу дослідження. Події останніх років та частотне використання низки лексичних одиниць мусульманських країн дають підстави віднести деякі лексеми до категорії повноцінних запозичень. Здебільшого це стосується

неологізмів, які відбивають будь-які поняття, пов'язані з ісламською релігією, тероризмом і терористичними угрупованнями. Вважаємо за доцільне зауважити, що після подій 11 вересня 2001 року в США семантика лексичних одиниць арабського походження асоціюється з негативними подіями у світі та викликає певний страх у думках багатьох людей із різних країн. Цей факт підтверджує неологізм останніх років *Iraqnophobia* (*Iraqnaphobia*, *Iraqniphobia*), *Islamophobia*, який позначає «сильний страх щодо Іраку та виробництва цієї країною різноманітного виду зброї». Наприклад:

What is described as “Islamophobia” has, in fact, existed for a very long time in many Western countries. But anti-Muslim movements have seen a marked rise after 9/11 and have been further strengthened over the past few years with the surge of right-wing racist ideology [2].

Останнім часом до високочастотних (згідно з використанням у лексиконі англійської мови) належать лексичні одиниці *Islam* та *Muslim*. Вони відбивають поняття, що пов'язані з мусульманськими країнами та ісламською релігією. Виконуючи атрибутивну функцію, східна лексична одиниця *Muslim* налічує численну кількість словосполучень і набуває статусу узуальності, наприклад: *Muslim assimilation*, *Muslims community*, *Muslim environment*, *Muslim extremist*, *Muslim identity*, *Muslim immigration*, *Muslim laborers*, *Muslim proportion*. Процес словотвору за участю лексичної одиниці *Islam*, а саме утворення словотвірної гнізда та ланцюжків, свідчить про граматичну адаптацію цієї лексичної одиниці до законів мови-запозичувача. Ступінь цього виду адаптації відображається у статистичному еквіваленті, а саме в наявності не одного, а цілої низки похідних, утворених на основі мотивуючого запозичення *Islam*:

Islam > *Islamist*
> *Islamic* > *anti-Islamic*
> *Islamophobia*
> *Islamism*

New extremism chief appointed by Priti Patel dismissed “Islamophobia” and “violent extremism” [3].

Деривати за участю *Islam* маркуються перехідним характером та утворюються за такими моделями: $N + ist > N$, $N + ic > N$, $N + ism > N$. Наведені приклади свідчать про те, що лексема *Islam* є мотивуючою у словотвірній діяльності мови-реципієнта на сучасному етапі, а найбільшу продуктивність показує за моделями «твірна основа + афікс».

З початку XXI століття (після подій 11 вересня 2001 року в США) спостерігається континуум лексичних одиниць арабського походження. Тривалі бурхливі військові конфлікти у країнах Близького й Середнього Сходу, постійні терористичні акти та увага до цих подій із боку світового соціуму сприяють надходженню неологізмів до мов відповідних країн. Здебільшого лексичні одиниці арабського походження пов'язані з різними військовими мусульманськими учнями, партіями та рухами, наприклад: *Abu Sayyaf*, *al-Ghuraaba*, *al-Muhajiroun*, *Baath*, *Hamas*, *Hezbollah*, *Jihad*, *Mujahedeen* (*mujahedin*), *Mullah*, *Shiite*, *Sunni*, *Taliban*.

After a brief lull in violence during this week’s Muslim holiday of Eid al-Adha, fighting continued again with the authorities claiming to have killed more than 260 Taliban fighters in the past 24 hours across several provinces [4].

Висока частотність використання лексичних одиниць, які пов'язані з мусульманськими партіями та рухами, привела до

необхідності використання їх згідно з правилами системи словотвору сучасної англійської мови. Деривати за участю арабських власних імен численні, вони утворюють переважно афіксальні лексеми, наприклад: *Jihad > jihadi*, *Jihad > jihadist*, *Jihad > jihadist*, *Iraq > Iraqnophobia*, *Muslim > non-Muslim*, *Taliban > neo-Taliban*, *Taliban > non-Taliban*.

British officials, likewise, are fearful of a resurgent jihadist threat and are considering overhauling Britain’s 650-year-old treason law to make it easier to prosecute militants returning from Syria and Iraq [5].

Опрацьований нами матеріал свідчить про те, що у словотворі за участю лексичних одиниць країн Сходу домінує афіксальний спосіб. Однак трапляються випадки утворення дериватів способом словоскладання (*Jihad > counter-jihad*, *Jihad > cyber-jihad*, *Koran > Koran-flushing*, *Shiite > Shiite-dominated*, *Shiite > Shiite-led*, *Taliban > Taliban-held*) та *мелеконії* (*Jihad > jihobbyist*).

Після терористичних подій у США 11 вересня 2001 року найбільшу «популярність» виявляє неологізм *al-Qaida* та *al-Jazeera* – «спутниковий канал, який веде цілодобове мовлення арабською мовою». Останнім часом обидві лексичні одиниці навіть не потребують додаткового семантичного тлумачення. Вони стали настільки звичними, що лексема *al-Qaida* іноді в засобах масової комунікації навіть використовується у формі абревіатури *AQ*. За участю лексичної одиниці *al-Qaida* утворилася низка неологізмів, зокрема: *Qaeda-friendly*, *Qaeda-free*, *al-Qaida-seeker*, *Qaida-speak*, *Qaida-trained* тощо. Наприклад:

Mr Ghalyoun is alleged to have filmed the Twin Towers in New York and other potential al-Qaida targets on behalf of those planning the attacks [6].

Останнім часом зростає інтерес до країн Азії, особливо Китайської Народної Республіки. Це пов'язано з тим, що нині спостерігається зростання економічних і міжкультурних зв'язків Китайської Народної Республіки з іншими країнами світу. Доказом є такі лексичні одиниці: *China-EU*, *China-US*, *Sino-American*, *Sino-Australian*, *Sino-British*, *Sino-EU*, *Sino-Japanese*, *Sino-US*. Наприклад:

Britain and its allies say the national security law breaches the “one country, two systems” principle enshrined in the 1984 Sino-British treaty that guaranteed Hong Kong’s autonomy [7].

На сучасному етапі бурхливого розвитку економічних відносин, окрім арабських мов, найбільшої популярності набувають китайська мова та хінді. Фахівці зі знанням зазначених мов є досить затребуваними працівниками, особливо це стосується спеціалістів технічних галузей.

Вважаємо за доцільне наголосити на тому, що перша зацікавленість світового суспільства китайською мовою спостерігалася ще наприкінці минулого століття, що стало наслідком динамічного зростання Китайської Народної Республіки, відновлення її членства в Організації Об'єднаних Націй, налагодження міжнародних економічних відносин з іншими країнами. Крім того, підтримка китайським урядом економіки та туризму, а також стрімкий розвиток цих галузей стимулює зростання популярності китайської мови. На початку XXI століття спостерігається динаміка зацікавленості світового соціуму Китайською Народною Республікою та, відповідно, мовою цієї країни, що відбувається на тлі розвитку Китаю в епоху економічної глобалізації.

Перші лексичні одиниці китайського походження з'явилися в системі англійської мови ще наприкінці XVI – на початку XVII століть. Проте всі вони були запозичені опосередкованим шляхом – через інші мови, зокрема голландську та португальську, оскільки представники саме цих країн першими потрапили на територію Китаю. Початком прямого шляху надходження китайських лексичних одиниць до лексики англійської мови вважається 1639 рік, коли Китай відвідав перший представник англійського соціуму – Джон Уенделл [8, с. 48].

Лексеми китайського походження, які увійшли до англійської мови, здебільшого були автентичними. Однак спостерігається й опосередкований шлях їх знаходження, особливо через корейську та японську мови. З останньої половини XX століття спостерігається численна кількість лексичних одиниць китайського походження. Здебільшого цьому дуже сприяли сучасні міжнародні комунікації та економічні відносини. Перші надходження китайських лексичних одиниць до системи англійської мови були нечисленними. Підтвердження цьому ми знаходимо у словнику «Oxford Dictionary of Foreign Words and Phrases» (A. Delahunty). Така ситуація спостерігається як упродовж XVIII століття (4 лексичні одиниці), так і в XIX столітті (16 лексем). Однак у XX столітті словником «Oxford Dictionary of Foreign Words and Phrases» зафіксовано вже 25 китайських лексичних одиниць [9, с. 384]. Збільшення кількості надходження лексичних одиниць китайського походження до лексики англійської мови вкотре підтверджує інтерес до Китайської Народної Республіки та її культури, а також до китайської мови з боку світового соціуму. Однак є велика кількість лексичних одиниць китайського походження, які ще не зафіксовані в лексикографічних джерелах, проте вже функціонують у періодичних англійських виданнях.

Китайська лексема *feng shui* («пошук балансу»), яка надійшла до лексики англійської мови ще наприкінці XVIII століття, лише в останні десятиліття стала частовживаною завдяки інтересу до китайської культури та модної течії. Однак якщо етнічне тлумачення *feng shui* має на увазі систему законів у відносинах між потоком енергії (chi) і людиною, проєктування або дизайн помешкання, то в культурах мов-реципієнтів *feng shui* використовується також для привертання удачі в будь-якій сфері діяльності людини, особливо для досягнення матеріального добробуту [9, с. 127–128]. Тобто спостерігається розширення семантичного значення лексичної одиниці китайського походження *feng shui*.

Є певні сфери життя, де спостерігається активне надходження лексичних одиниць країн Азії до англійського лексику. Так, наприклад, лексичні одиниці в англійській мові, що походять з азійських мов-донорів, стосуються насамперед таких сфер:

– кулінарії (їжа чи напої): *guoqiao*, *jidou*, *mixian*, *sonchus*, *soy*, *sonchus*, *wonton* = *dumpling* (кит.); *onigiri*, *sashimi*, *sushi*, *teriyaki* (япон.); *yoghurt* (турец.);

– реалії країн Азії: *chengguan*, *feng shui*, *hua cong*, *hukou*, *panda*, *triad*, *typhoon* (кит.); *yakuza*, *kamikaze*, *kimono* (япон.); *Bollywood*, *guru*, *mantra* (індійс.);

– поняття, що пов'язані з провінцією Тибет: *Buddhist*, *Dalai Lama*, *Qinghai-Tibet Plateau*, *Tibet*;

– грошей країн-донорів: *HK\$*, *HK cent*, *yuan* or *renminbi* or *Rmb* (кит.); *NZ\$* (новозеланд.); *rupiah* (індон.); *Taiwan dollar* = *NT* (тайв.); *won* (корейс.); *yen* (япон.); *baht* (тайл.).

Інтерес до країн Азії викликаний не в останню чергу популярністю бойових мистецтв цих країн на Заході та в США. Одна за одною в усьому світі відкриваються школи азійських бойових мистецтв. Крім того, модною течією (особливо серед представників шоу-бізнесу США) стає стародавнє індійське вчення – йога (*yoga*). У зв'язку із цим у словниковому складі англійської мови дедалі частіше трапляються лексичні одиниці країн Азії, які позначають різні види боротьби, наприклад: *bushido*, *judo*, *karate* (япон.); *taekwondo* (корейс.); *kungfu*, *wushu* (кит.).

Giles, meanwhile, took up judo at the age of eight, initially combining it with gymnastics for five years before concentrating on a sport that has now seen her claim an Olympic Games podium place [10].

Іншомовні лексичні одиниці країн Азії під час надходження до лексики мови-реципієнта мають лише одне значення. Однак фактичний матеріал нашого дослідження свідчить про те, що лексична одиниця китайського походження *tea* у процесі свого «існування» в лексиці англійського соціуму розширила спектр свого семантичного значення та почала використовуватися поза контекстом мови-донора. За час свого побутування в системі англійської мови лексема *tea* набула багатьох значень, зокрема: чайна рослина, чай; настоянка, або відвар; вечеря із чаєм; чашка чаю; жовто-зелений колір (амер.); поїти чаєм. Натомість у мові-донорі (китайській) лексична одиниця *tea* має лише значення «чайна рослина, чай».

Іншим яскравим прикладом семантичної адаптації лексичних одиниць країн Азії можна вважати китайську лексеми *guanxi*, яка в мові-донорі позначає зв'язки або знайомства з потрібними людьми. Останнім часом, як зауважують науковці, спостерігається використання *guanxi* й поза «китайським контекстом», що свідчить про перехід цієї лексеми до статусу повноцінного запозичення [12, с. 46; 13, с. 22], наприклад:

A fair job market in which guanxi, or good family connections, had little impact was vital to support them, <...> [11].

Таким чином, можна зауважити, що рекурентні лексеми *tea*, *feng shui* та *guanxi* збільшили свою «семантичну кількість», що дає нам можливість відносити їх до категорії «повноцінних запозичень» у лексиці англійської мови.

Стосовно лексичних одиниць японського походження, які увійшли до вокабуляру англійської мови, маємо зауважити, що деякі з них є простою транслітерацією японських лексем для понять, що притаманні японській культурі, інші ж мають китайське походження. Вони здебільшого позначають національну їжу, культуру, економіку тощо, наприклад: *nori*, *ginkgo*, *ramen*, *teppanyaki*, *kombu*, *matsutake*, *sashim*, *wakame*; *anime*, *ikabana*, *karaoke*, *manga*, *tamagotchi*, *kamikazek*, *araoke*, *sashimi*, *Otaku*, *Otaku girl*; *kaizen*, *kanban*, *karoshi*, *keiretsu*, *tsunami*, *zaitech*.

Висновки. Наведені факти свідчать про «гібридні» міжкультурні зв'язки між представниками східно-азійських етносів та світового соціуму на сучасному етапі. Мовні контакти представників країн Сходу, Азії та англійського етносу сприяють розвитку і збагаченню їхніх лексикунів завдяки надходженню до систем відповідних мов запозичених лексичних одиниць. Це один із процесів пристосування мовної системи до нових умов комунікації у зв'язку зі змінами в позамовному середовищі.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в аналізі узусу лексем країн Заходу, Африки, Південної Америки або будь-яких інших у словниковому складі сучасної англійської мови.

Література:

1. Зацний Ю.А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник. Вінниця : Нова Книга, 2008. 360 с.
2. Hussain Z. Countering “Islamophobia”. *Dawn*. 2021. August 2. URL: <https://www.dawn.com/news/1629627> (дата звернення: 29.07.2021).
3. Dearden L. New extremism chief appointed by Priti Patel dismissed “Islamophobia” and “violent extremism”. *Independent*. 2021. May 3. URL: <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/extremism-commissioner-robin-simcox-islamophobia-b1832832.html> (дата звернення: 29.07.2021).
4. Agence France-Presse. Curfew imposed in Afghanistan to curb Taliban offensive. *The Guardian*. 2021. July 24. URL: <https://www.theguardian.com/world/2021/jul/24/curfew-imposed-in-afghanistan-to-curb-taliban-offensive> (дата звернення: 29.07.2021).
5. Dettmer J. France, Britain Fearful of Resurgent Jihadist Threat After Lockdown. *VOA*. 2021. May 11. URL: <https://www.voanews.com/europe/france-britain-fearful-resurgent-jihadist-threat-after-lockdown> (дата звернення: 29.07.2021).
6. Tremlett G. Europe’s biggest al-Qaida trial starts. *The Guardian*. 2005. April 22. URL: <https://www.theguardian.com/world/2005/apr/22/spain.alqaida> (дата звернення: 28.07.2021).
7. Faulconbridge G., Emmott R. EU and UK say Hong Kong newspaper raid shows China cracking down on dissent. *Reuters*. 2021. June 17. URL: <https://www.reuters.com/world/uk/britain-says-china-is-targeting-dissent-with-apple-daily-raid-2021-06-17/> (дата звернення: 28.07.2021).
8. Богаченко Н.Г. История восточноазиатских заимствований в английском языке (на материале Большого Оксфордского словаря) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Владивосток, 2003. 270 с.
9. Delahunty A. From Bonbon to Cha-cha Oxford Dictionary of Foreign Words and Phrases. New York ; Oxford : Oxford University Press, 2008. 411 p.
10. Pa Sport Staff. Coventry local joins exclusive judo medal club – 5 things about Chelsie Giles. *Independent*. 2021. July 25. URL: <https://www.independent.co.uk/sport/coventry-great-britain-judo-tokyo-grand-slam-b1890121.html> (дата звернення: 28.07.2021).
11. He Na. Growing disparity between rich and poor affects campus life. *China Daily*. 2009. October 14. URL: https://www.chinadaily.com.cn/china/2009-10/14/content_8791301_2.htm (дата звернення: 29.07.2021).
12. Зацний Ю.А. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2001. 243 с.
13. Зацний Ю.А. Англо-русский словарь новых слов и словосочетаний (рубеж столетий). Запорожье : Запорожский государственный университет, 2000. 243 с.

Kechedzhi O. Enrichment of Modern English vocabulary by borrowing lexical units of eastern and Asian countries

Summary. The article is devoted to one of the current problems of English lexicology – the enrichment of its vocabulary owing to foreign origin lexemes. It is made an attempt to carry out a systematic comprehensive analysis of Eastern borrowings, to identify the features of Eastern vocabulary functioning, which is reflected in dictionaries of foreign words, the media and the English vocabulary. The main attention is paid to the role and semantic features of East and Asia loan words. The paper highlights the causes and methods of borrowing words, their assimilation, the functioning of these lexemes in Modern English and also their relationship with historical development.

The article substantiates the relevance of the topic, considers extralingual and lingual factors of borrowings, makes clear the most frequently lexemes of donor languages (East and Asia). The functions of foreign origin lexical units are determined in the paper. Also it's investigated the processes in which the outlined borrowed lexemes take part. Particular attention is paid to the functioning of foreign lexemes in the system of the recipient language. It was found that the outlined lexical units take an active part in the derivation processes in English language. Models of derivation processes with the participation of foreign lexemes were also studied. The model with the participation of word-forming affixes turned out to be the most frequent, but there are cases of word formation.

In the course of the paper it was concluded that mainly the lexical units of the East and Asia countries are authentic, i.e. they reflect the concepts that are related to culture, religion, studies, parties, movements, martial arts. Some borrowed words came to the English vocabulary directly, but there is a certain layer of these lexemes, which got to the recipient language indirectly, i.e. through other languages. The corpus of lexical units of the East and Asia countries is quite numerous. Mainly they perform an attributive function, take part in the formation of a number of phrases and the word-forming chain. The paper determines that the certain lexemes of foreign origin have not yet been recorded in English dictionaries, but they are marked by the frequent use in texts of printed and electronic mass media.

Key words: language, vocabulary, loan words, donor language, borrowing language, word formation, grammatical adaptation, word-combinations.

Кінашук А. В.,
аспірантка кафедри романо-германської філології
Рівненського державного гуманітарного університету

АКТАНТИ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ ПРЕДИКАТІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ІРРАЦІОНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ

Анотація. У статті розглянуто предикатно-актантні моделі як один із засобів презентації семантичної структури лексики в контексті функціонального синтаксису. У дослідженні представлено тематичну групу предикатів на позначення ірраціональної поведінки в українській, англійській і німецькій мовах. Описано центральні елементи ядерної семантичної структури, уточнено поняття предиката та актанта з позиції функціонального синтаксису. У роботі проаналізовано семантичні ролі учасників ірраціональної ситуації, з-поміж яких виокремлено учасників Зміст та Експерієнцер. Охарактеризовано актанти Зміст та Експерієнцер відповідно до наведених прикладів в українській, англійській і німецькій мовах для досліджуваної тематичної групи предикатів у зіставному аспекті. Актанти Зміст та Експерієнцер проаналізовано відповідно до їхнього синтаксичного вираження, комунікативного рангу й таксономічного класу в семантичній структурі ірраціональної лексики української, англійської та німецької мов. З'ясовано, що приклади виокремлених семантичних ролей учасників наявні в кожній із зазначених мов. Актанти Зміст та Експерієнцер відрізняються своїм синтаксичним вираженням (приналежністю до різних частин мови або поєднанням різних частин мови в одному словосполученні, різними видами синтаксичного зв'язку в реченні) в українській, англійській та німецькій мовах. Встановлено, що комунікативний ранг і таксономічний клас проаналізованих актантів Зміст та Експерієнцер збігаються в мовах, що порівнюються. Визначено та проаналізовано особливості реалізації предикатно-актантних відношень для тематичної групи предикатів на позначення вияву ірраціонального стану в межах ірраціональної ситуації в українській, англійській і німецькій мовах. Окреслено перспективи подальших досліджень семантичних структур ірраціональної лексики стосовно вивчення специфікаторів названої тематичної групи ірраціональних предикатів в українській, англійській та німецькій мовах.

Ключові слова: предикатно-актантні відношення, предикатно-актантне моделювання, функціональний синтаксис, семантична роль, синтаксична роль, синтаксичне вираження, комунікативний ранг, таксономічний клас.

Постановка проблеми. На сьогодні функціональний синтаксис у мовознавстві розглядають як один із розділів лінгвістичної науки, який досліджує мову з позиції структурного вивчення ситуацій, семантичних ролей та елементів ситуації. До питання функціонального синтаксису зверталися у своїх роботах Ю. Апресян [1], О. Падучева [2], О. Деменчук [3] та інші науковці. На матеріалі споріднених і неспоріднених мов дослідники з різних країн прагнуть з'ясувати особливості реалізації когнітивної діяльності людини в аспекті предикатно-ак-

тантних моделей. Актуальність представленої роботи полягає в антропоцентричній тенденції мовознавчих досліджень споріднених та неспоріднених мов у сучасному мовознавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У руслі функціонального синтаксису провадили свої дослідження А. Залізник (вивчення предикатів внутрішнього стану) [4], О. Десюкевич (розгляд внутрішньої та зовнішньої семантики дієслів соціальних відносин) [5], Ю. Варфоломеєва (класифікація дієслівних предикатів зорової перцепції в розмовному описі) [6] та інші автори. Також дослідники вивчали в зіставному аспекті специфічні лексико-тематичні групи різних мов щодо формування класифікації предикатів емоційного стану у французькій, англійській і німецькій мовах (Г. Ленько) [7], розглядали динамічні моделі перцептивної лексики на матеріалі української, польської та англійської мов (О. Деменчук) [3], досліджували предикати страху в англійській, російській і французькій мовах (І. Варуха) [8] тощо. Здобутки науковців цього напрямку свідчать про актуальність розвідок із функціонального синтаксису не лише стосовно дослідження предикатно-актантних моделей усередині однієї мови, а й у зіставному аспекті.

У роботі представлено зіставний аналіз актантів предикатів тематичної групи на позначення ірраціональної поведінки (зокрема, ірраціональної мовленнєвої діяльності) в українській, англійській та німецькій мовах. Об'єктом дослідження є предикати названої тематичної групи в зіставлюваних мовах, наприклад: укр. *заговорюватися, химерити, марити*; англ. *talk rubbish, talk nonsense, talk though one's hat, prate*; нім. *irre reden, fiebern, delirieren, fantasieren*.

Мета статті – охарактеризувати актанти тематичної групи предикатів на позначення ірраціональної поведінки в українській, англійській та німецькій мовах.

Для досягнення поставленої мети в дослідженні необхідно виконати такі конкретні завдання:

- уточнити поняття предиката та актантів із позиції функціонального синтаксису;
- охарактеризувати актанти досліджуваної тематичної групи предикатів у зіставному аспекті;
- описати особливості предикатно-актантних відношень ірраціональних предикатів у досліджуваних мовах;
- визначити перспективи подальших досліджень ірраціональної лексики.

Предметом дослідження є предикатно-актантні відношення тематичної групи предикатів на позначення ірраціональної поведінки в українській, англійській і німецькій мовах. **Об'єктом дослідження** слугували дібрані методом суцільної вибірки 10 дієслів (3 з української мови, 3 з англійської мови,

4 з німецької мови), що належать до семантичного класу ірраціональної лексики.

Як основні методи в дослідженні використано описовий, зіставний і метод моделювання. Описовий метод уможливує систематизацію та узагальнення зібраної інформації й фактичного матеріалу. За допомогою зіставного методу проаналізовано специфіку представлення предикатно-актантних відношень в українській, англійській та німецькій мовах. Для формування предикатно-актантних моделей застосовано метод моделювання. Сукупність вказаних методів забезпечує достовірність висновків та об'єктивність отриманих результатів.

Виклад основного матеріалу дослідження. За А. Мустаюкі, опис моделі функціонального синтаксису базується на семантичних структурах, які відображають стан справ та коментарі того, хто говорить про цей стан справ [9, с. 412]. При цьому ядро семантичної структури, на думку дослідника, є її центральним елементом, складниками якого є предикат та актант. Під предикатом розуміємо логічний складник висловлювання, який наділений істинним значенням цього висловлювання та визначає відносини суб'єкта з іншими складниками семантичної структури. Аналіз предикатів видається неможливим без аналізу також супутніх із ними актантів. Актант у дослідженні тлумачимо як учасника ситуації, що заповнює валентність предиката за певною семантичною роллю та вступає у відповідні цій ролі відношення з предикатом. Основними учасниками ірраціональної ситуації досліджуваної тематичної групи є учасники Експерієнцер та Зміст. Учасник Експерієнцер представлений як такий, що сприймає (відчуває, розуміє) інформацію та в певний спосіб опрацьовує її (зокрема, виражає її мовленнєво), наприклад: укр. *Ганна подумала, що баба почала заговорюватися* [10]; англ. *He talks a lot of rubbish* [12]; нім. *Während des Fieberschubs redete er irre* [11]. Учасника Зміст тлумачимо як певну інформацію (повідомлення), яке сприймає (відчуває, промовляє, розуміє) Експерієнцер, наприклад: укр. *Добре було б дати сюди підбори, передок і закоти з малинової шкіри, – химерив Омелько, розглядаючи замишу* [10]; англ. *Inevitably there's some caller prating on about the decline in moral standards* [13]; нім. *Ein ehemaliger Wächter Elasers fantasiert über gemeinsame Fluchtpläne aus Sachsenhausen* [11]. Охарактеризуємо кожну із семантичних ролей ситуації, послуговуючись відповідними прикладами.

В українській мові в ситуації «ірраціональна мовленнєва діяльність» учасник Експерієнцер займає позицію підмета: укр. *За день жар збільшився, і Кривоніс почав уже заговорюватися* [14]. Синтаксично такий актант може бути виражений:

- іменником: укр. *Люди* почали заговорюватися [авт.];
- вказівним займенником: укр. *Чи не почав той часом заговорюватися з горя* [10];
- особовим займенником: укр. *Ніби засинала, тоді вона марила* [10];
- морфологічною формою дієслова: укр. *Але стала химерити, щовечора мучила мене: «Чи вернеться до нас той чоловік, мамо?»* [10].

За комунікативним рангом такий учасник ситуації належить до Центру уваги. Експерієнцера характеризуємо за таксономічним класом ЛЮДИНА: укр. *Володимир почав уголос марити* [10].

В англійській мові в ситуації «ірраціональна мовленнєва діяльність» Експерієнцер також займає позицію підмета: англ.

Is it just me or was she talking nonsense in the meeting? [13]. Синтаксично такий учасник може бути виражений:

- іменником: англ. *People who talk about authentic costume are talking rubbish* [15];
- особовим займенником: англ. *He's talking rubbish* [12];
- наказовим способом дієслова: англ. *Don't talk rubbish!* [12].

За комунікативним рангом актант Експерієнцер належить до Центру уваги. Такого учасника характеризуємо також за таксономічним класом ЛЮДИНА: англ. *Lejb Abrahamovich was talking nonsense at the river again* [16].

У німецькій мові в ситуації «ірраціональна мовленнєва діяльність» Експерієнцер, як і в українській та англійській мовах, також займає позицію підмета: нім. *Der Kranke fantasierte die ganze Nacht* [17]. Синтаксично такий учасник може бути виражений:

- іменником: нім. *Immer, immer..., ob die Fürsten delirieren oder nicht* [11];
- особовим займенником: нім. *Fantasierst du (redest du Unsinn), oder sagst du die Wahrheit?* [17];
- морфологічною формою дієслова: нім. *Phantasieren, sich lebhaften Vorstellungen überlassen, auch s.v.w. delirieren* [11].

За комунікативним рангом учасник Експерієнцер належить до Центру уваги. Цього актанта характеризуємо також за таксономічним класом ЛЮДИНА: нім. *Um neun Uhr fing Caspar an zu delirieren* [11].

В українській мові учасник Зміст у ситуації «ірраціональна мовленнєва діяльність» займає позицію прямого додатка: укр. *Але стала химерити, щовечора мучила мене: «Чи вернеться до нас той чоловік, – це про тебе, – навіщо він нам, ти мене не покинеш, мамо?»* [10]. Синтаксично такий учасник може бути виражений:

- простим реченням: укр. *Добре було б дати сюди підбори, передок і закоти з малинової шкіри, – химерив Омелько, розглядаючи замишу* [10];
- складнопідрядним реченням: укр. *Подихавши киснем, він знову почав марити – вимовляв слова, яких син ніколи не чув від нього* [10];
- безсполучниковим реченням: укр. *Але стала химерити, щовечора мучила мене: «Чи вернеться до нас той чоловік, – це про тебе, – навіщо він нам, ти мене не покинеш, мамо?»* [10].

За комунікативним рангом актант Зміст належить до Центру уваги. Учасника Зміст характеризуємо за такими таксономічними класами:

- ДІЯ: укр. *Добре було б дати сюди підбори, передок і закоти з малинової шкіри, – химерив Омелько, розглядаючи замишу* [10];
- ЗДАТНІСТЬ: укр. *Але стала химерити, щовечора мучила мене: «Чи вернеться до нас той чоловік, – це про тебе, – навіщо він нам, ти мене не покинеш, мамо?»* [10];
- ІНФОРМАЦІЯ: укр. *Подихавши киснем, він знову почав марити – вимовляв слова, яких син ніколи не чув від нього* [10].

В англійській мові в ситуації «ірраціональна мовленнєва діяльність» актант Зміст також займає позицію прямого додатка: англ. *Inevitably there's some caller prating on about the decline in moral standards* [13]. Синтаксично такий учасник ситуації може бути виражений сполученням прийменника, іменника та прикметника. За комунікативним рангом учасник Зміст належить до Центру уваги. У дослідженні для актанта Зміст виокремлюємо таксономічний клас ПОДІЯ: англ. *Inevitably there's some caller prating on about the decline in moral standards* [13].

У німецькій мові в ситуації «іраціональна мовленнєва діяльність» учасник Зміст також займає позицію прямого додатка: нім. *Ein ehemaliger Wächter Elasers fantasiert über gemeinsame Fluchtpläne aus Sachsenhausen, während ein SS-Mann aus Dachau meint, endlich die „Wahrheit“ über Elasers Tod zu enthüllen* [11]. Синтаксично такий учасник може бути виражений сполученням прийменника та іменника. За комунікативним рангом актант належить до Центру уваги. Учасника Зміст характеризуємо за таксономічним класом ІНФОРМАЦІЯ.

Висновки. Таким чином, у статті уточнено поняття предиката (як складника, що визначає відношення суб'єкта з іншими складниками семантичної структури) та актанта (учасник, що заповнює валентність предиката за певною семантичною роллю). В українській, англійській та німецькій мовах предикатно-актантні моделі тематичної групи предикатів на позначення ситуації «іраціональна мовленнєва діяльність» презентують учасників Експерієнцер і Зміст. Предикатно-актантні відношення досліджуваної тематичної групи засвідчують явище іраціональності як таке, що виявляється як певна інформація (Зміст), яку сприймає та мовленнєво виражає учасник Експерієнцер.

Перспективи подальших розвідок щодо іраціональної лексики вбачаємо в зіставному вивченні специфікаторів для досліджуваної тематичної групи предикатів в українській, англійській і німецькій мовах.

Література:

1. Апресян Ю. Фундаментальная классификация предикатов и системная лексикография. URL: https://iling.spb.ru/typo/materials/gc03pdf/apresjan_spb2003.pdf (дата звернення: 17.08.2021).
2. Падучева Е. Динамические модели в семантике лексики. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 608 с.
3. Деменчук О. Динамічні моделі перцептивної лексики (на матеріалі української, польської та англійської мов). *Філологічні студії*. 2014. Вип. 11. С. 39–46.
4. Зализняк А. Исследования по семантике предикатов внутреннего состояния. Мюнхен : Verlag Otto Sagner, 1992. 203 с.
5. Десюкевич О. Внутренняя и внешняя семантика глаголов социальных отношений (на материале русских глаголов победы и поражения). *Acta Universitatis Lodzianensis*. 2019. № 18. С. 71–83.
6. Варфоломеева Ю. Классификация глагольных предикатов зрительной перцепции в разговорном описании. *Филология: научные исследования*. 2018. № 3. С. 98–104.
7. Ленько Г. Классификация предикатов эмоционального состояния на материале французского, английского и немецкого языков. URL: <https://www.hse.ru/data/2013/11/25/1336990285/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F%203.pdf> (дата обращения: 16.08.2021).
8. Варуха И. Предикаты страха в английском, русском и французском языках : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Уфа, 2011. 22 с.
9. Мустайоки А. Теория функционального синтаксиса. Москва : Языки славянской культуры, 2006. 512 с.
10. Корпус української мови. URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx> (дата звернення: 22.03.2020).
11. Digitales Wörterbuch der Deutschen Sprache. URL: <https://www.dwds.de/> (Datum der Bewerbung: 22.03.2021).
12. The Free Dictionary: Dictionary, Encyclopedia and Thesaurus. URL: <https://www.thefreedictionary.com/> (access date: 22.03.2021).
13. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru> (access date: 16.08.2021).
14. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 22.03.2020).
15. Longman. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/go-run-flash-etc-through-somebody-s-mind> (access date: 12.08.2021).
16. Reverso. Context. URL: <https://context.reverso.net> (access date: 12.08.2021).
17. Die deutsche Rechtschreibung. URL: <https://www.duden.de/> (Datum der Bewerbung: 12.08.2021).

Kinashchuk A. Actants of the thematic group of predicates to define irrational behavior in the Ukrainian, English and German languages

Summary. The study presents predicate-actant modeling as one of the means to present the semantic structure of vocabulary in the context of functional syntax. The author singles out the group of predicates to denote the irrational behavior in the Ukrainian, English and German languages. It has been described central elements of the core semantic structure. The research specifies the notion of predicate and actant in the aspect of functional syntax. The paper reveals semantic roles of participants of irrational situation that are presented with the participants of Experiencer and Content. The study characterizes the actant Content and the actant Experiencer according to their presentation in the Ukrainian, English and German languages for researched thematic group of predicates in the comparative aspect. The actants Content and Experiencer have been analyzed according to their syntactical expression, communicative rank and taxonomic class in semantic structure of irrational vocabulary in the Ukrainian, English and German languages in the comparative aspect. The study presents examples of outlined semantic roles of the participants in each of the chosen languages. The actants Content and Experiencer differ with their syntactical expression (belonging to different parts of speech or combining different parts of speech in one word combination or different kinds of syntactical link in a sentence) in the Ukrainian, English and German languages. The author points out that communicative rank and taxonomic class of analyzed actants Content and Experiencer are the same. It is stated and analyzed specific characteristics of the implementation of predicate-actant relations for thematic group of predicates to define the irrational behavior within the irrational situation in the Ukrainian, English and German languages. The paper defines following research of semantic structures of irrational vocabulary to analyze specifiers of the mentioned thematic group of irrational predicates in the Ukrainian, English and German languages.

Key words: predicate-actant relations, predicate-actant modeling, functional syntax, semantic role, syntactical role, syntactical expression, communicative rank, taxonomic class.

*Купіна І. О.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті**Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕОФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГРАНИЧНОСТІ

Анотація. У статті детально проаналізовано неофразеологізми на позначення граничності та їхній семантико-прагматичний потенціал. Сьогодні під впливом політичних і загальнокультурних змін значно посилюється процес формування неофразеологізмів, що пояснюється проникністю лексико-фразеологічної системи, потенційною здатністю фразеологічних одиниць переходити з пасивного запасу в активний і навпаки, що визначається змінами в суспільстві, гнучкістю та універсальністю фразеологічних знаків як носіїв певної суспільно-політичної фонові інформації.

Унаслідок дії екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників фразеологічний склад мови постійно змінюється, це має поступовий, безперервний характер. Опрацювання динаміки творення неофразеологізмів у проєкції фонових знань носіїв мови дає змогу дослідити складну взаємодію лінгвальних і соціальних чинників у процесі вторинної номінації, охарактеризувати специфіку фразеотвірних процесів, простежити, як трансформації денотативних компонентів семантичної структури узуальних фразеологічних одиниць пов'язані зі змінами орієнтирів суспільства.

Тексти друкованих засобів масової інформації найбільш повно й комплексно репрезентують тенденції і процеси, що відбуваються в живому мовленні та проникають у систему загальнонаціональної української літературної мови. Сучасний публіцистичний стиль найоперативніше відображає рух мовної системи й формування нових тенденцій у розвитку мовної ситуації.

Завдяки своїм категоріальним ознакам нарізнооформленості та семантичної цілісності фразеологічні одиниці потенційно тяжіють до кількісної і якісної заміни компонентного складу. Фразеологізми як експресивні одиниці, підпорядковуючись у контексті авторським модифікаціям, набувають додаткової експресивності.

Проведене дослідження мови сучасного публіцистичного тексту дає підстави для висновку про інтенсифікацію використання фразеологізмів у засобах масової інформації, що свідчить про зростання експресивності й індивідуалізації публіцистичного мовлення, а відтак і про розмивання меж стилів.

Особливості функціонування неофразеологізмів на позначення граничності визначаються загальним екстралінгвальним контекстом сучасної української мови, істотними змінами в житті носіїв державної мови в теперішньому просторі. Компоненти інноваційної фразеологічної одиниці є важливими одиницями номінативного змісту аналізованих текстів, забезпечують їхню тематичну й змістову цілісність, посилюють їхній прагматичний вплив.

Ключові слова: прагматика, стилістика, масмедіа, неофразеологізми, трансформація, екстралінгвальні чинники, інтралінгвальні чинники, експресія.

Постановка проблеми. Стилістичне використання фразеологізмів має творчий характер, оскільки в мові фразеологізми зазвичай мають певне художнє завдання. Тобто фразеологічні одиниці (далі – ФО), що вживаються в художньому, публіцистичному або розмовному стилях, у загальноприйнятій формі та звичайній семантиці вносять у текст образність, виразність, розмовний колорит. З плином часу низка фразеологізмів втрачає свою первісну образність і стає звичною, тому з метою її поновлення, посилення виразності, а також уточнення значення відповідно до контексту загальномова форма ФО перетворюється на нову.

XXI ст., як зазначають вітчизняні й зарубіжні мовознавці, характеризується потужними змінами на всіх структурно-семантичних рівнях мови, а також оновленням стилістичних засобів літературної мови, що аналізується як демократизація літературної мови, яка містить розширення кола її носіїв і суспільного використання, активні пошуки нових засобів мовлення, зменшення стильової відстані між усною та писемною сферами її функціонування. Розмовне мовлення, мова засобів масової інформації, насамперед преси, літературна практика майстрів слова, передусім публіцистика, є джерелом нових літературних стандартів української мови.

Пізнання природи ФО розширює уявлення про експресивно-синонімічний потенціал фразеологічного фонду української мови, демонструє своєрідність зв'язку ФО з їхнім текстом-джерелом та багатство перетворень у мовленнєвій практиці. Саме вивчення процесів формування фразеологізмів на сучасному етапі розвитку мови у функціональних стилях сучасної української мови (публіцистичному (віддзеркалює динаміку мовленнєвих змін), художньому (у ньому ці зміни інтерпретуються й осмислюються) та розмовному) демонструє нові образно-виражальні потенції ФО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Семантико-прагматичний аспект мовних одиниць ґрунтовно досліджується в напрацюваннях сучасної лінгвістичної науки, зокрема у працях таких учених, як Ф. Бацевич, Т. Космеда, П. Редін, Ю. Степанов, Н. Щербакова. Прагмалінгвістичний потенціал фразеологічних одиниць пов'язаний із бажанням науковця реалізувати свої комунікативні інтенції, що дають змогу встановити прагматичні функції цих мовних знаків, дослідити їхню експресивність, емоційність та оцінність. Вивченню

текстотвірних і прагматичних функцій трансформованих фразеологізмів присвячено розвідки сучасних мовознавців, зокрема Л. Ковбасюк, С. Пташник, Н. Хороз.

Функціонування фразеологічних одиниць у періодичних виданнях аналізували не тільки вітчизняні вчені (наприклад, Д. Баранник, О. Пономарів, Ю. Прадід, В. Ужченко), а й зарубіжні науковці (зокрема, М. Алефіренко, В. Костомаров, М. Кохтєв, Г. Солганик).

Питанню трансформації української фразеології в заголовках періодики присвячено низку праць. Зокрема, О. Калякіна дослідила різноманітні модифікації фразеологізмів у ролі публіцистичних заголовків; Х. Дацишин розглянула трансформовані ФО та проблему їх ідентифікації адресатами; О. Логвиненко розкрила вплив оказіональних ФО на реципієнта.

Метою статті є дослідження нефразеологічних одиниць на позначення граничності та їхнього семантико-прагматичного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначали ще О. Потебня та В. Виноградов, потенційні можливості ФО, як і слів, виявляються лише в контексті. Контекст – це закінчений за змістом уривок тексту, що дає змогу встановити значення слова або речення, які входять до його складу [1, с. 450].

Суспільно-історичні умови, що склалися, зокрема Євромайдан, Революція Гідності, війна на Сході України (2014 р.), вибори Президента України (2019 р.), пандемія COVID-19, реформа освіти й науки, на думку багатьох мовознавців, спричинили зміни у світогляді та духовній культурі української нації, активізували виникнення нових одиниць, наприклад:

– хоч із мосту та у воду, або чий Блохін (пор.: хоч з мосту та у воду): Без роду – хоч із мосту та у воду, або чий Блохін? (ДК, 21.06.2021);

– повний криндж (пор.: хоч у петлю лізь): Фільми про Бората – це **повний криндж!** (11.06.2021);

– Іловайський котел (пор.: посилати на смерть): Результати розслідування комісії підтвердили, що **Іловайський «котел» став результатом неорганізованості, відсутності планування, прогнозування в Генеральному штабі ЗСУ. Хлопці лежать у землі, а ті, хто їх фактично послав на смерть, досі не відповіли** (УМ, 30.08.2016);

– виїсти мозок (пор.: допекти до живого): А книга розповідає про те, як зло – абсолютне і чисте – повільно, ложка за ложкою, може **виїсти мозок** буквально кожному (21.09.2019);

– померти від ковіду (пор.: відійти в небуття): Центр з контролю та профілактики захворювань у США (CDC) опублікував таблицю з ризиками захворіти, потрапити до лікарні і **померти від COVID-19** для кожної вікової групи (УП, 30.04.2021);

– повний зумер (пор.: як з іншої планети): **Повні зумери**, скоріш за все, хочуть працювати віддалено (розм. мовл.);

– повний токсик (пор.: як уїдлива муха): Я пропущу це заняття, викладач завжди такий **повний токсик** (розм. мовл.).

Фразеологізм є нарізно оформленою структурою, а це значно розширює можливості його стилістичного використання шляхом різноманітних змін і модифікацій форми, як-от: заміни традиційних складників ФО словами-компонентами, що найбільше відповідають зображуваній ситуації; уведення до складу ФО додаткових слів, які уточнюють, конкретизують значення ФО, або ж опускання окремих їх компонентів із метою більш стислого й компактного висловлювання, наприклад: *коронаві-*

русу боятися – у клас не ходити; не такий страшний ковід, як його малюють; хто носить масочку, той буде їсти пасочку; спустити три шкіри; зняти корону з голови перед люстром; помножити на нуль.

Література цього періоду ознаменована приходом нової когорти письменників. Л. Ставицька зазначає: «Мовна естетика нової літературної генерації будується на ствердженні безмежного права авторського самовираження, яке передбачає нехтування не тільки традиційними поняттями та етичними нормами, а й мовними, стилістичними та жанровими законами» [2, с. 154].

Твори сучасних прозаїків і поетів (зокрема, Ю. Андруховича, Л. Дереша, С. Жадана, О. Забужко, І. Карпи, А. Кокотюхи, М. Магіос, Ю. Обжеляна, Є. Пашковського та інших) неоднозначно сприймаються літературними критиками. Провідні постулати естетики сучасної літератури визначили мовностильові її ознаки, що виявляються в запереченні вишого смислу буття, естетичному нігілізмі, іронії, ексцентризмі, наприклад: *Країна Спадаючих Колготок; не мають смальцю в голові, а Бога в череві; здоровий глузд не дасть тріщини від дощу та Феді; чистити зуби мов табельну зброю: І так минуло наше дитинство – в Країні Спадаючих Колготок* (О Забужко); *Вони таки не мають смальцю в голові, а Бога в череві, її сусіди, бо думають, що вона дурна. А Даруся не дурна – вона солодка* (М. Магіос); *Якщо мій здоровий глузд не дасть тріщини від дощу та Феді, я пробуду в Мідних Буках до середини серпня. Ми, бачте, уклали з татком угоду – ця дача ціле літо належить мені одному* (Л. Дереш); *Вона ще не може просто померти залузує рани наче конверти чистить зуби мов табельну зброю* (С. Жадан).

О. Маленко слушно зауважує: «Естетичне пізнання світу людиною є важливим фрагментом реалізації її інтелектуально-художнього потенціалу, об'єктивного в різноманітних мистецьких формах. Серед них значної ваги набуло мистецтво слова як вияв лінгвокреативної діяльності Homo Sapiens, зумовленої прагненням інтерпретувати світ за допомогою словесно-образних кодів. Кожна з національних культур має власну практику й набутий досвід художньо-естетичного моделювання світу, що вповні представлено зразками колективної та індивідуально-авторської словесної творчості. Мова в цьому разі виступає і засобом матеріалізації образного світовідчуття, і формою його специфічної, етноментальної репрезентації, власне, тим кодом, за яким прочитуються різнорівневі смисли: інформативні, культурні, духовні, психологічні, власне лінгвістичні» [3, с. 5].

Набір емоцій, життєвих переживань є незмінним: *епідемічна ситуація, епоха постковіду, жорсткий локдаун тощо: Командування Медичних сил про епідемічну ситуацію у Збройних Силах України станом на 16 серпня 2021 року* (МОУ, 16.08.2021); *Якими будуть офіси в епоху постковіду і до чого готуватися бізнес-центрам* (УМ, 29.01.2021); *Шмигаль анонсував жорсткий локдаун через нову хвилю коронавірусу* (BBC, 04.03.2021).

Це своєрідні спроби створити відповідну фразеологію українською мовою на позначення реалій сучасного життя. Частотність уживання, семантична самостійність, відносна стійкість складу, цілісність номінації вищезазначених прикладів у сучасних ЗМІ й літературі підтверджують їх належність до ФО.

У сучасну епоху інтенсивного спілкування зростає роль комунікативної ефективності газети, оскільки газетно-журнальна комунікація є однією з провідних форм. Посилюється вплив газет і журналів на формування поглядів, а також на роз-

виток мови загалом. Більшість літературних мов у всьому світі розвивається під безпосереднім впливом текстів масової комунікації. Численні процеси, характерні для сучасного мовного розвитку, нерідко формуються на шпальтах газет і журналів.

Експресивна функція газети, зумовлена її пропагандистською спрямованістю, викликає відкриту оцінність мовлення, що фігурує насамперед у лексиці: у порівняно великій частотності якісно-оцінних за семантикою прикметників та іменників, у характері метафоризації; у відборі фразеології; в особливостях використання синтаксичних засобів. Саме це відрізняє публіцистичний стиль від художнього яскравою оцінкою автора, і саме в цій рисі вбачаємо важливу властивість публіцистичного стилю. На відміну від художніх творів, у публіцистиці не підтекст, а сам текст з упевненістю висловлює авторське ставлення до певних фактів. Усе це знаходить відображення в характері мови, у її стилі.

Публіцистичний стиль призначений для передачі масової інформації. Він характеризується популярним, чітким викладом, орієнтованим на швидке сприймання повідомлень, стислість і зрозумілість інформації. До основних рис мови публіцистики, як відомо, належать економія мовних засобів, стислість викладу й водночас інформативне його навантаження; уживання зрозумілих слів і висловів; використання суспільно-політичної термінології; наявність мовних кліше, штампів; переосмислення лексики та фразеології інших функціональних стилів [4, с. 134].

Сучасний публіцистичний текст найяскравіше віддзеркалює рух системи та формування нових тенденцій у розвитку мовної ситуації, наприклад: *вимирання малого бізнесу, примусова самоізоляція, утратити нюх та смак, сидіти на карантині*. Водночас виявляється внутрішня суперечливість мовної системи, де спостерігається одночасне поєднання таких ознак, як динамізм і консервативність, прагнення до якнайбільшої інформативності та забезпечення експресії будь-якими засобами, дотримання еталонності та залежність від мовленнєвих пріоритетів. Зіткнення протилежних тенденцій, з одного боку, зумовлює певну стійкість публіцистики, а з іншого – є могутнім імпульсом у розвитку мовного забезпечення засобів масової інформації.

Мова друкованих ЗМІ – це писаний текст, а мова аудіо- й відеотехнічних засобів масової інформації – це здебільшого усний текст. Для писемного тексту не характерна спонтанність, на відміну від усного. Проте усний різновид мови на радіо та телебаченні має певну специфіку. Він часто також не має ознак спонтанності. Так, у радянські часи значна частина різних радіо- й телематеріалів проходила відповідний рівень цензури, тому тексти, які трансливалися в ефірі, були підготовлені.

За часів незалежності України ситуація змінилася. Менший контроль за мовою публіцистики, а також пошук нових форм спілкування зі слухачем і глядачем значно активізували роботу сучасних радіо- та телевізійних ЗМІ у прямому ефірі, наприклад: *Глядацькі затити: роби інфотейнмент, або помри! Тільки перші та найкращі: ЗМІ мають вчитися у «Блискавки» МакКвіна; Віртуальний Колізей: люди хочуть «крові корупціонерів»; МВФ – небажаний «господар»*.

Така специфіка діяльності дає змогу привертати увагу значної слухацької та глядацької аудиторії. Збільшення кількості радіо- й телестанцій (за рахунок радіостанцій високочастотного діапазону та телебачення кабельних мереж, цифрового кабельного телебачення) створило конкурентну ситуацію на

ринку надання інформаційно-розважальних послуг. Це сприяло розвитку найрізноманітніших засобів подання інформації, зокрема й використанню прямого ефіру, тобто непідготовленого, спонтанного мовлення.

Для фразеологічної та лексичної систем української мови у XXI ст. характерні відчутні семантичні та стилістичні зрушення. Спостереження над сучасним публіцистичним узусом переконливо свідчать про те, що сьогодні на мову журнально-газетних видань або публіцистики впливає розмовне мовлення, також простежується тенденція до вживання в публіцистиці стилістично знижених мовних засобів. У системі засобів посилення експресії публіцистичного стилю вагома роль відводиться саме елементам розмовної мови.

Уживання стилістично зниженої фразеології – риса мови публіцистики XXI ст. – виконує оцінну й експресивну функції та сприяє реалізації принципу діалогічного мовлення, тобто контактостворення із читачем, оскільки використання таких одиниць є засобом стилізації неофіційного, невимушеного, фамільярного спілкування, а також засобом привернення уваги читача, адже в оточенні суспільно-політичних лексем і фразеологізмів такі одиниці виразно виділяються на загальному тлі, навіть створюють контраст.

Останнім часом дедалі більшої популярності набуває такий засіб масової інформації, як Інтернет, – потужна мережа комп'ютерів, з'єднаних у єдиний інформаційний простір, що відкриває доступ до будь-яких розміщених у ньому інформаційних баз даних (текстової, аудіо- чи візуальної інформації), дає змогу використовувати їх, обмінюватися відомостями, спілкуватися з необмеженою кількістю осіб. Прикладами є, зокрема, освітні платформи ZOOM, Moodle, Meet, наприклад: *стрімити в зумі, чекнути завдання, юзати в мудлі, апнутися онлайн, забайтити чат*.

У перспективі інформаційного суспільства виникають проблеми формування людини епохи знань, інформації високих технологій. У літературі людина інформаційного суспільства отримала інтерпретацію як суб'єкт знань, що має творчий потенціал, здатний на активне дослідження світу, як комунікабельна особистість, яка орієнтується на духовно-моральні цінності.

Висновки. Якщо публіцистика характеризується найактивнішим реагуванням на всі мовленнєві тенденції і процеси та проникненням великої кількості елементів усного мовлення без мовного фільтру, то в художньому стилі ці елементи вже певним чином «відшліфовуються», що спостерігаємо у відмінностях мови автора та мови персонажів. Важливу проблему стилістики сучасної художньої літератури становить її співвідношення з літературною мовою. Як свідчить аналіз, саме на фразеологічному рівні повною мірою віддзеркалюється національна специфіка мовної системи; ФО репрезентують не просто номінацію певних явищ дійсності, а ставлення до них, суб'єктивну оцінку (крізь призму окремо взятої особистості й усього народу).

Спостереження за процесами, що відбуваються в мові, у її лексичному складі (у тому числі фразеології) у певний історичний період, вивчення трансформацій, семантичних зрушень, функціонально-прагматичних особливостей вживання та схожих феноменів дає змогу не тільки аналізувати мовні явища (вербальні, комбіновані вербально/невербальні), а й оцінювати вплив таких змін на соціум загалом і мовну особистість зокрема.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Бусел. Київ : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
2. Ставицька Л. Мовностильові тенденції в художній прозі 90-х років. *Українська мова*. Ополе, 1999. С. 153–169.
3. Маленко О. Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну) : монографія. Харків : ХІФТ, 2010. 488 с.
4. Скиба Н. Відображення процесів демократизації мови на фразеологічному рівні в сучасній українській публіцистиці. *Українське мовознавство*. Київ : ВД Дмитра Бурого, 2004. Вип. 27/28. С. 132–137.

Kupina I. Semantic and pragmatic potential of neo-phraseological expressions on the notion of boundaries

Summary. This article provides a detailed analysis of neo-phraseological expressions on the notion of boundaries and their semantic and pragmatic potential. Today, under the influence of political and general cultural changes, the process of neo-phraseological formation has significantly increased, which is explained by the penetration of the lexical phraseological system, the potential ability of phraseological units to move from passive to active stock and vice versa, which is determined by changes in society, the fluidity and universality of phraseological signs as bearers of certain socio-political background information.

The phraseological structure of the language constantly changes due to the influence of extralingual and intralingual factors, and is of a tangible, uninterrupted nature.

The study of the dynamics of neo-phraseological creation in the course of the phonological knowledge of native speakers allows us to investigate the complex interplay of linguistic and social factors in the process of secondary nomination, to characterize the specificity of phraseological processes, to find out how transformations of denotative components of semantic structure of customary phraseological units are connected with changes in society's orientations.

The most complete and complex representation of trends and processes that take place in the living language and penetrate the system of general national Ukrainian literature language is provided by the texts of published mass media. The modern publicistic style is the fastest way of reflecting the evolution of the language system and the formation of new trends in the development of the language situation. The conducted research of the language of modern publicity text provides grounds for the conclusion about the intensification of phraseological usage in mass media, this indicates an increase in expressiveness and individuation of publicistic language, as well as a blurring of styles.

The peculiarities of neo-phraseological units' functioning are determined by the general extralingual context of the current Ukrainian language and by the historical changes in the life of the state language speakers in the present-day space. The components of the innovative phraseological unit are important units of nominative content of the analyzed texts, ensuring their thematic and symbolic consistency and enhancing their pragmatic impact.

Key words: pragmatics, stylistics, mass-media, neo-phraseology, transformation, extralingual factors, intralingual factors, expressions.

*Мельниченко Г. В.,**кандидат педагогічних наук, доцент,**доцент кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»*

ПРОВІДНІ РИСИ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО АНГЛІЙЦЯ (НА МАТЕРІАЛІ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ ПАРЕМІЙ)

Анотація. Ефективним засобом реконструкції національної мовної картини світу є аналіз її культурно-маркованих репрезентативів – мовних одиниць, що виражають соціальну взаємодію носіїв даної мови та є способами категоризації дійсності. Такими репрезентантами є, зокрема, паремічні конструкції. Аналіз паремічних виразів, представлених у збірці Джеффри Чосера «Кентерберійські оповідання», дозволив виокремити домінуючі вузли картини світу англійського народу епохи середньовіччя, серед яких превалюють такі смислові плани, як Боже начало, духовне багатство, міжлюдські й сімейні стосунки, мудрість і гідність. Установлено, що базовим для розуміння англійської середньовічної мовної картини світу є концепт божого прояву як провідне мірило духовного буття. Ядро концепту репрезентується в мові ключовою лексемою «Бог» у прямому значенні, що підкреслює реальність й присутність Божого в усьому; переносні значення фіксовано в метафорах з іншим семантичним значенням. Звороти з лексемою «Бог» несуть у собі таке семантичне навантаження, як «допомога людині у будь-якій ситуації», «оберег», «підтвердження й запорака намірів, думок і дій», «усебічний контроль і присутність у всьому», «рушійна сила, спонування до дій», «любов, жертвність і прощення». Усі інші – паремії зі значенням «багатство», «соціальний статус», «міжлюдські стосунки», «жінка», «гідність» – становлять менш як десяту частину від них. Аналіз отриманих результатів дослідження свідчить про те, що в середньовічному світосприйнятті превалює ідея духовності, яка, висвітлюючи внутрішню моральну сутність людини, пов'язана з Богом або релігією та ідеєю духовного багатства. Паремії з лексемами «гроші», «багатство», виокремлені в оповіданнях, несуть негативне семантичне навантаження. Письменник прославляє такі внутрішні якості, як мудрість, гідність, благородність, здатність тримати слово.

Ключові слова: національна мовна картина світу середньовічної Англії, паремічні конструкції, «Кентерберійські оповідання» Джеффри Чосера, домінуючі вузли картини світу, концепт божого прояву, паремії з лексемою «Бог», моральність.

Постановка проблеми. Світ паремій привертає увагу етнографів, лінгвістів, психологів, літературознавців, кожній науці належить частина тієї інформації, накопиченої віками існування, яка потрібна фахівцю певної сфери як сировина для наукового дослідження. Оскільки за своєю сутністю паремічні конструкції є квінтесенцією народної мудрості, духовного існування народу, виступаючи матеріалом дослідження, вони здатні надати правдиву й різнопланову інформацію про цінності, менталітет, правила життя людей певної епохи. Віддзеркалена в них сукупність уявлень про оточуючий світ складає унікальну

мовну картину світу, яку можливо змоделювати й вивчати навіть без безпосереднього синхронного спостереження. Отже, досліджуючи паремічний фонд в історичній проекції, залучаючи літературні твори минулого, ми маємо змогу поринути в культурний світ епохи, що минула багато століть тому, а повний синхронно-діахронний аналіз доповнює етнолінгвістичні дані про народ, мова якого вивчається. Вивчення паремічного фонду середньовічної літератури як джерела лінгвокультурологічної інформації надає доступ до менталітету й мовної картини світу носіїв англійської мови епохи середніх віків. Це дозволяє отримати глибші уявлення про культуру народу, оскільки «вона є продуктом історичної колективної співтворчості минулих і сучасних поколінь» [1, с. 14]. Усе вищесказане повністю підтверджує **актуальність і значущість** обраної проблеми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Яскравою палітрою паремічних фарб є твори Джеффри Чосера. Загалом середньовічний епос характеризується відірваністю від наукового пізнання, натомість містить «розповіді про казкові пригоди та героїчні подвиги з описами цілком реальних ситуацій, ...де автори широко вживали афоризми життєвої мудрості того суворого часу» [2, с. 7.] Отже, погляд на літературну спадщину Дж. Чосера формує досить правдиве уявлення про культуру англійців Середньовіччя, що й пояснює інтерес до неї з боку культурознавців і лінгвістів. Так, наприклад, американський лексикограф-пареміолог Барлетт Дж. Уайтинг [3] присвятив багато часу компіляції й систематизації англійських прислів'їв, відібраних із найрізноманітніших творів англійського середньовіччя, а найбільше – із творів Дж. Чосера. Д. Макдональд вивчає їх як знаряддя створення комічного в передачі народної мудрості й ставлення до соціальних аспектів буття [4, с. 453–465]. Особливостям репрезентації образу жінки в паремічних конструкціях Дж. Чосера присвячені дослідження Н. Паскової (2003). Ж. Граулз і Ж. Вандерхайден (1934) вивчають фламандську спадщину в чосерівських пареміях, яка, утім, дуже глибоко розкриває народну мудрість англійців і аналітичне сприйняття дійсності самим автором. Проблеми етимології й авторства паремій у творах Дж. Чосера висвітлюються в роботах Дж. Б. Пейджа (1965).

Інші подібні дослідження проводилися й тривають у роботах В. Гейкеля (1890), К. Кеннона (2010), Ф. Такайоші (2007), А. Холл (1986) та ін.

Хоча всі дослідники погоджуються зі здатністю паремій віддзеркалювати культурний потенціал народу, аналіз чосерівських паремічних виразів не призвів до повного відтворення культурного образу середньовічного англійця, а поодиноким філософським описам бракує цілісності й історичного

підгрунтя. Це й зумовило мету нашого дослідження – визначити лінгвокультурологічні особливості паремій у літературному дискурсі середньоанглійської літератури та на основі цього виявити провідні риси мовної картини світу носіїв середньоанглійської мови.

Матеріали й методи дослідження. Національна мовна картина світу – система відображених у мові уявлень, світобачення, норм і цінностей, важливих для даної нації, що сформувалася під впливом суспільно-історичних подій, етнопсихологічних особливостей, навіть географічних факторів. Ефективним засобом реконструкції національної мовної картини світу є аналіз її культурно-маркованих репрезентантів, зокрема мовних одиниць, що виражають соціальну взаємодію носіїв даної мови, є способами категоризації дійсності. Такими репрезентантами в нашій роботі виступили паремії. Під час дослідження було виокремлено й проаналізовано 350 паремічних конструкцій. Зауважимо, що матеріалом дослідження стали не ізольовані паремічні одиниці – такі, що містяться у словниках паремічних виразів досліджуваної епохи, а стали вирази, подані в особливій проекції – літературному творі – збірці Дж. Чосера «Кентерберійські оповідання». Це дозволяє провести дослідження в історико-культурному й контекстуальному планах під час реалізації нашого основного методу дослідження – описового, який передбачає синтез подібних мовних явищ, їхню категоризацію й інтерпретацію.

Виклад основного матеріалу. Соціальна й політична нестабільність, що охопила Англію з XI століття й продовжувалася до XV, призвела до спадку в англійській літературі. На фоні численних богословських творів творчість Дж. Чосера по праву може вважатися скарбницею гумору, оптимізму, гуманізму, а також віддзеркаленням народної мудрості. Так, прислів'я *'after great heate cometh cold'*, що базується на простій зрозумілій метафорі, учить терпінню й оптимізму, надії на краще навіть у найскрутніші часи. Філософські погляди на плінність й мінливість отримуємо з таких висловлювань: *'the green of ground and clothing so mutable'*, *'the water never in one'*. Ідею про деградуючі властивості покою й добробуту знаходимо в прислів'ї *'the better I live, the more out of mind'*. Соціальна, культурна активність Дж. Чосера, природно, знаходить відбиток у прославленні мудрості досвіду: *'the silly man so little of stature'*, *'the more I go, the farther I am behind; the farther behind, the nearer my war's end; the more I seek, the worse can I find'*.

Аналіз паремічних зворотів та поєднань, виокремлених у збірці «Кентерберійські оповідання», дозволяє класифікувати найчастотніші за групами з розгалуженою семантикою (див. Таблицю 1). Значення в таблиці розташовані в порядку зменшення частотності їх вживання в оповіданнях.

Як свідчать отримані дані, найчастотнішими паремічними зворотами в оповіданнях є звороти з лексемою «Бог», яких майже 60% із-поміж загальної кількості. Усі інші становлять менш як десяту частину від них. Так, на першому місці – паремії зі значенням «багатство»: їх 5% від усіх аналізованих одиниць. Трохи менше – 4% – налічують паремічні одиниці зі значенням «соціальний статус» та «жінка». Усі інші наведені групи слів становлять менш ніж 4%.

Спробуємо знайти пояснення отриманим результатам, зазираючи в систему поглядів і цінностей англійців середньовічної Англії.

Таблиця 1

Семантичні групи паремічних зворотів у збірці «Кентерберійські оповідання»

№ з/п	Семантична група	Кількість	Відсоткове значення
1	Бог як всекеруюча сила	146	59
2	багатство і його вплив на людину	12	5
3	високий соціальний статус	11	4
4	жінка	11	4
5	міжлюдські відносини	10	4
6	мудрість	10	4
7	дотримання слова, обіцянка	8	3
8	смерть	8	3
9	подружні відносини	7	3
10	бідність і бідні	6	3
11	робота	5	2
12	гріх	5	2
13	дружба	5	2
14	кохання	5	2
	Усього	249	100

Середньовічна англійська церква відігравала важливішу роль у житті суспільства, ніж це відбувається сьогодні. Вона домінувала у свідомості простих селян та заможних городян, підтримуючи в них віру в Бога, Рай, Пекло. Людству прищеплювався жах пекельних мук, який очікував їх, якщо вони відверталися від Бога. Всевишній та його ім'я мали захистити людину від цих жахів, а отже, будь-які вагомні слова й думки супроводжувалися ім'ям Господа та звертанням до нього по допомогу й підтримку. Вірування знайшли відображення в літературній спадщині Дж. Чосера в нескінченній варіації сталих виразів – прислів'їв та приказок, де функції Бога варіюються, виконуючи такі:

1) допомога людині у будь-якій ситуації: *God helpe me so, as I am yvele apayd* (So God help me, I am very sorry); *Nay, nay' quod she, 'God helpe me so as wys!* ('Nay, nay' she said, 'So help me God!); *'But wolde ye vouche sauf, for Goddes sake* (But would you grant, for God's sake); *And preyde hire on knees, for Goddes sake* (And prayed her on their knees, for God's sake); *Now spedde yow hastily, for Cristes sake!* (Now speed you hastily, for Christ's sake!); *Ther was no wight, save God, that wiste* (There was no person who knew it, save God); *God save you, sire, what is youre sweete wille?* (God save you, sir, what is your sweet will?);

2) обепир: *And elles, God forbede but he sente* (And else, God forbid that he should not send); *but God forbede that I dide al my might* (But God forbid that I did all my might!);

3) підтвердження й запорука намірів, думок і дій: *She thoughte thus: 'By God! I am to nyce* (She thought thus: 'By God! I am too foolish); *By God, out of his sete I wol hym trice* (By God, out of his throne I will snatch him);

4) усебічний контроль і присутність у всьому: *God woot, no lussheburghes payen ye!* (God knows, you pay with no inferior coins!); *For, God it woot, I have wept many a teere* (For, God it knows, I have wept many a tear);

5) рушійна сила, спонукання до дій: *for love of God, as dooth youreselven grace* (for love of God, spare yourself); *for Goddes love, com fro the tree adoun* (For God's love, come down from the tree); *for Goddes love, as taak som laxatyf* (For God's love, take some laxative);

6) любов, жертвність і прощення: *Oure hors is lorn, Alayn, for Goddes banes* (Our horse is lost, Alayn, for God's bones); *A, false cherl, quod he, 'for Goddes bones!* ('Ah, false churl,' said he, 'for God's bones!'); *'Allas,' quod John, 'Aleyn, for Cristes peyne* ('Alas,' said John, 'Aleyn, for Christ's pain).

Як бачимо, слово Бог є одним із ключових у лінгвістичній картині світу середньовічних англійців, що свідчить про його культурну значущість. І сьогодні ми можемо знайти в англійській паремічній скарбниці прислів'я, пов'язані з ім'ям Бога: *Where there is peace, god is; God cures and the physician takes the fee; God gives his anger by weight, but his pity without measure; clean as God's fingertips; God help the rich, the poor can look after themselves; God is dead; God looks to clean hands, not to full ones; God blesses a drunk.* Однак на відміну від сучасних паремій зі словом Бог – різноманітних із боку стилістики й ідейного навантаження – середньовічні сталі вирази з даною лексемою мають лише позитивний вектор, висвітлюючи образ Всевишнього й прославляючи його вербально.

Значна кількість сталих одиниць вербалізує відношення до гріху: *Forsaketh synne, er synne yow forsake* (Abandon sin, before sin abandons you); *The proverbe seith that 'for to do synne is mannyssh* (The proverb says that 'to do sin is human); *but certes for to persevere longe in synne is werk of the devel* (but certainly to persevere long in sin is work of the devil); *The substance of a man is ful good, whan synne is nat in mannes conscience* (The substance of a man is very good, when sin is not in man's conscience).

Освічений церквою, англієць усвідомлює власну гріховність, а отже, з повагою й побоюванням, проте покірно, ставиться до ідеї смерті: *deeth is an ende of every worldly soore* (death is an end of every worldly pain); *thanne may ye se that al this thyng hath ende* (Then you can see that all things have an end); *for Deeth, that taketh of heigh and logh his rente* (for Death, that takes of high ranking and low his payment); *til deeth departeth hem, this lyf they lede* (until death departs them); *and deeth manaceth every age, and smyt in ech estaat* (and death menaces every age, and smites in each rank).

Аналіз отриманих результатів дослідження свідчить про те, що в середньовічному світосприйнятті превалює ідея духовності, яка, висвітлюючи внутрішню моральну сутність людини, пов'язана не лише з Богом або релігією. Духовне багатство у творі Чосера протиставляється матеріальному: останнє трактується письменником як феномен, що суперечить моралі й мудрості покоління, віддаляючи людину від цінностей, заданих церквою – доброти, співчуття, душевності тощо. Паремії з лексемами «гроші», «багатство», виокремленні в оповіданнях, несуть негативне семантичне навантаження, заявляючи про такі властивості:

1) влада й сила: *alle thynges obeyen to moneye* (all things obey to money); *by richesses may a man gete hym grete freendes* (riches a man get can himself great friends);

2) руйнівний вплив на духовне буття людини: *for a man that is to desyringe to gete richesses abaundoneth hym first to theft, and to alle othere yveles* (for a man that is too desiring to get riches devotes himself first to theft, and to all other evils); *he that hasteth hym to bisily to wexe riche shal be noon innocent* (he that hastens him too busily to wax rich shall be no innocent); *it is a greet shame to a man to have a povere herte and a riche purs* (for it is a great shame to a man to have a poor heart and a rich purse);

3) створення ефемерності, ілюзорності благополуччя: *for what man that hath freendes thurgh Fortune, Mishap wol maken hem enemyes, I gesse* (for whatever man who has friends because of Fortune, misfortune will make them enemies); *the riches that hastily cometh to a man soone and lightly gooth and passeth fro a man* (the riches that hastily come to a man soon and easily go and pass from a man);

4) нездатність викликати й формувати щирі почуття й стосунки: *the riche man hath seeld good conseil, but if he have it of himself* (the rich man has seldom good advice, unless he have it of himself).

Відповідно, майже всі висловлювання, що містять сталі вирази, які позначають високий соціальний статус людини (*for gentil men they were of greet estaat* (for they were gentle men of high rank); *and eek moost honorable in his degree* (and also most honorable in his rank); *abouten lordes of ful heigh estaat* (among lords of very high rank); *and kept alwey so wel roial estat* (and always so well maintained the splendor appropriate to his rank), несуть в собі дещо іронічний або засуджуючий відтінок.

З іншого боку, письменник прославляє такі внутрішні якості, як мудрість, гідність, благородність, здатність тримати слово.

Цікавим виявився факт поваги письменника та його героїв до мудрості літніх людей. Як зазначає К.А. Мелікова [5], в епоху середньовіччя літні люди сприймалися «як транслятори культури, хранителі історичної пам'яті й традицій», а отже, займали шановане місце в соціальній ієрархії. Наступні паремії підтверджують сказане: *men may the olde atrenne and noght atrede* (one can outrun the old but not outwit them); *we olde men, I drede, so fare we: til we be roten, kan we nat be rype* (we old men, I fear, fare like that: until we are rotten, we can not be ripe); *for whan we may nat doon, than wol we speke* (for when we can not do anything, then will we talk about it).

Великого значення в середньовіччі приділяли такій категорії, як честь і гідність. Недопустимим у зв'язку із цим уважалося не дотриматися даної обіцянки, не стримати слова – це вважалося вчинком, здатним спаллювати честь. Ось чому «оповідання» настільки щільно насичені виразами «порушити слово» та «дотримуватися обіцянки»: *ayvseth yow er that ye breke youre trouthe* (think carefully before you break your pledged word); *than ye to me sholde breke thus youre trouthe* (than you should thus break your pledged word to me); *and in myn hand youre trouthe plighen ye* (and in my hand you pledged your word); *ye shul youre trouthe holden, by my fay!* (you shall keep your pledged word, by my faith!).

Важливим фрагментом середньовічної мовної картини світу є міжлюдські стосунки, і яких, безсумнівно, домінуючим об'єктом можна вважати жінку. Дж. Чосер демонструє неоднозначне ставлення до жінки в той час. З одного боку, це Прекрасна Дама, гідна подвигів та поклоніння, а з іншого, ставши коханкою або дружиною, вона перетворюється в підступне, невірне, свавільне створіння. Зі свого боку, письменник немов співчуває жінці, підкреслюючи, що його епоха була епохою чоловічого домінування в сім'ї й суспільстві, де жінці відводилося скромне місце. Своїм твором він доводить, що невірність й брехливість можуть бути як жіночими, так і чоловічими вадами. Проте персонажі твору не поділяють думку автора і наділяють жінку такими властивостями:

1) підступність і порочність: *o serpent under femynynytee* (o serpent under (cover of) femininity); *o feyned womman, al that*

may confounde (o feigned woman, that can destroy all); *is bred in thee, as nest of every vice!* (that is bred in thee, nest of every vice!); *in wikked conseil wommen venquishen hir housbondes* (in wicked advice women vanquish their husbands);

2) марнославство: *somme seyde that oure hertes been moost esed whan that we been yflatered and yplesed* (some said that our hearts are most eased when we are flattered and pleased);

3) мстивість: *whan she hath caught an ire vengeance is thanne al that they desire* (as woman is, when she has become angry vengeance is then all that they desire);

4) марність, непотрібність, неповноцінність: *eek som men han seyde that the conseillynge of wommen is outhere to deere or elles to litel of pris* (also some men have said that the counsel (advice) of women is either too expensive or else too little of price).

Висновки. Особливістю відтворення мовної картини світу народу шляхом аналізу літературного твору є внесок автора-творця, чия особистість є визначальним фактором виокремлення лінгвокультури. У цьому смислі твір постає метафорою авторського бачення світу, вираженою засобами авторського ідіолекту. Творчість Джеффри Чосера є унікальною, оскільки в ній автор говорить мовою живого народу, без прикрас передаючи буття й духовний світ різних соціальних верств, а отже, відтворення лінгвістичної картини Англії сучасної йому епохи завдяки аналізу лінгвістичних одиниць, використаних автором, убачається нам досить точним, а результат – об’єктивним. Паремічні конструкції, якими насичений твір Чосера, – це не елементи його ідіолекту, а одиниці живої народної мови, а отже, віддзеркалюють сутність і душу народу того часу. Аналіз перших дозволив виокремити домінуючі вузли картини світу англійського народу епохи середньовіччя, серед яких превалюють такі смислові плани, як Боже начало, духовне багатство, міжлюдські й сімейні стосунки, мудрість і гідність. Базовим для розуміння англійської середньовічної мовної картини світу є концепт божого прояву як провідне мірило духовного буття. Ядро концепту репрезентується в мові ключовою лексемою «Бог» у прямому значенні, що підкреслює реальність й присутність Божого в усьому; переносні значення фіксовано в метафорах з іншим семантичним значенням. Ідея Бога як абсолютної особистості і його присутність у людині закріплює існування моралі як самостійного регулятора людського буття, посилюючи індивідуальну відповідальність кожної людини. Відтепер в англійській картині світу моральність буде асоціюватися із суддею, який виносить вирок за вчинки, внутрішнім голосом, яким оцінює життя, а провідними складовими частинами цієї моральності стануть чесність і репутація.

У даній статті ми намітили лише загальні риси лінгвістичної картини світу середньовічного англійця. **Перспективи подальшого дослідження** пов’язуємо з побудовою повної концептуальної карти картини світу середньовічного англійця на основі аналізу паремічних одиниць оповідань письменників середньовічної Англії.

Література:

1. Алефиренко Н.Ф. Проблема вербализации концепта: теоретическое исследование. Волгоград : Перемена, 2003, 96 с.
2. Англійські прислів'я та приказки. Київ : Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1980.
3. MacDonald D. Proverbs, sententiae, and exempla in Chaucer's comic tales: the function of comic misapplication. *Speculum*. 41 (1966). С. 453–465.
4. Whiting B. J. Chaucer's use of proverbs. Harvard University Press, 1934.
5. Меликова К.А. Отношение к пожилым людям в средневековой Европе. *Локус: люди, общество, культуры, смыслы*. 2016. № 4. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/otnoshenie-k-pozhilym-lyudyam-v-srednevekovoy-evrope>.
6. Chaucer G. The Canterbury Tales. Harvard University. URL : <https://chaucer.fas.harvard.edu/pages/literary-works>.

Melnychenko H. Basic features of the linguistic picture of the world of the Medieval English (at the material of medieval paremia)

Summary. An effective means of reconstructing the national linguistic picture of the world is analysis of its culturally marked representants – language units that express both social interaction of its speakers and serve as a categorizer of reality. Such representants are, in particular, paremic constructions. Analysis of paremic expressions pinpointed in the story collection ‘The Canterbury tales’ by Geoffrey Chaucer allowed determining the dominant knots of the picture of the world of the Middle English people, with such predominating semantic plans as the Divine, spiritual wealth, intrapersonal and family relations, wisdom and dignity. It is established that the basic concept for understanding the English medieval linguistic picture of the world is the one of the divine manifestation as the main criterion of spiritual existence. The kernel of the concept is represented in language by the key lexeme ‘God’ in its direct meaning that emphasizes reality and presence of the Divine in everything; the figurative meanings are fixed in metaphors with a different semantic meaning. Expressions with the lexeme ‘God’ render such semantic loading as ‘help to man in any situation’, ‘guard’, ‘confirmation of intentions, ideas and actions’, ‘comprehensive control and existence in everything’, ‘motivational force, stimulus for actions’, ‘love, sacrifice and forgiveness’. All others, such as paremia with the meaning of ‘riches’, ‘social status’, ‘intrapersonal relations’, ‘woman’, ‘dignity’, total less than the tenth of them. Analysis of the obtained research results testifies that the idea of spirituality that predominates in medieval perception of the world, lighting up the internal moral essence of man is related to God or religion and the idea of spiritual wealth. Paremia with lexemes ‘money’ and ‘riches’, pointed out in the collection, have the negative semantic charge. The writer glorifies such internal qualities as wisdom, dignity, nobleness, ability to keep to promise.

Key words: national linguistic picture of the world of medieval England, paremic construction, ‘The Canterbury tales’ by Geoffrey Chaucer, dominant knots of the picture of the world, the concept of the Divine, paremia with the lexeme “God”, morality.

*Мойсюк В. А.,**доктор філологічних наук,**доцент кафедри романської філології та перекладу**Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича**Гнатенко М. В.,**магістрантка кафедри романської філології та перекладу**Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ПИТАННЯ ВМОТИВОВАНОСТІ СКЛАДЕНИХ СЛІВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Статтю присвячено питанню мотивації загалом і вмотивованості складених слів та її типів у французькій мові зокрема, які й досі залишаються дискусійними в лінгвістиці. В основі дослідження лежить визначення словоскладання як одного із продуктивних процесів творення нових номінативних одиниць шляхом поєднання цілісних слів, а його результатом є складені слова. Вмотивованість складеного слова витлумачується авторками як внутрішня відповідність мовної форми дійсності, наочний образ значення, що зберігає в ньому відбиток руху думки, який відбувався на момент його виникнення. Вона відображає засобами мови ознаки предмета, покладені номінатором в його назву, а також здійснює асоціативний зв'язок між семантикою і лексикою складеного слова. Підкреслено також важливість розрізнення мовного та мовленнєвого планів вмотивованості. У дослідженні висвітлено різні типології вмотивованості, запропоновані лінгвістами на основі різних ознак (фонетична, морфологічна, семантична; абсолютна, відносна; пряма, переносна; основна, периферійна; експліцитна, імпліцитна, лексикалізована; повна, часткова). При цьому зауважено про відсутність чіткої межі між окресленими типами, що зумовлено їхнім взаємозв'язком, з одного боку, і відсутністю чіткого визначення самого поняття вмотивованості, з іншого. Шляхом детального аналізу складених слів у французькій мові виокремлено три типи вмотивованості цих номінативних одиниць: фонетичну (навіть зв'язку між звуковою формою і звуком, який слугує основою для назви), морфологічну (наявність зв'язку між значенням слова і його морфологічною структурою), семантичну (наявність зв'язку між прямим і переносним значенням компонентів складеного слова). Авторки висловлюють думку про можливість поєднання двох останніх типів вмотивованості складених слів в один – морфолого-семантичний тип, у чому й полягає перспектива подібного дослідження.

Ключові слова: вмотивованість, складене слово, словоскладання, внутрішня форма, лексичне значення, семантичне значення.

Постановка проблеми. Сучасний лінгвістичний простір характеризується багатовекторністю досліджень, спрямованою на когнітивне вивчення мови та її культурно-семіотичних продуктів, її породження і сприйняття у проекції на психічну діяльність людини тощо. Одним із головних питань розгляду явищ взаємодії психічних і мовних процесів є аналіз мотиваційних механізмів, які, за словами О. Селіванової, «виражаються

на вербальному рівні в структурно-семантичних зв'язках між похідними і твірними одиницями мовної системи», а на когнітивному рівні «є способом мовної репрезентації концептуальних реляцій синергетичної системи етносвідомості» [1, с. 156]. Починаючи ще з епохи античності науковців цікавить: як здійснюється найменування речей, чи відображає ім'я суть позначуваного ним предмета, чим зумовлено поєднання звуку зі значенням цього слова або інших мовних одиниць, чи є такий зв'язок непорушним, як мова взаємодіє з мисленням людини, чи можливо мислення без мови і т.п. Відповіді на окреслені питання намагаються наукові дослідження з мотивації номінативних одиниць, вияву психокогнітивних процесів, які опосередковують зв'язок мовного і концептуального, процедури отримання, обробки та переробки інформації, отриманої чуттєво-емпіричним шляхом, внутрішньою розумовою рефлексією при взаємодії з несвідомими процесами. Перманентний інтерес сучасних вчених до вивчення лінгвокогнітивної системи людини, закономірностей її формування, основ мисленнєво-мовленнєвої діяльності й визначає, власне, актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Незважаючи на те, що засади мотивології спостерігаємо ще в працях давньогрецького філософа Платона, який говорив про внутрішню форму слова [2, с. 6], як мовознавчий напрям вона заявила про себе на початку 70-х рр. XIX ст. Відтоді вона стала об'єктом вивчення студій з лексикології та синхронного словотвору (Л. Булаховський, В. Гак, М. Докуліл, Т. Канделакі, В. Левицький, В. Лопатін, О. Черкаський, М. Ченьковський, М. Черепанов, Д. Шмельов та ін.). Сьогодні на матеріалі різних мов науковці досліджують закономірності вияву мотивації лексичних і фразеологічних одиниць (Д. Ганич, В. Гладка, І. Олійник, А. Сагаровський та ін.). Однак будучи пов'язаним із такими суперечливими сутностями, як природа, людина, буття, життєдіяльність, поняття вмотивованості постійно привертає увагу фахівців різних галузей – лінгвістів, філософів, психологів тощо, які намагаються розв'язати поставлені перед ними задачі в міждисциплінарному просторі, завдяки чому й переносять вивчення цього питання на новий пізнавальний рівень.

Мета статті. Головна мета нашого дослідження полягає у вивченні вмотивованості складених слів у французькій мові та їхніх типів. Серед основних завдань є огляд запропонованих у сучасній лінгвістиці визначень загального поняття

вмотивованості, їхня проєкція на питання мотивації складених слів, класифікація складених слів французької мови на основі їхньої вмотивованості.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи вивчення поняття вмотивованості складених слів, насамперед варто розглянути саме явище словоскладання. Так, за О. Кубряковою, словоскладання – це «процес або результат утворення нових слів, які називаються похідними, на базі спільнокореневих слів або словосполучень за допомогою прийнятих у мові формальних способів, які слугують для семантичного переосмислення або уточнення похідних одиниць» [3, с. 100]. О. Селіванова витлумачує словоскладання як «(1) морфологічний спосіб творення композитів (складених слів), який включає складання слів, основоскладання, комбінований спосіб (складання з афіксацією) [1, с. 560]»; «(2) один із способів словоскладання, що полягає у складанні цілісних слів без інтерфіксації» [1, с. 562].

Як живий, продуктивний спосіб словотвору, словоскладання французької мови являє собою процес, у якому поєднуються не основи, а цілі слова. Складені слова утворені зазвичай за загальними правилами, виробленими протягом усього розвитку мови, напр.: *gratte-ciel*, *chemise-veste*, *portrait-robot*, *heure-cerveau*.

Вмотивованість постає одним із центральних понять словотвору, оскільки є складовою частиною внутрішнього змісту багатьох слів: саме вона відображає засобами мови одну або кілька ознак предмета в його назві. Так, французьке складене слово *perce-neige* «прорісок» побудоване на двох ознаках: «проривати» і «сніг». У сучасній лінгвістиці поняття вмотивованості трактують доволі неоднозначно. Так, одні науковці вбачають у ньому відповідність звучання одиниці мови дійсності (В. Абаєв, С. Воронін, О. Журавльов, О. Зільберт, Л. Зубкова, О. Леонтьєв, Г. Мельников та ін.). Інші витлумачують його навпаки – як відповідність дійсності змісту мовної одиниці (Е. Бенвеніст, О. Бондарко, Т. Булигіна, Л. Васильєв, В. Гак, Г. Золотова, О. Кубрякова та ін.). Ще одні визначають його як внутрішню відповідність мовної форми (О. Потебня, О. Блінова, М. Голєв, Б. Плотніков, І. Улуханов та ін.).

Розглядаючи вмотивованість як «відношення між двома словами», І. Улуханов виокремлює кілька випадків такого явища, а саме: (1) зіставлені спільнокореневі слова мають різні лексичні значення, а в їхніх основах, окрім кореня, виокремлюється різна кількість звукових відрізків (основа одного із них може дорівнювати кореню); у такому випадку вмотивованим є слово, основа якого довша за будь-який звуковий відрізок, який і визнається словотвірним, напр.: *pendre* «вішати, розвішувати» – *suspendre* «вішати, підвішувати»; 2) зіставлені спільнокореневі слова мають різні лексичні значення, а в їхніх основах виокремлюється однакова кількість звукових відрізків; у такому випадку вмотивованим є слово, яке є семантично складнішим і значення якого визначається через інше зіставлене із ним слово, напр.: *commerce* «торгівля» – *commerçant* «торговець; людина, що займається торгівлею»; 3) значення зіставлених спільнокореневих слів тотожні в усіх своїх компонентах, окрім граматичного значення частини мови; у такому випадку (а) в парах дієслово – іменник на позначення тієї самої дії (напр.: *dessiner* «малювати» – *dessin* «малюнок», *apparaitre* «з'явитися» – *apparition* «поява») та прикметник – іменник на позначення тієї самої ознаки (напр.: *joyeux* «радісний» – *joie* «радість»), незалежно від довжини основ зіставлених слів,

вмотивованим є іменник; (б) у парі прикметник – прислівник вмотивованим є слово, основа якого довша за відрізок, тобто за словотвірний префіксальний морф (напр.: *timide* «сором'язливий» – *timidement* «соромливо») [4, с. 205].

У французькій мові слово може бути вмотивованим більш ніж одним мотивуючим спільнокореневим словом і відрізнятися при цьому від інших вмотивованих слів словотвірними засобами, напр.: *institutrice* «вчителька» вмотивоване як іменником *instituteur* «учитель; жінка-вчитель», так і дієсловом *instruire* «навчати». Словотвірний формант може складатися як з одного, так і з кількох словотвірних засобів, напр.: прикметники *incapable* «нездатний» та *international* «міжнародний» складаються з двох словотвірних засобів – префікса *in-* та суфікса *-able*, префікса *inter-* та суфікса *-al*, відповідно.

У контексті вивчення вмотивованості номінативних одиниць мови важливим є положення Ф. де Соссюра про існування довільних і вмотивованих знаків, а також про поняття «асоціативних», або мотиваційних, відношень слів. Механізм творення довільного знака показує, як ізольований знак пов'язаний із певним поняттям без допомоги будь-якого контексту. Щодо (відносно) вмотивованого знака, то, за словами науковця, він є «результатом комбінації двох довільних знаків (напр.: *dix-neuf* «дев'ятнадцять», *petit-fils* «онук», *vif-argent* «ртуть», *poirier* «грушеве дерево», *coup-eret* «різак»)» [5, с. 255]. Додамо також, що вмотивованість слова зумовлена збереженням у його семантичній структурі зв'язку звучання зі значенням, тобто своєрідне обґрунтування звукового вигляду слова, усвідомлене носіями мови, наочний образ значення слова, напр.: одиниця *tournesol* «соняшник» реферує до образу предмета, який повертається (*tourner*) до сонця (*soleil*). Натомість невмотивовані слова характеризуються відсутністю в семантичній структурі слова зв'язку звучання зі значенням, тобто цей зв'язок стає з часом «стертим» і не відчувається більше носіями мови, напр.: *table* «стіл», *terre* «земля», *oiseau* «птаха», *printemps* «весна». Відтак поняття вмотивованості охоплює лише складні морфемні утворення і не стосується непохідних слів.

Намагаючись розв'язати ці питання із залученням наукових доробок у площині теорії референції, когнітивної лінгвістики, психології тощо, мовознавці витлумачують вмотивованість, зокрема, як спосіб зображення значення у слові, певною мірою наочний образ значення, що зберігає у слові відбиток того руху думки, який мав місце в момент виникнення слова [3, с. 150]. Відтак у цьому явищі розкривається підхід думки людини до предмета номінації. А це знову повертає нас до поняття вмотивованості як «внутрішньої форми слова». Водночас у такому випадку її варто розглядати як ланку, через яку зміст слова пов'язаний із його зовнішньою формою – морфологічною структурою і звучанням. Адже внутрішня форма є семантичною характеристикою будь-якого слова, «розумовий образ» предмета, об'єктивованого соціальним досвідом людини у взаємодії зі структурними особливостями самого слова. Вмотивованість властива не кожній лексичній одиниці, тобто її внутрішній формі. Семантичні складові частини останньої, які виникли випадково і не пов'язані з відповідним лексичним значенням, не розкривають вмотивованість слова, а, навпаки, послаблюють її, роблять слово, так би мовити, помилково вмотивованим. Окрім того, вмотивованість повинна бути не просто фіксатором загальних характеристик внутрішньої форми і значення, констатувати наявність семантичного зв'язку між ними,

а й слугувати своєрідним індикатором кількісних і якісних ознак цих загальних визначень, їхньої інформаційної ролі в межах усього лексичного значення. На рівні вмотивованості здійснюється асоціативний зв'язок між семантичними елементами номінативної одиниці і відповідним лексичним значенням. Якщо ж такий зв'язок не реконструюється за допомогою ментальних операцій комуніканта, то для нього слово позбавлене вмотивованості. Невідомі лексичні одиниці можуть викликати лише випадковий асоціативний зв'язок зі значенням слова, який базується на мовній свідомості індивіда, але він не має нічого спільного із категорією вмотивованості. Як слушно зауважує Г. Мельников, «внутрішня форма хоча б історично властива лексичній одиниці, тоді як етимологізація слів не сприяє виявленню вмотивованості» [6, с. 21]. Отже, вмотивованість слова завжди є синхронною по відношенню до мови.

Поряд із цим вмотивованість сприяє організації зберігання системи знаків у пам'яті людини, оскільки певним чином їх упорядковує. Власне тому носії мови і шукають реальні або уявні мотиви найменування, щоб пов'язати певне найменування з іншими. Іншими лосвами, вмотивованість мовних знаків, зокрема номінативних одиниць, слід розглядати в ключі системного підходу, як один із елементів, що забезпечують системність, а отже, і надійність функціонування найскладнішої частини мови – лексикої.

При цьому лінгвісти вказують на важливість розрізнення двох планів вмотивованості – мовного та мовленнєвого. У першому випадку йдеться про референтну вмотивованість, яку Г. Мельников називає «вмотивованістю за змістом» [6, с. 4]. Мовленнєва вмотивованість же має контекстуальний, а часом і суб'єктивний характер, тому її вивчення доцільніше віднести до кола питань референції [6, с. 4]. Водночас цей тип вмотивованості тісно пов'язаний із мовним, оскільки серед усіх можливих ознак денотата завжди можна виявити хоча б одну регулярну і значною мірою детермінувальну актуальну ознаку.

Щодо типів вмотивованості, то думки мовознавців також значно різняться, оскільки, на їхнє переконання, вона може мати різний характер залежно від того, яку зі сторін аналізованого поняття підкреслює утворена одиниця. Так, С. Ульман, а вслід за ним і інші науковці, пропонують розрізняти три види вмотивованості: *фонетичну*, або природну, *морфологічну* та *семантичну* [7, с. 260; 8, с. 55]. Натомість В. Гак називає фонетичну вмотивованість *абсолютною* (або зовнішньою), а інші види – *відносною* (або внутрішньою) вмотивованістю. При цьому остання представлена в словах, значення яких визначено внутрішньомовними асоціаціями, тобто внутрішньосистемними відношеннями між лексичними одиницями. У свою чергу, вона поділяється на *морфологічну* (значення слова впливає зі значення складових його частин) і *семантичну* (значення утворене внаслідок переосмислення) [9, с. 34].

В. Звєгінцев, вивчаючи *пряму* вмотивованість, вважає, що вона поділяється на *основну* та *периферійну*. При основній прямій вмотивованості значення мотивуючого слова цілком поглинається значенням дериватів [10, с. 53], напр.: відношеннями прямої основної вмотивованості пов'язані іменники *lion* «лев» і *lionceau* «левеня», оскільки значення дериватів *lionceau* цілком містить значення мотивуючого слова: левеня – це дитинча лева. За периферійної прямої вмотивованості, на його погляд, «семантичний елемент, спільний для дериватів і мотивуючого слова, не є обов'язковою ознакою мотивуючого» [10, с. 53],

напр.: іменник *trayeuse* «доярка» виявляє периферійну пряму вмотивованість, оскільки він, хоча й містить значення першого компонента мотивуючого словосполучення *traire une vache* «доїти корову», але не відображає значення другого компонента: доярка – це жінка, яка доїть не лише корову.

М. Голєв виокремлює три типи вмотивованості (*експліцитну*, *лексикалізовану*, *імпліцитну*) і відповідні їм ступені вмотивованості, що загалом охоплює: 1) мотивацію найменування та осягнення закономірностей об'єктивного світу (онтологічна властивість мотивації); 2) мотивацію найменування і внутрішньої форми слова (семантичний аспект); 3) мотивацію та її системну значущість, характеристику парадигматичних і синтагматичних відношень вмотивованої номінативної одиниці (організація системних відношень у лексикої); 4) мотивацію і процес комунікації (функціональний аспект) [11, с. 156].

Вивчаючи поняття мотивації у французькій мові, Ш. Баллі вважав, що «поєднання підкреслює вмотивованість, якщо кумулятивний знак імпліцитно поєднує два лексичних поняття, пов'язаних між собою синтагматично» [12, с. 53]. Так, імена на позначення самок тварин мають суфіксальну форму типу *anese* «ослиця», *lionne* «левиця», *chatte* «кішка». Ця модель за аналогією, природно, поширюється і на абсолютно аналогічні імена типу *jument* «самка коня», *biche* «лань», *hase* «зайчиха». Прирівнювання одиниці *jument* до *anese* не є більш штучним, ніж прирівнювання слова *tri* «сортування» (з нульовим знаком) до *distribution* «розподіл». Тоді як *експліцитна* вмотивованість найчастіше, як зазначає вчений, «буває недосконалою або наївною (напр.: *oiseau-mouche* «колібри», *rouge-gorge* «малинівка»), *імпліцитна* вмотивованість шляхом поєднання значень є більш природною і логічною; вона завжди виражає основний характер поняття, яке нею позначається» [12, с. 53].

Деякі науковці виокремлюють також *лексичну*, *словотворчу* та *синтаксичну* вмотивованість [4, с. 65], *повну* та *часткову* вмотивованість [13, с. 205], *пряму* та *переносну* [13, с. 205]. Однак чіткої межі між заявленими типами вмотивованості не встановлено, що пояснюється, на наш погляд, їх безпосереднім взаємозв'язком, а також недиференційованістю семіотичних функцій вмотивованості та внутрішньої форми.

Проаналізувавши запропоновані лінгвістичними типами вмотивованості та застосувавши їх до фактичного матеріалу – складених слів французької мови (260 одиниць), можемо виокремити три типи їхньої вмотивованості, а саме:

1) фонетична вмотивованість, яка виявляється тоді, коли «наявний зв'язок між звуковою формою та звуком, який є основою для назви» [8, с. 130], тобто відбувається акустична вмотивованість. Насамперед йдеться про складені слова, мотивуючою базою яких є звуконаслідувальні слова, напр.: *courecoupe* «тук-тук», *tic-tac* «тік-так», *coucou* «ку-ку». Однак передача природного звучання носить приблизний характер: один і той самий звук об'єктивної реальності часто отримує в різних мовах різне озвучування, напр.: фр. *oua-oua*, укр. *гав-гав*, іт. *bu-bu*, англ. *bow-wow*;

2) морфологічна вмотивованість, яка являє собою «зв'язок значення слова і його морфологічної структури» [14, с. 21] і виявляє логічне або образне визначення предмета номінації, напр.: *jupe-culotte* «широкі брюки», *cache-nez* «шарф», *presse-papiers* «прес-пап'є», *coffre-fort* «сейф»;

3) семантична вмотивованість, яка базується на поєднанні прямого та переносного значення слова, тобто очевидна «зумовленість значення одного найменування (імені) значенням

імені іншого предмета (тобто образність, переусвідомлення)» [14, с. 21]. За словами М. Степанової, «семантична вмотивованість слова визначається лексичним значенням первинних основ і семантикою тієї словотвірної моделі, якій відповідає вторинна основа» [13, с. 210]. Так, зв'язок між значеннями слів *manger* «їсти» («Absorber un aliment» [15]), *gratter* «скребти» («Entamer légèrement une surface en frottant avec quelque chose de rugueux, de pointu, qui racle» [15]), з одного боку, і значеннями слів *disque* «платівка» («Support circulaire contenant un enregistrement destiné à la reproduction phonographique ou vidéographique [15]), *ciel* «небо» («Espace qui s'étend au-dessus de nos têtes et forme une sorte de voûte circonscrite par l'horizon [15]), з іншого, сприймається як «живий», «спостережуваний» метафоричний перенос, внаслідок якого отримуємо, відповідно складені слова *mange-disque* «портативний електрофон» і *gratte-ciel* «хмарочос».

Водночас слід зазначити, що межі між двома останніми типами вмотивованості є досить розмитими, що схиляє нас до думки про можливе поєднання їх в один тип – морфолого-семантичний. Адже в складених словах структурні особливості відступають на другий план, а визначну роль відіграє саме «семантичне прочитання» взаємозв'язків між словами-елементами. Саме в цьому виявляються структурно-семантичні особливості словотвірної архітектури номінативної одиниці французької мови.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Словотвірна вмотивованість постає як відношення між двома спільнокореновими словами, за якого значення одного з них визначено через значення іншого або тотожне значенню іншого в усіх своїх компонентах, окрім граматичного значення частини мови. Складені слова французької мови належать до класу вмотивованих слів, яким властива фонетична, морфологічна та семантична вмотивованість. Нагомість варто розглянути доцільність поєднання двох останніх типів вмотивованості складених слів в один – морфолого-семантичний, у чому й полягає перспектива подальших досліджень.

Література:

1. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
2. Герман И.А., Пищальникова В.А. Введение в лингвосинергетику. Барнаул : Алт. ун-та, 1999. 130 с.
3. Кубрякова Е.С. Семантика производного слова. *Аспекты семантических исследований*. Москва : Наука, 1983. 342 с.
4. Улуханов И.С. Мотивация в словообразовательной системе русского языка. Москва, 2005. 314 с.
5. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / Пер. с франц. А.А. Холодовича. Москва : Прогресс, 1977. 696 с.
6. Мельников Г.П. Системная типология языков: Принципы, методы, модели. Москва : Наука, 2003. 395 с.
7. Ульман С. Семантические универсалии. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1970. Вып. V. С. 250–299.
8. Лебедев М.В. Стабильность языкового значения. Москва : Эдиториал УРСС, 1998. 167 с.

9. Гак В.Г. Сопоставительная лексикология. Москва : Международные отношения, 1977. 264 с.
10. Звегинцев В.А. Язык и лингвистическая теория. Москва : Изд-во ЛКИ, 2008. 247 с.
11. Голев Н.Д. Динамический аспект лексической мотивации. Томск : Том. ун-та, 1979. 252 с.
12. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Пер. с 3-его франц. изд. Е.В. и Т.В. Вентцель; ред., вступ. статья и прим. Р.А. Будагова. Москва : Изд-во Иностранной литературы, 1955. 412 с.
13. Степанова М.Д. Словообразование современного немецкого языка. Москва : Изд-во лит-ры на иностр. языках, 1953. 376 с.
14. Левичкий В.В. Виды мотивированности слова, их взаимодействие и роль в лексико-семантических изменениях. *Материалы семинара по проблеме мотивированности языкового знака*. Москва. 1969. С. 21–22.
15. Dictionnaire de français [Ressource électronique]. Paris: Larousse. URL : <http://www.larousse.fr/dictionnaires>.

Hnatenko M., Moisiuk V. Question of motivation of compound words in modern linguistics (on the material of the French language)

Summary. The article is devoted to the question of motivation in general and motivation of compound words and its types in French in particular, which still remain controversial in linguistics. The study is based on the definition of word formation as one of the productive processes of creating new nominative units by combining integral words, and the result is compound words. The motivation of a compound word is interpreted by the authors as an internal correspondence of the linguistic form of reality, a visual image of meaning that preserves in it the imprint of the movement of thought that occurred at the time of its occurrence. It reflects by means of language the features of the subject placed by the nominator in its name, and also makes an associative connection between the semantics and vocabulary of the compound word. The importance of distinguishing between speech and speech plans of motivation is also emphasized. The study highlights different typologies of motivation proposed by linguists on the basis of different features (phonetic, morphological, semantic; absolute, relative; direct, figurative; basic, peripheral; explicit, implicit, lexicalized; complete, partial). It is noted that there is no clear boundary between the outlined types, due to their relationship, on the one hand, and the lack of a clear definition of the concept of motivation, on the other. Through a detailed analysis of compound words in French, three types of motivation of these nominative units are distinguished: phonetic (the connection between the sound form and the sound that serves as the basis for the name), morphological (the connection between the meaning of the word and its morphological structure), semantic (the presence of a connection between the direct and figurative meaning of the components of a compound word). The authors express the opinion about the possibility of combining the last two types of motivation of compound words into one – morphological-semantic type, which is the prospect of such a study.

Key words: motivation, compound word, word formation, internal form, lexical meaning, semantic meaning.

*Палатовська О. В.,**доктор філологічних наук, доцент,**завідувач кафедри російської мови і літератури**Київського національного лінгвістичного університету*

СПОНТАННІСТЬ У ПРОЦЕСІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ УСНОГО НАУКОВОГО МОНОЛОГУ

Анотація. Статтю присвячено визначенню ступеню спонтанності усного наукового діалогу, що виголошують без опертя на писемний текст. Висловлювання визнаємо спонтанним, якщо мовець реалізує його в матеріальну форму практично одночасно з лексико-граматичним розгортанням внутрішнього мовлення. У роботі сформульовані критерії для розмежування спонтанного і підготовленого мовлення: 1) наявність/відсутність обмеження за часом на підготовку до продукування усного повідомлення; 2) наявність/відсутність у мовця зовнішніх опор, якими можуть слугувати попередньо зроблені текстові записи, візуальний ряд, запитання співрозмовника тощо; 3) лінгвістична вмотивованість усного тексту, що враховує особливості предмета висловлювання (репродукування чужих або продукування власних думок). Проведений аналіз дозволив дійти висновку, що усний науковий дискурс, що відбувається без опертя на писемний текст, посідає проміжне місце між розмовною і кодифікованою літературною мовою, зазнаючи їхнього одночасного впливу. Цей модус дискурсу має достатньо високий ступінь спонтанності, незважаючи на потрібну для успішної наукової комунікації попередню підготовку мовця. Отже, спонтанне усне мовлення вченого характеризує, з одного боку, продуманість, а з іншого – досить високий рівень спонтанності та автоматизму, про що свідчить наявність різноманітних мовних явищ, властивих лише усному мовленню (різні види мовної надмірності, перепланування і коригування висловлювання у процесі його вербалізації, хезитації тощо). У протиставленні двох модусів науково-професійного дискурсу «усний vs писемний» усний (спонтанний) дискурс є первинним в аспекті первинного природного отримання зі спонтанної активності свідомості мовця лексичних і граматичних одиниць для подання необхідної інформації в усному модусі комунікації. Проведене дослідження сприятиме подальшій розбудові теоретичних і практичних напрямів у вивченні спонтанного мовлення і усного модусу дискурсу.

Ключові слова: вербалізація, монолог, спонтанність, підготовлений, квазіспонтанний, спонтанний усний науковий дискурс, писемномовна упередженість, усне мовлення, писемне мовлення, хезитація.

Постановка проблеми. Дискурси, що належать до різних форм соціальної комунікації, зазвичай представлені і усним, і писемним модусами передавання інформації. У східнослов'янській лінгвістиці усний модус розмовного дискурсу (але без використання цього терміна) почали активно вивчати у 1960–1980-х роках (І.К. Білодід, В.О. Горпинич, С.Я. Єрмоленко, О.А. Земська, Г.Г. Інфантова, О.О. Лаптева, Н.Ю. Шведова та ін. вчені). За цей час дослідниками був зібраний, затранскрибований і ретельно проаналізований значний фактичний матеріал. У результаті цієї роботи схарактеризовані структурні та функційні

особливості усного розмовного мовлення, доведені його звукова реалізація у вигляді послідовності зручних для вимовляння сегментів і залежність від конситуації, встановлений безпосередній зв'язок із паралінгвістичними засобами спілкування.

У 80-х рр. ХХ ст. дослідники дедалі частіше порушують питання про те, що саме усний варіант мови є її первинною та найбільш фундаментальною формою, хоча лінгвістика практично завжди вивчала писемне мовлення й орієнтувалася насамперед на нього. Н.Д. Светозарова зазначає: «Історично <...> лінгвістика усного (спонтанного, розмовного) мовлення складалася на тлі закономірностей, визначених для писемного мовлення або для КЛМ (кодифікованої літературної мови. – О. П.). У зв'язку із цим почали досліджувати відхилення спонтанного мовлення від КЛМ, що мимоволі наводить на думку про похідність спонтанного мовлення від КЛМ <...>, насправді КЛМ є вторинною по відношенню до спонтанного мовлення» [1, с. 12]. Схожих поглядів додержуються і сучасні лінгвісти, а усне мовлення дотепер перебуває у фокусі уваги новітньої лінгвістики (2, 3, 4, 5 та ін.).

Виклад основного матеріалу. У лінгвістиці нового тисячоліття одним із перших, хто звернув увагу на «писемномовну упередженість» лінгвістичних досліджень, був шведський науковець П. Ліселл, котрий пише: «Сучасна лінгвістика значною мірою базується на вивченні придуманих мовних зразків, що відображають інтуїтивні уявлення, базовані на писемних нормах. Це саме по собі можна схарактеризувати як величезну «писемномовну упередженість» наук про мову» [6, с. 160]. У своїх дослідженнях учений переконливо доводить писемномовну упередженість лінгвістики як наукової галузі та величезний вплив писемного мовлення і грамотності на усне спілкування сучасних людей. На наш погляд, «писемномовна упередженість» особливо поширюється на усну наукову комунікацію, яка зазвичай передбачає попередню професійну підготовку та високу комунікативну компетентність мовців.

Якість мовного оформлення вербальної інформації в усному науковому повідомленні, що відбувається без опертя на писемний текст, безумовно, залежить від багатьох екстралінгвістичних і лінгвістичних чинників: індивідуальних здібностей та психологічних особливостей мовця, його професійної компетентності (впевненості/невпевненості у своїх знаннях тощо), комунікативного досвіду і рівня усвідомленості у використанні мовних засобів, а також змістовної сторони виступу (наявності складної термінології, статистичних даних, точних розрахунків, цитат з інших джерел), особливостей комунікативної ситуації (потребово-мотивувальної важливості умов перебігу дискурсу) та соціальної приналежності аудиторії, що присутня на виступі.

Отже, у зв'язку із цим постає питання про наявність і ступінь спонтанності усного наукового висловлювання, що виголошується без оперття на зовнішню опору. Чи є в такому повідомленні місце мовотворчості й імпровізації? Якою мірою і у який спосіб виявляється спонтанність насамперед – із боку змісту чи з боку лексико-граматичного оформлення? Яке мовлення взагалі можна вважати спонтанним? На ці питання дотепер немає усталеного погляду в науковому лінгвістичному середовищі, чим і зумовлена актуальність нашого дослідження.

Метою статті є встановлення обґрунтованих критеріїв для виявлення рівня спонтанності усних мовленнєвих висловлювань, а також визначення ступеню спонтанності усного наукового монологу, що виголошується без оперття на писемний текст. Проведений аналіз сприятиме подальшому дослідженню теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із вивченням усного наукового дискурсу.

Поняття «спонтанність» увійшло до термінологічного апарату мовознавства із психології, де воно визначається як поведінка людини, «зумовлена не зовнішніми впливами, а внутрішніми причинами» [7, с. 182]. У лінгвістиці існують різні погляди на категорію спонтанності у здійсненні мовленнєвого акту, серед яких найпоширенішими можна вважати два різних підходи до визначення спонтанного мовлення.

1. Спонтанним визнають висловлювання, яке мотивоване виключно внутрішніми імпульсами мовця, а не зовнішніми чинниками, і в цьому разі поняття «непідготовленість» і «спонтанність» називають різні ознаки мовлення (О.К. Земська, С.І. Ожегов, Н.Ю. Шведова та ін.). Із цим поглядом важко погодитися, тому що в нашому розумінні осмислений процес породження мовлення завжди мотивований зовнішніми обставинами, завдяки чому в людини виникає внутрішній імпульс висловитися. Крім того, за такого підходу до спонтанного мовлення не видається можливим описати типи комунікативних ситуацій, в яких воно може здійснюватися, а також властиві йому жанри.

2. Спонтанне (непідготовлене) повідомлення протиставляється підготовленому, незімпровізованому мовленнєвому твору (Н.В. Богданова, О.І. Галяшина, К.А. Долинін, О.С. Лаптева та ін.). Поділяючи цей погляд, ми, услід за К.А. Долиніним, визначаємо *спонтанність* як практичну одночасність лексико-граматичного розгортання внутрішньої програми та реалізації висловлювання в тій чи іншій матеріальній формі, а неспонтанність у нашому розумінні «характеризується тим, що розгортання внутрішньої програми, оформлення фрази «для себе» більш-менш істотно випереджає її реалізацію «для інших» [8, с. 244]. Отже, усне висловлювання є спонтанним, якщо воно серіалізується в зовнішнє мовлення практично одночасно з іншими етапами його породження і у такий спосіб протиставлено підготовленому, незімпровізованому мовленню.

У «Стилістиці французької мови» (1978 р.) К.А. Долинін писав: «Спонтанне мовлення не збігається ні з книжним (яке зазвичай протиставляється розмовному), ні з писемним. Не всяке усне мовлення спонтанне, але, мабуть, будь-яке писемне мовлення неспонтанне. Письмо знімає спонтанність, оскільки фіксація висловлювання в писемній формі займає значно більше часу, ніж його промовляння, внутрішнє чи зовнішнє» [8, с. 244]. Для свого часу таке твердження видається загалом справедливим, однак сьогодні його можна прийняти тільки з істотними застереженнями: сучасне спілкування за допомогою мобільних

телефонів і/або ресурсів Інтернету (СМС-комунікація, писемне спілкування в чатах, соціальних мережах, у месенджерах Facebook, Skype, Viber, WhatsApp тощо) є певним графічним аналогом традиційного усного спілкування, оскільки серіалізація висловлювання в зовнішнє мовлення відбувається практично паралельно з іншими етапами його породження. Сучасні ІТ-технології надають можливості для спонтанної комунікації в режимі онлайн не тільки в усному, а й у писемному форматі. Це вносить зміни у традиційні уявлення про сутність та співвідношення традиційних каналів передавання інформації, а також у можливості спонтанної комунікації в усних і писемних модулях дискурсу.

У лінгвістиці описані й інші форми спонтанної писемної комунікації. Так, наприклад, В.Г. Адмоні вважає, що «спонтанне мовлення можливе і в писемній формі – особливо при написанні приватних листів без їхнього попереднього детального обмірковування. Такі «вільно плинні» листи характерні особливо для жінок» [9, с. 10]. Фахівець у галузі судової лінгвоекспертизи О.І. Галяшина [10] вказує на спонтанне надання свідчень у писемній формі як на ефективний спосіб, що застосовується в криміналістиці й судовій практиці, й у цьому разі чинник спонтанності виступає визначальним для встановлення істини.

Проте не викликає сумніву факт, що спонтанність більш властива усному модусу комунікації. Справді, основна риса усного дискурсу – це його незворотність у часі, а під час породження писемного тексту адресант повідомлення зазвичай має можливість перечитати написане та внести до нього суттєві корективи, причому не тільки з боку мовного оформлення, але й у змістовому плані.

Ступінь спонтанності в різних типах усного дискурсу може відрізнятися залежно від певних чинників: ситуації спілкування, жанру повідомлення та видів його озвучування (декламування, читання, переказ, говоріння).

У зв'язку з викладеним можна зробити висновок, що для визначення ступеня спонтанності усного вербального повідомлення потрібні доволі чіткі та обґрунтовані критерії, серед яких найсуттєвішими, на наш погляд, є такі:

1) найважливішим екстралінгвістичним чинником, що визначає ступінь підготовленості/спонтанності мовного повідомлення, вважаємо *критерій обмеження за часом*, тобто наявність / відсутність у мовця часу на підготовку до продукування усного повідомлення;

2) іншим критерієм для розмежування спонтанного і підготовленого мовлення є наявність / відсутність в мовця *попередньо заданих зовнішніх опор*, якими можуть слугувати будь-які текстові записи, візуальний ряд, який слід описати, запитання співрозмовника тощо;

3) власне лінгвістичний критерій, що визначає спонтанність або підготовленість усного повідомлення, це *лінгвістична вмотивованість*, яка передбачає врахування особливості предмета висловлювання, тобто репродукування чужих або продукування власних думок.

О.І. Галяшина проводила експериментальні дослідження з визначення ступеня спонтанності різних жанрів усного дискурсу з урахуванням як лінгвістичних (фонетичних, лексико-граматичних), так і екстралінгвістичних (комунікативної ситуації, психологічного та соціального портрету мовця тощо) особливостей його перебігу. Унаслідок цього дослідниці

виділяє градаційні ознаки категорій *підготовленості* та *спонтанності* й розподіляє різні жанри усних монологічних висловлювань на шкалі «підготовлений → квазіспонтанний → спонтанний дискурс» [10, с. 95–96]. Узагальнено викладене в таблиці, де жанри монологічних висловлювань, що знаходяться в зонах перетину підготовленого, квазіспонтанного та спонтанного дискурсів, позначені підкресленням:

**Жанри монологічних висловлювань
за ступенем підготовленості – спонтанності**

Види дискурсу за ступенем підготовленості/спонтанності	Жанри монологічних висловлювань
підготовлений дискурс	– відтворення вголос вивченого напам'ять тексту;
квазіспонтанний дискурс	– читання вголос відомого раніше писемного тексту;
↓	– читання невідомого тексту;
спонтанний дискурс	– <u>переказ з опорою на писемний текст</u> ;
	– мовлення за суфлером;
	– репродукування вголос «чужого мовлення»;
	– стереотипне мовлення за шаблонним текстом;
	– обдумане мовлення за заздалегідь складеним планом;
	– <u>науковий монолог без опертя на писемний текст</u> ;
	– монологічна розповідь на відому тему;
	– спонтанне монологічне мовлення

У реальних комунікативних практиках жанри, що розташовані на периферії *підготовленого, квазіспонтанного й спонтанного* дискурсів, розміщені в зонах перетину, оскільки межі між ними розмиті та не можуть бути чітко відділені одна від одної. Так, на нашу думку, *усний науковий монолог, вимовлений без опертя на писемний текст*, є проміжним жанром і перебуває між жанрами «обдумане мовлення за заздалегідь складеним планом» та «монологічна розповідь на відому тему», які в класифікації О.І. Галяшиної віднесені до різних типів дискурсу – квазіспонтанного і спонтанного. Вважаємо, що визначення чіткіших меж між ними неможливе.

Слід наголосити, що усний модус наукового дискурсу завжди передбачає певну підготовленість, оскільки зазвичай спирається на попередні дослідження мовця, відбиті в наукових публікаціях. Мовець, виступаючи на відому тему без опертя на писемний текст, може тримати в пам'яті не тільки план виступу, а й окремі його частини. Це дає йому можливість автоматично видобувати з робочої пам'яті не тільки готові мовні кліше наукового стилю, а й деякі синтаксичні конструкції з конкретним лексичним наповненням, що не виключає, однак, того факту, що публічний науковий монолог, виголошений без зовнішніх опор, є продуктом одномоментної мовленнєвої творчості.

У такому мовленні завжди є місце імпровізації, оскільки в умовах обмеження за часом мовець необхідний зміст оформлює вербально в момент вимовляння. Усне продукування повідомлення не дає можливості вилучити, закреслити або замінити щось невдале, непотрібне, як це зазвичай відбувається під час створення писемного тексту. Про це свідчить таке властиве усному науковому мовленню явище, як мовна надмірність, що знаходить вираження в дублюванні іменниково-займенникових референційних форм, численних повторах, синтаксичному паралелізмі, великій кількості дискурсивних слів,

а також наявності хезитацій – пауз коливання у фонації, які часто-густо заповнені різними звуками. Хезитації вказують на те, що мовець ще не готовий вимовити наступний сегмент висловлювання й потребує часу на його продукування, причому такі паузи можуть не збігатися із синтаксичним членуванням висловлювання (див. про це докладніше в [3; 11; 12]). Експерименти, проведені ще у 1960-х роках англійською лінгвісткою Ф. Голдман-Ейслер, переконливо довели зв'язок хезитацій зі спонтанністю мовлення: паузи коливання характеризують напружену розумову діяльність при невідготовленому породженні складних за змістом повідомлень, а під час звичайної балаканини чи читання вголос їх набагато менше і вони синтаксично передбачувані [13].

Мовець під час спонтанного продукування наукового монологу не має часу переглядати весь наявний у його лінгвістичному досвіді репертуар граматичних структур, звідси – використання мовних стереотипів, готових кліше наукового стилю, які видобуваються із пам'яті автоматично. Це пояснює також той факт, що під час породження усного повідомлення адресант у своєму прагненні бути зрозумілим із боку адресата, як правило, дещо спрощує змістове наповнення і мовне оформлення наукового повідомлення, зазвичай використовує синонімічні доміанти лексичних одиниць і простіші для сприйняття синтаксичні утворення.

Вибір належної синтаксичної форми для передавання необхідного змісту є спонтанним динамічним процесом, тому під час його здійснення зазвичай спостерігаються різноманітні самопереривання, коригування, перебудови, зміни синтаксичної перспективи висловлювання тощо. На думку О.С. Кубрякової, все це – «пряме свідчення того, що думка й мова пов'язані аж ніяк не нерозривним зв'язком, що вербалізація думки – це найчастіше творчий процес, під час якого задум набуває не просто певної об'єктивованої мовою форми, – він прояснюється, уточнюється, конкретизується» [14, с. 33].

Викладене вище дає змогу зробити висновок, що науковий монолог на відому тему, виголошений у режимі онлайн в умовах обмеження за часом без опертя на писемний текст, є висловлюванням, що має досить високий ступінь спонтанності. Спонтанне усне мовлення вченого характеризує, з одного боку, продуманість, яка забезпечується всім попереднім професійним досвідом мовця та його дослідженнями з теми виступу, а з іншого – досить високий рівень спонтанності та автоматизму. Продуманість мовлення становить його змістову сторону і не виключає, з одного боку, спонтанної мовленнєвої творчості, а з іншого боку, автоматизму в доборі граматичних структур та їхнього лексичного наповнення, в які об'єктивується зв'язок висловлювання.

Висновки. Отже, усний науковий дискурс, виголошений без зовнішніх опор, посідає проміжне місце між розмовною і кодифікованою літературною мовою, зазнаючи їхнього одночасного впливу. Цей модус дискурсу має достатньо високий ступінь спонтанності, попри потрібну для успішної наукової комунікації попередню підготовку мовця.

У протиставленні двох модусів науково-професійного дискурсу «усний vs писемний» усний спонтанний дискурс є первинним, коли процес обмірковування в мовця відбувається практично одночасно з реалізацією повідомлення у вербально-звукову форму. Ці процеси не завжди перебігають синхронно, що можна спостерігати в різних інтонаційно-

гезитаційних і синтаксичних відхиленнях. Опозицію первинність/вторинність у цьому разі розуміємо в аспекті первинного природного отримання зі спонтанної активності свідомості мовця лексичних і граматичних одиниць для подання необхідної інформації в усному модусі комунікації і вторинності його писемного аналога, коли адресант повідомлення має зумовлену відтермінуванням у часі можливість для більш ретельного викладу наукової інформації відповідно до прийнятих у суспільстві мовних і стилістичних норм.

На завершення позначимо, що проведене дослідження потребує подальшого обґрунтування теоретичних проблем і розроблення експериментальних методик із вивчення спонтанного усного мовлення – це може посприяти розв'язанню теоретичних питань про спонтанне мовлення і його зв'язок із когнітивною системою людини, а також мати прикладне значення в методиці викладання мов і у формуванні різних комунікативних практик, спрямованих на репрезентацію досвіду, системи цінностей і норм взаємодії суб'єктів комунікації у сучасному соціумі.

Література:

1. Фонетика спонтанной речи. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1988. 248 с.
2. Кибрик А.А., Подлеская В.И. Проблема сегментации устного дискурса и когнитивная система говорящего. *Когнитивные исследования*. Вып. 1. Москва : Институт психологии РАН, 2006. С. 138–158.
3. Палатовська О.В. Російське складне речення в когнітивно-дискурсивному висвітленні (на матеріалі усної науково-професійної комунікації) : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.02. Дніпро, 2020. 40 с.
4. Стеріополо О.І. Усний текст, його різновиди та комунікативно-прагматичні категорії. *Науковий вісник ПНПУ ім. К.Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*. 2016. № 22. С. 150–160.
5. Шевченко Л.І., Сизонов Д.Ю. Критерії диференціації усного та писемного тексту в лінгвоекспертизі. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Вып. XLII. 2021. С. 28–42.
6. Линелл П. Письменноречевая предвзятость лингвистики как научной отрасли. *Studia linguistica cognitiva: Наука о языке в изменяющейся парадигме знания*. Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2009. Вып. 2. С. 153–191.
7. Шапарь В.Б., Россоха В.Е. Новейший психологический словарь. Ростов н/Д : Феникс, 2005. 806 с.
8. Долинин К.А. Стилистика французского языка. Москва : Просвещение, 1987. 303 с.
9. Адмони В.Г. Система форм речевого высказывания. Санкт-Петербург : Наука, 1994. 153 с.
10. Галяшина Е.И. Основы судебного речеведения : монография. Москва: СТЭНСИ, 2003. 236 с.
11. Палатовская Е.В. Синтаксис устного дискурса: проблемы сегментации. *Русская филология. Вестник ХНПУ им. Г.С. Сковороды*. Харьков, 2016. № 1(56). С. 35–40.
12. Палатовская Е.В. Многокомпонентные сложные предложения в синтаксисе говорящего (на материале устного научного дискурса). *Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка: Філологічні науки*. Вып. 44. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. С. 248–252.
13. Николаева Т.М. Новое направление в изучении спонтанной речи (о так называемых речевых колебаниях). *Вопросы языкознания*. 1970. № 3. С. 117–123.
14. Кубрякова Е.С., Шахнарович А.М., Сахарный Л.В. Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи. Москва : Наука, 1991. 238 с.

Palatovska O. Spontaneity in the process of verbalization of oral scientific monologue

Summary. The article is dedicated devoted to determining the degree of spontaneity of oral scientific dialogue, uttered without reliance on the written text. An utterance is considered spontaneous if the speaker realizes it in material form almost simultaneously with the lexical and grammatical development of internal speech. The paper formulates criteria for distinguishing between spontaneous and prepared speech: 1) the presence / absence of time restrictions on preparation for the production of oral communication; 2) the presence / absence of the speaker's external supports, which can be pre-made text entries, visual series, questions of the interlocutor, etc.; 3) linguistic motivation of the oral text, which takes into account the peculiarities of the subject of expression (transmission of one's own thoughts or reproduction of someone else's thoughts others or the transmission of one's own thoughts). The analysis allowed us to conclude that spontaneous oral academic discourse occupies an intermediary position between conversational and codified standard language, being affected by both of them. This mode of discourse has a fairly high degree of spontaneity, despite the necessary prior training of the speaker for successful scientific communication. In opposition of two modes of discourse “oral vs written”, oral (spontaneous) discourse is primary, not in the sense of origin, but rather in generation and perception of its content within the framework of time limits in online communication, when the speaker's process of speculation continues almost simultaneously with serialization of a message into verbal and sound form. These processes are not always synchronic, which is embodied in different intonational and hesitant, as well as syntactic failures. The conducted research will promote further study of spontaneous speech and oral scientific discourse.

Key words: verbalization, spontaneity, prepared, quasi-spontaneous, spontaneous oral scientific discourse, written bias, oral speech, written speech, hesitation.

Пилипенко І. О.,

*асистент кафедри романо-германської філології та перекладу
Білоцерківського національного аграрного університету*

КОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ СИНОНІМІВ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «СТРАХ»/«FEAR» НА МАТЕРІАЛІ ЛЕКСИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Особливий інтерес для дослідників становлять базові емоції, які є складовою частиною культури кожного народу. Подібні концепти мають безпосереднє відношення до мотиваційного рівня індивіда й тісно пов'язані з його ціннісними установками. До того ж ключові концепти культури передають специфіку способу життя і способу мислення народу, визначають його культурно-значущі стани, а тому є безцінними ключами до розуміння культури. До таких універсальних концептів, загальних для більшості культур і народів, належить концепт «страх». З огляду на життєву важливість, потенціал засобів вербалізації концепту «страх» високий і відрізняється специфічною лексикою і синтаксисом.

Стаття присвячена когнітивному аналізу синонімів лексико-семантичного поля «страх». У рамках роботи робиться спроба розглянути, що із себе являє термін «концепт» у когнітивній лінгвістиці, лексико-семантичне поле, досліджуються принципи моделювання лексико-семантичних зв'язків, які формують поле концепту «страх» в англійській мові, а також виявляються й систематизуються зв'язки між лексичними одиницями семантичного поля.

Матеріалом для дослідження є синоніми, які входять у лексико-семантичне поле концепту «страх» з різних видів словників. У ході дослідження автор використовував такі методи: метод компонентного аналізу, метод лінгвокогнітивного моделювання, кількісний метод дослідження.

У роботі можна побачити модель лексико-семантичного поля «страх» в англійській мові та розкрити подібності й відмінності в систематизації лексики різних мов, побачити специфіку «картини світу» в кожному з них.

Практична цінність роботи визначається тим, що її матеріали та результати можуть бути використані студентами лінгвістичних ВНЗ на практичних заняттях з англійської мови й на спецкурсах з когнітивної лінгвістики. Запропонований підхід до вивчення концепту «страх» може бути використаний при розгляді інших мовних концептів.

Ключові слова: концепт, страх, аналіз, синоніми, когнітивна лінгвістика, англійська мова.

Постановка проблеми. Когнітивна лінгвістика міцно зайняла свою нішу в парадигмі концепцій нинішнього світового мовознавства. Поява когнітивної лінгвістики і її стрімка еволюція на цьому етапі є відмінною рисою мовознавства на стику епох. На наш погляд, вибір когнітивного підходу відповідає сучасним тенденціям досліджень у галузі мовознавства. Оскільки когнітивна лінгвістика – порівняно молодий лінгвістичний напрям, тому в ньому багато спірних моментів як у теоретичних, так і в практичних аспектах. До того ж не існує єдиної точки зору щодо теорії та визначення лексико-семантичного поля, його структурної організації [1]. Таким чином,

можна зробити висновок, що детальне вивчення слова як фундаментального складника одиниці мовної системи є основною проблемою вивчення когнітивної лінгвістики. Лексичні одиниці, що входять до складу поля «страх», є складником словникового запасу мови, їх уживають як в усному мовленні, так і в художніх текстах. Незважаючи на те що опубліковано велику кількість робіт з вивчення лексико-семантичних полів, поле «страх» є малодослідженим. Виходячи із цього, існує необхідність проаналізувати синоніми лексико-семантичного поля «страх», щоб визначити найбільш відповідні способи організації та репрезентації лексичного матеріалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Базовими дослідженнями в галузі когнітивної лінгвістики є праці вітчизняних і зарубіжних учених: А. Вежицької, Р. Джекендоффа, Е.С. Кубрякової, Р. Лангаккера, Ч. Філлмора, У. Чейфа, Ю.С. Степанова; у галузі теорії лексико-семантичного поля – К. Бюлера, Г. Іпсена, І.М. Кобозева, В. Порцига, Й. Тріра, Г.С. Шура, І.А. Стернин й З.Д. Попова. Аналіз одиниць, які формують лексико-семантичне поле «страх», проводився багатьма лінгвістами, але актуальність роботи полягає саме в аналізі з позиції когнітивного підходу.

Метою статті є дослідження лексико-семантичного поля «страх» у сучасній англійській мові з точки зору когнітивного підходу, виявити й систематизувати зв'язки між лексичними одиницями, а також дослідити роль багатозначності у вивченні синонімії на прикладі семантичного поля «страх». Побудована модель розширює кількість ознак, які формують концепт у свідомості мовців, а також розширює смисловий зміст лексеми «страх». Поставлена мета розкривається в таких завданнях: 1. Визначити термін «концепт» у когнітивній лінгвістиці. 2. Вивчити опубліковані дослідження про лексико-семантичні поля. 3. Визначити лексичний склад поля «страх». 4. Провести аналіз лексичних одиниць поля «страх». 5. Виявити та систематизувати зв'язки між лексичними одиницями лексико-семантичного поля.

Виклад основного матеріалу. Натепер головною категорією когнітивної лінгвістики є термін «концепт». При всьому тому, що концепт – це усталений термін у когнітивістиці, суть концепту модифікується в уявленнях різноманітних шкіл і різних учених. До сьогодні немає єдиного визначення терміна «концепт», це підтверджують праці відомих учених-лінгвістів: В.І. Карасика, Е.С. Кубрякової, Д.С. Лихачова, З.Д. Попова й багатьох інших.

Кожен учений бачить і трактує термін «концепт» по-різному. На основі різних тлумачень можна виділити три основні напрями щодо поняття «концепт» – когнітивний, лінгвістичний і культурологічний. Крім того, зіставивши всі визначення

і тлумачення цього терміна, можна зробити такий висновок: з якої точки зору й із використанням якого підходу не розглядався би концепт, серед усіх цих визначень можна знайти спільні риси. Тісний взаємозв'язок із культурою є одним із основних властивостей концепту. Одним із основних визначень терміна «концепт» із лінгвокультурологічної точки зору є визначення Ю.С. Степанова: «Концепт – це те, за допомогою чого людина сама входить у культуру» [2]. Ю.С. Степанов розкриває всі основні характеристики концепту, тому його можна вважати абсолютно повним і правильним.

Одним зі способів вербалізації концепту є різні види полів. Відповідно до більшості вчених, існують семантичні, граматичні, синтаксичні, лексичні, словесні, фразеологічні, асоціативні, парадигматичні, номінативні, граматико-лексичні, функціонально-семантичні, утім це далеко не повний список типів полів, які виділяють дослідники. Але мета роботи – саме побудова лексико-семантичного поля.

Нині більшість лінгвістів дотримується думки, що лексико-семантичне поле необхідно сприймати як окремий тип поля. Воно є більш вузьким поняттям, ніж семантичне. Лексико-семантичний підхід дає можливість вивчити, структурувати й систематизувати підсистему мови. За допомогою цього підходу одиниці мовної системи, що володіють загальними семами в значенні, об'єднуються в єдине поле. Лексико-семантичне поле є таким полем, це складна ієрархічна мікросистема, яка об'єднує лексичні одиниці в одне ціле з їх спільним інваріантним значенням, за семантичною ознакою, при цьому відображає певну понятійну сферу й має певну польову структуру.

Лексико-семантичне поле має певну будову, як і будь-який інший тип поля. Велика кількість мовознавців схиляється до того, що структура лексико-семантичного поля має на увазі під собою ядро, центр поля та периферію. Периферія, у свою чергу, ділиться на ближню й дальню. Лексико-семантичне поле дає змогу уявити частину концепту, вербалізованого в мові. Концепт може отримати польове подання в термінах ядра й периферії. Для цього необхідно побудувати поле, у складі якого присутні ядро й периферія.

На думку І.А. Стернин і З.Д. Попової, «до ядра поля будуть відноситися прототипічні шари з найбільш чуттєво-наочною конкретністю, первинні найбільш яскраві образи; більш абстрактні ознаки становитимуть периферію концепту» [1, с. 60]. Периферійний статус тієї чи іншої концептуальної ознаки зовсім не говорить про його меншу значимість у полі концепту, статус ознаки вказує на ступінь його віддаленості від ядра за ознакою конкретності й наочності образного уявлення [1].

Для побудови лексико-семантичного поля «страх» і для того, щоб з'ясувати, які семантичні зв'язки присутні між досліджуваними одиницями, необхідно проаналізувати всі значення слова «fear», які зафіксовані в словниках. Нами використаний метод компонентного аналізу для дослідження словникових дефініцій.

Аналіз словникових дефініцій лексеми «fear» дав змогу зробити висновок, що слово «fear» має такі значення: 1) an unpleasant emotion or thought caused by the threat of danger, pain or emotion that you have when you are frightened by something dangerous; 2) anticipation of the possibility that something unpleasant will occur; 3) a feeling of profound respect for someone or something; 4) the possibility that something bad will happen. Тлумачення можуть складатися з різних компонентів, у різних словниках – різні компоненти, сенс, відповідно, різний.

Усі визначення в більшості тлумачних словників позначають емоційний стан, викликаний деяким побоюванням або небезпекою. Крім того, у словниках до основного визначення «unpleasant emotion» додають різні компоненти, що позначають причину, через яку викликана ця неприємна емоція. Наприклад, 1) caused by the threat of danger, pain, or harm (Oxford), 2) by impending danger, evil, pain (Dictionary.com), 2) caused by anticipation or awareness of danger (Webster), 3) caused by impending danger, pain (Collins), 4) when you are frightened (Cambridge/Macmillan), 5) when you are afraid (Dictionary.com). Як ми бачимо з прикладів вище, лексема «страх» висловлює саме емоцію, пов'язану з чимось негативним, і ця емоція може бути викликана болем, небезпекою або ж переляком, це простежується в (1), (2) і (4) значеннях, які ми виявили вище.

А третє значення «a mixed feeling of dread and reverence», узказане в словнику Oxford, «a feeling of profound respect for someone or something» і тезаурус WordNet і «profound reverence and awe especially toward God» в Webster Dictionary позначає почуття поваги й трепету в релігійному сенсі. Крім того, в Oxford Dictionary це визначення згадується як архаїчне й застаріле. Звідси можна побачити, що визначення (3) позначає зовсім іншу емоцію, не має нічого спільного зі страхом, у розумінні боязні чогось. Тлумачення (3) представлено в позитивному сенсі й пов'язане з чимось приємним. Отже, можна сказати, що ці терміни протиставлені один одному, є в певному сенсі антонімами. Й інтенсивність цих емоцій теж різна, у випадку зі страхом це більш яскрава та сильна емоція в психологічному сенсі, від якої людина отримує лише дискомфорт. У другому випадку – це приємна емоція, яка викликає в людини почуття трепету й поваги, але ніяк не страху. Однак є між ними спільна риса, обидві емоції – це стан людини, у якому вона виявляється завдяки якимсь діям з боку, чи то приємні, або ж неприємні дії.

Наступним кроком роботи є знаходження синонімів ключового слова. Нами використані ті самі словники, що ми використовували для аналізу словникових дефініцій, а також використаний тезаурус WordNet.

Для початку для пошуку синонімів цього слова ми звернулися до англійських словників Oxford Dictionary, English synonym dictionary (Synonym.com) і Macmillan Dictionary, у яких також представлений синонімічний ряд. У цих словниках представлено цілий список синонімів з їх значеннями.

Синонімічний ряд лексеми «fear» представлений в Oxford Dictionary так: terror, fright, fearfulness, horror, alarm, panic, agitation, trepidation, dread, consternation, dismay, distress, anxiety, angst, unease, uneasiness, apprehension, apprehensiveness, nervousness, nerves, timidity, disquiet, disquietude, discomposure, unrest, perturbation, foreboding, misgiving, aversion, dread, bugbear. Крім того, у цьому словнику наведені синоніми, які використовуються в розмовній мові та є неформальними: the creeps, the shakes, the collywobbles, jitteriness, blue funk, bugbear. Також узказані архаїчні синоніми цієї лексеми: awe, wonder, wonderment, reverence, veneration, dread.

У Macmillan Dictionary також представлений ряд синонімів слова fear: fright, alarm, horror, panic, terror, apprehension, scare. Словник-тезаурус WordNet представляє аналогічні синоніми слова fear, проте цей тезаурус, крім того, що дає синонімічний ряд, ще й дає причину появи того чи іншого виду страху, чи то страху перед невідомим або малознайомим, чи то страху

прийняття рішень – timidity, також це може бути страх очікування – apprehension, dread: alarm, dismay, consternation (fear resulting from the awareness of danger); apprehension, apprehensiveness, dread (fearful expectation or anticipation); creeps (a feeling of fear and revulsion); fearfulness, fright; frisson, shiver, chill, quiver, shudder, thrill, tingle (an almost pleasurable sensation of fright); horror (intense and profound fear); intimidation (the feeling of being intimidated; being made to feel afraid or timid); panic, terror, affright (an overwhelming feeling of fear and anxiety); reverence, awe, veneration (a feeling of profound respect for someone or something); scare; timidity, timorousness (fear of the unknown or unfamiliar or fear of making decisions).

Згідно з online English synonym dictionary (Synonym.com), такі синоніми відносяться до лексеми «fear», серед них багато аналогічних синонімів: anxiety, awe, perturbation, alarm, apprehension, consternation, dismay, dread, fright, horror, terror, reverence, veneration. Однак є й ті, які нам зустрілися вперше: disquietude, solicitude, foreboding, pusillanimity.

Таким чином, згідно із цими словниками, нейтральними синонімами лексеми fear у значенні «страх» є такі слова: terror, fright, fearfulness, horror, alarm, panic, agitation, trepidation, dread, consternation, dismay, distress, anxiety, worry, angst, unease, uneasiness, apprehension, apprehensiveness, nervousness, nerves, timidity, disquiet, disquietude, discomposure, unrest, perturbation, foreboding, misgiving, aversion, dread, horror, terror, cravenness, серед розмовних можна відзначити: the creeps, the willies, the shakes, the collywobbles, jitteriness, twitchiness, bluefunk, funk і bugbear.

Далі варто перевірити визначення кожного синоніма по тлумачних словниках і, можливо, виявити інші слова, через які вони пояснюються. Перевіряючи кожне визначення, кожен синонім по тлумачних словниках, виявили, наприклад, що такі лексеми, як alarm, apprehension, dismay, dread, fright, horror, panic, qualm, terror, tremor, trepidation, тлумачаться як «a feeling of fear or worry or shock that something bad might happen», крім того, ми можемо бачити, що при тлумаченні використовується лексема fear, worry та shock. Ці лексеми є синонімами до слова «fear».

Завдяки цьому тлумаченню ми виявили ще два синоніми до лексеми «fear» – shock і worry. Наступний крок – це знаходження синонімів до слів angst, anxiety, consternation, dismay, scare, unease, blue funk, funk і bugbear за допомогою тлумачних словників, і, виходячи з визначень, ми з'ясували, що вони пояснюються через такі лексеми, як anxiety, dread, dismay, fright і panic, і ці ж лексеми, отже, є синонімами слів, визначених на попередньому етапі. Dread, dismay, fright і panic, у свою чергу, тлумачаться за допомогою таких слів, як worry, shock і fear.

Аналіз цих дефініцій і визначень у тлумачних словниках допоміг нам визначити коло лексем зі значенням fear. Кожна лексема має визначення, яке складається з синоніми лексеми «fear», кожен синонім цієї лексеми є синонімом до будь-якого іншого слова зі схожим значенням. Таким чином, кожна лексема власне визначення, яке має в складі синонім до ключового слова. Виходить свого роду ланцюжок, який у кінці замикається. Це продемонстровано наочно на малюнку: 1. fear → horror → fear; 2. fear → dismay → fear; 3. fear → awe → fright → fear; 4. fear → dismay → alarm → fear; 5. fear → panic → terror → dismay → fear тощо.

На цьому етапі синоніми починають повторюватися, це пояснюється існуванням умовних кордонів поля. Тут стає

зрозуміло, що лексико-семантичне поле не може володіти чітко окресленими кордонами, оскільки будь-яке поле володіє асоціативними зв'язками, згідно з Ю.Н. Карауловим, «між двома словами можна встановити зв'язок за допомогою «правила шести кроків» [3, с. 76–77]. Правило, яке запропонував Ю.Н. Караулов для аналізу як довільних двох слів, так і для аналізу смислових зв'язків між окремими словами, або метод шести кроків звучить так: «Як показує досвід, ланцюжок, що зв'язує будь-які два слова в словнику, не тільки завжди існує, а й для довільно обраних слів він ніколи в сумі не перевищує шести кроків до загального елемента» [3, с. 76–77].

Відповідно, виходячи із цих словників і тезаурусів, у результаті отримали 56 лексичних одиниць, серед яких можна відзначити розмовну лексику funk, bugbear і blue funk, серед книжкової лексики виділяються такі слова, як trepidation, apprehensiveness, apprehension, fearfulness, consternation, pusillanimity і cravenness. Таким чином, можна відзначити, що лексико-семантичне поле має певну структуру, у якій традиційно виділяють ядро й периферію, у якому елементи володіють безпосередніми асоціативними зв'язками.

Виходячи з побудованої моделі, велика кількість слів, синонімічних fear, зворотно синонімічні, а також є синонімами між собою. Практично всі слова лексико-семантичного поля «страх» повертаються на попередній рівень синонімії, деякі з них повертаються через рівень (перехід із третього рівня на перший).

Висновки. У роботі розглянуті теоретичні аспекти, що стосуються галузі вивчення когнітивної лінгвістики, а саме термін «концепт», хоча концепт – це усталений термін, однак, як показав аналіз опублікованої літератури, немає точного визначення цього поняття. Однак визначення Ю.С. Степанова розкриває всі основні характеристики концепту, тому його можна вважати абсолютно повним і правильним. Концепт – «ідея, що включає абстрактні, конкретно-асоціативні та емоційно-оціночні ознаки, а також спресовану історію поняття» [2]. Саме це визначення ми використовували в дослідженні.

Існують різні способи організації лексичного матеріалу: групи, синонімічні ряди й різні види полів. Однак поле є найбільшим утворенням. Це поняття розглядається у двох аспектах: 1) як феномен мовної системи; 2) як лінгвістичний метод дослідження. Поле об'єднує слова різних частин мови, пов'язаних ідентичністю вираження одного поняття.

Крім того, на підставі вивчених джерел та отриманих даних більшість дослідників виділяє асоціативні, фразеологічні, семантичні, лексико-семантичні та інші види полів у лінгвістиці. Різні види полів є одним зі способів вербалізації концепту. Лексико-семантичне поле є таким полем, це складна ієрархічна мікросистема, яка об'єднує лексичні одиниці в одне ціле з їх спільним інваріантним значенням за семантичною ознакою, при цьому відображає певну понятійну сферу й має певну польову структуру.

Структура лексико-семантичного поля має на увазі ядро, центр поля та периферію. В отриману модель лексико-семантичного поля входить синонімічний ряд іменників лексеми «fear». Здебільшого синоніми представлені нейтральною лексикою, менша частина відноситься до книжкової.

Виходячи з побудованої моделі лексико-семантичного поля «страх», можемо сказати, що ядро лексико-семантичного поля представлено як мережа значень. Для вивчення значення слова використаний компонентний аналіз,

з'ясували, що одне й те саме слово може мати кілька різних значень, які можуть бути пов'язаними між собою, і що вони утворюють семантичний простір або мережу значень на загальній термінологічній основі. У ході дослідження ми дійшли висновку, що семантичний зміст багатозначного слова структурно організований, у ньому можна простежити ієрархію значень. Велика кількість слів зворотно синонімічні, а також є синонімами між собою.

Зважаючи на постійні зміни, що відбуваються в семантичній структурі мови, перспективним також убачається діахронічне дослідження семантики емоційного концепту «страх» в англійській та українській мовах.

Література:

1. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика : учебное издание. Москва : АСТ, Восток-Запад, 2007. 226 с.
2. Степанов Ю.С. Основы общего языкознания. 3-е изд., стереотип. Москва : Едиториал УРСС, 2014. 272 с.
3. Караулов Ю.Н. Структура лексико-семантического поля. *Филологические науки*. 1972. № 1. С. 57–68.
4. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 342 с.
5. Щур Г.С. Теория поля в лингвистике. 3-е изд. Москва : Едиториал УРСС, 2009. 264 с.
6. Collins Cobuild English Language Dictionary. Ed. by J. Sinclair. London : Harper Collins Publishers, 1991. 1703 p.
7. Longman Dictionary of Contemporary English. The Living Dictionary. Ed. by S. Bullon. Harlow, England : Pearson Education Limited, 2003. 1949 p.
8. Cambridge English Dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org>, вільний (дата звернення: 05.08.2021).
9. Collins English Dictionary. URL: <http://www.collinsdictionary.com>, вільний (дата звернення: 05.08.2021).
10. Corpus of Contemporary American English. URL: <http://corpus.byu.edu/coca/>, вільний (дата звернення: 05.08.2021).
11. Meriam-Webster Dictionary. URL: <http://www.merriam-webster.com/>, вільний (дата звернення: 05.08.2021).
12. WordNet. URL: <http://wordnet.princeton.edu/>, вільний (дата звернення: 05.08.2021).

Pylypenko I. Cognitive analysis of synonyms of the lexico-semantic field «страх»/“fear” on the material of English vocabulary

Summary. Of particular interest to researchers are the basic emotions that are part of the culture of each nation. Such concepts are directly related to the motivational level of the individual and are closely related to his values. In addition, the key concepts of culture convey the specifics of the way of life and way of thinking of the people, determine its culturally significant states and are therefore invaluable keys to understanding culture. Among such universal concepts, common to most cultures and peoples, is the concept of “fear”. Given the vital importance, the potential of means of verbalizing the concept of “fear” is high and has a specific vocabulary and syntax.

This article is devoted to the cognitive analysis of synonyms of the lexical-semantic field “fear”. The paper attempts to consider what is the term “concept” in cognitive linguistics, lexical and semantic field, explores the principles of modeling lexical and semantic relationships that form the field of fear in English, as well as identifies and systematizes connections between lexical units of the semantic field.

The material for the study are synonyms that are part of the lexical and semantic field of the concept of “fear” from different types of dictionaries. In the course of the research the author used the following methods: the method of component analysis, the method of linguocognitive modeling, the quantitative method of research.

In this paper we can see the model of the lexical-semantic field of “fear” in English and reveal the similarities and differences in the systematization of vocabulary of different languages, see the specifics of the “picture of the world” in each of them.

The practical value of the work is determined by the fact that its materials and results can be used by students of linguistic universities in practical classes in English, in special courses in cognitive linguistics. The proposed approach to the study of the concept of “fear” can be used when considering other language concepts.

Key words: concept, fear, analysis, synonyms, cognitive linguistics, English.

*Поздняков К. О.,**аспірант кафедри східної філології**Київського національного лінгвістичного університету*

ДИСТРИБУЦІЯ СКЛАДІВ У ДАВНЬОПЕРСЬКИХ ІМЕННИХ І ДІЄСЛІВНИХ СЛОВОФОРМАХ

Анотація. Стаття присвячена особливостям дистрибуції та частотності використання складів у давньоперських іменниках і дієсловах. Для отримання релевантних результатів дослідження проведено на широкому масиві лексичного матеріалу. Лексична вибірка словоформ здійснена з найбільш повних реєстрів і глосаріїв давньоперської мови. Для виокремлення складів автором обрана методика складоподілу, прийнята в санскритському мовознавстві, і доведена доцільність її використання. За результатами проведення складоподілу визначено такі типи складів: прикриті відкриті склади; прикриті відкриті склади з три- і двоконсонантним ускладненням ініціалі; неприкриті відкриті склади; закриті склади; закриті склади з двоконсонантним ускладненням ініціалі. Кожен із типів складів поділено на підгрупи з довгих і коротких складів, така диференціація узгоджується як із обраною методикою складоподілу, так із класичним підходом до опису структури складу та словоформи, прийнятим у сучасних індоєвропейських студіях.

При проведенні дистрибутивного аналізу досліджено позиційні особливості використання для кожного типу складів, обчислено кількість уживань складів в ініціальній, медіальній і фінальній позиціях словоформ, окремо зазначена кількість іменних і дієслівних словоформ, до структури яких входить кожен із обраних типів складів. Особливість використання кожного з типів складів пояснюється автором у термінах діахронічної лінгвістики, проводяться паралелі із середньоперською та сучасною перською мовою. У випадках мінімальної частоти використання складу або його нетривіального використання надається пояснення виникнення такої аномалії. Виклад матеріалу супроводжується використанням значної кількості прикладів з ілюстрацією їх складової структури. Для кожної зі словоформ, обраною як приклад, подається щонайменше два посилання на авторитетні реєстри давньоперської лексики.

Ключові слова: структура складу, давньоперська мова, порівняльно-історичне мовознавство, іранські мови, індоєвропейстика.

Постановка проблеми. Як відомо, давньоперська мова була однією з перших індоєвропейських мов із власною системою писемності. Завдяки аутентичному мовному матеріалу лінгвістами вдалося успішно здійснити дешифрування давньоперської писемності й подальший опис цієї мови. Незважаючи на недоліки, притаманні силабо-фонетичному клинопису, протягом останніх ста років грамати́чна система давньоперської мови досліджена й описана в обсязі, достатньому для проведення реконструкції спільноіранської мови та подальшого використання її результатів для уточнення наявних прототипів спільноіндоєвропейської лексики. Однак і понині в наукових

розвідках, присвячених давньоперській мові, залишаються лакуни, однією з яких є дослідження супrasegmentного рівня давньоперської мови, у тому числі дослідження словесного наголосу, для фіксації якого в клинописі не існувало жодних знаків. Виокремлення складів як носіїв словесного наголосу, визначення їх типів і подальший дистрибутивний і частотний аналіз убачаються першим кроком на шляху дослідження акцентної системи давньоперської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш послідовно давньоперська фонологічна система досліджена Р.Г. Кентом [1]. Для опису діахронічного розвитку давньоперських фонем учений, використовуючи лексичну вибірку здебільшого із санскриту й авестійської мови, указує на наявні в давньоперській мові регулярні звукові співвідношення з іншими індоіранськими та індоєвропейськими мовами, що дає змогу відтворити звуковий арсенал давньоперської мови. Уточнення щодо фонологічного строю давньоперської мови зроблені німецьким лінгвістом В. Хінцом [2], зокрема вченим доведена наявність у давньоперській мові складового варіанта сонанта /r/, уведення такого звуку до системи давньоперського вокалізму змінило уявлення вчених іраністів про ритмічну організацію давньоперських словоформ і дало можливість адекватно пояснити особливості давньоперського клинопису, які раніше вважалися графічними дефектами. Наукові розвідки радянських лінгвістів В.С. Расторгуєвої [3; 4] і Дж.І. Едельман [4; 5] присвячені реконструкції спільноіранської лексики, а також питанням акцентуації в давньо- та середньоіранських мовах, особливо варто відмітити їх сумісну фундаментальну роботу над Іранським етимологічним словником, яка ведеться й понині [6]. У словнику зібрані прототипи кореневих морфем спільноіранської мови, які реконструйовані на матеріалі всіх нині відомих іранських мов включно з такими давніми іранськими мовами, як авестійська й давньоперська. Важливим кроком на шляху дослідження давньоперської мови є корпуси текстів і відповідні глосарії, складені Р.Г. Кентом [1], В. Хінцом [2] та А. Баченхеймером [7].

Мета статті полягає у визначенні типів складів у давньоперській мові й опису їх дистрибутивних і частотних характеристик.

Для досягнення поставленої мети варто вирішити низку таких завдань: 1) зібрати мовний матеріал, здійснивши лексичну вибірку з реєстрів давньоперських словоформ; 2) обрати методикою складоподілу, виходячи з типологічних особливостей давньоперської мови; 3) визначити типи наявних складів; 4) здійснити дистрибутивний аналіз визначених типів складів; 5) описати частотні характеристики визначених типів складів.

Виклад основного матеріалу. Як матеріал дослідження з реєстрів давньоперської лексики нами вибрано 445 словоформ (243 дієслівні та 202 іменні словоформи), для досягнення

релевантних результатів дослідження в обраному матеріалі мінімізована кількість словоформ, що мають низьку частотність уживання в текстах, а також словоформ із дефектною етимологією.

Невеликий обсяг лексичного корпусу давньоперської мови, а також низька системна відповідність між клинописними знаками та їх змістом, що проявляється в можливості графічного знака позначати як склад, так і окремих звук незалежно від позиції в словоформі, унеможливають розробку методики складоподілу виключно на давньоперському лексичному матеріалі. Таким чином, для виокремлення давньоперських складів доцільним убачається використання методики складоподілу, яка б застосовувалася в мові, близької до давньоперської генетично й синхронічно, а головне, мала б схожі типологічні особливості. Найбільш прийнятною для дослідження вбачається методика складоподілу, прийнята в санскриті. Такий вибір обґрунтовується існуванням значного корпусу санскритських текстів, зокрема текстів поетичних, у яких найбільш чітко представлені особливості функціонування просодичних засобів. Методика складоподілу, що запроваджена в давнину Паніні й розвинена в подальшому сучасними лінгвістами [8], полягає в наявності кількісної опозиції в складах, для виокремлення складів і визначення їх довготи використовується такий набір правил: 1) якщо між приголосних стоїть один голосний, він відноситься до другого голосного та ініціє склад; 2) якщо два приголосні стоять поряд, перший відноситься до передуючого голосного та закриває склад, другий приголосний відноситься до наступного за ним голосного та ініціє склад; 3) склад вважається довгим, якщо його ядром є довгий голосний або дифтонг; 4) закритий прикритий склад незалежно від довготи ядра завжди довгий; 5) склад вважається коротким, якщо його ядром є короткий голосний або складовий сонант.

При застосуванні санскритської методики складоподілу обрані давньоперські словоформи поділені на 1537 складів. Складоподіл дав змогу виявити такі типи складів: 1) короткі (CV) та довгі (CṼ) прикриті відкриті складі; 2) короткі (CCV) та довгі (CCṼ) прикриті відкриті складі з двоконсонантним ініціальним ускладненням; 3) короткі (CCCV) та довгі (CCCVṼ) прикриті відкриті складі з триконсонантним ініціальним ускладненням; 4) короткі (V) та довгі (Ṽ) неприкриті відкриті складі; 5) закриті складі (CVC); 6) закриті складі з двоконсонантним ініціальним ускладненням (CCVC). Нижче будуть детально описані всі вказані типи складів.

У результаті аналізу давньоперських іменних і дієслівних словоформ виявлено 941 прикритий відкритий склад (525 складів у дієслівних словоформах, що становить 34,15% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 416 складів в іменних словоформах, що становить 27,06% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах). Розглянемо дистрибуцію та частотність використання цих складів:

1) складі CV в ініціальній позиції представлено в 148 словоформах (86 складів у дієслівних словоформах, що становить 5,59% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 62 складі в іменних словоформах, що становить 4,03% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *bavatīy* (він буде, він стане) – CV/CV/CVC [7, с. 157; 2 с. 129; 1, с. 200]; *caṣam* (око) – CV/CVC [7, с. 158; 2, с. 130; 1, с. 184];

2) складі CṼ в ініціальній позиції представлено в 53 словоформах (15 складів у дієслівних словоформах, що становить 0,97% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 38 складів в іменних словоформах, що становить 2,47% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *dārayantiy* (вони володіють) – CṼ/CV/CVC/CVC [7, с. 163; 2, с. 131; 1, с. 189]; *pādaibiyā* (обома ногами) – CṼ/CṼ/CV/CṼ [7, с. 201; 2, с. 146; 1, с. 195];

3) складі CV в медіальній позиції представлено у 259 словоформах (248 складів у дієслівних словоформах, що становить 16,13% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 150 складів в іменних словоформах, що становить 9,75% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *frājanam* (я відрізаю) – CCṼ/CV/CVC [7, с. 170; 2, с. 134; 1, с. 184–185]; *hamiṣṭiyāibīṣ* (бунтівниками, заколотниками) – CV/CV/CV/CṼ/CVC [7, с. 177; 2, с. 136; 1, с. 213];

4) складі CṼ у медіальній позиції представлено в 142 словоформах (90 складів у дієслівних словоформах, що становить 5,85% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 53 складів в іменних словоформах, що становить 3,44% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *gaubātīy* (він скаже) – CṼ/CṼ/CVC [7, с. 173; 2, с. 135; 1, с. 182]; *duṣṭiyārā* (з голоду) – CV/CV/CṼ/CṼ [7, с. 168; 2, с. 132; 1, с. 192];

5) складі CV у фінальній позиції представлено в 120 словоформах (65 складів у дієслівних словоформах, що становить 4,22% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 55 складів в іменних словоформах, що становить 3,57% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *abava* (він був, він став) – V/CV/CV [7, с. 121–122; 2, с. 119; 1, с. 200]; *ruṣa* (син) – CV/CV [7, с. 212; 2, с. 149; 1, с. 197];

6) складі CṼ у фінальній позиції представлено у 80 словоформах (22 складі в дієслівних словоформах, що становить 1,43% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 58 складів в іменних словоформах, що становить 3,77% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *adānā* (він знав) – V/CṼ/CṼ [7, с. 124; 2, с. 120; 1, с. 182]; *bṛṭiyā* (на землі, у країні) – CṼ/CV/CṼ [7, с. 158; 2, с. 130; 1, с. 200].

Прикриті відкриті складі з двоконсонантним (CCV) та триконсонантним (CCCV) ускладненням в ініціалі зустрічаються в 51 словоформі в ініціальній, медіальній і фінальній позиціях (20 складів у дієслівних словоформах, що становить 1,30% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 31 склад в іменних словоформах, що становить 2,01% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах). Найбільш поширеним приголосним звуком, який зустрічається в консонантних групах складів, є нескладовий сонант /r/. Хоча в давньоперській мові для сонанту /r/ була наявна фонологічна опозиція складовий/нескладовий, широка поширеність цього звуку в приголосних кластерах і подальша його елімінація в середньоперській мові вказує на поступове зникнення складовості як фонологічної диференційної ознаки класу сонантів. Інші приголосні, що входили до консонантної групи ініціалі складу представлені здебільшого спірантами та зімкненими глайдами. Розглянемо дистрибуцію та частотність цих складів:

1) складі CCV в ініціальній позиції представлено в 11 словоформах (2 складі в дієслівних словоформах, що становить

0,13% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 9 складів в іменних словоформах, що становить 0,58% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *frāṭhiyaiš* (його покарають) – CCV/CV/CVC [7, с. 172; 2, с. 134; 1, с. 198]; *xšara* (ніч, вечір) – CCV/CV [7, с. 243; 2, с. 133; 1, с. 139];

2) склади CCV̄ в ініціальній позиції представлено у 20 словоформах (8 складів у дієслівних словоформах, що становить 1,3% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 12 складів в іменних словоформах, що становить 0,78% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *frājanam* (я відрізав) – CCV̄/CV/CVC [7, с. 170; 2, с. 133; 1, с. 212]; *brātā* (брат) – CCV̄/CV̄ [7, с. 129; 2, с. 138; 1, с. 201];

3) склади CCV у медіальній позиції представлено в 11 словоформах (3 склади в дієслівних словоформах, що становить 0,19% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 8 складів в іменних словоформах, що становить 0,52% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *ahmaḥi* (ми є) – V/CCV/CV [7, с. 132; 2, с. 121; 1, с. 174]; *rštibara* (списоносець) – V/CCV/CVC [7, с. 141; 3, с. 150; 1, с. 172];

4) склади CCV̄ у медіальній позиції представлено лише в 1 словоформі (1 склад у дієслівних словоформах, що становить 0,06% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *ṭanhuṭamahi* (ми зevamoся, нас називають) – CVC/CCV̄/CV/CVC [7, с. 224; 2, с. 153; 1, с. 202];

5) склади CCV у фінальній позиції представлено 2 словоформами (2 склади в іменних словоформах, що становить 0,13% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *aspa* (кінь) – V/CCV [2, с. 126; 1, с. 173]; *baršnā* (глибину, довжину) – CVC/CCV [7, с. 156; 2, с. 129; 1, с. 200];

6) склади CCCV̄ в ініціальній позиції представлено 2 словоформами (2 склади в дієслівних словоформах, що становить 0,13% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *xšnāsāhiy* (ти узнаєш) – CCCV̄/CV̄/CVC [7, с. 245; 2, с. 139; 1, с. 182]; *xšnāsātiy* (він узнає) – CCCV̄/CV̄/CVC [7, с. 245; 2, с. 139; 1, с. 182];

7) склади CCCV у медіальній позиції представлено 2 словоформами (2 склади в дієслівних словоформах, що становить 0,13% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *āxšnūdiy* (ти почув) – V̄/CCCV/CVC [7, с. 153; 2, с. 124; 1, с. 182]; *āxšnāvāhiy* (ти почувеш) – V̄/CCCV/CV̄/CVC [7, с. 127; 2, с. 121; 1, с. 174];

8) склади CCCV̄ медіальній позиції представлено 2 словоформами (2 склади в дієслівних словоформах, що становить 0,13% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *āxšnauvaiy* (я чую) – V̄/CCCV̄/CVC [7, с. 152; 2, с. 124; 1, с. 182]; *āxšnūti* (я почув) – V̄/CCCV̄/CV [7, с. 153; 2, с. 122; 1, с. 182].

Неприкриті відкриті склади зустрічаються в 154 словоформах і лише в ініціальній позиції (113 складів у дієслівних словоформах, що становить 7,35% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 41 склад в іменних словоформах, що становить 2,66% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах). Виключно ініціальна позиція неприкритих складів може бути пояснена наявністю гортанної змички, яка могла мати фонетичну реалізацію на початку слова, подібно до тої, яка нині існує в сучасній перській мові й зустрічається при артикуляції слів, що починаються

з голосного звуку. Взаємозв'язок між ступенем інтенсивності гортанної змички, з одного боку, та якісними й позиційними особливостями наступного голосного звуку пояснював би діахронічні зміни голосних в ініціальній позиції. Розглянемо дис-трибуцію та частотність неприкритих відкритих складів:

1) склади V̄ представлені в 135 словоформах (96 складів у дієслівних словоформах, що становить 6,24% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 39 складів в іменних словоформах, що становить 2,53% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *avāhrdah* (він пішов, він залишив) – V̄/CV̄/CV/CVC [7, с. 149; 2, с. 127; 1, с. 214]; ДП *anušiya* (помічник, послідовник, союзник) – V̄/CV/CV/CV [7, с. 136; 2, с. 123; 1, с. 168];

2) склади V̄̄ представлені в 19 словоформах (17 складів у дієслівних словоформах, що становить 1,1% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 2 склади в іменних словоформах, що становить 0,13% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *āhanta* (вони були) – V̄̄/CVC/CV [7, с. 127; 2, с. 121; 1, с. 174]; ДП *āxšnāvāhiy* (ти почувеш) – V̄̄/CCCV/CV̄/CVC [7, с. 127; 2, с. 121; 1, с. 174].

Закриті склади зустрічаються в давньоперській мові рідше, аніж відкриті, загальна частка закритих складів у зареєстрованих нами словоформах становить 22,48%. Значною мірою такі склади представлені типом CVC, канонічним для індоєвропейських мов, а також наявним у невеликій кількості типом CCVC. У словоформах закриті склади можуть розташовуватися в ініціальній, медіальній і фінальній позиціях, але, на відміну від відкритих прикритих складів, що тяжіють до медіальної позиції, закриті склади мають найбільше поширення наприкінці словоформи. Розглянемо дис-трибуцію та частотність закритих складів:

1) склади CVC в ініціальній позиції представлено в 56 словоформах (18 складів у дієслівних словоформах, що становить 1,17% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 38 складів в іменних словоформах, що становить 2,47% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *raḫṭatuv* (нехай він горить) – CVC/CV/CVC [7, с. 213–214; 2, с. 150; 1, с. 205]; *vašnāriy* (благословенням, підтримкою) – CVC/CV̄/CVC [7, с. 236; 2, с. 156; 1, с. 207];

2) склади CVC у медіальній позиції представлено в 44 словоформах (38 складів у дієслівних словоформах, що становить 2,47% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 7 складів в іменних словоформах, що становить 0,45% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *hamataxšanta* (вони прагнули) – CV/CV/CVC/CVC [7, с. 177; 2, с. 137; 1, с. 186]; *daranyam* (золото) – CV/CVC/CVC [7, с. 163; 2, с. 133; 1, с. 189];

3) склади CVC у фінальній позиції представлено у 239 словоформах (154 склади в дієслівних словоформах, що становить 10,01% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 85 складів в іменних словоформах, що становить 5,53% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах), напр., *paribarāhadiš* (ти б нікував про них, ти захищав би їх) – CV/CV/CV/CV̄/CV/CVC [7, с. 204; 2, с. 147; 1, с. 200]; ДП *xšačamšim* (його царство) – CCV/CVC/CVC [7, с. 242–243; 2, с. 138; 1, с. 181];

4) склади CCVC мають найменше поширення серед закритих складів і представлені всього в 6 словоформах (1 склад у дієслівних словоформах, що становить 0,06% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах; 5 складів

в іменних словоформах, що становить 0,32% від сумарної кількості складів у всіх зареєстрованих словоформах). В ініціальній позиції складу CCVC зустрічаються у 2 словоформах, напр., *xvarštika* (хороший тисоносець) – CCVC/CCV/CV [7, с. 232; 2, с. 140; 1, с. 177]. У медіальній позиції складу CCVC представлено в 1 словоформі, напр., *ardastāna* (вікно) – V/CCVC/CV̄/CV [7, с. 138; 2, с. 125; 1, с. 171]. У фінальній позиції складу CCVC представлено в 3 словоформах, напр., *astiy* (він е) – V/CCVC [7, с. 144; 2, с. 126; 1, с. 174].

Висновки. Дистрибутивний аналіз давньоперських складів дав змогу виявити широке розподілення відкритих складів в ініціальній, медіальній і фінальній позиціях словоформ. Значна представленість складів CV у словоформах може пояснюватися загальномовною універсалією, що виражається в тяжінні приголосних до першочергового оформлення ініціалі складу – явища, відомого як принцип ініціального максимуму [9]. Представленість більшості закритих складів у фінальній позиції словоформ пов'язана з тим, що майже всі граматичні форманти давньоперських дієслівних та іменникових словоформ, зокрема відмінкові й особові закінчення, виражені в складах CVC.

Низька інтенсивність використання консонантних кластерів на початку слова вказує, що давньоперська мова уникала скупчення приголосних, інструментом для запобігання такому скупченню була епентеза, а саме вставлення голосного звуку в історично сформовану консонантну групу, особливо на початку слова. Вочевидь, процес розбиття консонантних груп на відкриті складу тривав аж до новоіранської мовної доби, на що вказує актуальна в сучасній перській мові фонологічна заборона на ініціальні кластери й, відповідно, інтервокальна позиція багатьох елементів давньоперських кластерів.

Література:

1. Kent R. Old Persian: Grammar, Texts, Lexicon. New Eaven : American Oriental Society, 1950. 216 p.
2. Hintz W. Altiranisches Spruchgut der Nebenüberlieferungen. Weisbaden : Otto Harrassowitz, 1975. 303 p.
3. Расторгуева В.С. Сравнительная грамматика западноиранских языков: Фонология. Москва : Наука, 1990. 253 с.
4. Расторгуева В.С., Эдельман Д.И. Опыт историко-типологического исследования иранских языков. Москва : Наука, 1975, 238 с.
5. Эдельман Дж.И. Сравнительная грамматика восточноиранских языков: Фонология. Москва : Наука, 1986. 200 с.
6. Расторгуева В.С., Эдельман Д.И. Этимологический словарь иранских языков. Москва : Восточная литература, 2000. Т. 1. 327 с.
7. Bachenheimer A. Old Persian: Dictionary, Glossary, Concordance. Great Britain : Amazon, 2019. 740 p.
8. Ruppel A.M. The Cambridge Introduction to Sanskrit. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 431 p.
9. Gussenhoven C. Understanding phonology. London and New York : Routledge, 2017. 298 p.

Pozdniakiv K. Distribution of syllables in Old Persian noun and verb word-forms

Summary. The article is dedicated to the peculiarities of the distribution of syllables within a word and the frequency of certain syllable patterns in Old Persian nouns and verbs. The research was based on expansive lexical data in order to receive equitable results. The lexical selection of word-forms was carried out from the most complete registers and glossaries of the Old Persian language. For identifying syllable patterns, the author used the method of syllable division which was introduced in the linguistic studies of Sanskrit. The practicality of its application for the current work is stated. As the result of the conducted syllable division research, the following syllable types were defined: covered open syllable; covered open syllables with two- and three-consonant complication in the initial position of a word; uncovered open syllables; closed syllables; closed syllables with two-consonant complication in the initial position of a word. Each type of syllables was divided into subgroups of long and short syllables. The division is supported by the chosen methodology and agrees with the classical approach to describe the structure of a syllable and a word-form which is applied in modern Indo-European studies.

During the distribution analysis, the positional peculiarities to use each syllable type were investigated; the number of syllables used in the initial, middle and final positions of word-forms was calculated. The special attention was given to calculate those noun and verb word-forms in the structure of which each selected syllable type can be recognized. The distinctiveness of the usage of each type of syllable pattern is explained within the field of diachronic linguistics, drawing parallels with Middle Persian and Modern Persian. In cases of low-frequency occurrence of the syllable type or its inconsequential usage, the explanation of the anomaly is provided. The presentation of the material is accompanied by a large number of examples to illustrate the syllable structures. Each selected word-form is an example with at least two references taken from the authoritative registers of the Old Persian language.

Key words: syllable structure, Old Persian language, Historical linguistics, Iranian languages, Indo-European studies.

*Rys L. F.,**Ph.D. in Philologie,**Dozentin am Lehrstuhl für deutsche Philologie
Wolynar Nationale Lesja-Ukrainka-Universität**Bondarchuk O. Y.,**Ph.D. in Philologie,**Hochschullehrerin am Lehrstuhl für deutsche Philologie
Wolynar Nationale Lesja-Ukrainka-Universität**Pasyk L. A.,**Ph.D. in Philologie,**Dozentin am Lehrstuhl für deutsche Philologie
Wolynar Nationale Lesja-Ukrainka-Universität*

ANGLEICHUNG DER NEUENGLIZISMEN AN DAS SYSTEM DER DEUTSCHEN GEGENWARTSSPRACHE

Анотація. Статтю присвячено дослідженню та опису шляхів асиміляції неологічних англіцизмів до системи німецької мови-реципієнта. Дослідження проведено на матеріалі запозичень-неологізмів 2010–2020 років, відібраних методом суцільної вибірки з онлайн-словника неологізмів на Інтернет-порталі Інституту німецької мови імені Лейбніца OWID. У неологічних запозиченнях простежено процес їх адаптації до різних підсистем німецької мови, їх фонетичну, графічну, морфологічну та лексико-семантичну інтеграцію. У процесі фонетичної асиміляції неоангліцизмів відбувається передусім заміна звуків, відсутніх у німецькій мові, на їм подібні. Характерною є також наявність наголосу на першому складнику в композитах, а також оглушення дзвінких приголосних у кінці слова, нехарактерне для англійської мови. Інколи в мові-реципієнті функціонує два варіанти вимови лексеми, що може слугувати свідченням незавершеності процесу її адаптації. Графічна адаптація виражена передусім написанням іменників з великої літери та написанням разом або через дефіс композитів, які пишуться в англійській окремо. У процесі адаптації до граматичної системи німецької мови запозичені з англійської іменники набувають невластиві їм категорії роду й відмінка, а також утворюють множину за зразками німецької мови. Запозичені дієслова отримують формотворчий суфікс інфінітива та набувають нових граматичних парадигм мови-реципієнта. На відміну від інших запозичень, неологізми, запозичені з англійської мови, можуть порівняно легко бути сегментовані на морфеми. Тому наявність префікса в англійському дієслові може бути причиною подвійних форм другого дієприслівника. Як приклади лексико-семантичної інтеграції розглянуто розвиток нових значень у наявних запозиченнях, а також активну участь запозичених лексем у словотворчих процесах німецької мови. При цьому запозичені з англійської морфеми можуть поєднуватися як із німецькими морфемами, так і між собою, сприяючи розвитку системи словотворення німецької мови.

Ключові слова: запозичення, англіцизм, неологізм, неоангліцизм, адаптація.

Problemstellung. Der rasche technologische Fortschritt, historische Ereignisse, der gesellschaftliche Wandel bringen mit

sich sprachliche Veränderungen, in erster Linie im Wortschatz, damit die Sprache erfolgreich ihre Funktion als Verständigungs- und Kommunikationsmittel erfüllen kann. Neue oder veränderte Sachverhalte brauchen neue Benennungen, demzufolge erscheinen im lexikalisch-semantischen System jeder Sprache viele Neologismen, die auf der Basis der Entlehnung, der Wortbildung sowie des Bedeutungswandels entstehen. Einen starken Einfluss auf die deutsche Gegenwartssprache üben Entlehnungen, besonders aus der englischen Sprache, aus. Das zeigt sich im kontinuierlich steigenden Entlehnungsprozess englischer Ausdrücke, die den Benennungsbedarf in vielen gesellschaftlichen Bereichen befriedigen. Beim Gebrauch von neuentlehnten Anglizismen und anderen Fremdwörtern können Muttersprachler jedoch auf bestimmte Schwierigkeiten stoßen, weil viele Entlehnungen von den Normen des Deutschen abweichen. Deshalb braucht der Prozess der Angleichung neuentlehnter Fremdwörter an das System der deutschen Sprache eine ausführliche wissenschaftliche Untersuchung.

Forschungsstand. Die Entlehnung wird meistens als einer der Wege der Entstehung von Neologismen betrachtet. Infolge des steigenden Anglizismengebrauchs erschienen viele wissenschaftliche Beiträge, die den Einfluss des Englischen untersuchten [1; 2; 3]. S. Burmasova verfolgt die Dynamik des Entlehnungsprozesses aus dem Englischen ins Deutsche mittels statistischer Methoden, indem zwei Zeitebenen 1994/2004 verglichen werden [4]. Einige Arbeiten sind den Untersuchungen der englischen Entlehnungen in verschiedenen Fach- bzw. Sachgebieten gewidmet. So wurden neologische Anglizismen in den Fachsprachen [5], in der Fußballsprache [6], in der Werbung [7], im Bereich Fernsehen und Telekommunikation [8] und in anderen Gebieten untersucht. In einigen Beiträgen wird auch darauf hingewiesen, dass das Englische auch den Einfluss auf die deutsche Wortbildung aufweist [9; 10].

Eine große Menge der englischen Entlehnungen in vielen gesellschaftlichen Bereichen erregt Besorgnis bei manchen Sprachwissenschaftlern. Demzufolge begannen die Wissenschaftler die Überflüssigkeit vieler englischer Wörter zu dokumentieren, und

als Ergebnis erschienen die Wörterbücher („*Wörterbuch überflüssiger Anglizismen*“ hrsg. von Bartzsch & Pogarell & Schröder, 2012; „*Der Anglizismen-Index 2020. Deutsch statt Denglisch*“ hrsg. von Elfers, 2020), deren Ziel ist es, nicht nur englische Wörter verständlich zu machen, sondern auch deutsche Bürger anzuregen, Denglisch zu vermeiden. Es lässt sich aber nicht behaupten, dass alle in diesen Wörterbüchern vertretenen Lexeme in den allgemeinsprachlichen Wortschatz der deutschen Standardsprache übernommen worden sind oder übernommen werden. Hier handelt es sich oft um rein englische Begriffe, um den expressiven Gebrauch von Anglizismen in der Werbung, in der Jugendsprache oder anderen spezifischen Wortschatzen. Wegen der mangelnden Usualisierung und Akzeptierung (sie entsprechen nicht dem deutschen Sprachgebrauch) können solche Angloamerikanismen als neue Fremdwörter nicht betrachtet werden.

Da der Einfluss der anderen Sprachen auf das Deutsche heutzutage gering ist, gibt es nur wenige Untersuchungen der neuen Lexeme, die aus anderen Sprachen kommen. So untersucht A. Klosa-Kückelhaus [11] in ihrem Beitrag die in den letzten 30 Jahren entlehnten Neologismen mit Herkunft aus europäischen Sprachen (außer Englisch), ihre Wortbildungsproduktivität, pragmatische Vernetzung und entsprechende Themenfelder.

Einige Beiträge beschäftigen sich auch mit der Untersuchung von der Adaptation der Entlehnungen im Deutschen. So untersuchte P. Eisenberg [12] die grammatische Integration der Fremdwörter im Deutschen, I. Kratochvílová [13] widmete ihren Beitrag der sprachlichen Integration von Anglizismen im Bereich der Wortbildung. Am meisten achtete man auf die lautliche und graphische Integration von Anglizismen im Deutschen [14], so hat Ch. Scholz ausführlich in seiner Dissertation die Anpassung von englischen Fremdphonemen untersucht und die Zuordnung von fremden Vokalphonemen und deutschen Substituten vorgenommen [15]. Einige Untersuchungen sind den Entlehnungen und ihrer Integration nur im einzelnen Fachgebiet des Deutschen gewidmet, so hat G. Zifonun [16] die Integration jugendsprachlicher Anglizismen analysiert, und die ukrainische Sprachwissenschaftlerin A. Mishchenko [17] die strukturell-semantische Adaptation von Anglizismen der Computerfachsprache im Deutschen untersucht.

Die durchgeführten Studien zeigen jedoch nicht das volle Potenzial der Entlehnungen auf. Aktiver Gebrauch von Fremdwörtern und ihre steigende Zahl im deutschen Wortschatz brauchen eine ständige Dokumentierung der Neuentlehnungen und ihre vielseitige Untersuchung. Im vorliegenden Beitrag haben wir vor, die Integrationsformen des im letzten Jahrzehnt entlehnten Wortgutes zu erläutern. Dabei haben wir nur aus dem Englischen entlehnte Neulexeme ausgewählt, weil es nur sieben Neuentlehnungen in OWID gibt, die in den Zehnerjahren ins Deutsche übernommen worden sind.

Das Ziel der Untersuchung setzt eine polymethodische Vorgehensweise voraus: Für die Materialgewinnung wird ein Stichprobenverfahren angewendet. Aus dem Online-Neologismenwörterbuch im IDS-Internetportal OWID, und zwar aus der Stichwortliste der Neologismen der Zehnerjahre, werden Lexeme ausgesucht, die aus dem Englischen durch direkte Übernahme oder durch Wortbildung mit englischen und deutschen Wortbildungselementen ins Deutsche gekommen sind. Die Auswahl des Online-Neologismenwörterbuches OWID als Ausgangsbasis der Studie erklärt sich dadurch, dass es nach den Prinzipien der wissenschaftlichen Lexikographie zusammengestellt wird. Die dort

erfassten Neuentlehnungen haben sich im allgemeinsprachlichen Wortschatz der deutschen Standardsprache etabliert, und ihre Analyse lässt begründete verlässliche Schlussfolgerungen über die Entwicklungstendenzen des lexikalischen Systems ableiten, die sich nicht auf dem okkasionellen Gebrauch einzelner Lexeme basieren. Das ausgesuchte Forschungsmaterial wird hauptsächlich qualitativ analysiert, wobei die wichtigsten Merkmale der Neuentlehnungen im Zusammenhang mit ihrer Integration ins lexikalische System des Deutschen beschrieben werden.

Forschungsergebnisse und ihre Besprechung. Die meisten neuentlehnten Lexeme, die durch direkte Fremdwortübernahme aus dem Englischen gekommen sind, sind Substantive (138), daneben auch 11 Verben, 2 Adjektive (*genderfluid*, *nice*) und ein Adverb (*veggie*). Nach der morphologischen Struktur sind die meisten neuentlehnten Substantive komplex, die Hälfte davon bilden Komposita: *Crowdfunding*, *Morphsuit*, *Powerbank*, *Paywall*, *Streetfood* u. a.

In Bezug auf die These, dass die Entlehnungen zunächst in der Empfängersprache als Simplizia empfunden werden, ist die Morphemstruktur der meisten Neoanglizismen erkennbar. Das erklärt sich durch eine große Zahl von Anglizismen im Deutschen. Demzufolge lassen sich einzelne Morpheme häufig leicht segmentieren, weil sie in mehreren komplexen Wörtern zu begegnen sind, wie zum Beispiel die Konstituente *Face* in den Neulexemen *Facepalm*, *Duckface*. So lässt sich auch die Wortwurzel in der entlehnten Wortfamilie *Twerking*, *twerken* ausgliedern, sowie Affixe in den Reihenbildungen, z.B. das Suffix **-ing** wie in *Bodyshaming*, *Phubbing*, *Upskirting*, *Clickbaiting*; das Suffix **-ie** wie in *Selfie*, *Foodie*, *Onesie*.

Bei den entlehnten Neulexemen kann man von Anfang an den Prozess ihrer Angleichung an verschiedene Subsysteme der deutschen Sprache verfolgen: phonetische, graphische, morphologische und lexikalisch-semantische Integration. Diesen Prozess der Aneignung, der Durchsetzung und Akzeptierung der lexikalischen Neuerung durch die Sprachgemeinschaft, bezeichnet Kinne [18, S. 78] als den Weg vom Okkasionalismus zum Neologismus, und meint, „mit der Aufnahme ins Wörterbuch, mit seiner Lexikalisierung ist der Prozess der Entwicklung eines Neologismus (als Neologismus) abgeschlossen“ [18, S. 81].

Die Anpassung im phonetischen Bereich vollzieht sich in erster Linie wegen der Unterschiede der Phonemsysteme in der Ausgangs- und Empfängersprachen. So hat das englische Lexem *Twerking* solche Laute, die im Deutschen nicht existieren, deshalb werden sie durch ähnliche heimische Laute ersetzt: vgl. engl. [ˈtwɜːkɪŋ] [19] und deutsch [ˈtvœəkɪŋ] [20]. Danach folgt Wechsel der betonten Silbe. Das entlehnte zusammengesetzte Substantiv bekommt im Deutschen die zentralisierende Betonung auf der ersten Konstituente, auf dem Bestimmungswort, während im Englischen Komposita neben der Hauptbetonung die Nebenbetonung auf der zweiten Konstituente haben: vgl. *Clickbait* engl. [ˈkɪk.beɪt] [19] und dt. [ˈkɪkbe:t] [20]. Außerdem werden stimmhafte Konsonanten im Wortauslaut stimmlos ausgesprochen, was für das Englische nicht charakteristisch ist: *Hashtag* engl. [ˈhæʃ.tæɡ] [19] und dt. [ˈhɛʃtek] [20].

Bei manchen Lexemen sind zwei Varianten der Aussprache möglich, eine englische und eine eingedeutschte: *veggie* [ˈvedʒɪ] und [ˈveɡɪ] [20]. Zwei Varianten der Aussprache sind auch bei den Lexemen mit dem lateinischen Präfix *super-/Super-* typisch, weil das Präfix im Englischen und im Deutschen in verschiedenen Lautformen gebräuchlich ist. Bei den Neuentlehnungen kann das Neulexem mit

diesem Präfix als Ganzes in seiner Lautform entlehnt werden, oder wird das Präfix auf die im Deutschen etablierte Weise ausgesprochen, wie bei *Superfood* ['zu:pɛfu:t] und auch ['sju:pɛfu:t] [20].

Zwei Varianten der Aussprache haben auch neologische Komposita mit dem adjektivischen Erstglied *digital*, aber hier ist die Situation anders. Das Adjektiv *digital*, das für „zahlenmäßig, ziffernmäßig; in Stufen erfolgend“ steht, ist in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts aus dem Englischen übernommen worden und hat eine eingedeutschte Aussprache, die sich auch dadurch erklären lässt, dass das Adjektiv *digital* zunächst als eine Entlehnung aus dem Lateinischen im medizinischen Bereich im Sinne von „mithilfe des Fingers“ verwendet wurde. In den letzten Jahren sind viele neue Komposita mit dieser Komponente entstanden, aber bei denjenigen, die im Deutschen als zusammengesetzte Substantive gebildet wurden, wird die Erstkomponente als [digi'ta:l] ausgesprochen: *Digitalgipfel*, *Digitalkonzern*, *Digitalunternehmen*, *Digitalverband*; und bei den Neulexemen, die direkt aus dem Englischen übernommen worden sind, ist die englische Variante der Aussprache üblich: *Digital Detox* – ['dɪdʒɪtəl 'di:tɔks] [21].

Die orthographische Assimilation ist vor allem in der Großschreibung der entlehnten Substantive zu beobachten. Es gibt auch Unterschiede bei der Schreibung von Komposita. Im Englischen können einige zusammengesetzte Substantive getrennt geschrieben werden, aber im Deutschen sind sie normgerecht zusammen oder mit Bindestrich zu schreiben: engl. *escape room* – dt. *Escaperoom*, *Escape-Room*. Bei der Schreibvariante mit Bindestrich werden beide Konstituenten großgeschrieben. Orthographische Sonderregeln gelten für die aus dem Englischen entlehnten Substantivkomposita mit Adjektiv als Erstglied. Für sie ist neben der Zusammenschreibung (*Smartwatch*, *Fakenews*) eher die Getrenntschreibung, allerdings mit Großschreibung beider Konstituenten (*Cold Brew*, *Curvy Model*, *Fake News*, *Digital Detox*), typisch.

Bei manchen neuentlehnten Substantiven sind ein paar alternative Schreibvarianten zu beobachten, so werden in OWID für „ein Übungsprogramm zur Verbesserung der Fitness“ zwei normgerechte Schreibungsformen angegeben (*Cross-fit* und *Crossfit*), und in Duden Online-Wörterbuch – *CrossFit* und *Crossfit*. Die nichtübliche Großschreibung der zweiten Konstituente lässt sich dadurch erklären, dass es in diesem Fall um Appellativierung von dem registrierten Markennamen *CrossFit* geht, und bei der Schreibung der Markennamen ist die Großschreibung jeder Konstituente ein übliches Verfahren, das die Rezipienten auf den Markennamen aufmerksam machen soll.

Während der orthographischen Assimilation werden auch bei eigenen Lexemen fremde Buchstaben durch die für das Deutsche typische Schreibvariante ersetzt: *fracken* (engl. *to frac*), *Kopter* (engl. *copter*). Dabei wird das griechische Präfix *mikro-/Mikro-*, das im Englischen die Form *micro* hat, durch die eingedeutschte Schriftform ersetzt: *Mikrojob* (engl. *micro job*). Solche Fälle vom Ersetzen desselben Affixes griechischer Herkunft durch die im Deutschen gebrauchte Form kann man auch als Lehnübersetzungen betrachten, z.B. die deutsche Variante *Trumpismus* für das englische Wort *Trumpism*, *Mikroaggression* (vgl. engl. *microaggression*).

Bei der morphologischen Assimilation handelt es sich um die Anpassung der Entlehnung an die morphologischen Merkmale entsprechender Wortarten. Das Substantiv erhält grammatisches Genus, Kasus- und Numerusflexion. Das Genus entspricht häufig dem Genus der deutschen Übersetzung: *der Morphsuit* – der

Ganzkörperanzug; *die Shapewear* – die Unterwäsche, die Kleidung; *die Bowl* – die Schüssel. In gewissen Fällen bestimmt die morphologische Struktur des entlehnten Substantivs sein Genus. Auf Grund von morphologischer Analogie mit dem deutschen Suffix *-er* sind englische Fremdwörter auf *-er* Maskulina: *der E-Scooter*, *der Clickworker*, *der Brexiteer*. Sie bilden Genitiv mit Endung *-s*, aber bei der Pluralform solcher Neulexeme können zwei Varianten möglich sein: ohne Endung und mit der Endung *-s*, die für Entlehnungen typisch ist: *der Instagrammer* – *die Instagrammer / Instagrammers*; *der Prepper* – *die Prepper / Preppers*. Die Anglizismen mit Suffixen *-or*, *-ent*, *-ism/-ismus* werden auch dem männlichen Geschlecht zugeordnet: *der Fascinator*, *der Graccident*, *der Overtourism*, *der Slacktivism*. Englische Substantive auf *-ing* werden Neutra, weil sie im Deutschen substantivierten Infinitiven entsprechen: *das Tabatatraining*, *das Upskirting*, *das Sexting*, *das Planking*.

Die Verben übernehmen das formbildende Morphem *-en/-eln* als Kennzeichnung des Infinitivs: *retweeten* (engl. *to retweet*), *leaken* (engl. *to leak*), *upcyclen* (engl. *to upcycle*) und deutsche Konjugationsformen: *upcyclen* – *upcyclte* – (*hat*) *geupcyclt*, (*hat*) *upgecyclt* (*Altes Segeltuch wird von Lena Ohlen upgecyclt* (sueddeutsche.de, 11.12.2020)), oder *upcyclt* (*Integrative Werkstätten sollen entstehen und unser Müll recycelt, upcyclt, refabriziert und repariert werden* (sueddeutsche.de, 03.12.2018)). Das Vorhandensein von mehreren Varianten der grammatischen Formen kann man als nicht völlige oder noch nicht vollendete grammatische Integration ins Deutsche betrachten.

Als ein wichtiges Kriterium für die vollständige Integration von Neologismen in die deutsche Standardsprache betrachtet die Sprachwissenschaftlerin A. Klosa-Kückelhaus [11, S. 2] die Tatsache, ob das Neulexem zum Ausgangspunkt von Wortfamilien wird. Man kann beobachten, dass neuentlehnte Substantive oft als Konstituenten von Komposita auftreten, meistens als Bestimmungswörter (*Scammingmasche*, *Scammingopfer*), aber auch als Grundwörter (*Telefonscamming*). Seltener können Neuentlehnungen als Basis für Derivate dienen. Typisch ist die Bildung einer femininen Form der Personenbezeichnungen von den aus dem Englischen entlehnten Substantiven auf *-er* wie *Crowdworker* – *Crowdworkerin*; *Influencer* – *Influencerin*; *Paracycler* – *Paracyclerin*, etc. Andere Muster der Derivation sind seltener, aber wir können bei manchen Substantiven und Verben Beispiele der Präfigierung (*Shitstorm* – *Antishitstorm*, *Megashitstorm*, *Minishitstorm*; *liken* – *entliken*, etc.) und Suffigierung (*Instawalk* – *Instawalker*, *Instawalkerin*; *Superfood* – *Superfoodler*; *Spoiler* – *spoilerhaft*, *Spoilernoia*, etc.) finden. Das Verb *spoilern* wurde vom Anglizismus *Spoiler* mit Hilfe von Konversion im Deutschen gebildet.

Viele englische Stämme werden in Fremdwortbildungskonstruktionen gebraucht, die im Deutschen aus fremden oder aus fremden und heimischen Wortbildungselementen gebildet werden, was auch als Zeugnis ihrer Integration ins lexikalische System der deutschen Sprache dienen kann. Einige Fremdwortbildungen können in Analogie zu anderen Fremdwörtern gebildet werden, z.B. *Candystorm* (Welle der Zustimmung und Sympathie in sozialen Medien) ist als Gegenwort zum entlehnten Neulexem *Shitstorm* (Sturm der Entrüstung in einem Kommunikationsmedium des Internets, der zum Teil mit beleidigenden Äußerungen einhergeht) entstanden. Bei der Fremdwortbildung können Lexeme entstehen, die aus englischen Morphemen gebildet sind, aber im Englischen nicht vorkommen, sie werden noch Scheinanglizismen oder Pseudoanglizismen genannt. Andere Beispiele dafür sind: *Fakeshop* (betrügerischer Onlineshop), *Food saver*

(Person, die Lebensmittel dadurch vor dem Wegwerfen bewahrt, dass sie diese einsammelt und verteilt) und *Foodsharing* (das Sammeln und Verteilen von Lebensmitteln, die ansonsten entsorgt werden müssten) [21].

Als Beispiele der semantischen Integration betrachten wir die Fälle des Bedeutungswandels der entlehnten Neulexeme im Deutschen, die man auch als Neubedeutungen klassifizieren kann. Zum Beispiel, das Fremdwort *Exit* entwickelte neben der älteren Lesart „Ausgang, Notausgang“ eine Neubedeutung „Beendigung bzw. Ende eines bestimmten Zustandes, Ausstieg aus einer bestimmten Situation“ [21], wie zum Beispiel in der Zusammensetzung *Coronaexit*. Das entlehnte Neulexem *Bowl* hat im Deutschen neben der Bedeutung „Schüssel“ auch die Bedeutung bekommen, die im Englischen nicht vorkommt: „Gericht, bei dem frische Zutaten in einer Schüssel zusammen angerichtet werden“. Noch ein Beispiel wäre das Wort *Gendergap*, das in den Nullerjahren mit der Bedeutung „Geschlechterunterschied“ entlehnt wurde. In den Zehnerjahren entwickelte *Gendergap* im Deutschen eine neue Bedeutung: „der sprachlichen Gleichbehandlung aller Geschlechter dienende Schreibweise, bei der ein Unterstrich zwischen einer maskulinen Form und einer femininen Endung eines Wortes steht“ [21]: *Ich freue mich auch, dass Moderatorinnen wie Anne Will neuerdings den sogenannten Gendergap mitsprechen, also eine winzige Kunstpause, etwa im Wort Steuerzahler_innen* (www.sueddeutsche.de, 4.09.2020).

Fazit. Für die neuentlehnten Anglizismen ist eine relativ schnelle Integration in das deutsche Sprachsystem charakteristisch. Wir haben die Angleichung an das phonetische, graphische, morphologische und lexikalisch-semantische Subsysteme der deutschen Sprache verfolgt. Bei manchen Neuentlehnungen der Zehnerjahre ist der Integrationsprozess nicht vollendet, was sich in Schwankungen in der Aussprache, sowie in Doppelformen bei der Pluralbildung der Substantive und bei der Bildung der Grundformen der Verben äußert. Neuentlehnte Anglizismen schließen sich auch schnell den Wortbildungsprozessen im Deutschen an und nehmen an der Bildung eigener Wortfamilien teil. Dadurch kann die sprachliche Überlagerung von Entlehnungs- und Wortbildungsprozessen entstehen, die sich in erster Linie bei der Fremdwortbildung vollzieht.

Literatur:

1. Busse U. Anglizismen im Deutschen. Entwicklung, Zahlen, Einstellungen / S.M. Moraldo (Hrsg.). *Sprachkontakt und Mehrsprachigkeit*. Heidelberg : Universitätsverlag Winter, 2008. S. 37–68.
2. Busse U. Anglizismen – Versuch einer Bestandsaufnahme. *Aptum*. 2011. № 2. S. 98–120.
3. Eisenberg P. Anglizismen und andere Fremdwörter. *Aptum*. 2011. № 2. S. 121–141.
4. Burmasova S. Empirische Untersuchung der Anglizismen im Deutschen. Am Material der Zeitung Die Welt (Jahrgänge 1994 und 2004) / T. Becker (Hrsg.). *Bamberger Beiträge zur Linguistik*. Tom 2. Bamberg : University of Bamberg Press, 2010. 291 S.
5. Bartsch S., Sigrist L. Anglizismen in Fachsprachen des Deutschen. Eine Untersuchung auf Basis des Darmstädter Corpus Deutscher Fachsprachen. *Muttersprache*. 2002. № 4. S. 309–323.
6. Burkhardt A. Anglizismen in der Fußballsprache. Eine historische und kontrastive Betrachtung. *Der Sprachdienst*. 2008. № 52 (2). S. 57–69.
7. Kick I. Die Wirkung von Anglizismen in der Werbung. “Just do it” oder lieber doch nicht? Hamburg : Diplomica Verlag, 2014. 104 S.
8. Устінова В. Словотвірні особливості інновацій-запозичень у сучасній німецькій мові сфери телебачення та телекомунікації.

- Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія».* Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2016. Вип. 1 (35). С. 12–15.
9. Barz I. *Englisches in der deutschen Wortbildung* / L.M. Eichinger, M. Meliss, M.J. Domínguez Vázquez (Hrsg.). *Wortbildung heute. Tendenzen und Kontraste in der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen : Narr, 2008. S. 39–60.
 10. Eichinger L.M. So viele Wörter. Was neue Wörter über die deutsche Sprache aussagen. *Studia Germanica Universitatis Vesprimiensis*. 2007. № 11 (1). S. 27–43.
 11. Klosa-Kückelhaus A. *Europäisches im Deutschen*. *Sprachreport*. 2020. № 36 (1). S. 1–5.
 12. Eisenberg P. Die grammatische Integration von Fremdwörtern. Was fängt das Deutsche mit seinen Latinismen und Anglizismen an? / G. Stöckel. *Neues und Fremdes im deutschen Wortschatz. Aktueller lexikalischer Wandel*. Berlin, New York, 2001. S. 183–209.
 13. Kratochvílová I. Zur sprachlichen Integration der englischen Entlehnungen im Deutschen im Bereich der Wortbildung. *Brüner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*. 2001. № 15. S. 21–38.
 14. Munske H.H. o.k. [oˈke:] und k.o. [kaˈo:]. Zur lautlichen und graphischen Integration von Anglizismen im Deutschen / C. Scherer, A. Holler. *Strategien der Integration und Isolation nicht-nativer Einheiten und Strukturen*. Berlin : De Gruyter, 2010. S. 31–50.
 15. Scholz Ch. P. *Lexikalische Entlehnungen aus dem Englischen. Ihre Integration ins Deutsche unter phonologischem Aspekt: Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Philosophie*. 2004. URL: http://roa.rutgers.edu/content/article/files/1398_bayer_1.pdf (Abgerufen am: 10.08.2021).
 16. Zifonun G. Grammatische Integration jugendsprachlicher Anglizismen. *Der Deutschunterricht*. 2000. № 52 (4). S. 69–79.
 17. Міщенко А.Л. Адаптація англіцизмів до системи сучасної німецької мови (на матеріалі англіцизмів комп'ютерної галузі й технологій) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Донецьк, 2009. 22 с.
 18. Kinne M. *Der lange Weg zum deutschen Neologismenwörterbuch* / W. Teubert (Hrsg.). *Neologie und Korpus*. Tübingen : Narr, 1998. S. 63–110.
 19. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (Abgerufen am: 10.08.2021).
 20. Duden – Wörterbuch Duden online. Berlin: Bibliographisches Institut GmbH. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch> (Abgerufen am: 10.06.2021).
 21. Neologismenwörterbuch. *OWID – Online Wortschatz-Informationssystem Deutsch*, hrsg. vom Leibniz-Institut für Deutsche Sprache, Mannheim. URL: <https://www.owid.de/docs/neo/start.jsp> (Abgerufen am: 28.07.2021).

Rys L., Bondarchuk O., Pasyk I. Adaptation of neological anglicisms to the system of modern German

Summary. The article has been devoted to the investigation and description of the adaptation of neological anglicisms borrowed to the system of the general German language. The research material is based on the neological loanwords of 2010–2020, selected by the method of continuous sampling from the online dictionary of neologisms on the internet portal OWID of the Leibniz institute for German language. The adaptation process of neological anglicisms to different subsystems of the German language, their phonetic, graphic, morphological and lexical-semantic integration are traced. In the process of phonological integration of anglicisms the sounds that do not exist in the German language are replaced by similar ones. The word stress on the first component in compound words is also characteristic. The voiced consonants at the end of the English borrowings are pronounced in German unvoiced, which is not typical for English. Sometimes there are two pronunciation variants of a loan word in the recipient

language, which can serve as evidence of incompleteness of its adaptation. Graphic adaptation is observed primarily in writing nouns in capital letters and writing compounds, which are written in English separately, together or joined by a hyphen. In the course of integration into the grammatical system of the German language, English loan nouns acquire uncharacteristic categories of gender and case, as well as form plural based on the patterns of German. Borrowed verbs receive the grammatical inflectional morpheme of the German infinitive and acquire new grammatical paradigms of the recipient language. Unlike other borrowings,

English loan words can be relatively easily segmented into morphemes. Therefore, the presence of a prefix in an English verb can cause double forms of Participle II. The development of new meanings in existing loan words, as well as the active participation of borrowings in word-formation processes in German are considered as examples of their lexical-semantic integration. Thus, borrowed morphemes can be combined both with German morphemes, and among themselves, promoting development of German system of word-formation.

Key words: borrowing, anglicism, neologism, neological anglicism, adaptation.

*Рябчук О. В.,
магістр*

Національного університету «Запорізька політехніка»

Кузнецова І. В.,

*доцент кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»*

АНГЛОМОВНА ФІТОМОРФНА МЕТАФОРА: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ Й УЖИВАННЯ

Анотація. Статтю присвячено проблемам визначення й уживання англійської фітоморфної метафори. Розглядаються теоретичні та лінгвокультурологічні аспекти вивчення фітоморфної лексики. Теоретичний аспект спрямований на визначення семантичного обсягу таких понять: «фітонім», «фітоніміка», «фітоморфна лексика», а також обґрунтовує використання зазначених термінів у лінгвістичній літературі. У статті проаналізовано наявні з XIX століття підходи та шляхи лінгвокультурологічного вивчення фітоморфних одиниць, узагальнюється досвід дослідження цього фрагменту лексичної системи на сучасному етапі. Доведено, що головними властивостями фітоморфізмів є складність семантичної структури, спрямованість на асоціативні зв'язки, здатність до реалізації функціонального та прагматичного потенціалу, що характерно для одиниць вторинної номінації, які утворилися за допомогою метафори. Основною особливістю фітоморфізмів є етнокультурне навантаження, що реалізується в мові.

Підтверджено за допомогою прикладів, що перенесення рослинної символіки на людину, використання рослин у різноманітних життєвих ситуаціях зумовлює їх високу функціональну навантаженість в англійській фітоморфній метафорі, яка створює мовну картину світу. Під час аналізу встановлено, що фітоніми застосовуються для образної характеристики й соціального оцінювання особи за тими чи іншими ознаками, з їх допомогою можна оцінити як зовнішні ознаки людини, так і її внутрішні властивості. Головним, на нашу думку, є насамперед вплив фольклорного, міфологічного уявлення про ці рослини. Найбільша кількість фітонімів, які живаються в переносному значенні, зустрічається в описі людини, вони характеризують її зовнішність, стать, зріст, фігуру, риси характеру, у низці випадків фітоніми позначають загальні жіночі образи. Абстрактні поняття також отримують метафоричне відтворення за допомогою фітонімів. Таким чином, глибоке розуміння метафоричних трансформацій дає змогу передати всі відтінки значення при перекладі, тому розглянута проблема, безсумнівно, вимагає подальших досліджень.

Ключові слова: метафора, фітоморфізм, фітонім, метафоричне перенесення, мовна картина світу, вторинна номінація, символ, лінгвокультурологія.

Постановка проблеми. У рамках сучасної наукової парадигми особливу увагу дослідників привертає метафора, яка розглядається як один із найбільш продуктивних способів інтерпретації та пізнання дійсності, тому її повний опис вимагає взаємодії різних напрямів (семасіологічного, когнітивного й лінгвокультурологічного). «Рослинні» образи займають одне

з ключових місць у лінгвокультурах, що пояснює причину особливої уваги лінгвістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення фітоморфної метафори – відносно новий напрям лінгвістики. Її дослідження почалися у 80-і – 90-і роки (Т. Цой, Л. Воробйова, Є. Гусакова, Р. Сетаров та інші). Згодом вивчення метафор набуло системного характеру (А. Дементьєва, Ю. Сфремович, Т. Панкова й інші). Лексика на позначення рослин вивчалася в дослідженнях М. Фещенка, А. Капської та інших, тому що рослини відіграють надзвичайно важливу роль у житті людини. Зрозуміло, що назви рослин є вагомим складником слів з етнокультурною семантикою. Таким чином, проблема вивчення фітонімів особливо актуальна, тому що вони не лише відіграють значну роль у житті людини в декоративному й естетичному переломленні, а й беруть участь у передачі релігійних, символічних, естетичних і міфологічних уявлень. Перенесення рослинної символіки на людину, використання рослин у різноманітних життєвих ситуаціях зумовлює їх високу функціональну навантаженість в англійській фітоморфній метафорі, яка створює мовну картину світу.

Мета статті – вивчення специфіки вживання англійської фітоморфної метафори як фрагмента національної картини світу для виявлення національної та індивідуально-авторської специфіки її репрезентації англійською мовою.

Вклад основного матеріалу. Як відомо, лінгвістичні дослідження останніх десятиліть здійснюються в тісному зв'язку з людиною, її свідомістю й мисленням відповідно до антропоцентризму сучасної науки. Велика увага приділяється вивченню мовної картини світу, яка є сукупністю зафіксованих у мові уявлень народу про навколишню дійсність на певному етапі його розвитку. Мова, з одного боку, формуючи цю картину, водночас висловлює та пояснює інші картини світу людини, які за допомогою спеціальної лексики, входячи в мову, привносять до неї риси людини, її культури.

Особливий інтерес із цієї точки зору викликає фітоморфна лексика, оскільки в номінації природних об'єктів, які фіксують життєвий досвід людини, систему цінностей народу, процес пізнання й освоєння світу флори, проявляються специфічні риси національного менталітету. Взаємодіючи з природою, людина давала рослинам найменування, під внутрішньою формою яких фіксуються уявлення про рослини, відображаються важливі для впізнання об'єкта ознаки. Ці найменування в усій сукупності, у свою чергу, формують особливу лексико-семантичну групу – фітоморфну лексику, яка, за твердженням

Н. Коновалової, виконує не тільки номінативну, а й прагматичну, оціночну, експресивну й інші функції [1, с. 57]. На думку З. Комарової та Г. Хасаншиної, ця семантична спільність лексем заслуговує на пильну увагу, тому що вона є одним із найдавніших пластів лексики [2, с. 29]. Фітоморфна лексика відображає досвід практичного й культурно-міфологічного освоєння світу рослин як частини навколишньої людини природи, містить етнокультурну інформацію, яка відображатиме народне сприйняття рослинних реалій.

Як відомо, у мовознавчій науці немає єдиного визначення назв на позначення об'єктів рослинного світу, такі лексичні утворення йменували по-різному: фітонім (О. Абакумова, О. Блінова, Оліфіренко, І. Подолян, Л. Усик тощо), флороназва (В. Пітель). Проте деякі дослідники в розвідках послуговуються не якимось одним терміном, а використовують паралельні найменування: фітонім, фітонімний іменник (І. Клімас), фітонім, флорема, флористична одиниця (К. Акулініна), фітонім, флористична лексема (С. Камаль), фітонім, фітонімічна лексема (Ю. Дьяченко), флоролексема, флоризм, флороназва, флористична одиниця (С. Шуляк), флоролексема, флористичне найменування (І. Коломієць, Д. Уманець).

У дослідженні ми кваліфікуємо лексеми аналізованого різновиду як фітоніми. Однак Н. Подільська відносить термін «фітонім» до сфери ономастики (поряд з іншими, утвореними за тією ж моделлю: топонім, зоонім тощо) [3, с. 158], у цьому ж значенні фітонім уживають автори робіт, присвячених власним назвам, наприклад, О. Суперанська, В. Фещенко.

Термін «фітонім» з'явився як неологізм у 70-х роках ХХ століття, саме із цього періоду це поняття почало активно використовуватися в лінгвістиці. Н. Подольська зазначає: «Фітонім – власне ім'я будь-якої рослини» [3, с. 158]. У результаті активного вживання цього терміна в 1990-х роках він закріплений в етимологічних словниках і представлений як «грец. *phyton* «рослина» й опута «ім'я, назва», «назва рослини». Саме цей термін є загальноживаним у європейській та американській лінгвістичній науці (*phytonym*, *phytonyme*).

Початок вивчення фітонімної лексики пов'язаний з ім'ям Ф. Буслаєва, який на перше місце ставив культурологічний аспект вивчення. Так, він стверджував, що «сама номенклатура народної ботаніки веде нас у період міфологічний» [4, с. 17], позначивши зв'язок між найменуваннями рослинного світу й духовною культурою народу. В. Колосова розглядає так звані «фітопортрети», які присвячені аналізу однієї рослини, у рамках лінгвокультурології, наприклад, місце фітоніма «полин» у традиційній культурі слов'ян, зазначаючи, що, незважаючи на свої корисні властивості (рослина використовувалося слов'янами як лікарський засіб), полин протиставляється фітонімам із позитивною символікою (троянда, базилік) [5, с. 78].

До головних семантичних ознак фітоморфної метафори відносять багатозначність, образність, універсальність в окремій мові та символічну близькість зі словами інших мов, семантичну багатоваріантність за рахунок індивідуальних особливостей носіїв мови та дуалізм символічного значення, завдяки чому вони є носіями символічного змісту мови. Під впливом міфів, легенд, пісень, фразеологізмів, літературних творів, звичаїв, обрядів, ритуалів формуються індивідуальні знання символіки фітонімів переважно на підсвідомому рівні. Саме той факт, що фітоніми не лише містять інформацію енциклопедичного характеру, а й транслюють інформацію про морально-етичні норми,

ціннісні уявлення, менталітет, особливості художньої творчості народу, а також є основою для виникнення образних засобів мови (епітетів, стійких порівнянь, метафор, ідіом), свідчить про те, що укладена в них національно-культурна інформація не лежить на поверхні мови, а закодована в складному конотативному змісті слова. Саме ця обставина дає змогу дослідникам говорити про існування особливого вегетативного, або рослинного, коду культури. Такий код є одним із універсальних способів пізнання світу та його фрагментів, обумовлений важливою роллю рослин, що сприяє міфологізації всього, що з ними пов'язано, починаючи з природних, біологічних властивостей і закінчуючи категоріями екзистенціального характеру (наприклад, любов, життя, смерть).

Таким чином, семантичні ознаки виконують у мовній картині світу найважливішу функцію – системотвірну: саме за семантичними ознаками, загальними для низки значень, лексичні одиниці утворюють ряди, групи й парадигми, тобто лексичну систему мови. Як тип семантичних ознак, вони відіграють істотну роль у структурі значення.

Рослини можуть утілювати міфологічні уявлення про навколишній світ, конкретизувати їх, що дає змогу вважати їх архетипічними символами. Виділяють дві групи оціночного потенціалу фітонімів. 1. Оціночний компонент може бути обумовлений об'єктивними властивостями рослини: особливостями зовнішнього вигляду, корисністю для практичної діяльності, істинністю або неістинністю тощо. 2. Оціночний компонент може бути обумовлений такими культурологічними особливостями рослин, як релігійно міфологічне походження назв рослин, схожість із побутовими предметами або частинами тіла (людини, тварини тощо).

Емоційний компонент не може з'явитися в слові без оцінки, бо будь-яка емоція має оціночний характер, хоча не всяка оцінка обов'язково емоційна. Конотативні семи вносять додаткові щодо денотації смисли в значення [6, с. 55–56].

За ознакою структурно-семантичної організації можна виділити такі тематичні групи назв на позначення флористичних одиниць: а) найменування сукупностей (елементи ландшафту): об'єкти природи, створені без участі людини: *lic – forest*; об'єкти природи, створені людиною: *cad – garden*; б) загальні найменування: *kvimu – flowers*; в) власне фітоніми: назви дерев: *cosna – pine*; назви кущів: *buzok – lilac*; назви ліан: *vinograd – grape*; назви трав: суходільних: *chistotil – celandine*, кульбабка – *dandelion*; водяних і болотних: *komuu – reed*; назви квітів: *romashka – chamomile*, гвоздика – *pink*; назви городніх культур: *sonyashnik – sunflower*; назви плодів: фруктових дерев: *yabluco – apple*; городніх рослин: *morkvina – carrot*; г) партитивні фітоніми (частини рослин): *gilka – branch* тощо.

Отже, проведений короткий структурно-семантичний аналіз фітоморфної лексики дає підстави стверджувати, що як об'єкти цих наукових досліджень виступають різноманітні флороназви, які включають родові й видові поняття, в основному вилучені зі спеціальних джерел наукової літератури (словників, довідників, науково-навчальних посібників тощо), тобто закріплені за науковою сферою вживання й підпорядковані певній галузі знань. Наведені класифікації флороназв, з одного боку, адекватно відображають екстралінгвальну типологію рослин на рівні буденної свідомості пересічного носія мови, а з іншого боку, вони придатні для власне лінгвістичного використання.

В англійській картині світу існують фітоніми з елементом *devil* або *devil's*, що трактують негативні поняття, які часто

зустрічаються в назвах рослин із негативними властивостями (отруйна, бур'ян): фітонім *devil's candle* (букв. «чортова свічка») – *мандрагора, дурман звичайний*.

У фітонімії часто зустрічається словотвір *lady's* + артефакт: *lady's purse* (букв. «жіноча сумочка») – *грицики, lady's nightcap* (букв. «жіноча нічна шапочка») – *берізка, lady-flock* (букв. «жіночі панчохи»); *lady's glove* (букв. «жіночі рукавички») – *сердечник луговий* тощо. Це наводить на думку про особливості організації жіночого світу в епоху королеви Вікторії. (Багато рослин є символами Англії з періоду правління англійської королеви Вікторії). Тут схожість у тому, що рослина розпускає свої стебла поверх землі, ніби рука сліпого намагає щось для отримання інформації: *lion's mouth*, букв. «лева паща» – *левиний зів*. Тут схожість у тому, що квітки, які розкрилися, нагадують відкриту пащу лева, тому в українській мові воно теж асоціюється з пащею лева.

Назва фітоніму *Lily* запозичена з німецької, де *lilie* походить від латинського *lilium*, яке, у свою чергу, запозичене з давньогрецької мови. Кілька лілій на одному стеблі означають *невинність, відродження й безсмертя*. У християнстві лілія – концепт «чистоти» й «цнотливості». Метафоричне перенесення прямого стебла лілії зумовлено абстрактною ознакою – «божественний розум». Пониклі листя лілії обумовлено реалізацією оціночного потенціалу: людина, схожа на цю рослину внутрішніми характеристиками, скромна. Концептуальне значення передає також забарвлення лілії: білі лілії – в Англії символ чистоти, величч, благородства, цнотливості; жовті лілії – символ вдячності, екстравагантності, яскравості; помаранчеві лілії – позначають цікавість, кокетство. Образ і символ цього фітоніму відображено у фразеології: *gild the lily* – *позолотити лілію, тобто прикрашати те, що й без того прекрасно, робити те, що вже зроблено; займатися непотрібною, марною справою; витратити сили й час даремно*. Три англійські фразеологізми містять фітонім *lily*: *to gild the lily, lily of the valley, (as) pure as a lily*. Джерелом вираження *lily of the valley* – *конвалія*, можливо, є переклад англійською мовою уривка з «Пісні над піснями»: *I am a rose of Sharon, a lily of the valley* – *Я нарцис Саронської, лілія долини!* Метафора *(as) pure as a lily* – *чистий, невинний; чиста, як лілія пов'язана зі значенням, яке надається цій квітці: у релігії й мистецтві лілія пов'язана з чистотою та асоціюється з Дівою Марією*. Фітонім лілія, її деривати і словосполучення найчастіше зустрічаються в біології, ботаніці, парфумерії.

При цьому реалізується в основному метафоричне перенесення, основними об'єктами є цибулинка квітки – «непорочне зачаття», «чистота серед гріхів нашого світу». У мистецтві лілія, зображена на одній стороні, а меч – на іншій, означають, відповідно, невинність і провину. Потенційні семи – «чистий», «невинний», «позолотити», «прикрасити», «витратити час», «марна справа». Для метафор із компонентом «*lilly*» характерна як позитивна, так і негативна оцінна конотація.

Загалом в англійській фітоморфній лексиці повна еквівалентність або повний збіг змісту й компонентів зустрічаються дуже часто. Тут відіграють важливу роль так звані культурологічні фактори. При зіставленні культурологічного складника англійської картини світу виявляються дві групи факторів: 1) універсальні; 2) національно-специфічні.

Іноді асоціації, що закріплені за рослинами в англійській мові, є досить несподіваними для української культури. Так,

наприклад, червиве або гниле яблуко в англійській мові використовується для позначення зовні привабливої, але морально зіпсованої людини: *the rotten apple* – *паршива вівця; a bad apple* – *погана людина в групі хороших людей*. В англійській ментальності фітонім «*apple*» передає оманливий успіх – *Adam's apple* – *адамово яблуко*, унаслідок відображення в англійській фразеології Біблійного переказу про те, що біля Содому, який розташовано неподалік від Мертвого моря, росли красиві яблука, що перетворювалися при першому дотику до них у дим і попіл.

Семи фітоніму «*potato*» – *нечистий, дрібний, кинути, утекти* – концептуалізують ієрархічне ставлення й побутові дії людини. Цей фітонім в англійській картині світу має негативну оцінку конотацію, наприклад, *couch potato* – *лежень; телевізійний фанат, mouse potato* – *той, хто проводить вільний час, просиджуючи в інтернеті; to drop smb. like a hot potato* – *кинути когось; бігти від будь-кого, як від чуми*.

В Англії фітонім *маргаритка* символізує *невинність і чистоту*. Уважається емблемою німфи Беліди. Відображає солярний принцип, оскільки назва цієї квітки була відома й у давньоанглійській мові – *daegesage*. Вона утворена зі словосполучення *daeges eage* – «*очі дня*» (сучасне англійське *day's eye*). Під подібною назвою ця квітка відома й у середньовічній латині – *solis oculus* – *очі сонця*. Таке ім'я маргаритка отримала через те, що її квіти відкриваються на світанку й закриваються ввечері. У 1791 році з'явилося слово *daisy-cutter* буквально – *різачель ромашок*. Воно позначало коня, який при бігу риссю невисоко піднімає ноги. Через майже сто років це слово проникло в крикет, а потім і в бейсбол, де так стали називати м'яч, який летить або, точніше, практично ковзає над самою поверхнею землі.

Найчисельнішою виявилася група з компонентом *Rose*. Троянда, будучи найбільш шанованою квіткою, відображена й у літературі, і в живописі. Майже всюди вона асоціюється з красою, молодістю і любов'ю. Відзначимо, що така лексема, як *a rose*, досить активно задіється для опису людської особистості. Велика увага акцентується на дві такі ознаки квітки троянди, як краса і яскравий рожевий/червоний колір, який асоціюється тільки з кольором обличчя й, відповідно, зі здоров'ям: *she has roses in her cheeks* – *рум'янець грає на її щоках, вона пашисть здоров'ям; put the roses back in sb's cheeks* – *to make someone look healthy again; fair as a rose* – *прекрасна, як троянда; rose-bud lips* – *губки бантиком, fresh as a rose* – *квітучий, пашисть здоров'ям; = свіжа, як троянда; milk and roses* – *квов з молоком, lose one's roses* – *зів'язнути, blush like a rose* – *заширтітися, як маків цвіт* тощо. Крім цього, відзначається певна емоційна реакція людини: *to blush like a rose* – *заширтітися, як маків цвіт*. Ознака краси цієї квітки задіяна і при характеристиці відносин людини з оточуючими: *a rose between two thorns* – *(красива) жінка, що сидить між двох чоловіків*. Троянда є символом мовчання. Про це свідчать такі метафори: *(to be said) under the rose* – *по секрету, нишком, (to be born) under the rose* – *бути незаконнонародженим*. Троянда може слугувати предметом захоплення й часто недоступна, тому використовується для характеристики чогось рідкісного. Доказом цього можуть бути такі метафори: *a blue rose* – *щось недосяжне, a rose without a thorn* – *виняткове явище*.

Останні десятиліття свідчать, що англійська мова продовжує збагачувати словниковий склад майже за рахунок власних мовних ресурсів, урахувавши, проте, що значна частина цих ресурсів, зокрема лексичних одиниць, словотворчих елемен-

тів, запозичена з інших мовних систем протягом історії становлення та розвитку. Найбільшу активність і продуктивність виявляє створення нових лексичних одиниць на базі наявного матеріалу шляхом «обробки» цього матеріалу із залученням різних способів і механізмів. Серед інновацій – кілька десятків семантичних неологізмів, нових одиниць лише за змістом. В основному це наявні слова, які набули нових лексико-семантичних варіантів унаслідок перенесення значення, здебільш метафоричного, наприклад: *avocado hand* – поріз, рвана рана людини під час розрізання ножом авокадо й видалення кісточки (досить частий вид травми); *avozilla* – фрукт авокадо дуже великого розміру, *blood avocado* – фрукт авокадо, що вирощується в місцевості, яка контролюється кримінальними наркокартелями, котрі примушують селян віддавати їм частини прибутку від вирощування цього фрукту; *bitch water* – напій, виготовлений із березового соку (уважається дуже корисним для здоров'я); *crash blossom* – заголовок газетної статті в такому невизначеному смислово оформленні, що викликає в читачів комічну або безглузду інтерпретацію; *root-to-steam* – такий, що прагне; *rosehip neuron* – різновид клітини мозку, яка за формою нагадує бутон троянди, тощо.

Висновки. Отже, образи рослин традиційно переносяться на людину, яка є як адресатом, так й адресантом культурного коду. Процеси пізнання й роздуми часто реалізуються через художні образи рослин. Таким чином, фітоніми як один із видів семантичної лексики, утілюючи певні характеристики рослин, відображають духовний світ людей. Їх дослідження в лінгвокультурологічному аспекті дає змогу отримати певне уявлення про різноманітні мовні явища того чи іншого народу, а також простежити, як позамовна дійсність переломлюється в мові. Особливості функціонування фітонімів у тексті представляють національну картину світу, від якої потерпають у семантиці мовних одиниць через систему значень та асоціацій слова з особливими культурно-специфічними значеннями.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленні вивчення семантичних особливостей фітоморфних метафор в англійських пареміях і вивченні їх уживання в різних видах дискурсу та перекладі.

Література:

1. Коновалова Н.И. Народная фитонимия как фрагмент языковой картины мира. Екатеринбург : Дом учителя, 2001. 186 с.
2. Комарова З.И., Хасаншина Г.В. Латинизированный семантический метаязык агрономии как способ научной концептуализации и категоризации фрагмента действительности царства растений. *Проблемы языковой концептуализации и категоризации действительности* : материалы Всероссийской научной конференции

«Язык. Система. Личность». Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. пед. ун-та, 2004. С. 27–43.

3. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии. Москва : Наука, 1978. 199 с.
4. Буслаев Ф.И. Исторические очерки русской народной словесности. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. 420 с.
5. Колосова В.Б. Мотивации славянских названий растений, образованных от зоонимов. *Традиционная культура* : научный альманах. 2014. № 3. С. 77–84.
6. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. Москва : Едиториал УРСС, 2002. 280 с.

Riabchuk O., Kuznetsova I. English phytomorphic metaphor: problems of definition and use

Summary. The article is devoted to the problems of English phytomorphic metaphor in definition and use. Theoretic and linguocultural aspects of studying phytomorphic vocabulary are considered. The theoretic aspect is aimed at determining the semantic scope of concepts such as: “phytonym”, “phytonimics”, “phytomorphic vocabulary” and also justifies the use of these terms in the linguistic literature. The article analyzes the existing approaches and ways of linguocultural study of phytomorphic units since the XIX century, it is generalized the research experience in this fragment of lexical system at the present stage. It is proved that the main properties of phytomorphisms are the complexity of the semantic structure, the focus on associative connections, the tendency to realize the functional and pragmatic potential to be characteristic of the secondary nomination units formed by metaphor. The main feature of phytomorphisms is the ethnocultural meaning realized in language.

It is confirmed by examples that the transfer of plant symbols to humans, the use of plants in various life situations causes their high functional meaning in the English phytomorphic metaphor to create a linguistic picture of the world.

During the analysis it was found that phytonyms are used for figurative characteristics and social evaluation of a person on certain features, they can be used to assess both the external features of man and his internal properties. The main features of these words are the influence of folk, mythological ideas about these plants. The largest number of phytonyms used figuratively, found in the man's description, they characterize his appearance, gender, height, figure, character traits, in some cases phytonyms denote common female images. Abstract concepts are also represented by phytonyms metaphorically. Thus, considerable understanding of metaphoric transformations allows to convey all shades of meaning in translation so this problem, requires further research.

Key words: metaphor, phytomorphism, phytonym, metaphorical transference, linguistic picture of the world, secondary nomination, symbol, linguoculturology.

*Savchenko O. O.,**Candidate of Philological Sciences,**Department of Comparative Pedagogy and Methodology of Teaching Foreign Languages
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

PAREMIOLOGICAL MANIFESTATION OF ENTHOCULTURAL COMPONENT OF MEANING

Summary. The article is devoted to the problem of verbalization of ethnocultural component in such language items as paroemias. Paroemias are folk expressions of instructive content, constructed mostly as syntactically and semantically complete, reproducible sentences that express certain rules of life or truths in a concise form, literally or figuratively. Paremiological fund is the brightest layer of a language which most expressively reflects the national outlook and culture. It comprises the shortest genres that figuratively reproduce the most significant phenomena and realities of life: proverbs, sayings, riddles, greetings, wishes, curses, comparisons, superstitions, puns, toasts etc. The identification of semantic ethnocultural component in paroemias leads to modelling the national linguistic picture of the world. Under the ethnocultural component of meaning we understand information that highlights various geographical, social, ethnographic and historical information and conveys associative and figurative collective ideas of native speakers. It is established that the ethnocultural component of meaning is revealed through the lexical composition of a paroemia (individual components or in its interaction with other lexical units of a paroemia), a direct plan of content or phraseological meaning of a paroemia. It is proved that the means of reflecting the national and cultural specifics of paroemias is mainly a figurative basis. Its interpretation is the content of the ethnocultural component of meaning, because the national-cultural specificity is most fully manifested in the hidden semantic components. Other basic principles contributing to the identification of ethnocultural specifics are: the interlingual comparison of paroemias, which provides profound results in clarifying the universal and idioethnic in these language units, as they cannot be received by way of analyzing only one language system; culturological value, thematic affiliation, frequency of usage, relevance, semantic complexity (presence of more than one meaning, positive word-forming potential, etc.).

Paroemias with a direct meaning or the internal form of figurative paroemias convey collective ideas about various aspects of the life of the ethnos – house and farm management, natural living conditions, history, customs, and so on. The figurative meaning of a paroemia, which is based on the associative-figurative component, also gives cultural information related to the spiritual life of an ethnos – values, morals, symbols.

Key words: paroemia, proverb, saying, ethnocultural component of meaning, concept.

Problem statement. In order to decode the knowledge of the world, it is advisable to address the actual paroemias as a creative product of a particular ethnos. Cognitive processes are concentrated in these language units: the ethnos' knowledge

of the realities of the environment and the reproduction of practical experience in different periods of its development, the memory of different generations about the past, which is also the knowledge of the environment, are reflected in them. In addition, paroemias, like language in general, are representatives of the culture of the people.

The aim of this article is the study of the ethnocultural specificity of the paroemias which presupposes an immersion in the linguistic and, through it, spiritual culture of both the individual representative of the ethnos and the entire linguocultural community. Analysis of ethnocultural components in language is an important area of modern linguistic research, as it helps to define the peculiarities of the mentality and culture of a specific ethnic group. Because of this, paroemias are a favourable material for identifying the ethnocultural component of meaning, national cultural traits, worldview and mentality, as well as the study of the conceptualization and categorization of reality by representatives of different linguocultural communities. According to researchers, national-cultural semantics is attested at all levels of language: in grammar, syntax, and even in phonetics. However, it is most pronounced in the so-called structural units of language, which directly reflect the extralinguistic reality, call objects and phenomena of the world. Such units include words, idioms and paroemias.

Analysis of recent research and publications. Interest in paremiology as a science is growing in the late 20th – early 21st century in both foreign and national linguistics. The issues related to the semiotic, semantic and communicative-pragmatic nature of these language units are the most deeply studied. In general, paroemias have repeatedly been the subject of research in paremiology (works by N. Barley, A. Dandis, E. Kokare, H. Permiakov, W. Mieder), as well as in linguistics (researches by I. Holubov'ska, O. Levchenko, O. Kononenko, Z. Kotsiuba and others), however, many aspects of the analysis of proverbs and sayings related to the problems of studying human consciousness, perception and awareness of the world haven't received due attention by scientists.

Discussion. Due to its diversity, the concept of "paroemia" does not have a clear definition. Many researchers classify them as phraseological units. In particular, the Ukrainian researcher Z. Kotsiuba interprets "proverbs and sayings as a special group of linguistic units of communicative type within the phraseological level, which, despite all attempts of structural paremiologists to build a coherent system of paremiological models, is not homogeneous in structure or semantics nor by functions" [1, p. 74].

O. Dudenko presents the following specific features of paroemias: instructiveness and evaluative content; the presence of grammatically and intonationally designed judgment; conciseness

of expression; generalization of certain laws, rules of life or truths; a kind of closed, stable, reproducible and integral sentence of closed structure; clarity of functional purpose [2, p. 15].

As a precedent, a paroemia is a reproduced and self-sufficient complex verbal sign, the sum of the values of the components of which is not equal to the meaning. Precedent text is a unit of text level, the invariant of perception of which is part of the cognitive base, and the text itself is known to all members of the linguistic and cultural community [3, p. 251].

Paroemias are also characterized as precedent texts, given their independent status as a form of text. Precedent text is a unit of text level, the invariant of perception of which is part of the cognitive base, and the text itself is known to all members of the linguistic and cultural community [3, p. 251].

A paroemia is based on conceptual categories. In linguistics, this term denotes conceptual, mental categories. The structural and semantic structure of paroemia makes it possible to replace a large scope of thoughts with a concise associative image.

We determine the semantic structure of a paroemia, taking into account the cognitive nature of the precedent statement. Deep meaning is not formed on the basis of adding the semes of its components, but is the result of a semantic combination of components of the lexical and grammatical structure. As a result of such cognitive mechanisms in semantics there is a formation of a new meaning of the whole expression. The systemic meaning of a paroemia is a combination of deep meaning and knowledge of the precedent phenomenon and its associated connotations. The surface meaning of a paroemia is derived from the sum of the semes of its components.

The development of the semantic content of a paroemia is accompanied by a figurative rethinking of the realities of the environment, which results mainly in the loss of denotative meanings by the lexical units of a paroemia, the acquisition of connotations that indicate the connection of associative-figurative basis with culture (standards, symbols, stereotypes). The use of a paroemia in a figurative sense reproduces generalized, typical phenomena. The figurative meaning of a paroemia is formed as a consequence of the metaphorical one.

The term "paroemia" is ambiguous. In ancient times, paroemias were called short expressions that were written on roadside poles. They also denote passages from the book of the Old Testament (from the Greek "paroemia" – parable), which contain prophecies or teachings and are read in the Orthodox Church during the service. It was not until later that the term came to be used to refer to all teachings, parables, and wisdom. In encyclopedic works the following interpretations of a paroemia are given: "a folk expression expressed by a sentence, as well as a short chain of sentences that convey an elementary scene or the simplest dialogue" [4, p. 169].

From the point of view of both linguistics and folklore, the paremiological corpus unites the shortest genres that figuratively reproduce the most significant phenomena and realities of life: proverbs, sayings and their genre varieties – greetings, wishes, curses, comparisons, superstitions, puns, toasts [5, p. 536]. Paroemias include proverbs, sayings, riddles, omens, religious beliefs, prophetic dreams, divination, problems, puzzles, colloquialisms, orders, fables, puns, fairy tale formulas, and more.

It is noteworthy that riddles and proverbs complement each other: the former describe the material world, the physical world,

and the latter the human world. Apart from this, there is another link between them: proverbs, sayings, as well as riddles, are concise and compact and use archaic structures and can merge into one another. The transformation of a saying into a proverb can take place by rearranging or changing words, so that the a saying acquires a generalizing meaning instead of a specific one. A separate figurative part of the riddle can sound like a proverb: they are identical signifiers, and their signified concepts are also identical, and the only difference is that in the case of a proverb the signified is clear from the context. These language units are united by another characteristic: from the point of view of national-cultural specificity they are the most marked layer of language, and from the point of view of cognitive linguistics they objectivize the content of the interpretive field of the concept of national-linguistic picture of the world. Reproduction of the semantics of ethnocultural concepts is the prerogative of paroemias, because they mark concepts that have an axiological character.

Paroemias in their entirety are paremiological corpora of languages. Differential characteristics of paroemias are conciseness, stability, reproducibility, rethought or literal generalized meaning, mostly instructive content. They convey information about traditional values and views based on the life experience of the people and depict typical life situations [6, p. 16].

Paroemias are folk expressions of instructive content, constructed mostly as syntactically and semantically complete, reproducible sentences that express certain rules of life or truths in a concise form, literally or figuratively. The key components of the actual paremiological corpus, according to most scientists, are proverbs and sayings, which are "interpretive acts", signs of folk culture, function as an "archive" of folk wisdom. They most clearly generalize the experience of the people, their comprehension of reality, human relations, the inner world of a human being. Nonetheless, proverbs and sayings have some differences, so they should be distinguished.

"Proverbs are stable expressions of mainly folklore origin which retain the experience of the people and their evaluation of various facts and phenomena" [7, p. 492]. Thus, a proverb is an instructive expression of folk origin, often rhyming, which conveys a particular truth of life or a rule based on the observations of the people, their experience. One of the typical features of proverbs is syntactic completeness. A proverb is based on a judgment that correlates with the meaning of the whole sentence and can be affirmative or negative. Proverbs can convey a direct (derived by the nominative meaning of component words) or a generalized metaphorical, i.e. figurative meaning.

As for sayings, they are formed as a sentence or part of a sentence, but do not have an instructive nature, but only characterize a phenomenon, event or person. Ukrainian lexicographical sources interpret the term "saying" as follows: "a saying is a stable expression of mainly folklore origin, which figuratively reveals a certain phenomenon primarily in terms of its emotionally expressive assessment [7, p. 487].

In order to learn about the nation's mentality, culture, way of life we can resort to analyzing ethnocultural component of semantics. Under the ethnocultural component of meaning we understand information that highlights various geographical, social, ethnographic and historical information and conveys associative and figurative collective ideas of native speakers. It is a constituent part of a semantic structure of the word, which

reflects the connection between culture and language and which is determined by culture, living conditions of the people. According to T.A. Kosmeda, ethnocultural component of lexical meaning of the word in some lexical meanings can take a place directly in the denotative-significant meaning, and in others – is characterized as pragmatic component, ethnosemantic background of the lexical meaning of the word [8, p. 62].

Linguistic elements through which one can trace national specificity are proverbs, which are part of culture, a reflection of the people's thinking, their worldview, character, history, way of life, and so on. The linguistic and cultural value of paremiological units is that they reflect the uniqueness of the worldview of the language community and represent the most transparent concepts of culture embodied in linguistic means. It is in phraseology that the experience of many different peoples with their own peculiarities, which make up the identity of each nation, has been accumulated.

The means of reflecting the national and cultural specifics of proverbs is primarily a figurative basis. Its interpretation is the content of the ethnocultural component of meanings, because the national-cultural specificity is most fully actualized in the hidden semantic components.

However, the national-cultural component of semantics can be revealed through the direct meaning of proverbs, because such proverbs help to reveal the original naive ideas about the world of the people, its realities, domestic and farm life, economic life, traditions. The internal form of proverbs is also a source of information related to the cultural component of meaning in figurative proverbs. A detailed analysis of the information objectified in internal forms helps to understand the naive conception of the world by the native speakers and some traits of their national character.

In regards to the knowledge of the ethnic mentality through proverbs, we can also talk about the presence of ethnopsychological background in them. The analysis of proverbs cannot be accomplished without attention to the reflection in them of the national identity, temperament, mindsets, prejudices all that is within the scope of the study of national psychology. Proverbs reflect both stereotypes of human behavior and socially important realities that can be the subject of simultaneous research in linguistic and cultural aspects.

Researching proverbs in linguistics involves not only linguocultural, but also linguocognitive analysis. The cognitive method of studying proverbs is important for the study of ethnocultural semantics of these language units, because for them denotative-significant aspect is of less importance than connotative one, particularly different connotations, emotions, images.

Speaking about the process of forming the figurative basis of phraseology, V. Hak emphasizes that first a specific prototype situation is formed, which correlates with the direct meaning of phraseology. As a result, its meaning is reinterpreted on the basis of the initial meanings of words in the prototype situation. It is these original words that form their meaning in the image. This is how the internal form emerges, which contains basic information related to the culture, values, symbols of linguistic and cultural communities. In the future, phraseology functions as specific symbols, standards of culture [9, p. 54].

Thus, proverbs convey cultural information both through direct meaning and through a figurative basis and related connotations.

Considering this, it is obvious that the systematic understanding of proverbs is important for linguoculturology and ethnolinguistics in general. The ultimate goal of such a research is a comparison of the whole paremiological corpora of different languages.

By researching proverbs, we gain knowledge about national character, mentality, superstitions, moods, customs etc. Certain stereotypes of behavior, realities of life, values are reflected in them. Thus, one of the main goals of modern linguistics is to clarify both the specifics of the mentality of the people through language and culture of the people, reflected in paremiological patterns.

In fact, conceptual research methods create an attractive field for the implementation of the principles of linguistic and cultural analysis. Selection and presentation of culturological knowledge should be carried out taking into account such important criteria as culturological value, thematic affiliation, frequency of usage, relevance, semantic complexity (presence of more than one meaning, positive word-forming potential, etc.).

The main basic principle of identifying the ethnocultural component of meaning is the interlingual comparison of proverbs, which provides reliable results of identifying the universal and idioethnic in these language units, “which cannot be obtained by considering a single analyzed language system” [10, p. 409].

Proverbs can convey ethnocultural semantics in three ways: 1) in the phraseological sense, i.e. the total meaning of all components; 2) through the meaning of a single component or in semantic relations with other components of proverb; 3) in their direct context.

The national-cultural component of meaning is manifested in all components of the concept: in the conceptual, figurative and value, except for the denotative direct senses of the name-concept, specified in explanatory dictionaries. Paremiological verbalization of the concept complements its lexical verbalization.

Other factors that should be taken into account during the procedure of identifying ethnocultural components are: 1) the factor of paremiological variability of the studied component; 2) the frequency factor of the component under analysis; 3) the factor of quantitative representation of a certain thematic group of proverbs. Regarding the latter, as noted by Z. Kotsiuba, “taking into account the factor of quantitative representation of the paremiological corpus makes it possible to understand how important, interesting or painful the relevant topic is for the collective author of the proverbial corpus. What the people live on always acquires a wide and diverse coverage, which leads to a significant quantitative representation of the paremiological corpus or thematic group” [10, p. 50].

Conclusions. Paremiological fund due to its diversity and content almost fully reflects the national culture, reveals the ethnolinguistic consciousness, creating a national conceptsphere. The ethnocultural component of meaning is revealed through the lexical composition of a proverb (individual components or in its interaction with other lexical units of a proverb), a direct plan of content or phraseological meaning of a proverb. Proverbs with a direct meaning or the internal form of figurative proverbs convey ideas about various aspects of the life of the ethnos – house and farm management, history, customs, and so on. The figurative meaning of a proverb, which is based on the associative-figurative component, also broadcasts cultural information related to the spiritual life of the ethnos - values, morals, certain symbols of the ethnos, and so on.

References:

1. Коцюба З.Г. Лінгвістичні аспекти дослідження прислів'їв і приказок *Лінгвістичні студії* : збірник наук. праць. Донецьк : ДонНУ, 2012. № 24. С. 74–79.
2. Дуденко О.В. Номінативна та комунікативна природа українських паремій : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Умань, 2002. 218 с.
3. Гудков Д.Б. К вопросу о словаре прецедентных феноменов. *Культурные слои во фразеологизмах и дискурсивных практиках* / за ред. В.Н. Телия. Москва : Языки славянской культуры, 2004. С. 251–259.
4. Мала філологічна енциклопедія / уклад. О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк.
5. Лановик М.Б. Українська усна народна творчість : підручник. 3-є вид. Київ : Знання-Прес, 2005. 591 с.
6. Алефиренко Н.Ф. Фразеология и паремология : учебное пособие для бакалаврского уровня филологического образования. Москва, 2009. 344 с.
7. Українська мова : енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні, Ін-т укр. мови ; редкол. : В.М. Русанівський та ін. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 820 с.
8. Космеда Т.А. Денотат, конотація й аксіосемантика у проєкції на лексико-семантичні відповідники російської та української мов. *Мовознавство*. 1997. № 4–5. С. 58–63.
9. Гак В.Г. Фразеорефлексы в этнокультурном аспекте. *Филологические науки*. 1995. № 4. С. 47–55.
10. Коцюба З.Г. Рефлексія побутової свідомості в різномовному про-вербальному просторі (від універсального до національного) : монографія. Львів : ДП «Видавничий дім «Укрпол»», 2010. 472 с.

Савченко О. Паремійна вербалізація етнокультурного компонента значення

Анотація. Стаття присвячена проблемі вербалізації національно-культурного компонента в таких мовних одиницях, як паремії. Паремії – це народні вирази повчального змісту, побудовані переважно як синтаксично та семантично завершені, відтворювані речення, що виражають певні правила життя чи істини в стислій формі, у прямому чи переносному значенні. Пареміологічний фонд – це найяскравіший шар мови, який найбільш виразно відо-

бражає національний світогляд і культуру. Він містить найкоротші жанри, що образно відтворюють найважливіші явища та реалії життя: прислів'я, приказки, загадки, привітання, побажання, прокляття, порівняння, забобони, каламбури, тости тощо. Розкриття етнокультурного компонента семантики уможливило моделювання національної мовної картини світу. Під етнокультурним компонентом значення ми розуміємо інформацію, яка висвітлює різноманітні географічні, соціальні, етнографічні й історичні факти та передає асоціативні й образні колективні ідеї носіїв мови. Установлено, що етнокультурний компонент значення розкривається через лексичний склад паремії (через окремі компоненти або у взаємодії з іншими лексичними одиницями паремії), прямий план змісту або фразеологічне значення паремійної одиниці. Зазначається, що засобом відображення національно-культурної специфіки паремій є переважно образна основа. Її тлумачення є змістом національно-культурного компонента значень, оскільки національно-культурна специфіка найповніше об'єктивується в прихованих смислових компонентах. Іншими основними принципами, що сприяють виявленню етнокультурної специфіки, є міжмовне порівняння паремій, яке дає глибокі результати в з'ясуванні універсального й ідіоетнічного в цих мовних одиницях, оскільки вони не можуть бути отримані шляхом аналізу лише однієї мовної системи; культурологічна цінність, тематична належність, частота використання, актуальність, смислова складність (наявність більше ніж одного значення, позитивний словотвірний потенціал тощо).

Паремії, яким властивий прямий план змісту, чи внутрішня форма образних паремій передають колективні уявлення про різноманітні реалії життя: господарсько-побутову сферу, історію, звичаї та традиції тощо. Непрямий план змісту паремійної одиниці, в основі якого лежить асоціативно-образний складник, також передає культурно марковану інформацію, яка здебільшого стосується духовного аспекту життя народу – морально-етичних цінностей, настанов, символів тощо.

Ключові слова: паремія, прислів'я, приказка, етнокультурний компонент значення, концепт.

Семеніст І. В.,

*кандидат історичних наук,
завідувач кафедри східних мов та перекладу
Київського університету імені Бориса Грінченка
ORCID 0000-0002-0847-8856*

Махачашвілі Р. К.,

*доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства
Київського університету імені Бориса Грінченка
ORCID 0000-0002-4806-6434*

ЛІНГВО-ПРАГМАТИЧНЕ ПРОФІЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ (НА МАТЕРІАЛІ ГЛОБАЛІЗОВАНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА СХІДНИХ МОВ)

Анотація. Основна увага в роботі зосереджена на дослідженні лінгво-прагматичного профілювання інноваційної освітньої комунікації в цифровому середовищі (інноваційна освітня комунікація в цифровому просторі у розумінні трансформаційних інноваційних шарів та комунікативного застосування, опосередкованого сучасними європейськими та східними мовами глобального спілкування – англійською, іспанською, французькою, китайською, японською відповідно). Проблема теоретичного та методологічного обґрунтування наскрізних принципів, напрямів, механізмів та результатів якісного моделювання макро– та мікроструктур вербальних засобів та засобів процесування у сфері цифрового освітнього спілкування, як консолідованого мовного та технологічного об'єкта, досліджується ґрунтовно. Мозаїчний, імітаційний, багатомірний та рамковий підходи до розуміння складних динамічних лінгвістичних явищ та сутностей, пріоритетні для цього методологічного контексту, дозволили нам виявити діяльну природу навчальних комунікаційних одиниць глобалізованих мов у сфері інноваційного освітнього спілкування. Тезаурус ІКТ, електронного навчання, гібридного навчання, цифрових компетенцій, що сприяє інноваційному освітньому спілкуванню, побудований на основі чинних рамок цифрових компетенцій для визначення та категоризації ключових компонентів інноваційної комунікації, що сприяють побудові та функціонуванню середовища електронного навчання. Запропоновано моделювання макро-, мікро– та надструктур інноваційної освітньої комунікації та їх цифрову обробку на основі трьох основних принципів: 1) інтернет–освітня антропосфера (антропогенне комунікативне середовище у Всесвітній павутині); 2) зовнішньо-мережева антропосфера освіти (компоненти електронної комунікативної реальності, що функціонують поза сферою Всесвітньої павутини); 3) техногенна освітня антропосфера (переорієнтовані компоненти антропогенного комунікативного середовища із заміщенням онтологічним параметром на однорідний антропний). Динамічна взаємодія структурних рівнів змістовного рівня ІКТ у шарах інноваційної освітньої комунікації характеризується антропогенними та когнітивними параметрами змістовної площини, опо-

середкованими суб'єктивним та колективним когнітивним досвідом стейкхолдерів цифрової освіти, втіленим у рамках цифрової трансформації в інноваційних комунікативних освітніх сценаріях.

Ключові слова: інноваційна освітня комунікація, ІКТ, тезаурус цифрової освіти, гібридного навчання та цифрових компетентностей, моделювання, лінгво-прагматичне профілювання.

Постановка проблеми. На новітньому етапі розвитку людства мова (як суспільний феномен) здебільшого являє собою індикатор тих технологічних змін, що відбуваються в суспільстві. Особливим чином це стосується сучасної англійської, яка на зламі тисячоліть набула функції своєрідної «метамови» цифрового середовища для різних культур [1; 2; 3]. Це, безперечно, сприяє процесам «глобалізації» та всесвітньої інтеграції [4; 5; 6; 7; 8; 9], що, у свою чергу, призводить до зміцнення позиції англійської мови як мови інтернаціональної комунікації [10; 11] та становить основи процесів гібридизації європейських та східних мов глобального спілкування у цифровому середовищі.

Саме тому останніми роками значною мірою зросли темпи збагачення словникового складу англійської мови та, як наслідок, інших мов міжнаціонального спілкування у цифровому просторі (іспанська, французька, німецька, китайська тощо). Як ніколи актуального змісту набуло поняття «неологізм» як рушійна сила прогресу мови [12; 13]. Слід зазначити також, що особливо бурхливого розвитку в умовах всесвітніх карантинних обмежень 2020-2021 років набуває та сфера лінгво-комунікативних новоутворень мов глобального міжнародного спілкування, яка безпосередньо співвідноситься з науково-технічним прогресом та застосуванням цифрових технологій у сфері освіти.

Проблема теоретико-методологічного обґрунтування наскрізних принципів, напрямів, механізмів та результатів якісної динаміки макро– й мікроструктур словникового складу в царині комп'ютерного буття як консолідованого лінгвального об'єкта ще чекає на всебічне вивчення. Аналіз цього питання потребує

залучення феноменологічного ракурсу [14; 15; 16; 17; 18] дослідження комплексних мовних об'єктів з огляду на магістральне завдання феноменологічної епістемології – пізнання повної системи фактів свідомості (термін Мераба Мамардашвілі – [19]), що конституують дійсність. У межах окресленого методологічного виміру «феноменологічність» мовної одиниці визначається як її кодифікативна спроможність до фіксації результатів пізнавального досвіду та вияву в ній субстантних характеристик пізнаваних об'єктів та явищ. Запропонована у нашому доробку лінгвістична адаптація феноменологічного підходу до теоретико-методологічного осмислення динаміки словникового складу сучасних мов глобального спілкування в комп'ютерному бутті спирається на поняття *глобальної логосфери*, синтетично усвідомленої як 1) множинність мовних одиниць, які є умовно вичерпними феноменологічними реалізаціями абстрактних та емпіричних елементів різних сфер буття [20; 21]; 2) зона інтеграції мисленнєво-мовленнєвих континуумів (лінгво)культур [22].

Робоча гіпотеза дослідження полягає у тому, що: 1) феноменологічна природа інноваційної освітньої комунікації в цифровому середовищі передбачає нерозривне, обопільне поєднання її лінгвального та субстантного (онтологічного, епістемічного та антропологічного) аспектів у вертикальній площині взаємоявлення діади явище-сутність; 2) консолідовані субстантні характеристики макроструктури інноваційної освітньої комунікації в глобальному цифровому середовищі визначають феноменологічну специфіку конфігурації у статичній, наскрізній взаємодії та формально-змістових конститuentів й інструментів її мікроструктури у динаміці.

Об'єктом дослідження виступає освітня комунікація в глобальному цифровому середовищі. **Предмет** аналізу – інноваційні мовно-технологічні моделі, засоби та механізми освітньої комунікації в цифровому середовищі.

Метою статті є визначення підґрунтя лінгво-когнітивного профілювання інноваційної освітньої комунікації в глобальному цифровому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Глобальна пандемія та наступні карантинні заходи та обмеження поставили низку проблем для структури та процедури освітньої комунікації на університетському рівні. Освітня комунікація за програмами іноземних мов глобального спілкування, зокрема, має унормовані сценарії, які передбачають різні комунікативні етапи та види діяльності (усні та письмові завдання, усні та письмові іспити, підготовка й захист поточних та фінальних проєктів, внутрішнє та зовнішнє рецензування тощо).

Глобальна пандемія COVID-19 являє собою своєрідний сценарій чорного лебедя для різних сфер суспільного та економічного життя. Теорія чорного лебедя – це метафора, що описує подію, яка стала несподіваною, має великий вплив на суспільство і часто недоречно раціоналізується після цього з користю заднім числом (Насім Талеб).

В освітній сфері, за нашими оцінками, результатом розвитку пандемії COVID-19 стала необхідність вжиття швидких заходів для досягнення таких бажаних результатів:

а) адаптувати та здійснити реновацію існуючих комунікативних сценаріїв в освіті до цифрових, віддалених та змішаних форматів;

б) підвищити комунікативну компетентність усіх учасників освітнього процесу у цифровому середовищі та цифрову грамотність як складник цифрової комунікації.

Техно-комунікативний ландшафт вищої освіти 2020 (TechLandscape) передбачав включенням таких компонентів: IT-інфраструктура для всього навчального закладу; управління вступом та зарахуванням, інструменти підвищення кваліфікації, інструменти відзначення студентів.

Передумова розробки дослідження включала виявлення та розробку принципів цифрової комунікативної компетенції, похідної від навичок XXI століття для суб'єктів інноваційної освітньої комунікації (згідно з різними структурами компетенції ІКТ для викладачів) та прогнозовані вимоги до цифрової грамотності:

1) Рамка ЮНЕСКО (компетенція ЮНЕСКО в галузі ІКТ) наголошує, що викладачам недостатньо володіти ІКТ-компетенцією та мати можливість навчати їх своїх учнів. Педагоги повинні вміти допомагати студентам стати свідомими груповими суб'єктами освітньої комунікації, вирішувати проблеми креативними способами за допомогою використання цифрових технологій, щоб вони були ефективними громадянами та професіоналами. Тому Рамкова програма розглядає такі аспекти освітньої комунікації: Розуміння ІКТ в освіті, Навчальна програма та оцінювання, цифрова педагогіка, Організація та адміністрування цифрової комунікації в освіті, Професійне навчання освітян цифровій комунікації.

2) Було проведено опрацювання вибірки профілю знань ІКТ для інноваційної освітньої комунікації у сфері вільних мистецтв (цифрова гуманітаристика) відповідно до рамки Європейської Комісії з електронної комунікативної компетентності.

Профіль інноваційного освітнього комуніканта у сфері Liberal Arts/Digital Humanities включає такі компоненти:

– навчає фахівців та практиків ІКТ досягати заздалегідь визначених стандартів технічної /ділової комунікації в галузі ІКТ;

– надає знання та навички, необхідні для того, щоб учні могли ефективно виконувати комунікативні завдання та завдання з обробки мовних даних на робочому місці;

– визначає та впроваджує політику навчання цифрової грамотності та цифрової комунікації для задоволення потреб та заповнення прогалів в організаційних навиках. Структурує, організовує та планує навчальні програми та оцінює якість навчання в контексті інноваційної освітньої комунікації за допомогою процесу зворотного зв'язку та впроваджує постійне вдосконалення. Адаптує навчальні комунікативні стратегії з урахуванням мінливого попиту інноваційної індустрії;

– організовує визначення потреб в освітній комунікації;

– творчо діє для аналізу прогалів у вміннях; розробляє конкретні вимоги та визначає потенційні джерела забезпечення інноваційної освітньої комунікації. Володіє спеціальними знаннями про ринок освітніх послуг та встановлює механізм зворотного зв'язку для оцінки доданої вартості альтернативних форм освітньої комунікації;

– моніторить потреби комунікативного розвитку окремих осіб та освітніх команд.

3) Єдина рамка відповідності між ключовою комунікативною компетенцією (Humes) та різними аспектами компетенції ІКТ у вільних мистецтвах/цифровій гуманітаристичі, що використовуються у навчальному процесі, розроблена для цілей цього дослідження (табл. 1):

Таблиця 1

Відповідність між комунікативною компетенцією та різними аспектами компетенції ІКТ у вільних мистецтвах/цифровій гуманітаристиці

Компоненти комунікативної компетенції	Відповідність компонентів компетенції ІКТ у Liberal Arts/Digital Humanities
Мовна компетенція	Участь у групових ІКТ-ініціативах регіонального та національного рівнів
Соціолінгвальна компетенція	Створення курсів/завдань електронного навчання
Дискурсивна компетенція	Системне використання ІКТ
Стратегічна компетенція	Презентація громаді результатів власної дослідницької діяльності за допомогою використання ІКТ

Наше дослідження серед інших параметрів визначає проблеми для реальних та слаборозвинених навичок (жорстких, технічних та м'яких), які всі учасники освітньої комунікації розвивали за допомогою різних інноваційних освітніх сценаріїв у цифровій сфері.

Для всіх інструментів ІКТ, що використовувались у процесі цифрової освітньої комунікації в період карантинних обмежень, визначено такі ключові види комунікативної діяльності: комунікація (синхронна); комунікація (асинхронна); співпраця; обмін інформацією/даними; підсумкова оцінка; формувальна оцінка; експертна оцінка; презентація; оцінка якості мовлення; мозковий штурм.

Обмін інформацією та презентація вважаються помітними для таких типів інструментів, як електронна пошта, послуги Google, набір інструментів Microsoft Office. Синхронне та асинхронне спілкування та співпраця розподіляються пропорційно між службами електронної пошти, системами управління навчанням та різними службами відеоконференцій. Інструментами, які підсумовують оцінку як важливу діяльність, є форми Google та LMS Moodle.

Формувальне оцінювання виявляється як тип ознак комунікативної діяльності, але не домінує в оцінці інструментів ІКТ, що використовуються у процесі інноваційної освітньої комунікації.

Елементарний рівень цифрової грамотності оцінюється як домінуючий для таких інструментів, як електронна пошта, Google диск, відеоконференції, інтерфейси трансформації усного мовлення у текст та платформи соціальних медіа.

Для різних інструментів ІКТ для процесу цифрової освітньої комунікації в період карантинних обмежень були визначені такі навички та компетентності комунікативної природи, які найбільш широко впроваджуються та практикуються в інноваційній освітній комунікації, виявлені у різних відповідних рамках навичок XXI століття: комунікація; співпраця; робота в команді; цифрова грамотність; емоційний інтелект; міждисциплінарні навички; критичне мислення; лідерство; гнучкість та адаптивність; прийняття рішень; навчання та інновації.

Комунікація та співпраця належать до типу навичок, які найчастіше використовуються під час застосування таких інструментів інноваційної освітньої комунікації, як електронна пошта, послуги Google, послуги відеоконференцій та платформи соціальних медіа.

Спільна робота в команді займає друге місце серед найвідоміших навичок, які використовуються за допомогою диска Google, систем управління навчанням та послуг відеоконференцій.

Актуальність пояснюється навичками навчання та інновацій у використанні таких засобів ІКТ, як система управління навчанням (посідає друге місце після міждисциплінарних навичок), автоматизована система тестування (в автономному режимі, в Інтернеті та на хмарі), програми для Android та інструменти Microsoft Office. Творчість як комунікативна інтерактивна тактика займає 3-є місце у використанні сервісів Google і 1-е місце у використанні інструментів Microsoft Office.

Профілювання та подальше моделювання складних інноваційних форматів освітньої комунікації в цифровому середовищі, які пронизували ландшафт засвоєння іноземних мов у період заходів щодо COVID-19, визначали зміст та структуру опитування, проведеного серед основних зацікавлених сторін східних та європейських мов для оцінки глибокого особистого досвіду серед оцінюваних параметрів цифрових моделей дистанційного навчання: 1) складність; 2) суб'єктивна ефективність; 3) ефективність інформації та комунікації; 4) ефективність результатів навчання.

Середня оцінка загального індивідуального задоволення електронним навчанням та гібридним навчальним досвідом за програмами східної та європейської мов студентами університетів у країнах мов глобального спілкування становить 4 > 3.

Якісне метаоцінювання електронного навчання та гібридного навчання було проведено шляхом ретроспективної оцінки особистого досвіду респондентів у період з березня 2020 року по січень 2021 року з метою виявлення та відбору бажаних функцій та елементів інноваційної освітньої комунікації серед таких, як: можливість працювати вдома; можливість налаштування навчального простору (відеоконференції або LMS); адаптація та гнучкість робочого графіка; заощадження часу на дорогу; паралельне виконання кількох завдань та видів комунікативної діяльності; можливість технологічно урізноманітнити навчальну комунікацію, навчальні матеріали та методи; можливість адаптувати структуру та зміст навчальних програм дисциплін до умов онлайн-навчання; можливість активувати та вдосконалити різні типи м'яких навичок; можливість покращити цифрову грамотність; вміння самостійно працювати в процесі навчання; відсутність потреби в постійному міжособистісному спілкуванні; можливість залучення міжнародних фахівців до освітньої комунікації за допомогою цифрових засобів.

Кількісна оцінка продемонструвала, що суб'єкти інноваційної освітньої комунікації в період карантинних обмежень оцінили ступінь переваги комунікативних особливостей та елементів електронного навчання та гібридного навчання у метанавчанні та визначили такі високорейтингові компоненти: можливість брати участь в освітній комунікації з дому (75,3% респондентів); паралельне виконання кількох завдань та видів комунікативної діяльності (51,2%); адаптивність та гнучкість робочого графіку (48,8%); вміння самостійно працювати в процесі освітньої комунікації (43,4%).

Наступні елементи навчального процесу були визначені та відібрані респондентами у всіх групах та програмах іноземних мов і становлять навчальну модель метаадизайну інноваційної освітньої комунікації: проведення лекцій; проведення практичних занять; розробка навчальних матеріалів та матеріалів для оцінювання; виконання завдань (томи, формат, спосіб викладу); організація групової роботи учнів; організація самостійної роботи студентів; організація творчої роботи учнів; організація науково-дослідної роботи; спілкування зі

студентами (поточне); спілкування зі студентами (дорадче); неформальне спілкування поза навчальним процесом / наставництво та модерація; оцінювання (формувальне, підсумкове, кваліфікаційне).

Кожен елемент проектування інноваційної освітньої комунікації піддавався ранжуванню усіма групами студентів за 5-бальною шкалою Лайкерта з точки зору його ефективності для електронного навчання та гібридного забезпечення якості навчання.

Студенти програм східної та європейської мов усіх рівнів визначили такі елементи метадизайну та менеджменту інноваційної освітньої комунікації як найвищі за рейтингом (5 – потенційно найбільш сприятливі для якості електронного навчання та гібридного навчання в індивідуальному досвіді):

- Проведення лекцій (51,5% респондентів);
- Організація групової роботи студентів (40,4%)
- Підсумкова оцінка (37,7%)
- Організація самостійної роботи студентів (27,1%)
- Спілкування зі студентами (поточне) (24,3%).

Стандартне відхилення діапазону елементів дизайну інноваційної освітньої комунікації з найбільшою оцінкою становить 9,7.

Комуніканти програм східних та європейських мов оцінили такі елементи планування та управління інноваційною освітньою комунікацією як найвищі (рейтинг 5), як емпірично найбільш ефективно адаптовані для електронного та гібридного формату у цифровому середовищі:

- Проведення лекцій (52% респондентів);
- Організація самостійної роботи студентів (41,4% респондентів);
- Оцінка – усі форми (34% респондентів);
- Проведення практичних занять (33% респондентів);
- Розробка навчальних матеріалів та матеріалів для оцінювання (32,6% респондентів).

Стандартне відхилення діапазону елементів дизайну електронного навчання з найбільшою оцінкою становить 8,3.

Метаоцінка обов'язкових програмних компетенцій у процесі цифрової освітньої комунікації в період карантинних обмежень зайняла наступне місце у лінгвістичній підготовці та застосуванні м'яких навичок комунікації: цифрова грамотність – 48% (респондентів); саморозвиток – 42,6%; самоорганізація – 39,5%; володіння письмовою іноземною мовою – 36,6%; тайм-менеджмент – 32,8%; критичне мислення в професійному контексті – 30,3%. Стандартне відхилення діапазону елементів дизайну електронного навчання з найбільшою оцінкою становить 6,5.

Якісний змістовий аналіз особистого досвіду інноваційної освітньої комунікації студентів програм східної та європейської мов усіх рівнів за допомогою гібридного та електронного навчання проводився за допомогою Voyant Engine (<https://voyant-tools.org/>) – сім'ї цифрових хмарних корпусів та інструментів для текст-майнінгу. Респондентів, зокрема, попросили подати три концепти вільного асоціативного діапазону, кожен з яких індивідуально асоціюється з інноваційними форматами освітньої комунікації (гібридними та електронними) у період пандемії COVID-19.

Ключові концепти, які визначають індивідуальний досвід суб'єктів інноваційної освітньої комунікації, тематично висвітлені у зразку корпусу (рис. 1): ЧАС; РОБОТА; ЗАВДАННЯ; ВІЛЬНИЙ; ГРАФІК; ЗВ'ЯЗОК; СТРЕС.



Рис. 1. Змістовий аналіз індивідуального цифрового та гібридного досвіду інноваційної освітньої комунікації

Слід зазначити, що з тематичних концептів, висунутих у вибірці респондентами – учасниками інноваційної освітньої комунікації, два мають негативні відтінки – ВІДСУТНІСТЬ та СТРЕС.

Тільки поняття LACK демонструє як абсолютну, так і відносну частотність оцінки індивідуального досвіду та якості інноваційної освітньої комунікації в цифровому середовищі. Пропорційно часто трапляється предикативна колокація поняття ВІДСУТНІСТЬ у суб'єктивній оцінці якості гібридного та цифрового досвіду учасників інноваційної освітньої комунікації (рис. 2): LACK => (of) => communication; LACK => (of) => convenience; LACK => (of) => digital/online connection; LACK => (of) => resources; LACK => (of) => teacher/mentor.

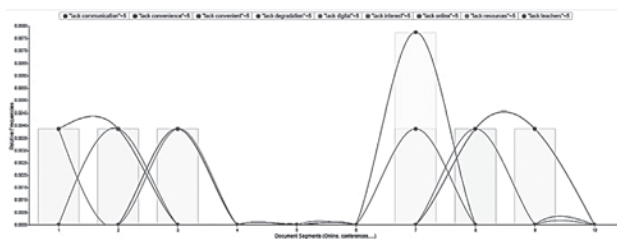


Рис. 2. Колокаційний аналіз вмісту індивідуального цифрового та гібридного досвіду інноваційної освітньої комунікації

Контент-аналіз особистого досвіду та ключових асоціацій студентів-учасників інноваційної освітньої комунікації в період COVID-19 виявив такий розподіл ключових концептуальних корелятивів: TIREDNESS => STRESS <= COMFORT <= TIME => INCREASE.

Контент-аналіз особистого досвіду та ключових асоціацій викладачів університетів щодо впровадження гібридного та електронного навчання у період COVID-19 виявив такий розподіл ключових концептуальних корелятивів: ABSENCE => COMMUNICATION => TIREDNESS <= LIVING.

Висновки. Здійснено лінгво-прагматичне профілювання інноваційної освітньої комунікації в глобальному цифровому середовищі. Параметризовано статичні та динамічні якісні характеристики різномірних та різносубстратних елементів структури плану змісту одиниць інноваційної освітньої комунікації в цифровому середовищі. Феноменологічна природа інноваційної освітньої комунікації в цифровому середовищі передбачає нерозривне, обопільне поєднання її лінгвального та субстантного (онтологічного, епістемічного та антропологічного) аспектів у вертикальній площині взаємовиявлення діади явище-сутність.

Консолідовані субстантні характеристики макроструктури інноваційної освітньої комунікації в глобальному цифровому середовищі визначають феноменологічну специфіку конфігурації у статистиці, наскрізній взаємодії та формально-змістових конститuentів й інструментів її мікроструктури у динаміці.

У межах запропонованого напрямку визначено та параметризовано інноваційну освітню комунікацію в глобальному цифровому середовищі як консолідований на макро– та мікрорівні об'єкт аналізу, що кваліфікується специфічними феноменологічними та динамічними ознаками, властивостями та інструментами реалізації.

Прагматична пресупозиція (складником якої є тезаурус знань, уявлень, сукупного досвіду та навичок) інформаційно-комунікативних технологій, електронного навчання, гібридного навчання, цифрових компетенцій, як лінгво-когнітивна пресупозиція інноваційної освітньої комунікації, побудована для визначення та категоризації ключових компонентів інноваційної кібертермінології, що сприяють побудові та функціонуванню середовища електронного навчання. Запропоновано моделювання макро-, мікро– та супра-структур інноваційної освітньої комунікації та їх цифрову обробку в координатах трьох основних вимірів: 1) інтернет-освітня антропосфера (антропогенне комунікативне середовище у Всесвітній павутині); 2) зовнішньо-мережева антропосфера освіти (компоненти електронної комунікативної реальності, що функціонують поза сферою Всесвітньої павутини); 3) техногенна освітня антропосфера (переорієнтовані компоненти антропогенного комунікативного середовища із заміщеним онтологічним параметром на однорідний антропний). Динамічна взаємодія структурних рівнів змістового рівня ІКТ у шарах інноваційної освітньої комунікації характеризується антропогенними та когнітивними параметрами змістовної площини, опосередкованими суб'єктивним та колективним когнітивним досвідом стейкхолдерів цифрової освіти, втіленим у рамках цифрової трансформації в інноваційних комунікативних освітніх сценаріях. Тезаурус ІКТ, електронного навчання, гібридного навчання, цифрових компетенцій виявляє феноменологічну (номінативну, референційну, денотативну, сигніфікативну) здатність до конвергованого кодування на рівні системи елементів своєї внутрішньої та зовнішньої форми всіх зазначених вище параметрів. Специфіка Тезаурусу ІКТ, електронного навчання, гібридного навчання, цифрових компетенцій визначається ізоморфним характером інтегрованості структури його зовнішньої та внутрішньої форми та інтегрованості макроструктури інноваційної освітньої комунікації в глобальному цифровому середовищі.

Висновки. Перспективи дослідження полягають у розширенні дослідження щодо оцінки параметрів розвитку цифрової грамотності як складника інноваційної освітньої комунікації для окремих груп мов, для різних типів засобів електронного навчання, що використовуються для засвоєння та застосування мов глобальної комунікації, а також для діагностики міждисциплінарних тенденцій оцифрування освітніх комунікативних форматів у країнах Азії, Північної та Південної Америки та країнах Європи.

Література:

1. Davis E. *Techgnosis: Myth, Magic and Mysticism in the Age of Information*. NY : New York Publishers, Inc., 2001. 377 p.

2. Hausser R. *Foundations of Computational Linguistics*. Springer : Verlag Berlin Heidelberg, 1999. 534 p.
3. Makhachashvili R., Semenist I. *ICT Thesaurus Modelling Recommendations (based on innovations of European and Oriental languages)*. *Studia Filologica*, 7, 2020, pp. 117-128.
4. Nyce J. M. *From Memex to Hypertext*. NY: Kahn Publications, 1994. 472 p.
5. Bell D. *Social Framework of the Information Society*. Oxford : Oxford U. Press, 1987. 315 p.
6. Dobson H., Kürschne B. *An Introduction to Responsible Technology*. Retrieved from: <https://tech2impact.com/an-introduction-to-responsible-technology/>. 2021.
7. Johnson F. Shall I Compare Thee to a Swarm of Insects? Searching for the Essence of the World Wide Web. *The New York Times*. 2003. P. 10–12.
8. Monnin A. *Humanity and Digital Characters in Virtual Worlds: Crossing the Fictional Boundaries*. *Posthumanity : Merger and Embodiment*. Oxford, UK : Inter-Disciplinary Press, 2010. P. 126–131.
9. Камша В. П., Камша Л. С., Камша Ю. В. Про кібернетику другого етапу НТР. *Складні системи і процеси*. 2010. 1 (17). С. 25–41.
10. Кутырев В. А. *Культура и технология: борьба миров*. Москва: Прогресс-Традиция, 2001. 336 с.
11. Makhachashvili R., Models and Digital Diagnostics Tools for the Innovative Polylingual Logosphere of Computer Being Dynamics. *Italian-Ukrainian Contrastive Studies: Linguistics, Literature, Translation*. Peter Lang GmbH Internationaler Verlag der Wissenschaften, Berlin, 2020. P. 99-124.
12. Зацний Ю. А. *Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття : англо-український словник*. Вінниця : Нова Книга, 2008. 360 с.
13. Makhachashvili, Rusudan and Semenist, Ivan. *Phenomenological principles of global innovative logosphere of computer being construction (based on European and oriental languages)*. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2021. № 32(71) (1). Pp. 195-202.
14. Zahavi D. *Husserl's Phenomenology*. Palo Alto : Stanford University Press, 2003. 312 p.
15. Бабушкин В. У. *Феноменологическая философия науки – критический анализ*. Москва : Наука, 1985. 246 с.
16. Гуссерль Э. *Картезианские размышления*. СПб.: Наука, 2001. 516 с.
17. Ингарден Р. *Введение в феноменологию Эдмунда Гуссерля*. Москва: Дом интеллектуальной книги, 1999. 267 с.
18. Шпет Г. *Явление и смысл (Феноменология как основная наука и ее проблемы)*. Москва: Наука, 2001. 219 с.
19. Мамардашвили М. К., Пятигорский А. М. *Символ и сознание. Метафизические рассуждения о сознании, символическом и языке*. Москва : Школа, 1997. 216 с.
20. Барт Р. *Избранные работы: Семиотика: Поэтика*. Москва: Прогресс, 1989 616 с.
21. Лосев А. Ф. *Вещь и имя. Бытие. Имя. Космос*. Москва: Мысль, 1993. С. 805–872.
22. Бахтин М. М. *Эстетика словесного творчества*. Москва: Искусство, 1979. 424 с.

Semenist I., Makhachashvili R. Linguo-pragmatic profiling of innovative educational communication in the digital environment (based on globalized European and oriental languages)

Summary. The main focus of the work is on the study of linguistic and practical profiling of innovative educational communication in the digital environment (innovative educational communication in the digital space in the understanding of transformational innovation layers

and communicative application mediated by modern European and Eastern languages of global communication – English, Spanish, French Japanese, respectively). The problem of theoretical and methodological substantiation of cross-cutting principles, directions, mechanisms and results of qualitative modeling of macro– and microstructures of verbal means and means of processing in the field of digital educational communication, as a consolidated language and technology object, is thoroughly studied. Mosaic, imitation, multidimensional and framework approaches to understanding complex dynamic linguistic phenomena and entities, a priority for this methodological context, allowed us to identify the activity nature of educational communication units of globalized languages in the field of innovative educational communication. Thesaurus of ICT, e-learning, hybrid learning, digital competencies, which promotes innovative educational communication, is based on the current framework of digital competencies to identify and categorize the key components of innovative communication that contribute to the construction and operation of e-learning environment.

Modeling of macro-, micro– and superstructures of innovative educational communication and their digital processing on the basis of three basic principles is offered: 1) Intranet-educational anthroposphere (anthropogenic communicative environment in the World Wide Web); 2) External network anthroposphere of education (components of electronic communicative reality that operate outside the World Wide Web); 3) Man-made educational anthroposphere (reoriented components of the anthropogenic communicative environment with the replaced ontological parameter to homogeneous anthropic). The dynamic interaction of structural levels of the content level of ICT in the layers of innovative educational communication is characterized by anthropogenic and cognitive parameters of the content plane, mediated by subjective and collective cognitive experience of digital education stakeholders embodied in the digital transformation of innovative communicative educational scenarios.

Key words: innovative educational communication, ICT, thesaurus of digital education, hybrid learning and digital competencies, modeling, linguo-pragmatic profiling.

Семеряко О. В.,

викладач кафедри корейської філології

Київського національного лінгвістичного університету

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕНЬ ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ФОНДУ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті проаналізовано методологічний інструментарій, застосований для вивчення фразеологічного складу корейської мови. Предметом вивчення є методи та прийоми фразеологічних досліджень, як філософські й загальнонаукові, так і спеціальні. Мета дослідження – розглянути формування комплексу методів і прийомів, використовуваних при вивченні фразеологічних одиниць корейської мови. Емпіричну базу роботи становлять монографії, статті, підручники, дисертації, тобто наукові праці лінгвістів, які вивчають фразеологічний фонд корейської мови. При виявленні методів і прийомів вивчення фразеологічного складу корейської мови використовувалися загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення, хронологічна класифікація) і спеціальний метод лінгвістичного дослідження – метод збору даних (аналіз названих джерел) – у рамках діахронічного й синхронічного підходів.

Для перших досліджень у галузі фразеології корейської мови є характерним звернення до семантичного й контекстуального видів аналізу з метою систематизації та класифікації фразеологічних одиниць. Крім методики семантичного опису, у ранніх роботах з фразеології застосовуються також валентнісний і комунікативно-функціональний методи інтерпретації емпіричного матеріалу. Подальше формування методологічного інструментарію пов'язано з використанням культурно-історичного, антропологічного й лінгвогенетичного підходів, а також елементів трансформаційного аналізу та методу синтаксичного моделювання. Сучасна фразеологічна наука характеризується застосуванням міждисциплінарного підходу.

У період становлення фразеології як самостійної дисципліни в корейському мовознавстві найбільш продуктивними були такі загальнонаукові методи, як опис та аналіз (семантико-синтаксичний, структурний, компонентний і контекстний). У 1980–1990-і роки цей перелік доповнився іншими лінгвістичними методами: порівняльно-історичним, типологічним, порівняльним і комунікативно-функціональним. Нині в корейському мовознавстві простежується тенденція до дослідження фразеологічного фонду корейської мови в рамках міждисциплінарного підходу, який трактують з позицій психолінгвістичного, лінгвокультурологічного й когнітивістського напрямів, що дає змогу виявити національно значущі концепти, що функціонують у корейській лінгвокультурі.

Ключові слова: метод, прийом, методологічний інструментарій, корейська мова, фразеологізм, фразеологічний фонд.

Постановка проблеми. Будь-яке наукове дослідження ґрунтується передусім на визначенні його об'єкта і предмета, своєрідною базою для вивчення яких слугує комплекс прийомів і методів, що дають змогу всебічно розглянути аналізоване

явище. Застосування релевантних методів, що відповідають меті й завданням дослідження, сприяє його результативності та достовірності. В академічному сенсі виділяються загальні філософські методи, загальнонаукові методи (застосовувані в групах наук), а також спеціальні методи, які використовуються в межах однієї або декількох суміжних дисциплін.

У сучасному корезнавстві одним із основних напрямів став функціональний підхід до мови як до системи, що постійно розвивається. Порівняльно-історичний і типологічний методи досліджують розвиток фонетики, морфології, синтаксису й інших аспектів корейської мови. Порівняльний метод передбачає опис подібностей і відмінностей корейської та інших мов. Крім згаданих методів, корейисти активно застосовують у наукових дослідженнях гіпотетико-дедуктивний метод, метод опозицій, дистрибутивний, дескриптивний, трансформаційний, валентнісний, компонентний, контекстуальний види аналізу, експериментальні методи дослідження з використанням різноманітних інструментів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження фразеологічних одиниць (далі – ФО) у Республіці Корея почалися з кінця 60-х років ХХ століття. Роботи з корейської фразеології можна розділити на теоретичні та прикладні: у роботах теоретичного напрямку ФО розглядаються з точки зору їх будови й семантичних характеристик, а дослідження прикладного плану присвячені зіставному аналізу фразеологізмів у двох мовах, а також методиці їх викладання іноземним слухачам.

Найбільші кроки в розв'язанні теоретичних питань фразеології та семантичного аспекту фразеологізмів зроблені на початку 1970-х років. Величезна заслуга в розробці цих проблем належить таким дослідникам, як Кім Джон Тек (김종택, 1971), Кім Мун Чхан (김문창, 1974), І Дже Ін (이재인, 1976), Ян Дон Хві (양동휘, 1977), Хван Хві Йон (황희영, 1978), Сон Нак Пом (손낙범, 1978), Кім Гю Шін (김규신, 1978), Ім Кьон Сун (임경순, 1979) та ін.

У 1971 році з появою книги мовознавця Кім Джон Тека «Вивчення ідіом» (이디엄연구) розпочався новий етап фразеології як самостійної мовознавчої науки. Дослідження лінгвіста послугувало для подальшого розвитку фразеології.

У 90-ті роки ХХ століття з'явилися монографічні дослідження й дисертації, серед яких варто звернути увагу на праці лінгвістів: Кан Ві Гю (강위규, 1990), Кім Мун Чхана (김문창, 1990), Чхве Кьон Пон (최경봉, 1992), І Чон Чхоль (이종철, 1993), Хон Че Сона (홍재성, 1993). Корейський мовознавець І Сан Ок (이상익, 1993) досліджував і розробляв корейський фразеологічний словник, Кім Пон Мо (김봉모, 1994) вивчав фразеологізми в діалектах корейської мови, Джан Се Гьон (장세경, 1994) і Джан Гьон Хві (장경희, 1994) досліджували емотивні ФО, а Хон Са Ман (홍사만, 1999) та І Гьон Джа (이경자, 1999) займалися вивченням ФО із соматичним компонентом. Таким чином, досі

методи і прийоми вивчення фразеологічного складу корейської мови не були об'єктом спеціального наукового дослідження.

Предметом розгляду в статті є методи та прийоми вивчення фразеологічного фонду корейської мови.

Мета статті – розглянути формування методологічного інструментарію фразеологічної науки з урахуванням специфіки корейської мови з подальшим виявленням найбільш релевантних методів і прийомів дослідження.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю узагальненого аналізу прийомів дослідження, щоб забезпечити методологічну базу вивчення фразеологічної системи корейської мови.

Виклад основного матеріалу. Разом зі становленням фонетики, морфології, синтаксису, лексикології в другій половині ХХ століття увагу вчених привернув фразеологічний фонд корейської мови. Лінгвісти, які вивчають різні аспекти корейської мови, виходячи з цілей і завдань дослідження, використовують як загальнонаукові лінгвістичні методи, так і спеціальну методичку дослідження мовного матеріалу. На перших етапах виникнення і становлення корейського мовознавства у зв'язку з невивченістю великої кількості емпіричних даних основними способами вивчення матеріалу були описовий, порівняльно-історичний і типологічний методи.

Поєднання зазначених методів знаходимо в роботах таких лінгвістів, як Кім Пон Мо (김봉모), Кан Ві Гю (강위규), І Сан Ок (이상옥), Джан Се Гьон (장세경), Джан Гьон Хві (장경희), Чхве Кьон Пон (최경봉), Хон Че Сон (홍재성) та ін. Вони застосували описовий, порівняльно-історичний і типологічний методи для вивчення морфемного, синтаксичного, лексичного рівнів корейської мови, які розглядали з позицій синхронії й діячності.

Розглядаючи теоретичні дослідження в цій галузі з позиції діячності, можемо відзначити застосування таких методів. Використовуючи методичку семантичного опису, зокрема семантичний і контекстуальний види аналізу, Пак Джин Су (박진수) систематизував ідіоми, виділив класи та групи фразеологізмів, приділив увагу алегоричним висловам, «словам-пережиткам» у корейській мові [1, с. 47–59].

Пак Йон Сун (박영순), послуговуючись методикою семантичного опису, вивчав фразеологізми за допомогою компонентного й контекстуального видів аналізу, валентнісного й комунікативно-функціонального методів інтерпретації емпіричного матеріалу. Результати досліджень він виклав в окремих статтях, а також у праці «한국어 의미론», присвяченій опису корейської фразеології. Він розглядає фразеологічний зворот як відтворену одиницю мови, що має постійний склад слів і характеризується семантичною цілісністю й експресивністю. На думку Пак Йон Суна, до сфери дослідження фразеології входять номінативні (фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення) і комунікативні (фразеологічні вирази) ФО [2].

Велика заслуга у вивченні фразеологічного фонду корейської мови належить Кан Ві Гю (강위규) і Кім Мун Чан (김문창), які вирішили важливі проблеми корейської фразеології. За допомогою правильно підібраних методів і прийомів дослідження вони визначили основні поняття фразеології в рамках системи наук, що вивчають корейський мову. Їм вдалося виявити характер фразеологічної одиниці, установити межі фразеології, відмежувати фразеологізм від прикордонних явищ, сформулювати принципи систематизації, описати семантичні та структурні характеристики фразеологізмів і їх використання в контексті художньої літератури.

У роботах Кан Ві Гю (강위규) описані фразеологізми в розмовній мові й різних письмових джерелах з використанням методів семантичних досліджень. Звертаючись до методів семантико-синтаксичного, структурного, контекстуального видів аналізу, дослідник вивчив особливості корейських фразеологізмів, а також визначив основні джерела поповнення корейської мови стійкими словосполученнями. При цьому він застосовував компонентний і трансформаційний види аналізу, які дали змогу продемонструвати варіативність і багатозначність вивчених фразеологізмів. Визначаючи джерела поповнення корейської мови фразеологічними одиницями, учений імпліцитно використовував культурно-історичний, антропологічний, лінгвогенетичний підходи, оскільки враховував різні аспекти: трудовий досвід народу й історичні події, звичаї, вірування, забобони й табу, заклинання, молитви; евфемізми; прислів'я та приказки; афоризми корейських письменників. Додатково Кан Ві Гю розглядав ФО, запозичені з інших мов, визначивши їх етимологію та роль у збагаченні фразеологічного фонду корейської мови [3].

Окрема лексико-семантична група фразеологізмів із соматичним компонентом була об'єктом дослідження Кім Мун Чана (김문창). Автор широко застосовував методи комунікативно-функціонального аналізу, методичку семантичного опису доповнював морфологічним підходом до складників фразеологізму, компонентним і дистрибутивним видами аналізу. У результаті комплексного вивчення дослідником структури ФО отримано докладний аналітичний опис як окремих компонентів фразеологізмів, так і цілісно-переосмислених комплексів. Методика контекстуального опису дала можливість визначити такі семантичні якості фразеологізмів, як полісемантичність, омонімічність і синонімічність. Досліджений матеріал у руслі семантико-синтаксичного аналізу Кім Мун Чан розподілив на номінативні та комунікативні ФО.

У роботах Кім Мун Чана широко застосовуються культурно-історичний, антропологічний підходи, дескриптивний метод. Автор доходить висновку, що для соматичних фразеологізмів характерно переносно-образне значення, яке виникло на основі спостереження людини над собою і над поведінкою тварин. Як найбільш продуктивні способи творення лінгвіст виділяє метафоричний і метонімічний переноси. До того ж автор наголошує, що низка ФО пов'язана з історичними реаліями етнічної культури й відображає спосіб життя, традиції, вірування та забобонні уявлення корейців [4; 5, с. 11–19].

Під впливом парадигми досліджень фразеології в 1970–1980-х роках у роботах корейських мовознавців була задіяна теорія семантичних полів, яка придбала нові трактування порівняно з логічною інтерпретацією поняття в працях Й. Тріра, Л. Вайсгербера, Г. Інсена, В. Порцига. Новизна підходу полягала у виділенні семантичного поля на мовній основі.

У корейському мовознавстві теорія семантичних полів представлена в праці Кім Мін Су «국어의미론», присвяченій фразеології. Автор, використовуючи компонентний, морфологічний, дистрибутивний і контекстуальний види аналізу, описує типи фразеологізмів з позиції лексико-граматичної співвіднесеності, а також визначає критерії фразеологічності, застосовні до ФО корейської мови. Компонентний і валентнісний види аналізу дають змогу лінгвістові встановити характерні види сполучуваності деяких груп фразеологізмів. Для визначення джерел виникнення ФО він застосовує культурно-історичний і лінгвогенетичний підходи [6, с. 173–218].

У 1990-і роки акцент досліджень поставлено на вивченні окремих складників фразеологічного фонду корейської мови [7]. Так, предметом досліджень Кім Ог Буна (김옥분) стали прислів'я і приказки. Вивчаючи паремії корейської мови, автор проводить їх морфологічний і структурний аналіз у синхронному плані. З метою визначення мовного статусу корейських прислів'їв і приказок лінгвіст застосовує метод порівняльного аналізу. За допомогою методу дескриптивного аналізу, який став основою для опису морфологічних і синтаксичних особливостей паремій, автор розмежовує терміни «приказка» і «прислів'я», відносячи до останніх висловлювання, які характеризуються дидактичністю й узагальненістю. Крім того, паремії проаналізовані з позиції відповідності їх критеріям фразеологічності, установлено, що всі основні ознаки ФО (відтворюваність, експресивність, емоційно-оцінний характер, понадслівність і роздільнооформленість) притаманні корейським прислів'ям і приказкам. Засоби проведеного мовознавцем морфемного виокремлення описують морфологічну структуру, словотвірні особливості досліджуваних ФО. Застосувавши елементи трансформаційного аналізу, він доходить висновку, що для прислів'їв характерна структура лише оповідного або спонукального речення, а приказки, крім цих двох типів, можуть бути представлені й окличними реченнями [7, с. 34–38].

Вивченню синтаксичної структури фразеологізмів присвячена робота ще одного корейського лінгвіста – На Ин Йонг (나은영). У праці «국어 관용구 연구: 의미·통사적 자질을 중심으로» вона докладно розглядає корейські ФО з точки зору їх синтаксичної структури, розуміючи під синтаксичними фразеологізмами «конструкції, організовані за фразеологізовано абстрактним зразком» [8, с. 5]. Використовуючи системний підхід як основний метод дослідження, автор убачає мету роботи у вивченні системи фразеологізованих синтаксичних конструкцій, які є структурами експресивного синтаксису й призначені для вираження суб'єктивно-модальних значень. Застосування трансформаційного та компонентного видів аналізу в її дослідженні сприяє виявленню типових значень і функцій аналізованих конструкцій. Конструювання синтаксичних моделей проведено за допомогою методу синтаксичного моделювання, засобами якого лінгвіст підтверджує, що варіативність і факультативність компонентів у складі структурної моделі синтаксичних фразеологізмів створюють передумови для їх різноманіття й продуктивності використання в різних функціональних стилях мови з переважаною роллю в розмовному стилі. У результаті оцінки ступеня експресивності досліджуваних фразеологізованих синтаксичних конструкцій за допомогою експериментального методу На Ин Йонг виявляє такі суб'єктивно-модальні значення, що виражаються за допомогою синтаксичних фразеологізмів, як значення оцінки, переваги, згоди, заперечення, різноманітності, винятковості, акцентування, логічної зумовленості, необхідності й недоцільності [8, с. 42–56].

У сучасному мовознавстві фразеологія досліджується в руслі міждисциплінарного підходу при поясненні структурно-семантичних явищ. Вони інтерпретуються вітчизняними й зарубіжними дослідниками з позицій психолінгвістичного, лінгвокультурологічного та когнітивістського напрямів. Вивчення фразеологічного складу мови як окремого підрівня лексичної системи з використанням методів і прийомів психолінгвістики, етнолінгвістики, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики дає можливість визначити національно значимі концепти, які функціонують у певній лінгвокультурі.

У рамках міждисциплінарних досліджень виконана монографія мовознавця Хан Ман Чуна (한만춘) «한국어와 러시아어 관용구의 비교연구(감정표현 관용구를 중심으로)». Метою роботи є встановлення загальних та унікальних характеристик ФО, що виражають емоції, у корейській і російській мовах, виходячи з порівняльного аналізу їх лінгвокультурних особливостей. Поряд із методом фразеологічного аналізу тут застосовуються методи аплікації та ідентифікації з метою виявлення базових структурно-синтаксичних особливостей ФО двох мов і виділення фразеологізму з низки вільних поєднань лексичних одиниць. Визначення лінгвокультурних характеристик ФО, що виражають емоції, реалізується засобами компонентного, контекстуального аналізу й аналізу словникових дефініцій. Виходячи з їх результатів, автор установлює найбільш поширені кластери ФО з ідентичними інваріантами, підкреслюючи, що в переважній частині відібраних фразеологізмів значення компонента, що виражає певну емоцію, є переосмисленим, при цьому їх конотації мотивуються різними прототипними ситуаціями [9, с. 18].

Метод вільного асоціативного експерименту на основі даних, отриманих від носіїв мов, використовується для дослідження семантичної структури ФО з компонентом-колоноримом і трактування їх прототипної структури з подальшим виявленням їх лінгвокультурної своєрідності. За допомогою лінгвокультурологічної інтерпретації здійснюється порівняння міжмовних фразеологічних відповідників з подальшим виявленням повних, часткових і нееквівалентних ФО з переважанням останніх. Когнітивні прийоми при вивченні фразеологізмів, що містять колірний компонент, дають змогу встановити схожість способів передачі культурно значущих понять у досліджуваних лінгвокультурах [10].

У руслі міждисциплінарного підходу виконані також дослідження корейського лінгвіста Ван Джі Хва (왕지화) фразеологізмів із соматичним компонентом голова/머리, проведені на матеріалі корейської та китайської мов. Задля виявлення лінгвокультурних характеристик ФО з позначеним соматизмом автор удається до аналізу словникових дефініцій. Структурно-граматична організація ФО з компонентом голова/머리 і їх переосмислене значення досліджуються засобами компонентного аналізу.

Метод функціонально-параметричного опису семантичного значення фразеологізмів з компонентом голова/머리, застосований з метою визначення складників семантичної структури досліджуваних ФО та їх поділу на тематичні групи, сприяє моделюванню їх семантики. Когнітивний метод, використаний у роботі Ван Джі Хва, націлений на виявлення внутрішньої форми описуваних ФО [11].

Висновки. Проведений аналіз методів і прийомів дає змогу позначити інструментарій, що застосовувався для досліджень фразеологічного фонду корейської мови. У період становлення фразеології як самостійної дисципліни в корейському мовознавстві найбільш продуктивними методами були передусім такі загальнонаукові методи, як опис, зокрема семантичний, та аналіз (семантико-синтаксичний, структурний, компонентний і контекстний). У 1980–1990-і рр. цей перелік доповнився порівняльно-історичним, типологічним методами, порівняльним і комунікативно-функціональним підходами до вивчення мови. На сучасному етапі в корейському мовознавстві простежується тенденція до дослідження фразеологічного фонду корейської мови в рамках міждисциплінарного підходу, який трактують з позицій психолінгвістичного, лінгвокультурологічного та когнітивістського напрямів, що дає змогу виявити національно значущі концепти, які функціонують у корейській лінгвокультурі.

Література:

1. 박진수. 국어 관용구 연구 (Дослідження ідіом корейської мови). Terry : 경북대학교, 1985. 95 с.
2. 박영순. 한국어 의미론 (Семантика корейської мови). Сеул : 고려대학교출판부, 2004. 347 с.
3. 강위규. 관용어의 특성에 대하여 (Про особливості фразеологізмів корейської мови). Пусан : 부산한글, 1998. 93 с.
4. 김문창. 국어 관용구 연구. 국어 연구 (Дослідження корейської фразеології. Вивчення корейської мови). Сеул : 동아출판사, 1974. 327 с.
5. 김문창. 속어 개념론 (Ідіоматичний концепт). 기곡강신항 교수회 감기념 국어학논문집. Сеул, 1990. С. 129–154.
6. 김민수. 국어어미론 (Мовна семантика). Сеул : 일조각, 1981. 326 с.
7. 김억분. 한국어 관용어 연구 동향에 대한 고찰 (Аналіз тенденцій дослідження корейської фразеології). Инчон : 인하대 교육대학원, 2000. 126 с.
8. 나은영. 국어 관용구 연구: 의미·통사적 자질을 중심으로 (Дослідження корейських ідіом: семантичний і синтаксичний аспекти). Сеул : 서울여대, 1989. 72 с.
9. 한만춘. 한국어와 러시아어 관용구의 비교연구 (감정표현 관용구를 중심으로) (Порівняльне вивчення корейської та російської фразеології (на матеріалі ФО, що виражають емоції)). 한국노어노문학회. 2006. Вип. 18. С. 87–120.
10. Соколова М. Фразеологизмы с компонентом-зоонимом в марийском и финском языках: лингвокультурологический аспект. Йошкар-Ола : Марийское книжное издательство, 2017. 251 с.
11. 왕지화. 한-중 신체에 관련 관용표현 대조연구: 머리 부분을 중심으로 (Компаративне дослідження корейських і китайських соматичних ФО: фразеологізми з компонентом голова). Суwon : 강남대학교 대학원, 2009. 84 с.

Semeriako O. Theoretical and methodological fundamentals of research of phraseological studies in the Korean language

Summary. The article provides a detailed analysis of methodological framework used for phraseological stock studies in the Korean language. It results in increasing

level of validity and reliability of the research. The subject of the article is the methods and techniques of phraseological studies (general scientific, philosophical and specialized ones). The objective of this research is to reveal the methodological procedures used to study phraseological units of the Korean language.

The article is based on monographs, articles, textbooks, theses on phraseology of the Korean language. While considering the methodological framework for phraseological studies in the Korean language, it employed general research methods such as analysis, synthesis, generalization and chronological classification combined with specialized linguistic techniques (e.g. data collection method) within diachronic and synchronic approaches.

The first attempts at research into the field of Korean phraseology are characterized by the application of semantic and contextual analyses in order to systematize and classify phraseological units. The interpretation of empirical material is closely connected with the semantic description, valence and communicative-functional methods. Further development of the methodology is related to the application of cultural and historical, anthropological and linguistic genetic approaches, as well as the elements of transformational analysis and syntactic modeling. Modern phraseological science takes into consideration interdisciplinary approach while exploring phraseological stock of the Korean language.

At the initial stage of the development of phraseology the most productive techniques in Korean linguistics were general research methods of description and analysis (semantic-syntactic, structural, componential and contextual ones). In 1980–1990 methodological framework was supplemented by specialized linguistic methods of comparative-historical, typological, comparative and communicative-functional studies. Nowadays interdisciplinary approach interpreted from psycholinguistic, linguoculturological and cognitivist standpoints is widely applied to reveal the nationally significant concepts functioning in Korean linguoculture.

Key words: method, technique, methodological framework, the Korean language, phraseologism, phraseological stock.

Стефурак О. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри романської філології та перекладу

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Апакіца К. Г.,

магістрантка кафедри романської філології та перекладу

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ СУПЕРЛЯТИВНОСТІ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Анотація. Статтю присвячено функціонально-семантичним особливостям вираження категорії суперлятивності у французькій мові, яка є однією із суперечливих у сучасній лінгвістиці через невизначений статус у системі мовних категорій. Витлумачуючи функціонально-семантичну категорію суперлятивності як таку, що об'єднує для свого вираження мовні одиниці різних рівнів на основі спільного призначення, автори виокремлюють субполе власне компаративності, яке складається з двох зон: зона компаративності й зона суперлятивності. На основі детального аналізу мовних засобів вираження категорії суперлятивності у французькій мові визначено два типи суперлятивності: відносну й абсолютну суперлятивність. Відносна суперлятивність, яка вказує на найбільший або найменший ступінь прояву ознаки певного предмета порівняно з іншими однорідними предметами, виконує функцію власне відносної суперлятивності (ознака певного предмета має найвищий ступінь прояву порівняно з іншими однорідними предметами) і функцію послабленої суперлятивності (певний предмет належить до множини предметів, де певна ознака проявляється в найвищому ступені). Реалізація кожної з функцій здійснюється власне граматичним способом (45% уживання прикметників у найвищому ступені порівняння) та лексико-семантичним способом (55% уживання прикметників типу *premier, dernier, essentiel, principal, extrême, géant, monumental* тощо), семантика яких уже містить ознаку в найвищому ступені її вираження. Абсолютну суперлятивність, яка вказує на найвищу ознаку порівняно з усіма можливими однорідними предметами, також реалізовано двома шляхами: власне граматичним (31% уживання прикметників у найвищому ступені порівняння) та лексико-семантичним (69% уживання прикметників типу *abominable, atroce, énorme, gigantesque, horrible, magnifique* тощо), семантика яких уже містить ознаку в найвищому ступені її вираження, уживання прикметників у комбінації з прислівниками типу *infiniment, extrêmement, extraordinairement*, семантика яких також виражає суперлятивність, творення прикметників за допомогою префіксів *super-, extra-, archi-, hyper-*, використання певних стилістичних фігур і прийомів (ліота, оксюморон, усталені порівняльні вирази).

Ключові слова: функціонально-семантична категорія, функціонально-семантичне поле, категорія суперлятивності, ступені порівняння, прикметник.

Постановка проблеми. З кінця ХХ століття мовознавча наука характеризується прагненням переглянути загальні під-

ходи й принципи вивчення мови, визначити її роль у житті людини, соціумі та культурі, з'ясувати її функціональну природу як семіотичної системи, упорядкувати й виробити відповідний інструментарій її дослідження. З такого погляду мова досліджується як «діяльнісний, цілеспрямований живий організм, представлений численними мовленнєвими продуктами у відповідних актах комунікації» [1, с. 31]. Відтак спостерігаємо зацікавлення науковців до вивчення мовних явищ із використанням теорії систем, яка передбачає врахування семантико-синтаксичного та функціонально-семантичного підходів, останній із яких аналізує мовні явища в напрямі від їх функції до засобів їх реалізації в мові або від засобів реалізації до спостереження їх функції [2; 3]. Водночас, незважаючи на численні доробки функціональної граматики, яка описує функціонально-семантичні категорії (далі – ФСК) і функціонально-семантичні поля (далі – ФСП) на матеріалі різних мов, досліджує комунікативно-функціональний аспект мовних явищ та одиниць (Ш. Баллі, Ф. Бацевич, О. Бондарко, І. Вихованець, А. Загнітко, А. Левицький, А. Мартіне, Н. Слюсарева, Л. Теньєр та ін.), остаточно функціонально-семантична категоризація не завершена: «... немає повного списку ФСК конкретних мов, що свідчить про потребу нових досліджень у цьому контексті» [1, с. 448].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зосередження уваги лінгвістів на вивченні мови як засобу спілкування, а також на проблемі взаємодії мови та дійсності зумовлює появу досліджень ФСК і ФСП, серед яких чинне місце посідає категорія компаративності, що часто викликає дискусії серед науковців (Л. Балута, О. Бондар, С. Бронікова, О. Гулига, С. Шендельс, І. Данильчук, О. Щепка та ін.). Як зауважує О. Щепка, «її сміливість і складність полягають насамперед у мовних засобах вираження порівняння, у яких перетинаються філософський, логічний і граматичний зміст. У філософії порівняння визначають як спосіб пізнання об'єктивної дійсності (...). У логіці його тлумачать як мисленнєву операцію, яка передає перебіг думки від заданих елементів порівняння до встановлення висновку порівняння, його результату: відношення подібності/відмінності (...). У лінгвістиці порівняння розглядають як існування мовних одиниць, мовних засобів для вираження самої ідеї, акту порівняння. При цьому терміни компаративності й порівняння часто вживаються паралельно. Хоча порівняння є «процесом пізнання світу», актом думки, який полягає в зіставленні об'єктів для встановлення їх відношень, найважливішими з-поміж яких є від-

ношення тотожності (рівності) й відмінності, а компаративність є результатом порівняння, виявленням подібності/відмінності між предметами» [3, с. 5–7]. ФСП компаративності, продовжує свої міркування автор, «охоплює досить великий корпус різнорівневих засобів мови для вираження відношень подібності/відмінності, градації ознаки й реалізації різного (більшого/меншого/іншого) ступеня якості предметів» [3, с. 8].

Мета статті полягає у вивченні способів реалізації ФСК суперлятивності, одним із основних мовних маркерів якої є прикметник. Одним із основних завдань є тлумачення ФСК компаративності, визначення в ній статусу категорії суперлятивності, а також дослідження граматичних і лексико-семантичних способів її вираження.

Матеріалом дослідження слугували 508 прикметникових конструкцій на позначення ФСК суперлятивності, брані з творів сучасної французької художньої літератури.

Виклад основного матеріалу. У лінгвістиці ФСК витлумачують як «ознаку мовних одиниць різних рівнів, яка концептуально інтегрує їх із мовленнєвими одиницями на підставі спільного призначення (функції)» [4, с. 651]. Грунтуючись у міркуваннях на концепції І. Мешанінова, Л. Щерби й В. Виноградова, О. Бондарко розглядав ФСК у контексті переходу від категоризації мовних одиниць на основі функцій, ототожнених із граматичними категоріями, до нових принципів категоризації – концептуально-комунікативних [5]. Він переконаний, що ФСК має мисленнєво-мовленнєву природу, що дає змогу залучити до неї імпліцитні смисли мовних одиниць і комунікативні прояви значень у відповідних категорійних ситуаціях [5]. ФСК є підгрунтям моделювання ФСП – «певним чином організованої сукупності різнорівневих мовних одиниць і явищ мовлення, об'єднаних спільністю концептуального змісту (функції) як бази функціонально-семантичної категорії» [1, с. 652].

Застосовуючи теорію ФСП до категорії компаративності, учені по-різному вбачають її сутність. Так, О. Гулига та Є. Шендельс виокремлюють мікрополе нерівності й мікрополе рівності [6, с. 114]. Досліджуючи поле інтенсивності за принципом зростання ознаки, В. Акуленко розрізняє два мікрополя: релятивного ступеня ознаки та абсолютного ступеня ознаки, кожне з яких він поділяє на три мікрополя (екватив, релятивний компаратив і суперлятив/позитив, абсолютний компаратив та елятив) [7, с. 79]. Г. Галич виокремлює мікрополе релятивного ступеня якості й мікрополе абсолютного ступеня якості, перше з яких представлене граматичною категорією ступенів порівняння та поділене на три мікрополя: рівно, більше, менше [8, с. 61]. О. Щепка вивчає також два мікрополя: мікрополе подібності, яке містить два мікрополя нижчого ступеня – реальної та ірреальної подібності, і мікрополе відмінності, яке також складається з трьох мікрополів нижчого ступеня – суперіорності, інферіорності, загальної відмінності [3, с. 10].

Ураховуючи наведені вище надбання науковців, виокремлюємо в структурі ФСП компаративності «субполе власне компаративності» й «субполе елятивності». За словами, А. Романченко, власне компаративність передбачає порівняння двох предметів за певними ознаками, а елятивність – порівняння ознак чи дій із нормою, еталоном. Перше субполе – власне компаративності – складається з двох зон: компаральності й суперлятивності. Перша зона має дві підзони: власне компаральності та еквативності. Першу підзону, як зазначає дослідниця, формують функції власне нерівності, квантитативної

нерівності, адеквативності, модально-протиставної нерівності, які відображають нерівність ознак, предметів або дій. Другу підзону формують функції власне рівності, модальної рівності, ірреальної рівності, співвідносної рівності й модально-відносної рівності, які відображають різні типи рівності, акцентуючи при цьому увагу на категоричній/некатегоричній однаковості предметів, явищ, дій [9, с. 9–10]. Визначаючи семантику зони суперлятивності як «найбільшу міру вияву зіставлюваної ознаки» [10, с. 153], її функціями називають функцію *відносної* та *абсолютної* (або нормативної) *суперлятивності*, виокремлення яких залежить від того, з чим порівнюють предмет: із певною множиною однорідних предметів або з усією сукупністю однорідних предметів.

Зосереджуючи увагу на категорії суперлятивності, спробуємо дослідити на матеріалі художнього дискурсу систему лексико-граматичних засобів її вираження й визначити основні функції, які вона реалізує у французькій мові.

Аналіз фактичного матеріалу дав змогу визначити два типи суперлятивності, а саме: 1) *відносну суперлятивність* (143 випадки уживання – 28%) та 2) *абсолютну суперлятивність* (365 випадків уживання – 72%). Зараховуючи до структури ФСП компаративності не лише граматичні засоби вираження ступенів порівняння прикметників, а й усі можливі мовні засоби вираження компаративної семантики, уважаємо доцільним виокремлювати два шляхи реалізації категорії суперлятивності: граматичні та лексико-семантичні засоби. Проаналізуємо кожен тип суперлятивності, його функції і способи реалізації детальніше.

Відносна суперлятивність указує на те, що «ознака певного предмета має найбільшу або найменшу міру прояву порівняно з іншими однорідними предметами» [10, с. 153]. Детальний аналіз фактичного матеріалу показав, що її реалізовано двома способами, а саме: 1) власне граматичним способом (64 випадки – 45%) – за допомогою граматичної конструкції найвищого ступеня порівняння *le/la/les plus/moins + Adj*; 2) лексико-семантичним способом (79 випадків – 55 %) – за допомогою прикметників, які містять у семантиці найвищу міру вияву ознаки. Вивчення мовних засобів вираження відносної суперлятивності уможливило виокремлення двох функцій суперлятиву: 1) функції власне відносної суперлятивності та 2) функції послабленої суперлятивності. Розглянемо реалізацію цих функцій детальніше.

У лінгвістиці **функцію власне відносної суперлятивності** визначають як «суперлятивність, при якій ознака певного предмета має найбільшу міру прояву порівняно з іншими однорідними предметами, тобто з певної множини один предмет перевищує за ступенем інтенсивності ознаки всі інші однорідні предмети» [10, с. 153]. Як показав аналіз фактичного матеріалу, граматичним способом вираження такої функції є вживання прикметника в синтаксичній структурі, яка містить найвищий ступінь порівняння. При цьому уточнюється, серед яких однорідних предметів цей предмет вирізняється своєю ознакою. Інакше кажучи, суперлятивну конструкцію супроводжує іменний додаток із прийменниками *de, en, dans, parmi* тощо.

Зазначимо, що функція власне відносної суперлятивності може виражати ознаку як із найбільшим, так і з найменшим ступенем прояву. У першому випадку вона представлена конструкцією *le/la/les plus + Adj*, а в другому – конструкцією *le/la/les moins + Adj*, напр.: *Carpentieri avait choisi la place la plus*

proche de la vitre [11, с. 38]; *Je suis la chose la moins intéressante dans cette voiture* [12, с. 59]. Прикметно, що означені артиклі *le/la/les* можуть бути замінені на присвійні прикметники, які й обмежують поширення цієї ознаки через указівку на особу, напр.: *Notre plus belle preuve d'amour, c'est de ne plus jamais nous revoir* [12, с. 78]; *Il ne souhaitait pas trop que je le voie jouer son plus mauvais rôle – celui du beau-père essoufflé* [13, с. 49].

Лексико-семантичним способом реалізації цієї функції є вживання прикметників, семантика яких містить ознаку з найбільшим або найменшим ступенем її вираження. У фактичному матеріалі нами виявлено низку таких прикметників: *dernier, essentiel, monstrueux, premier, principal*. Наведемо кілька найцікавіших, на наш погляд, прикладів.

Essentiel “Qui est d’une grande importance ; principal, capital” [14], напр.: *Ce hameau au bord de l’immensité possédait en petit toutes les commodités essentielles des villes: une halle, qui servait sans doute à la criée du poisson, une église, un moulin, une esplanade avec une potence, des maisons basses et de hauts greniers* [15, с. 114].

Premier “1. Indique le plus haut, le meilleur rang dans un classement, ce qui correspond à ce rang ; classe la personne ou la chose qui a obtenu ce rang ; 2. Indique le plus haut niveau dans une hiérarchie (grade, classification, etc.); dans certaines classifications professionnelles; le superlatif, le plus haut niveau, le plus haut point; 3. Qui est fondamental, essentiel, capital” [14], напр.: *Le Stade Français avait gagné 3–2 ce jour-là... le premier de nos complicités sportives* [13, с. 122].

Principal “1. Qui prime sur d’autres choses de nature analogue, par son importance, sa valeur, sa taille ou le rôle essentiel qu’il joue à l’intérieur d’un ensemble; 2. Qui joue un rôle essentiel dans telle fonction; 3. Qui a un grade supérieur dans une catégorie, une fonction” [14], напр.: *Quoi qu’il fit, sa méditation le ramenait au corps, son principal sujet d’étude* [15, с. 78].

Функція послабленої суперлятивності вказує на «належність предмета мовлення до множини предметів, де певна ознака проявляється в найвищому ступені» [9, с. 10]. Як показав аналіз фактичного матеріалу, граматичним способом її позначення є вживання прикметника в найвищому ступені порівняння в синтаксичних структурах типу *un des plus/des moins Adj, un Nom + des plus/moins Adj*, напр.: *On le disait établi à Grotta-Ferrata, dans l’abbaye des moines grecs de Saint-Nil, au milieu d’une des plus âpres solitudes du Latium ...* [15, с. 8]; *Sur présentation de la carte ci-dessous, il vous y sera réservé un accueil des plus chaleureux ainsi que 20 de réduction sur la première consommation* [12, с. 83].

Лексико-семантичним способом вираження цієї функції є вживання прикметників, семантика яких вказує на ознаку, яка наближена до найвищого ступеню її прояву або яка виражає інтенсивний ступінь. Серед таких прикметників нами виявлено такі: *extrême, excessif, exorbitant, fantastique, géant, grandiose, imposant, majestueux, merveilleux, monumental*. Розглянемо кілька прикладів.

Extrême “Qui dépasse les limites ordinaires, qui est très éloigné du juste milieu, de la moyenne” [14], напр.: *Tournier, je ne prenais pas de tranquillitants, je portais des cravates, et je n’étais même pas d’extrême droite* [16, с. 64]!

Imposant “Dont les dimensions, les proportions sont hors du commun” [14], напр.: *Une américaine de taille imposante. Noire* [11, с. 160].

Merveilleux “1. Qui cause une très grande admiration par ses qualités extraordinaires; 2. Qui étonne par son côté sensationnel, par ses qualités exceptionnelles” [14], напр.: *Elle l’appela, et une merveilleuse tendresse illumina son visage ingrat aussitôt qu’elle le vit trotter vers elle* [15, с. 122].

Monumental “Qui a un caractère grandiose ou qui est remarquable par son importance” [14], напр.: *J’ai préféré gravir l’escalier monumental plutôt que d’utiliser l’ascenseur* [11, с. 40].

Другим типом є **абсолютна суперлятивність**, значення якої називають суперлятивно-нормативним (М. Шелякін), абсолютним (Ю. Карпенко), нормативним (А. Романченко). Функцію абсолютної суперлятивності визначають як «найбільшу ознаку порівняно не з якоюсь обмеженою сукупністю, а з усіма можливими її носіями» [10, с. 155]. Детальний аналіз фактичного матеріалу виявив два способи реалізації цієї функції, а саме: 1) власне граматичний (114 випадків – 31%); 2) лексико-семантичний спосіб (251 випадок – 69%).

Власне граматичний спосіб вираження абсолютної суперлятивності реалізується через уживання прикметника в найвищому ступені порівняння. При цьому не уточнюють, серед яких однорідних чи неоднорідних предметів цей предмет вирізняється своєю ознакою. Формально, на відміну від відносної суперлятивності, такі конструкції не мають обмежувачів поширення цієї ознаки.

Аналіз фактичного матеріалу показав також, що абсолютна суперлятивність може виражати ознаку як із найбільшим, так і з найменшим ступенем прояву ознаки. У першому випадку її представлено граматичною конструкцією *le/la/les plus + Adj*, а в другому – *le/la/les moins + Adj*, напр.: *J’allais lire et relire ces pages avec le plus vif intérêt* [11, с. 27]; *J’ai choisi celui qui était le moins abîmé* [11, с. 81].

Лексико-семантичний спосіб вираження нормативної суперлятивності являє собою насамперед уживання прикметникових лексем, семантика яких містить абсолютний прояв ознаки, абсолютний найвищий ступінь порівняння. До таких прикметників, як показав аналіз фактичного матеріалу, належать як ті, що виражають відносну суперлятивність, так і ті, які мають особливу семантику.

Спільними прикметниками, що використовуються на позначення відносної й нормативної суперлятивності, є такі: *dernier, essentiel, extrême, excessif, premier, principal*, напр.: *... la tranquillité de Rottmann, les plaisanteries de Hans lui enlevaient ses derniers doutes* [15, с. 30]; *Ils hésitaient entre un idéal d’extrême confort et le fantasme aristocratique de n’avoir rien pour avoir tout* [16, с. 36]; *Quand le froid devenait pas trop extrême, l’élève et le philosophe se rapprochaient de l’énorme feu captif sous la hotte de la cheminée* [15, с. 64]; *... les plus rigides, au contraire, le méprisaient pour sa bénignité jugée excessive* [15, с. 104]; *Celui-ci revint tout à coup à son principal souci ...* [15, с. 96].

До мовних одиниць, семантика яких вказує на найвищий ступінь порівняння, можемо віднести такі лексеми: *abominable, atroce, coriace, éblouissant, énorme, fabuleux, gigantesque, horrible, ignoble, infime, intime, magnifique, noble, royal, servile, super, superbe, suprême*. Розглянемо кілька прикладів.

Atroce “Extrêmement pénible à supporter” [14], напр.: *Ce vieillard ne lui avait jamais voulu que du bien : Zénon se sentait pris pour lui d’une amère et atroce pitié* [15, с. 73].

Eblouissant “Qui a une beauté éclatante ou qui brille, séduit par son intelligence, sa vivacité, une qualité poussée à un degré

extrême” [14], напр.: *Au CM2, ... dans le «Montre-moi tes mains» de La Flèche, il s'était montré éblouissant – du moins Mlle Bouchonnet en conservait-elle un souvenir ébloui* [13, с. 88].

Gigantesque “1. Extrêmement grand par rapport à ce qui est habituel ou par rapport à l'homme; colossal, immense, géant; 2. Qui dépasse la commune mesure; prodigieux, énorme, fantastique, monumental” [14], напр.: *Et Carmen allait vieillir seule au milieu de ce gigantesque débarras de meubles et d'animaux empaillés...* [11, с. 180].

Superbe “Qui atteint un haut degré de perfection, est excellent dans son genre ou dans une qualité particulière” [14], напр.: *Alors elle me caresse longuement, ce qui me laisse le temps de me détacher (deux superbes cravates foutues en l'air)* [16, с. 101].

Лексико-семантичний спосіб вираження абсолютної суперлятивності представлений також прикметниками, яким передують прислівники із семантикою суперлятивності, напр.: *... je lui ai dit que mon film préféré, c'était : “Fenêtre sur cour” d'Alfred Hitchcock : infiniment supérieur à “Body Double” et “Sliver”, pourtant sur le même registre* [12, с. 79]; *C'est extrêmement pénible de parler de tout ça...* [11, с. 40]; *Au réveil, il crut apercevoir contre son visage une bête extraordinairement mobile, insecte ou mollusque qui bougeait dans l'ombre* [15, с. 86].

Спостерігаємо також творення прикметників за допомогою префіксів, семантика яких містить значення найвищого ступеня, напр.:

Super- (< лат. *super-* “au-dessus de”), який позначає “une supériorité dans la qualité ou le degré, une supériorité hiérarchique” [14], напр.: *Et dans chacun de ces châteaux d'idées, de ces mesures d'opinions superposés aux mesures de bois et aux châteaux de pierre, la vie emmure les fous et ouvre un puits aux sages* [15, с. 6].

Extra- (< лат. *extra* “en dehors”), який позначає “l'extériorité, ou une valeur superlative ou intensive” [14], напр.: *Cet emploi régulier, dont je savais peu de choses, était une espèce de sacrifice librement consenti qui permettait à mon père de continuer à caresser des rêves extravagants de théâtre et de cinéma* [13, с. 44].

Одним із лексико-семантичних способів реалізації абсолютної суперлятивності є також використання певних стилістичних засобів, а саме: 1) ліготи, напр.: *C'est un peu embêtant: si Adolf Hitler était dans cette boîte de nuit ce soir, j'irais l'embrasser en lui disant qu'il a dû beaucoup souffrir pour faire tout ce qu'il a fait* [12, с. 37]; 2) оксюморона, напр.: *Je crois que ça serait un peu trop dur* [13, с. 57]; 3) уживання усталених компаративних зворотів, напр.: *Il est complètement raide à son volant... comme du bois...* [11, с. 82]; *L'enfant se couvrit le visage, mais livra sans lutte aux yeux, aux lèvres, aux mains de l'amant son corps propre et blanc comme une amande mondée* [15, с. 9].

Висновки. ФСК компаративності є однією із суперечливих у сучасному мовознавстві через часте ототожнення з категорією порівняння. Визначаючи семантику зони суперлятивності як найбільшу міру прояву зіставленої ознаки, ми виокремили дві функції означеної категорії, а саме: функцію відносної та абсолютної суперлятивності залежно від того, порівнюють предмет з певною множиною чи з усією сукупністю однорідних предметів. Детальний розгляд способів реалізації ФСК суперлятивності та її двох типів – відносної суперлятивності й абсолютної суперлятивності – показав, що у французькій мові ФСП суперлятивності охоплює не лише граматичні засоби (зокрема вживання прикметників у найвищому ступені порівняння), а й лексико-семантичні (уживання прикметників, семантика яких містить ознаку з найвищим ступенем її прояву або інтенсивний ступінь,

творення прикметників за допомогою спеціальних префіксів, використання певних стилістичних засобів).

Перспективою подальших досліджень є аналіз мовних засобів, які належать до ФСП елятивності.

Література:

1. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
2. Загнітко А.П. Сучасні лінгвістичні теорії. 2-ге вид., випр. і доп. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. 219 с.
3. Щепка О.А. Функціонально-семантичне поле компаративності : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Донецьк, 2008. URL: <https://mydisser.com/en/catalog/view/312/862/20392.html>.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
5. Бондарко А.В. Основы функциональной грамматики: Языковая интерпретация идеи времени. Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУ, 1999. 260 с.
6. Гулыга Е.В., Шендельс Е.И. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке. Москва : Просвещение, 1969. 184 с.
7. Акуленко В.В. Структура поля интенсивности признака в современном русском языке. *Русское языкознание*. 1986. Вып. 13. С. 78–84.
8. Галич Г.Г. К проблеме построения функционально-семантического поля градуирования. *Проблемы комплексного анализа языка и речи*. Ленинград : ЛГУ, 1982. С. 60–63.
9. Романченко А.П. Прагмалінгвістичні параметри функціонально-семантичного поля компаративності в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Одеса, 2009. 16 с. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/16041>.
10. Романченко А.П. Лексико-семантичні засоби вираження компаративності (функції та їх реалізація). *Вісник ОНУ*. 2012. Т. 17. Вип. 4. С. 149–158.
11. Modiano P. Quartier perdu. Paris : Gallimard, 1992. 190 p.
12. Beigbeder F. Nouvelles sous ecstasy. Paris : Éditions Gallimard, 1999. 108 p.
13. Delerm Ph. Les amoureux de l'Hôtel de Ville. Paris : Gallimard, 2004. 160 p.
14. Dictionnaire de français [Ressource électronique]. Paris : Larousse. URL : <http://www.larousse.fr/dictionnaires>.
15. Yourcenar M. L'œuvre au Noir. Paris : Gallimard, 1991. 516 p.
16. Beigbeder F. Mémoires d'un jeune homme dérangé. Paris : La Table Ronde, 2001. 160 p.

Stefurak O., Apakitsa K. Functional and semantic features of the expression of the category of superlativity in French

Summary. The article is devoted to the functional and semantic features of the expression of the category of superlative in the French, which is one of the most controversial in modern linguistics due to the uncertain status in the system of language categories. Interpreting the functional-semantic category of superlativity as one that joins for its expression language units of different levels on the basis of common purpose, the authors distinguish the subfield of comparability, which consists of two zones: the zone of comparability and the zone of superlativity. Based on a detailed analysis of the linguistic means of expressing the category of superlativity in French, two types of superlativity are defined: relative and absolute superlativities. Relative superlativity, which indicates the highest degree of manifestation of a feature of a certain object compared to other homogeneous objects, performs the function of relative superlativity (a feature of a certain object has the highest degree of manifestation compared to other homogeneous objects) and the function

of weakened superlativity (a certain object belongs to a set of objects where a certain feature is manifested in the highest degree). The implementation of each of the functions is carried out in a grammatical way (45%) – the use of adjectives in the highest degree of comparison, and lexical-semantic way (55%) – the use of adjectives such as *premier*, *dernier*, *essentiel*, *principal*, *extrême*, *géant*, *monumental*, etc., the semantics of which already contains a feature in the highest degree of its expression. Absolute superlativity, which indicates the highest feature compared to all possible homogeneous objects, is also realized in two ways: grammatical way (31%) – the use of adjectives in the highest

degree of comparison, and lexical-semantic way (69%) – the use of adjectives such as *abominable*, *atroce*, *énorme*, *gigantesque*, *horrible*, *magnifique*, etc., the semantics of which already contain the feature in the highest degree of its expression, the use of adjectives in combination with adverbs such as *infiniment*, *extrêmement*, *extraordinairement*, the semantics of which also express superlativity, creation of adjectives with prefixes *super-*, *extra-*, *archi-*, *hyper-*, use of certain stylistic figures and techniques (litotes, oxymoron, idioms).

Key words: functional-semantic category, functional-semantic field, category of superlativity, comparison, adjective.

*Столярова А. А.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації**Інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НОВОГРЕЦЬКОЮ МОВОЮ (ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Анотація. У статті розглядаються лінгвостилістичні особливості текстів нормативно-правових актів Європейського Союзу у сфері протидії пандемії COVID-19 у перекладі новогрецькою мовою. Це перше у вітчизняній елліністиці дослідження мовної специфіки відповідних документів. Недостатня увага до законодавчих текстів цієї тематики пов'язана передусім із тим, що упродовж останніх двох років у фокусі уваги спеціалістів гуманітарних галузей перебувають переважно медійні тексти, адже дискурс ЗМІ є важливим чинником впливу на суспільство. Представлене дослідження покликане заповнити цю прогалину, адже законодавча діяльність за надзвичайних обставин відіграє значну роль у нормалізації ситуації.

Пандемія COVID-19 суттєво вплинула на найрізноманітніші сфери життя суспільства, тож органам влади ЄС довелося приймати закони не лише у царині охорони здоров'я, а й у сфері економіки, соціальної політики та ін. Матеріалом для аналізу послужили тексти нормативно-правових актів, розташовані на вебсторінці, що надає доступ до текстів європейського законодавства офіційними мовами ЄС. В обраних для аналізу текстах недоцільно шукати грецьку лінгвокультурну специфіку, адже розглядувані документи лише перекладаються новогрецькою мовою. Інтерес для філолога становить вивчення специфіки цих текстів на всіх мовних рівнях з огляду на те, що процес звільнення офіційно-ділового стилю новогрецької мови від колись потужного впливу кафаревуси триває і досі. Аналізовані тексти належать до різних жанрів законодавчого підстилю офіційно-ділового стилю. Серед них виділяються розпорядження, виконавчі рішення, рекомендації, комюніке. Спільними для всіх них є чіткість, стислість, висока стандартизація частини висловів, суворе регламентація тексту.

Проведене дослідження показало, що на морфологічному рівні для них характерна висока частотність уживання віддієслівних іменників, форм пасивного стану дієслова, наявність відносних прикметників на *-εος*, *-ιος* зі значенням «такий, який може бути підданий певній дії». На лексичному рівні ці тексти вирізняються використанням міжстильової лексики зі значною часткою суспільно-політичного й адміністративно-канцелярського словника. Крім того, у них наявна велика кількість термінів, передусім юридичних, а також медичних, економічних тощо, тобто термінологічних одиниць галузей, котрі становлять предмет регулювання кожного конкретного акта. На синтаксичному рівні цілком передбачувано домінують складнопідрядні речення. Вплив кафаревуси на стиль аналізованих текстів проявляється у вживанні книжних форм дієприкметників і дієслів, клішованих конструкцій і штам-

пів, синтаксично оформлених за правилами кафаревуси, архаїзованих прийменників і прислівників. Важливо відзначити, що відчувається відмінність у частотності вживання книжних елементів від тексту до тексту, а це можна віднести на рахунок індивідуального стилю перекладача кожного конкретного документа.

Ключові слова: нормативно-правовий акт, пандемія COVID-19, Європейський Союз (ЄС), лінгвостилістичні особливості текстів, морфологічний рівень, лексика, синтаксис, новогрецька мова, димотика, кафаревуса.

Постановка проблеми. У 2020 р. епідемія нової коронавірусної інфекції, боротьба з нею та її наслідки стали основним інформаційним приводом, якому журналісти в усьому світі присвятили кілометри рядків у друкованих ЗМІ, тисячі вебсторінок і випусків телепередач. Як ми вже згадували в одній із наших попередніх робіт, у грецьких ЗМІ одним із найважливіших засобів створення образу пандемії та боротьби з нею стала метафора – передусім військова, що представляє вірус лютим ворогом людства, а лікарів і вчених – відважними воїнами, які роблять усе можливе для розробки вакцини та борються за життя хворих [1, с. 157–158].

На жаль, 2021 р. не відсунув тривожні новини на другий план, адже, попри появу декількох ефективних вакцин, підступний вірус продовжує лютувати, мутуючи і стаючи дедалі небезпечнішим. За таких умов протидія новим хвилям захворювання, профілактика зараження населення має відбуватися організовано, на державному рівні, у чіткій відповідності до законодавчо закріплених рекомендацій, санітарних правил, різноманітних інструкцій тощо. З огляду на це упродовж 2020–2021 рр. у Європейському Союзі було прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на протидію епідемії.

Як відомо, задля забезпечення рівного доступу всіх громадян Євросоюзу до чинного законодавства нормативні акти ЄС обов'язково перекладаються всіма офіційними мовами Спільноти, зокрема новогрецькою. У зв'язку із цим, починаючи розгляд лінгвостилістичних особливостей грецькомовних текстів європейського законодавства, слід зазначити, що навряд чи доцільно шукати в них лінгвокультурну специфіку, адже новогрецька мова ніколи не виступає в них мовою оригіналу, проте інтерес для філолога становить вивчення їх морфологічних, лексичних і синтаксичних особливостей, оскільки процес формування сучасного законодавчого підстилю офіційно-ділового стилю новогрецької мови та його звільнення від колись потужного впливу кафаревуси триває і досі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж 2020 р. з'явилася низка досліджень, присвячених медійним текстам, котрі висвітлюють проблему поширення коронавірусу, різними мовами. Авторами цих розвідок виступили фахівці у галузі соціології [2], журналістики та філології [3–8]. Цілком природно, що медійний дискурс першим опинився у фокусі уваги науковців, адже він більш «помітний» і чинить величезний вплив на світогляд членів суспільства, які є споживачами контенту різноманітних ЗМІ. Свою частку у вивченні представлення епідемії COVID-19 у ЗМІ на прикладі грецького медійного дискурсу внесла й авторка цих рядків [1].

На відміну від дискурсу ЗМІ, тексти законодавчих актів, хоч і доступні пересічному громадянину завдяки доступу до Інтернету, залишаються зазвичай «у тіні», поза увагою обивателя. Через незначну інформаційну вагу вони не є першочерговим об'єктом дослідження для фахівців. Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що це перша у вітчизняній елліністиці спроба лінгвостилістичного вивчення текстів нормативно-правових актів ЄС у сфері протидії коронавірусу. На момент написання статті нам не відомо про дослідження відповідних документів іншими мовами.

Метою статті є вивчення лінгвостилістичної специфіки грецькомовних текстів нормативних актів ЄС у сфері протидії пандемії COVID-19. Предметом дослідження виступають характерні лінгвостилістичні особливості обраних для аналізу текстів на всіх мовних рівнях. Матеріалом слугували тексти нормативно-правових актів, розташованих на вебсторінці EUR-Lex [9], що забезпечує доступ до поточного законодавства ЄС різними мовами. Загалом було проаналізовано понад 100 сторінок текстів, датованих періодом із березня 2020 по червень 2021 рр.

Виклад основного матеріалу. Пандемія COVID-19 суттєво вплинула на найрізноманітніші сфери життя суспільства – промисловість, торгівлю, туризм та ін., на деякий час мало не паралізувавши життя цілих країн, вдаривши по їхній економіці, тож органам влади ЄС довелося приймати закони й уживати заходів у цілій низці сфер – не лише у царині охорони здоров'я, а й у сфері економіки для її підтримки у складні часи; довелося ввести обмеження на пересування, перетин кордонів як із третіми країнами, так і в межах самого ЄС тощо. Введення різноманітних обмежень (зокрема на пересування), а також розмови про примусову вакцинацію цілком передбачувано поживали дискусію щодо прав людини, адже в демократичних суспільствах давно відвикли від авторитарних методів управління та болюче сприймають будь-які зазіхання на право вибору людини.

За умов, що склалися, органам влади ЄС довелося діяти комплексно і приймати закони для протидії поширенню вірусу та пом'якшення його наслідків у цілій низці сфер. Так, на вебсторінці EUR-Lex [9], яку ми обрали як джерело практичного матеріалу, нормативно-правові акти у сфері протидії пандемії COVID-19 згруповано у понад 20 рубрик, серед яких «Δημόσια υγεία» (Громадське здоров'я), «Ατασφάλιση και κοινωνική πολιτική» (Зайнятість і соціальна політика), «Οικονομικά και νομισματικά θέματα» (Економічні та фінансові питання), «Προϋπολογισμός» (Бюджет), «Επιχειρήσεις» (Підприємства), «Γεωργία» (Сільське господарство), «Καταναλωτές» (Споживачі), «Εξωτερικό εμπόριο» (Зовнішня торгівля), «Εσωτερική αγορά» (Внутрішній ринок), «Φορολογία» (Оподаткування), «Ανθρώπινα δικαιώματα» (Права людини), «Δικαιοσύνη, ελευθερία και ασφάλεια» (Справедливість,

свобода і безпека) та ін. Із назв рубрик видно, що, окрім турботи про здоров'я населення, законодавці мали також допомогти економіці країн-членів, виділивши додаткові бюджетні кошти для підтримки вразливих категорій населення, промисловості, сільського господарства, торгівлі тощо. Окремим предметом регулювання стала допустимість у демократичному суспільстві тимчасових заборон і різноманітних обмежень з огляду на надзвичайні обставини.

Розглядувані нормативно-правові акти належать до різних жанрів законодавчого підстилю офіційно-ділового стилю. Серед них виділяються розпорядження Європейського Парламенту і Ради ЄС (Κανονισμός του Ευρωπαϊκού βουλίου και Συμβουλίου), виконавчі рішення Комісії (Εκτελεστική απόφαση της Επιτροπής), які можуть містити один чи декілька додатків (Παράρτημα), рекомендації (Σύσταση) та комюніке Комісії (Ανακοίνωση της Επιτροπής). Аналіз використуваних у них мовних засобів доводить, що всім їм притаманні провідні риси офіційно-ділового стилю: стислість, чіткість, висока стандартизація значної частини висловів, суворя регламентація тексту.

На **морфологічному рівні** в аналізованих текстах спостерігається **підвищена частотність іменників**, передусім віддієслівних, які часто входять до складу розщеплених присудків: *η έκδοση πιστοποιητικών εμβολιασμού κατά της COVID-19, η επαλήθευση και η αποδοχή διαλεξιμικών πιστοποιητικών εμβολιασμού, η προσωρινή επαπαφορά ελέγχου στα εσωτερικά σύνορα.*

Στις 11 Μαρτίου 2020 ο ΠΟΥ πρόβη σε εκτίμηση χαρακτηρίζοντας την COVID-19 πανδημία [10, п. 2].

Τα κράτη μέλη αποδέχονται τα αποδεικτικά εμβολιασμού ως λόγο εξαιρέσεως από τους ταξιδιωτικούς περιορισμούς που έχουν επιβάλει για τον περιορισμό της διασποράς του SARS-CoV-2, για παράδειγμα από την υποχρέωση υποβολής σε каранτίνα ή αυτοαπομόνωση ή διαγνωστικό έλεγχο για μόλυνση από τον SARS-CoV-2 [10, п. 7].

Іншою важливою ознакою розглядуваних текстів є переважання різночасових форм **пасивного стану дієслова** за майже цілковитої відсутності форм наказового способу, оскільки законодавчий підстиль характеризується описовістю, він не має експліцитно спонукального характеру. Наприклад:

Η Ιρλανδία και τα άλλα κράτη μέλη θα πρέπει να αποδέχονται τα πιστοποιητικά τα οποία έχουν εκδοθεί για υπηκόους τρίτων χωρών που καλύπτονται από τον παρόντα κανονισμό στη βάση αμοιβαιότητας [10, п. 15].

... ο παρόν κανονισμός αποτελεί ανάπτυξη των διατάξεων του Σένγκεν, κατά την έννοια της συμφωνίας η οποία συνήφθη από το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από τη Δημοκρατία της Ισλανδίας [10, п. 17].

Частка якісних прикметників у текстах офіційно-ділового стилю традиційно невелика, і це цілком справедливо для аналізованих нами текстів. Водночас майже повна відсутність якісних прикметників деякою мірою компенсується наявністю певної кількості **відносних**, зокрема на *-έος* та *-ιμος* із загальним значенням «такий, що може бути підданий певній дії», наприклад: *επιστρεπτός, επαληθεύσιμος* тощо.

Η στήριξη στο πλαίσιο των προγραμμάτων αυτών παρέχεται με τη μορφή μη επιστρεπτέων ενισχύσεων, δανείων και σχηματισμού προβλέψεων για εγγυήσεις από τον προϋπολογισμό [12, п. 8].

Λεδομένου ότι τα DCC είναι επαληθεύσιμα για ορισμένο χρονικό διάστημα, είναι αναγκαίο να καθοριστεί μοντέλο επαλήθευσης για όλες τις υπογραφές που εφαρμόζονται στα πιστοποιητικά δημοσίου κλειδιού και στα DCC [13, дод. 4, п. 1].

Παραδείγματα κωδικών που θα πρέπει να χρησιμοποιούνται από τα προτιμώμενα κωδικά συστήματα αποτελούν οι κωδικοί 260415000 (μη ανιχνεύσιμο) και 260373001 (ανιχνεύσιμο) [13, дод. 2, п. 9].

Що стосується вживаної в аналізованих документах **лексикки**, то слід зазначити, що офіційно-діловий стиль загалом та його законодавчий підстиль зокрема не мають окремого спеціального словника. Вони оперують загальнозвичайною міжстильовою лексикою, на тлі якої інтенсивно використовується адміністративно-канцелярський і суспільно-політичний словник, юридична термінологія та термінологічні системи різних галузей залежно від тематики конкретного нормативного акта. Залежно від сфери регулювання в аналізованих нормативних актах переважає медична, економічна або юридична термінологія.

1. **Медична термінологія** у значному обсязі представлена в нормативних актах, що регулюють порядок видачі сертифікатів вакцинації та способів тестування населення. Вона включає саму назву нової вірусної інфекції. Її наукова назва, яка не увійшла до повсякденного обігу (*SARS-CoV-2*), як видно з наведених нижче прикладів, належить до чоловічого роду, бо гіперонімом є слово «вірус» – по-грецьки *ο ιός*. Натомість вже звичну для нас аббревіатуру *COVID-19* віднесено до жіночого роду, адже у цьому випадку гіперонімом виступає слово *η νόσος* (захворювання), а не *вірус*.

SARS-CoV-2, ο οποίος προκαλεί τη νόσο του κορονοϊού 2019... [10, п. 2]

Στις 13 Οκτωβρίου 2020 το Συμβούλιο εξέδωσε τη σύσταση (EE) 2020/1475, η οποία εισήγαγε συντονισμένη προσέγγιση όσον αφορά τον περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας για την αντιμετώπιση της πανδημίας της COVID-19 [10, п. 4].

Інші приклади вживання медичної термінології, включаючи вузькоспеціальні терміни, у нормативних актах ЄС у сфері протидії пандемії такі:

Για την πρόληψη και τον περιορισμό της εξάπλωσης της νόσου COVID-19, τα μέτρα δημόσιας υγείας, όπως ο ιατρικός έλεγχος, η κοινωνική αποστασιοποίηση, η каранτίνα και η απομόνωση, θα πρέπει να εφαρμόζονται, όπως απαιτείται, για τους υπηκόους τρίτων χωρών [14, вводна част.].

...οι αποκαλούμενοι ταχείς έλεγχοι αντιγόνων, που ανιχνεύουν την παρουσία ιικών πρωτεϊνών (αντιγόνων) με σκοπό την ανίχνευση εν εξελίξει λοίμωξης από τον SARS-CoV-2 [11, п. 37].

«διαγνωστικός έλεγχος NAAT»: μοριακός διαγνωστικός έλεγχος ενίσχυσης νουκλεϊκών οξέων, όπως οι τεχνικές αλυσιδότης αντίδρασης πολυμεράσης με αντίστροφη μεταγραφή (RT-PCR), ισοθερμικής ενίσχυσης μέσω βρόχου (LAMP) και ενίσχυσης μέσω μεταγραφής (TMA), που χρησιμοποιείται για την ανίχνευση της παρουσίας του ριβονουκλεϊκού οξέος (RNA) του SARS-CoV-2 [11, ст. 2 п. 4].

...η αποβολή βιώσιμων ιικών σωματιδίων του SARS-CoV-2 κατά το διάστημα μεταξύ της δέκατης και της εικοστής ημέρας από την εκδήλωση των συμπτωμάτων [11, п. 43].

2. **Юридична термінологія** переважає в нормативних актах правозахисної тематики, у яких регулюється порядок поведіння із громадянами з огляду на введені обмеження, роз'яснюються їхні права й обов'язки у період надзвичайної ситуації.

...οι αιτούντες διεθνή προστασία πρέπει να αντιμετωπίζονται με αξιοπρέπεια... [14, п. 1];

...προβλέπει ειδικά τη δυνατότητα αναβολής της συλλογής δακτυλικών αποτυπωμάτων λόγω μέτρων που λαμβάνονται για την προστασία της δημόσιας υγείας [14, п. 1];

...τις διαδικασίες επανένωσης των οικογενειών για τους ασυνόδευτους ανηλίκους και την εφαρμογή των ρητρών διακριτικής ευχέρειας [14, п. 1];

Ορισμένα κράτη μέλη διευκρίνισαν ότι η καταχώριση των αιτήσεων αναστέλλεται εν γένει ή επιτρέπεται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις και/ή για ενάλωτα πρόσωπα [14, п. 1];

... ένα κράτος μέλος μπορεί, ανά πάσα στιγμή προτού ληφθεί απόφαση επί της ουσίας μιας αίτησης, να ζητήσει από άλλο κράτος μέλος να αναλάβει αιτούντες με σκοπό την επανένωση συγγενικών προσώπων για ανθρωπιστικούς λόγους [14, п. 1.2].

3. **Εκονομική термінологія** та пов'язана з нею лексика широко представлені у документах, спрямованих на підтримку економіки, зокрема промисловості, аграріїв, допомогу вразливим категоріям населення, а також особам, котрі втратили роботу в період пандемії, у країнах – членах ЄС.

Τα άνευ προηγουμένου μέτρα, τα οποία ελήφθησαν ως απάντηση στην εξαιρετική κατάσταση που προκλήθηκε από τη νόσο COVID-19..., προκάλεσαν σημαντικές διαταραχές στην οικονομική δραστηριότητα που αντανακλώνται σε απότομη πτώση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος και σε σημαντικό αντίκτυπο στην απασχόληση, τις κοινωνικές συνθήκες, τη φτώχεια και τις ανισότητες [12, п. 2];

Πολλές επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν έλλειψη ρευστότητας και η φερεγγυότητά τους κινδυνεύει, ενώ οι χρηματοπιστωτικές αγορές είναι πολύ ασταθείς [12, п. 2];

...παράγραφος 5 του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 2018/1046... θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί για μη επιστρεπτέα στήριξη, στήριξη στο πλαίσιο χρηματοοικονομικών μέσων ή σχηματισμό προβλέψεων για εγγυήσεις από τον προϋπολογισμό και συναφείς δαπάνες από την Ένωση [12, п. 9];

...είναι αναγκαίο να θεσπιστούν κανόνες προληπτικής εποπτείας, μεταξύ άλλων σχετικά με τη δυνατότητα αναχρηματοδότησης των δανείων που συνήφθησαν εξ ονόματος της Ένωσης [15, п. 12];

Το δικαιούχο κράτος μέλος ... καταθέτει το οφειλόμενο βάσει της δανειακής συμφωνίας κεφάλαιο και τόκους σε λογαριασμό στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών 20 εργάσιμες ημέρες TARGET2 πριν από την αντίστοιχη προθεσμία εξόφλησης [15, ст. 10].

Що стосується **етимологічного аспекту** представленої в аналізованих текстах лексикки, то офіційно-ділові документи грецькою мовою традиційно містять мінімум запозиченої лексики. Тут дається вплив кафаревуси, яка завжди опосередковувала іноземний вплив калькуванням. Сучасні нормативні акти ЄС, перекладені грецькою, не є винятком. Серед прямих запозичень, що трапилися нам під час аналізу, можна назвати хіба що такі одиниці, як *φόρουμ* та *πλατφόρμα*:

Το πιστοποιητικό TLS της DCCG εκδίδεται από δημοσίως εμπιστη αρχή πιστοποίησης (η οποία περιλαμβάνεται σε όλα τα βασικά προγράμματα περιήγησης και τα λειτουργικά συστήματα, σύμφωνα με τις βασικές απαιτήσεις του φόρουμ CAB) [13, дод. 4, п. 5.6];

Η αποτελεσματικότητα των τεχνικών και οργανωτικών μέτρων για την εγγύηση της ασφαλούς επεξεργασίας των δεδομένων PLF που ανταλλάσσονται μέσω της πλατφόρμας ανταλλαγής PLF ελέγχεται, εξετάζεται και αξιολογείται σε τακτική βάση από το ECDC [16, ст. 2γ].

Як ми вже неодноразово підкресливали у попередніх дослідженнях грецького юридичного дискурсу, сучасний офіційно-діловий стиль грецької мови успадкував від книжного різновиду новогрецької мови, відомого як **кафаревуса**, значну кількість однослівних термінів, термінологічних словосполучень, часто морфологічно та / або синтаксично оформлених за правилами книжної мови. Серед цих термінів і спеціальної

лексика особливе місце посідають книжні **дієприкметники** (активні дієприкметники теперішнього часу, перфектні пасивні дієприкметники, аористні дієприкметники активного та пасивного стану). Вони можуть бути субстантивованими або входити до складу термінологічних словосполучень:

...το Συμβούλιο εξέδωσε τη σύσταση (ΕΕ) 2020/1632, με την οποία συνέστησε στα κράτη μέλη που δεσμεύονται από το κεκτημένο του Σένγκεν να εφαρμόζουν ... το κοινό πλαίσιο μέτρων [10, π. 5];

...τα πιστοποιητικά του υπογράφοντος το έγγραφο (DSC) ... χρησιμοποιούνται για την υπογραφή των HCERT [13, дод. 1, п. 8];

Ο παράν κανονισμός αποσκοπεί στη διευκόλυνση της εφαρμογής των αρχών της αναλογικότητας και της απαγόρευσης των διακρίσεων σε σχέση με ταξιδιωτικούς περιορισμούς κατά τη διάρκεια της πανδημίας της COVID-19 [10, π. 11];

Το πιστοποιητικό εμβολιασμού θα πρέπει να περιέχει μόνο τις απαραίτητες πληροφορίες για τη σαφή ταυτοποίηση του κατόχου, καθώς και το χρηρηθέν εμβόλιο κατά της COVID-19, τον αριθμό των δόσεων και την ημερομηνία και τον τόπο του εμβολιασμού [11, π. 29];

“προσβληθείς επιβάτης”: επιβάτης που πληροί το εργαστηριακό κριτήριο για λοίμωξη από τον ιό SARS-CoV-2 [16, ст. 1а];

“εκτεθέν άτομο”: επιβάτης ή άλλο άτομο που έχει έρθει σε στενή επαφή με προσβληθέντα επιβάτη [16, ст. 1а].

Крім широкого вживання дієприкметників, часто зустрічаємо **κλιωвані конструкції** та **різноманітні штампи**, успадковані від книжної мови та синтаксично оформлені за її правилами. Вони не належать власне до термінології, але є яскравою ознакою офіційно-ділового стилю. Сучасний офіційно-діловий стиль, заснований на димотиці, взяв їх собі на озброєння:

η διανομή ... έχει επιτραπεί προσωρινά δυνάμει του άρθρου 5 παράγραφος 2 της εν λόγω οδηγίας [10, π. 8];

Ωστόσο, προκειμένου τα εν λόγω πιστοποιητικά εμβολιασμού να χρησιμοποιούνται αποτελεσματικά σε σχέση με τα διασυνοριακά ταξίδια εντός της Ένωσης, χρειάζεται να είναι πλήρως διαλειτουργικά [10, π. 6];

Λεδομένου ότι ο παράν κανονισμός εφαρμόζεται σε υπηκόους τρίτων χωρών που παραμένουν ή διαμένουν νόμιμα στις επικράτειες των κρατών μελών... [10, π. 12].

Широко представлений в аналізованих текстах і арсенал кафаревусних **прійменників**, одні з яких керують знахідним, а інші – родовим відмінком:

οι υπήκοοι τρίτων χωρών ... μπορούν να κυκλοφορούν ελεύθερα στις επικράτειες όλων των άλλων κρατών μελών επί 90 ημέρες εντός οποιασδήποτε περιόδου 180 ημερών [10, π. 1];

Οδηγία 2001/83/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Νοεμβρίου 2001, περί κοινοτικού κώδικος για τα φάρμακα που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση [10, π. 8];

...θα πρέπει να υποχρεούνται να αποδέχονται, υπό τους ίδιους όρους, πιστοποιητικά εμβολιασμού που έχουν εκδοθεί από άλλα κράτη μέλη σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ) 2021/953 [10, π. 7];

...ο κάτοχος πιστοποιητικού υγείας υποχρεούται να το ανανεώνει ανά τακτά χρονικά διαστήματα [13, дод. 1, п. 7.1].

Ретельне вивчення текстів обраних нормативних актів доводить, що в них використовується і **загальна, нетермінологічна лексика**, яка не є характерною для димотики. Переважно йдеться про **дієслова**, що відмінюються за парадигмами, відсутніми в офіційній граматиці димотики. По-перше, це дієслова на -μαι у формах **теперішнього часу**:

...το Ψηφιακό Πιστοποιητικό COVID της ΕΕ που θεσπίστηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 2021/953 για υπηκόους τρίτων χωρών που

δικαιούνται να ταξιδεύουν ελεύθερα στις επικράτειες των κρατών μελών [10, ст. 2];

Ο εκδότης HCERT οφείλει να περιορίζει τη χρονική περίοδο ισχύος της υπογραφής καθορίζοντας τον χρόνο λήξης της υπογραφής. Με αυτόν τον τρόπο, ο κάτοχος πιστοποιητικού υγείας υποχρεούται να το ανανεώνει ανά τακτά χρονικά διαστήματα [13, дод. 1, п. 7.1];

Η Επιτροπή δύναται επίσης να διαβουλεύεται με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων [11, π. 60];

η Δανία δεν συμμετέχει στη θέσπιση του παρόντος κανονισμού και δεν δεσμεύεται από αυτόν ούτε υπόκειται στην εφαρμογή του [10, π. 14];

Σύμφωνα με τα άρθρα 1 και 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 22 σχετικά με τη θέση της Δανίας, το οποίο προσαρτάται στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) και στη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Δανία δεν συμμετέχει στη θέσπιση του παρόντος κανονισμού [10, π. 14].

По-друге, це форми книжного **аористу дієслів активного і пасивного стану**:

Στις 11 Μαρτίου 2020 ο ΠΟΥ προέβη σε εκτίμηση χαρακτηρίζοντας την COVID-19 πανδημία [10, π. 2];

...ο παρών κανονισμός αποτελεί ανάπτυξη των διατάξεων του κεκτημένου του Σένγκεν, κατά την έννοια της συμφωνίας η οποία συνήφθη από το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης [10, π. 17];

Τα άνευ προηγουμένου μέτρα, τα οποία ελήφθησαν ως απάντηση στην εξαιρετική κατάσταση που προκλήθηκε από τη νόσο COVID-19, η οποία εκφεύγει του ελέγχου των κρατών μελών [12, π. 2].

Важливо відзначити, що спостерігається відчутна неоднорідність в інтенсивності вживання книжних елементів від тексту до тексту аналізованих нормативних актів. Ми відносимо це на рахунок індивідуального стилю перекладача – його віку, освіти і навіть ідеологічних уподобань, оскільки мовне питання у Греції досі не втратило політичного забарвлення. Ситуація така сама, як і у випадку із грецькими процесуальними документами (судовими рішеннями та постановами, нотаріальними актами тощо). Останні, щоправда, не є перекладними, але в кожному з них проявляється індивідуальний стиль укладача.

На рівні **синтаксису** в текстах аналізованих нормативних актів цілком передбачувано переважають складні речення, особливо складнопідрядні. Найпоширенішими видами підрядних речень виступають підрядні означальні, що вводяться за допомогою *που / ο οποίος*, підрядні умовні (*αν / εάν*) та підрядні мети (*για να*):

Η στήριξη χρησιμεύει σε γεωργούς, καθώς και σε ΜΜΕ που δραστηριοποιούνται στη μεταποίηση, την εμπορία ή την ανάπτυξη των γεωργικών προϊόντων που καλύπτονται από το παράρτημα I της ΣΛΕΕ ή βαμβακιού, εξαιρουμένων των προϊόντων αλιείας [17, ст. 39β п. 2];

Εάν η χρηματοδοτική συνδρομή χρησιμεύει για μέτρα που αφορούν την υγεία, το κράτος μέλος που ζητεί χρηματοδοτική συνδρομή θα πρέπει επίσης να παρέχει στοιχεία που να αποδεικνύουν τις πραγματικές ή προβλεπόμενες δαπάνες που σχετίζονται με τα σχετικά μέτρα που αφορούν την υγεία [15, π. 7];

Για να δοθεί μεγαλύτερη στήριξη στους γεωργούς ή στις ΜΜΕ που πλήττονται πιο σοβαρά, είναι σκόπιμο να επιτραπεί στα κράτη μέλη να προσαρμόσουν το επίπεδο των εφάπαξ ποσών για ορισμένες κατηγορίες επιλέξιμων δικαιούχων [17, π. 5].

Серед інших видів підрядних слід також загадати представлені у розглядуваних актах підрядні речення часу, які подекуди вводяться книжним сполучником *προτού*:

Η ανεπάρκεια αποτελεσμάτων αλληλούχησης έχει ως αποτέλεσμα την ανεπαρκή ικανότητα εντοπισμού των ανησυχητικών παραλλαγών που κυκλοφορούν προτού αυτές επηρεάσουν τη συνολική επιδημιολογική κατάσταση [18, п. 20].

Висновки. Проведене дослідження доводить, що законодавчий підстиль офіційно-ділового стилю новогрецької мови, заснований на димотиці, досі перебуває на стадії формування, хоча очевидним є те, що всупереч бажанням частини грецьких лінгвістів певна частка термінології, кліше та штампи, які широко вживалися за часів, коли всі документи склалися кафаревусою, міцно увійшли в офіційно-ділову димотику. Водночас, оскільки аналізовані тексти є перекладними, кожний із них несе відбиток мовних уподобань перекладача, адже по-своєму користується багатствами, що дісталися грекам у спадок від книжного різновиду новогрецької мови.

Література:

- Столярова А.А. Особливості мовної репрезентації пандемії нової коронавірусної інфекції у грецьких ЗМІ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2020. Вип. 46. Т. 2. С. 156–159.
- Яненко Я. Особливості репрезентації пандемії COVID-19 в українських інтернет-ЗМІ. *Образ*. 2020. № 2 (34). С. 15–23.
- Мірошниченко П.В. Медіаграмотність і медіакритичність в умовах пандемії. *Актуальні проблеми медіапростору* : матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф., Київ, 09 квітня 2020 р. Київ, 2020. С. 8–13.
- Пономаренко Л.Г. Масмедійна реальність: погляд у часи пандемії коронавірусу. *Актуальні проблеми медіапростору* : матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф., Київ, 09 квітня 2020 р. Київ, 2020. С. 78–83.
- Писаренко Л.М. Висвітлення теми пандемії коронавірусу COVID-19 в одеських ЗМІ. *Правове життя сучасної України* : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М.Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 442–445.
- Карасик В.И. Эпидемия в зеркале медийного дискурса: факты, оценки, позиции. *Политическая лингвистика*. 2020. № 2 (80). С. 25–34. DOI: 10.26170/pl20-02-02.
- Данкова Н.С. Репрезентация пандемии в СМИ: метафорический образ войны (на материале американских газет). *Научный диалог*. 2020. № 8. С. 69–83. DOI: 10.24224/2227-1295-2020-8-69-83
- Петренко Д.А., Лихачёв Э.В., Чернышова М.В. Средства языковой выразительности в образе COVID-19 (на материале немецкого политического дискурса СМИ). *Научный диалог*. 2020. № 7. С. 194–209. DOI: 10.24224/2227-1295-2020-7-194-209.
- EUR-Lex: πρόσβαση στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. URL: <https://eur-lex.europa.eu/content/news/Covid19.html?locale=el>.
- Κανονισμός (ΕΕ) 2021/954 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Ιουνίου 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32021R0954> (дата звернення: 15.08.2021).
- Κανονισμός (ΕΕ) 2021/953 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Ιουνίου 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32021R0953> (дата звернення: 15.08.2021).
- Κανονισμός (ΕΕ) 2020/2094 του Συμβουλίου της 14ης Δεκεμβρίου 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32020R2094&qid=1629119572850> (дата звернення: 15.08.2021).
- Εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2021/1073 της Επιτροπής της 28ης Ιουνίου 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32021D1073&qid=1629119803022> (дата звернення: 15.08.2021).
- Ανακοίνωση της Επιτροπής (2020/с 126/02) URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52020XC0417%20807%29&qid=1629120217266> (дата звернення: 15.08.2021).
- Κανονισμός (ΕΕ) 2020/672 του Συμβουλίου της 19ης Μαΐου 2020 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32020R0672&qid=1629120665398> (дата звернення: 15.08.2021).
- Εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2021/858 της Επιτροπής της 27ης Μαΐου 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32021D0858&qid=1629120838819> (дата звернення: 10.08.2021).
- Κανονισμός (ΕΕ) 2020/872 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Ιουνίου 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32020R0872&qid=1629121054480> (дата звернення: 15.08.2021).
- Σύσταση (ΕΕ) 2021/961 του Συμβουλίου της 14ης Ιουνίου 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32021H0961&qid=1629121191977> (дата звернення: 15.08.2021).

Stolyarova A. The texts of EU legislation on the COVID-19 pandemic in Modern Greek (linguostylistic aspect)

Summary. The article considers linguostylistic features of Modern Greek translations of EU legal acts adopted in response to the COVID-19 pandemic. The present research constitutes the first attempt in Ukrainian Hellenic studies to analyze the linguistic features of the documents in question. Insufficient attention to legislative texts devoted to this issue is primarily due to the fact that over the past two years the focus of the humanities has been mainly on media texts as they constitute an important factor influencing society. The present study aims to fill this gap, as legislative activity in emergencies plays a significant role in normalizing the situation.

The COVID-19 pandemic has significantly affected various spheres of life, which is why the EU authorities had to pass laws not only in the field of health care, but also in the fields of economy, social policy and others. The analysis is based on the texts of legal acts on coronacrisis, available on the web page, which provides access to European legislation in the official languages of the EU. There is no point in looking for Greek linguocultural peculiarities in the texts in question, because these documents are not compiled in Modern Greek. In this case the philologist has to focus on the study of the peculiar features of these texts at all language levels, given the fact that the process of liberation of modern business Greek from the once powerful influence of bookish katharevousa is still underway. The analyzed texts belong to different genres of the legislative substyle of the style of official documents. These include regulations, implementing decisions, recommendations, communications. The features common to all of them include clarity, brevity, high standardization of a large proportion of expressions, strict text structuring.

The conducted research has proved that at the morphological level the analyzed texts are characterized by a frequent use of deverbal nouns, passive verb forms, the presence of relative adjectives in *-έως, -μως*. At the lexical level, these texts are distinguished by the use of neutral (interstyle) vocabulary with a significant amount of socio-political and administrative vocabulary. In addition, they contain a large number of terms – especially legal terms, as well as terminology of the sphere that constitutes the subject of regulation in each act. Thus, in the acts dealing with economic issues, economic terminology is widely represented, while in the acts passed to support health care during the pandemic, medical terms prevail. At the syntactic level, complex sentences predictably dominate. The influence of katharevousa on the style of the analyzed texts manifests itself through the use of learned forms of adjectives and verbs, clichéd constructions and stamps following the syntactic patterns of bookish language, as well as the presence of learned prepositions and adverbs. It is also important to note that there is a difference in the frequency of the use of bookish elements from one text to another, which can be attributed to the individual style of the Greek translator of each particular document.

Key words: legal act, COVID-19 pandemic, European Union (EU), linguostylistic features, morphological level, vocabulary (lexical level), syntax (syntactic level), Modern Greek language, demotic, katharevousa.

Тарасюк І. В.,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романської філології і перекладу
Запорізького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ CONFINEMENT У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Анотація. Стаття присвячена проблемі вивчення засобів номінації концепту CONFINEMENT у сучасній французькій мові з огляду на вербалізацію ними когнітивних ознак цього концепту. З початку пандемії COVID-19 лінгвокультурний концепт CONFINEMENT зазнає активної номінації своїх базових і периферійних ознак. Оскільки слова різних номінативних класів водночас несуть інформацію про характер самої інформації та про конвенційний спосіб її позначення, їх значення є певним результатом концептуалізації. Дослідження виконано в межах лінгвоконцептології, яка розглядає концепт як різносубстратну одиницю, зміст якої ширший за лексичне та психолінгвістичне значення. Матеріалом дослідження слугували французькі тлумачні словники й публіцистичні тексти з франкомовних Інтернет видань за 2020–2021 роки. Аналіз значення слова confinement (як репрезентанта досліджуваного концепту), його синонімів показав, що в основі CONFINEMENT лежить динамічна когнітивна модель сценарного типу, складниками якої є «la cause du confinement» («причина стримування/обмеження»), «le sujet/l'instance qui confine» («суб'єкт/інстанція, який/яка стримує/обмежує»), «celui/ceux qui est/sont confiné(s)» («той/ті, кого стримують/обмежують»), «le temps de confinement» («час, на який стримують/обмежують»), «l'espace de confinement» («простір, у якому перебуває той, кого обмежують»). Аналіз діагностичних маркерів, які слугують актуалізаторами значення лексеми confinement у публіцистичних текстах, показав розгалужену систему класифікаційних ознак для кожного складника базового сценарію стримування в умовах пандемії. Отже, кожний усвідомлений елемент ситуації confinement (стримування), позначений мовцями номінаціями відповідного типу, інтерпретовано як такий, що є компонентом когнітивного сценарію в структурі концепту CONFINEMENT.

Ключові слова: лінгвокультурний концепт, номінація, номінативне поле, вербалізація, діагностичний маркер.

Постановка проблеми. Унаслідок пандемії коронавірусу COVID-19 концепт CONFINEMENT (*фр.* утримання, стримування, ув'язнення) активно вербалізується, чим набуває певної «номінативної щільності» (у термінах В.І. Карасика [1, с. 112]), що може свідчити про те, що у свідомості французьких мовців відбувається деталізація такого феномена як обмеження/стримування пересування громадян у просторі. Словом-репрезентантом є іменник *confinement*, у значенні якого передається частина властивих одноіменному концепту когнітивних ознак. Було б цікаво прослідкувати основні тенденції формування номінативного поля концепту CONFINEMENT з огляду на вербалізацію його структури та її складників в умовах активного номінативного процесу.

Отже, об'єктом дослідження є концепт CONFINEMENT як стійка репрезентація мовців про особливий тип примусового обмеження пересування в просторі, спричиненого пандемією COVID-19.

Предметом дослідження є номінативні засоби французької мови (лексичні, текстуальні тощо), у семантиці яких відображені ключові когнітивні ознаки концепту CONFINEMENT.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження має лінгвоконцептологічне спрямування, що передбачає опис концепту, його змісту, його еволюції, зв'язків у межах певних концептосфер тощо. Визначення поняття «концепт» є багатомірним з огляду на внесок різних учених у його розробку протягом становлення лінгвоконцептології. В огляді основних напрямів розвитку концептології в Україні О.П. Воробйова [2, с. 15–16] надає визначення концепту, інтегруючи дефініції російських учених О.С. Кубрякової та Ю.С. Степанова, зауваживши вплив на них більш ранніх розробок Р. Джекендоффа, А. Вежбицької, Р.І. Павільоніса й інших науковців. Сама вона робить висновок про корпускулярно-хвильову природу концепту, оскільки він має конденсовано матеріальну та «енергійно» хвильову іпостасі, які проявляються залежно від середовища його існування – мовного, культурного або художнього. За визначенням О.О. Селіванової, концепт – це «інформаційна структура свідомості, різносубстратна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого» [3, с. 410].

Важливим залишається питання про зв'язок концепту з його мовною об'єктивацією. Домінуючим у лінгвоконцептології, на наш погляд, є розуміння неповної мовної об'єктивації концепту, оскільки численні когнітивні дослідження довели існування ментальних репрезентацій іншого типу, крім вербальних (наприклад, образи, схеми, картинки, пропозиції, когнітивні метафори тощо). Наявність у концепту мовної репрезентації робить його більш доступним для спостереження, стабільним і забезпечує можливість обміну інформацією між мовцями [4, с. 31].

Лінгвоконцептологи описують концепти у вигляді моделі з кількома шарами. Так, З.Д. Попова й І.А. Стернін говорять про наявність, як мінімум, трьох структурних компонентів концепту: 1) чуттєвого образу (який включає суто перцептивний образ і когнітивну метафору), 2) інформаційного змісту (мінімум когнітивних ознак, які визначають найбільш суттєві риси явища, що концептуалізується), 3) інтерпретаційного поля (сукупність когнітивних ознак, через які відбувається інтерпретація інформаційного змісту концепту) [4, с. 75–80].

Для опису кожного структурного рівня використовуються свої методи: компонентний аналіз, дефініційний аналіз, контекстуальний аналіз, когнітивний аналіз (як опис структур знання, що стоять за мовною формою, яка вивчається) й, нарешті, концептуальний аналіз, який є більш загальною процедурою. О.С. Кубрякова визначила концептуальний аналіз як «певну операцію «вилучення загального знаменника» з усіх попередніх спостережень» [5, с. 51].

Отже, **мета статті** – описати ту частину концепту CONFINEMENT, яка зараз активно вербалізується у зв'язку з пандемією COVID-19. Для цього проведено аналіз словникових дефініцій слова-репрезентанта цього концепту – *confinement*, його синонімів, антонімів, текстуальних номінацій, а також когнітивну інтерпретацію отриманих даних.

Виклад основного матеріалу. Аналіз дефініцій зі словників Trésor de la langue française informatisé (TLF) [6], Larousse en ligne [7], Wictionnaire [8] показав, що у значенні слова *confinement* лексикалізувалися такі ознаки одноіменного концепту: 1) «бути вилученим/замкненим», 2) «замикати кого-небудь»; 3) «у вузьких межах» (Fait d'être retiré; action d'enfermer, fait d'être enfermé (dans des limites étroites) [6]). Ці ж ознаки зафіксовані в значенні дієслова *confiner*, від якого утворився відповідний іменник (Enfermer quelqu'un dans un lieu, le tenir dans d'étroites limites [7] – замкнути когось у певному місці, утримувати його у вузьких межах). Отже, іменник *confinement* утворився в результаті номіналізації, внутрішня когнітивна модель якої вказує на результат дії «утримання кого-небудь у певних межах».

Первинним значенням іменника *confinement* є «ізоляція (ув'язненого)» («isolement (d'un prisonnier)»), яке зараз у словниках [6] помічається як застаріле. Проте сема «відокремлення/замикання/утримання кого-небудь» є базовою для синонімів іменника *confinement*: (1) *isolement* – Séparation d'un individu – ou d'un groupe d'individus – des autres membres de la société [7] (має семи «відокремлення від інших членів суспільства», «особи/групи осіб»); (2) *enfermement* – Action d'enfermer; fait, pour quelqu'un, d'être enfermé [7] (має семи «замикати», «бути замкненим»); (3) *quarantaine* – Mesure de police qui consiste à imposer un isolement provisoire de durée variable aux personnes, aux navires ou aux animaux et aux marchandises provenant d'un pays infecté par une maladie contagieuse [7] (із семами «полицейські заходи», «тимчасова», «ізоляція юдей/кораблів/тварин/товарів», «походять із країни, зараженої заразною хворобою»); (4) *réclusion* – Lit. Etat de quelqu'un qui vit solitaire, retiré du monde [7] (літературний іменник із семами «стан», «людина», «самотня», «відсторонена від світу»).

Як бачимо, ядро концепту CONFINEMENT становлять ознаки, які можуть бути описані у вигляді динамічної когнітивної структури – сценарію (у термінах [1, с. 110–111; 4, с. 83]), складниками якого є 1) «суб'єкт/інстанція, який/яка замикає утримує/обмежує», 2) «той, кого стримують/утримують/обмежують», 3) «час, на який утримують/обмежують», 4) «простір, у якому перебуває утримуваний», 5) «причина утримання».

Аналіз діагностичних маркерів (як актуалізаторів багатозначного слова у термінах [9, с. 88]) лексеми *confinement* у публіцистичних текстах, які вийшли протягом 2020–2021 років на франкомовних ресурсах lemonde.

fr [10], lesechos.fr [11], lepoint.fr [12], sortiraparis.com [13], charentelibre.fr [14], підтвердив, що концепт CONFINEMENT має внутрішню сценарну будову. Так, *confinement* у публіцистичних текстах представляється як **проміжок часу**, що:

– **має свою тривалість і проживається тими, на кого він розповсюджується**: le confinement d'un mois; pendant le confinement. Тому період *confinement* може:

1) **бути подовжений/відновлений/повторюваний**: la prolongation du confinement; le rétablissement du confinement; les confinements successifs; en période de reconfinement; le nouveau confinement de deux semaines; un mois supplémentaire en confinement;

2) **мати свою внутрішню хронологію**: les Français ont vécu mercredi le 18 mars leur première journée complète de confinement; les images du second jour de confinement; le confinement entre dans sa deuxième phase. Обмеженість у часі та повторюваність періодів обмеження під час пандемії COVID-19 зумовили також розвиток номінативного поля антонімічного концепту DÉCONFINEMENT (premier déconfinement graduel/le deuxième déconfinement en France; un relâchement général au moment du déconfinement moucho) з базовою ознакою «скасування утримання». Усі інші ознаки цього антонімічного концепту вибудовуються в протиставленні до ознак концепту CONFINEMENT (Le Président Emmanuel Macron a détaillé ce mardi soir les modalités du déconfinement qui s'articule en plusieurs étapes avec mise à jour toutes les deux semaines. Ouverture des commerces, élargissement des déplacements, ouverture des lieux de culte seront suivis par la levée du confinement le 15 décembre prochain en même temps que les cinémas, musées et théâtres. Suivra ensuite, si la situation le permet, les salles de sport, restaurants, lycées et universités (13: 21/11/2020);

3) **мати свою типологію** за ознаками: «послідовність» (premier confinement/deuxième confinement avec crèches, écoles, collèges et lycées ouverts/troisième confinement, mais aéré); «всеохопність» (un confinement total/partiel; un confinement national/local; le Grand Confinement; l'autoconfinement); «суворість» le confinement strict/très strict; «екстремність» (un reconfinement d'urgence);

– **обов'язково прив'язаний до певного простору** (країна/адміністративні одиниці): le confinement en France/ à Sydney; les villes placées en confinement; reconfiner l'Italie; un confinement élargi à tout le pays; le confinement strict en Guadeloupe; le confinement prolongé à La Réunion;

– **заповнений певними заходами** (les mesures de confinement; le dispositif de confinement), **які також мають свою сценарну структуру**: «un confinement avec permission de sortie à 10 km pour près d'un tiers des Français. Sans fermer les écoles» [11: 30/04/2021].

Отже, інформаційний зміст концепту CONFINEMENT представлений ознаками «тривалість у часі», «локалізація в просторі», «наповненість заходами», кожна з яких має своє внутрішнє структурування. Когнітивна метафора, яка формулася під час першого обмеження навесні 2020 року, була в термінах війни, що триває: «епідемія – це війна» // «обмеження пересування це спасіння» (Le lundi 16 mars 2020. «Nous sommes en guerre», lance-t-il (E.Macron). Le lendemain, le 17 mars, à midi, la France se confine» [11: 30/04/2021]; «Coronavirus: plus de 60000 vies sauvées par le confinement en France»

[11: 23/04/2020]. Інформаційні джерела постійно надають статистику врятованих життів завдяки обмеженню пересування.

У вербалізації окремих зон інтерпретаційного поля (у термінах [4, с. 78]) концепту CONFINEMENT можна простежити включення загальних оцінок «добре»/«погано». Так, у **утилітарній зоні**, яка відображає прагматичне ставлення мовців до *confinement* як до «паузи у звичних справах», обмеження може оцінюватися позитивно, оскільки дає змогу присвятити цей час довготривалим (наприклад, приготування страв, які вимагають багато часу, – «*Quelques bonnes idées de recettes au long cours en période de reconfinement*» (10:15/11/2020)) або улюбленим справам для самовдосконалення (наприклад, для творця коміксів обмеження дало можливість сконцентруватися на особистих проєктах: «*L'auteur de bande dessinée (notamment Beauté Noir; Glénat) installé à Angoulême vit le confinement comme une aubaine. Dégagé de l'urgence des commandes à rendre aux éditeurs, il a entamé un travail plus personnel. «Je peux dessiner pour moi, sans aucune contrainte. Je me suis fixé comme défi de m'améliorer, de me surprendre...»*» (14: 14/04/2020)). Проведене під час першого обмеження опитування показало, що у французів з'явилися «des activités confinées» (обмежені активності) [16], якими вони замінили звичні культурні заходи – відвідування театру, кіно тощо. Тому можна констатувати формування когнітивної метафори «vivre le confinement comme une aubaine» («проживати обмеження як подарунок долі/шанс»).

Навпаки, для **енциклопедичної зони** ознака «обмеження пересування (особливо довготривале) змінює фізичні властивості людини» може включати негативну оцінку, оскільки фізичний стан людини за таких умов, як правило, погіршується. Наприклад, збільшення ваги через зменшення фізичної активності й загальна втрата пильності в незвичному середовищі збільшують кількість нещасних випадків на воді: «*Les confinements successifs dus au Covid-19 ont pu entraîner à la fois «une altération des conditions physiques suite au manque d'activité et à la prise de poids», ainsi qu'«une baisse globale de la vigilance et de l'appréhension du risque de noyade»*» (10: 13/07/2021).

У **регулятивній зоні** головними класифікаційними ознаками є «що можна робити» і «що не можна робити» під час *confinement*, внутрішня структура яких залежить від типу обмеження. Так, якщо, наприклад, під час *le Grand Confinement* (Велике Обмеження) навесні 2020 року було заборонено виходити з оселі без спеціального дозволу, то в лютому 2021 року під час другого *confinement* було вже «дозволено супроводжувати дітей до школи (якщо вони залишаються відкритими); піти на прийом до лікаря та надати допомогу близьким; їздити на роботу тощо» (Ce qui est autorisé: accompagner ses enfants à l'école (si elles restent ouvertes); se rendre à un rendez-vous médical et porter assistance à ses proches; se rendre au travail (et télétravailler) etc [13: 22/02/2021]), «заборонено: приватні та громадські збори, поїздки по території, відвідування університету тощо» (Ce qui est interdit: les rassemblements privés et publics, les déplacements sur le territoire, aller en cours à l'université etc). Кожен дозвіл або заборона мали роз'яснення, тобто передбачали «внутрішні» сценарії дій.

Когнітивна ознака «confinement inspire» («обмеження надихає») всередині **соціально-культурної зони** фіксує появу нового феномена в мистецтві, коли нові правила існування в період пандемії стають джерелом натхнення для митців у різних сферах, наприклад, у балеті (*Biarritz: le confinement inspire*

une création au chorégraphe Thierry Malandain (15: 20/03/2021)) або кіно (*Cannes 2021: dans «Journal de Tüoa», l'enfermement du confinement inspire Miguel Gomes* (10: 13/07/2021)).

Висновки. Отже, опис концепту CONFINEMENT на основі аналізу засобів його вербалізації у французькій мові показав, що цей концепт має складну структуру, в основі якої лежить динамічна когнітивна модель сценарію зі складниками: 1) «la cause du confinement» («причина стримування/обмеження») – пандемія COVID-19, 2) «le sujet/l'instance qui confine» («суб'єкт/інстанція, який/яка стримує/обмежує») – центральна або місцева влада, лікарі тощо, 3) «celui/ceux qui est/sont confiné(s)» («той/ті, кого стримують/утримують/обмежують») – населення країни, окремої адміністративної одиниці, окремих хворий, його родина тощо, 4) «le temps de confinement» («час, на який стримують/утримують/обмежують») – кілька днів, тижнів, місяців, 5) «l'espace de confinement» («простір, у якому перебуває той, кого стримують/утримують») – власна домівка, лікарняна палата тощо. У семантиці слова-репрезентанта *confinement* почало формуватися окреме значення «confinement à domicile» (утримання вдома), яке у Франції, як і в багатьох країнах, практикується як основний захід боротьби з пандемією COVID-19. Досить тривале перебування вдома спричинило появу нових умов існування: виникли нові умови праці – дистанційно/удомо; нова організація суспільного життя; нові домашні заняття, спрямовані на саморозвиток, тощо.

Наступні розвідки можуть бути спрямованими на уточнення класифікаційних ознак складників когнітивної моделі, яка лежить в основі концепту CONFINEMENT, що дасть змогу застосовувати їх для опису подібних концептів.

Література:

1. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва: Гнозис, 2004. 390 с.
2. Воробьева О.П. Концептология в Украине: обзор проблематики. *Лингвоконцептология: перспективные направления* / под ред. А.Э. Левицкого, С.И. Потапенко, И.В. Недайновой. Луганск: Изд-во ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко», 2013. С. 10–37.
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Докілля-К, 2008. 712 с.
4. Попова З.Д., Стернин И.А. Семантико-когнитивный анализ языка. Воронеж: Истоки, 2007. 250 с.
5. Кубрякова Е.С. В поисках сущности языка. Москва: Знак, 2012. 208 с.
6. Trésor de la langue française informatisé. URL: [http://stella.atilf.fr/Dendien/scripts/tlfiv5/advanced.exe?8;s=3793591905](http://stella.atilf.fr/Dendien/scripts/tlfiv5/advanced.exe?8;s=3793591905;); (дата звернення: 12.08.2021).
7. Larousse en ligne. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/confinement/18092> (дата звернення: 12.08.2021).
8. Wictionnaire. URL: <https://fr.wiktionary.org/wiki/confinement> (дата звернення: 12.08.2021).
9. Стернин И.А., Саломатина М.С. Семантический анализ слова в контексте. Воронеж: Истоки, 2011. 150 с.
10. lemonde.fr. URL: <https://www.lemonde.fr/> (дата звернення: 14.08.2021).
11. lesechos.fr. URL: <https://lesechos.fr/> (дата звернення: 15.08.2021).
12. lepoint.fr. URL: <https://www.lepoint.fr/> (дата звернення: 14.08.2021).
13. sortiraparis.com. URL: <https://www.sortiraparis.com/> (дата звернення: 14.08.2021).
14. charentelibre.fr. URL: <https://www.charentelibre.fr/> (дата звернення: 15.08.2021).
15. sud-ouest.fr. URL: <https://www.sudouest.fr/> (дата звернення: 13.08.2021).
16. Jonchery A., Lombardo P. Pratiques culturelle. *Culture études*. 2020. № 6. С. 1–44.

Tarasiuk I. Features of verbalization of the concept CONFINEMENT in modern French

Summary. The article deals with the problem of studying the nominative means of concept CONFINEMENT in modern French, given verbalization by them of its cognitive features. Since the beginning of the COVID-19 pandemic, the concept CONFINEMENT has been actively nominated for its basic and peripheral features. Due to the fact that words of different nominative classes simultaneously carry information about the nature of the information itself and about the conventional method of its designation, their meaning is a certain result of conceptualization. The research has a linguo-conceptual direction, in which the concept is considered as a multi-substrate unit, the content of which is broader than the lexical and psycholinguistic meaning.

The corpus was French explanatory dictionaries and journalistic texts from French Internet resources for 2020-2021. Analysis of the meaning of the word *confinement* (as a representative of the studied concept), its synonyms, showed

that the basis of concept CONFINEMENT is a dynamic cognitive model of the scenario type, the components of which are “la cause du confinement” (“reason for restriction”), “le sujet/l’instance qui confine” (“subject/instance that restrains/restricts”), “celui/ceux qui est/sont confiné(s)” (“somebody/those who are restrained/restricted”), “le temps de confinement” (“the time during which the restraint takes place”), “l’espace de confinement” (“the space in which the one who is restricted is”). The analysis of diagnostic markers, which serve as actualizers of the meaning of the word *confinement* in journalistic texts, showed an extensive system of classification features for each component of the baseline scenario of restriction of movement of people in a pandemic. Thus, each element of the restriction situation that received its nomination, was interpreted as being a component of the cognitive scenario in the structure of the CONFINEMENT concept.

Key words: linguo-cultural concept, nomination, nominative field, verbalization, diagnostic marker.

Чапля О. С.,
ORCID: 0000-0001-6213-3392
 кандидат філологічних наук,
 доцент кафедри французької філології факультету іноземних мов
 Львівського національного університету імені Івана Франка

АДВЕРБІАЛЬНІ СИНТАГМИ У ФУНКЦІЇ ПРИСУДКА У ФРАНЦУЗЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню адвербіальних синтагм у функції предиката у французьких фразеологізмах. Синтаксична предикативна прислівникова єдність і є тією формою, що увиразнює сполучуваність мовних одиниць завдяки валентності на власне семантичному рівні. Отже, підбірка таких фразеологічних синтагм має пошуковий характер, бо лексико-семантичне поле сполучуваних лексем є відкритим, а їх предикативний характер в ідіомах є несподіваним і може проявлятися як в окремо існуючій зрощеній сполучці слів, так і в контексті. Предикат є носієм активної валентності, оскільки детермінує кількість іменникових компонентів, формує лексико-синтаксичне й поняттєве ядро, активізуючи в такий спосіб референцію висловлюваного з тим, щоб вплинути на адресата, змусити обрати з-поміж семантико-подібних конструкцій саме прислівникову. Для більшості адвербіальних присудкових синтагм характерна формула P=Adv+de+N, що можна репрезентувати в моделі S+P (Adv+ de+N), а саме символ S як (підмет), символ P як (присудок), бо вони є складовими синтаксичними елементами й забезпечують валентність лексико-семантичних одиниць синтагматичної сполуки. Варто зазначити, що такі конструкції відтягують на себе мовленнєву актуалізацію через коротку форму фразеологізму та вимовлений фонем, водночас наголошуваних у процесі мовлення, що завдячує логічній побудові конструкції, а в нашому випадку актуалізації предикативної валентності за допомогою адвербіальних синтагм. Саме лаконічна 'коротка форма' досліджуваної ідіоми уможливило успіх та ефективність комунікації через темо-ремагічне членування складових компонентів фрази в синтагматичній моделі S+P (Adv+ de+N), що обумовлює як швидке формування думки в процесі мовлення з тим, щоб вплинути на адресата й у такий спосіб визначити логічний зміст висловлюваного, так і розуміння використання й актуалізації мовцями саме прислівника як предиката, що пояснює комунікативно-інтенційний підхід дослідження.

Саме вищепераховані фактори відіграють важливу роль у предикативній діяльності, є вартими уваги, бо прислівникові предикативні моделі є нечисленними, що доводить детальний аналіз прикладів французького словника Le ROBERT "Dictionnaire de proverbes et dictons", який нараховує близько шести тисяч прикладів фразеологізмів.

Ключові слова: адвербіальні предикативні (присудкові) синтагми, синтагматичні сполуки, ідіоми, субстантивация, валентність, лексико-синтаксична валентність, темо-ремагічне членування, актуалізоване поняття, референційна інтенційність, референт.

Постановка проблеми полягає в тому, що дослідження щодо адвербіальної предикативності в межах фразеологізму

базується на окресленні лексико-синтаксичної функції предикативної синтагми та валентності її структурних компонентів. Власне лексико-синтаксичний підхід у вивченні досліджуваної лексико-синтаксичної предикативної синтагми, визначення її структурно-компонентного складу, статусу предикативності, комунікативно-інтенційний підхід є основними в роботі.

Загальне розуміння фразеологізму в різномовних працях лінгвістів зводиться до його розуміння як стійкої, зв'язаної єдності нетотожного сумі значень складників змісту, постійно відтворюваної в мовленні словосполуки або висловлення, яке ґрунтується на стереотипах етносвідомості, є репрезентантом культури народу й характеризується образністю, експресивністю групи слів, пов'язаних етнотрадицією, що утворюють лексичну єдність і не можуть бути зміненими за бажанням [1, с. 257].

Мотивація фразеологізму, відповідно, є асоціативно-образним зв'язком сигніфіката з референтом, яке відображає інтенцію мовця. Успіх та ефективність комунікації, а саме здатність мовця домогтися реалізації свого наміру, отримати від адресата бажану реакцію, зумовлені багатьма факторами, як позамовними, так і мовними [2, с. 195]. Іншими словами, мовець удається до відповідної моделі та створює її для повідомлення певного виду інформації, яка потенційно йому необхідна. Мовні засоби референції неоднорідні, неоднакові й функції референтних виразів, у нашому випадку відбувається темо-ремагічне членування складових компонентів синтагми через актуалізацію мовцями саме прислівника як предиката, що пояснює комунікативно-інтенційний підхід дослідження.

Прислівник як синтаксична одиниця може проявляти себе в різних функціях: як субстантивованій підмет, додаток, у нашому випадку як присудок і характерній йому функції обставини. Очевидно, що практичне значення роботи полягає у виявленні таких адвербіальних присудкових синтагм у фразеологізмах та окресленні моделі, яка відображена у формулі P=Adv+de+N, що можна репрезентувати в моделі S+P (Adv+de+N), де як S (підмет), а як P (присудок), що є складовими елементами й забезпечують валентність лексико-семантичних одиниць синтагматичної сполуки. Характерно, що кількість предикативних адвербіальних синтагм є незначною порівняно з обставинними прислівниковими синтагмами, головню, завдячують короткій формі, що лаконічно увиразнює референт мовлення та імплікується на всі об'єкти, які входять у мовленнєву діяльність. Власне лексико-синтаксична єдність стрижневих компонентів синтагми, їх сполучуваність визначають інтенцію мовців, вони і є тими маркерами, яким мотивуємося в дослідженні адвербіальних синтагм у функції присудка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження в галузі фразеології є значимими, позаяк дослідження адвербіальних присудкових синтагм у фразеологізмах у романських мовах розглядаються дослідниками частково, бо їх репрезентативність у цій синтаксичній функції не є частотною саме у фразеологізмах, однак коротка форма висловлення чітко актуалізована мовцями, піддається темо-рематичному членуванню й забезпечує інтенційно-комунікативну функцію в процесі мовлення. Зокрема, вітчизняними науковцями вивчається предикативність інших частин мови у фразеологізмах, вторинна предикативність прислівників і їх функціонування в художньому мовленні; вивчаються стійкі конструкції, які складаються з повнозначного й неповнозначного слова тощо. У вітчизняній і романській мовах цю проблематику висвітлюють у працях В. В'єнцко, Ю. Фірсова, Я. Казакова [3], О. Чапля. Попри те, саме презентація лексико-синтаксичної предикації прислівниками є особливо виразною, бо виокремлює групу стійких словосполучень, семантика яких увиразнюється в процесі мовлення, що, власне, окреслює їх наукове вивчення й доводить актуальність.

Мета статті – дослідити функцію прислівника як предиката в синтагмі на базі французьких фразеологізмів і його лексико-семантичну валентність, який увиразнює зміст референційного виразу та його інтенційність.

Виклад основного матеріалу. Мова художнього твору з лінгвістичного погляду становить органічну єдність широкого спектру виражальних засобів, серед яких помітне місце займають фразеологічні одиниці [4, с. 322]. Можливість формування емоційно-оцінних конотацій, яких набуває синтагматична єдність як фразеологічна одиниця, є набагато ширшою, ніж якщо її розглядати в нашому випадку як лексико-синтаксичну одиницю, яка виконує підсилювальну предикативну функцію, увиразнюючи зміст висловлюваного мовцем [5, с. 163].

Безумовно, усі вищеперераховані ознаки притаманні й досліджуваній єдності, однак мета роботи – показати її в незвичній функції в синтагмі, а саме у функції присудка, який, окрім синтаксичної предикативної функції, набуває в більшості випадків ознак дієслова, не втрачаючи при цьому своїх категоріальних ознак. Вибір адвербіальної синтагми не є випадковим, бо саме валентність синтагматичних зрощень і є тією формою, через яку вирізняється предикативна функція прислівника, яка, у свою чергу, вимагає від дослідника активного функціонального пошуку через синтаксичний розбір фразеологізму, тема-рематичну актуалізацію складових компонентів синтагми, глибокий понятійний аналіз як ідіоматичної сполуки загалом, так і розуміння використання й актуалізації мовцями саме прислівника як предиката, що пояснює комунікативно-інтенційний підхід дослідження.

Детальний аналіз і вивчення фразеологічних словників доводить, що присудкових адвербіальних синтагм, супроводжуваних дієсловом 'être' ('бути'), є чималою. Усім відомий фразеологізм: 'trop n'est pas assez' ('забагато не означає достатньо'). Цей фразеологізм не потребує додаткових понятійних пояснень, його цінність полягає в тому, що саме прислівники виконують основну як синтаксичну, так і семантичну функції, а саме прислівник 'trop' виконує функцію субстантивованого підмета, а прислівник 'assez' є іменним присудком дієслівної синтагми 'être assez'. Як бачимо, саме прислівники є головними компонентами фразеологізму й саме через балансування семантики прислівників як субстантивованих одиниць у функції підмета і присудка увиразнює активність конструкції. Таку ж предикативність спостерігаємо в конструкції 'à chacun le sien n'est pas trop' (досл.: 'кожному особисте не є забагато') чи 'il n'est jamais trop tard à bien faire' (досл.: 'ніколи не пізно робити

добро'), у яких синтаксично субстантивуються функції головних членів фразеологізму. Можна було б подати український відповідник для передачі змісту першого фразеологізму 'своя сорочка ближче до тіла', однак мета дослідження полягає не в пошуку художніх засобів передачі поняттєвого за допомогою фразеологізму, а в синтаксичній функції, у цьому випадку адвербіальних синтагм з метою передачі актуалізованого поняття іншими лексичними засобами.

Предикативна функція адвербіальних присудків увиразнюється внаслідок логічного притягування дієслів 'avoir' ('мати') і 'être' ('бути'), що дає змогу виокремити прислівник як логічну синтагматично-синтаксичну предикативну основу ідіоми, що, безперечно, є складнішою, має, як уже зазначалося, пошуковий характер. Власне, такий метод дослідження дає змогу активізувати логіко-наслідковий характер фразеологізму через відсутність у ньому дієслова. Зазначимо, що саме відсутність дієслова, у свою чергу, забезпечує обставинну функцію прислівника. Так, у випадку 'aujourd'hui ami, demain ennemi' ('сьогодні друг, завтра ворог') чи ритмічно подібної конструкції чи 'aujourd'hui à moi, demain à toi' ('сьогодні моє, завтра твоє') чітко проглядає обставинна функція прислівників 'aujourd'hui' і 'demain'.

Отже, саме адвербіальний присудок активізує референцію висловлюваного з тим, щоб уплинути на адресата, змусити обрати з-поміж семантично-подібних ідіом саме прислівникову. Саме такий вибір, безперечно, зумовлений простотою досліджуваної синтагми, нескладним розумінням її значення не тільки носіями мови, а й іншомовними співрозмовниками, а також подібністю мовних конструкцій в інших мовах. Так, прислівники 'trop', 'jamais', 'peu', 'assez', 'tard', 'beaucoup', 'autant', 'moin' тощо є найбільш уживаними в нерозкладних конструкціях і нескладними для розуміння, запам'ятовування, що пояснює високу частоту їх уживання мовцями. Отже, окрім інформативності, експресивності, такі конструкції мають характер, який називають 'економія мовлення', тобто прагматично мотивованими, що є важливим фактором у процесі комунікації. Окрім того, такі конструкції відтягують на себе мовленнєву актуалізацію через коротку форму вимовлених фонем і водночас наголошуваних, що завдячує логічній побудові конструкції, а в нашому випадку актуалізації предикативності за допомогою адвербіальних синтагм. Прагматика саме таких одиниць передбачає таку предикативність: формальну предикативність, тобто вбачає безпосередній зв'язок між підметом і присудком; лексико-фразеологічну предикативність, тобто між підметом і присудком як актуалізованими елементами тема-рематичного членування; комунікативно-динамічну предикативність, що реалізується на тлі цілого речення [6, с. 53]. У нашому випадку вбачається лексико-фразеологічна та частково комунікативно-прагматична предикативність досліджуваної синтагми, бо є динамічним процесом, комунікативно спрямованим на адресата, який чітко розуміє аргументацію вибору ідіоми мовцем, щоб актуалізувати референт мовлення. У випадку 'grosse tête, peu de sens' (досл.: 'велика голова, мало розуму'). Власне український еквівалент 'яка голівонька, така й розмовонька' чи 'голова без розуму, як ліхтаря без свічки', тобто ми спостерігаємо семантичну подібність фразеологізмів, а от лексико-синтаксична подібність відсутня. Отже, як бачимо, саме темо-рематичне членування ідіоми дає змогу виявити комунікативний намір мовця і предикативний характер адвербіальної синтагми 'peu de sens' ('мало розуму'). Саме прислівник 'peu' відтягує на себе референцію висловлюваного. Уявімо, що в цій синтагмі присутнє дієслово 'avoir', тобто 'grosse tête a peu de sens' (досл.: 'велика голова має мало розуму'), тоді актуалізація висловлюваного

переходить на слово 'grosse tête' ('велика голова'), темо-рема-тичне ядро теж переноситься на підмет, хоч прислівник 'peu' не втрачає своєї предикативності й, швидше, має константний, стверджувальний характер. Отже, як бачимо, внутрішньо-семантична структура фразеологізму чітко увиразнює той факт, що змістово-сміслові складники основних компонентів нерозкладної структури є визначальними й незначні зміни можуть призвести до часткової зміни смислового ядра ідіоми, а в нашому випадку саме предикативність адвербіальної синтагми є визначальною.

Розглянемо інші приклади адвербіальних синтагм і зміни їх позиційного положення у фразеологізмах. Так, наприклад: 'beaucoup de bruit pour rien' (досл.: 'багато галасу даремно'). Цей фразеологізм був заголовком однієї з комедій Вільяма Шекспіра, у якій йшлося про те, що 'з великої хмари та малий дощ', 'чи не стільки млива, стільки дива' тощо. Як і в семантично подібній конструкції 'trop de précaution pour rien' (досл.: 'занадто застережень даремно'), бачимо, що предикативність конструкції перенесено на початок нерозкладної конструкції 'beaucoup de bruit', 'trop de précaution'. Як бачимо, для більшості адвербіальних присудкових синтагм характерна формула P=Adv+de+N, що можна репрезентувати в моделі S+P (Adv+de+N), бо як S (підмет), а як P (присудок) є складовими елементами й забезпечують валентність лексико-семантичних одиниць синтагматичної сполуки. Кількість предикативних адвербіальних синтагм є незначною порівняно з обставинними прислівниковими синтагмами.

Дослідження синтаксичної функції прислівника в синтагмі заслуговує на увагу. Так, наприклад, у фразеологізмі 'beaucoup de peu font assez' (досл.: 'багато потрошки складає достатньо'). Його літературний відповідник для кращого розуміння ('зі світу по нитці, бідному сорочка'). Прислівник у цьому фразеологізмі може виступати не тільки присудком, не втрачаючи при цьому обставинності 'beaucoup', набуваючи функції субстантивованого додатка 'de peu', увиразнюючи при цьому функцію адвербіального синтагматичного присудка 'font assez'. Як бачимо, синтаксичні функції прислівника у фразеологізмах є різними, головно, можуть проявлятися в одній ідіомі, що доводить те, що саме такий підхід у вивченні цієї частини мови підтверджує актуальність дослідження.

Висновки. Виокремлення прислівника як логічної синтагматично-синтаксичної предикативної основи ідіоми, безперечно, вимагає, як уже зазначалося, застосування пошукового методу, бо саме він дає змогу активізувати логіко-наслідковий характер фразеологізму. Окрім інформативності, експресивності, адвербіальні предикативні конструкції мають характер, який називають 'економія мовлення', тобто є прагматично мотивованими, що є важливим фактором у процесі комунікації. Окрім того, такі конструкції відтягують на себе мовленнєву актуалізацію через коротку форму синтагми й вимовлених фонем і водночас наголошуваних, що завдячує логічній побудові конструкції. Референт легко впізнаваний, а референція є очевидною і актуалізується в мовленні, що доводить детальний аналіз прикладів французького словника Le ROBERT "Dictionnaire de proverbes et dictons" [7], який налічує близько шести тисяч прикладів фразеологізмів.

Література:

1. В'єнцко В. Етнокультурний компонент у фразеологізмах. *Вісник Львівського університету. Серія «Іноземні мови»*. Львів, 2014. Вип. 16. С. 255–261.
2. Чапля О.С. Дієслівна синтагма на позначення кількості у французьких фразеологізмах. *Міжвузівський збірник наукових праць*

молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. 2020. Вип. 33. Т. 2. С. 194–198.

3. Казакова Я. До питання кваліфікації предикативів зі значенням змін. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2012. Вип. 105. С. 427–431.
4. Голіцина О.В. Статус мінімальних ідіом у системі фразеології: еволюція лінгвістичних концепцій. *Слов'янський збірник / Одеський національний університет ім. Мечнікова*. 2012. Вип. 17. Частина 2. С. 321–326.
5. Чапля О.С. Генералізуюча функція категорії одиничності у фразеологізмах французької мови. *Вісник Львівського університету. Серія «Іноземні мови»*. 2012. Вип. 12. С. 163–166.
6. Мецлер А.А. Прагматика коммуникативных единиц. Кишинев : Штинца, 1990. 102 с.
7. Dictionnaire de proverbes et dictons. Dictionnaires le Robert. Paris, 1989. 1251 p.

Chaplya O. Adverbial syntagms in the function of a predicate in the French phraseology

Summary. The article is devoted to the study of adverbial syntagms in the function of a predicate in the French phraseology. Syntactic predicative adverbial unity is the form that emphasizes the compatibility of language units due to valence at the actual semantic level. Thus, the selection of such phraseological syntagms has a search character, because the lexical-semantic field of combined words is open, and their predicative character in idioms is unexpected and can be manifested both in a separately existing fused compound of words and in context. The predicate is a carrier of active valence, because it determines the number of noun components, forms the lexical-syntactic and conceptual core, thus activating the reference of the utterance in order to influence the addressee, to force to choose from among semantically similar constructions the adverbial one. Most adverbial predicate phrases are characterized by the formula P = Adv + de + N, which can be represented in the model S + P (Adv + de + N), namely the symbol S as (subject), the symbol P as (predicate), because they are components of syntactic elements and provide the valence of lexical and semantic units of the syntagmatic compound. It should be noted that such constructions attract speech actualization through a short form of phraseology and spoken phonemes, at the same time emphasized in the process of speech, due to the logical structure of the word group, and in our case actualization of predicative valence with adverbial syntagms. It is the laconic 'short form' of the idiom under research that enables the success and efficiency of communication through the thematic-rhematic division of the constituent components of the phrase in the syntagmatic model S + P (Adv + de + N), which determines fast thought formation in the speech process in order to influence the addressee and thus determine the logical meaning of the utterance, and the understanding of the use and actualization by speakers of the adverb as a predicate, which explains the communicative-intentional approach of this study.

It is the above factors that play an important role in predicative activity and are noteworthy, because adverbial predicative models are few, as proved by a detailed analysis of examples of the French dictionary Le ROBERT "Dictionnaire de proverbes et dictons", which has about six thousand examples of phraseology.

Key words: adverbial predicative (predicate) syntagms, syntagmatic compounds, idioms, substantivization, valence, lexico-syntactic valence, thematic-rhematic division, actualized concept, reference intentionality, referent.

*Шабат-Савка С. Т.,**доктор філологічних наук, професор,**завідувач кафедри сучасної української мови**Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ОДНОСКЛАДНІ НОМІНАТИВНІ РЕЧЕННЯ ЯК СИНТАКСИЧНІ МАРКЕРИ ІДІОЛЕКТУ ТАМАРИ СЕВЕРНЮК

Анотація. У статті проаналізовано односкладні номінативні речення як синтаксичні конструкції, що експлікують широкий інтенційний простір буттєвості та слугують присутніми ідіолектними маркерами мовистилію Тамари Севернюк. На багатому фактичному матеріалі визначено структурно-семантичні параметри номінативних конструкцій, представлено їхні різновиди й засоби поширення, окреслено текстотвірні функції; з опертям на практику лінгвістичних студій зазначено, що номінативні речення належать до односкладних речень іменного типу, предикативний центр яких формує іменник, займенник або субстантивована частина мови у називному відмінку однини або множини.

У поетичному дискурсі Тамари Севернюк схарактеризовано комунікативно-інтенційний зміст номінативних речень, зосереджений на експлікації інтенцій ствердження, на увиразненні прагнення автора констатувати ту чи ту інформацію, передати екзистенцію людського буття, перелік подій, фактів, явищ природи, виокремити й деталізувати об'єкти довкілля, активізувати та загострити увагу на важливій інформації, спонукати до роздумів над важливими подіями чи фактами; обстежено конструкції «називного уявлення», які вводять адресата у ситуацію спогадів, філософських розмірковувань про одвічні істини людського буття, про етнокультурні реалії, про національні символи українців і слугують мовно-естетичною домінантою ідіолекту Тамари Севернюк; представлено класифікацію номінативних речень в аспекті їхнього поділу на буттєво-номінативні й оцінно-номінативні конструкції, котрі, з одного боку, передають широку картину життєвих реалій, фіксують ті або ті об'єкти, засвідчують наявність подій, а з іншого – створюють динаміку вражень і думок щодо побаченого, репрезентують, попри свою лаконічність, широкий спектр людських емоцій, почуттів, оцінок, формують естетичне ядро поетичного ідіолекту Тамари Севернюк, репрезентують унікальність та упізнаваність художньо-мовного континууму письменниці.

Ключові слова: ідіолект, односкладні номінативні речення, автор, інтенція ствердження, буттєвість, адресат мовлення, поетичний дискурс, Тамара Севернюк.

Постановка проблеми. Синергетична парадигма лінгвістики сьогодення детермінує появу мовознавчих досліджень, спрямованих на комплексне студіювання мовних конструкцій, на визначення їхнього комунікативно-інтенційного змісту та функційно-змістового потенціалу з опертям на автора художнього тексту, на його світоглядні настанови, аксіологічні виміри людського буття. У цьому контексті у дослідницьке поле потрапляє письменницький ідіолект як система різнорівневих мовних засобів – маркерів індивідуально-авторського стилю, релевантних репрезентантів світосприйняття та мовомислення письмен-

ника. Вивчення ідіолекту, систематизація присутніх мовних засобів, що створюють стилістику й упізнаваність художньої манери письма автора, належить до актуальних лінгвістичних питань, розв'язання яких дасть змогу розкрити концептосферу митця, оприявнити його індивідуальну майстерність у творенні текстової комунікації, образності й афористичності.

Категорію індивідуально-авторського вивчають здавна. Дослідників завжди цікавили питання, пов'язані з індивідуальним стилем того чи того письменника, з його ідіостилем, ідіолектом – термінами, як у лінгвістичних словниках уважають майже тотожними. Утім, якщо індивідуальний стиль відображає психоментальний світ митця, його інтелект, уподобання, комунікативні задуми, то ідіолект тісно пов'язаний із різнорівневими мовними домінантами вербалізації індивідуально-авторської картини світу, із дискурсивно-жанровими формами його художньої творчості. На основі ідіолектних маркерів лексичного, морфологічного, синтаксичного, дискурсивного рівнів визначають письменницький ідіостиль, створюють лінгвістичний образ автора.

Студіювання індивідуальної мовотворчості письменника перебуває у безпосередньому стосунку передусім із синтаксисом, із «тією сферою, де переплавляються чужі голоси, де найяскравіше відтворюється уснорозмовне мовлення, де розкриваються широкі можливості виявлення суб'єктивно-оцінної семантики індивідуального стилю» [1, с. 202]. Синтаксичні конструкції маркують письменницький почерк, оприявнюють загальномовне й індивідуально-авторське в ідіостилі. Водночас письменник відбирає ті мовні одиниці, що відповідають його авторським інтенціям, лінгвістичному смаку, естетичним уподобанням.

До синтаксичних маркерів ідіостильової системи художнього тексту належать односкладні речення іменного типу. Йдеться про номінативні речення, предикативний центр яких формує іменник, займенник або субстантивована частина мови у називному відмінку однини або множини, напр.: *Річка... Віхола... Сніги...* [2, с. 139]; *Березень... Квітень... Травень... Поле... Ліси... Ріка...* [3, с. 38]; *Парасоля і дощ. І ми* [4, с. 61]. Синтаксична природа номінативних речень передбачає реалізацію буттєвої семантики, ствердження того, що певна особа, предмет, явище, поняття існує і сприймається у момент свого називання у теперішньому часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській синтаксичній традиції односкладні номінативні конструкції дефініювали як називні речення (П. Залозний, О. Курило, Ю. Шевельов), як назовні (безприсудкові) конструкції (О. Снявський), як номінативні речення (А. Мейє, О. Шахматов, П. Дудик); як одноядерні комунікативні варіанти речень, предикативна основа яких складається з називного відмінка чи

називного відмінка та суб'єктного члена для вираження буття природи, навколишнього середовища, предметів, осіб, діяльності чи стану (І. Слинко, Н. Гуйванок, М. Кобилянська); як односкладні речення репрезентації (М. Скаб, Н. Вітрук). Їх витлумачували як неповні двоскладні, розглядали серед безособових конструкцій, по-різному кваліфікували головний член номінативного речення.

На сучасному етапі розвитку синтаксису ці конструкції вивчають у ракурсі визначення їхніх структурних, семантичних і функційних параметрів у художньому тексті, у ракурсі різножанрових форм і мовотворчості тих або тих письменників, в аспекті виокремлення типологічних виявів, на матеріалі різних мов [5–11]. Викликає схвалення студіювання номінативних речень в аспекті визначення особливостей їхнього функціонування у прозі й у поезії. Зокрема, як зауважує Т. Шевченко, номінативні речення у поезії «виявляють здатність передавати окремі розрізнені спостереження, миттєві враження; їм властива вербалізована образність – категорійна ознака, яка виділяє їх серед інших лінгвістичних одиниць, що формують образне світобачення синтаксичними засобами мови» [11, с. 239].

Цілком логічно постали дослідження односкладних номінативних речень в аспекті когнітології, лінгвопрагматики, функціональної лінгвістики, витлумачення цих конструкцій як синтаксичних концептів, ментальних схем, що слугують «формою збереження інформації у свідомості людини» [10, с. 189].

Попри глибокі дослідження односкладних номінативних речень, визначення їхніх синтаксичних параметрів, важливо обстежити функційні можливості цих конструкцій у художньому дискурсі, з оперттям на поетичний текст як віршований, ритмічно й інтонаційно організований континуум з успішною вербалізацією авторських інтенцій, із особливим синтаксуюванням і стилістикою. Цікавим є дослідження номінативних речень у комунікативному аспекті, аналіз таких конструкцій як засобів вербалізації стверджувальних інтенцій, маркерів експресивності, складників письменницького ідіолекту, зрештою – витлумачення їх як екзистенційних висловлень, що «повідомляють про ситуацію або подію в певному відриві від їхнього носія, передають динаміку вражень, думок, які прискорено з'являються в думках мовця, дають змогу лаконічно схарактеризувати побачене, зафіксувати контури навколишніх об'єктів» [12, с. 108–109].

З огляду на антропоцентричні тенденції лінгвістики сьогодення на часі текстуальне вивчення односкладних конструкцій у поетичному дискурсі української письменниці Тамари Севернюк, мовотворчість якої визначається метафоричністю, образністю, багатством стилістичних засобів, фігуральністю синтаксичних одиниць. На нашу думку, вивчення односкладних номінативних речень як ідіолектних маркерів мовистилу поетеси потребує глибоких наукових студій, адже вони втілюють її світогляд, вербалізують інтенційний простір, виокремлюють авторську мовознавчу парадигму. Високу мовну організацію творів Тамари Севернюк відзначає В. Качкан, зауважуючи: «Таке враження, що поруч поетеси постійно воркує глибинне мовне джерело, з якого спливає безконечний ручай народної мови, отієї фольклорної стихії, що несе в собі й осяви сонця, й подуви вітру, і місяцевий чар. Читаєш й наче зором перебираєш те слово, що, як паперовий човник на бурунцях, похитується-виблискує своїми ребрами-білістю, а воно, це слово, далі пливе рівно, плавно, аж до заглибин мовної ріки» [13, с. 191–195].

Мета роботи – визначити структурно-семантичні та комунікативні параметри односкладних номінативних речень у мовотворчості Тамари Севернюк, окреслити їхні функційні можливості слугувати адекватними синтаксичними маркерами письменницького ідіолекту.

Виклад основного матеріалу. Односкладні номінативні речення, що слугують посутніми синтаксичними засобами ідіолекту Тамари Севернюк, вербалізують інтенцію ствердження, увиразнюють прагнення автора констатувати ту чи ту інформацію, передати екзистенцію людського буття, перелік подій, фактів, явищ природи, виокремити й деталізувати об'єкти довкілля. Напр.: *Сніг різдвяний. Вечірній собор. Чернівці* [4, с. 74]; *Віра. Надія. І обрії прозорий* [2, с. 132]. Ці конструкції Ю. Шевельов слушно називає екзистенційними, указуючи на їхню «лаконічність, зумовлену сполученням суб'єктних і предикативних уявлень в одному слові» [15, с. 94].

Крім реалізації буттєвої семантики, у мовистилі Т. Севернюк односкладні речення передають широкий спектр людських емоцій і почуттів, оцінку, виокремлюють ту або ту подію, факт, людину, напр.: *Рідна ріка... Місточок...* [2, с. 27]; *Довга луна органу. Плюскіт зелений хвилі. І далечінь обіймів... юних, як спів лози. Ночі античний голос. Спрага і – милі, милі... О, невмолимість руху...* [14, с. 113].

У контексті експресивно-асоціативних виявів односкладних речень номінативного типу представлені як непоширеними, так і поширеними моделями, пор.: *Туман... Туман... Туман... Осріблена імла. І силует в імлі* [6, с. 80]; *Літ відбиток. Первісний поріг. Сяйво квітів. Сонце колосків. Невідлітний клин старих доріг й молодого листя зеленіє* [4, с. 145]. Зазначимо, що і ті, і ті синтаксичні конструкції виокремлюють авторську інтенцію, вони репрезентують бажання письменниці або лише констатувати буття життєвих реалій, або схарактеризувати певну деталь, стан, ситуацію.

У структурі номінативного речення функціують поширювачі – означення та додатки, що залежать від головного члена в називному відмінку: *Віртуальна позиція душі і тіла* [2, с. 40]; *Пустельний свист окарини, вагонів товарних стукіт... Волога, сира стежина, забута між барв і звуків, і колій латунні зблиски* [14, с. 104]. Однак письменницький ідіолект Тамари Севернюк виформовують передусім ті односкладні номінативні речення, які поширені узгодженими означеннями й відображають різноманітні характеристики предметів, указують на їхні ознаки та властивості, конкретизують оцінні параметри. Пор.: *Вправний орач* [2, с. 13]; *Невловима філософія творення* [8, с. 63]; *Убивчі дні. Криваві новоріччя* [2, с. 164].

Узгодженими поширювачами означального типу слугують і дієприкметники пасивного стану, пор.: *Розтерзані людські долі. Змучена, понівечена земля* [2, с. 72]; *Усамітнений світ. Незахищений біль. Понеділок... Вівторок... Субота...* [4, с. 81].

До емоційних, поетично насажених модифікаторів структури односкладного номінативного речення належать неузгодженні означення, виражені іменниками в родовому відмінку: *Шовк трави. Черемх завія. Боттичеллева весна* [2, с. 38]; *Ніч берега. Ранок ріки* [2, с. 48], а також інфінітивами: *Час танцювати і час ридати, час будувати і час руйнувати* [2, с. 94].

У номінативних реченнях не буває обставинних поширювачів. Їхня наявність передбачає семантичну присутність дієслова у ролі головного члена, проте, як справедливо зауважив К. Німчинов, уставити дієслово в такі називні речення

неможливо [цит. за: 15, с. 40–41]. Це призведе до зміни синтаксичної конструкції: з односкладного речення на двоскладне. У поетичному дискурсі Тамари Севернюк експлікуємо низку синтаксичних конструкцій на зразок: *Стежина в лікарняному саду. Гірраво пахнуть у траві горіхи...* [2, с. 17]; *Поміж нас – переоране поле... А на ньому – полиння густе* [2, с. 29]. Виділені обставинні поширювачі засвідчують двоскладне неповне речення. Такі конструкції є еліптичними, із пропущеним присудком, що має значення наявності, існування, розташування, знаходження. Напр.: *Сонце в білому склі, білий лист на столі... І на крайчику думки – душа* [2, с. 56]; *Між нами – плин ріки по імені – життя, і кладочка життя по імені – розлука* [2, с. 168].

У синтаксичному континуумі поезії Т. Севернюк номінативні висловлення слугують однією із предикативних одиниць складного речення. Здебільшого це складнопідрядні конструкції, пор.: *Магічне вікно. І лава. І вихор, що втратив глузд* [14, с. 88]; *Знаки не астральні: Дорога. Небо. Камінь, об котрий завжди спотикаються добрі наміри* [2, с. 161].

Номінативні речення, що вербалізують семантику буттєвості, супроводжує інтонація констатації, розповідності, маркована крапкою. Водночас експресивність односкладних конструкцій у поезії Т. Севернюк створює і незавершена інтонація. Її визначає розділовий знак – три крапки (...). Конструкції такого зразка увиразнюють багатозначність висловленого, передають схвильованість адресанта, його глибоку емоційність: *Мама... Батько... Брат... Сестра... Наш... мій Старокостянтинів* [2, с. 43]; *Червневий ранок... Синій дзвін дзвіниці...* [4, с. 25].

Обстеживши значний за обсягом фактичний матеріал, сформований методом суцільної вибірки з поетичних збірок Т. Севернюк «Заметіль забуття», «Спокуса білої пустелі. Сторінки життя», «В цупких обіймах німоти», «Листя, що не опадає. Зблиски», зазначимо, що за своїм комунікативно-інтенційним змістом і функціями односкладні номінативні речення виформовують два типи: з одного боку, це буттєво-номінативні речення, які увиразнюють динаміку вражень, думок, фіксують контури навколишніх об'єктів, а з іншого – оцінно-номінативні речення, котрі віддзеркалюють позицію адресанта, його позитивну чи негативну оцінку побаченого, пережитого, осмисленого.

Буттєво-номінативні конструкції найтипівіші у поезії Тамари Севернюк: *Різдвяний ранок. Порожні вулиці. Одинокий далекий дзвін* [2, с. 143]; *Матіоли... Матіоли... Вітер свище. Хвилі, хвилі... Вири пам'яті* [4, с. 138]. У таких висловленнях із невимушеним колоритом розповідності відтворено широку картину життєвих реалій, зафіксовано й перелічено ті або ті об'єкти довкілля, явища, події. Наявність єднальних сполучників між номінативними реченнями впливає на їхню динаміку, що впомигає нанизування, конкретизацію та деталізацію предметів, фактів, думок, пор.: *Мокре листя. Срібний блиск акацій* [2, с. 25]; *Кімната. Стіни. Тінь. Тінь небуття. А це – портрет... Одне живе життя* [2, с. 147]; *Костелу шпиль. І захід сонця, і вітражів небесна гра* [14, с. 95]. Низка номінативних конструкцій начебто об'єднує розрізнені об'єкти у єдине ціле, створюючи живий, емоційний насажений поетичний дискурс.

Лаконічність, семантична та структурна місткість буттєво-номінативних конструкцій дають змогу письменниці створити наочні, метафорично-образні картини життя. Вони легко вводять адресата в конкретну ситуацію мовлення. Їхня наяв-

ність очевидна в описах явищ, процесів, станів природи, пейзажів, житла, предметів побуту: *Млявий гавкіт собак. Перехожих лінива хода. Перший жовтий листок. Шелест вітру сухий. Запах перців горілих* [14, с. 117]. О. Синявський перекожливо зауважував, що ці речення «звичайні на початках описів, себто в розповідній мові, для того вони майже завжди бувають перед дієслівними реченнями теперішнього часу» [16, с. 233].

У **оцінно-номінативних висловленнях** гармонійно поєднано семантику буттєвості з категоріями оцінки й емоційності. Ці конструкції репрезентують дві групи:

– оцінно-стверджувальні номінативні речення, котрі виражають аксіологічні параметри щодо висловленого, кваліфікацію предметів, їхню оцінку: *Мамині жовті руки* [8, с. 40]; *Щасливий наш травень* [14, с. 75];

– емоційно-оцінні номінативні речення, пов'язані з емоційно-почуттєвим станом людини, її світосприйняттям, марковані різними маркерами емоційності (знаком оклику, трьома крапками, сполученням розділових знаків): *О, цей святий дурман зрадливий-матіол. Настурцієвій хруст... Знетямлена криниця... Вишневий бог і цар... І царственный престол* [4, с. 131]; *О, ті хаці...* [14, с. 100].

Суб'єктивність таких висловлень, їхній антропоцентризм підсилюють вигуки – найяскравіші маркери авторських інтенцій: *Ох, життя, життя... Вічна виправна колонія* [2, с. 102]; *О, не проста ця книжечка Буття* [2, с. 110].

У системі художньо-образного мислення письменниці, у створенні неповторного лінгвістичного образу автора важливу роль відіграє «**називний уявлення**» – ще один типологічний вияв односкладних номінативних речень, спрямований на створення риторичності поетичного тексту, його афористичності та виразної сугестивності. Пор.: *Осінь. Осінь. Кожен жовтлий листочок хочеться підняти і подякувати, що був – зелений* [2, с. 100]; *Небеса... Небеса... Часто-густо боляче дивиться у їхній безмеж* [2, с. 18].

«Називний уявлення» є комунікативною, інтонаційно завершеною синтаксичною одиницею, за допомогою якої мовець повідомляє про наявність у свідомості уявлення і викликає аналогічну асоціацію у свого адресата (співрозмовника). Напр.: *Море... Море... Верховний зодчий, хоч химерні храми твої* [4, с. 44]. Такі дискурсивні висловлення, модель, що називають «предмет думки для того, щоб повідомити про наявність уявлення щодо нього у свідомості мовця» [9, с. 64], релеванті для ідіолекту Т. Севернюк. Очевидно, у такому разі функція «називного уявлення» – не тільки стверджувати про наявність уявлення про предмет або явище у свідомості мовця і називати тему наступного уривка тексту, а насамперед викликати в адресата мовлення це уявлення. Пор.: *Осінь... Пора відлітати* [4, с. 92]; *Весна. Зелен-хміль молодої трави. І дихання фрезій довірливо-дитинне* [4, с. 93].

Експресивність і комплексність «називного уявлення» детермінована авторським задумом: у першому висловленні автор фіксує той або той предмет, подію, ситуацію (відповідає моделі односкладного номінативного речення, головний член якого виражений іменником у називному відмінку), друге речення відображає асоціації, розмірковування, коментарі щодо теми (воно може бути різним за способом вираження предикативності та за будовою), напр.: *Донбаське літо 2015-го... Дороги зриті смертоносним залізом... руїни... чорні дими...* [2, с. 73]; *XXI століття. 13 грудня, 2015 рік. В теле-*

і радіоэфіри – звичні, надокучливі словоплетські баталії [2, с. 80]. Як бачимо, такі бінарні синтаксичні конструкції емоційно навантажені, нетривалі, глибоко особистісні. Вони, зрозуміло, постають внаслідок сегментування авторського мовомислення і виконують сугестивну функцію, яка виявляється в тому, аби вплинути на адресата мовлення, активізувати та загострити увагу на необхідній інформації, спонукати до роздумів над важливими подіями та фактами.

«Називний уявлення» слугує, на нашу думку, мовно-естетичною доміантою ідіолекту Тамари Севернюк. Ці конструкції вводять адресата у ситуацію спогадів, філософських розмірковувань про одвічні істини людського буття, про життя і смерть, про етнокультурні реалії, про національні символи українців, пор.: *Криниця... Боже, як я пам'ятаю той смак води – свіженької, мов ранок* [2, с. 132]; *Втрапа... Стерпли вітри. Сполотніла земля. Слово загубило голос* [2, с. 164].

За нашими спостереженнями, номінативні речення у поетичному дискурсі Тамари Севернюк виконують текстотвірну функцію. Їхня структурна, змістова та комунікативна організація забезпечують органічне поєднання текстових складників відповідно до комунікативного наміру автора. Напр.: *Урвище. Тріснутий камінь. Ті ж запропали стежини. Та ж самота безшелесна. Все тут таке ж, як було – в днину, коли нас не стало...* [2, с. 131]. Варто зауважити, що після низки номінативних речень часто подано висновок, узагальнене афористичне твердження, яке має повчальний зміст. Пор.: *Старий Остропіль. Костянтинів. Ріка. Місток. І синь вгорі. Один ковток такої сині – і рвуться часу ятері* [14, с. 29]; *Незбагненна невідворотність. Ніколи не можеш постати у своїй країні тим, хто ти є, – аж доки тебе не стане...* [2, с. 154].

Дуже часто за допомогою номінативних речень Т. Севернюк будує свій вірш, увиразнюючи таким чином доміанту авторського світобачення, моральних орієнтирів, духовних цінностей людини:

Життєвий шлях:

Досвіток.

Ранок.

Полудень.

Надвечір'я.

Вечір...

Ніч [2, с. 167].

Використання номінативних висловлень у поетичному дискурсі детерміноване комунікативним задумом – свідомим прагненням автора зосередити увагу на тих або тих явищах дійсності, викликати таким тактичним прийомом певні емоції та розмірковування в адресата мовлення (читача, співрозмовника).

Висновки. Односкладні номінативні речення як синтаксичні конструкції, що експлікують широкий інтенційний простір буттєвості, слугують присутніми ідіолектними маркерами мовостилу Тамари Севернюк. Їхній комунікативно-інтенційний зміст зосереджений на експлікації інтенцій ствердження, на увиразненні прагнення автора констатувати ту чи ту інформацію, передати екзистенцію людського буття, перелік подій, фактів, явищ природи, виокремити та деталізувати об'єкти довкілля, активізувати та загострити увагу на важливій інформації, спонукати до роздумів над важливими подіями чи фактами. Посутньою характеристикою номінативних речень є їхня текстотвірна функція, що забезпечує органічне поєднання тек-

стових складників відповідно до авторських інтенцій, репрезентуючи поетичний текст як цілісний, завершений у змістовому і структурному вимірі мовний знак.

Чітка диференціація номінативних речень на буттєво-номінативні й оцінно-номінативні конструкції, виокремлення «називного уявлення», поширення чи непоширення предикативних центрів засвідчує функційну можливість цих синтаксичних одиниць формувати естетичне ядро поетичного ідіолекту Тамари Севернюк, слугувати його синтаксичною доміантою, репрезентувати унікальність та улізнаваність художньо-мовного континууму письменниці. Систематизація доміантних, концептуально значущих, фігурально-риторичних синтаксичних конструкцій, які функціують у поетичному дискурсі Тамари Севернюк та увиразнюють її світоглядні та філософські настанови, виформовує перспективу наших подальших ідіостилістичних студій.

Література:

1. Єрмоленко С.Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ : Наукова думка, 1982. 211 с.
2. Севернюк Т. Листя, що не опадає... Зблизки. Чернівці : Друк Арт, 2016. 208 с.
3. Севернюк Т.А. Спокуса білої пустелі. Сторінки життя: Поезії. Бібліографія. Архіви. Чернівці : Місто, 2001. 560 с.
4. Севернюк Т.А. В цупких обіймах німоти... Поезія. Чернівці : Золоті литаври, 2012. 224 с.
5. Близнюк Л. Односкладні речення із семантичним суб'єктом (на матеріалі поетичних текстів 50–60-х рр. XX століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2007. 17 с.
6. Зоріна Ю. «Називний уявлення» і «називний теми» як лінгвістичні терміни. *Лінгвістичні студії*. 2013. Вип. 27. С. 84–88.
7. Коржак З. Виразення експресивності номінативних речень (на матеріалі сучасних українських художніх текстів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2007. 22 с.
8. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
9. Сушинська І. Номінативні речення периферійного типу («називний уявлення», «лекторський номінатив»). *Функціонально-когнітивні вияви граматичних структур* : збірник наукових праць. Київ : ІЗМН, 1998. С. 62–67.
10. Швець О.В. Типологія номінативних речень в англійській, французькій та українській мовах. *Молодий вчений*. 2017. № 5. С. 189–192.
11. Шевченко Т.В. Функційні особливості номінативних речень у поетичному дискурсі. *Український смисл*. 2015. № 2015. С. 233–241.
12. Шабат-Савка С.Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові : монографія. Чернівці : «Букрек», 2014. 412 с.
13. Качкан В. Коли серце – на поклик душі. Різдво з поезією Тамари Севернюк. Севернюк Т. Листя, що не опадає... Зблизки. Чернівці : Друк Арт, 2016. С. 183–195.
14. Севернюк Т.А. Заметіль забуття: Лірика. Чернівці : Букрек, 1996. 200 с.
15. Шевельов Ю. До питання про генезу та природу називних речень. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2012. 135 с.
16. Синявський О. Норми української літературної мови. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 368 с. Репринт із видання 1931 р.

Shabat-Savka S. Simple nominative sentences as syntactic markers of Tamara Severniuk's idiolect

Summary. The article analyzes simple nominative sentences as syntactic constructions that explicate wide intentional space

of being and serve as the accompanying idiolect markers of Tamara Severniuk's style. The rich factual material enabled the identification of structural and semantic parameters of nominative constructions. The article presents their varieties and means of distribution, outlines text-forming functions. Drawing on the practice of linguistic studies, the author states that nominative sentences belong to simple sentences, the predicative centre of which is formed by a noun, pronoun or substantivized part of speech in the nominative singular or plural case.

Tamara Severniuk's poetic discourse is characterized by the communicative-intentional content of nominative sentences, which is focused on the explication of the intentions of the statement. It expresses the author's desire to share certain information, convey the idea of human existence, the list of events, facts, phenomena, as well as to focus on important information, encourage reflection on important events or facts. The author studies the constructions of the 'nominal idea' that introduces the addressee into the situation of memories,

philosophical reflections on the eternal truths of human existence, life and death, ethno-cultural realities, national symbols of Ukrainians, and at the same time, it serves as the linguistic and aesthetic dominant found in Tamara Severniuk's idiolect. The author outlines the classification of nominative sentences in terms of their division into existential-nominative and evaluative-nominative constructions. On the one hand, they convey a broad picture of the main idea, fix some objects of the environment, testify to events in time and space. On the other hand, they create dynamics of impressions and thoughts about what is seen, represent despite its brevity, a wide range of human emotions, feelings, assessments, form the aesthetic core of the poetic Tamara Severniuk's idiolect, represent the uniqueness and recognisability of the artistic and linguistic continuum of the writer.

Key words: idiolect, simple nominative sentences, author, intention of assertion, state of being, addressee of speech, poetic discourse, Tamara Severniuk.

Шахновська І. І.,

доцент кафедри англійської філології і перекладу
факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету

ЕМОТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РИТОРИЧНИХ ЗАПИТАНЬ ДІАЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ АМЕРИКАНСЬКОЇ ДРАМИ

Анотація. У статті розглядається емотивна функція риторичних запитань у діалогічному дискурсі. Розходження між формою й іллокутивною функцією цих фігур мовлення роблять їх ефективним засобом експресивізації висловлення. Риторичні запитання розглядаються на матеріалі діалогів персонажів Американської драми ХХ ст.

У діалогічній єдності риторичні запитання вживаються і як репліки реакції, і як репліки-стимули. Риторичні запитання у стимульних репліках мають форму загального або спеціального запитання. Втративши первинну функцію запиту інформації, риторичні конструкції набули здатності реалізовувати цілий спектр емоційно-оцінних значень. Зазвичай у стимульних репліках вони виражають негативний психічний стан мовця, як-от невдоволення, роздратування, гнів тощо або здійснюють емоційний вплив на співрозмовника. Риторичні запитання можуть служити засобом емоційної аргументації, виражати осуд або звинувачення. Введення вигуків на початку риторичного запитання підвищує його емоційність, додає ефекту невимушеності та безпосередності спілкування.

У діалозі найбільш характерна функція риторичного запитання – реакція на зміст репліки-стимулу. Із семантичного погляду риторичні запитання у реактивних висловленнях містять імпліцитно виражене заперечення, протест або незгоду з адресатом. Такі реактивні висловлення тісно пов'язані з попередньою реплікою за змістом і формою, але не узгоджуються з комунікативною спрямованістю стимульних висловлень, тому є маркером конфліктного спілкування. Іntenцією мовця є критична оцінка не лише слів співрозмовника, але й якісних ознак адресата, його зовнішності, характеру, поведінки. З метою посилення впливу на волю та поведінку співрозмовника у риторичні запитання вводяться експлетиви, апелятиви, слова з оцінною семантикою. Риторичні запитання можуть містити порівняльні звороти та метафори, котрі посилюють їхню емоційність. Риторичні запитання-реакції можуть вживатися, коли мовець має бажання ухилитися від прямої відповіді на запитання у репліці-стимулі.

Риторичні запитання у розмовному діалогічному мовленні тяжіють до конвенціоналізації та фразеологізації. Цей факт пояснюється повторюваністю емоціогенних ситуацій, тенденцією до економії мовних зусиль, а також обмеженістю часу, який має мовець під час швидкого обміну репліками з адресатом. Такі фразеологізовані запитання іноді можуть становити труднощі для сприйняття. Важливу роль у цьому разі відіграють контекст і ситуація спілкування. Розуміння непрямих інтенцій риторичних запитань сприяє ефективній взаємодії комунікантів.

Ключові слова: риторичне запитання, емотивна інтенція, емотивне висловлення, непрямий мовленнєвий акт, емоційний вплив.

Постановка проблеми. Стратегічна будова комунікативного процесу викликає сьогодні особливий інтерес лінгвістів. Дедалі актуальнішими стають дослідження непрямих стратегій вираження інтенцій комунікантів, а також вербальних засобів, які є маркерами цих стратегій. Однією із мовленнєвих фігур, котра реалізує різноманітні непрямі стратегії комунікантів, є риторичне запитання. Риторичні запитання поширені у монологічному і діалогічному дискурсах і відіграють важливу роль у їхній організації [1; 2]. Для них характерне насамперед розходження між питальною формою та стверджувальним комунікативним наміром мовця. Така асиметрія, з одного боку, зумовлює їхню підвищену експресивність, тобто посилений вплив на думки та почуття співрозмовника, а з іншого – спричиняє неоднозначність тлумачення, що може призвести до неуспішності комунікативного акту або переростання кооперативного діалогу у діалог-конфлікт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Риторичні запитання на сучасному етапі розвитку лінгвістики розглядаються у комунікативному аспекті (Т. Бурмістренко, А. Сітко й І. Струк, І. Шатуновський), зокрема як засіб емоційної аргументації (Т. Бурмістренко) та засіб мовленнєвої агресії (І. Шатуновський). Деякі мовознавці розглядають риторичні запитання у прагмасемантичному аспекті як непрямий мовленнєвий акт (О. Петрова, А. Шахмудова). У фокус уваги лінгвістів потрапляють також риторичне запитання як прийом в ораторському мистецтві (А. Михальська).

Метою статті є вивчення емотивного аспекту риторичних запитань, зокрема їхньої прагматичної функції у репліках-стимулах і реакціях в американському драматичному дискурсі ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Риторичні запитання є одним із поширених синтаксичних засобів вираження емоцій у стимульних висловленнях. Вони не потребують відповіді та функціонують як емпатичні твердження або заперечення, що є очевидними для слухача [3–5]. Риторичні запитання у стимульних репліках представлені питальними реченнями у формі загального або спеціального питання. Втративши первинну функцію передачі інформації, риторичні конструкції набули здатності реалізовувати цілий спектр емоційно-оцінних значень. Зазвичай риторичні запитання у стимульних репліках виражають негативний психічний стан мовця, як-от невдоволення, роздратування, гнів тощо. Наприклад:

Simon: (angrily, as if aloud to himself) God, can I ever know a moment's freedom? <...> What do you want?

Sara: Nothing, Darling. I simply wanted to be sure [6, с. 440].

Чоловік висловлює роздратування тим, що дружина обмежує його свободу. Функцію риторичного запитання виконує питальне речення у формі загального питання з модальним

дієсловом *can*. Емотивне висловлення (далі – ЕВ), котре є реалізацією цього речення, експлікує емоційне заперечення (*Can I ever? = I can never*) і негативну оцінку того, що відбувається.

У більшості ЕВ, які містять риторичні запитання, інтенція мовця «дати вихід негативним емоціям» реалізується у комплексі з інтенцією «виразити несхвальне ставлення до адресата, осудити дії або бездіяльність останнього». Імплицитно такі висловлення виражають прагнення мовця спонукати адресата змінити свою поведінку, відчувати сором, провину тощо. Наприклад, у ситуації спілкування матері із сином:

Deborah: Ah, have you no pride nor shame that you can admit yourself such a weak, will-less slave?

Simon: But what can I do when her beauty arouses my desire? Oh, if you knew how desperately I long to escape her! [6, с. 526].

Емотивна стимульна репліка діалогу втілює намір персонажа-матері здійснити вплив на емоційний стан і поведінку свого сина. Мати апелює до його почуттів гордості та сорому. Риторичне запитання, хоч і містить заперечну частку *no*, за своєю суттю є стверджувальним судженням (*Have you no = you have*).

Риторичні запитання у стимульних репліках драми можуть слугувати засобом емоційної аргументації. Щоб переконати співрозмовника у слушності своєї позиції, мовець удається до відповідей на риторичне запитання, чим посилює перлокутивний ефект самого висловлення – риторичного запитання. Наприклад:

Amanda: So what are we going to do the rest of our lives? Stay home and watch the parades go by? Amuse ourselves with the glass menagerie, darling? Eternally play those worn-out records your father left as a painful reminder of him? ... What is there left but dependency all our lives? <...> Is that the future we've mapped out for ourselves? (Laura twists her hands nervously) [7, с. 245].

У наведеному фрагменті мати виявила, що її дочка Лаура не відвідувала коледж, а в цей час ходила до музею та зоопарку. Ціла низка риторичних запитань у поєднанні з відповідями – неповними питальними реченнями (*Stay home and watch the parades go by? Amuse ourselves with the glass menagerie, darling? Eternally play those worn-out records your father left as a painful reminder of him?*) засвідчують високий ступінь емоційної напруги матері, коли та намагається переконати свою дочку у безперспективності долі жінки-домогосподарки (*Is that the future we've mapped out for ourselves?*).

Риторичні запитання зі значенням різкого осуду мовцем дій комунікативного партнера перетворюються на засіб мовленнєвої агресії, спрямованої проти останнього [8, с. 19–23]. Такий словесний напад на адресата призводить, у свою чергу, до реакції невдоволення й обурення у відповідь, особливо, коли адресат вважає таку агресію необґрунтованою, а отже, неправомірною. Наприклад:

Greete: <...> Mr Waxman, how can you talk about truth? How can you talk about truth when your own sense of morality –

Jonathan: What do you know about morality?

Greete: When your own sense of morality is so compromised and so –

Jonathan: What do you know with your sneaky comments?

Greete: I beg your pardon [9, с. 367].

Наведений фрагмент зображує вербальну дуель між журналісткою Гретою та художником Джонатаном Ваксманом, у котрого вона бере інтерв'ю. Будучи упередженою щодо нього, жінка поводить доволі агресивно, звинувачуючи останнього у брехливості й аморальності. Агресія жінки вербалізується

у двох риторичних запитаннях, представлених спеціальними питаннями з модальним дієсловом *can*. Джонатана обурює неприхована зухвалість журналістки, тож він захищається від випадів співрозмовника зустрічними нападами, які теж виражаються у формі риторичних запитань: *What do you know about morality?* та *What do you know with your sneaky comments?* Про ефективність застосованої тактики контрастуну свідчить вибачення Грети.

Таким чином, ЕВ-риторичні запитання у стимульних репліках спрямовані на продовження комунікативного акту. Вони використовуються з метою вираження мовцем негативних емоцій або здійснення ним емоційного впливу на співрозмовника.

У реактивних висловленнях, так само, як і у стимульних, риторичні запитання у формі загального або спеціального питання є одним із найбільш розповсюджених засобів передачі негативного психічного стану мовця. Із семантичного погляду риторичні запитання у реактивних висловленнях містять імплицитно виражене заперечення, протест або відмову адресата від співпраці з адресантом. Такі реактивні висловлення не узгоджуються з комунікативною спрямованістю стимульних висловлень:

Jake: Where have I been? Doing what? What doing? Since supper?

Flora: How in hell do I know? [10, с. 177].

У наведеному прикладі чоловік хоче створити собі алібі. Він наполягає на тому, щоб дружина підтвердила, що вони були разом. Адресант очікує відповіді на запитання «*what*», проте адресат відмовляється відповідати та виражає своє незадоволення, маркером якого є риторичне запитання з експлетивом *in hell*.

Смисловим еквівалентом риторичного запитання у реактивних висловленнях діалогу можуть бути спонукальні речення у заперечній формі. ЕВ такого типу виражають невдоволення мовця діями співрозмовника та спрямовані на те, щоб припинити їх. Наприклад:

Simon: You will understand why when I tell you the one person who possesses the qualifications I desire is a very young and beautiful woman.

Deborah: Ah! Poor Sarah! So this is what your great romantic love comes to in the end! How dare you mention such filth to your mother! [6, с. 427].

Мати підозрює, що син у свій офіс на посаду секретарки підбирає жінку, котра б одночасно виконувала роль коханки. Жінка співчуває його дружині та спонукає сина припинити розмову на подібну тему. Риторичне запитання, яке актуалізує структуру *How dare you + V + Inf?*, виражає обурення з відтінком докору. Імплікацією такого запитання є настійлива вимога матері підкоритися її волі. Категоричність вимоги підсилює лексема негативно-оцінної конотації *filth*. Аналіз мовлення персонажів сучасної американської драми свідчить про те, що риторичні запитання на основі конструкції *How dare you + V + Inf?* та синонімічної конструкції *How can/could you + V + Inf?* є типовим засобом вербалізації емоційної реакції несхвалення й осуду.

Серед риторичних запитань, які виражають негативну оцінку адресата, широко представлені такі, у яких мовець вказує на необізнаність і некомпетентність співрозмовника або невідповідність сказаного його соціальному статусу: *What do you know about music?*, *Who are you to judge?* Подібні висловлення є надзвичайно поширеними у реактивних репліках сучасної американської драми. Високий ступінь експресивності таких висловлень досягається складною взаємодією

експліцитних та імпліцитних інтенцій їх продуцента [11, с. 7].
Наприклад:

Levee: How in the hell the boy gonna do the part if he can't even talk?

Sylvester: Who's you to tell me what to do, nigger! This ain't your band! You can go to hell, nigger! [12, с. 474].

Один із учасників музичного гурту, Леві, не погоджується з тим, щоб нову пісню представляв небіж солістки гурту – Сильвестр. Риторичне запитання *Who's you to tell me what to do?* має на меті вказати співрозмовникові на те, що його статусна позиція не дозволяє йому ставити під сумнів рішення керівника групи. Крім того, зазначене запитання приховує виклик мовця на адресу співрозмовника з одночасним дистанціюванням від останнього.

Імпліцитні інтенції ЕВ-риторичних запитань, а також функціонально-сміслова полісемія питального речення створюють труднощі для їх адекватного розуміння адресатом [8, с. 28–29, 13, с. 12–13]. Встановити прагматичну спрямованість риторичного запитання у репліках діалогів драми допомагає контекст і комунікативна ситуація. Наприклад:

Stanley: <...> What do you think you are? A pair of queens? Remember what Huey Long said – 'Every man is a King'. And I am the king around here, so don't you forget it! My place is cleared! You want me to clear your places? (Stella begins to cry weakly) [14, с. 195].

Чоловік обурений тим, що його дружина попросила допомоги їй прибрати на столі. Неповне риторичне питання (*Are you a pair of queens?* = *You are not queens*) відбиває невдоволення й іронію персонажа: оскільки ви не королеви, то можете прибрати самі. Однозначному сприйняттю риторичного запитання як відмови виконати дію сприяє постпозитивний контекст (*I'm the King here. My place is cleared*).

Адекватне сприйняття риторичних запитань полегшує також їх конвенціоналізація та фразеологізація [8, с. 31, 15, с. 3]. Фразеологізовані риторичні запитання відрізняє стійкий зв'язок між структурною організацією та лексичним наповненням, а також високий ступінь контекстуальної незалежності. Найбільш уживаними у реактивних репліках персонажів сучасної американської драми є такі фразеологізовані риторичні питання: *What are you talking about? What are you doing? You lost your mind? You gone mad? What more do you want? Are you kidding? Are you crazy? What difference does it make?*

Ці ЕВ є надзвичайно продуктивними, що пояснюється низкою причин, зокрема повторюваністю емоційних ситуацій, тенденцією до економії мовних зусиль, а також обмеженістю часу, який має мовець під час швидкого обміну репліками з адресатом. Крім того, стан сильного емоційного напруження теж утруднює чітке формулювання думки, тому легше скористатися вже готовими до відтворення риторичними запитаннями фразеологізованого характеру. Слід відзначити, що незмінним у різних комунікативних ситуаціях залишається не тільки лексико-граматичний склад цих запитань, але і значення невдоволення та роздратування, які вони виражають. Наприклад:

Chris: I'll get out. I'll get married and live some place else. Maybe in New York.

Keller: Are you crazy? [16, с. 214].

Персонаж-батько невдоволений несподіваною заявою сина, що той збирається одружитися та залишити батьківську домівку. Емотивно-інтерогативне висловлення *Are you crazy?*,

втративши іллокуцію питальності та свій первинний смисл, використовується автоматично як розмовна формула, яка виражає емоційну реакцію невдоволення й обурення.

Висновки. Риторичне запитання реалізує широкий спектр емотивних інтенцій мовця, серед яких переважають емоційна незгода з адресантом і суперечення останньому. Воно є непрямим мовленнєвим актом, значення якого допомагає зрозуміти контекст і комунікативна ситуація. Поширеним різновидом риторичних запитань є фразеологізовані запитання, котрі відрізняються сталим лексико-граматичним складом.

Перспективою дослідження є вивчення інших типів непрямих мовленнєвих актів.

Література:

1. Белоколоцкая С.А. Риторический вопрос как средство организации дискурса. *Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки.* № 1. 2011. С. 509–516.
2. Сітко А.В., Струк І.В. Комунікативне навантаження риторичних запитань (на матеріалі англійської художньої прози). *Одеський лінгвістичний вісник.* Т. 1. № 9. 2017. С. 231–235.
3. Стилистика английского языка / А.Н. Мороховский и др. Киев : Вища шк., 1991. 271 с.
4. Скребнев Ю.М. Введение в коллоквиалистику. Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1985. 210 с.
5. Шевченко Г.В. Эмотивная функция риторического вопроса. *Язык и эмоции.* Волгоград : Перемена, 1995. С. 109–115.
6. O'Neill E. More Stately Mansions. *Eugene O'Neil. Complete Plays. Volume III 1932–1943.* New York : The Library of America, 1988. P. 283–560.
7. Williams T. The Glass Menagerie. *Tennessee Williams. A Streetcar Named Desire and Other Plays.* London : Penguin Books, 1976. P. 227–313.
8. Шатуновский И.Б. Риторические вопросы как форма агрессивного речевого поведения. *Агрессия в языке и речи.* Москва, 2004. С. 19–37.
9. Margulies D. Sight Unseen. *Donald Margulies. Plays from South Coast Repertory.* New York : Broadway Play Publishing Inc., 1993. P. 307–372.
10. Williams T. 27 Wagons Full of Cotton. *Tennessee Williams. Plays of the Modern Theatre.* Ленинград : Просвещение, 1970. P. 175–192.
11. Тахтарова С.С. Категория коммуникативного смягчения (когнитивно-дискурсивный и этнокультурный аспекты) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Волгоград, 2010. 40 с.
12. Wilson A. Ma Rainey's Black Bottom. *August Wilson. Famous American Plays of the 1980s.* New York : Dell Publishing Group, 1988. P. 415–520.
13. Шабат-Савка С.Т. Функциональная транспозиция синтаксических единиц: Конспект лекций. Чернівці : Рута, 2001. 48 с.
14. Williams T. A Streetcar Named Desire. *Tennessee Williams. A Streetcar Named Desire and Other Plays.* L. : Penguin Books, 1976. P. 113–226.
15. Вакуленко Т.А. Структурно-семантические и коммуникативно-прагматические особенности вопросительных предложений фразеологизированной структуры в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Киев, 1992. 19 с.
16. Miller A. All My Sons. *Arthur Miller. Famous American Plays of the 1940s.* New York : Dell Publishing Group, 1972. P. 199–288.

Shakhnovska I. Emotive potential of rhetorical questions in dialogic discourse of American drama

Summary. The article focuses on the study of the emotive function of rhetorical questions in dialogic discourse. The differences between the form and the illocutionary function

of these figures of speech make them an effective means of expressivity. Rhetorical questions are considered on the basis of dialogues of characters of the American drama of the 20-th century.

In dialogic unity, rhetorical questions are used both as responses and as stimulus. Rhetorical questions in stimulus take the form of a general or special question. Having lost the primary function of requesting information, rhetorical constructions have acquired the ability to realize a range of emotional and evaluative meanings. As a rule, in stimulus they express a negative mental state of the speaker, such as dissatisfaction, irritation, anger, etc. or have an emotional impact on the interlocutor. Rhetorical questions can serve as a means of emotional argumentation, express condemnation or accusation. The introduction of an interjection at the beginning of a rhetorical question increases its emotionality and creates the effect of spontaneous communication.

In dialogue, the most characteristic function of a rhetorical question is the reaction to the content of the stimulus. From a semantic point of view, rhetorical questions in responses usually contain an implicit objection, protest, or disagreement with the addressee. Such responses are closely related to the previous remark in content and form, but, as a rule, do

not agree with the communicative intention of stimulus, so they are a marker of conflict communication. The intention of the speaker is to critically evaluate not only the words of the interlocutor, but also his or her qualitative characteristics: appearance, character, behavior. In order to make a stronger impact on the interlocutor rhetorical questions are often introduced by expletives, appellatives, words with evaluative semantics. Rhetorical questions may contain comparisons and metaphors that enhance their emotionality. Rhetorical questions in responses can be used when the speaker wants to avoid a direct answer to the questions in the stimulus.

Rhetorical questions in colloquial dialogic speech tend to conventionalization and phraseologization. This fact is explained by the recurrence of emotional situations, the principle of the least effort, as well as the limited time that the speaker has during the rapid exchange of remarks with the interlocutor. Such phraseologized questions can sometimes cause ambiguity. The context and situation of communication play an important role in this case. Understanding the indirect intentions of rhetorical questions contributes to the effective interaction of communicators.

Key words: rhetorical question, emotive intention, emotive utterance, indirect speech act, emotional impact.

Шкворченко Н. М.,кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов
Міжнародного гуманітарного університету**ТОКСИЧНА ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ У США,
ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ Й УКРАЇНІ (КОНТРАСТИВНИЙ АСПЕКТ)**

Анотація. Статтю присвячено визначенню дискурсивних контрастів токсичної політичної комунікації у США, Великій Британії й Україні. Об'єкт дослідження – політичні дискурси США, Великої Британії й України, предмет аналізу – контрастивне моделювання токсичної політичної комунікації у зазначених дискурсах. Під токсичною політичною комунікацією розуміється такий тип взаємодії, який характеризується високим ступенем агресивної (вербальної та/або невербальної) поведінки різних учасників політичного дискурсу, що завдає моральної шкоди або дискримінує опонента за расою, національністю або гендером, внаслідок чого такого політика (політиків) *сприймають* і потім *визначають* як токсичного (токсичних). Модель токсичної політичної комунікації включає семантичний, вербальний, невербальний, екстралінгвальний рівні та є основою порівняння (*tertium comparationis*) у двобічному зіставленні різнорівневих засобів вираження токсичності в американському, британському й українському політичних дискурсах. До вербальних маркерів токсичності у мовленні політиків належать наявність словесної агресії (булінг, обзивання, загроза, розпалювання страху, расові образи) з використанням тактик газлайтінга і нез'язаної мови, підроблена емоційність за допомогою голосу і жестів / мови тіла з метою заплутати слухача, а також невиражених змістів, які лише маються на увазі або опускаються (імпліцитна токсичність). Дискурсивними контрастами токсичної політичної комунікації є дискримінація за ознакою раси (BlackLivesMatter) або гендеру (MeToo) (США); міграція і євроскептицизм (Brexit), англійський націоналізм (Scotxit, NI-xit), відмова принца Гаррі та його дружини Меган Маркл від виконання королівських обов'язків (Megxit) (Велика Британія); територіальний і політичний суверенітет («незалежність»), мовне питання («Двомовність»), національна ідея («Армія. Мова. Віра») (Україна). Перспективною є розробка дискурс-портретів токсичних політиків у різних лінгвокультурах / дискурсах із урахуванням мотиваційних настанов, маніпулятивних механізмів впливу на різні види аудиторії, стратегій і тактик лінгвального вираження токсичності із включеними жестовими та мімічними компонентами.

Ключові слова: токсичний, політична комунікація, семантичний, вербальний, невербальний, екстралінгвальний, США, Велика Британія, Україна, дискурс, контраст.

Постановка проблеми. Під *політичною комунікацією* розуміють процес передачі, обміну політичною інформацією, який структурує політичну діяльність і надає їй нового значення, формує громадську думку і політичну соціалізацію громадян з урахуванням їхніх потреб та інтересів [1, с. 162]. Поява токсичних інформаційних контентів у політичній комунікації призводить до негативного впливу на світосприйняття грома-

дян і, як наслідок, руйнування сформованої громадської думки та соціально-політичної поведінкової моделі всіх учасників передвиборчого процесу [2–4]. Токсична дія будь-якого інформаційного контенту формується візуальним, вербальним і асоціативним векторами [5], вербальна токсичність, на відміну від візуальної, впливає насамперед на слухове сприйняття, яке далі може породжувати деструктивну реакцію у формі образ, інвективної лексики та ін. [6, с. 76].

Під час політичної онлайн-комунікації токсичні інформаційні контенті розповсюджуються за допомогою роботизованих акаунтів [7] і хештегів, що виконують функцію токсичних «спускових гачків», наприклад, #StopTheSteal («Не дамо вкрасти перемогу!»): цей хештег виник після оголошення попередніх результатів і перемоги Джозефа Байдена і перетворився на гасло низки масових протестних заходів, кульмінацією яких був штурм Капітолію прихильниками Дональда Трампа [8]. Тому дослідження механізмів *токсичної політичної комунікації* та продукованих політиками токсичних контентів є актуальним як для розуміння взаємодії комунікантів з урахуванням етноспецифічних чинників в англійській та українській мовах / американській, британській та українській лінгвокультурах, так і для розробки методів захисту від різних форм патогенного впливу в електоральний період [9, с. 133; 10, с. 85; 11, с. 129].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом феномен *токсичності* (англ. *toxicity*) розглядається як певний соціальний спосіб, який слугує руйнуванню наявних порядків, колективів і відносин і семантично пов'язується з такими явищами, як *токсична шкода* (англ. *toxic harm*) – характерна форма насильства, спрямована на зміну порядку на одному соціальному рівні та зміцнення нового порядку на іншому, і *токсична політика* (англ. *toxic politics*), котра дозволяє процвітати деяким політичним і економічним формам, роблячи їх допустимими [12, с. 334–340]. У психології взаємин під токсичністю розуміється надзвичайно різка, зловмисна або *шкідлива якість* людини, яка може бути притаманна людині або її окремим вчинкам і / або висловлюванням і проявлятися у неприємних особистих нападках і різких зауваженнях до партнера по комунікації (політичного опонента) (8).

Якщо в інформаційному просторі певна ідеологія або думка просувається без поваги, розуміння, толерантності та співчуття до інших, вона неминуче обмежує права людини та стає приводом для токсичних соціальних конфліктів [13]. ЗМІ, які є одними з основних чинників маніпулятивного впливу на свідомість людини, можуть легко використовуватися як носії *токсичних ідеологій* (англ. *toxic ideologys*), де медійні особистості, котрим платять за те, що вони висловлюють певні думки, щоб впливати на маси, також можуть характери-

зватися як токсичні, наприклад, Джим і Рон Воткінси, Скотт Атлас, Джастін Бібер, Ліндіс Лохан (США), Меган Маркл, Принц Гаррі (Британія), Ольга Фреймут, Дмитро Гордон, Юлія Мендель (Україна).

В Інтернет-комунікації використовується поняття «токсичний онлайн-контент» (англ. *toxic online content*), під яким розуміється такий зміст виступу / коментаря у соціальних мережах будь-якої публічної фігури (політика, громадського діяча, релігійного лідера, авторитета в галузі медицини), у якому експлікуються ненависні, агресивні або образливі вирази, що дискримінують гендер, соціальну орієнтацію, расу, національність, інвалідність адресата та призводять до поширення негативного сприйняття цієї фігури у пабліку (5).

Мета статті. *Об'єкт дослідження* – політичні дискурси США, Великої Британії й України, *предмет аналізу* – контрастивне моделювання токсичної політичної комунікації у зазначених дискурсах. *Мета дослідження* – побудувати модель токсичної політичної комунікації та визначити дискурсивні контрасти на матеріалі публічних виступів американських, британських і українських політиків. Для досягнення поставленої мети вирішено такі завдання: 1) розроблено семантичні умови токсичності як *мовленнєвого акту* і *немовної дії* в англійській та українській мовах; 2) побудовано модель токсичної політичної комунікації в американському, британському й українському політичних дискурсах; 3) визначено дискурсивні контрасти політичної токсичності у публічних виступах політиків-скандалістів Дональда Трампа (США), Найжела Фаража (Велика Британія) й Олега Ляшко (Україна).

Мовний корпус дослідження становлять відеозаписи політичних виступів сучасних американських (Donald Trump, Sarah Palin, Hillary Clinton, Nancy Pelosi, Alexandria Ocasio-Cortez, Andrew Cuomo), британських (John Bercow, Theresa May, David Cameron, Nigel Farage, Jeremy Corbyn, Priti Patel) і українських (Петро Порошенко, Олег Ляшко, Ірина Фаріон, Олексій Гончаренко, Ілля Ківа) політиків (загальний обсяг відеозапису – 20 годин), висловлювання або вчинки яких визначаються в медіа як токсичні. Інструментальний аналіз просодичних характеристик і жестового супроводу токсичних ділянок у мовленні зазначених політиків виконано за допомогою програмних пакетів PRAAT 6.1.16 і Sound Forge 11.0.

Виклад основного матеріалу. Для визначення дискурсивних контрастів політичної токсичності у публічних виступах політиків США, Великої Британії й України було розроблено модель *токсичної політичної комунікації*, яка включає чотири рівня вираження токсичності – семантичний, вербальний, невербальний, екстралінгвальний [14, с. 130] і є основою порівняння (*tertium comparationis*) у двобічному зіставленні наведених засобів вираження токсичності в американському, британському й українському політичних дискурсах.

Семантика токсичності в англійській та українській мовах есплікується за допомогою як *мовленнєвих актів*, так і *немовних дій*, наприклад, через ряд спільних синонімів – англ. *to bully, to denigrate, to jeer* / укр. *знущатися, збиткуватися, глумитися*, мета яких – уявити об'єкт знущання *смішним*. *Семантичні умови* токсичності як немовної дії можуть виражатися парафразою: *X знущається <збиткується, глумиться>* з *Y* = «здійснюючи дію *P* щодо *Y*, *X* хоче, щоб *Y* постав внаслідок *P* *смішним* і жалюгідним; *X* хоче цього, тому що отримує від цього задоволення і відчуває почуття переваги над *Y*; мовець вважає мотиви та поведінку *X* аморальними *<токсичними>*» (3, с. 427). Дієслово *знущатися*, описуючи немовні дії, може

вказувати на їх широкий діапазон – від побоїв до чисто символічних дій, що завдають об'єкту тільки *моральну шкоду*. Також *знущатися* може вживатися навіть у ситуаціях, які передбачають бездіяльність суб'єкта, внаслідок чого об'єкт опиняється у *смішному* або жалюгідному становищі. Як *мовленнєвий акт* дієслово *знущатися* позначає завуальовану дію, коли можливим є сумнів у тому, чи є суб'єкт серйозним чи він іронізує (3, с. 428).

У синонімічному ряді англ. *confrontational, quarrelsome, scandalous, cantankerous* / укр. *конфліктний, склочний, скандальний, сварливий* аналогом ознаки «токсичний» є прикметник «скандальний» – «такий, поведінка або діяльність якого часто стає причиною пригод, що порушують громадський порядок і набувають широкого розголосу» (3, с. 479–480). Ознаки *склочний* і *скандальний* можуть поєднуватися не тільки з назвами конкретних людей і в значенні суб'єкта, але і з назвами *сукупностей осіб* і використовуватися для класифікації номінацій різних типів політиків-токсиків, наприклад, англ. *hellraisers* / укр. *склочники*, англ. *troublemakers* / укр. *скандалісти*. Так, токсичний *політик-склочник* передбачає, що сварка спалахує через незначний привід, зазвичай через те, що зачеплені його особисті інтереси, тоді як особливість *політика-скандаліста* визначається бурхливим характером і значним масштабом конфліктів, які супроводжуються шумом і криками та зазвичай припускають велику кількість учасників (3, с. 480). Токсичні особливості *політика-скандаліста* пов'язані з тим, що він передбачає орієнтованість на аудиторію, зокрема його бажання привернути увагу слухачів / глядачів і, можливо, викликати у них співчуття (О. Ляшко, Н. Фараж, М. Макконнелл).

До *вербальних* маркерів токсичності у мовленні політиків відносимо використання газлайтінга (англ. *gaslighting*) і незв'язної мови (англ. *wordsalad*) з метою заплутати слухача, експліцитну словесну агресію, обзивання, загрози, розпалювання страху, а також імпліцитну токсичність, коли «отруєння» особистості співрозмовника здійснюється не тим, що сказано, а тим, що лише мається на увазі або опускається. Виконаний зіставний аналіз дозволив визначити вербальні контрасти політичної токсичності у публічних виступах політиків США, Великої Британії й України. Так, *контрастними* вербалізаторами токсичності у виступах американських політиків є висловлювання, які дискримінують адресата за ознакою раси або гендеру і концептуально пов'язані з рухами #BlackLivesMatter і #MeToo. Вербальна токсичність у виступах британських політиків визначається темами міграції та євроскептицизму (Brexit), англійського націоналізму (Scotxit, NI-xit), а також останнім часом – відмовою британського принца Гаррі та його дружини Меган Маркл від виконання королівських обов'язків (Megxit) і виникненням у зв'язку із чим нового для британського пабліку дискурсу расизму. Контрастність токсичності вербальних контентів в українській політиці визначається ідеологічним блоком проблем, пов'язаних із територіальним і політичним суверенітетом України («незалежність»), мовним питанням («двомовність») і національною ідеєю («Армія. Мова. Віра») [14, с. 131].

Невербальні засоби оформлення токсичного висловлювання поділяємо на три групи, до яких належать тон мови (принизливо-заступницький, істеричний, пафосний, бравуючий), вираз обличчя (гордовитий погляд, що дивиться зверху вниз, перебільшена міміка, вирячені очі, кривляння) і мову тіла (розмахування руками та вказівка на співрозмовника вказівним пальцем, манірний вигляд, заступницькі жести (обійми, поплескування, дотики до рук або плечей співрозмовника)).

Спільним для політичних дискурсів США й України є агресивно-емоційний тип токсичних політиків, мовлення котрих характеризується конфліктними стратегіями з використанням тактик звинувачення й образи опонента, а також активним залученням імпульсивних рухів рук і голови, перебільшеної міміки й агресивної манери говоріння [14, с. 132].

До екстралінгвальних чинників токсичної політичної комунікації належать прагматичні, соціокультурні, психологічні, гендерні особливості певної токсичної мовної особистості політика в американській, британській та українській лінгвокультурах, а також конституція спілкування, яка визначається контактністю / дистантністю спілкування, соціальними ролями й офіційним / неофіційним статусом комунікантів, їхнім емоційним станом та ін. [15–17].

Для ілюстрації дискурсивних контрастів політичної токсичності у публічних виступах політиків-скандалістів США, Великої Британії й України розглянемо виступи політиків Дональда Трампа, Найджела Фаража й Олега Ляшка, яким у медіа указаних країн приписано ознаку «токсичний» (наприклад, пошуковий запит у Google на словосполучення слів «toxic + Donald Trump» показує 6 350 000, «toxic + Nigel Farage» – 300 000, «токсичний + Олег Ляшко» – 11 100 результатів) і публічні виступи яких завжди визначаються бурхливим характером, супроводжуються шумом і криками та зазвичай передбачають велику кількість учасників.

Так, Дональд Трамп у виступі 06 січня 2021 р., розповсюджуючи фейкові твердження про фальсифікацію виборів 2020 р., надихнув розлючений натовп на штурм Капітолію і спирався переважно на токсичні контенти, що закликають до конфлікту або протесту, наприклад: «...Now... it is up to Congress to confront this egregious assault on our democracy. And after this, we're going to walk down... and I'll be there with you... we're going to walk down... we're going to walk down... Anyone you want, but I think right here, we're going to walk down to the Capitol, and we're going to cheer on our brave senators and congressmen and women <...> ... You have to show strength and you have to be strong...» (9). У наведеному уривку бачимо, що токсичність звернення Трампа до учасників мітингу ініціюється за допомогою вербалізатора «egregious assault on our democracy», вербальні експлікати токсичних імпліцитних смислів («after this» → «після цього» = «після того, як вкрали мою перемогу»; «we're going to cheer on» → «ми тепер будьмо мужніми» = «ми змусимо сенаторів переглянути результати виборів») супроводжуються різким рухом правої руки та підвищенням або пониженням амплітуди гучності голосу. Таким чином, токсичний контент «protest» був запущений спусковим гачком «egregious assault on our democracy», унаслідок чого стався напад розлюченого натовпу на Капітолії зі скандуванням «Hang Mike Pence!».

Британський політик Найджел Фараж, скандальна поведінка котрого зробила значний внесок у токсичність публічного дискурсу Європи та Великої Британії (6), виступив із заключною промовою у Європейському парламенті 29 січня 2020 р., де у прямій і відкритій формі образив як окремих політиків, так і всю європейську політику загалом, наприклад: «...no more financial contributions, no more European court of justice, no more common fisheries policy, no more being talked down to, no more being bullied ... no more Guy Verhofstadt ... We don't need a European Commission, we don't need a European Court, we don't need EU institutions and all of this power and I can promise youth at in UKIP and indeed in the Brexit Party, we love Europe, we just hate the European Union – it's a simple as that!...» (7).

Вербальними маркерами вираження токсичності Н. Фаража у наведеному відривку є експлікація засудження політики Європейського Союзу за допомогою використання анафоричного повтору «we do not need», вираз ненависті до Євросоюзу у формі антитези «we love Europe, we just hate the European Union» і пряма образа присутнього на засіданні представника Європейського парламенту з питань Брексіта Гі Вергофстадта у формі градації, яка посилюється поєднанням її з анафорою «no more». Найджел Фарадж супроводжує анафоричний повтор «no more» різкими рухами широко розведених рук, кивками голови та нахилами всього тіла, а також акцентує ім'я «Гі» та прізвище «Вергофстадт» різкими рухами лівої руки з долонею у формі кулака. Таким чином, токсичний контент «Brexit» був запущений в інформаційний простір через спусковий гачок «we hate the European Union», наслідком чого стала негативна оцінка європейської політики загалом та образа окремих політиків зокрема.

Сильний токсичний ефект викликав також виступ скандального українського політика Олега Ляшка (4), який 17 січня 2017 р. назвав «урядовими даунами» депутатів, котрі виступають за скасування мораторію на вивезення з України лісу-кругляка, і порадив їм «йти на смітник»: «...Ніяких вибачень! Хай вони вибачаються перед мільйонами українців, яким не має за що годувати своїх дітей, перед мільйонами українців, у яких немає роботи <...> Тому, я ще раз повторюю: ті, хто позбавляє українців робот, ті, хто перетворив Україну на сировинний придаток – це урядові дауни, це слабоумні люди, які працюють проти України і є ворогами України ...» (2). Під час цього виступу рухи рук Олега Ляшка є різкими, імпульсивними, а тональність його мовлення і вираз обличчя мають агресивний характер. Із наведеного прикладу видно також, що токсичність може не тільки зруйнувати імідж корумпованих чиновників, яких у принизливій і образливій манері безпосередньо критикує Олег Ляшко, але й мати шкідливі наслідки опосередковано для третіх осіб, про що свідчить відкритий лист президента Всеукраїнської благодійної організації «Даун Синдром» (1). Таким чином, токсичний контент «корупція» через спусковий гачок «урядові Дауни» призвів до пошкодження іміджу чиновників-урядовців та опосередкованої образи – батьків хворих дітей і благодійної організації.

Висновки. Із виконаного дослідження робимо загальний висновок про те, що токсична політична комунікація є таким типом взаємодії, яка характеризується високим ступенем агресивної (вербальної та / або невербальної) поведінки різних учасників політичного дискурсу, завдає моральної шкоди або дискримінує опонента за расою, національністю або гендером, внаслідок чого такого політика (політиків) сприймають і потім визначають як токсичного (токсичних). Висловлювання політика є токсичними, якщо вони скеровані на руйнування переконань та уподобань опонента і мають шкідливі наслідки для його / її особистості або іміджу.

В основі моделі токсичної політичної комунікації лежить механізм приписування політику атрибута «токсичний», що є результатом проекції зазвичай протилежної соціально-політичної групи чи партії. Тому сприйняття поведінки політичної фігури та його висловлювань як токсичних виконується лише його опонентами, тоді як його прихильники, навпаки, позитивно оцінюють здатність свого лідера використовувати бурхливу дискусію або сварку, щоб висловлювати свою думку, не піклуючись про те, чи можуть або не можуть деякі політики діяти відповідно до того, що вони говорять.

У дослідженні токсичної політичної комунікації необхідно розмежовувати поняття «токсичність» і «агресивність», «вер-

бальна токсичність» і «вербальна агресія». Так, вербальна агресія, пов'язана із прямою експлікацією негативних почуттів як через мовні акти (прокляття, погрози), так і через невербаліку (підвищений голос, жестикуляцію), не завжди зачіпає опонента і призводить до моральної шкоди, тоді як вербальна токсичність, основною формою якої є уїдливість, імпліцитно впливає на настрій, переконання і вчинки співрозмовника і руйнує його особистість. Також токсичність висловлювань або вчинків публічних осіб, на відміну від агресивності, може побічно впливати на несприятливі третіх осіб і мати надалі значні негативні наслідки.

Перспективною є розробка дискурс-портретів токсичних політиків у різних лінгвокультурах / дискурсах із урахуванням мотиваційних настанов, маніпулятивних механізмів впливу на різні види аудиторії, стратегій і тактик лінгвального вираження токсичності із включеними жестовими та мімічними компонентами.

Література:

1. Політологічний енциклопедичний словник : навчальний посібник. Київ : Генеза, 1997. 395 с.
2. Koratana A., Hu K. Toxic Speech Detection. URL: <https://web.stanford.edu/class/archive/cs/cs224n/cs224n.1194/reports/custom/15744362.pdf>
3. Shkvorchenko, N. Linguistic and Gender Peculiarities of English Political Discourse. *Annals of the University of Craiova. Series Philology. Linguistics*. XLII, № 1–2. 2020. P. 398–416.
4. Taylor, D. Toxic Communities: Environmental Racism, Industrial Pollution, and Residential Mobility. New York : New York University Press, 2014. 352 p.
5. Шкворченко Н.Н. Токсичные вербальные контенты в политических дискурсах США, Великобритании и Украины. *Proceedings of the 11th International scientific and practical conference*. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2021. P. 436–440. URL: <https://sci-conf.com.ua/xi-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiyaworld-science-problems-prospects-and-innovations-14-16-iyulya-2021-goda-torontokanada-arhiv/>.
6. Еременко Е.Д. Порно как токсичный контент. *Studia Culturae*. 2013. № 15. С. 75–81.
7. Pavliková M., Šenkýřová B., Drmola J. Propaganda and Disinformation Go Online. Challenging Online Propaganda and Disinformation in the 21st Century. Cham : Springer International Publishing, 2021. 273 p.
8. Shkvorchenko, N., Koltsova, J. Hashtags as a special type of the Internet discourse. *Odesa Linguistic Journal*. 2019. Issue 13. P. 44–51. DOI: 10.32837/2312-3192/13/5.
9. Ковалевська А.В. Нейтралізація патогенних дискурсів : стратегія спростування. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія*. 2020. Вип. 31. С. 132–141. DOI: 10.24919/2308-4863/34-2-24.
10. Berkeshchuk, I., Shcherbak, I., Shkvorchenko, N., Masytska, T., Chorny, I. Modern Technologies and Application of ICT in the Training Process of Teachers-Philologists. *International Journal of Higher Education*. 2020. Vol. 9, № 7. P. 84–93. DOI: 10.5430/ijhe.v9n7p84.
11. Daniel, T.A. Organizational Toxin Handlers: The Critical Role of HR, OD, and Coaching Practitioners in Managing Toxic Workplace Situations. Cham : Springer International Publishing, 2020. 180 p.
12. Liboiron, M., Tironi, M., Calvillo, N. Toxic politics: Acting in a permanently polluted world. *Social Studies of Science*. 2018. Vol. 48 (3). P. 331–349. DOI: 10.1177/0306312718783087
13. Knoblock, N. Language of conflict: discourses of the Ukrainian crisis. London : Bloomsbury Academic, 2020. 279 p.
14. Шкворченко Н.М. Токсичний політичний дискурс у США й Україні: когнітивно-дискурсивні контрасти. *Записки з романо-германської філології*. 2021. Вип. 1 (46). С. 127–134. DOI: 10.18524/2307-4604.2021.1(46).234406.
15. Шкворченко Н.М. Ділова жінка VS. діловий чоловік: боротьба двох концептів в англomовному офіційно-діловому дискурсі. *Концепти і контрасти (монографія)*. 2017. С. 533–540.
16. Шкворченко Н.Н. Динамічний компонент інтонації як спосіб впливу в англomовних ділових діалогах. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 4. С. 309–312.

17. Шкворченко Н.Н. Структура и классификация англоязычного делового диалога. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2016. Вип. 5. С. 198–203.

Ілюстративний матеріал:

1. Відкритий лист Олеху Ляшчу. URL: <http://downsyndrome.org.ua/otkrytoe-pismo-olegu-lyashko>.
2. Ляшко: Я не буду вибачатись за те, що захищаю українців. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=a1HOeD6v87M>.
3. Новый объяснительный словарь синонимов русского языка. Москва ; Вена : Языки славянской культуры, 2004. 1488 с.
4. Чи мають посадовці відповідати за свої дискримінаційні висловлювання? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28248723.html>.
5. How AI Is Learning to Identify Toxic Online Content. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/can-ai-identify-toxic-online-content/>.
6. Nigel Farage is not “controversial” – he is toxic. Why do we keep giving him airtime? URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/dec/11/nigel-farage-not-controversial-toxic-why-give-airtime-question-time>.
7. Nigel Farage’s last words to the European Parliament. URL: <https://www.bbc.com/news/av/uk-51294356>.
8. Toxicity. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/toxicity>.
9. Trump Encourages Those At His Rally To March To The Capitol. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5fIt6c0MQ58>.

Shkvorchenko N. Toxic political communication in the USA, Great Britain and Ukraine (contrastive aspect)

Summary. This paper deals with the determination of discursive contrasts of toxic political communication in the USA, Great Britain and Ukraine. The object of study are the political discourses of the United States, Great Britain and Ukraine; the subject of analysis is contrastive modeling of toxic political communication in these discourses. Toxic political communication is understood as a type of interaction characterized by a high degree of aggressive (verbal and/or nonverbal) behavior of various participants in political discourse, which causes moral harm or discriminates against the opponent by race, ethnicity or gender resulting in such politician(s) being *perceived* and then *designated* as toxic. The model of toxic political communication includes semantic, verbal, nonverbal, extralingual levels and is the basis of comparison (*tertium comparationis*) in the bilateral comparison of the various levels of expressing toxicity in American, British and Ukrainian political discourses. The verbal markers of toxicity in politicians’ speech include the presence of verbal aggression (bullying, name-calling, threatening, fear mongering, racial slurs, the n-word or kung-flu, etc.) using tactics of gaslighting and word-salad, fake emotionality through the voice and gestures/body language aimed at confusing the listener, as well as unexpressed meanings that are only implied or omitted (implicit toxicity). Discursive contrasts of toxic political communication are discrimination based on race (BlackLivesMatter) or gender (MeToo) (USA); migration and Euroscepticism (Brexit), English nationalism (Scotxit, NI-xit), Prince Harry and his wife Meghan Markle stepping down from royal duties (Megxit) (UK); territorial and political sovereignty (“Nezalezhnist”), language issue (“Dvomovnist”), national idea (“Armiia. Mova. Vira”) (Ukraine). The development of discourse portraits of toxic politicians in different linguistic cultures/discourses is promising taking into account motivational guidelines, manipulative mechanisms of influencing different types of audiences, strategies and tactics of linguistic expression of toxicity with gestures and facial expressions.

Key words: toxic, political communication, semantic, verbal, nonverbal, extralingual, USA, Great Britain, Ukraine, discourse, contrast.

*Шулінова Л. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри стилістики та мовної комунікації**Інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

СТИЛІСТИЧНИЙ РЕСУРС ЗАСОБІВ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ У МЕДІЙНИХ ТЕКСТАХ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ТЕМАТИКИ

Анотація. У статті на матеріалі медійних текстів культурно-мистецької тематики традиційних неспеціалізованих і спеціалізованих медіаресурсів «Дзеркало тижня», «Українська правда», «Український тиждень», «Укрінформ», «Суспільне мовлення», «Громадське», «Радіо Свобода», «ВВС Україна», «Корупція», «ЛітАкцент», «Контур» з'ясовано стилістичні функції засобів вторинної номінації, схарактеризовано їх пізнавальний і виражальний потенціал.

Визначено, що основними засобами вторинної номінації у медійних текстах культурно-мистецької тематики є терміни, професіоналізми, фразеологізми та перифрази. Їх стилістичний ресурс полягає у реалізації функцій власне мовних (комунікативної, когнітивної, естетичної), стильових (інформації, впливу), а також стилістичних функцій окремих мовних засобів (функції урізноманітнення контексту задля уникнення повторів, уточнення та підсилювання, а також оригінального образного зображення, типізації). Акцентовано на вживанні термінів і професіоналізмів із суміжних культурно-мистецьких галузей як засобів вторинної номінації, що пов'язано із сучасними тенденціями до синкретизму в мистецтві. Фразеологізми як засоби вторинної номінації у досліджуваних медійних текстах реалізували функціонально-стилістичний потенціал у спосіб трансформації відповідно до авторської мети через моделі: «поширення, заміна компонентів, контамінація тощо + зміна часткова чи повна семантики», «заміна компонента + поширення + семантична трансформація». Встановлено, що перифрази – здебільшого контекстуально зумовлені індивідуально-авторські та загальновідомі, фразеологізовані сполуки, які можна вважати вже мовними кліше та навіть штампами.

Перспективою подальших досліджень засобів вторинної номінації у текстах культурно-мистецької тематики визначено зіставлення специфіки їх уживання у спеціалізованих і неспеціалізованих медіа, з'ясування особливості творення та функціонування відповідно до жанрової диференціації медійного стилю.

Ключові слова: медійний стиль, медійна комунікація, стилістична функція, термін, трансформований фразеологізм, перифраз.

Постановка проблеми. Сучасний медійний стиль з огляду на його особливий статус у системі функціональних стилів української літературної мови як такого, що найактивніше розвивається та суттєво впливає на забезпечення інформативних та естетичних потреб соціуму, формування норм суспільної поведінки, смаків загалом та окремих його представників зокрема, потребує більш детального різноаспектного дослідження. Основною одиницею цього стилю є медійний текст, визначальними ознаками якого, на наше переконання, є нелінійність, креолізованість,

синергетичність. Саме сучасний медійний текст дає змогу якнайповніше реалізувати функціональний потенціал мови та її засобів усіх рівнів, спроможність бути й надалі живою, відповідати викликам глобалізованого світу, не залишитися на периферії чи то й зовсім не зникнути з активного обігу, не стати «мовою-вигнанцем» більш потужними й агресивно активними щодо забезпечення інформаційних, когнітивних, комунікативних потреб людини, формуючи мовну особистість, водночас впливаючи на розвиток літературної мови та її стильової диференціації, адже загальновідомо, що саме медійний стиль значною мірою перебрав на себе функції та призначення (у традиційному трактуванні) інших стилів, як-от: естетичну, комунікативну, освітню, організаційну, гедоністичну, поширення норм тощо. Здаля максимальної реалізації авторського задуму, редакційної політики, привернення й утримання уваги реципієнтів медійники вдаються до застосування мовних засобів у нетрадиційній сполучуваності, оригінальних контекстах, розкриваючи закладені в них інтелектуальні та виражальні можливості. Більшість сучасних медіаресурсів «шукать інновації для подання інформації, приділяючи особливу увагу суті журналістики: орієнтуванню на аудиторію, зміст і джерела» [1, с. 9]. На наш погляд, варто дослідити більш детально стилістичний ресурс саме засобів вторинної номінації у тематично спрямованій медійній комунікації, адже саме вони значною мірою задовольняють потреби автора у «кодуванні» повідомлення та реципієнта у його швидкому «декодуванні», отримуючи водночас задоволення від цього процесу, тобто почувуючись співтворцем медійного тексту, а не просто споживачем інформації. Також застосування засобів вторинної номінації у медійному стилі дає змогу створити оригінальний, захопливий текст, вирізняючи його з-поміж інших, що привертатиме й утримуватиме увагу реципієнта. Тому вбачаємо взятю для дослідження тему актуальною та перспективною з погляду лінгвостилістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному науковому медіалінгвістичному дискурсі, на жаль, практично відсутні системні дослідження текстів культурно-мистецької тематики саме з погляду функціонального потенціалу мовних одиниць. Г. Почепцов розглядає загалом медіа як культурні практики [2]. В окремих публікаціях зроблено акцент на представленні різних аспектів культурно-мистецького складника життя суспільства у медіа, зокрема в роботах Л. Мар'їної (динаміка взаємодії медіа і культури) [3], В. Галацької (картина світу в театральній журналістиці) [4], О. Іванової (висвітлення літературних процесів у медіа) [5], К. Пирогової (функціонування атрмедіа, а саме видання «Телекритика») [7]. О. Гарматій і С. Кисіль (тенденції подання теми культури у медіа) [8].

Так, слушним, на наш погляд, є твердження, що «сьогодні, коли медіаконтент переповнений політичними й економічними новинами, царина культури залишається важливою територією суспільної консолідації, інтелектуальним простором для розвитку особистості. Культурологічна журналістика покликана інформувати про культурно-мистецьке життя та формувати світогляд і духовну культуру аудиторії, прищеплювати розуміння культурних процесів, які відбуваються у суспільстві» [8, с. 23]. Проте уточнимо, що особливо актуальним стало висвітлення культурно-мистецьких подій, явищ через загальносвіткові процеси, пов'язані з пандемією, війнами та воєнними конфліктами, а отже, тривале перебування в обмеженому просторі (фізично) та нагромадження негативної інформації завдає руйнівного впливу на свідомість людини, і тому постає гостра потреба в позитивних емоціях, які можна отримати від «спілкування» з мистецтвом безпосередньо чи опосередковано засобами медіа. На щастя, доступ до інформації за допомогою сучасних технологій сприяє цьому.

Питання номінації представлено в дослідженнях останніх тридцяти років, тобто науковій історії новітньої України (роботи В. Жайворонка, Є. Карпіловської, Н. Клименко, Л. Лисиченко, В. Русанівського, О. Снітко, О. Тараненка) достатньо повно, проте в контексті медійної комунікації доволі несистемно. Розглянуто окремі аспекти вторинної номінації у мові медіа другої половини ХХ ст. у дослідженнях О. Стишова, О. Пономаріва, Н. Сологуб, Ю. Прадіда, О. Шаповал та ін.

Упродовж 2010–2020 рр. проблеми вторинної номінації загалом і в медіа зокрема актуалізовано у працях К. Головенко (вторинна номінація та внутрішня форма слова) [9], Ю. Гурмак (вторинна номінація на різних рівнях мови у полікультурному просторі) [10], А. Колоколової (лінгвокогнітивний аспект дослідження вторинної номінації) [11], В. Зайцевої (вторинна номінація в українськомовній газеті) [12], О. Терханової (вторинна номінація як текстова категорія медійного стилю) [13], А. Таран (вторинна номінація у суспільно-політичному лексиконі, мовна гра як засіб творення вторинної номінації) [14; 15], О. Мінкової та Ю. Надольської (медійний текст і мовна номінація) [16]. Зазначимо, що здебільшого названі праці спрямовані на теоретичне осмислення окреслених понять без акцентування уваги на власне засобах реалізації вторинної номінації та їх функціонально-стилістичному потенціалі.

Більш детально розглянуто перифраз як засіб вторинної номінації у медіа у публікаціях і дисертаційних дослідженнях Г. Євсєєвої, Ю. Макарець, М. Булах.

Проте вважаємо, що комплексне дослідження стилістичного ресурсу вторинної номінації у медійних текстах культурно-мистецької тематики сьогодні потребує особливої уваги з погляду розвитку самого медійного стилю й інтелектуального вектора еволюції української літературної мови, забезпечення естетичних потреб реципієнтів засобами медіа, що є більш доступним за обмежувальних умов життєдіяльності у сучасному «пандемічному» соціумі.

Мета статті – з'ясувати стилістичні функції термінологічної та професійної лексики, перифразів і фразеологізмів, насамперед трансформованих, у медійних текстах культурно-мистецького спрямування, визначити їх пізнавальний і виражальний потенціал.

Для аналізу взято 20 медійних текстів культурно-мистецької тематики (січень – липень 2021 р.), оприлюднених у тра-

диційних неспеціалізованих медіа, тобто із різноматичним спрямуванням, і спеціалізованих, усі тексти поширені в мережі Інтернет. Визначальною була належність до «білого списку» Інституту масової інформації: «до нього ввійшло 10 сайтів загальнонаціональних медіа, які дійсно мають рівень якісної інформації понад 95%. Це, зокрема, такі сайти, як «Дзеркало тижня», «Українська правда», «Український тиждень», «Ліга», сайт Суспільного мовлення, котрий запустився цього року і почав активно розвиватися» [17]. Нами було дібрано медійні тексти із «Дзеркала тижня», «Української правди», «Українського тижня», «Укрінформу», «Суспільного мовлення», «Громадського», «Радіо Свободи» та «ВВС Україна». З-поміж спеціалізованих медіаресурсів було взято «Korydor», «ЛітАкцент», «Контур», що мають позитивну репутацію в колах фахівців і пересічних реципієнтів інформації культурно-мистецького спрямування.

Виклад основного матеріалу. Здатність людини пізнавати світ, у широкому розумінні, через зіставлення та порівняння відомого / невідомого не лише сприяє розвитку уяви, когнітивних здібностей, а й потребує адекватного вербального («матеріального») відтворення.

«Кінець ХХ і початок ХХІ ст. відображають повну трансформацію форм спілкування. Це сталося завдяки технологічним інноваціям, які змінили спосіб отримання людьми інформації, а також спосіб створення та поширення цієї інформації. Інтернет відкрив шлях до нових платформ, форм спілкування та вираження, таким чином викликаючи перехід до іншої моделі комунікації» [18, с. 101].

Закон мовної економії, особливо у цей динамічний високотехнологічний час, на перший погляд, мав би призвести до примітивізації висловлювання, підпорядкованій вимозі «отримати максимум інформації за мінімуму витраченого часу і зусиль», проте медійний стиль – певним чином опосередкований ресурс інформації, адже вона дібрана, систематизована, оформлена автором, тобто реципієнт отримує не лише факти, а й їх інтерпретацію, навіть через власне інформаційні ресурси. І медійний текст, з огляду на його нелінійність і синергетичність, стане цікавим, дієвим і затребуваним лише тоді, коли вербальний складник буде надзвичайно продуманим, різноаспектно вмотивованим, а тому адекватно сприйнятим. Засоби вторинної номінації є одним із «інструментів», «пазлом» сучасного медійного тексту. В основі вторинної номінації – «надання об'єкту ще однієї назви з іншою мотивованістю і з певною спеціальною метою. Вона пов'язана з розширенням чи скороченням попередньої назви, її трансформацією» [13, с. 135]. Безумовно, у створенні вторинної номінації важливу роль відіграють екстралінгвальні фактори, зокрема емоційно-експресивні та соціальні. Проведене дослідження текстів культурно-мистецької тематики дало підставу виокремити такі засоби вторинної номінації, як термінологічна та професійна лексика, фразеологізми, перифрази.

Термінологічна і професійна лексика як засіб вторинної номінації в аналізованих медійних текстах стала основою творення стилістичних засобів (здебільшого метафор і метафоричних епітетів), які дають змогу автору по-іншому назвати відоме поняття, більш виразно схарактеризувати явище, подію, постать, відчуття, висловлюючи водночас ставлення до нього і впливаючи на реципієнта, відповідно до визначеної мети, тобто реалізують функцію впливу. Водночас терміни

та професіоналізми у таких контекстах виконують ще і функцію когнітивну, тобто є засобами пізнання, адже спонукають реципієнта декодувати авторський текст відповідно до власних знань або ж здобути потрібну інформацію, розширюючи кругозір, збагачуючи лексичний запас, розумово еволюціонуючи. В аналізованих текстах виявлено такі слововживання: «Вітер, звуки птахів налаштовують на глибинну **концентрацію** і повертають часто **«намазнічених» міських жителів в гармонійне русло**» (<https://tyzhden.ua/Culture/252307>), «На тарілках – **мікроскопічні** курка, хамон, кавун, риба, шашлик», «З початком пандемії свою творчу енергію актор Босо **сублімує в майстерні, а не на сцені або знімальному майданчику**», «Але крізь **оптимістичну лінзу** те, що відбувається, виглядає інакше» (<https://www.pravda.com.ua/articles/2021/02/5/7280779/>), «вони позбавлені **диктату часу**» (<https://zn.ua/ukr/ART/mizh-herojikoju-i-posttravmoju.html>), «По-перше, режисер Кері Джорджі Фукунага (“Безрідні звірі”, “Справжній детектив”) є майстром **адреналінового екшена та атмосферних географічних локацій**», «Однак його останній фільм різко змінює жанрову **траєкторію**» (<https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cul-55648173>), «Фархаді важливо вбудувати зрозумілий наратив, який у цьому фільмі, втім, розвивається **спіралеподібно**» (<http://www.korydor.in.ua/ua/stories/kanny-2021-10-najtsikavishykh-filmiv.html>), «Я вивчала **семантику візерунків і сакральну геометрію, та як все воно працює в просторі**», «Кіно вийшло **сакральним**, адже там є й образи, і символи, і живі люди, і будівлі, й фотографії. Це **мікс** з важливих елементів, які є **енергією** цього міста», «Я створила команду психологів і художників, які опанували **екологічність** роботи, бо дуже важливо, якою ти приходиш до людей – треба бути натхненою і нести свою енергію» (<https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3190616-zinaida-ukrainska-hudoznica.html>), «Ці дві інституції посилять одна одну, буде неймовірна **синергія**», «Національний художній музей, як і всі українські музеї, дуже **герметичний** і позано впускає до себе людей ззовні» (<http://www.korydor.in.ua/ua/stories/olha-balashova-u-nas-nemaie-inshoho-shliakhu-nizh-stvoriuvaty-mnozhyhni-naratyvy.html>) тощо.

Відзначимо, що чимало професіоналізмів і термінів як засобів вторинної номінації походять із медичної сфери. Це логічно впливає із тематики аналізованих текстів, адже сфера культури й мистецтва безпосередньо пов'язана із чуттєвим досвідом людини, її психоемоційною сферою: «Замість відповіді на запитання, до чого такі витрати, тут називають кілька запланованих **побічних ефектів** проєкту: створення школи технічного моделювання та робототехніки, а також музею макетів залізниць» (<https://www.pravda.com.ua/articles/2021/02/5/7280779/>), «Комікс сміливо презентує **найсуперечливіші явища сучасності, стає формою культурної адаптації та медійним посередником у показі історичних подій і відтворенні травматичного досвіду**», «Дуже велике коло людей виявилось дотичним до **травматичних** поневірянь українців на нивах трудової міграції» (<https://zn.ua/ukr/ART/mizh-herojikoju-i-posttravmoju.html>), «Цього разу французький хардкорщик Гаспар Ное, який нещодавно переніс інсульт, зняв не свій класичний **божевільний** фільм, а важку драму в душі “Любові” Міхаеля Ханеке», «Ное використовує поліекран: коли вона починає ранок із **сомнамбулічної подорожі по квартирі**, він ще залишається спати в другій частині екрана. Цей прийом за участі операторської роботи Бенуа

Дебі справляє **запаморочливий ефект**. Ми стежимо за ними, коли герой сидить за друкарською машинкою, а вона опиняється в супермаркеті, забувши, хто вона і чого сюди прийшла. Героїня не впізнає свого сина – так само, як і онука. Переглядає “Вихора” – це доволі **клаустрофобічний досвід**» (<http://www.korydor.in.ua/ua/stories/kanny-2021-10-najtsikavishykh-filmiv.html>), «будені **тримувати в тонусі** журналістські стандарти» (<https://www.pravda.com.ua/articles/2021/06/6/7296167/>), «Ми говоримо про музей не як про стіни, а як про **адекватну** музеєфікацію сучасного мистецтва», «треба робити щось нове, щоб не успадкувати **ригідну** радянську структуру» (<http://www.korydor.in.ua/ua/stories/olha-balashova-u-nas-nemaie-inshoho-shliakhu-nizh-stvoriuvaty-mnozhyhni-naratyvy.html>), «Жодне **концептуальне запаморочення** не змусить людину сьогодні відмовитися від широкого спектру чуттєвих задоволень чи ігнорувати потреби свого тіла», «воно слугує вишуканим, змістовно цілним **обрамленням** подеколи **хаотичного, багатощарового, поліфонічного** наративу книжки», «як і спорадичні сюжети з жанру **«культурної діагностики»**», «давно розчарований у своїх юнацьких політичних **аспіраціях** і сподіваннях **трансформувати світ** з викладацької катедри!» (https://kontur.media/chorniy_prysutnist) тощо.

Також автори активно застосовують терміни та професіоналізми із суміжних сфер мистецтва, але саме переосмислюючи їх, адаптуючи до інших контекстів, уживаючи для посилення експресії, емоційності й образності висловлювання: «Значущою бачиться здатність документального коміксу **змікувати, приглушити** відразливі криваві сцени насильства та жорстокості» (<https://zn.ua/ukr/ART/mizh-herojikoju-i-posttravmoju.html>), «У підсумку все йде не за планом, і герой Рахіма переживе багато **сюжетних твістів**, щоби дістатися до фіналу історії» (<http://www.korydor.in.ua/ua/stories/kanny-2021-10-najtsikavishykh-filmiv.html>), «Все, що ви бачите в моїх соцмережах, зазвичай виходило з **першого дубля**» (<https://www.pravda.com.ua/articles/2021/06/6/7296167/>), «Я дуже поважаю всіх музикантів, які взяли участь у записі кліпу, звісно – і Ніну Матвієнко, й Олега Скрипку, який завжди намагався **тримати фокус** на важливих для України традиціях» (<https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3190616-zinaida-ukrainska-hudoznica.html>), «Але на сьогодні це **найкращий сценарій** для Нацмузею», «У Нацмузеї немає можливості розгорнути потрібну **сценографію**, немає можливості робити змінні експозиції довкола ключових робіт» (<http://www.korydor.in.ua/ua/stories/olha-balashova-u-nas-nemaie-inshoho-shliakhu-nizh-stvoriuvaty-mnozhyhni-naratyvy.html>) тощо.

Фразеологічні одиниці як засоби вторинної номінації є дієвим засобом впливу на колективну й індивідуальну свідомість, актуалізації суспільно-історичного досвіду та знань, тобто реалізують когнітивну функцію мови, проте також, на наш погляд, можуть виконувати й інші, зокрема збереження та передачі національної самосвідомості, традицій культури й історії народу, впливу й експресивну, ретранслюючи та формуючи цінності, а, як відомо, «позитивні культурні цінності трактуються як норми» [20, с. 232].

Засобами вторинної номінації у досліджуваному матеріалі є лише трансформовані фразеологізми, тобто змінені з певною авторською метою. Специфіка таких видозмін полягає у «зіткненні» семантики фразеологізму вихідного та його трансформованого варіанта у свідомості реципієнта, що призводить

до швидшого декодування створеного стилістичного засобу виразності. Трансформації в аналізованих текстах здебільшого комбіновані, структурно-семантичні (поширення, заміна компонентів, контамінація тощо + зміна часткова чи повна семантики), подеколи застосовано ще складніші моделі (заміна компонента + поширення + семантична трансформація). Поширення фразеологічної одиниці автори здійснюють задля уточнення, деталізації, наголошення на потрібному відповідно до контексту: «Зблизившись уже дорослими, вони **відчували один в одному спорідненість душ**» (<https://www.radiosvoboda.org/a/kino-pro-olesia-honchara-slovo-yak-zbroya/31345508.html>), «Вітер, звуки птахів налаштовують на глибинну концентрацію і **повертають** часто «намагнічених» міських жителів в гармонійне русло» (<https://tyzhden.ua/Culture/252307>), «пояснює архітектор Павло Гуцін, у якого на вулицях Києва постійно **сверблять руки щось підправити**» (<https://www.pravda.com.ua/articles/2021/02/5/7280779/>), «Сюжет, за яким журналісти мають написати три історії з життя міста, **відкриває нескінченні можливості** для розкішного почуття гумору Андерсона» (<https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cul-55648173>), «Священник **дав мені “добро”** зняти це поховання, це – не постановочна зйомка» (<https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3190616-zinaida-ukrainska-hudoznica.html>), «це дозволить уникнути ситуації, коли після зміни директора відбувається **розворот інституції на 180 градусів**», «**Це план порятунку свідомості людей, які тут живуть, але упереджено ставляться до всього українського**» (<http://www.korydor.in.ua/stories/olha-balashova-u-nas-nemaie-inshoh-shliakhu-nizh-stvoriuvaty-mnozhyhni-naratyvy.html>), «**Бо як інакше пояснити, звідки ноги “Суцільнометалевої оболонки” та “Апокаліпсису сьогодні”, які стирчать ледь не в кожному кадрі?**» (<https://hromadske.ua/posts/ce-zh-bulo-vzhe-recenziyana-cheri-novij-film-brativ-russo>) тощо.

Синонімічна чи антонімічна заміна компонентів фразеологізму особливо привертає увагу, залучає до певної «мовної гри» зі смислами, надає особливого естетичного задоволення реципієнту під час декодування висловлювання, додаткового ефекту пливу додає ще й поширення фразеологічної одиниці: «Тут можна знайти навіть лелек в **типовому гнізді** на стовпі лінії електропередач», «**І якщо 35 людей здатні створити майже ідеальний простір в окремо взятій майстерні, то чому б 41 мільйону громадян, нарахованих Держстатом, не спробувати зробити те ж саме в масштабах цілої країни?**» (<https://www.pravda.com.ua/articles/2021/02/5/7280779/>), «Особливого шарму фільму додають **нетуристичні види Парижа**», «Але відомо, що в ролях другого плану з'являться **ікони “свінгуючого” Лондона: Теренс Стемп, Рита Ташінгем і Діана Рігг, для якої цей фільм став останнім**» (<https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cul-55648173>), «В якийсь момент герой Голланда починає **пробивати четверту стіну, просто звертаючись до глядача**» (<https://hromadske.ua/posts/ce-zh-bulo-vzhe-recenziyana-cheri-novij-film-brativ-russo>), «**Це розкіш, яку ми не можемо собі дозволити. Арсенал – це величезна територія, яку неможливо використовувати в такий спосіб – занадто дорого для платників податків**», «Останнім часом у мене з'явилося враження, що ти виходиш за межі **бульбашки сучасного мистецтва** і робиш кроки в бік ширшої розмови – про культурну політику, наприклад» (<http://www.korydor.in.ua/stories/olha-balashova-u-nas-nemaie-inshoh-shliakhu-nizh-stvoriuvaty-mnozhyhni-naratyvy.html>), «**говорити непослідовно, суперечливо, пробираючись крізь запозичену термінологію майже наосліп**», «**обсесивними пошуками золотої середини на глобальному культурному (і, либонь, політичному) рівні і в індивідуальному балансуванні життєвого проєкту**» (<https://kontur.media/chorniy-prysutnist>), «**Але – після невеличкої перерви шоу щораз триває далі, розмова не зупиняється**» (<http://litakcent.com/2021/05/05/yidka-ironiya-dram-irvantsya/>) тощо.

Контамінації, тобто створення нової фразеологічної одиниці на основі поєднання кількох вже наявних, – доволі складний спосіб трансформації, проте дає змогу автору привернути максимально увагу та вплинути і на когнітивну, і на емоційну сферу реципієнта: «**славновісне “коливання” насправді може виявитися нескінченними сизифовими спробами врівноважити терези значення і присутності**», «Його зауваги щодо “конструктивізму”, “прагматизму” й “релятивізму” теж широкими мазками змальовують портрет ворога народу й мають мало спільного зі здобутками його колег – відгуки були очікувано неоднозначними» (<https://kontur.media/chorniy-prysutnist>), «**досить сказати, що автор цих рядків з п'яти п'єс цюнаймени дві (а може, й три – процес перемовин із пам'яттю ще триває) бачив у сценічних втіленнях**» (<http://litakcent.com/2021/05/05/yidka-ironiya-dram-irvantsya/>) тощо.

Перифрази як засоби вторинної номінації реалізують у певний спосіб стилістичний функціональний потенціал авторських неологізмів і синонімів, адже дають назву не новому поняттю, а такому, що має власну номінацію, а тому, безумовно, виконують найперше стилістичні функції урізноманітнення контексту задля уникнення повторів, уточнення та підсилення, а також оригінального образного зображення, типізації за відомими реципієнтам із життєвого досвіду прикметними рисами взятих за основу постатей, персонажів, явищ тощо. В аналізованих медійних текстах перифрази здебільшого не потребують додаткових пояснень, коментарів, а зрозумілі з контексту: «Те, що прийнято називати “мініатюрою”, в руках **деміурів з Татарки** набуває таких масштабів, що перетворюється на наочний приклад оксюморона», «**На українських позиціях в Пісках, під донецьким аеропортом, побратими називали медика “Наполеоном Борцязівським”**» (<https://www.pravda.com.ua/articles/2021/02/5/7280779/>), «**Поєднання малюнків, створених у катівні “ДНР”, за словами самого автора, були, швидше, формою психотерапії, підтримкою в нелюдських умовах допитів, інсценованих розстрілів і панорами зламаних людських дол, які щодня розгорталася в Дірі**» (<https://zn.ua/ukr/ART/mizh-herojikoju-i-posttravmoju.html>), «**До слова, це в нас він відомий як Пишний, а за морем – насамперед як Законодавець, себто втілення справедливості**» (<https://tyzhden.ua/Culture/251934>), «**Тому іноді в народі після довгих оповідей про минуле Анатолії та її героїчних сусідів уперто залишається враження, що йдеться про “казахських тюрків”, як там називають мешканців прикаспійських степів**», «**А турецькі науковці не поспішають популяризувати такі ідеї, зважаючи на задокументоване підданство “невірних”, а не союз із “покровами світу”**», «**Отож у розмовах із ними про Україну не раз можна почути назву головної української страви**», «**Також на книжкових прилавках можна натрапити на гучну назву “махновщина” – турецький переклад “Історії махновського руху”, яку видав у Польщі сподвижник “батька” Петро Аршинов**» (<https://zn.ua/ukr/ART/mizh-herojikoju-i-posttravmoju.html>),

«А тому він може просто знову надягнути “авіатори”, промовляючи: “Мені потрібна швидкість!”», «Підтверджує це й потужний акторський склад стрічки, яку сам Вільнев називає “Зоряними війнами для дорослих”» (<https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cul-55648173>), «Ще один англомовний дебют на Каннському кінофестивалі – новий фільм “тайського Девіда Лінча” Анічатпонга Вірасеткуна» (<http://www.korydor.in.ua/stories/kanny-2021-10-naitsikavishykh-filmiv.html>) тощо.

Більшість із виявлених перифразів в аналізованих медіаресурсах – загальновідомі, фактично фразеологізовані сполуки, часто вживані в текстах медійного стилю, також їх можна сьогодні вважати мовними кліше та навіть штампами: «Дави́дова Юлія Під сонцем та дощем: як художники з усієї України мандрують з пензлями місцями Репіна» (<https://suspihne.media/149296-pid-soncem-ta-dosem-ak-hudozniki-z-usiei-ukraini-mandruut-z-penzlami-miscami-repina/>), «Різнопланові герої та сюжети об'єднані композиційним стрижнем “вагонних розмов” із журналісткою з Німеччини, яка працювала в гарячих точках», «Нашим сусідам часто притаманне “американське” розуміння географії», «Утім, Чорнобиль якраз був продуктом радянсько-російського минулого в Україні, тому в разі вмілої піар-кампанії Київ це встигає нагадати чорноморському сусідові про всі небезпеки співпраці з “Росатомом”» (<https://zn.ua/ukr/ART/mizh-herojikoju-i-posttravmoju.html>), «Режисеркою картини стала талановита Ніа Дакоста. Її наступна робота – “Капітан Марвел 2” зробить її першою чорношкірою жінкою, яка зняла фільм у мегакітловій франшизі» (<https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cul-55648173>), «вандал з ножем пошкодив серію плакатів “Квантовий стрибок Шевченка”» (<https://www.pravda.com.ua/articles/2021/06/6/7296167/>), «Треба знати, що коли ти просто йдеш дивитися чи, можливо, навіть пожитися, то ти сам потім можеш стати частиною репресивної машини», «Хоча таке ж відчуття було і в радянські часи, а потім раптом все зникло» (<https://www.radiosvoboda.org/a/kanny-ukrayina-loznytsya-baby-n-yar/31358474.html>), «Коротенькі діалоги – портрети людей, які є іконами цього міста», «Не шкодуєте, що колись пішли зі світу законодавців моди?» (<https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3190616-zinaida-ukrainska-hudoznica.html>), «Про те, як художник створює ілюстрації, співпрацює зі ЗМІ, чим надихається та кого вважає сучасними Дон Кіхотами – у нашому інтерв'ю», «Петицію підписали, зараз вона забуксувала в Верховній Раді, але для цього є інші Дон Кіхоти, які доведуть справу до логічного кінця» (<https://www.pravda.com.ua/articles/2021/06/6/7296167/>) тощо.

Їх уживання у медійному тексті дає змогу реципієнту швидко декодувати повідомлення, правильно зрозуміти автора, котрий, уникаючи повторів, подає інформацію через відомі асоціації більш експресивно.

Висновки. Аналізований текстовий матеріал дає підстави визначити, що основними засобами вторинної номінації в медійних текстах культурно-мистецької тематики є терміни, професіоналізми, фразеологізми та перифрази. Їх стилістичний ресурс полягає в реалізації функцій власне мовних (комунікативної, когнітивної, естетичної), стильових (інформації, впливу), а також стилістичних функцій окремих мовних засобів (функції урізноманітнення контексту задля уникнення повторів, уточнення та підсилювання, а також оригінального образного зображення, типізації). Привертає увагу вживання термінів і професіоналізмів із суміжних культурно-мистецьких галузей

як засобів вторинної номінації, що, на наш погляд, пов'язано із сучасними тенденціями до синкретизму в мистецтві. Фразеологізми як засоби вторинної номінації у досліджуваних медійних текстах реалізували функціонально-стилістичний потенціал у спосіб трансформації відповідно до авторської мети через моделі: «поширення, заміна компонентів, контамінація тощо + зміна часткова чи повна семантики», «заміна компонента + поширення + семантична трансформація». Перифрази – індивідуально-авторські, зрозумілі реципієнтові з контексту, загальновідомі, фразеологізовані сполуки, які можна вважати вже мовними кліше та навіть штампами, що сприяє швидшому сприйняттю за збереження певної експресивності.

Перспективу подальших досліджень засобів вторинної номінації у текстах культурно-мистецької тематики вбачаємо у зіставленні специфіки їх уживання у спеціалізованих і неспеціалізованих медіа, з'ясуванні особливості творення та функціонування відповідно до жанрової диференціації медійного стилю.

Література:

- García-Orosa B., LópezGarcía X., VázquezHerrero J. Journalism in Digital Native Media: Beyond Technological Determinism. *Media and Communication*. Vol 8. № 2. P. 5–15. <https://doi.org/10.17645/mac.v8i2.2702>.
- Почепцов Г.Г. Медиа как культурные практики. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/12956/2015-04-05-media-kakkulturnye-praktiki/> (дата звернення 20.07.2021).
- Мар'їна Л.П. Журналістика і культура: динаміка взаємодії. Львів: ПАІС, 2013. 164 с.
- Галацька В.Л. Аналітично-художня інтерпретація картини світу в сучасній театральній журналістиці України (на матеріалі друкованих видань). *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. Вип. 39. 2014. С. 208–212.
- Іванова О.А. Преса про літературу: номінація, дефініція, методологія. URL: <http://eprints.mdu.edu.org.ua/id/eprint/3788/> (дата звернення 15.07.2021).
- Пилипенко А. Контент літературного журналу: принципи моделювання. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 2. С. 16–19.
- Пирогова К. Артжурналістика в системі комунікаційного простору на прикладі видання «Телекритика». *Вісник Львівського ун-ту. Серія Журналістика*. 2014. Вип. 39. С. 92–97.
- Гармагій О., Кисіль С. Тема культури в українських ЗМІ: основні тенденції подання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Журналістські науки*. 2018. № 896. С. 18–25.
- Головенко К.В. Вторинна номінація та внутрішня форма слова. *Наукові записки : у 2 ч. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Вип. 105 (1). С. 137–140. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/44525> (дата звернення: 15.07.2021).
- Гурмак Ю.М. Вираження та функціонування вторинної номінації на різних рівнях мови у полікультурному просторі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. 2018. Вип. 2 (70). С. 68–72.
- Колоколова А.О. Лінгвокогнітивний аспект дослідження вторинної номінації. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія: Філологія*. 2010. № 910. Вип. 60. Ч. I. С. 184–189.
- Зайцева В.В. Дещо про вторинну номінацію (на матеріалі українськомовної газети). *Український смисл*. 2016. № 1. С. 202–211.
- Терханова О.В. Вторинна номінація як текстова категорія публіцистичного стилю. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2017. Вип. 17. Серія «Соціальні комунікації». С. 129–176. URL:

<https://cct.dp.ua/index.php/journal/article/view/117/116> (дата звернення: 20.07.2021).

14. Таран А.А. Вторинна номінація в суспільно-політичному лексиконі. *Мовознавчий вісник*. 2017. № 22–23. С. 55–62. URL: <https://ling-ejournal.edu.ua/article/view/1523/1588> (дата звернення: 17.07.2021).
15. Таран А.А. Мовна гра як засіб творення вторинної номінації. *Мовознавчий вісник*. 2020. Вип. 29. С. 87–91. DOI: 10.31651/2226-4388-2020-29-87-91.
16. Мінкова О.Ф., Надольська Ю.А. Публіцистичний текст та мовна номінація. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2017. Вип. 67. С. 207–209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzpuoaf_2017_67_56 (дата звернення: 5.08.2021).
17. ІМІ склав список 10 сайтів з якісною інформацією. URL: <https://imi.org.ua/news/imi-sklav-spysok-10-sajtiv-z-yakisnoyu-informatsiyeu-i37201> (дата звернення: 6.08.2021).
18. Dušan Aleksić, Ivana Stamenković The language of media in the digital age. *Balkan Social Science Review*, Vol. 12, December 2018. P. 101–113. URL: <https://js.ugd.edu.mk/index.php/BSSR/article/view/2578/2310> (дата звернення: 10.08.2021).
19. Kozhakhmetova A., Ospanova Z., Mussatayeva M., Bissenbayeva Z. Axiological concepts of journalistic texts (lingua-stylistic analysis). *XLinguae*. Vol. 13. № 2. P. 225–234. DOI: 10.18355/XL.2020.13.02.19.

Джерела ілюстративного матеріалу:

20. Громадське. URL: <https://hromadske.ua/>
21. Дзеркало тижня. URL: <https://zn.ua/ukr/>
22. Контур. URL: <https://kontur.media/>
23. Korydor. URL: <http://www.korydor.in.ua/ua/>
24. ЛітАкцент. URL: <http://litakcent.com/>
25. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/>
26. Суспільне мовлення. URL: <https://suspilne.media/>
27. Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/>
28. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/>
29. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-ukrinform>
30. BBC Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian>

Shulinova L. Stylistic resource of secondary nomination in media texts of cultural and artistic topics

Summary. In the article on the material of media texts of cultural and artistic topics of traditional non-specialized and specialized media resources “Mirror of the Week”, “Ukrainian Truth”, “Ukrainian Week”, “Ukrinform”, “Public Broadcasting”, “Public”, “Radio Liberty”, “BBC Ukraine”, “Corridor”, “LitAccent”, “Contour” the stylistic functions of secondary nomination means are clarified, their cognitive and expressive potential is determined.

It is qualified that the main means of secondary nomination in media texts of cultural and artistic themes are terms, professionalisms, phraseology, and paraphrases. Their stylistic resource is to realize the language (communicative, cognitive, aesthetic), style’s functions (information, influence), as well as stylistic functions of individual language tools (diversification of the context to avoid repetition, clarification and reinforcement, as well as the original image nomination, typing). Emphasis is made on the use of terms and professionalisms from related cultural and artistic fields as a means of secondary nomination, which is associated with current trends towards syncretism in art. Phraseologisms as a means of secondary nomination in media texts realize the functional and stylistic potential in the way of transformation according to the author’s aim through the models: “distribution, replacement of components, contamination, etc. + partial or complete change of semantics”, “component replacement + distribution + semantic transformation”. It has been established that periphrases are mostly contextually conditioned, individual-authorial and well-known, phraseologized compounds which can be considered as language clichés.

The prospect of further research of secondary nomination means in the media texts of cultural and artistic topics is determined by comparing the specifics of their use in specialized and non-specialized media, clarifying the peculiarities of creation and functioning in accordance with the genre differentiation of media style.

Key words: media style, media communication, stylistic function, term, transformed phraseology, periphrasis.

*Ярошко-Кушнір Н. С.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри французької філології**Львівського національного університету імені Івана Франка*

ЗВ'ЯЗОК ПОЛІФОНІЧНОСТІ, ДІАЛОГІЧНОСТІ Й ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ У «ЗАПИСКАХ ІЗ НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ» («JOURNAL DU DEHORS») АННІ ЕРНО

Анотація. Художня література підтримує зв'язки діалогічності з іншими дискурсами та з читачем, як це яскраво ілюструє твір «Записки з навколишнього світу» французької письменниці Анні Ерно. Стаття спрямована на те, щоб показати взаємозв'язок згаданих явищ, а також проаналізувати лінгвостилістичні засоби, за допомогою яких він реалізується. До вивчення питань поліфонії, діалогізму інтертекстуальності зверталася ціла плеяда лінгвістів: М.М. Бахтін, О. Дюкро, Ж. Брес, Ж.-К. Анскомбр, А. Жобер, А. Новаковська, В.Е. Чернявська, Г.В. Денисова та ін.

Діалогізм твору А. Ерно забезпечується двома шляхами: поліфонічністю оповіді та її інтертекстуальністю. Перше поняття полягає у тому, що читач може «чути» голоси персонажів поряд із голосом оповідача, причому вони переплітаються, не встановлюючи ієрархічної підпорядкованості. У зв'язку із цим важливо встановити ключових дійових осіб у структурі оповіді, а саме емпіричного автора, емпіричного суб'єкта мовлення, оповідача, мовця-персонажа (у літературному творі). Зазвичай текстова канва насичена цитатами (уривками прямої мови) безіменних мовців-персонажів, прототипами яких стали міські жителі з різних верств. Вони супроводжуються аналітико-іронічними коментарями оповідача, котрого ідентифікуємо із самою письменницею. Цитати разом із коментарями формують рівноправний діалогічний біном.

Інтертекстуальність твору полягає в тому, що А. Ерно неодноразово вдається до цитат із медійного та рекламного дискурсу, пісень і фольклору, художньої літератури. Важливо зазначити, що авторка дбає про максимальну наближеність цитати до її автентичного вигляду завдяки використанню капіталізованого шрифту та мовних зображальних засобів.

Численні приклади із тексту дають змогу виокремити конкретні лінгвостилістичні та лінгвопрагматичні засоби забезпечення діалогізму твору, а саме: парадокси, іронію, алюзію, ремінісценцію, графічне маркування, маніпуляції із пресупозиціями. Все це сприяє активному залученню читача до оцінки сказаного, до роздумів і формування власної думки щодо висвітлених проблем і цінностей.

Ключові слова: поліфонічність, діалогізм, інтертекстуальність, цитата.

Постановка проблеми. Інтердискурсивність, інтертекстуальність, діалогічність і навіть колажність стали невід'ємними рисами сучасного комунікативного простору. Художня література як особливий вид діалогічності не є винятком, що яскраво ілюструє твір «Записки з навколишнього світу» французької письменниці Анні Ерно. Вивчення структури оповіді цього твору, його лінгвостилістичного (цитат, парадоксів, іронії, алю-

зії, ремінісценції) аспекту та прагматичного впливу на читача дозволяють краще дослідити оригінальний художній метод письменниці у межах вітчизняної філологічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням явищ поліфонії та діалогізму насамперед завдячуємо М.М. Бахтіну. Французький лінгвіст О. Дюкро розширив межі дослідження на сферу літературних творів. Ще один французький мовознавець Ж. Брес здійснив порівняльний аналіз теоретичних підходів згаданих попередників [1]. А. Жобер і В.Е. Чернявська розглядали проблеми інтертекстуальності й інтердискурсивності. Нам належить ідея застосувати синтез їхніх розробок для аналізу художнього тексту А. Ерно, окремі аспекти творчості якої було проаналізовано нами у попередніх наукових статтях [2; 3].

Мета статті. Стаття спрямована на те, щоб показати взаємозв'язок явищ поліфонічності, діалогізму й інтертекстуальності у творі А. Ерно «Записки з навколишнього світу», а також проаналізувати лінгвостилістичні засоби, за допомогою котрих цей зв'язок реалізується.

Виклад основного матеріалу. Явище поліфонічності, зокрема у літературних творах, розглядали такі відомі лінгвісти, як М.М. Бахтін, О. Дюкро та Ж.-К. Анскомбр, які дали йому своє трактування.

Згідно з М.М. Бахтіним поліфонічність є терміном, метафорично запозиченим із галузі музики. Його суть полягає у тому, що читач може «чути» голоси персонажів поряд із голосом оповідача, причому вони переплітаються, не встановлюючи ієрархічної підпорядкованості [4, с. 23].

М.М. Бахтін застосовує це поняття переважно для характеристики літературних творів, зокрема роману, тоді як для живого мовлення він використовує термін «діалогізм». Поліфонічність розглядається як відмова автора від «власного слова» у значенні монологу і заміна його «словом» у діалозі між персонажами, одним із яких є і сам автор [5, с. 357]. М.М. Бахтін наголошує на тому, що пошук «власного слова» підштовхує сучасних авторів до «заміни жанру роману монтажем документів, описом речей, лєтризмом <...>, що можна визначити як певні форми мовчання» [5, с. 354]. Саме такі риси характерні для роману А. Ерно «Записки з навколишнього світу».

Наомість О. Дюкро не обмежує застосування поліфонії виключно сферою повсякденного мовлення, але застосовує це поняття і для літератури. Теорія поліфонічності О. Дюкро передбачає накладання множинних голосів у одному висловлюванні («énoncé»), а також розрізняє різні інстанції висловлювання, такі як: а) емпіричний автор («auteur empirique»); б) емпіричний суб'єкт мовлення («sujet parlant»); в) оповідач

(«locuteur») (у літературному творі); г) мовець-персонаж («énonciateur») (у літературному творі) [4, с. 27]. Варто наголосити на тому, що необхідною умовою для існування мовця-персонажа є формування його позиції, ставлення, думки у висловлюванні.

О. Дюкро чітко розмежує роль «locuteur» та «énonciateur»: «Je dirai que l'énonciateur est au locuteur ce que le personnage est à l'auteur <...>. D'une manière analogue, le locuteur, responsable de l'énoncé, donne existence, au moyen de celui-ci, à des énonciateurs dont il organise les points de vue et les attitudes» [6, с. 205].

Ж.-К. Анскомбр обмежує можливість «énonciateur» здійснювати самостійно ілюктивні акти, трактуючи його просто як представника певної думки: «les énonciateurs ne font pas d'actes, et ne font même rien du tout : ils représentent des points de vue. Cette option est explicitée dès Ascombre» [7, с. 77].

Аналізуючи роман А. Ерно, з легкістю можна констатувати наявність у ньому явища поліфонії. Голос *оповідача*, котрого умовно, але не безпідставно, можна зіставити із голосом *самої письменниці*, супроводжує читача протягом твору. Водночас оповідь рясніє численними цитатами або пасажами прямої мови, які належать анонімним *персонажам-мовцям* («énonciateurs»), що, у свою чергу, відповідають *реальним суб'єктам мовлення*, серед яких випадкові перехожі, пасажери громадського транспорту, відвідувачі магазинів, галерей та інші представники урбанізованого простору. Їхня анонімність є практично цілковитою, адже ідентифікація обмежується кількома короткими вказівками на вік, стать, професію чи рід занять. Введення цитат має випадковий, спорадичний характер, завдяки чому у сприйнятті читача виникає образ гамору великого міста. Поліфонічність пов'язана із фонетичним ефектом (різноманітністю інтонацій, тембрів), лексико-стилістичною маркованістю (регістрами мовлення, манерою висловлювання, жанром).

Оповідач виконує роль первинного рецепієнта цих висловлювань, але також медіатора, котрий передає їх вторинному рецепієнтові, тобто читачеві. Коли ж ідеться про медіацію, то потрібно відзначити інтерактивність цього явища. Як наслідок, це дає підстави аналізувати твір А. Ерно також у аспекті його *діалогізму*. У тексті твору можна розрізнити дві форми діалогізму, а саме: а) *мовний діалогізм*, що полягає у можливості автора діалогізувати з мовою, із «чужим» словом [8, с. 138]. У розглянутому романі цей вид діалогізму представлений коментарями (зокрема лінгвістичного характеру) автора-оповідача щодо цитованих реплік мовців-персонажів; б) *комунікативний діалогізм* «представлений взаємодією адресанта або текстового втілення позиції автора і його програми адресованості з адресатом (читачем). Діалог двох особистостей, безпосередній або опосередкований» [8, с. 138]. На відміну від мовного діалогізму, який має конкретне текстове втілення, комунікативний діалогізм є здебільшого імпліцитним, прагматично спрямованим на читача. Обидві форми діалогізму виникають і функціонують нерозривно, створюючи підставу одна для одної.

Ще одним важливим джерелом діалогічності у «Записках із навколишнього світу» є інтертекстуальність твору. «Діалогічний зв'язок тексту в семіотичному універсумі з попередніми текстами» [8, с. 210], або ж «безпосереднє співіснування двох або більше текстів в одному» [9, с. 194] має, на думку Г.В. Денисової, численні комунікативні та прагматичні функції, а саме: «створення ігрового моменту, неявний засіб оцінки, прийом переконання рецепієнта, засіб комунікативного впливу, своєрідний засіб уведення думок, відправний момент роздумів,

контактостворюючий засіб, інтерпретаційне знаряддя, спосіб пародіювання, спосіб демонстрації ерудиції і прийом прикрашання тексту» [Цит. за: 8, с. 211]. У своєму тексті А. Ерно неодноразово вдається до цитат із медійного та рекламного дискурсу, пісень і фольклору, художньої літератури, усного розмовного міського дискурсу. Важливо зазначити, що авторка дбає про максимальну наближеність цитати до її автентичного вигляду завдяки використанню, наприклад, капіталізованого шрифту та інших графічних і мовних зображальних засобів. Підкреслимо знову, що інтертекстуальність дає змогу реалізувати як мовний (авторські коментарі до введених цитат), так і комунікативний діалогізм. Останній дає змогу читачеві сприйняти інформаційний блок, який поєднує співзвучні або ж протилежні позиції, та сформувати власну реакцію та думку.

Для наочного аналізу явищ поліфонічності, діалогізму й інтертекстуальності, які є тісно пов'язаними у творі А. Ерно «Записки з навколишнього світу», наведемо приклади з тексту, згруповані у такі блоки: «Аналітичні коментарі поліфонічних цитат» (I), «Діалогічність урбаністичних надписів» (II), «Діалогічне підгрунтя парадоксу» (III).

I. У наведеній вибірці є цитати, що належать до різних дискурсів: мистецького (а), рекламного (б), сімейного (с), політичного (д). Окрім уточнення поліфонічного аспекту (інтонації, частоти вимови – *підкреслено*), авторка, за посередництвом оповідача («locuteur») дає власний коментар (лінгвістичний, дискурсивний), який водночас відображає її діалогічну позицію. Ця риса є оригінальною для художнього твору, адже тут міститься науковий підхід до об'єкта вивчення, котрим стає чуже мовлення.

а) «Le directeur de la galerie de peinture, rue Mazarine, dit à une visiteuse, d'une voix mesurée, devant un tableau: "Une toile d'une telle sensualité". <...> à la place "d'une telle sensualité", ils auraient pu dire "une telle fraîcheur!" ou "une telle violence!" sans que l'absence de rapport entre le tableau et l'appréciation soit modifiée: il ne s'agit que de l'acquisition d'un code» [10, с. 21–22].

У цьому випадку важко не помітити, що А. Ерно аналізує чуже мовлення, послуговуючись семіотичним трикутником Ф. де Соссюра. За незмінного денотату (картини) слово, яке його описує («чуттєвість»), може бути змінним, адже немає конкретного поняття, котре мовець має на увазі. Ця неповнота семіотичного трикутника вказує на смислову порожнечу, що і стає предметом іронії авторки-оповідача. Її позиція полягає у тому, що таке спілкування прирівнюється до формального дотримання соціокультурного коду, а не до правдивого обміну ідеями.

б) «Journaux d'annonces gratuits chaque semaine dans la boîte aux lettres. "PROFESSEUR SOLO-DRAME. LE GRAND MARABOUT est enfin parmi nous. Il se propose de résoudre tous vos problèmes: amour, affection <...> Si vous voulez être heureux, passez sans tarder me consulter. Travail sérieux, efficace". <...> En quelques lignes, un tableau des désirs de la société, une narration à la troisième personne, puis à la première, un personnage à l'identité ambiguë <...> deux registres d'écriture, le psychologique et le technico-commercial. Un échantillon de fiction» [10, с. 30]

Аналіз зміни лексико-стилістичного регістру рекламного оголошення, використання мовлення від першої або від третьої особи підкреслює каламбурність повідомлення. Розважальний ефект введення такого фрагмента є доволі експліцитним, однак водночас оповідач імпліцитно запрошує читача до роздумів над системою цінностей сучасного суспільства.

с) «À l'arrêt de bus <...> une femme fait des reproches à sa fille, une adolescente, sur un ton véhément. Elle conclut: "Je ne serai pas toujours là! Il faudra bien que tu te débrouilles toute seule dans la vie!" J'entends encore mon père ou ma mère disant: "On ne sera pas toujours là!" [10, с. 87–88]

У цьому фрагменті авторка-оповідач сигналізує про наявність інтертекстуальної категорії ремінісценції, яка полягає у перегукуванні власного родинного дискурсу та випадково підслуханої сімейної розмови. Прагматичним ефектом щодо читача потенційно може бути відчуття залученості на основі подібності комунікативного досвіду.

d) «Le président de la République a parlé à la télévision dimanche. Plusieurs fois il a dit "beaucoup de petites gens" <...> puisqu'il est inouï de laisser entendre à une catégorie de citoyens qu'ils sont des inférieurs. Cela signifiait aussi qu'il appartenait, lui, aux "grandes gens"» [10, с. 39–40]

Шляхом прагматичного аналізу промови президента, а саме доповнюючи другу частину імпліцитного біному («petites gens» ↔ «grandes gens»), автор-оповідач вказує на присутність пресупозиції вищості влади щодо громадян у політичному дискурсі. Несприйняття такої позиції автор демонструє не тільки вербально «puisque'il est inouï», але й засобами іронії, адже характеристика «grandes gens» передбачає значення, протилежне прямому. Для читача така гра експліцитного й імпліцитного становить елемент зацікавлення та запрошення до роздумів.

II. А. Ерно апелює до написів з урбаністичного дискурсу (графіті на вокзалі, у метро, стоянці (a, b, c, e), в університетській аудиторії (d)), для того, щоб констатувати мовну фіксацію соціо-політичних проблем і настроїв у Франції у ХХ ст. Інтертекстуальність обраних фрагментів увиразнюється завдяки візуальній маркованості графічного типу (капіталізованому шрифту, лапкам) і мовного типу (автентичному опису кольорів, форм, простору – *підкреслено*).

a) «Sur les murs de la gare de Cergy, il y a écrit, depuis les émeutes d'octobre: ALGÉRIE JE T'AIME, avec une fleur couleur de sang entre "Alérie" et "je" [10, с. 85].

У цьому прикладі «кривава квітка» у написі вказує на асоціативне поле страждання, втрати та патріотичної відданості. Таким чином, автор вводить імпліцитну алюзію на болючі наслідки франко-алжирської війни (1954–1962), зокрема на проблеми масової імміграції.

b) «Il y avait écrit sur le sol, dans un emplacement délimité à la craie: "Pour manger. Je suis sans famille". Mais celui ou celle qui avait marqué était parti, le cercle de craie était vide» [10, с. 23].

Вказівки на «порожнє коло, намальоване крейдою на землі», напис жebraка про допомогу створюють певний візуальний образ, який імпліцитно вводить глибшу рефлексію щодо присутності / відсутності людини у суспільстві.

с) «À la station Chambre des députés, le "dé" a été gratté: Chambre des putes. Signe d'antiparlementarisme. On dit en ce moment que cela conduit fatalement au fascisme. Mais l'individu qui a enlevé le "dé" voulait peut-être seulement s'amuser et amuser les gens. Est-il possible de dissocier le sens présent et individuel d'un acte de son sens futur, possible, de ses conséquences?» [10, с. 71].

Гра слів, яка виникає через порушення орфографії назви станції (знищення одного зі складів) невідомим хуліганом, стає відправною точкою діалогізму автора із суспільством (точка зору *ON-locuteur* [7]: заклик до державного перевороту vs припущення автора: розважальна витівка) з одного боку, та з іншого – із читачем, до якого адресоване завершальне запитання, що, по суті, втрачає свій статус риторичності.

Функція цитат, наведених у прикладах d) та e), полягає у створенні ефекту поліфонічності, тобто підтриманні певної однорідності в естетиці твору. Окрім цього, вони є ілюстраціями настроїв і позицій невідомих персонажів-мовців. Це може стати підставою до виникнення діалогу між ними та читачем. У цьому випадку оповідач, утримуючись від коментарів, виконує лише роль медіатора.

d) «Sur les murs de la salle où un professeur explique Proust:

Jouir sans entraves <...>

Étudiant tu dors tu perds ta vie <...>» [10, с. 66–67]

e) «Sur le mur du parking couvert de la gare R.E.R. il y a écrit: DÉMENCE. Plus loin, sur le même mur, JE T'AIME ELSA et IF YOUR CHILDREN ARE HAPPY THEY ARE COMUNISTS» [10, с. 11].

III. Ще одним яскравим виявом поліфонії й інтердискурсивності є висловлювання-цитати парадоксального характеру. Нагадаємо, що сам по собі парадокс є «судженням, яке розходиться із загальноприйнятими уявленнями, тобто незвичним, неочікуваним, оригінальним запереченням того, що є безумовно правильним» [8, с. 531]. Ця мовна аномалія може позначати також розходження з логікою попереднього тексту та із принципами, які зберігаються у досвіді реципієнта. Первинним реципієнтом можемо вважати автора твору, котрий діє через оповідача, позаяк читач стає вторинним реципієнтом. У разі введення у текст твору цитати парадоксального характеру «в онтологічній конструкції реципієнта виникає суперечність між тим, до чого він звик, і новим підходом до навколишньої дійсності, який спростовує усталене бачення» [11, с. 182]. Тож завдяки використанню парадоксу автор може чіткіше розмежувати позицію оповідача та суб'єкта мовлення, а саме відношення незгоди чи суперечності. Розглянемо два випадки (a, b) парадоксу (*підкреслено*), який має світоглядне підґрунтя.

a) «Je demande à la jeune coiffeuse qui s'occupe de moi: "Est-ce que vous aimez lire?" Elle répond: "Oh ça ne me dérange pas de lire, mais je n'ai pas le temps". ("Ça ne me dérange pas", de faire la vaisselle, la cuisine, travailler debout <...>» [10, с. 76]. У цьому випадку позиція суб'єкта мовлення (перукарка) має парадоксальний характер, адже різко не збігається з баченням оповідача реципієнта (літератора). Цей парадокс маркований автором за допомогою парантетичної конструкції, що містить імовірні пресупозиції лексико-семантичного контексту вживання дієслова «déranger» (обтяжливі рутинні заняття: прання, куховаріння, стояча робота), які є логічними для оповідача літератора і до яких не може бути прирівняне читання. Тож парадокс виникає як наслідок незбігу картин світу суб'єкта мовлення, відображеного у мовцєві-персонажі, й автора, представленого оповідачем. Прагматичний ефект для вторинного реципієнта, тобто читача, забезпечується маркованістю парадоксу та полягає у несподіванці, здивуванні, а також імпліцитній апеляції до визначення власної позиції у цій ситуації.

b) «Allez, rentre à la maison! L'homme dit cela au chien <...> La phrase millénaire pour les enfants, les femmes et les chiens» [10, с. 69]. У цьому прикладі парадокс міститься у коментарі оповідача щодо ординарної фрази суб'єкта мовлення (власника собаки). Коментар є розумим, адже ставить у позицію рівності осіб і тварин, що суперечить логіці мови, змішуючи різні лексико-семантичні категорії. Очевидна гетерогенність цього переліку становить первинний засіб привернення уваги читача завдяки ефекту здивування, однак це не означає, що йдеться про випадковість: у картині світу оповідача спільною рисою, котра об'єднує дітей, жінок і домашніх тварин, є їхня беззахисність перед насильством, слабкість та обмеженість прав.

Водночас імператив «Allez, rentre à la maison!», закорінений у пересічному мовленні (випадковий чоловік є узагальнюючим образом мовної спільноти), ілюструє позицію сили. Парадокс знову виникає у місці незбігу картин світу. У цьому випадку діалогічність полягає у тому, що типова репліка стає алюзією на екстралінгвістичні суспільні процеси, які, у свою чергу, мають різні трактування.

Наступні приклади автор використовує для підкреслення парадоксальності й анекдотичності поведінки, відображеної у мовленні, у повсякденних ситуаціях (с, d). У прагматичному аспекті функція цитат (реплік прямою мовою) є переважно розважальною щодо читача. Водночас вона створює естетику поліфонічності.

с) «<...> deux enfants jouent à l'avion, les bras écartés. L'un des deux crie: "Il s'envole!" sur un ton enthousiaste. Puis, sur un autre ton, fataliste, comme constatant une nécessité inéluctable, il ajoute: "Et il se casse la gueule!"» [10, с. 55]. Коментар оповідача містить протиставлення атрибутивних прикметників «enthousiaste – fataliste», що підсилює різкий перехід від захвату до розчарування. Окрім цього, контраст передається неочікуваною зміною регістру мовлення від стандартного до знижено-фамільярного, при тому, що суб'єктом мовлення є дитина. Очевидно, певна соціокультурна пресупозиція рецепієнта щодо мовлення дитини руйнується.

d) Схожий випадок можна спостерігати і на прикладі ситуації, коли маленька дівчинка грається з матір'ю, без кінця повторюючи один і той самий вірш: «Une petite fille, dans le train, oblige sa mère à lui lire un livre dont chaque page commence ainsi "Quelle heure est-il? – Il est l'heure de..." <...> Elle prend un plaisir de plus en plus haletant à répéter cette ronde implacable d'heures <...> Normalement, ce vertige de la répétition, habituel aux enfants, doit atteindre bientôt son paroxysme, des cris, des pleurs et une claque. Ici, la petite fille se jette sur sa mère et lui dit: "Je veux te mordre!"» [10, с. 15–16]. Попри всю веселість цього заняття, психолінгвістична реакція дитини є парадоксальною та неочікуваною: вона виявляє агресію щодо матері. Автор, за посередництвом оповідача, акцентує увагу на цілковитій спонтанності мовленнєвого вираження людської поведінки, а разом підкреслює свою дистанційованість через заперечення власних пресупозицій. Таким чином, поліфонічність роману стає ще виразнішою.

Висновки. У нашій статті вдалося показати, що проаналізований художній твір має відкритий діалогічний характер, який реалізується завдяки поліфонічності й інтертекстуальності. Зіставлення позицій автора-оповідача та мовців-персонажів, яке реалізується за допомогою цитат у комплексі з аналітико-іронічними коментарями, лінгво-графічних зображальних засобів, парадоксів, алюзій, ремінісценцій, маніпуляцій із пресупозиціями, прагматично спонукає читача до розширення рефлексії та продовження діалогу.

Література:

1. Bres J. Savoir de quoi on parle: Dialogue, dialogal, dialogique ; dialogisme, polyphonie... *Dialogisme et polyphonie. Approches linguistiques* : actes du colloque de Cerisy, le 9 septembre 2004. Cerisy-la-Salle, 2004. P. 47–61.
2. Ярошко Н.С. Інтертекстуальність оповіді у «Записках із навколишнього світу» Анні Ерно. *Південний архів. Філологічні науки*. 2018. № 73. С. 155–158.
3. Ярошко Н.С. Поліфонія та інтертекстуальність у творах Анні Ерно «Те, що вони кажуть, або нічого», «Жінка», «Записки із навколишнього світу». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Лінгвістика*. 2018. № 34. С. 128–131.

4. Nowakowska A. Dialogisme, polyphonie: des textes russes de M. Bakhtine à la linguistique contemporaine. *Dialogisme et polyphonie. Approches linguistiques* : actes du colloque de Cerisy, le 9 septembre 2004. Cerisy-la-Salle, 2004. P. 19–32.
5. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / сост. С.Г. Бочаров, примеч. С.С. Аверинцев и С.Г. Бочаров. Москва : Искусство, 1979. 423 с. URL: <http://teatr-lib.ru/Library/Bahtin/esthetic/>.
6. Ducrot O. Esquisse d'une théorie polyphonique de l'énonciation. *Le dire et le dit*. Paris : Éditions de Minuit, 1984. P. 171–233.
7. Anscombe J.-C. Le ON-locuteur: une entité aux multiples visages. *Dialogisme et polyphonie. Approches linguistiques* : actes du colloque de Cerisy, le 9 septembre 2004. Cerisy-la-Salle, 2004. P. 75–94.
8. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
9. Цит. за: Чернявская В.Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность : учебное пособие. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 248 с.
10. Ernaux A. *Journal du dehors*. Éditions Gallimard, 1993. 107 p.
11. Яшина Е.А. Типология парадоксов в художественном тексте. *Проблемы филологии, культурологии, искусствознания*. 2007. № 4. С. 181–187. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tipologiya-paradoksov-v-hudozhestvennom-tekste/viewer>.

Yaroshko-Kushnir N. The relation between polyphony, dialogism and intertextuality in "Journal du dehors" by Annie Ernaux

Summary. The fiction literature maintains dialogic connections with other discourses as well as with a reader, as illustrated in "Journal du dehors" by the French writer Annie Ernaux. The article aims to show the relation between these phenomena, and to analyze the linguistic and stylistic means of its realization. The polyphony, dialogism and intertextuality have been studied by such linguists as: M.M. Bakhtin, O. Ducrot, J. Bres, J.-C. Anscombe, A. Jober, A. Nowakowska, V.E. Chernyavska, G.V. Denisova and others.

The dialogism of A. Ernaux's novel is provided in two ways: the polyphony of the narration and its intertextuality. According to the first concept a reader can "hear" the voices of the characters simultaneously with the voice of the narrator. Those voices are connected without establishing hierarchical subordination. It is also important to identify the key actors in the structure of the narration, namely: the empirical author, the empirical subject of speech, the narrator, the speaker-character (in a literary work).

As a rule, the text is full of quotations (fragments of direct speech) of anonymous speaker-characters whose prototypes were citizens of different social levels. Those quotations are accompanied by analytical and ironic comments of the narrator, whom we identify with the writer herself, in order to form an equal dialogic binomial.

The intertextuality of the work is ensured by repeated use of numerous quotations from media and advertising discourse, songs and folklore, fiction. It is important to note that the author takes care of bringing the quotation as close as possible to its authentic appearance through the use of capitalized font and linguistic pictorial means.

Numerous examples from the text make it possible to expose specific linguistic, stylistic and pragmatic means of ensuring the dialogism of the novel, namely: paradoxes, irony, allusion, reminiscence, graphic marking, manipulation of presuppositions. All this contributes to an active involvement of a reader in the evaluation of what had been said, in the reflection and the formulation of one's own point of view on the treated issues and values.

Key words: polyphony, dialogism, intertextuality, quotation.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Aghakishiyeva Gulnar Mahammad gizi</i> FORMS OF DEVELOPMENT OF COLLOQUIAL LANGUAGE	4
<i>Алексенко С. Ф., Кукса О. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛЬНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КАТЕГОРІЇ АГОНАЛЬНОСТІ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ГАРМОНІЙНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ТИПУ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	9
<i>Бережна М. В.</i> ЧЕРВОНА КОРОЛЕВА VS. БІЛА КОРОЛЕВА: МОВЛЕННЄВИЙ ПОРТРЕТ (У ФІЛЬМІ Т. БЕРТОНА ALICE IN WONDERLAND).....	14
<i>Белова М. О., Лобзова С. Л.</i> КАЛАМБУР ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ БЛЕНД (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАНЬ М. БОНДА ПРО ВЕДМЕЖА ПАДДІНГТОНА).....	18
<i>Біленко Т. Г., Катини Т. В.</i> ЕВОЛЮЦІЯ ОРФОГРАФІЧНИХ ТА МОРФОЛОГІЧНИХ НОРМ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ В ХХ – ХХІ СТ.....	24
<i>Близнюк К. Р.</i> СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ АНТОНІМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ СЛАВЕНКИ ДРАКУЛІЧ.....	28
<i>Ворусов О. О., Vasylieva O. H.</i> SYNTACTIC STYLISTIC MEANS OF THE BRITISH AND UKRAINIAN PARLIAMENTARY DEBATE.....	32
<i>Валігура О. Р., Костанда І. О.</i> ФОНЕТИЧНА КОДИФІКАЦІЯ: КОДИФІКАТОРИ В КОНТЕКСТІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ДАВНЬОКИТАЙСЬКОЇ МОВИ.....	37
<i>Веракшич Т. В.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО СТЕРЕОТИПІЗАЦІЮ МОВЛЕННЯ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК.....	43
<i>Волошук В. І., Гура Н. П., Петруша Ю. Ю.</i> СТРУКТУРНО-МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ЕПОНІМІВ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ТРАВМАТОЛОГІЇ ТА ОРТОПЕДІЇ.....	46
<i>Гайденко Ю. О., Сергеева О. О.</i> ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЄВИХ ФОРМ.....	50
<i>Глазова С. М.</i> РІЗНОАСПЕКТНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЯСНЮВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ РІЗНИХ РІВНІВ.....	54
<i>Глуховська М. С.</i> ВЛАСНІ НАЗВИ У ТВОРЕННІ ДЕРИВАТИВ ЗБІРНОСТІ-СУКУПНОСТІ У КОГНІТИВНОМУ АСПЕКТІ.....	59
<i>Гнезділова Я. В.</i> МЕТАКОМУНІКАТИВНІСТЬ АНГЛОМОВНОГО РОЗМОВНОГО ДИСКУРСУ.....	62
<i>Грецька Д. О.</i> СИНЕРГІЯ ІМЕН ВЛАСНИХ У ГРАФІЧНІЙ НОВЕЛІ НІЛА ГЕЙМАНА «ПШЦАНА ЛЮДИНА».....	67
<i>Івченко Н. С.</i> ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ АСОЦІАЦІЇ В КАРНАВАЛІЗОВАНОМУ АНІМАЦІЙНОМУ ЕКОДИСКУРСІ «ZOOTOPIA».....	71
<i>Кечеджі О. В.</i> ЗБАГАЧЕННЯ ВОКАБУЛЯРУ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЛЕКСИЧНИМИ ОДИНИЦЯМИ КРАЇН СХОДУ ТА АЗІЇ.....	76
<i>Кінашук А. В.</i> АКТАНТИ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ ПРЕДИКАТИВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ІРРАЦІОНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ.....	80

<i>Купіна І. О.</i> СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕОФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГРАНИЧНОСТІ.....	83
<i>Мельниченко Г. В.</i> ПРОВІДНІ РИСИ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО АНГЛІЙЦЯ (НА МАТЕРІАЛІ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ ПАРЕМІЙ).....	87
<i>Мойсюк В. А., Гнатенко М. В.</i> ПИТАННЯ ВМОТИВОВАНОСТІ СКЛАДЕНИХ СЛІВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ).....	91
<i>Палатовська О. В.</i> СПОНТАННІСТЬ У ПРОЦЕСІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ УСНОГО НАУКОВОГО МОНОЛОГУ.....	95
<i>Пилипенко І. О.</i> КОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ СИНОНІМІВ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «СТРАХ»/«FEAR» НА МАТЕРІАЛІ ЛЕКСИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	99
<i>Поздняков К. О.</i> ДИСТРИБУЦІЯ СКЛАДІВ У ДАВНЬОПЕРСЬКИХ ІМЕННИХ І ДІЕСЛІВНИХ СЛОВОФОРМАХ.....	103
<i>Rys L. F., Bondarchuk O. Y., Pasyk L. A.</i> ANGLEICHUNG DER NEUANGLIZISMEN AN DAS SYSTEM DER DEUTSCHEN GEGENWARTSSPRACHE.....	107
<i>Рябчук О. В., Кузнєцова І. В.</i> АНГЛОМОВНА ФІТОМОРФНА МЕТАФОРА: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ Й УЖИВАННЯ.....	112
<i>Savchenko O. O.</i> PAREMIOLOGICAL MANIFESTATION OF ETHNOCULTURAL COMPONENT OF MEANING.....	116
<i>Семеніст І. В., Махачаєвілі Р. К.</i> ЛІНГВО-ПРАГМАТИЧНЕ ПРОФІЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ (НА МАТЕРІАЛІ ГЛОБАЛІЗОВАНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА СХІДНИХ МОВ).....	120
<i>Семеряко О. В.</i> ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕНЬ ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ФОНДУ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ.....	126
<i>Стефурак О. В., Апакіца К. Г.</i> ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ СУПЕРЛЯТИВНОСТІ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ.....	130
<i>Столярова А. А.</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НОВОГРЕЦЬКОЮ МОВОЮ (ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ).....	135
<i>Тарасюк І. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ CONFINEMENT У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ.....	140
<i>Чапля О. С.</i> АДВЕРБІАЛЬНІ СИНТАГМИ У ФУНКЦІЇ ПРИСУДКА У ФРАНЦУЗЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ.....	144
<i>Шабат-Савка С. Т.</i> ОДНОСКЛАДНІ НОМІНАТИВНІ РЕЧЕННЯ ЯК СИНТАКСИЧНІ МАРКЕРИ ІДІОЛЕКТУ ТАМАРИ СЕВЕРНІОК.....	147
<i>Шахновська І. І.</i> ЕМОТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РИТОРИЧНИХ ЗАПИТАНЬ ДІАЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ АМЕРИКАНСЬКОЇ ДРАМИ.....	152
<i>Шкворченко Н. М.</i> ТОКСИЧНА ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ У США, ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ Й УКРАЇНІ (КОНТРАСТИВНИЙ АСПЕКТ).....	156
<i>Шулінова Л. В.</i> СТИЛІСТИЧНИЙ РЕСУРС ЗАСОБІВ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ У МЕДІЙНИХ ТЕКСТАХ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ТЕМАТИКИ.....	160
<i>Ярошко-Кушнір Н. С.</i> ЗВ'ЯЗОК ПОЛІФОНІЧНОСТІ, ДІАЛОГІЧНОСТІ Й ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ У «ЗАПИСКАХ ІЗ НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ» («JOURNAL DU DENORS») АННІ ЕРНО.....	166

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Aghakishiyeva Gulnar Mahammad gizi</i> FORMS OF DEVELOPMENT OF COLLOQUIAL LANGUAGE	4
<i>Aleksenko S., Kuksa O.</i> VERBAL REPRESENTATION PECULIARITIES OF THE CATEGORY OF AGONALITY IN THE POLITICAL DISCOURSE OF THE HARMONIOUS PSYCHOLOGICAL TYPE OF LINGUISTIC PERSONALITY.....	9
<i>Berezhna M.</i> RED QUEEN VS. WHITE QUEEN: SPEECH PORTRAIT (IN THE FILM <i>ALICE IN WONDERLAND</i> BY T. BURTON).....	14
<i>Belova M., Lobzova S.</i> PUN AS A CONCEPTUAL BLEND (CASE-STUDY OF M. BOND'S STORIES ABOUT PADDINGTON BEAR).....	18
<i>Bilenko T., Katysh T.</i> EVOLUTION OF SPELLING AND MORPHOLOGICAL STANDARDS IN UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE IN THE XX – XXI CENTURIES.....	24
<i>Blyzniuk K.</i> STYLISTIC FUNCTIONS OF ANTONYMS IN UKRAINIAN TRANSLATION OF SLAVENKA DRAKULICH'S ARTISTIC JOURNALISM	28
<i>Borysov O., Vasylieva O.</i> SYNTACTIC STYLISTIC MEANS OF THE BRITISH AND UKRAINIAN PARLIAMENTARY DEBATE.....	32
<i>Valihura O., Kostanda I.</i> PHONETIC CODIFICATION: CODIFIERS IN THE CONTEXT OF OLD CHINESE LANGUAGE STANDARDIZATION.....	37
<i>Verakysch T.</i> ON THE QUESTION OF STEREOTYPISATION OF MALE AND FEMALE SPEECH.....	43
<i>Voloshuk V., Gura N., Petrusha Yu.</i> STRUCTURAL AND MORPHOLOGICAL PECULIARITIES OF ENGLISH EPONYMS IN THE TERMINOLOGY OF TRAUMATOLOGY AND ORTHOPEDICS.....	46
<i>Haidenko I., Serheieva O.</i> ON THE PROBLEM OF NARRATIVE-COMPOSITIONAL FORMS IDENTIFICATION.....	50
<i>Hlazova S.</i> DIFFERENT ASPECTS OF THE RESEARCH OF EXPLANATORY STRUCTURES OF DIFFERENT LEVELS.....	54
<i>Hlukhovska M.</i> PROPER NAMES IN FORMATION OF COLLECTIVE-AGGREGATE IN THE COGNITIVE ASPECT.....	59
<i>Gnezdilova Ya.</i> METACOMMUNICATION IN ENGLISH EVERYDAY DISCOURSE.....	62
<i>Hretska D.</i> SYNERGY OF PROPER NAMES IN THE GRAPHIC NOVEL “SANDMAN” BY NEIL GAIMAN.....	67
<i>Ivchenko N.</i> INTERTEXTUAL ASSOCIATIONS IN THE CARNIVALIZED ANIMATION ECODISCOURSE “ZOOTOPIA”.....	71
<i>Kechedzhi O.</i> ENRICHMENT OF MODERN ENGLISH VOCABULARY BY BORROWING LEXICAL UNITS OF EASTERN AND ASIAN COUNTRIES.....	76
<i>Kinashchuk A.</i> ACTANTS OF THE THEMATIC GROUP OF PREDICATES TO DEFINE IRRATIONAL BEHAVIOR IN THE UKRAINIAN, ENGLISH AND GERMAN LANGUAGES.....	80

<i>Kupina I.</i> SEMANTIC AND PRAGMATIC POTENTIAL OF NEO-PHRASEOLOGICAL EXPRESSIONS ON THE NOTION OF BOUNDARIES...	83
<i>Melnychenko H.</i> BASIC FEATURES OF THE LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD OF THE MEDIEVAL ENGLISH (AT THE MATERIAL OF MEDIEVAL PAREMIA).....	87
<i>Hnatenko M., Moisiuk V.</i> QUESTION OF MOTIVATION OF COMPOUND WORDS IN MODERN LINGUISTICS (ON THE MATERIAL OF THE FRENCH LANGUAGE).....	91
<i>Palatovska O.</i> SPONTANEITY IN THE PROCESS OF VERBALIZATION OF ORAL SCIENTIFIC MONOLOGUE.....	95
<i>Pylypenko I.</i> COGNITIVE ANALYSIS OF SYNONYMS OF THE LEXICO-SEMANTIC FIELD «СТРАХ»/“FEAR” ON THE MATERIAL OF ENGLISH VOCABULARY.....	99
<i>Pozdniakiv K.</i> DISTRIBUTION OF SYLLABLES IN OLD PERSIAN NOUN AND VERB WORD-FORMS.....	103
<i>Rys L., Bondarchuk O., Pasyk I.</i> ADAPTATION OF NEOLOGICAL ANGLICISMS TO THE SYSTEM OF MODERN GERMAN.....	107
<i>Riabchuk O., Kuznetsova I.</i> ENGLISH PHYTOMORPHIC METAPHOR: PROBLEMS OF DEFINITION AND USE.....	112
<i>Savchenko O.</i> PAREMIOLOGICAL MANIFESTATION OF ETHOCULTURAL COMPONENT OF MEANING.....	116
<i>Semenist I., Makhachashvili R.</i> LINGUO-PRAGMATIC PROFILING OF INNOVATIVE EDUCATIONAL COMMUNICATION IN THE DIGITAL ENVIRONMENT (BASED ON GLOBALIZED EUROPEAN AND ORIENTAL LANGUAGES).....	120
<i>Semeriako O.</i> THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF RESEARCH OF PHRASEOLOGICAL STUDIES IN THE KOREAN LANGUAGE.....	126
<i>Stefurak O., Apakitsa K.</i> FUNCTIONAL AND SEMANTIC FEATURES OF THE EXPRESSION OF THE CATEGORY OF SUPERLATIVITY IN FRENCH....	130
<i>Stolyarova A.</i> THE TEXTS OF EU LEGISLATION ON THE COVID-19 PANDEMIC IN MODERN GREEK (LINGUOSTYLISTIC ASPECT).....	135
<i>Tarasiuk I.</i> FEATURES OF VERBALIZATION OF THE CONCEPT CONFINEMENT IN MODERN FRENCH.....	140
<i>Chaplya O.</i> ADVERBIAL SYNTHAGMS IN THE FUNCTION OF A PREDICATE IN THE FRENCH PHRASEOLOGY.....	144
<i>Shabat-Savka S.</i> SIMPLE NOMINATIVE SENTENCES AS SYNTACTIC MARKERS OF TAMARA SEVERNIUK’S IDIOLECT.....	147
<i>Shakhnovska I.</i> EMOTIVE POTENTIAL OF RHETORICAL QUESTIONS IN DIALOGIC DISCOURSE OF AMERICAN DRAMA.....	152
<i>Shkvorchenko N.</i> TOXIC POLITICAL COMMUNICATION IN THE USA, GREAT BRITAIN AND UKRAINE (CONTRASTIVE ASPECT).....	156
<i>Shulinova L.</i> STYLISTIC RESOURCE OF SECONDARY NOMINATION IN MEDIA TEXTS OF CULTURAL AND ARTISTIC TOPICS.....	160
<i>Yaroshko-Kushnir N.</i> THE RELATION BETWEEN POLYPHONY, DIALOGISM AND INTERTEXTUALITY IN “JOURNAL DU DEHORS” BY ANNIE ERNAUX.....	166

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 50 том 1, 2021

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Кузнєцова Н.С.

Підписано до друку 29.10.2021 р. Формат 60x84/8. Обл.-вид. арк. 25,17, ум. друк. арк. 20,23.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 1021/379.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424 від 04.10.2018 р.)

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Тел. +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua